

Interkulturalna recepcija Italije u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća

Krpina, Zdravka

Doctoral thesis / Disertacija

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:777166>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-09**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

Sveučilište u Splitu
FILOZOFSKI FAKULTET

Zdravka Krpina

**INTERKULTURALNA RECEPCIJA ITALIJE
U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOJ PERIODICI
19. STOLJEĆA**

DOKTORSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Inoslav Bešker

Split, 2016.

University of Split

FACULTY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Zdravka Krpina

**INTERCULTURAL RECEPTION OF ITALY IN THE
19th CENTURY CROATIAN LITERARY
PERIODICALS**

DOCTORAL THESIS

Supervisor: prof. Inoslav Bešker, PhD

Split, 2016

Podaci o mentoru

Inoslav Bešker (rođen 30. siječnja 1950. u Zagrebu) redoviti je profesor kroatistike na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Splitu te profesor komunikacijskih znanosti na Sveučilištu u Dubrovniku. Diplomirao je novinarstvo na Sveučilištu u Zagrebu, a poredbenu je slavistiku doktorirao na Sveučilištu u Milanu 2001. Prije toga bio je profesor slavenske filologije na talijanskim sveučilištima *L'Orientale* (Napulj), *La Sapienza* (Rim) te *Alma mater* (Sveučilište u Bologni).

Novinar je od 1967. Od 1989. radio je kao dopisnik iz Rima za *Vjesnik*, *Večernji list*, BBC itd. Od 2000. dopisnik je i komentator *Jutarnjeg lista*. Bio je novinar godine 2003. u izboru HND-a te je dobitnik Nagrade *Otokar Keršovani* za životno djelo u novinarstvu.

Osobito ga zanimaju hrvatska i bosanskohercegovačka književnost, Morlaci u europskim književnostima, kulturalna antropologija i antropologija religije te novinska komunikacija.

Uz ostalo je objavio knjige *Filološke dvoumice* (Nagrada *Kiklop*), *I morlacchi nella letteratura europea*, *La musa violenta*, *Goli blagdani*, *Istraživačko novinarstvo* itd.

The supervisor

Inoslav Bešker (born 30 January 1950 in Zagreb) is a full professor of the Slavic philology at the University of Split Faculty of Humanities and Social Sciences, and a professor adjoint of communication sciences at the University of Dubrovnik. He has a degree in journalism from the University of Zagreb. He obtained a Ph.D. in Comparative Slavistics from the University of Milan in 2001. He was a professor of the Slavic philology at the universities *L'Orientale* (Naples), *La Sapienza* (Rome), and *Alma mater* University of Bologna.

Bešker started his journalistic career in 1967. Since 1989 he has been working as a correspondent from Rome for *Vjesnik*, *Večernji list*, BBC, etc. Since 2000 he is a correspondent and columnist for *Jutarnji list*. Bešker was named Journalist of the Year by the Croatian Journalists' Association in 2003 and received a Life Achievement Award from the same organization in 2007.

His research interests include Croatian and Bosnian literature, Morlachs in European literature, Cultural Anthropology, Anthropology of Religion, and Journalistic Communication.

Among his books are *Filološke dvoumice* (*Kiklop* award), *I morlacchi nella letteratura europea*, *La musa violenta*, *Goli blagdani*, *Istraživačko novinarstvo* etc.

SADRŽAJ

I. UVOD	1
1.1. Pregled razvoja talijanske periodike	3
1.2. Usporedna analiza hrvatsko-talijanske periodike i istraživanja o njoj	13
II. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	16
III. TEORIJSKI OKVIR	24
IV. ČASOPISI PRVOGA DIJELA PREPORODNOG DOBA	34
4.1. Uloga Ljudevita Gaja i njegova smisla za medijsku kulturu – <i>Danica</i> (1835. – 1867.)	34
4.2. Hrvatska u talijanskom ogledalu – referencije u <i>Kolu</i> (1842. – 1853.)	45
4.3. Situacija na jugu Hrvatske i <i>Zora dalmatinska</i> (1844. – 1849.)	48
V. JEDINI ČASOPIS POD APSOLUTIZMOM – <i>Neven</i> (1852. – 1858.)	63
VI. DUH PREPORODNE KNJIŽEVNOSTI U OBNOVLJENOJ PERIODICI 60. IH GODINA - PREDREALIZAM	70
6.1. <i>Leptir</i> (1895. – 1862.), <i>Glasonoša</i> (1861. – 1865.), <i>Naše gore list</i> (1861. – 1866.), <i>Dragoljub</i> (1867. – 1868.), <i>Zvezda</i> (1863.), <i>Dubrovnik</i> (1849. – 1852.) i <i>Jadranske vile</i> (1859.)	70
VII. RAZVOJ ZNANSTVENE KOMUNIKACIJE I ČASOPIS <i>KNJIŽEVNIK</i> (1864.- 1866.)	80
VIII. KNJIŽEVNI ČASOPIS DRUGOGA PREPORODNOG NARAŠTAJA – <i>BOSILJAK</i> (1864. – 1868.)	84
IX. ČASOPIS <i>VIENAC</i> (1869. – 1903.)	86
X. ČASOPISI U RAZDOBLJU REALIZMA	98
10.1. <i>Bunjevačka i šokačka vila</i> ([1871.] - 1876.), <i>Hrvatski sokol</i> (1870.) i <i>Hrvatska lipa</i> (1875.)	98
10.2. <i>Slovinac</i> (1878. – 1884.)	100
10.3. <i>Hrvatska vila</i> (1882. – 1885.)	103

10.4. Književna smotra (1883. – 1894.)	112
10.5. Nada (1883.)	113
10.6. Hrvatska (1884. – 1898.)	116
10.7. Zora (1884. – 1889.)	121
10.8. Iskra (1884. - 1887.) i Iskra (1891. - 1894.)	124
XI. ČASOPISI MODERNE	128
11.1. Prosvjeta (1893. – 1913.)	128
11.2. Mlada Hrvatska (1894. – 1895.)	138
11.3. Nada (1895. – 1903.)	141
11.4. Lovor (1897.), Novi viek (1897. – 1899.), Nova nada (1897.), Novo doba (1897. – 1898.) i Mladost (1898.)	143
11.5. Život (1900. – 1901.)	154
XII. ODJEK TALIJANSKE GLAZBE U HRVATSKOJ PERIODICI	164
XIII. TALIJANSKO LIKOVNOUMJETNIČKO DJELO U SLUŽBI ILUSTRACIJE	171
XIV. VESTALKE I AMAZONKE NACIJE – TALIJANSKE KNJIŽEVNICE U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOJ PERIODICI XIX. STOLJEĆA	202
XV. STATISTIČKA SLIKA ZASTUPLJENOSTI TALIJANSKIH PRILOGA I ŽANROVSKA DISTRIBUCIJA	231
XVI. ZAKLJUČAK	242
XVII. PRILOZI: TABLICE	251
Tablica 1. Zastupljenost talijanske kulture u hrvatskoj periodici 19. stoljeća: numerički i statistički prikaz	252
Tablica 2. Popis priloga talijanske tematike u hrvatskoj periodici XIX. st.	254
Tablica 3: Prilozi talijanskih autora u hrvatskoj periodici XIX. stoljeća	285
Tablica 4. Zastupljenost talijanskih autorica u hrvatskoj periodici XIX. stoljeća: numerički i statistički prikaz	307

Tablica 5. Vrste priloga talijanskih autora u hrvatskoj periodici XIX. stoljeća: statistički prikaz zastupljenosti vrsta priloga unutar priloga talijanskih autora.....	308
Tablica 6: Bibliografija talijanskih autora u hrvatskoj periodici XIX. st.	322
XVIII. BIBLIOGRAFIJA	341
SAŽETAK	349
RIASSUNTO	351
ŽIVOTOPIS AUTORICE.....	353

I. UVOD

O hrvatsko-talijanskim kulturnim i književnim vezama u 19. stoljeću postoji relativno bogata literatura,¹ no do sada nije objavljena opsežnija studija koja bi sustavno na temelju časopisnoga korpusa obuhvatila problematiku hrvatsko-talijanskih odnosa od ilirskoga do modernističkoga pokreta. Do sada se o talijansko-hrvatskim kulturnim i književnim vezama većinom pisalo na temelju veza znamenitih pojedinaca s talijanskom ili hrvatskom sredinom, gdjekad i s obzirom na pojedine žanrove (npr. putopis), ali i razdoblja (npr. razdoblja starije hrvatske književnosti), a u novije vrijeme, parcijalno,² i u časopisima. Kako je upravo književna periodika kao medij pogodna za pristup kojim bi se dosadašnjim analizama pretpostavila interkulturalna analiza za gotovo cijelo jedno stoljeće, ovim se radom želi dati prilog sustavnijem pregledu talijansko-hrvatskih književnih veza od 1835. do 1913. godine, dakle od pojave prvoga hrvatskoga književnog časopisa do prestanka izlaženja *Prosvjete*, do kraja 19. stoljeća i ulaska u dvadeseto, čime se pokriva književno razdoblje romantizma, realizma i moderne.

Pojam Đurišinove međuknjiževne zajednice na primjeru Italije i Hrvatske razmatramo u specifičnom povijesnom i političkom kontekstu razvoja svake zemlje zasebno, ali i u psihološko-kulturološkom stanju duha zajedničkog suživota. Stoga pojavljivanje talijanskih pisaca i tekstova te njihova učestalost, ali i nepojavljivanje, imaju isti nazivnik: pri pojavljivanju poseže se za zajedničkim europskim kulturnim izvorom, pa se objavljuju djela latinskih pisaca, a pri zagovaranju ideje slavenstva izvlači se na površinu slavenska mitologija. Pri zajedničkoj borbi za vlastitu državu i jezik hrvatska periodika poseže za Danteom i Petrarcom ponajprije kao tvorcima talijanskog jezika, pri negodovanju zbog velikosrpskih pretenzija okreće se talijanskim uzorima, a pri borbi za hrvatski identitet obale, odnosno nacionalno-integracijskih nastojanja, otklanja od njih.

U kulturno-povijesnom smislu, u 19. stoljeću u Hrvatskoj je najvažniji pokret buđenja nacionalne svijesti i pokušaj osamostaljenja, osobito od 1830. do 1848., kao i pokret za ujedinjenje Južnih Slavena, posebno oko 1860. Kratkotrajna Napoleonova intervencija i širenje

¹ Navest ću ovdje samo projekt Zavoda za znanost o književnosti *Talijansko-hrvatski književni odnosi*, a brojna je literatura navedena na kraju.

² Vidjeti detaljnije u poglavlju Metodologija.

ideja Francuske revolucije potaknuli su nacionalne pokrete u cijeloj Europi, pa tako i u dvjema susjednim zemljama, Italiji i Hrvatskoj. Godine 1809. osniva se Država Slovinska, čime se dokida četiristogodišnja vladavina Venecije na istočnoj obali Jadrana, a od 1815. tu vladavinu preuzima Austrija za sljedeću stotinu godina. Kada car Franjo Josip I. 2. prosinca 1848. imenuje bana Josipa Jelačića gubernatorom Rijeke i Dalmacije, većina se hrvatskih povijesnih područja ujedinjuje pod upravom jedne osobe, a pravno-birokratsko približavanje sjevernih i južnih krajeva pridonosi i njihovu kulturnom približavanju. U svojim osnovnim odrednicama, a to su buđenje nacionalizma, mijenjanje društvenih odnosa, ujedinjenje krajeva itd., i Hrvatska i Italija u sličnom su, obnoviteljskom pokretu, pa su i njihovi interesi koji se odražavaju na umjetnosti podudarni, a „također i glavne stilske epohe ili kulturna razdoblja, od klasicizma s ampirom, preko romantizma, realizma, historicizma do simbolizma i secesije, kao i u susjednoj Austriji, Italiji ili Mađarskoj, smjenjuju se ritmom koji vrijedi i za ostale srednjoeuropske zemlje.“³

Ideološka i politička kriza potkraj 18. stoljeća u Europi postavila je u prvi plan tri problema: pitanje slobode, nacionalno pitanje i društveno pitanje. Ona će se odraziti u svim nacionalnim književnostima, pa tako i u talijanskoj te u hrvatskoj. Bečki kongres odredio je novi europski poredak koji obilježava i zastoj u kulturi, a trajao je sve do 1830. godine kada se opaža obnova intelektualnog života Europe, nakon srpanjske Francuske revolucije, revolucije u Belgiji i događaja vezanih za mlade liberale u Engleskoj, ili pak do 1848., odnosno do nacionalnog proljeća. U Hrvatskoj će se upravo 1835. pojaviti *Danica*, a nakon 1848. slijede 1849. *Dubrovnik*, 1852. *Neven* itd.. Čini se da su oni bili potvrda ovog buđenja.

Bečki kulturni krug obilježit će srednju i istočnu Europu tijekom cijeloga 19. stoljeća, razdoblja najvećeg uspona i ekspanzije Austrije, a u nj je uključena i hrvatska kultura. Udaljavanje od Italije u kulturnom smislu ne znači i zaboravljanje stoljetnih kulturnih veza među dvjema zemljama koje se u 19. stoljeću nastavljaju. Umjesto u uobičajen Beč, tek potkraj 19. i na početku 20. stoljeća hrvatski umjetnici kreću na školovanje u München, Pariz i Prag, ali u Italiji su se više ili manje stalno školovali. U tematskom smislu, tzv. bidermajerska kultura 19. stoljeća, tj. kultura srednjeg i malog građanstva, nasuprot herojskoj građanskoj umjetnosti jednog Delacroixa ili Géricaulta, zajednička je i nama i Talijanima, koji također oslikavaju kućne ugođaje određenog razdoblja u kojem obiteljska intima ostaje uokvirena na portretima i prikazima iz svakodnevnog života. Zajedničko je objema zemljama i tzv. pomicanje primata. I u Italiji i u Hrvatskoj javlja se fenomen „isključivanja“ iz prvih redova u književnom

³*Građansko razdoblje od klasicizma do simbolizma*, autor članka i urednik prof. Radovan Ivančević, <http://www.culturenet.hr/default.aspx?id=23045>

stvaralaštvu. U nas nema ostvarenja koja bi kvalitetom značila neki izuzetan domet ili tipološki specifičan doprinos europskoj umjetnosti kao što je to bilo u renesansi ili srednjovjekovlju, no ostvaren je velik dio djela na europskoj razini.

1.1. Pregled razvoja talijanske periodike

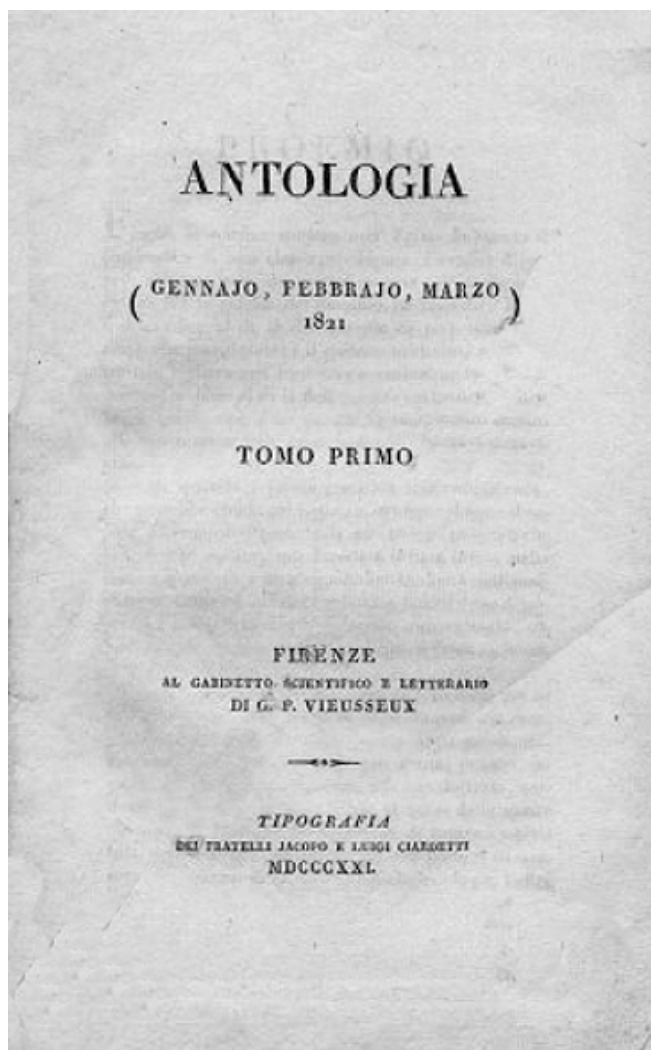
Ovdje donosimo kratak pregled razvoja talijanske periodike koji se temelji na literaturi navedenoj u bibliografiji. Prateći našu periodiku u ovom radu, ne smijemo zaboraviti da se talijanska periodika počela razvijati prije, na bogatiji i složeniji način. U tu svrhu ćemo – ne pretendirajući na znanstveni uvid, nego samo kao poredbenu informaciju općeg tipa – podsjetiti na ključne talijanske časopise razdoblja kojim se bavimo te na neke koji mu prethode.

Rimski list *Giornale de' letterati* koji je izlazio u Rimu od 1668. do 1881., utemeljio je opat Francesco Nazzari iz Bergama. Bio je to prvi talijanski književni časopis, iako valja istaknuti da je termin „književni” prijevod s francuskog koji se tada preciznije prevodio s „obrazovni” („savant”). Književni se, odnosno obrazovni časopisi, bave temama koje nisu isključivo književne već kulturne u širem smislu, a osobito su naklonjeni svijetu znanosti i starina. Između 1671. i 1692. cvjeta prema Nazzarijevu modelu još pet književnih časopisa, od kojih jedan u Veneciji, jedan u Parmi, jedan u Modeni i dva u Ferrari. Svi spomenuti listovi sastoje se uglavnom od kratkih sažetaka različitih djela, uglavnom anonimnih, vijesti o akademskim događanjima ili znanstvenim otkrićima. Između kraja 17. i početka 18. stoljeća najaktivnija središta eruditskog žurnalizma bile su Firenca i Venecija, u kojima je postojala najsolidnija podloga, kako tehnička, glede broja i kvalitete tiskara, tako i komercijalna.

U 18. stoljeću rađa se najprije u Francuskoj i Engleskoj novi oblik časopisa koji bismo mogli nazvati pretečom modernog časopisa. Riječ je o književnim listovima u kojima je nad obrazovnim i informativnim sadržajem prevladala kulturna debata. U Engleskoj je izlazio *The Tatler* od 1709. do 1711. i *The Spectator* od 1711. do 1712., a uređivali su ih Richard Steele i Joseph Addison. *The Spectator* je zbog svojeg racionalizma, zanimljivosti i inteligentna pristupa poslužio kao model žurnalizma 18. stoljeća. Pod utjecajem *Spectatora* rađaju se u Italiji periodički listovi poput lista Gasparea Gozzija *Osservatorio veneto* koji je izlazio od 1761. do 1762., Baretijeva *Frusta letteraria* od 1763. do 1765., ili pak *Giornale de' letterati d'Italia* od 1710. do 1740. koji su uređivali Apostolo Zeno, Antonio Vallisneri i Scipione Maffei.

Kritičnost i polemičnost u talijanskoj periodici prevladavaju počevši od lista *Novelle letterarie* koji je izlazio od 1740. do 1792., a uređivali su ga G. Lami i M. Lastrì. Vrhunac je izlazak

časopisa u skladu s tendencijama, grupama i kulturnim pokretima precizno definiranih značajki kao što je bio *Il Caffè* braće Verri koji je izlazio od 1764. do 1766. Posrijedi je autentičan predstavnik milanskog prosvjetiteljstva i prototip književne periodike 19. stoljeća kao što će biti *La biblioteca italiana* koja izlazi od 1816. do 1859., glasnik milanskih romantičara *Il conciliatore* (1818.–1819.), koji slijede *Crepuscolo* (1850. – 1859.) i *Politecnico* (1839.–1844. i 1859.–1868.), a svi izlaze u Milanu. Iznimka je firentinska *Antologia* koju je uređivao P. Viesseux, a okupljala je toskanske umjerene istomišljenike s kojima je povremeno surađivao i G. Leopardi. Valja podsjetiti također na list *La giovine Italia* koji je u Marseilleu utemeljio Mazzini 1832. te isusovački *La Civiltà Cattolica*. Među časopisima naglašeno političkog sadržaja bilježimo list *Critica sociale* utemeljen 1891. u Milanu, koji, nakon nametnute šutnje u doba fašizma, ponovno izlazi 1945. Može se reći da je časopisom *Il Caffè* prijeđena ionako labilna i proturječna granica između novina i časopisa, podrazumijevajući pod časopisima one koji izražavaju ne samo stav organiziranih pokreta ili ideoloških tendencija nego i djelovanje povezano sa specifičnim istraživanjima raznovrsnih akademskih područja. U pozitivističkom okružju tiskaju se potkraj stoljeća prvi sveučilišni i eruditski časopisi koji su dandanas važni u svojem području: *Archivio glottologico italiano* (Firenca, 1873.) koji uređuje G. I. Ascoli, *Giornale storico della letteratura italiana* (Torino, 1883.) koji uređuju A. Graf, F. Novati, i R. Renier, *Rivista storica italiana* (Torino, 1884.) te *La cultura* (1882.).

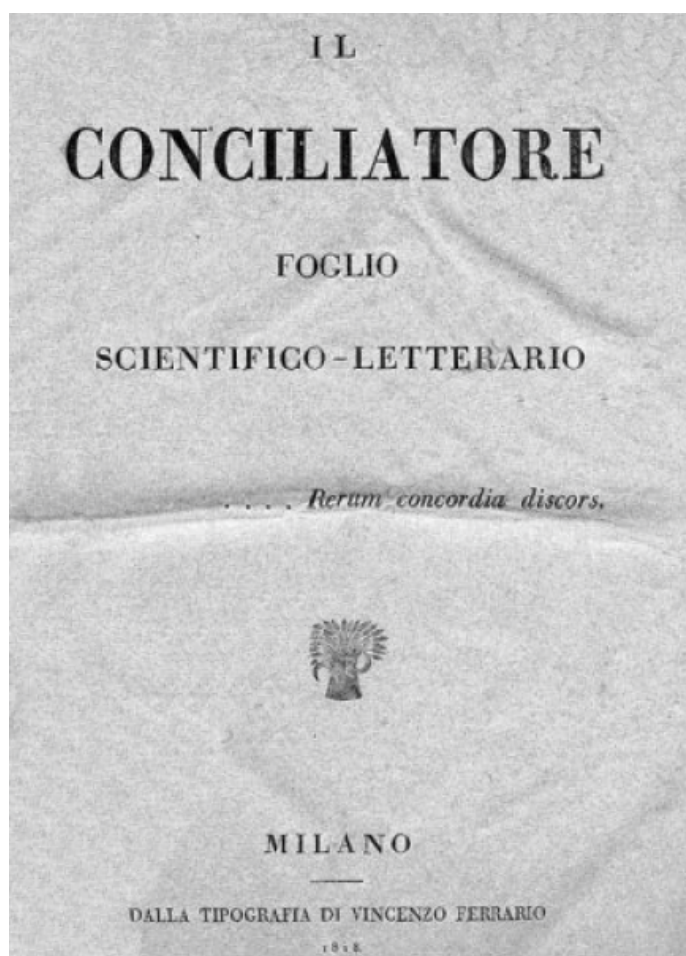
Slika 1.

Naslovnica časopisa *Antologia*

Cenzura je u Italiji u doba restauracije, što se vidi i na primjeru ukidanja časopisa *Conciliatore*, bila težak udarac širenju liberalnih ideja, pri čemu nije pomogla ni visoka kvaliteta članaka objavljenih u drugim časopisima kao što je npr. bio proaustrijski *Biblioteca Italiana*.

Conciliatore, nazvan i *Foglio azzurro* zbog boje papira, izlazio je u Milanu dva puta u tjednu, četvrtkom i subotom. Ukupno je izišlo 118 brojeva od kojih prvi 3. rujna 1818., a posljednji 17. listopada 1819. kada je list ukinut zbog austrijske cenzure. Financirali su ga bogati lombardijski zemljoposjednici Luigi Porro Lambertenghi i Federico Confalonieri, pripadnici staroga plemićkog roda. Objavljivanje časopisa prepustili su tiskaru Vincenzu Ferrariju, s kojim su surađivali brojni intelektualci njima bliski: Pellico, Berchet, Adeodato Ressi i Ludovico di Breme. Izdavački je program politički i literarno bio izrazito neradikalan. Već od početka

časopis je bio romantičarski i antiaustrijski te se suprotstavljao predrasudama i silama koje su zaustavljale liberalni duh europskog napretka. Program časopisa bio je multidisciplinaran, otvoren i prema tzv. korisnim sadržajima kako su nazivani sadržaji iz ekonomije, tehnike i prava. Plan redakcije podrazumijevao je sadržaje iz etike, književnosti i kritike, statistike, ekonomije, obrta, poljoprivrede, umjetnosti i znanosti, kao sastavnica trećeg područja, i četvrtog pod naslovom „raznovrsno”. Moto časopisa bio je „Rerum concordia discors”, čime označava želju za okupljanjem i usklađivanjem svih pravih zaljubljenika u istinu.

Slika 2.

Naslovnica časopisa *Conciliatore*

Zapažena je i veza ovog časopisa s drugim važnim milanskim časopisom, *Il Caffè*, koji je počeo izlaziti nekoliko desetljeća prije. U prve dvije godine izlaženja okupljao je najpoznatije mislioce razdoblja restauracije kao što su Borsieri, Giuseppe Pecchio, Gian Domenico Romagnosi i Melchiorre Gioia. Objavljivao je recenzije djela uglavnom strane literature te napise povezane s politikom i običajima kako bi širio vidokrug talijanske kulture. Tijekom studenog i prosinca

1818. Ermes Visconti potpisuje šest članaka koji će kasnije biti okupljeni u knjizi *Elementarne ideje o romantičarskoj poeziji*. Alessandro Manzoni nije aktivno sudjelovao, ali je bio blizak časopisu, dok Foscolo, tada izbjeglica u Engleskoj, iako obećavši suradnju, nije uspio sudjelovati napisima. Redakcija i njezine mecene, odličnici među lombardijskim plemstvom, od Confalonierija do Lambertenghija, uskoro će se naći u tajnoj sekti Carboneria, a otud nažalost ubrzo i u tamnicama Spielberga. U trenutku ukidanja časopisa, austrijska vlada objavljuje list *L'attaccabrighe* radi oštre kritike romantičarskog pokreta.

Biblioteca Italiana bila je talijanski časopis koji su utemeljili prvi austrijski vlastodršci Lombardije Heinrich Johann Belegarde i Saurau, poslije ukidanja Kraljevine Italije, s Eugeniom Beauharnaisom na čelu. Financiran je iz vladine blagajne, pretplatom od 800 primjeraka po broju, pa je izlazilo ukupno 1600 primjeraka. Bila je to izuzetno visoka naklada znamo li da nijedan od tadašnjih talijanskih časopisa (npr. milanski *Spettatore*, *Dialoghi della Morte*, brojni medicinski časopisi) nije prodavan u više od 400 primjeraka pojedinačno. Časopis je bio sjedištem poznate polemike klasicista i romantičara koja se zaključila utemeljenjem oporbenog časopisa *Conciliatore*.

Živu kroniku tog vremena donosi nam Hobhouse koji je tada boravio u Milanu s Lordom Byronom i vodio duge razgovore s Acerbijem. Nije bilo dopušteno govoriti o politici ni o fizici ako se doticala vjerskih tema, dakle zabranjeno je bilo sve što je upućivalo na galileovski sustav. Zabranjene su bile komedije jer su mogle upućivati na likove moćnika ili na samu moć. Bilo je zabranjeno povijesno istraživanje, osim kad je posrijedi bio rad na korist aktualne vlade. Zabranjeni su bili Gibbon i David Hume, a svakako Voltaire i Locke. Od književnika je bio zabranjen Alfieri, a mladi Pellico uvelike cenzuriran. Dopušteno je bilo objavljivati tzv. neangažiranu književnost, pa se nakladnik Acerbi žalio na poteškoće pri izboru članaka, jer „mora izabrati najbolje od lošega.“ Austrijska kulturna politika bila je potpun promašaj pa se vlada održavala isključivo na vlastitoj vojnoj snazi i podložnosti naroda, a ne na realnom pravu ili uvjerenju, što je i brutalno izrazio Franjo II. 1814. godine pri susretu s milanskim veleposlanicima na Odboru uprave: „Vi mi pripadate po zakonu ustupanja i po zakonu zaposjedanja.”

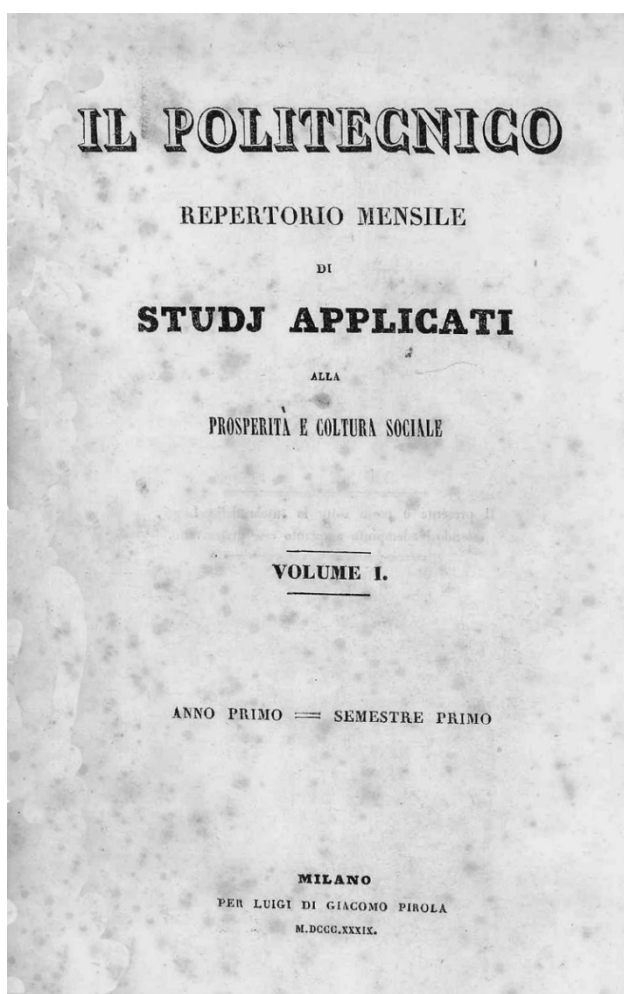
Zadatak pripreme nove upravljačke klase pripao je časopisu *L'Antologia* koji su uređivala dva liberalna katolika, Vieusseux i Capponi. *L'Antologia* je bio mjesečnik objavljivan u Firenci od 1821. do 1831., koji su utemeljili Giovan Pietro Vieusseux i Gino Capponi, a podupirali brojni intelektualci. Odvojio se od gradskog ambijenta obrativši se širim problemima cjelovite talijanske kulture svog vremena. Prije osnivanja časopisa, Vieusseux je utemeljio Književno-

znanstveni ured sa sjedištem u zgradi Buondelmonti koji, osim što je predstavljao i talijanski i strani tisak, postaje i mjesto susreta i diskusija. Nakon ovog časopisa, Vieusseux će 1842. objaviti ediciju znanstvenih sadržaja i gradske kronike pod nazivom *Archivio storico italiano*.

L'Antologia se trudila nizom edukativnih projekata pokrenuti suradnju s vladom. Prekinula je izlaženje zbog teške političke situacije poslije 1831. i austrijskog pritiska na toskanskog nadvojvodu Leopolda II. Suradnici časopisa bili su gotovo svi intelektualci koji su djelovali od 1821. do 1831., kao npr. Giuseppe Poerio, Gabriele Pepe, Pietro Colletta, Pietro Giordani, Niccolò Tommaseo, Giuseppe Montanelli, Francesco Domenico Guerrazzi i Carlo Cattaneo. Iako je okupljao najrazličitija gledišta, časopis se mogao pohvaliti jedinstvenim usmjerenjem: pedagoška briga koja se razvijala u antirevolucionarnom ključu; eklektička filozofija koja je međutim isključivala radikalnu ideologiju prosvjetiteljstva; angažirana književnost s korisnim ciljevima. Književni su sadržaji bili na margini, a sustavno se bavio ekonomijom, statistikom, poviješću, pravom i prirodnim znanostima. Časopis je desetak godina ostao središnjim elementom talijanske kulture nadmašivši sa svojih 500 primjeraka po broju većinu milanskih časopisa poput npr. časopisa *Conciliatore*, a širenje njegovih ideja pridonijelo je nastanku liberalnoga građanskog sloja u Toskani. Sudjelovao je i u oblikovanju koncepcije kulturnog zajedništva.

Pošto je i taj list 1831. ukinut, zadatak je prešao na *Il Progresso delle scienze, delle lettere e delle arti* napuljskoga urednika Giuseppea Ricciardija, koji je izlazio četiri puta u godini od 1832. do 1847. Časopis su svojom suradnjom obogaćivale eminentne ličnosti napuljske kulture među kojima su bila braća Michele i Saverio Baldacchini, Luigi Blanch, Matteo De Augustinis, Luca de Samuele Cagnazzi itd. Izražavao je nadu napuljskoga kruga intelektualaca u napredak Kraljevine Dviju Sicilija te su stoga povlašteno mjesto imale znanstvene i tehničke teme. Politički nije pak bio jasno određen: išlo se od radikalizma Giuseppea Ricciardija do umjerenih stajališta Luigija Blancha i Lodovica Bianchinija. Utemeljitelj Giuseppe Ricciardi, sljedbenik Mazzinija te glasnik nove moderne struje umjereno liberalne građanske klase juga Italije, samo je nekoliko mjeseci radio na ovom časopisu. Zatvoren je 1833. i osuđen na egzil te napustio Napulj i otišao u Francusku. Časopis se zatim okrenuo optimističnom uvjerenju kreatora industrijalizacije i agrarne modernizacije Kraljevine Dviju Sicilija. Nakon Ferdinanda II. započela je policijska represija, a časopis se sve više približavao vladinim gledišima.

Liberalna se publicistika, često nacionalno usmjerena, zapaža već i u godinama neposredno prije 1848. Najvažniji su od časopisa u tom razdoblju *Il Politecnico* iz 1839. Carla Cattanea te njemu suprotstavljen list *La Civiltà Cattolica*, isusovački glasnik protiv preporodnih tekovina.

Slika 3.

Naslovnica časopisa *Il Politecnico*

Il Politecnico – *Repertorio mensile di studi applicati alla prosperità e cultura sociale* 1839. utemeljio je u Milanu Carlo Cattaneo. Prvi ciklus časopisa od sedam brojeva u tiskari Gina Daellija započeo je 1. siječnja 1839. i trajao do 1844. kada je prestao izlaziti zbog brojnih obveza utemeljitelja koji je bio i najvažniji član redakcije. Cattaneo je ponovno započeo izdavanje časopisa 1. studenog 1859., poslije pripajanja Lombardije Kraljevini Sardiniji te je u tom drugom ciklusu izlazio do 1869., iako je Cattaneo još 1862. prestao biti glavnim urednikom i nastavio surađivati kao suradnik. Časopis je 1866. pod uredništvom Francesca Brioschija dobio podnaslov *Repertorio di studi letterari, scientifici e tecnici* te počeo izlaziti u dva odvojena dijela, književnom i tehničkom. Prvi, pod uredništvom Romualda Bonfadinija, prestao je izlaziti 1868., a drugi se dio stopio 1869. s listom *Giornale dell'ingegnere civile e meccanico* pokrenuvši novi časopis *Politecnico. Giornale dell'ingegnere architetto civile e*

industriale. Cilj časopisa, već vidljiv iz podnaslova, bio je eksplicitno najavljen već u prvom broju: namjera je utemeljitelja bila „putem jednog časopisa utrti put sugrađanima za spoznaju one strane istine koja se s tegobnih strana znanosti lako može usmjeriti na polje prakse koje će se razvijati okrijepljeno i potpomognuto s ciljem zajedničkog napretka i skladnog suživota.” Časopis je dakle bio zbirka originalnih tekstova i recenzija koje su produbljivale najrazličitije probleme, od egzaktne znanosti do književne kritike, sakupljeni sa zajedničkim ciljem unapređivanja tehničko-znanstveno-društvenog napretka svojih čitatelja.

Časopis *La Civiltà Cattolica* utemeljila je nekolicina napuljskih isusovaca na poticaj oca Carla Marie Curcija s idejom „širenja katoličke civilizacije” za koju je smatrao da su je napali neprijatelji Crkve, prije svega liberali i masoni koji su pak potaknuli brojne ideje na kojima počiva Italija *risorgimenta*. Prvi je broj izišao 6. travnja 1850. na talijanskom, a ne na latinskom kako su željeli Curcijevi nadređeni. Budući da je imao potpunu podršku pape Pija IX. i kardinala Giacoma Antonellija koji su željeli raspolagati prikladnim sredstvom za obranu katolicizma, nije mu naškodilo mišljenje tadašnjega isusovačkoga generala Joannesa Philippea Roothaana koji nije bio sklon ideji bojeći se da bi časopis mogao zaći u politička pitanja te da bi time isusovci kao red mogli biti oštećeni. Mnogi od isusovaca koji su sudjelovali u projektu časopisa oformili su 12. veljače 1866. prvi *Collegio degli Scrittori*. Do 1933. autori su bili anonimni, a tek kasnije počeli su potpisivati svoje priloge. Borbenost i polemičnost časopisa od začetaka dugo se održala. Bio je to tipičan stil 19. stoljeća, karakterističan i za protivnike Crkve.

Zbog cenzure koju je naredila policija Kraljevine Dviju Sicilija, redakcija se nakon nekoliko mjeseci od utemeljenja časopisa preselila u Rim, ali je i tu osjećala da je progone savjetnici i ministri masoni, prožeti antiklerikalnim duhom. U Rimu je časopis izlazio svakih 15 dana na 128 stranica te imao zadatak vjerno odražavati ideje Svete Stolice. Bio je poprištem kulturne debate 19. stoljeća u Italiji: odlučujući prilog dao je glede Sillabusa,⁴ Prvoga vatikanskog koncila⁵ te obnove tomističke filozofije⁶ okrunjene pontifikatom pape Lava XIII.

Laički kulturni svijet reagirao je na djelovanje časopisa *La Civiltà Cattolica* utemeljivši u Torinu časopis *Il Cimento* koji je izlazio od 1852. do 1856. Filozof Bertrando Spaventa i

⁴ Papa Pio IX objavio je 1841. tu zbirku od 80 izreka koje osuđuju kao suprotstavljene i inkompatibilne katoličkoj vjeri sve doktrine i ponašanja karakteristične za moderan svijet, među kojima socijalizam, komunizam i liberalizam.

⁵ Prvi crkveni sabor održan 1869./1870., najpoznatiji po dogmatskoj definiciji nezabludivosti Pape.

⁶ Osnovna je značajka tomističke filozofije realistička metoda temeljena na Aristotelovoj metafizici koja filozofski tematizira zdravorazumsko iskustvo, dok njezina trajna intelektualna atraktivnost proistječe iz spekulativnih uvida u transcendenciju kojoj je usmjerena metafizika bitka.

povjesničar književnosti Francesco De Sanctis u njemu su se potrudili opovrgnuti teze u člancima katoličkog časopisa.

Ujedinjenjem Italije procvale su i politički časopisi koji su željeli stvoriti novu upravljačku klasu, a među njima najpoznatiji su *Nuova Antologia* utemeljena 1866. prema modelu *Revue des Deux Mondes*, zatim *Fanfulla della domenica*, prvi književni tjednik ujedinjene Italije (1879.), konzervativni časopis *La Rassegna Settimanale* koji su uređivali Sonnino i Fianchetti, a bavilo se ponajviše ekonomskim i političkim pitanjima, te *Cronaca bizantina* iz 1881. kao izraz iracionalnih i estetskih namjera talijanske dekadanse.

Nuova Antologia, književno-znanstveno-umjetnički časopis koji je Francesco Protonotari utemeljio u siječnju 1866. u Firenzi, izlazio je tri puta u godini u izdanju izdavačke kuće Le Monnier. Počinje izlaziti svakih 15 dana nakon preseljenja u Rim 1878. Naslov jasno izražava namjeru utemeljitelja da se nastavi na rad poznatog časopisa *L'Antologia* koju je izdavao Gabinetto Vieusseux. Na početku je imao vrlo tradicionalan stil obilježen monografijama u formi eseja i članaka. Prvih 12 brojeva izašlo je kao mjesečnik od 200 stranica, a surađivali su glasoviti pisci poput Manzoni, Tommasea, Maffei, Mamiani, Bonini itd. Godine 1900. časopis mijenja ime u *Rivista di lettere scienze ed arti*.

Nuova Antologia pod uredništvom Maggiorina Ferrarisa od 1897. bila je najproduktivnija: imala je brojne priloge i čitalačku publiku te ugledne suradnike među kojima su se kvalitetom tekstova te modernističkim tonom koji je nova redakcija uspjela nametnuti isticali Giovanni Cena, Labriola, Croce, Carducci i Pascoli. U ovom razdoblju nalazimo na stranicama časopisa *Saggi critici* De Sanctisa, Vergin *Mastro Don Gesualdo*, Fogazzarov *Piccolo Mondo antico*, Pirandellov *Il fu Mattia Pascal*, Gozzanovu *Signorina Felicita* i De Amicisov *Cuore*. Tijekom rata časopis je prekinuo izlaženje, a kad je nakon rata nanovo započeo, nije uspio obnoviti prepoznatljiv stil kojim se izdvajao od ostalih književnih časopisa s kraja 19. i s početka 20. stoljeća. Nije pokušavao ići ukorak s ostalim časopisima koji su slijedili put književne debate i polemike, već je ostao udaljen od njih preferirajući uvijek tradicionalniji put nenaklonjen ideološkim bitkama. Za fašizma, pod uredništvom Luigija Federzonija, a zatim Giovannija Gentilea, postao je službeni časopis Talijanske akademije.

Fanfulla della domenica bio je političko-književni tjednik tiskan u Rimu od 1879. do 1919. To je bio i prvi talijanski list cjelokupnoga nacionalnog područja. Zamislio ga je Ferdinando Martini kao nedjeljni dodatak dnevnom listu *Il Fanfulla* u formatu 34 x 47,5 cm, a svaki je broj imao četiri stranice, što je bio standard razdoblja. Izdavač je bio Mađar Ernesto Emanuele

Oblieght. Martinija su naslijedili Luigi Capuana, Baldassarre Avanzini, Enrico Nencioni te glazbeni kritičar Eugenio Cecchi. *Fanfulla della domenica* doživio je brz i nevjerojatan uspjeh moderniziravši model informiranja epohe. Za nj su pisali najpoznatiji predstavnici verizma, a posljednjih godina otvorio se i literaturi dekadentista tekstovima Gabrielea D'Annunzija koji je 1882. kao 19-godišnjak počeo surađivati u listu preselivši se u glavni grad. Upravo u *Fanfulli* objavio je svoje prve napise. Među ostalim suradnicima bili su Carducci, Matilde Serao, Emma Perodi, Grazia Deledda, Ruggiero Borghi i Giovanni Verga, koji je u njemu objavio neke od svojih dotad neobjavljenih novela, te Luigi Capuana. List se ugasio 31. listopada 1919.

Cronaca bizantina književno-društveno-umjetnički je časopis koji je izlazio dva puta na mjesec, a utemeljio ga je izdavač Sommaruga 15. lipnja 1881. u Rimu. Povijesno-kulturna situacija Rima u transformaciji, s bizantskim elementima, odražavala se u časopisu. Vlade lijevice započinju politiku zaštite koja je osiguravala carinske povlastice, što se suprotstavlja slobodnoj razmjeni desnice. Siromašno se seosko pučanstvo započinje iseljavati. U vanjskoj politici, izolacija Italije od ostatka europskog svijeta i krutost Svete Stolice dovode 1882. do Trojnog saveza, a kritika i napadi postaju sve češći. Carducci definira Depretisa kao „izdajicu principa i ljudi”, a za Italiju tvrdi da živi bez ideala i nade. U takvom kontekstu *Cronaca bizantina* znači otvoreni protest, iako i dalje održava vezu s gradskom klasom za koju kaže da je želi uništiti, ali kojoj se ipak obraća rubrikama o mondenom životu i skandaloznim novostima. Časopis se sastoji od četiri secesijski uređene stranice kojima nedostaju polemički i ideološki ciljevi, a u napisima koji se na njima objavljuju iskazuju se raspoloženje scapigliature (Carlo Dossi), barbarskoga klasicizma (Carducci), veristička iskustva (Luigi Capuana i Giovanni Verga) i dekadentni estetizam (mladi D'Annunzio).

Od političkih časopisa valja podsjetiti na *La Cultura* urednika Ruggiera Bonghija i Cesarea De Lollisa koji će biti ukinut u doba fašizma te *Critica Sociale* koji je bio utemeljio Filippo Turati 1831. a s kojim su surađivali najvažniji predstavnici talijanskog socijalizma.

La Cultura je časopis koji je Ruggero Borghi utemeljio u Rimu 1882. Poslije 1913. promijenio je ime u *Nuova Cultura*, kasnije u *Il Conciliatore*, a 1921. vratio je svoje prvotno ime. Zbog svoje neovisne kritike i visoke vrijednosti priloga bio je među najvrednijim instrumentima talijanske kulture, posredujući između crocevske teorije i filologije.

Critica Sociale talijanski je politički časopis inspiriran socijalističkim idejama. U Milanu ga je 15. siječnja utemeljio Filippo Turati. Časopis je zauzeo mjesto drugog lista po imenu *Cuore e Critica* koji je predstavljao radikalnu sociologiju, a uređivao ga je Arcangelo Ghisleri četiri

godine u Savoni, od 1891. do 1898. *Critica Sociale* svjedok je političke prisutnosti i autonomije socijalizma te na svojim stranicama interpretira razdoblje nepopustljivosti stranke koja se upravo utemeljuje. Tada nastaje polemika protiv anarhista i radništva i istodobno se djeluje na autonomiji odvajanjem od građanske ljevice koja je bila radikalna i republikanska. Pošto je posve prihvatio program socijalističke stranke s kongresa u Genovi 1. siječnja 1893., *Critica Sociale* promijenio je podnaslov *Rivista di studi sociali, politici e letterari* u *Rivista quindicinale del socialismo scientifico* i bio spreman progovoriti o teškim javnim problemima devedesetih godina: bankovnim skandalima, ratu u Abisiniji, pokretima pučanstva za kruh itd. u člancima snažne kritičnosti. *Critica sociale* prihvaća pozitivističku i marksističku kritičku metodologiju pri raspravi o književnosti i kako je bila uvjeren u učinkovitost knjige, obrazovanja i knjižnica, nudi svojim čitateljima sociološke stihove Pietra Gorija usporedo s poezijom Ade Negri i proznim stranicama Itala Sveva. Svoju publiku pokušava informirati o novim strujanjima, dajući vrijednosnu prosudbu filtriranu kroz socijalistički mentalitet, iako nije uvijek najspremnija shvatiti ideološko-književne fenomene svoje epohe. Nietzscheovska i danunzijevska tendencija nadčovjeka nimalo nisu prihvaćene u ovom časopisu koji je uvjeren da se intelektualci moraju otvoriti i baviti širenjem novih oblika moderne kulture, ali u skladu s realnošću i potrebama društvenog života. Kada je određen ulazak Italije u rat u svibnju 1915., *Critica sociale* ne napušta svoju neutralnu poziciju ni svoja reformistička uvjerenja, a kada je buknuła boljševička revolucija u listopadu 1917., iako ne negirajući legitimnost revolucionarne Lenjinove metode, osuđuje njezinu primjenu u Italiji. Sukob tih dvaju krila socijalističke stranke sve više jača i postaje nezalječiv. Na kongresu u Livornu u siječnju 1921., marksističko-lenjinistička struja koju predvodi Bordiga izlazi iz stranke i utemeljuje Komunističku partiju Italije.

1.2. Usporedna analiza hrvatsko-talijanske periodike i istraživanja o njoj

Analizi sadržaja, grafičkog uređenja i nakane izdavača valja istodobno dodati i ideološko ili političko vrednovanje. Obrativši pozornost na kulturno-književnu aktualnost, uočili smo da se talijanskoj novoj publici posljednjih desetljeća 19. stoljeća nude više ili manje prikriveni didaktički ili odgojni sadržaji na svim zamislivim jezičnim i kvalitativnim razinama, ali uvijek pomiješani s naglašenom aktualnošću i s ilustracijom kao snažnom poveznicom. Centar takvih časopisa nazvanih *di varietà*, raznolikih sadržaja, jest Milano, a u njemu osobito dvije izdavačke kuće: Treves i Sonzogno. U Hrvatskoj je situacija slična, s time što od gradova izdajamo Zagreb te Rijeku i Zadar kao jača središta izdavaštva.

Drugu vrstu časopisa D'Intino i suradnici⁷ klasificiraju kao kulturno-umjetničko-enciklopedijske časopise, a imaju naglašenu matricu 18. stoljeća. Javljaju se osobito u prvoj polovici 19. stoljeća, a sadržavaju kratke tekstove, suhoparno informativne ili opisne, često likovno opremljene. Uloga ilustracije u hrvatskoj periodici vrlo je naglašena pa je stoga u ovom radu izdvojeno poglavlje o likovno-grafičkom elementu talijanske provenijencije.

Treća vrsta književnog časopisa prema ovim teoretičarima jest književno-kulturna. U njoj posvema nedostaje ilustracija. Sličnija je knjizi nego časopisu, a sadržava duže tekstove za odabranu publiku ili publiku specifičnih znanstvenih interesa. Razlika međutim među nabrojenim vrstama nije uvijek izražena i uočljiva, osobito ako se narav časopisa tijekom njegova izlaženja mijenjala. Pokušamo li primijeniti ovu podjelu na hrvatsku periodiku, uočiti ćemo još nejasnije granice: brojčano, oni su dakako manji jer je i prostor – zemlja u kojoj se javljaju – uži, publika je ograničenija, pa dakle i potreba za prilagođavanjem barem nešto širem tipu publike veća. No karakteristike koje navode talijanski istraživači primjećujemo i u našoj periodici, sljubljene i ispremiješane, ali postojeće.

Od talijanskih znanstvenika gotovo se nitko nije bavio proučavanjem književnih časopisa na ovakav način. Osim spomenutih (Cattarulla, Briganti, D'Intino) knjigu naslova⁸ sličnog naslovu ovog rada objavio je jedino Carlo Carmassi, no bavio se razdobljem od 1800. do 1847., proučavajući u njemu pojavu njemačke književnosti u talijanskoj periodici. Riječ je prije svega o pokušaju izrade dobre bibliografije pisane poput skripta, razumljivo i vrlo jednostavno, za studente, a jedino u prvom dijelu povlače se paralele i spominju prevoditelji i eventualni utjecaji. U tom smislu radovi naših talijanista i kroatista koji su proučavali dodire s talijanskom kulturom znanstveno su mnogo suvremeniji i zanimljiviji.

Radu i zaključcima prethodi i izrada tablica sa statističkom analizom koja prati pojavu talijanskih autora, tekstova talijanističke tematike bez obzira na nacionalnu pripadnost autora, pojavljivanje određenih vrsta priloga talijanskih autora te pojavu talijanske glazbe ili likovnog djela kao priloga ili vijesti u obrađenoj hrvatskoj periodici. Time se rad potkrepljuje statističkim podacima u funkciji pokazatelja i potvrde teza koje iznosi te donosi novi materijal iskoristiv za neke nove radove.

⁷Briganti, A. – Cattarulla, C. – D'Intino, F. (1990.), *I periodici letterari dell'Ottocento. Indice ragionato (collaboratori e testate). Il testo ritrovato*. Franco Angeli Libri, Milano.

⁸ Carmassi, C. (1983.), *La letteratura tedesca nei periodici letterari italiani del primo ottocento*, Pisa, Jacques e i suoi quaderni.

U zasebnim poglavljima obrađena su prožimanja s glazbenom i likovnom umjetnosti, imajući osobito na umu ulogu ilustracije u časopisu kao mediju.

II. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje početaka i razvoja talijanskoga književnog novinarstva u 19. st. proveli su Briganti, Cattarulla i D'Intino u zajedničkom radu *I periodici letterari dell'Ottocento*⁹, radi realizacije općeg kataloga svih književnih časopisa, a s posebnim osvrtom na one u kojima je očita naglašena književna komponenta. Iako nema ni jednoga suvremenog znanstvenog rada koji ne ističe važnost književne periodike tog vremena, rada te vrste u Italiji do pojavljivanja njihova nije bilo. Samo su pojedini časopisi, najpoznatiji i isključivo književni, bili proučavani, a posve je bio zanemaren korpus manje poznatih ili ne isključivo književnih časopisa koji su važni za shvaćanje kulturne klime 19. stoljeća u Italiji. U tu svrhu, ovi su istraživači obradili više od četiri stotine časopisa, isključivši one koji nisu na svojim stranicama objavljivali književno-poetske, prozne ili dramske tekstove, iako su se bavili književnošću.

Kada se pojavljuje ili brzo širi neki tip teksta, valja odrediti trenutak i geografsko-kulturološko područje, ali i izdavačke kuće i(li) pojedince koji pomažu to širenje, te eventuale promjene oblika određenog teksta. U tom je smislu rad D'Intina i suradnika za talijansko područje kompatibilan radu V. Brešića i suradnika za hrvatsko područje, s naznakom da je polazišna baza podataka *Bibliografije hrvatskih književnih časopisa 19. stoljeća* prema kojoj je ovaj rad rađen mnogo potpunija, preciznija i s unesenim nazivima i vrstom svih priloga.

Korpus istraživanja ovoga rada isključivo su književni časopisi zbog dvaju razloga. Prvi je razlog što ovaj rad istražuje odraz talijanske kulture i njezin utjecaju na hrvatsku književnost i kulturu općenito, a ne na društvenu ili političku interakciju Italije i Hrvatske. Dakako da će ta interakcija biti iščitavana „između redaka“ (pojmovi „politike i književnosti“ ili „utjecaja književnosti na društvo“ specifični su osobito za razdoblje realizma kojim se, uz ostalo, ovaj rad bavi).

⁹ Briganti, A. – Cattarulla, C. – D'Intino, F. (1990.), *I periodici letterari dell'Ottocento. Indice ragionato (collaboratori e testate). Il testo ritrovato*, Milano, Franco Angeli Libri.

Drugi je razlog to što se rad želio temeljiti na „bazi podataka“ književnih časopisa koju su načinili Vinko Brešić i suradnice Marina Protrka Štimac i Suzana Coha, rezultatu znanstvenoistraživačkog projekta Hrvatska književna periodika pri Ministarstvu znanosti Republike Hrvatske. U prvom dijelu znanstvenog projekta Hrvatska književna periodika 19. stoljeća obrađeno je 48 časopisa 19. stoljeća – od *Danice Horvatzke, Slavonske y Dalmatinzke*, odnosno *Danice Ilirske* (1835. – 1867.) do *Života* Društva hrvatskih umjetnika (1900. – 1901.). Rezultat je prvog dijela projekta studija i bibliografija *Književni časopisi 19. stoljeća* u četiri sveska. U prvom svesku obrađeni su časopisi od *Danice* (1835.) do *Dragoljuba* (1867), u drugom časopis *Vienac* (1869. – 1903.), u trećem časopisi od *Književne zabave* (1869.) do *Iskre* (1891.) te u četvrtom časopisi od *Prosvjete* (1893.) do *Života* (1900.). U navedenom rasponu doneseno je i bibliografski obrađeno 48 časopisa. Bibliografija V. Brešića i suradnica nastala je uglavnom na časopisnom fundusu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, a objavljena je u Zagrebu 2006. u izdanju FF Pressa Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Bibliografija je strukturirana trodijelno. U prvom dijelu daje osnovne podatke o časopisu (naslov, podnaslov, nakladnik, urednik, tisak, adresa, periodičnost i cijena), format i signaturu prema Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu. U drugom se dijelu iznosi bibliografija godišta s detaljnom bibliografijom svezaka, a svako je godište bibliografirano prema sljedećim elementima: mjesto, datum, godište, knjiga/svezak, broj, strana, prilozi. Treći dio donosi bibliografiju priloga, kronološki popisanih prema brojevima, svescima i godištima časopisa. Svaki prilog upisan je prema sljedećim elementima: autor, naslov, podnaslov, godište/godina, broj i stranica. Na kraju svakog priloga dodana je šifra njegove žanrovske pripadnosti, kojom smo se služili u ovom radu, a šifre su dane u popisu s tumačenjem unutar Napomena uz bibliografiju.¹⁰

Termin „žanra“ izveden iz „šifre“ u toj bibliografiji izmijenjen je u tabličnom prilogu ovog rada u naziv „vrsta“, ne želeći ulaziti u analizu pojma žanra kao takvog prema podjeli u teoriji književnosti. Budući da je u radu i analiza ilustracije kao priloga, a uneseni su i sonet kao poseban „žanr“, odvojen od „pjesme“ kao žanra, „dijalog“ odvojen kao žanr od „drame“ i sl., odabran je općenitiji naziv „vrsta priloga“. Nije riječ, dakle, o književnoj vrsti prema teoriji književnosti, već o vrsti kao općem pojmu, u koji mogu ući svi nazivi prema Brešićevoj *Bibliografiji*.

¹⁰ Vidjeti: Brešić, V., [ur.] (2006.), *Književni časopisi 19. stoljeća, vol I.*, Periodica Croatica, Zagreb, Filozofski fakultet, str. 81.

Precizno definiran korpus hrvatske periodike 19. stoljeća utvrđene *Bibliografijom* u razdoblju od 1835. do 1903., tj. od izlaska *Danice* do prestanka izlaženja sarajevska *Nade*, posve je novi temelj koji ovaj rad razlikuje od dosadašnjih radova, a koji naizgled ili u jednom svom dijelu imaju srodnu tematiku. Temelji se, dakle, na isključivo književnim časopisima, a ne na proizvoljnom ili sveuključujućem istraživanju te time, iako ima dobrodošlih i izvanredno vrijednih prethodnika, otvara posve novi pristup i spoznaje. Istraživanju prethodi izrada priručne bibliografije tekstova talijanskih autora i talijanske tematike u izabranim naslovima hrvatske književne periodike na temelju baze podataka *Bibliografije*, a posebna će pozornost biti obraćena časopisnim profilima, odnosno njihovoj uređivačkoj politici i kriterijima njihova selektivnoga odnosa prema pojedinim nenacionalnim kulturama i literaturama, tj. prema medijsko-recepcijskim aspektima novije hrvatske književnosti, koja je – prema tezi V. Brešića – i odnjevovana u svojoj periodici.

Pri obradi podataka najprije su izdvojeni hrvatski časopisi koji sadržavaju talijanske autore ili tzv. talijanske teme. Pri tome pod „talijanskom temom“ podrazumijevamo teme autora svih nacionalnosti osim talijanske, a koji su prisutni bilo kojom vrstom priloga koji na neki način govori o talijanskoj kulturi: talijanski pisci, talijanska književna djela, kazališna zbivanja, arhitektura, talijanska povijest. Ovdje će se autori netalijanskih pripadnosti pojaviti kao posrednici, indirektna veza između Hrvatske i Italije, ali će svojim pojavljivanjem upozoriti i na izvor na kojem se većinom crpi hrvatska čitateljska publika. Pojavljivanje Nijemaca, Francuza, ili anonimno pojavljivanje, upozorit će na spomenuto kulturološko izvorište kojem se hrvatski urednik i redakcija priklanjaju ili na uređivačku politiku i tehniku uređenja časopisa.

Izdvojeni su redom, prema pojavljivanju, časopisi u kojima se objavljuju talijanski autori ili „talijanske teme“: *Danica* (1835. – 1849.), *Zora dalmatinska* (1844. – 1849.), *Dubrovnik* (1849. – 1852.), *Neven* (1852. – 1858.), *Naše gore list* (1861. – 1866.), *Slavonac* (1863. – 1865.), *Zvezda* (1863.), *Književnik* (1864. – 1866.), *Bosiljak* (1864. – 1868.), *Glasonoša* (1865.), *Dragoljub* (1867. – 1868.), *Vienac* (1869. – 1903.), *Bunjevačka i šokačka vila* (1871. – 1876.), *Hrvatska lipa* (1875.), *Slovinac* (1878.), *Zvezda* (1881.), *Hrvatska vila* (1882. – 1885.), *Književna smotra* (1883. – 1894.), *Nada* (1883.), *Hrvatska* (1884. – 1891.), *Zora* (1884. – 1889.), *Iskra* (1884. – 1887.), *Hrvatska omladina* (1885. – 1886.), *Balkan* (1886. – 1887.), *Iskra* (1891. – 1894.), *Prosvjeta* (1893. – 1913.), *Mlada Hrvatska* (1894. – 1895.), *Nada* (1895. – 1903.), *Novi vjek* (1897. – 1899.), *Mladost* (1898.), *Preporod* (1898. – 1899.), *Hrvatski salon* (1898. – 1899.), *Glas* (1899. – 1900.) i *Život* (1900. – 1901.). Oni će biti obrađeni u zasebnim poglavljima. Već iz nabranjanja časopisa u kojima se pojavljuju talijanske teme i(li) autori

očituje se kontinuitet zanimanja hrvatskih urednika i publike: od ukupno 48 časopisa iz cjelokupne baze *Hrvatske periodike* V. Brešića, njih 35 ulaze u ovo područje istraživanja.

Problem atribucije djela pravom autoru nije bilo uvijek moguće riješiti: kako je riječ o prijevodima, gdje i vrlo slobodnim, ondje gdje se nije mogao pouzdati izvorni naziv, ostavljen je hrvatski naslov pod kojim se u časopisu navodi. Sljedeći problem koji se pojavio pri atribuciji bio je u tome što rad obrađuje, osim poznatih ili popularnih, i dugačak niz minornih autora pretprošlog stoljeća, o kojima ima i vrlo malo podataka. No, to će biti predmet pomnijeg istraživanja u nekom sljedećem radu.

Rad obrađuje podatke iz Bibliografije na više načina. Rezultati se javljaju kao odgovori na šest postavljenih pitanja, prikazanih u zasebnim tablicama.

U tablici 1. navedeni su svi časopisi *Bibliografije* na čijem je korpusu provedeno istraživanje. U prvom stupcu tablice naveden je identifikacijski broj časopisa pod kojim će se uvijek pojavljivati, bez obzira na tablicu i njezin zadatak. Identifikacijski broj časopisa pokazao se vrlo važnim elementom, osobito kada se pojavljuju različiti časopisi, ali istoga imena, kao što je to tako npr. s časopisom *Iskra*: identifikacijski broj 4 označavat će *Iskru* koja je izlazila od 1844. do 1849., a identifikacijski broj 35 *Iskru* koja je izlazila od 1891. do 1894. Jednako je i s časopisom *Zvezda*: identifikacijski broj 13 označavat će *Zvezdu* koja je izlazila 1863., a identifikacijski broj 25 *Zvezdu* koja je izlazila 1881. Situacija se ponavlja i s časopisom *Hrvatska* čiji identifikacijski broj 24 upućuje na *Hrvatsku* iz razdoblja od 1880. do 1881., a identifikacijski broj 29 na *Hrvatsku* od 1884. do 1898., te s časopisom *Nada* gdje identifikacijski broj 28 označava *Nadu* iz 1883., a identifikacijski broj 38 *Nadu* od 1895. do 1903.

U trećem su stupcu naziv časopisa i godina prvog i posljednjeg izdanja, tj. vremenski raspon u kojem izlazi, u trećem je stupcu ukupan broj svih priloga u časopisu, a u sljedećem se stupcu pojavljuje broj „talijanskih tema“ unutar ukupnog broja i zatim njihov postotak unutar ukupnog zbroja. Slijedi stupac s brojem priloga talijanskih autora te postotak njihove zastupljenosti unutar ukupnog zbroja svih ostalih autora. Tablica dakle donosi numerički i statistički prikaz koji daje odgovor na dva ključna pitanja: koliki je broj priloga talijanskih tema i koliki je broj priloga talijanskih autora te koji je postotak njihove zastupljenosti u odnosu prema ukupnom broju svih priloga. Ta dva odgovora zajedno će dati brojčani podatak u posljednjem stupcu prve tablice, pod naslovom „zastupljenost talijanske kulture u časopisu“.

Ondje gdje se ne pojavljuju ni talijanske teme ni talijanski autori unesena je nula kao pokazatelj, no ipak su navedeni jer su i oni unutar baze podataka prema kojoj je napravljeno istraživanje te su obrađeni u smislu traženja kako jednog, tako i drugog podatka.

Druga tablica donosi popis priloga talijanske tematike u hrvatskoj periodici 19. stoljeća. Prvi stupac, kao i u prethodnoj, donosi identifikacijski broj časopisa, drugi, također kao u prethodnoj, naziv i godine izlaženja časopisa, a treći ime autora. Pri imenovanju autora često se susrećemo s anonimnim autorom ili autorom potpisanim šifrom, pseudonimom ili inicijalima. Budući da se pokazalo ne samo teškim nego često i nemogućim utvrditi autorstvo potpisano inicijalima, autorstvo pod punim imenom uneseno je samo ondje gdje je podatak provjeren i sa sigurnošću potvrđen. U tome je najviše pomogao dodatak studiji Književni časopisi „Pseudonimi, šifre i znakovi pisaca iz hrvatske književnosti” Marcela Vidačića. Termini „šifra” i sl. koji se ovdje rabe preneseni su prema njegovim navodima. Osim toga, pomogao je i rad Marka Oreškovića „Anonimi, pseudonimi, inicijali i šifre hrvatskih književnika i drugih kulturnih radnika u knjigama i periodičkim publikacijama”. Uz autore pod punim imenom ili gdje je autorstvo utvrđeno pojavljuje se također mjesto te datum rođenja i smrti. U noti je navedeno pod kojim se imenom pojavljuje u časopisu, ako je ime napisano pogrešno, pseudonim pod kojim se pojavljuje ili pod kojim se drugdje javlja te eventualne titule koje se dodaju imenu.

Treći stupac donosi naslov pod kojim se prilog pojavljuje, kako ga nalazimo u časopisu. Ako ima pravopisnih pogrešaka, arhaične grafije ili izraza, sve je ostavljeno kao u originalu. Posljednji stupac daje podatak o godištu, svesku i stranici na kojoj nalazimo prilog.

Odmah na početku druge tablice primijetit ćemo prilog (treći po redu) pod naslovom Dioklecijan na selu. Uvršten je u sklopu spominjanja slavne latinske, a time i talijanske prošlosti. U ovom radu dolazi se do teze da je hrvatski horizont očekivanja pri prenošenju podataka iz Italije i njihovu interpretiranju uvijek vezan za trostruki emocionalno-intelektualni temelj (uzor – otpor – ogledavanje) i u konačnici nadilazi viđenje talijanske kulture kao vlastitog izvora ili potke, već je spaja s latinskom i pretvara u europski, nadnacionalni izvor i potku. Stari rimski, latinski pisci, pripadaju latinskoj književnosti, kolijevci svih europskih, a ne samo nacionalnoj talijanskoj. U tom smislu neće biti navedeni u trećoj tablici, tablici talijanskih autora, ali su prilozi koji o njima govore ili u kojima se spominju navedeni u ovoj. Opseg pojma *talijanski* određen je u ovom radu pojmom *teritorija*, i to današnjeg, te pojmom *nacije*. Pojam *nacije* odnosit će se u predrenesansnom i renesansnom smislu, odnosno stvaranja *lingue vulgaris* Dantea, Petrarce i Boccaccia, jezika koji nije podređen latinskom, već je na istoj

razini, pa tako obuhvaća čitavo jezično područje talijanske čizme: „*Vulgaris*, u kojem se izražava novi cjelokupni i autonomni književni sustav, funkcionalno ne drugačiji od latinskog, ... *nad-nacionalan* ili *među-državni* u smislu talijanskog koji se nameće govorima velikih i slavni područja poput venecijanskog i napuljskog, ili pak u smislu engleskog koji danas postaje *novi latinski*, na različitim kontinentima.“¹¹

Treća tablica donosi priloge talijanskih autora u hrvatskoj periodici 19 stoljeća. Dok prvi i drugi stupac daju podatak, kao i do sada, o identifikacijskom broju te nazivu časopisa i vremenskom rasponu njegova izlaženja, treći stupac donosi prezime i ime autora te mjesto i datum njegova rođenja i smrti ondje gdje se moglo naći podatke. Gdje podaci nisu pronađeni, navodi se u bilješci da nema biografskih podataka, s namjerom da se u nekom sljedećem istraživanju detaljnije poradi i na tome. U bilješci se također navodi pod kojim se imenom pojedini pisac pojavljuje u časopisu, pod kojim pseudonimom ili šifrom, a u primjeru Francesca Carrare upozorava se na još dvije osobe istoga imena i prezimena. Ova tablica omogućila je lakše snalaženje u golemoj količini priloga pri njihovu razvrstavanju, promatranju i sagledavanju.

Iščitavanje specifičnog „ženskog pisma” pokazalo se kao rezultat iščitavanja priloga, a ne kao unaprijed postavljen zadatak. Tako je načinjena i zasebna tablica pod brojem 4, u kojoj se prati zastupljenost talijanskih autorica u hrvatskoj periodici 19. stoljeća. U prvom stupcu navodi se identifikacijski broj časopisa, a u drugom naziv i vremenski okvir njegova izlaženja. Vidljivo je da se talijanske književnice pojavljuju u samo sedam časopisa: u *Hrvatskoj omladini* (1885. – 1886) pod identifikacijskim brojem 33, u *Iskri* (1891. – 1894.) pod identifikacijskim brojem 35, *Prosvjeti* (1893. – 1913.) pod identifikacijskim brojem 36, *Mladoj Hrvatskoj* (1894. – 1895.) pod identifikacijskim brojem 37, u *Nadi* (1895. – 1903.) pod identifikacijskim brojem 38, *Novom vieku* (1897. – 1899.) pod identifikacijskim brojem 41 i naposljetku u *Životu* (1900. – 1901.) pod identifikacijskim brojem 48.

U trećem stupcu donosi se ime autorice, mjesto i datum njezina rođenja i smrti ondje gdje su podatci poznati, a u bilješkama na dnu stranice šifre ili pseudonimi pod kojima se pojavljuje u časopisu. Četvrti stupac donosi broj priloga određene autorice u časopisu, a peti stupac donosi ukupan broj priloga svih talijanskih autorica koje se pojavljuju u određenom časopisu. Posljednji, šesti stupac, donosi postotak njihova pojavljivanja unutar ukupnog pojavljivanja talijanskih autora u određenom časopisu. Postotak unutar broja svih priloga pokazao se više

¹¹ Picchio, R. (1991.), *Letteratura della Slavia ortodossa: IX-XVIII sec*, Bari., Dedalo, str.72.; ovdje prevela autorica rada.

nego zanemariv, a postotak unutar pojavljivanja talijanskih autora ukupno pokazatelj je specifičnog uredničkog interesa, a negdje i potpune usredotočenosti upravo na „žensko pismo“, kao što je to tako s *Prosvjetom* i 32 priloga ženskih pisaca, odnosno izrazito visokim prosjekom od 68,09 %.

Peta tablica pokazuje vrste priloga talijanskih autora u hrvatskoj periodici 19. stoljeća, odnosno statistički prikaz zastupljenosti vrsta priloga unutar priloga talijanskih autora. U prvom i drugom stupcu daje podatke kao i prethodne, odnosno identifikacijski broj te naziv časopisa i razdoblje izlaženja, a u trećem ponavlja podatak s kojim smo se susreli još u prvoj tablici: ukupan broj priloga talijanskih autora u određenom časopisu. Četvrti stupac donosi „vrstu priloga“ koja se u Brešičevoj bibliografiji pojavljuje kao „žanr“, a u petom stupcu donosi podatak o pojavljivanju te vrste priloga u odnosu prema ukupnom broju te vrste priloga u časopisu (npr. 3/484, tj. tri članka talijanskih autora naspram ukupno 484 članka svih, kako talijanskih, tako i netalijanskih autora koji se pojavljuju u *Danici*).

U šestom stupcu nalazimo više podataka: prezime i ime autora te mjesto i datum njegova života i smrti, a u zagradi pokraj imena broj priloga prema vrsti. Dakle, uza stupac u kojem nalazimo npr. „članak“, nalazimo i npr. pisca pod imenom Paolini, Antonio te uz njegovo ime u zagradi broj 1, što označuje 1 članak koji je objavio u tom časopisu. Ukupan zbroj pojedinih priloga različitih autora vidimo u prethodnom stupcu, i po njemu je izrađena i provjera brojčanih podataka.

U posljednjem, sedmom stupcu, izložen je postotak zastupljenosti vrste priloga unutar ukupnog broja priloga talijanskih autora u pojedinom časopisu. Ova tablica pokazuje dakle zastupljenost jedne vrste priloga u pojedinom časopisu u odnosu prema broju priloga talijanskih autora, svih vrsta ukupno. Taj će podatak biti pokazateljem utjecaja određene vrste, učestalosti njezina pojavljivanja u odnosu prema drugim vrstama priloga te preferiranju neke vrste u nekoj struji ili stilskom razdoblju.

Posljednja, šesta tablica sadržava bibliografiju talijanskih autora u hrvatskoj periodici 19. stoljeća. Prvi stupac iznosi imena autora (prezime, ime, mjesto i datum rođenja i smrti), drugi stupac donosi naslov priloga, bez obzira na eventualne pogreške, arhaičnost grafije ili jezika, kako se pojavljuje u originalu, u trećem se stupcu navodi identifikacijski broj časopisa u kojem se pojavljuje, a u stupcu do njega, četvrtom, naziv časopisa i vremenski okvir njegova izlaženja. U posljednjem, petom stupcu, iznose se podatci o godištu, svesku i stranici pojavljivanja priloga.

Istraživanjem hrvatske periodike bavili su se brojni naši istraživači. U smislu traženja talijanskog kanona u hrvatskoj periodici, namijenjenog hrvatskoj publici, osobito je važno formiranje indeksa pojavljivanja pojedinih autora u *Danici* koji je donio još 1976. Aleksandar Flaker u svojim *Stilskim formacijama*. Izrazito visok indeks pokazao je F. M. Appendini (indeks 24), Petrarca (indeks 20), Tasso (indeks 20), ali i Jacopo Vittorelli (indeks 30) koji je na višem mjestu od Shakespearea. Petrarca se na popisu našao zbog forme soneta osobito drage romantičarima, Tasso pak kad se govori o domaćem Gunduliću, a Appendini kao povjesničar koji se bavio dubrovačkom kulturom odražava zanimanje za Dubrovnik i dubrovačku slobodu koja prerasta u simbol slobode i ujedinjenja cijele Hrvatske. Leopardijev indeks (26), konačno jednog pravog predstavnika romantizma, izrazito je visok zahvaljujući zanimanju prevoditelja Meda Pucića, a označava iskorak iz tradicije i nacionalnih interesa u suvremenost.¹² U razdoblju realizma, osim indeksa pojavljivanja koji je sam po sebi prilično visok, valja podsjetiti i na otvoreno pozivanje na Carduccija i Lorenza Stecchettija u *Hrvatskoj vili*,¹³ gotovo ne samo kao uzore već i kao na programsku matricu. Flakerov pristup slijedimo na svim časopisima, tražeći zaključke (i) na temelju takve vrste podataka, vidljive i klasificirane kasnije u tabličnim i statističkim prikazima.

¹² Vidi: Flaker, A. (1986.), *Stilske formacije*, Zagreb, Sveučilišna naklada Liber.

¹³ Osobito godište 1883.

III. TEORIJSKI OKVIR

O odnosu književnih i kulturalnih studija može se govoriti i s obzirom na dva različita principa *interpretacije*. Književni studiji, prema Culleru,¹⁴ a kako Bigliuzzi¹⁵ ističe, koriste se interpretacijom usmjerenom na istraživanje mehanizama funkcioniranja *teksta* u smislu „lingvističkog tkanja diskursa”,¹⁶ od trenutka kada ta vrsta interpretacije „smatra da tekst u svom djelovanju ima štogod valjano za reći”. Nasuprot tome, kulturalni studiji primjenjuju interpretaciju simptomatičkog tipa jer tekst smatraju simptomom nečega netekstualnoga – nečega što se predmnijeva dubljim – a što je pravi izvor zanimanja, „bilo da je to psihički život autora ili društvene napetosti određenog perioda ili pak homofobija građanskog društva”.¹⁷

Razlika je između tih dviju interpretacija u tome što simptomatička zapostavlja specifičnost objekta koji je znak nečeg drugog te, prema Culleru, koji nastavlja vjerovati u specifičnost književnog, nije zadovoljavajuća niti kada se usredotočuje na kulturalno prakticiranje kojeg je djelo primjerom¹⁸ te izražava zabrinutost glede kulturalnog „umatanja” književnog.

Uvod u američko djelo *Kulturalni studiji* iznosi tvrdnju da „iako ne postoje zabrane za pažljivu tekstualnu analizu, ona ipak pri kulturalnim studijama nije nužna”¹⁹ pa se tako književni kritičar okreće od kompleksnosti koja razlikuje djela prema određenoj nekvantitativnoj sociologiji, našavši se pred djelom kao simptomom nečeg drugog i upadajući u različite napasti.

Postavljamo pitanje, nadovezujući se na Cullera, ne namjeravajući odgovoriti, već upravo želeći otvoriti pitanja: što znači ta talijanska književnost i kultura, predmet našeg bavljenja, književnim časopisima na hrvatskom jeziku? Kakav je njezin položaj, utjecaj? Kolika je njezina

¹⁴ Culler, J. (1997.), *Literary Theory*, tal. prijevod *Teoria della Letteratura* (1999.) Roma, Armando editore.

¹⁵ Bigliuzzi, S. *Testo, cultura e interpretazione nella didattica della letteratura inglese*, www.docentianglistica.it/Bigliuzzi.doc.

¹⁶ Segre, C. (2001.) *Ritorno alla critica*, Torino, Einaudi., str. 361.

¹⁷ *ibid.*, str. 85.

¹⁸ Culler, J. (1997.) *Literary Theory*, tal. prijevod *Teoria della Letteratura* (1999.), Roma, Armando editore, str. 85.

¹⁹ Na to djelo, ali bez navoda autorstva i godine izdanja, poziva se Culler u prethodno navedenom djelu, str. 68-70.

zastupljenost i u kojim je oblicima zastupljena? U konačnici, kakav je odnos tekstualne i kulturološke svijesti poželjan pri promatranju tog predmeta te je li uopće moguć?

Baveći se tekstom i diskursom, u vrijeme kada je interdisciplinarnost i kulturalna interdiskurzivnost, popularna osobito na angloameričkom području na koje se rado poziva hrvatska književna znanost u posljednje vrijeme, priznajemo li ipak i još uvijek da postoje tekstualne specifičnosti?

Potvrdnim odgovorom priznajemo književne mehanizme teksta koji ga razlikuju od npr. znanstvenog ili svakodnevnog govora, informativnog teksta i sl. Preuzevši od Welleka i Warrena, preko Segrea, Lavagetta, Bottirolija, Serpieri i Cullera da se tekst fokusira na jezik, ili, prema Jakobsonu, na poruku, bavit ćemo se ovdje neizvornim jezikom, prijevodom, pa dakle i jednom *varijantom* poruke. Tekst kao kompleksan sustav koji se definira kao djelo fikcije i estetski predmet bez svog praktičnog učinka pratit ćemo ipak u funkciji nečega (utjecaja, odraza, mode, političke simpatije, empatije ili antipatije i sl.) pa već ovdje prelazimo granicu samog literarnog pristupa. Tekst koji je po svojoj literarnoj definiciji intertekstualna konstrukcija, ali dijelom i autoreferencijalna, pratit ćemo prije svega u dijelu njegove *referencijalnosti* zbog samog čina njegova preuzimanja i prenošenja na tlo druge kulture, u ovom slučaju hrvatske, a zahtjev za defamilijarizacijskim procesima koji ga određuju kao umjetnički tekst, upravo ćemo obrnuti: naime, pri preuzimanju umjetničkog djela urednik – prevoditelj – čitatelj, stavljaju u proces postupak poistovjećivanja ili familijarizacije. Oni se nalaze „licem u lice” činom poistovjećivanja, kao prepoznavanje sebe u umjetničkom liku, svoje situacije u umjetničkoj situaciji, pa je posrijedi psihološki proces identifikacije s piscem i izvornim tekstom.

Posljednji zahtjev literarnog pristupa bio bi postavljanje komunikativnog modela. Od Jakobsonova modela koji razlučuje tehničku i pjesničku komunikaciju, pri čemu uvodi osim pojma pošiljatelja i primatelja i ulogu samog teksta na koji primatelj treba biti usredotočen, preko kritičara njegove koncepcije (E. Coseriu, Mary-Louise Pratt, Barbara Herrnstein Smith) koji specifičnost pjesništva vide u cjelini komunikacijskog procesa, a ne samo u jednom njegovom aspektu, dolazi se do Derridina napuštanja konsenzualne koncepcije i komunikacijskog odnosa temeljenog na odnosu uložene namjere i postignutog učinka: razilaženje će nastati zbog nejedinstvena okvira razumijevanja koji ne postavlja jedinstveni pošiljatelj, već ponovljiva konvencija koja primatelju omogućuje izlazak iz konkretnoga komunikacijskoga konteksta, odgodu i preinaku očekivane reakcije. Taj će se posljednji model pokazati osobito funkcionalnim pri interpretaciji talijanskih i talijanističkih priloga, samim time

što pošiljatelj neće biti, nipošto, jedinstven: često pošiljatelj neće biti izvorni autor, već upravo prevoditelj, koji će samim svojim izborom teksta postati zaseban čimbenik komunikacije. On će zatim pri prevođenju unositi često i krucijalne promjene, prilagodbe i adaptacije, pa sama komunikacija između teksta i krajnjeg primatelja postaje slojevita.²⁰

Ako je odgovor negativan, da tekstualne specifičnosti više *ne* postoje, interpretacija teksta okreće se isključivo kontekstualizacijskom određivanju²¹ ili pak svijesti da je književno djelo posve ovisno o povijesno-ideološkim vrijednosnim sustavima koji su pritom i nužno promjenjivi. Valja uhvatiti „energiju samoga teksta”²² koja se manifestira kao „dinamična i istodobno centrifugalna snaga koja usmjerava na kulturalne kodekse u kojima su sami tekstovi jednom bili zaživjeli i koja se povezuje s drugim tekstovima i autorima koji za navedenog autora predstavljaju tradiciju, te centripetalna utoliko što vraća smisao vlastitoj nutrini. Upravo u tom *izvana* i *iznutra* tekst izlazi iz samoga sebe i vraća se u magnetsko polje koje ga drži na okupu, upravo u tome se nalazi sva energija književnosti.”²³

Nasuprot tome, kulturalni pristup pratit će kulturalne mehanizme vlasti i subverzije vlasti, dijalektike strukture i nadstrukture ili podstrukture, društvene dinamike i konstrukcije identiteta.

Raznovrsne su teorijske paradigme putem kojih se može pristupiti definiranju pojma identiteta. Mike Watzlawik upozorava da neki znanstvenici pri istraživanju identiteta opisuju različite faktore (kulturni, spolni, vjerski), a drugi su koncentrirani na pitanje kako su pojedinci ušli u navedene skupine.²⁴ Postavlja i pitanje jesu li kulturni, vjerski, nacionalni i etnički identitet jedno te isto, što će biti i ključno pitanje u našem slučaju. U Hrvatskoj 19. stoljeća, vjerski i nacionalni identitet gotovo su izjednačeni, na osnovi zajedničkoga kršćanskog većinskog stanovništva (katolici i pravoslavci nazivaju se braćom i potiču jedni druge na suradnju, uglavnom nisu suprotstavljeni), no vjerski identitet nije integriran u nacionalni, kao što je npr. u muslimanskih naroda (Marokanac je npr., kako ističe

²⁰ Vidi natuknicu Komunikacija u: *Hrvatska enciklopedija*, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=32686>

²¹ Vidi: Fish, S. (1980.), *Is there a Text in This Class?* London, Harvard UP, 1980.

²² Vidi: Serpieri, A. (2002.), *Sull'energia della parola letteraria*, u: Angela Locatelli [ur.] *La conoscenza della letteratura*, Bergamo, University Press, str. 13. – 23.; ili pod istim naslovom, ali u proširenom izdanju u: Luotto, Fiorenza i Scognamiglio, Marisa [ur.], (2003.) *Letteratura: percorsi possibili. Vent'anni dopo*, Udine, Edizioni Goliardiche, Nagnaria Arsa, str. 85.–98.

²³ Ibid.

²⁴ *Cultural identity markers and identity as a whole: some alternative solutions*, Culture & Psychology June 2012 18: 253-260, <http://cap.sagepub.com/content/18/2/253.full.pdf+html>, str. 253.

Watzlawik, apsolutno i uvjetovano također musliman, muslimanstvo je unutar njegovog nacionalnog identiteta).

Kulturni identitet Hrvatske 19. stoljeća razlikuje se od regije do regije²⁵, pa tako i od časopisa do časopisa koji su uglavnom regionalni, što se iščitava često iz njihovih naslova (npr. *Zora dalmatinska*, *Dubrovnik* itd.), no koja je razlika između etničkog i nacionalnog identiteta? I dok Watzlawik upozorava na 80 indikatora kulturnog i etničkog identiteta u migracijskim grupama prema Raineru Schnellu,²⁶ mi ćemo se zadržati na definiciji razlike etničkoga i nacionalnoga identiteta Petra Korunića: „U većini se slučajeva polazi od gledišta da ideja nacije te nacionalna svijest i nacionalizam prethode naciji te da ideologije bitno utječu i na formiranje hrvatske nacije. Ali u tom slučaju, kada je riječ o 19. st., kada nastaju osnove moderne hrvatske nacije, taj stav izaziva silne probleme. Jer u tom razdoblju, uz hrvatski nacionalni program i hrvatstvo, suvremenici zastupaju ideologije ilirizma, južnoslavenstva, slovinstva, austroslavizma i slavenstva, različite ideje i programe pravaštva, narodnjaštva, liberalizma, konzervativizma, klerikalizma, unionizma, federalizma, socijaldemokracije itd. Istodobno postoje i izgrađuju se brojni etnički identiteti u Hrvatskoj: identiteti subetničkih skupina i subetnija te njihovih subkultura. Ako, međutim, imamo na umu rezultate povijesne znanosti, onda je sigurno da taj problem još nismo i ne možemo riješiti. Problem je još složeniji ako polazimo od gledišta da su i nacionalna svijest i nacija kao kolektivitet i nacionalizmi i nacionalni identiteti trajne i nepromjenjive pojave, stvorene jednom za sva vremena. U tom se slučaju nalazimo u području ideologije, ali ne i u području kritičke znanosti.“²⁷

Tlo današnje Hrvatske sa svojom se kulturom nalazilo na *unutarnjim rubnim dijelovima* velikih imperija: Rimskoga Carstva i Austro-Ugarske Monarhije, pa je činjenica imperijalizma i kolonijalizma utisnuta u svijest o samima sebi. No ta odrednica unutarnjeg

²⁵ To ističe npr. i Brešić, V. u *Slavonskoj književnosti i novom regionalizmu*, Osijek, Matica hrvatska, 2004.

²⁶ „Cultural and national/regional identities can therefore stand for the same concepts. Schnell (1990), for example, examined 80 indicators for cultural or ethnic identities in migrant groups. These 80 indicators could be subsumed in the following categories: language use and language mastery; religious denomination and religious practice; subjective affiliation to a certain ethnic group; perception of discrimination; contacts with the dominant and foreign ethnic groups; contacts with the country of origin; self-identification; desire for ethnic cohesion; desire for segregated living; feeling of homelessness; sympathy for different nations; goals of education; gender role orientation; cultural habits (music, video, newspapers, food); recognition of national holidays. Of all indicators for ethnic or cultural identities, religion and gender role orientation are two important factors, but definitely not the only ones,” *Cultural identity markers and identity as a whole: some alternative solutions*, Culture & Psychology June 2012 18: 253-260, <http://cap.sagepub.com/content/18/2/253.full.pdf+html>, str. 257.

²⁷ Korunić, P. *Etnički i nacionalni identiteti u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću*, str. 80.–81., <http://mudrac.ffzg.hr/~pkorunic/pdf/Etnicki%20i%20nacionalni%20identiteti%20u%20Hrvatskoj.pdf>

rubu podrazumijeva razmjernu blizinu, ne tako veliku udaljenost od središta, koja omogućuje impregnaciju dominantnom, u svakom smislu vladajućom kulturom, pa i djelovanje u obrnutom smjeru.²⁸ Hrvatsku naciju kao ‘zamišljenu političku zajednicu’, kako svaku naciju definira Benedict Anderson, centripetalnom silom na okupu države “rituali, vjerovanja, tradicije i osjećaj pripadnosti, iako ne nužno i identičnosti”.²⁹ Stoga se ideja ilirizma kao šireg nacionalnog identiteta može interpretirati oprekom slavenskog i romanskog ili germanskog kulturološkog konteksta, upravo zahvaljujući spomenutoj arhetipskoj razlici, unutarnjoj, podsvjesnoj i duboko ukorijenjenoj, suprotno od upozoravanja Erica Hobsbawma na razvoj zastava, stereotipa i tradicija kao nešto što određuje *javnu fasadu* nacija.³⁰

Kultura je, kaže Watzlawik, na neki način makrorazina individualnog identiteta, ali i svaki individualni identitet, upitan o tome što je utjecalo na njegovu individualnu kulturu, dat će različite odgovore i dobit ćemo specifičan rezultat.³¹ Tako će i te mikrorazine pojedinačnih, individualnih kultura utjecati na makrorazinu zajedničkog nacionalnog /regionalnog/ etničkog identiteta, i u tom recipročnom sudjelovanju nastavljat će se djelovanje i sudjelovanje mikro i makrorazina i u odnosu prema susjednim etničkim/nacionalnim itd. identitetima, sve do svjetskih, globalnih razmjera, da bi se ponovno usitnjavali do pojedinca, individualca. Upravo u Hrvatskoj 19. stoljeća taj je pojedinac, individualac, financijski sposoban za tiskanje časopisa i dovoljno obrazovan da bi ga ispunio vrijednim tekstovima i prijevodima, sa svojim individualnim kulturnim identitetom, teži ne samo utjecati već upravo oformiti jedan nacionalni identitet na makrorazini čitave nacije, ne bi li takvim ujedinjenim nacionalnim kulturnim

²⁸ „Čini se da su imperijalizam i kolonijalizam oduvijek bili s nama. Vjerojatno je prvi veliki, povijesno nam poznati imperij, bilo Rimsko Carstvo koje se prostiralo čitavom Europom, pa i šire.”, Wisker, G. (2010.), *Ključni pojmovi postkolonijalne književnosti*, Zagreb, AGM; „Izuzmemo li Rimsko Carstvo (od 30. pr. Kr. do 476 n. e.) kao i Austro-Ugarsku Monarhiju (od 1876. do 1918.), države koje su u povijesnom smislu bile velika carstva, najveći su utjecaj na svjetsku povijest izvršili imperiji što su ih u 18. i 19. stoljeću uspostavile europske sile. “, *ibid*, str. 31. – 33.

²⁹ *Ibid*, str. 81.

³⁰ *Ibid.*, str. 81.

³¹ „Što mogu iz toga naučiti istraživači identiteta? Razvoj identiteta, kako je pokazano, ne može biti istraživani a da se ne uzme u obzir društveni i kulturni kontekst u kojem žive pojedinci. Nadalje, i kulturni kontekst istraživača uvjetuje interpretaciju prikupljenih podataka. Čvrsto definirani pojmovi kao što su konotacija identiteta, činjenice, aspekti, transnacionalna praksa itd., sudjeluju u ograničavanju područja zanimanja, što je često nužno pri odgovaranju na konkretna pitanja, ali mogu biti i opasnost izvlačenja nekih odrednica iz konteksta, zanemarujući tako međusobne odnose. Ondje gdje se istražuju određeni aspekti identiteta, najlakši je način njihova otkrivanja odgovoriti jesu li neovisni ili ulančani. Što znači pripadnost određenoj etničkoj skupini unutar određenoga konteksta? Koji procesi sudjeluju u oblikovanju određenog značenja? Čini se logičnim krenuti od šireg pristupa da bi se, jednom kada je definiran opći okvir, okrenulo specifičnim konotacijama, u slučajevima u kojima nisu još navedeni.” Watzlawik, M. *Cultural identity markers and identity as a whole: some alternative solutions*, Culture & Psychology June 2012 18, str. 258. (prev. Z. K.)

identitetom dopro brže i snažnije do stvaranja državnog, tj. samosvojnog zajedničkog političkog identiteta. Hoće li taj identitet biti južnoslavenski, pravaški, ovakav ili onakav, kako upozorava Korunić, nije ključno u spomenutom trenutku: postavljanje granica prema imperijalnim snagama koje su pritiskale autohtoni identitet do tada suprotstavlja se stvaranjem identiteta na temelju razlika, a katkad i na temelju sličnosti (kada je to u svrhu podizanja samopouzdanja i svijesti o hrvatskoj pripadnosti europskoj kulturi, njezinu neisključivanju iz prvih redova).

Zagorka Golubović u tekstu *Antropološko poimanje identiteta* govori o potrebi antropološkog pristupa pojmu „zbog prirode kako osobnog, tako i kolektivnog identiteta, budući da je riječ o fenomenima koji nisu ‘prirodno dani’ (...) već o kulturno definiranim i konstituiranim formama ljudskog života u kulturnoj sredini kao ‘drugoj prirodi’ koja na ljudski način uvjetuje i konceptualizira različite ‘načine života’ pojedinaca i naroda” te „osigurava obrazac zajedničkog načina života i načina mišljenja kolektivnog iskustva, kao vrijednosno-referentni okvir na koji se oslanjaju definicije i interpretacije identiteta. Stoga kulturna paradigma omogućuje istraživačima da razumiju što znači identitet (personalni i kolektivni) u različitim društveno-povijesnim uvjetima i ideološkim konotacijama, pretpostavljajući dinamičan koncept nasuprot nacionalnom obrascu identiteta koji se vezuje za etničke grupe i postaje ekskluzivan te isključuje mogućnost promjene.“³² Z. Golubović ističe da je koncept identiteta teško izložiti zbog kompleksnosti njegova značenja, najčešće shvaćenog nepotpuno i jednodimenzionalno ili pak miješanja termina, no vrlo često i zbog ahistorične, nekontekstualne pozadine. Osnovno značenje identiteta usmjereno je na pitanje *gdje netko pripada*, bilo da je riječ o pojedincu ili grupi, zatim što izražava slikom o sebi ili uobičajenom slikom te koje elemente pojedinca ili grupe slika sadržava u sebi, a osobito što je različito u viđenju drugih. Pri tome se oslanja na Eriksona koji promatra razvoj identiteta tijekom vremena (djela, adolescenti) i Anthonyja Giddensa koji se bavi socijalnim identitetom. Giddens upozorava na to da se društveni identitet razlikuje u različitim povijesnim projektima: dok tradicionalni identitet prelazi iz generacije u generaciju, u modernim je društvima zamišljen kao *dinamičan predmet racionalnog djelovanja* koji ljudima pomaže pronaći vlastito mjesto u vremenu i zadržati kontinuitet. Traganje za prošlošću istarskoga talijanskoga kulturnog kruga u tom je smislu, kako će se vidjeti u poglavlju o situaciji na jugu Hrvatske, potvrda talijanskoga identiteta u multikulturalnoj zajednici, ali i potvrda europskog identiteta hrvatskoga kulturnog kruga u trenutku u kojem se želi prezentirati dijelom tog europskoga kulturnog kruga, što

³² Golubović, Z. *Anthropological conceptualisation of identity*, 2012., http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=107859 (27-II-2015); str. 25 - 43.

subordinirano sadržava percepciju vlastite kulture kao inferiorne, a uklapanjem u širi kontekst preskače individualne kulturalne nacionalne manjkavosti.

Fenomen krađe identiteta (*identity theft*), o kojem govori Charles Taylor,³³ manipulacijom kontroliranog identiteta (putem kompjutera, televizije i ostalih sredstava kreiranja virtualne stvarnosti u današnje vrijeme), primijetit ćemo još u *časopisno doba*, kada manipulacija nije obavljena putem navedenih modernih medija, već isključivo časopisnim medijem, u obliku kritike. Pod povećalom je umjetnički identitet, odnosno njegova originalnost, što ćemo kasnije vidjeti na primjeru kritike Jakše Čedomila. Krađa identiteta ne mora dakle biti doslovna, može se iscrpljivati i u smislu kulturoloških nadjačavanja i prednjačenja.

Pojam identiteta rabi se u različitim smislovima: kao primordijalni (prvotni), dani nepromjenjivi entitet proizišao iz etničke kategorije i kao društveno-kulturalni, politički ili ideološki kolektivni osjećaj, tj. sklop. Z. Golubović upozorava na to da se „nekad govorilo o nacionalnom identitetu kao kulturnom”, a kasnije se “uključila i nacionalno kulturna tradicija podložna promjenama u društveno-povijesnim procesima” ili jednostavno širenje kulture, prihvaćanjem određenih elemenata druge kulture, dok etnički identitet s nacionalnom državom i etnicitet označava predmodernu društvo otporno na promjene.

Razlikuju se također u činjenici da kulturno uvjetovani identitet kao model zajedničkog (društvenog) života priznaje postojanje individualnog/pojedinačnog identiteta i kolektivnog/zajedničkog, a nacionalni/etnički samo je kolektivni izraz u koji su uključeni svi pojedinci. Golubović podsjeća i na definiranje identiteta Alaina Tourainea koji smatra da identitet nije neutralna kategorija, niti kada je urođena crta. Na kojem ili kakvom temelju (*'basis/background'*) neki identitet zauzima svoje mjesto? Tijekom kojih se faza konstituiraju identitet i koje su razlike između prve (identifikacijske) faze i druge (individualizacijske)?

U *kotlu taljenja (melting pot)*³⁴ kulturalnih prožimanja hrvatske devetnaestostoljetne periodike, postaviti ćemo posljednje pitanje: pitanje kanona ili kanonâ u smislu „skupine književnih djela kojoj je (obično) akademska institucija pripisala središnju važnost za jednu kulturnu zajednicu“,³⁵ koja ima „neizbježnu kulturotvornu ulogu“³⁶ i „uporište je književnog sistema.“³⁷

³³ I na koji se u navedenom radu osvrće Zagorka Golubović

³⁴ Termin koji u istom radu upotrebljava Z. Golubović.

³⁵ Biti, V. (1997.), *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Zagreb, Matica hrvatska, str. 170.

³⁶Ibid., str. 171.

³⁷Ibid., str. 171.

Tekstualni pristup pratit će na kritički način odabir kanonskih djela. Ovdje smo ponovno pred više problema: uzmimo da je izbor tekstova napravljen na osnovi nekog kanona te su sami tekstovi kanon. Koji ili čiji? U kakvu su odnosu kanon Italije i Hrvatske, tj. podudaraju li se? Je li ono što je kanonski tekst koji nalazimo u hrvatskom tisku istovjetno kanonskom djelu u matičnoj zemlji Italiji? Po kojim principima preuzimaju hrvatski urednici tekstove iz talijanskog jezično-kulturnoga kruga, odnosno koje karakteristike talijanskih tekstova utječu na prezentiranje određenog, odabranog teksta, kao kanona u zemlji primateljici – Hrvatskoj? Kritički pristup sadržava u sebi poznavanje povijesno-ideološke konstrukcije kanona istodobno preispitujući njegove vrijednosti i trajnost, ne samo u estetskom nego i u kontekstualnom značenju, te na kraju, ključni problem, multipliciranje kanona i njihov mogući rasap i odumiranje.

Nasuprot tome, kulturalni pristup „nadležeće” pojam kanona koncentrirajući se na interakciju i integraciju pristupa oslobođenog estetske, umjetničke i književne problematike.

Ove ćemo isključivosti pokušati ujediniti u ovom radu iz opreke tekst/diskurs u dijalog teksta i diskursa, u smislu načina izlaganja, tj. odnosa teksta i konteksta. Jednako tako obratit ćemo pozornost odnosu teksta i diskursa u smislu L. Althussera, gdje diskurs postaje „uređajem za reprodukciju ideologije”.³⁸ Pojam diskursa ovdje je u vezi s pojmom moći vlasti koja upravlja jezikom te zapravo određuje o čemu se smije ili ne smije pisati i govoriti.³⁹ Upravo toj moći, moći pisanog teksta, iako je ona „samo jedan element vlasti”,⁴⁰ usprotivit će se od Gaja nadalje, tijekom gotovo cijelog stoljeća, svi urednici hrvatskih književnih časopisa, koji na svojim stranicama formiraju, utemeljuju i utvrđuju novu vlast svojega nacionalnoga identiteta, ma kako ga se od časopisa do časopisa, od urednika do urednika shvaćalo.

Culler pišući o studentima – čitateljima, kaže da „ne poznajemo implicitno znanje čitatelja koji se našao pred tekstom, koje procedure slijede odgovarajući na djelo na način na koji odgovaraju i koja vrst pretpostavki mora postojati da bi se protumačile njihove reakcije i interpretacije?”⁴¹ Referira se ovdje na čitatelja – studenta, kao i S. Bigliuzzi koja ga citira, a mi ćemo na isti način postaviti problem promijenivši jedino referenciju čitatelja – on će u našem slučaju biti dio

³⁸ Ibid., str. 64.

³⁹ Vidi: Wisker, G. (2010.), *Ključni pojmovi postkolonijalne književnosti*, Zagreb, AGM, str. 55.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Culler, J. (1997.), *Literary Theory* (1997), tal. prijevod *Teoria della Letteratura* (1999.), Roma, Armando editore

čitateljske publike određenog časopisa, u kodu hrvatskog, dakle prijevodnog jezika, s posve drukčijim „implicitnim znanjem” od istodobnog čitatelja na matičnom prostoru nastanka umjetničkog djela – Italiji. To „implicitno znanje” uključivat će nužno ne samo književnu ili opću naobrazbu, koja bi uvjetno mogla biti i istovjetna (ne možemo isključiti i tu mogućnost), u pojedinačnim slučajevima veća ili manja, već i niz izvanjskih elemenata, različite horizonte iščekivanja⁴² nastale iz različite provenijencije uključivanja teksta/kanona u vlastitu kulturu.

Tako će Dante biti uključen kao rodoljubni kanon, zbog jezičnog pitanja, u *Danici*, kao i Petrarca, u razdoblju kada njihovo djelo u smislu književne vrste nije književnim kanonom. D’Annunziovo uključivanje, već od *Vienca* u kojem se pojavljuje po prvi puta, ima višestruke razloge, od kojih je najvažniji sigurno osobni afinitet prevoditelja (Nikola Ostojić prevodi ga za *Vienac*, a zatim i *Nadu*), te popularnost koju je zadobio u drugim europskim zemljama i zbog koje domaći čitatelj želi biti informiran, unatoč višebrojn timer vrlo negativnim mišljenjima domaćih kritičara, kao npr. Jakše Čedomila⁴³ ili I.T.-a koji usprkos učestalom pojavljivanju D’Annunziovih priloga u *Životu*, utvrđuje kako, unatoč svojoj želji, romanom *Fuoco (Vatra)* nije uspio doseći ono “čemu teži neolatinska rasa” i “preporoditi talijansku književnost.” Pojavljivanje njegovog imena u kritikama primjer je negativne kritike, on kao autor odstupa od domaćeg ukusa i stremljenja, ali se “ugurava” na stranice časopisa zahvaljujući “bjelosvjetskoj fami”. Tam-tam europskih salona zaglušit će donekle D’Annunziovu političku pretenziju i, po mišljenju domaćih kritičara, prenaplašeni esteticizam, a njegovo pojavljivanje na stranicama naše periodike bit će samo pokazatelj praćenja zbivanja na Drugoj obali. Komunikativni model *sui generis* čitan na D’Annunziovom primjeru, opredmetit će se, današnjim jezikom rečeno, u dobroj reklami. Umjetnička poruka prelazi i nadilazi zahtjeve i potrebe trenutnog čitateljskog ukusa ili političko-sociološke svrhe književnosti, a pisac nošen zastavama europskih salona, slijeće doslovce i u čitateljsku publiku hrvatskog građanstva, prihvaćala ga ona na razini umjetničke recepcije ili ne.

Prema Fanonovoj interpretaciji, spisateljski su stupnjevi koloniziranih naroda asimilacija, nelagoda i izravno odbacivanje. Na prvom su stupnju nastajala djela koja su oponašala europske uzore, stilove i žanrove, na drugom nalazimo ponovno otkrivanje vlastite kulture i povijesti,

⁴² U smislu u kojem ga shvaća H.R.Jauß prema kojem „h.o. dobiva intersubjektivnu ovjeru zajednice čitatelja određenog povijesnog razdoblja, te se očituje kao neka vrsta pozadine za prepoznavanje umjetničkih prekoračenja. On je držao da bez rekonstrukcije autentičnog h.o. nije moguće valjano razumjeti umjetničko djelo iz prošlosti, a napose ne njegovu estetičku vrijednost. Takvu rekonstrukciju valja provoditi oslonom na čitateljske, kritičke, znanstvene i filozofijske reakcije na djelo u danom vremenu.” Bitić, V. (1997.), *Pojmovnik suvremene književne teorije*, Zagreb, Matica hrvatska., str. 132.

⁴³ Pravim imenom Jakov Čuka (Zaglav na Dugom otoku, 16.7.1868 – Rim, 1. 11. 1928.).

iako ponešto na površan način, a treći vodi u pojavu 'borbene, revolucionarne i nacionalne književnosti'.⁴⁴ Reakcija hrvatskih pisaca u odnosu prema susretu s talijanskom kulturom moći će se pratiti i vezano za navedena tri stupnja, koja ćemo, međutim, kasnije terminološki drukčije odrediti.

⁴⁴ Wisker, G. (2010.), *Ključni pojmovi postkolonijalne književnosti*, Zagreb, AGM, str. 68.

IV. ČASOPISI PRVOGA DIJELA PREPORODNOG DOBA

4.1. Uloga Ljudevita Gaja i njegova smisla za medijsku kulturu⁴⁵ – *Danica* (1835. – 1867.)

Prostor književne periodike rascjepkan je poput Hrvatske: zemlja je podijeljena na Slavoniju, središnju Hrvatsku, Dalmaciju i Vojnu granicu, a sukobi regionalnih identiteta snažno se odražavaju upravo u prostoru periodike. Hrvatsko se stanovništvo služi različitim narječjima i pravopisima, a do puka se nije probila ni Kašićeva gramatika iz 1604., a kamoli poznavanje dubrovačke književnosti. Službeni je jezik u upravi, sudstvu i školstvu u Dalmaciji i Istri talijanski, u banskoj Hrvatskoj latinski, a u Vojnoj granici njemački. Preduvjet ujedinjenja hrvatskog naroda radi njegova opstanka bilo je stvaranje jedinstvenog jezika. Za pokretanje novina ili časopisa trebalo je dopuštenje središnjih vlasti iz Beča koje su se se, svjesna jakog utjecaja tisane riječi, nepovjerljivo odnosile prema tisku općenito, a osobito prema periodici. Ljudevit Gaj dakle, iako kao hrvatski rodoljub te mlad i visokoobrazovan čovjek, protivnik mađarskog jezičnog ekspanzionizma i njegovih asimilatorskih ideja, ali duboko svjestan moći pisane riječi u ostvarenju vlastitog programa, uspijeva dobiti dozvolu za tiskanje svojih novina. U tome su mu pomogli moćni prijatelji Janko Drašković i František Antonín Libštejnský z Kolovrat (njem. Franz Anton Graf von Kolowrat-Liebsteinsky, koji će postati ministar predsjednik), prije ožujka 1848., putem kojeg je uspostavio kontakt i s tadašnjim austrijskim kancelarom Clemensom Metternichom.

Njegova je *Danica* krčila put i književnosti, a hrvatski su književnici prema mišljenju nekih autora, i stvorili nacionalni kulturni identitet: „Svaki časopis je u prvome redu politička činjenica. Kao uostalom svaki medij. A Ljudevit Gaj, otac hrvatske publicistike, to je itekako znao. Dapače, upravo je svojom *Danicom*, tj. književnim časopisom, a ne političkim *Novinama horvatskim*, proizveo hrvatsku naciju, nacionalnu kulturu i književnost u onome smislu u kojemu to i danas podrazumijevamo.”⁴⁶ Desetak godina poslije izlaženja *Danice*, Ivan

⁴⁵ Na smisao Gaja za medijsku kulturu upozorava Vinko Brešić u razgovoru u *Vjesniku*, 12.10.2007., Zagreb, a podsjeća na to i u razgovoru za *Vijenac* od 3. 12.2009.

⁴⁶Iz: „Svoje posebnosti ne znamo pretvoriti u prednosti”, razgovor s Vinkom Brešićem, razgovarao Luka Šeput, *Vijenac*, god. XVII, broj 411, 3. prosinca 2009.

Kukuljević Sakcinski držeći govor na hrvatskom jeziku 2. svibnja 1843. u Hrvatskom saboru, uz ostalo kaže i sljedeće: „Mrtvi jezik latinski i živi mađarski, njemački i talijanski, to su naši tutori”, tražeći upotrebu hrvatskog kao službenog jezika. Uz latinski, javlja se već ovdje spominjanje talijanskog jezika kao jednog od stupova, tutora, ali i gušitelja hrvatske nacionalne kulture.

Članak *Iliri u Kraljevini Napuljskoj*⁴⁷ donosi vijest prenesenu od Serristorija, kojom informira kako u Kraljevini živi 75 000 slavenskih stanovnika istočne vjeroispovijesti te kako je bakrorezac Pinelli u Rimu „predstavio nakon mnoštva talijanskih narodnih nošnji u br. 31 svojeg zbornika i ilirske nošnje, pa tako donosi čovjeka s handžarom i pištoljem zadjenutim za pojas i ženu sa zobuncem bez rukava i šarenom tkanom pregačom”. Dva se elementa opazaju u ovih nekoliko redaka s vijestima s one strane Jadrana: pozornost narodnom stvaralaštvu (nošnja) i napominjanje o broju pravoslavaca (braće u Kristu, s kojima se urednik ideološki ujedinjuje u okviru ilirizma).

Pozivanje na jedinstvo pratimo i u prijašnjim brojevima, pa će tako S. Popović poslati iz Šibenika prilog *Několiko slovah bratji ilirsko-slavjanskoj u Dalmaciji*.⁴⁸ Upućuje svojoj „subraći“ sljedeće riječi: „Taliani, ova šaka ljudi po gradovih otadžbine naše razsuta, na korist svoju glupost i nemarnost ovu našu obratjaju, i gdje god mogu, staraju se brata Ilira k sebi privući, slavjansko mu ime skinuti, njega potalianiti, i jezik mu njihov nametnuti.” Jednako će tako na suradnju u Ilirsko-dalmatinskome magazinu pozvati i dr. Petranović, Ilir iz Dalmacije, „obje vjeroispovijesti zajedničkog jezika, kako bi se suprotstavila potalijančavanju i njegovanju vlastitog izraza”.⁴⁹ Antun Rocci, Ilir Dubrovčanin, pišući svoje pismo datirano u Zadru 28. veljače 1839., podsjeća: „Ne spimo svi, ne spimo! Nut ima, ako ništa, jedan grad u kom se bez prestanka bdije varh svoga jezika, odkad se je parvi put probudio, u vrěme, kad mnozi puci nijesu ni znali, što hoće rět, bit probudjen.”⁵⁰

Rimski se imperatori spominju u više crtica: u rubrici *Misli, Jedna čertica iz govorah Julia Cezara* u kojoj se upozorava na osjećaj sigurnosti vladara i iskrene mu odanosti⁵¹ te u

⁴⁷*Danica ilirska*, g. VI. (1840.), br. 29. (18. srpnja)

⁴⁸*Danica ilirska*, g. V. (1839.), br.3. (subota, 19. siječnja)

⁴⁹Ibid, br.7, str. 28.

⁵⁰Ibid, g V. (1839.), br. 10, str. 30.

⁵¹ „Tko pako živinski svoju oblast samosilno ustanoviti hoće, taj se mora odreći serdačne nagnjenosti i svojega děla sěgurnosti. Lukavi mu se javno ulagivaju, a potajno ga kude i odurjavaju. Samosilnoj volji neće se nitko pověriti; svojećude boje se svi, a najviše koi ga okružavaju,” Ibid, g. IV., br. 45., str. 180.

*Dioklecijanu na selu*⁵² o kojem se piše isključivo iz rodoljubnih razloga, smatrajući ga Ilirom Dalmatinom iz Duklje (Doklee) koji usklikuje pri dolasku u Split da „tekar sad počinje doista živjeti, kada se mile svoje domovine dokopao”, a nakon što ga pozivaju da se vrati u Rim odgovara da će Rimljane rado dočekati u goste i ponuditi ih „slatkim kupusom (zeljem) kojega sam svojom rukom sadio”, ali da mu nije ni do povratka ni do života u Rimu.

Kulminacija pozivanja na jedinstvo izražena je u *Pjesni iz Mletakah*⁵³ koja nije samo divljenje Veneciji u noći, već putem motiva jeke govori o odslikavanju drugog dijela vlastitog bića s one strane obale služeći se metaforama „milog babajka,“ braće, seka, majke, ali i motivom zajedničkoga katoličanstva. U istom godištu objavljena je vijest o *Ilirsko-njemačko-talijanskom rječniku* Josipa Drobnića.

Glede talijanističkih priloga, u *Danici* najprije nailazimo na nepotpisani nekrolog Franji Appendiniju⁵⁴ (Francesco Maria Appendini), lingvistu i povjesničaru, rodom Talijanu. Kao svećenik sa završenim teološkim studijem, Appendini je u Dubrovniku radio kao gimnazijski profesor od 1792. do 1834., dakle više od 40 godina, a zatim je svoj profesorski posao nastavio i u Zadru. Svoja je djela, među kojima su najpoznatiji *Notizie storico-critiche sulle antichità storia e letteratura de Ragusei*⁵⁵ te *Grammatica della lingua illirica*,⁵⁶ iako je dobro poznavao i hrvatski te prijateljevao s mnogobrojnim Hrvatima, pisao na talijanskom.⁵⁷ Za napis o njemu Gaj se nesumnjivo odlučio zbog Appendinijeva zauzimanja za pravopisno jedinstveni *ilirički*, hrvatski jezik na osnovi štokavskog narječja. Appendini označava i neosporan autoritet pri proučavanju starih pisaca i drugim hrvatskim piscima. Na njega se poziva Šulek u svojoj biografiji Junija Palmotića⁵⁸ te Kukuljević pišući o Cvijeti Zuzorić i njezinu dobu.⁵⁹ Antun Kaznačić, „Ilir iz Dubrovnika“, objavljuje pjesmu njemu u čast,⁶⁰ a u sljedećem broju izlazi i biografija *Život p.o. Marie Appendinia, reda učionica pobožnih*.⁶¹

⁵²Ibid, str. 10.

⁵³Ibid, g. XII., svXII., str.5., 17.

⁵⁴*Danica*, g. I., sv. 4., str. 15.

⁵⁵ Tiskano 1802./1803.

⁵⁶ Tiskano 1808., drugo izdanje 1828.

⁵⁷ Pisao je i na latinskom, kao npr. djelo *Sermoni* i neke slavističke studije.

⁵⁸*Danica*, g. 12., sv. 16., str. 62. – 63., 65. – 67.

⁵⁹*Danica*, *Flora Zuzorić*, g. XII., sv. 18, str. 70. – 72., 74. – 75., 77. – 78.

⁶⁰*Danica*, *Na grob p. o. Franje Marie Appendinia, poglavara reda učionica pobožnih*, g. III., sv. 47., str. 189.

⁶¹*Danica*, g. III., sv. 48., str. 193. – 195., 199. – 200.

Antun Barac je zapazio da se Dante u *Danici* javio samo dva puta,⁶² a opravdanje za to našao je u programskom zanosu autora za slavenske književnosti, ne sumnjajući u njihovo poznavanje talijanske kulture. Očitim primjerima navodi Preradovića, Mažuranića i Medu Pucića koji su u svojim radovima slabo zastupali talijansku književnost iako su je izvanredno poznavali. U polemici oko jezika⁶³ V. Vežić navodi francusku književnost „koja neimade niti jednoga Popea, Shakespearea, Klopstocka, Dantea ili Ariosta” kao dokaz da prisutnost genija „koji jednokupno s mislima stvara i prestalo odelo istih, iliti jezik” nije uvjet nastanka književnog jezika. Pozivanje na Dantea i Ariosta, u vrijeme kada Tommaseo istupa kao žestoki zagovornik kolektivne teorije o nastanku jezika, nije slučajno. Upravo se Tommaseo suprotstavlja ideji da su Dante i Petrarca tvorci talijanskog jezika⁶⁴, ali Vežić priželjkuje radije u svojim nacionalnim redovima nekoga genija sličnog njima, a ne da „toga genija ilirska majka ili još nije porodila, ili je istom u povojih”. Nameće nam se ipak zaključak da se mali broj pojavljivanja Dantea u hrvatskoj periodici ovog razdoblja veže uglavnom za njega kao tvorca talijanskoga jezika, tj. vezano za područje stvaranja narodnog jezika nacije koje pisce u to vrijeme osobito zanima. Još jedna potkrepa ovoj tvrdnji vidljiva je u raspravi o jeziku iz VII. godišta u kojem se stavlja primjer Dantea uz Homera: „Omer i Dante znaš li kako dadoše formu i sastav, prvi gerčkomu, drugi talianskomu jeziku? Uzimajući iz svakog narječja što je najbolje, – biser i drago kamenje; – jer ako znadjahu ovi veliki umovi da narječja jesu manje ili više nemoguća izraziti čisto i pravilno naše misli. Zašto da i kod nas to isto nebude? Bit će ako Bog da!”⁶⁵

Boccaccio se pojavljuje još manje od Dantea te ga osim Vežića spominje još samo Kukuljević u spomenutom članku o Cvijeti Zuzorić, ali usput, uz Dantea i Petrarca, kao jednog od tvoraca jezika.

Petrarcu osim u već navedenom kontekstu nalazimo i u prevedenom ulomku *Neglasovita domovina*⁶⁶ iz dijaloškog spisa *De remedis utriusque fortunae* iz 1366. u kojem se govori o rodoljubnoj svijesti. Iz uzvišenog dijaloga Tužbenika i Razuma izvire brojne informacije iz klasične kulture, no više od toga važno je da je to najvjerojatnije jedini prijevod Petrarčine proze u 19. stoljeću. Na pojavljivanje Petrarce, ali bez navođenja njegova autorstva i bez imena

⁶²Usp. Barac, A. (1960.), *Hrvatska književnost II*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 55.

⁶³*Danica*, g. XII., br. 31., str. 125.

⁶⁴Vidjeti: *Nuova Antologia*, br. 2087., str. 324., Roma, 1974.

⁶⁵*Danica*, g VII., br. 12., str. 46.

⁶⁶*Danica*, g. IV., sv. 47., str. 188.

prevoditelja upozorila je već Natka Badurina⁶⁷ kao i na *Odu na vrutak u Vaocluse – Chiare, fresce e dolci aque*. Pojavljuje se u nepotpisanu prijevodu za koji se smatra da je Deželićev, a datiran je 1859.⁶⁸ S obzirom na datum objavljivanja,⁶⁹ očito je taj vrlo dobar i rijedak prijevod Petrarce, kako tvrdi N. Badurina, čekao na objavljivanje više godina.

Imena autora ne nalazimo ni u trima Vežićevim prijevodima⁷⁰, iako su tekstovi bliski sentimentalnoj Carrerovoj⁷¹ lirici. Problem autorstva i njegove rekonstrukcije javlja se i u Kukuljevićevu prijevodu Compagnonijeve novele *Veglie di Tasso(Bdenja)*⁷² kao izvorno Tassova djela, iako je apokrifnost tog djela bila dokazana još 1810.⁷³

Posljednjega arkadijskog pjesnika, Vittorellija, prevodi Demeter⁷⁴ prepoznajući njegovu artistsku jednostavnost i deklarativnu naklonost prema narodnoj poeziji koja se savršeno uklapala u preporoditeljsku koncepciju uvođenja narodnog izraza u umjetničku književnost.

U tom smislu, osim Vittorellija, ilirci kao uzore imaju i opata Fortisa, pa tako kada se npr. tiska *Hasanaginica*, tiska se popraćena bilješkom⁷⁵ da ju je još Alberto Fortis preveo u svom putopisu *Po Dalmaciji*.

Bernarda Biondellija⁷⁶ kao autora članka o Karadžićevoj zbirci u milanskom časopisu *Politecnico*,⁷⁷ u *Dopisu iz Milana*⁷⁸ spominje Kukuljević Sackinski, a u sljedećim brojevima⁷⁹ dao je i opširan prikaz njegovih radova koji se bave Slavenima, donoseći određene ispravke i komentare. Kukuljevićev je uzor i Fioravanti kojeg navodi u prikazu *Literatura talianska*⁸⁰.

⁶⁷Danica, G. IV, sv. 47, str.188. Usp. Tomasović, M. (1982.), Tragom literarnih podsjećanja u Nemčićevim putositnicama, u: *Zbornik za slavistiku*, br. 22, str. 64.

⁶⁸ Usp. Badurina, N. (1997.) *Hrvatska / Italija. Stoljetne veze: povijest, književnost, likovne umjetnosti*, Zagreb, str. 137. – 157.

⁶⁹ N. Badurina navodi *Danicu*, 1864., br. 16.

⁷⁰*Omiljenje*, *Danica*, 1846., br.11.; *Igračeva ljubav*, *Danica*, 1847., br.2.; *Sirota*, *Danica*, 1847., br.37.

⁷¹ Luigi Carrer, Venezia, 1801. – 1850.

⁷²*Danica*, g. XI., sv. 16., str. 64., 67. – 68.

⁷³ Usp. Zorić, M. (1969.), *Kukuljević i jedna talijanska književna mistifikacija*, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, Beograd, 1969., knj. XXXV, sv. 1-2, str.49. – 55.

⁷⁴*Danica*, *Pěsme na Milicu*, *Danica*, g. 8, sv. 46., str. 181. – 182.

⁷⁵*Danica*, g. II., sv. 44, str.173. – 174.

⁷⁶ Autor djela *Atlante linguistico d'Europa*, Milano, 1841.

⁷⁷*Sulla raccolta di canzoni seriche pubblicate da Vuk S. Karadžić*, Milano, 1841.

⁷⁸*Danica*, g. VII., sv. 30., str. 123. – 124.; 127.

⁷⁹*Danica*, g. IX, br. 22., str. 28.; br. 23., str. 91.

⁸⁰*Danica*, g. IX, sv. 22, str. 87. – 88., 91. – 92.

Kako se i Dall'Ongaro⁸¹ zanimao za slavensku i općenito narodnu tradiciju, i njega su naši preporoditelji uvrstili u talijanske uzore koje susrećemo u *Danici*. Osim toga, i sam njegov život od zaređenja do skidanja talara 1849., kada se pridružuje revolucionarnom prevratu Rima i Venecije, i suradnja s Giuseppeom Mazzinijem, progon u Švicarsku i povratak 1859. u Italiju, a posebice njegovi *Stornelli italiani* koji su primjer narodne domoljubne pjesme, domaćim su prevoditeljima bili zanimljivi sami po sebi.

Tommaseo je ilircima najpopularniji talijanski pisac kojega oni prihvaćaju u cjelini zbog njegova pogleda na jezik, domoljublje, narodnu tradiciju, politiku i moral. Uz to, kao „našijenac” pronosio je glas o nama po Italiji, a njegove *Iskrice* obraćale su se širokoj publici. Njihova umjetnička posebnost bila je još istaknutija zbog poznatoga siromašnog umjetničkog raspona preporodnog doba. Prvi Tommaseov tekst pisan „ilirskim” jezikom tiskan je upravo u *Danici*,⁸² koja u članku *Književstvo* prenosi i Tommaseovu najavu antologije *Canti lirici popolari toscani, corsi, illirici e greci* iz tršćanskog časopisa *La Favilla*, u kojoj pjesnik zagovara povezivanje europske literature i pučke poezije te najavljuje svoje *Scintille (Iskrice)*.⁸³ Prvi broj *La Faville* izišao je 1836. u Trstu, a promovirali su ga Valussi, Dall'Ongaro, Madonizza koji će se 1848./49. istaknuti političkim djelovanjem te Tommaseo:

„Unutar kulturnog kruga časopisa kolegijalno su djelovali furlanski, gorički (mladi Ascoli je ovdje objavio svoje prvo djelo), istarski i dalmatinski pisci, koji su u svojim kritičkim esejima, pregledima i prijevodima s oba jezika posredovali između njemačke i slavenske kulture. Bilo je to doba balkanskog preporoda, ilirizma i buđenja naroda koji nisu bili 'bez povijesti', kao što je pogrešno rekao Friedrich Engels, već 'bez države’.”⁸⁴

Iako je cenzura u Zadru 1840. zabranila izdanje *Iskrice* na hrvatskom, *Danica* je izabrala ulomak pod naslovom *O ilirih u naměri da s nekoliko njegovih iskarah sěra čitaocah naših ugrijemo*. I prvo Kukuljevićevo izdanje *Iskrice* 1844. popraćeno je u *Danici* citatom kao motom na zaglavlju broja,⁸⁵ a u istom broju⁸⁶ odlučeno je objaviti i *Iskricu XXVI* u cijelosti.

⁸¹ Francesco dall'Ongaro (Mansuè, 19.6.1808. – Napulj, 10.1.1873.) Poznat je kao jedan od suradnika na djelu *Galleria di Ragusei illustri*, Dubrovnik, 1841.; *Sulla vita del capitano Pietro Cunich e sulla Biblioteca e Museo Algarotti in Veglia*, usp. *Danica*, IX, sv.24., str. 96.

⁸² *Jezikoslovlje ilirsko – Dalmatinsko*, *Danica*, g. VII., sv. 11., str. 5141. – 42., 45. – 48., 49. – 51.

⁸³ *Danica*, g. VII., sv.16., str.64.

⁸⁴ Budicin, M. (2009.), [ur.] *Istra kroz vrijeme, Pregled povijesti Istre s osvrtom na grad Rijeku*; poglavlje *Dugo devetnaesto stoljeće, 1797–1918*, Rovinj, Centar za povijesna istraživanja., str. 521. – 522.

⁸⁵ U brojevima 18., 30., 37., 38., 41., 42., 43., 44., 45., 47., 49. i 52. pojavljuje se kao moto na zaglavlju broja također citat iz *Iskrice*.

⁸⁶ *Danica*, g. X., sv. 9., str. 36.

Tommaseov *Predgovor za zbirku narodnih pjesama Canti del popolo dalmata* izišao je u *Zori dalmatinskoj*, ali *Danica* također prenosi tri odabrana ulomka u kojima govori o trojnoj razdiobi srpske narodne poezije bliske Mickiewiczzevoj podjeli te o slavenskom ujedinjenju bez Rusa, a pod vodstvom Poljaka i Srba kao najvrednijega slavenskog dijela. Iako se ilirci ne slažu ovdje posve s Tommaseom, ne komentiraju i ne suprotstavljaju se njegovu mišljenju, poštujući njegov neprijeporan autoritet i zauzimajući se prije svega za prosvjetiteljski, a ne polemički karakter svog lista.

U književnom prevodilaštvu *Danice* najvažniji su prijevodi Leopardija iz pera Mede Pucića 1849. Nailazimo tako na naslove *Ljubav i smrt*,⁸⁷ *Na zahod mieseca*,⁸⁸ *Na udaju svoje sestre*,⁸⁹ *Vojska talijanska pod Napoleonom*,⁹⁰ pri čemu je posljednja kompilacija ulomaka dviju pjesama: treće strofe kancone *All' Italia* i dijela kancone *Sopra il monumento di Dante* koji tematizira talijansko sudjelovanje u Napoleonovu pohodu na Rusiju. Kako je Leopardi prvotno bio zamislio ove dvije pjesme kao jednu cjelinu, Pucićev je postupak višestruko opravdan. Ova je pjesma i jedini odabir Leopardija povijesno motiviran, a ostale tri koje je preveo isključivo su osobni izbor prema vlastitu ukusu. Iako Maver primjećuje nezgrapnosti u prijevodu, u konačnici mu priznaje istinsko razumijevanje Leopardijeve poetike koja je bila daleko ispred onoga što su „ilirci mogli u tom trenutku prihvatiti i razumjeti.“⁹¹ Težeći obnavljanju narodnog stiha, Pucić talijanski jedanaesterac prevodi desetercem i osmercem: „*Za tudjince našijenac se bije / Lele! Koji u boju poginu/ Ne za liepu domovinu,/ Ne za ženu i rod mili,/ No tudjinskih od navala/ I na korist tudjoj sili...*“ Izbor Leopardija u skladu je s težnjama preporoditelja, jer iako sam Pucić zahtijeva da „književnost bude narodna, ... daleko od Virgilija, ... Tassa itd.“⁹² strepeći od talijanskih pjesnika koji bi mogli biti opasnost za izvorni razvoj domaće književnosti, „ako želimo da se tudjinci upoznaju s nama, treba je da se i mi upoznamo s njima ... a i zato ga metjemo za upoznati svedj većma čitatelje naše, sa onom slavnom i nesriećnom zemljom, predvieke slavjanske kolievke Ilirie, predviekom i sadašnjom susjedom, Italijom, koja je u ovom životopisu ispisana, i koja u ovo doba tarpi od našieh mišicah a po svoj prilici ne za

⁸⁷*Danica*, g. XV., sv.10., str. 37. – 38.

⁸⁸*Danica*, g. XV., sv. 17., str. 89.

⁸⁹*Danica*, g. XV., sv. 18., str. 101. – 103.

⁹⁰*Danica*, g. XV., sv. 19., str. 105.

⁹¹ Vidi: Maver, g. (1929.), *Leopardi presso i Croati e i Serbi*, Roma, Istituto per l'Europa orientale, str.13. – 21.

⁹²*Danica*, g. X., sv. 2., str. 6.

našu korist toliku uvriedu i nasilje.”⁹³ Natka Badurina utvrđuje da kao potvrda tome Vraz prevodi Carrerovu melankoničnu i elegičnu *Sestricu*,⁹⁴ a Carrer u svom časopisu *Gondoliere* objavljuje 1840. godine Vrazovu *Molbu* u prijevodu Mihovila Nazora.⁹⁵

Svi prijevodi Silvija Pellica⁹⁶ objavljeni u *Danici* iz pera su Đure Stjepana Deželića⁹⁷ koji je time iznimka, a ne pravilo u hrvatskom prevodilaštvu svoga vremena. Njegovo sustavno prevođenje jednog pisca, u ovom slučaju Pellica⁹⁸, ne možemo primijeniti ni na jednog drugog pisca i prevoditelja.

Godina 1847. u *Danicu* donosi i Colu di Rienza kao primjer pučkoga genija,⁹⁹ godine 1848. o njemu je pisano kao o nositelju narodnih ideja i interesa,¹⁰⁰ a 1849. njegova se slika poistovjetila sa slikom morskoga nasilnika¹⁰¹. Ovdje se napokon pojavljuje i neka povijesna ličnost kao motiv ili uzor, naspram isključivo književnih uzora o kojima smo do sada govorili. Ona se promjenom situacije mijenja kao materijalizirana ideja o tekstu u službi nečega drugoga, a lik/junak na temelju teorije recepcije mijenja se u simbol onoga što vlast/publika /uredništvo u danom trenutku od njega očekuje. Njegov stvaran lik postaje posve nebitan, a njegov povijesni lik prilagodit će se povijesnom trenutku zemlje primateljice. Teoriju recepcije u ovom slučaju razumijevamo na tragu semiotički orijentiranih kritičara poput Umberta Eca, kodskog sustava J. Cullera i važnosti intencije E.D. Hirscha.

⁹³*Danica*, anonimo, uvodna riječ prije Rainerieva *Životopisa Leopardieva*, g. XV., sv. 18., str. 98.

⁹⁴*Danica*, *Sestrica (Sorella): Solingo vissi senza speranze*, g. XI, sv. 6., str. 21. – 22. U *Danici* je Vraz naveden kao autor, a ne kao prevoditelj te nije vidljivo pravo autorstvo.

⁹⁵Usp: Zorić, M. (1975.), *Vrazova pjesma u mletačkom časopisu Il Gondoliere*, *Zadarska revija*, Zadar., br.1, str.35. – 49.

⁹⁶Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.

⁹⁷*Čovječje dužnosti (Il dovere degli uomini)*, *Danica* G. XVII, sv. 12, str. 95. – 96.; drama *Francesca de Rimini*, ulomak iz trećeg čina, *Danica*, g. XVII., sv. 36., str. 281. – 284.

⁹⁸Pellico je poznat prije svega po djelu *Le mie prigioni* u kojem opisuje svoje iskustvo zatvora u kojem je završio jer je s velikom grupom svojih prijatelja činio tajnu sektu pod nazivom Federati, a koju austrijska policija otkriva 13.10.1820. te zatvara njega, Piera Maroncellija i druge. Iz Milana ih odvođe u venecijanski zatvor *dei Piombi*, da bi ih se od tamo, nakon prvotne osude na smrt i pomilovanja na petnaest godina strogog zatvora, preselilo u tvrđavu Spielberg u Brnu. Djelo *Le mie prigioni* koje je silno utjecalo na talijanski preporod, a i Metternich je za nj priznao da je više štetilo Austriji od bilo koje izgubljene bitke, Pellico je napisao na temelju tog iskustva, kao i *Memorie dopo la scarcerazione* koje su nažalost izgubljene.

⁹⁹*O odhranjenju puka*, *Danica*, g. XIII, sv. 50., str. 198.

¹⁰⁰*Danica*, *Prevrat*, g. XIV., sv. 32., str. 131.

¹⁰¹*Danica*, *Kola di Rienzi*, g. XV., sv. 20., str. 113. – 117., 123. – 125., 130. – 133., 138. – 141., 146. – 150., 153. – 158., 161. – 165., 169. – 172., 177. – 180.

Sentimentalni i prosvjetiteljski ton pripovjedaka Francesca Soavea *Ibrahim*,¹⁰² *Oslobođeni* sužanj¹⁰³ i *Domородna ljubav*¹⁰⁴ uklapaju se u horizont očekivanja glede slike obitelji, dobročinstva i domoljublja domaće publike. Egzotični istok približava našeg čitatelja tematici dalekih, egzotičnih krajeva tipičnih za europski romantizam, ali je zapravo samo okvir za moralnu pouku o dostojanstvu vladara koji je odan svom narodu.

U većim gradovima Banske Hrvatske (Zagreb, Karlovac, Sisak, Varaždin), tridesetih je godina devetnaestoga stoljeća izbila velika moda putovanja. Oni pak koji nisu mogli putovati, doslovce su gutali putopisne tekstove, pa uviđajući taj „putomanijski fenomen”, urednici *Danice* daju putopisima sve više prostora. Tako se 1839. u *Danici* pojavio i dopis Ivana Trnskog *Dopis iz Tersta*¹⁰⁵ (uz još dva dopisa, *Dopis domородnega putnika iz Dalmacije* i *Dopis iz Dalmacije*). Glavna je njegova namjera bila da, iako nesustavno, opiše svoje patriotski motivirano putovanje, djelujući tako na nacionalnu svijest čitatelja *Danice*. Franić naglašava da je Trnski prvi moderni hrvatski putopisac kojega su zbog rodoljubive tendencije njegova puta nazvali i najmlađim apostolom ilirizma, stoga što njegovo putopisi formalno odgovaraju suvremenom određenju putopisnog žanra, kakav prije njega još nitko nije objavio. U *Dopisu* Trnski izražava svoju želju za književnim savezom Zagreba, Dalmacije, Dubrovnika, u Dubrovniku izdvaja rad Antuna Kaznačića, a nalazi i rukopise mnogih starih djela, među kojima i *Dubrovnik ponovljen* te prijevode Molièrea. Iz njegovih riječi jasno iščitavamo ne samo sastav putnika koji putuju u Trst već i njegovo političko određenje: „S parobrodom veoma se veselo putuje. Sreća me je služila, da sam mnogo naših na parobrodu imao, i tako je čitav put ilirski se razgovaralo a ilirski se i mislilo.”

Osim Trnskoga, čije prve putopisne dopise treba shvatiti kao skromne publicističke pokušaje, bilo je još pisaca i kulturnih radnika ilirizma koji su se okušali u pisanju patriotski natopljene proze. Pavao Čavlović krenuo je na put koji ga je trebao odvesti i u Veneciju, no on je s grupom učenika s kojima je bio na toj ekskurziji, umjesto u Veneciju krenuo u Trst, a zatim preko Slovenije u Varaždin.¹⁰⁶ Promjenu plana puta prikazuje kao sretnu okolnost, „jer ne gubeći vrijeme u Veneciji može bolje upoznati svoj slatki zavičaj“.

¹⁰²*Danica*, I/1835., br. 21., str. 83.– 84.

¹⁰³*Danica*, br.19., str. 73. – 75.

¹⁰⁴*Danica*, I/1835., br. 21., str.82.

¹⁰⁵*Danica*, g. V., sv. 35., str. 137. – 138., 150. – 152., 173. – 175., 193. – 195.

¹⁰⁶*Danica*, *Dopis prijateljski iz Varaždina*, g. VII, sv. 38, str. 155.–156.

Od jedine trojice putopisaca u doba ilirizma čije djelo ima književnu vrijednost (Stanko Vraz, Ivan Kukuljević Sakcinski i Ivan Frane Jukić), dvojica su pisala o Italiji. Stanko Vraz, najobrazovaniji ilirac svog vremena, koji je znao sve europske jezike i nije se toliko miješao u politiku ilirizma, objavio je *Dopis prijateljski iz Mletačkog*.¹⁰⁷ Riječ je o putopisnom pismu Ljudevitu Vukotinoviću u kojem navodi da je došao na pomisao da posjeti u Italiji četiri sela kraj mjestašca Resciuta (Belica) u dolini Val di Resia u kojima živi 3000 slavenskih stanovnika, a susjedi ih nazivaju Reziani ili Rusi. Vraz piše da jezik tih Ilira nije mogao razumjeti prvog dana, da nisu došli iz Rusije već s Balkana, pobjegavši iz Albanije poslije razora Skenderbegova gospodstva te postali dobri katolici koji se kod kuće mole na svom narodnom jeziku makar u crkvi mole i pjevaju na latinskom. Iako veliča svoj narod, Vraz ne obezvređuje druge, pa iako revoltiran turskom okupacijom južnoslavenskih zemalja, ne obezvređuje ni Turke. To se ogleda i u njegovu pogledu na jezik, tj. u osudi jezičnog purizma koji nasilno zamjenjuje neke riječi onima koje nitko ne razumije. Svog prijatelja upućuje da njegov put prati „pogledom i prstom po otvorenom krajobrazu“, put koji sam prevaljuje u deset sati mučna hoda preko snježnih planina. Vraz se ne tuži zbog tegobna puta, već žuri iznijeti svoja znanstvena opažanja glede glasova i njihova izgovora, glede leksičkog preuzimanja, a u tužnim narodnim pjesmama tog puka vidi sličnost s našima zagorskima.

Ivan Kukuljević Sakcinski¹⁰⁸ među najzaslužnijim je ličnostima u hrvatskoj kulturi 19. stoljeća i jedan od rijetkih plemića među ilircima, koji je mnogo putovao radi skupljanja i proučavanja povijesti južnoslavenskih naroda, a čini se da je drugi po redu koji se javio putopisnim dopisima u doba ilirizma, poslavši *Danici Dopis iz Milana*,¹⁰⁹ pun patriotskih i historiografskih zapazanja. Italiju naziva „voljenom zemljom“, a za Veneciju tvrdi da je divna, obožavaju je svi narodi te je jedinstvena u svijetu. Kaže da su Veneciju najprije naselili Veneti, naši praoci, pripadnici antičkoga ilirskog naroda,¹¹⁰ a tek zatim talijanski bjegunci. Navodi veliku važnost u svim ratovima i važnijim događajima oko toga grada. I Padovu veže uza slavensku, tj. ilirsku prošlost.

¹⁰⁷*Danica*, g. VII., sv. 29., str. 118. – 120.

¹⁰⁸ 1816. – 1889.

¹⁰⁹*Danica*, g. VII., sv.30, str. 123. – 124., 127. – 128., u obliku pisama

¹¹⁰ što Franić oštro opovrgava, usp.: Franić, A. (1983.), *Hrvatski putopisi romantizma*, Zadar.

O putovanjima je slao izvješća institucijama koje su ga na njih slale ili mu pomagale u njihovoj realizaciji. Tako je nastalo i *Izvjestje o putovanju kroz Dalmaciju u Napulj i Rim* (Zagreb, 1857.) u kojem su dragocjeni podatci i zapažanja o kulturno-povijesnim i arheološkim vrijednostima.

Na samom kraju svog izvješća, Kukuljević spominje i nešto što nije izravno vezano s njegovim „slavenskim elementima”, a to je posjet grobu Vergilija Marona. I taj je posjet opisan bez esklamacija i emotivnih uzleta, putopisac iznosi topografiju groba, a zatim i pokušava vremenski odrediti postavljanje spomenika: „Sigurno je, da do godine 1554. nikakova spomenika imao nije. ... Nu god. 1840. putujući ovuda čuvar knjižnice kraljice francezke F. G. Eichoff, dade u sredini groba staviti drugi kamen s napisom”, da bi blagom ironijom završio svoje izvješće, davši nam napokon barem na jednome mjestu nešto od svog subjektivnog stava od kojeg nema ni traga u čitavom tekstu, krcatom konkretnim podacima: „I tako morade najslavniji pjesnik stare velike Italije u zemlji svoje domovine osamnaest i pol stoljetja čekati, dok se je našo jedan njemačko-francezki putnik, koj mu napisa neumrlo ime nad njegovimi sažganimi ostanci.”

Putovanje Kukuljević zaključuje posjetom grofu Antigonu Frangepaneu u Udineu, potomku ogranka porodice Frankapana koji se 300 godina prije bio preselio u Furlansku. Sav je Kukuljevićev put jedan čvrst cilj: proučavanje slavenskih tragova na talijanskom tlu.

Svoj *Dopis iz Milana* sam Kukuljević naziva poslanicom, a književna vrsta jasna je već od prve rečenice: „Dugo već namjeravam ... Vama (op. Z. K. odnosi se na Gaja kojem upućuje *Dopis*), kojega sam u domovini toli obljubio, pisati ...” Govoreći o glavnom gradu Lombardije, Milanu, skreće nam najprije pozornost na naše zvjezdoznance: Dubrovčane Zamanju i Ruđera Boškovića, utemeljitelja milanske zvjezdarnice. Kukuljević žali što Bošković nije pisao ništa na materinskom, hrvatskom jeziku, kao što su pisali njegova sestra Ana Bošković i brat Petar (prevoditelj Corneilleova *Cida* u “ilirski jezik”). Primjećuje da mnogi učeni ljudi uče „slavjanski jezik, osobito ilirski”, pretpostavljajući stoga što je najviše literature, gramatika, rječnika itd. dostupno upravo na tom jeziku. U bogatoj knjižnici Sveučilišta u Padovi, Kukuljević ipak pronalazi Della Bellin i Jambrešićev rječnik, kranjske gramatike Murka i Kopitara, Severinovu rusku gramatiku i Rakićeve talijansko-ilirske razgovore.

U Milanu je Kukuljević upoznao i Biondellija koji je izdao veliki jezikoslovni atlas *Atlante linguistico*, „od svih narodah, pukah, jezicah i narečjah povećih Europe, ... i ne samo europejskih nego i aziatskih narodah i njihovih jezicah”. Najavljuje i njegovu disertaciju o našim narodnim pjesmama u jednom od najboljih tadašnjih milanskih časopisa *Politecnico*,

kojom ga svrstava među glasovite strance: „Goethea, Herdera, Jacoba Grimma, Fortisa i Appendinia“, a koji su svi „o našem narodu izrekli slavan sud“. Njima nasuprot upozorava na sud nekog Nijemca na kojeg nailazi u časopisu *Das Ausland*, koji općim duhom slavjanskog života smatra – rakiju, u pogledu čistoće poljske Slavene smatra gnjusnim životinjama, a u pogledu vjere i zakona poganima i krivovjercima.

Putopis je i tekst Meda Pucića *Dopis iz Padove*¹¹¹ koji autor šalje upravo Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom.

Zaključimo poglavlje o *Danici* tekstem *Zaglavna sudba prošastoga vjeka*¹¹² Andrea Paulinija koji je preveo Ilija Rukavina Ljubački, pisca o kojem se danas ne zna više gotovo ništa, ali je zanimljiv zbog pronalaska drugog neobičnog dokumenta. Iz tog dokumenta o kojem govori tršćanski povjesničar Pietro Kandler u časopisu *Istra* koji je izlazio u Trstu od 1846. do 1852., a pronašao ga je upravo Andrea Paulini u arhivu Motovuna 3. srpnja 1846., doznaje se o događaju iz 1716. kada je četrnaest vještica i vještaca s područja Kastva i Mošćenice kažnjeno najprije mačem, a zatim spaljivanjem.

4.2. Hrvatska u talijanskom ogledalu – referencije u *Kolu* (1842. – 1853.)

Kolo je najstariji hrvatski književni časopis koji je izlazio od 1842. do 1853. pod različitim urednicima, ali s istim podnaslovom *Časopis za literaturu, umjetnost i narodni život*. Kako se društvena afirmacija hrvatskoga nacionalizma na našim prostorima intenzivira na početku tridesetih godina 19. stoljeća okupljanjem mladih književnika i publicista oko Ljudevita Gaja, a osobito od 1842. do 1850., vidjet ćemo kako se ta situacija u odnosu prema sličnim nacionalnim kretanjima u Italiji, odražava u prvom tečaju *Kola*. Već u predgovoru prve knjige *Kola* Dragutin Rakovac¹¹³ ističe veliki napredak koji su Englezi, Francuzi, Nijemci i Talijani ostvarili u 18. stoljeću. Poučen dakle uz ostalo i talijanskim iskustvom, pozivajući se na talijansko iskustvo kao uzor, Rakovac nastavlja kako je *Kolo* potrebno „da narodnost na ovim

¹¹¹ *Danica*, g. IX., sv. 26., str. 102. – 104.

¹¹² *Danica*, g. XII., sv. 23, str. 90.–91., 92.–93.

¹¹³ Dragutin Rakovac (Biškupec kod Varaždina 1813. – Zagreb 1854.) bio je jedan od urednika. Ostali su bili Stanko Vraz (Jakob Frass, Cerovec 1810. – Zagreb 1851.) i Ljudevit Vukotinović (Lajos Farkás, Zagreb 1813. – 1893.). Oni su uredili knjige I, II i III. Knjigu IV, V, VI i VII priredio je samostalno Stanko Vraz, a knjigu VIII Andrija Torkvat Brlić (Brod na Savi 1826. – 1868.). Knjigu IX, posljednju, priredio je Mirko Bogović (Varaždin 1816. – Zagreb 1893.).

prostorima ne bi ponovno zaspala, kako se dogodilo nakon dubrovačke epohe u 16. i 17. stoljeću”.

Vraz koji zagovara tvrdnju da je jezik dubrovačke književnosti svima jednako dalek te suvremeni štokavski dijalekt smatra pravim izborom za standardni hrvatski jezik, svoje mišljenje brani i obrazlaže kako u *Kolu*¹¹⁴, tako i u *Časopisu Českého museuma*: „Koi dvoji o temelju ovih naših rečih, netrěba mu ništa nego da uzporedi našeg Osmana sa Tassovim *Gierusalem liberata*. Kao što su vitezi i vitežkinje u *Osmanu* samo po imenu slovinski, a sarce i duša u njih je romanska, tako isto priznat će svaki nestran iztraživalac svari, da su Dubrovčani naši više po licu (formi) jezika nego li po materii (duhu) ili skladu njegovom Slovinci.” U spomenutoj polemici navodi i Tassa kao strani uzor koji dokazuje neizvornost dubrovačke poezije, pa tako Tasso ovdje nije u ulozi „neželjenog materijala” od kojeg dolazi opasnost, već vrijednost prema kojoj se omjera izvornost i samosvojnost domaće književnosti.

Ulogu talijanske tematike na izvorno preporodno djelo zanimljivo je promatrati na primjeru Dimitrije Demetra, čije je *Grobničko polje* tiskano u *Kolu*.¹¹⁵ Idiličan prizor talijanskog pejzaža, sjećanje na Petrarca, Rafaella, arhitekta Palladija, personifikacija Venecije u ljubavnicu te ostala bezbrojna podsjećanja na povijest i umjetnost susjedne kulture, uklopljene u formu lirskog putopisa, samo su motivi koji omogućuju usporedbu dvaju svjetova: ilirskog, tj. slavenskog i romanskog. Ovaj prvi, domaći, izlazi kao pobjednik u nekoj vrsti kvalitativnog nadmetanja, pa talijanski krajolik služi za isticanje domaćega, a talijanska slava na podsjećanje na domaću, iako staru i minulu. Spominjanje Arque „gdě je Petrarca, nježni pěvalac ljubavi, svoj bezpokojan život zaključio” i opis tog mjesta te pjesnikove kuće, stolca, mačke i Laurina portreta, samo je navođenje vremena i prostora od kojega se domaći preporoditelji moraju okrenuti i krenuti naprijed, u vlastitu smjeru.¹¹⁶

U knjigama *Kola iz 1850*.¹¹⁷ i 1851.¹¹⁸ nalaze se referencije u povijesnim raspravama te se poziva na antičke izvore. Pojavljuju se i fusnote s referencijama, ali s naznakom da su napomene urednika, tj. da nisu autorske.

¹¹⁴ *Kolo*, g. IV., str. 81.

¹¹⁵ *Kolo*, I., 1842.

¹¹⁶ Usp. Živančević, M. (1973.), *Dimitrija Demeter. Studija o pjesniku*, Zagreb, Liber

¹¹⁷ *Kolo*, VII., str. 53.

¹¹⁸ *Kolo*, VIII., str. 114.

Začetnik je uvođenja referencija u naše časopise upravo Ivan Kukuljević Sakcinski. Glede potrage za počecima našeg povezivanja sa svijetom putem znanstvene komunikacije ovog časopisa, prve tragove nalazimo u knjizi II. *Arkiva za povjesticu jugoslavensku*, gdje autor Sakcinski definira na 131. stranici: „Što ja to pišem, to su prosti životopisi meni poznatih umjetnikah naših. Što ja o njihovih umotvorah velim, to su ponajviše riječi inostranih spisateljah.” Zatim Kukuljević navodi riječi Giorgia Vasarija o Klovićevu značenju, ali bez navođenja izvora. Jednako tako, ne navodeći izvor, donosi mišljenja dvadesetak drugih inozemnih autora o Kloviću, u fusnoti uz Vasarijeve riječi. Bit je referencije tu, ali ne pronalazi se lako, pa je neka vrsta preteče povezivanja sa svijetom putem humanističke znanstvene komunikacije. Naime, od Kukuljevića doznajemo mišljenje inozemnih autora, ali ne doznajemo izvor tih podataka, pa tako ne možemo govoriti još o potpunoj referenciji.

Paul Émile Botta, rođenjem Paulo Emiliano Botta,¹¹⁹ bio je arheolog i povjesničar. Opisujući svoj put po Arabiji, govori o konkretnom europskom stilu pisanja, stilu koji imenuje stvari onakvima kakve jesu, za razliku od arapskog stila koji karakterizira bujnost retoričkih figura, pa je teško razumljiv. Na taj se ulomak osvrće Stanko Vraz u *Kolu* govoreći o našim prijevodima „gdje čovjek mora obično uzimati u pomoć maticu (original), ako hoće da razumije prijevod,“ jer „... ukus naš vrlo je naličan ukusu paša egipatskih, a sud o slogu shodan sudu efendija arapskih. A otkuda to srodstvo? Ibrahim-paša i Husein-efendija, istina, nisu Sloveni, niti smo mi Arabi po koljenu; već su nas pisaoči naši zaveli perom svojim među Arabe, u pustoš arapsku, i ja svaki dan uzdišem i bogu se molim ne bi li nam što skorije poslao otkud drugog proroka Aarona, koj' će nas u tom obziru izvesti iz te pustoši u zemlju obećanja! ” vapi Vraz nad hrvatskim prevodilačkim umijećem.¹²⁰

Matija Majer pak neprestano traži i iznalazi razloge i motive da borbeno patriotski djeluje na čitatelja zanemarujući uvelike opis putovanja.¹²¹ Majer, otkrivajući svoje shvaćanje razloga putovanja, a time i putopisa, u svom putopisu kaže: „E, brate, šta je nakanilo Columba da je odjedrio u more bezkrajno? Šta je nakanilo Fernanda Corteza sa harpom ljudih u Mexiku? Šta drugo već želja ona koja tera čoveka, da traži ono što neima u njega, da vidi ono što još nije vidio, da nauči ono što još nezna; junačka ona pohlepa, koja goni i narode i pojedine

¹¹⁹Torino, 6. 12. 1802. – Achères, 29. 3. 1870.

¹²⁰*Kolo*, g. II., sv 3., str. 138.

¹²¹ Vidi: *Putovanje po Goričkom, Mletačkom i Tarštjanskom*, *Kolo*, g. III., sv. 6., str.20. –37.

ljude u svet uparkos pogibelji i gotove propasti.” Njegov je zadatak kako obrazovati čitatelja, tako i nadopuniti svoje vlastito obrazovanje.

Svi takvi članci, bilješke i dopisi, nastali uglavnom iz patriotsko-prosvjetiteljskih, a ne književnih poriva, zapravo su suhoparno novinsko registriranje pojava, podataka i vlastitih razmišljanja na putovanjima. Opisujući ljude koje su sretali, naši putopisci gledaju u njima samo dobrog ili lošeg domoljuba, a ne zanima ih individualnost tih ljudi. Danas, kad čitatelj traži više imaginacije, introspekcije, stila i fantazije, ti putopisni dokumenti imaju samo kulturno-povijesnu važnost.

4.3. Situacija na jugu Hrvatske i *Zora dalmatinska* (1844. – 1849.)

Hrvatsko-europski dodiri praćeni na temelju časopisnog medija na jugu Hrvatske odnosit će se ponajprije na hrvatsko-talijanske dodire, ali ne isključivo na njih. Austrijska krunovina Dalmacija domovina je kako Hrvatima, tako i, među ostalima, Talijanima, a njihovi mladi nacionalni identiteti žedaju za časopisnom produkcijom koja često „prerasta u svojevrzne tribine na kojima se postavljaju pitanja i vode polemike o čitavom nizu kulturnih, znanstvenih, političkih i gospodarskih pitanja, među kojima treba istaknuti pitanje statusa narodnog jezika i političke integracije hrvatskih zemalja.“¹²²

Rijeka je od 18. stoljeća slobodna luka, što utječe na razvoj grada u multietničkom i plurilingvalnom¹²³ pravcu. Marija Terezija stavlja je 1776. pod mađarsku dominaciju, koja grad ekonomski još više osnažuje. Prilično miran suživot kultura i jezika vlada do prijelaza 19. u 20. stoljeće, kada talijanska kulturna prevlast jača sve do Prvoga svjetskog rata. Netom nakon rata, kada se očekivalo zatišje i u interkulturalnom odnosu Hrvata i Talijana, D'Annunzio okupira Rijeku i osniva Kvarnersku Regenciju. Njegov je upad preteča fašističkog *Marša na Rim*, njegovi *arditi* uzor su za fašističke *squadraste*, ali režim je bliži anarhističkome nego fašističkome, zagovara izravnu demokraciju i punu ravnopravnost, prvi na svijetu priznaje Sovjetski Savez i omogućuje razvod braka. Rapalskim ugovorom 1920. Rijeka postaje slobodna država iz koje je Italija 1921. istjerala D'Annunzijeve *ardite*, a 1924. je na temelju Rimskih

¹²² Iz sažetka projekta *Hrvatsko-europski dodiri u pisanim medijima zadarskog područja (19. i 20. st.)*, voditelj projekta Vidaković, J., Sveučilište u Zadru; bib.irb.hr/lista-radova?projekt=269-2032635

¹²³ „Hrvatski je jezik domicilnog stanovništva, no talijanskim se služe svi u pomorstvu i trgovini pa ga tako i Mađari prihvaćaju, iako je u javnim službama obvezatan mađarski. U to je doba hrvatski sasvim potisnut iz javne komunikacije i sveden na segment privatne, obiteljske komunikacije,“ Srdoč-Konestra, I., *Riječka književnost na talijanskom jeziku*, Kolo, br. 4.
<http://www.matica.hr/kolo/294/Rije%C4%8Dka%20knji%C5%BEevnost%20na%20talijanskom%20jeziku/>

ugovora pripojila Rijeku Italiji, dok je Sušak ostao Jugoslaviji. Ta će rascijepljenost grada potrajati sve do Londonskoga sporazuma 1947.

U Istri nakon 1848. postaje jasno da stup nacionalne svijesti određene populacije postaju osnovno obrazovanje i opismenjavanje. Hrvatski i slovenski svećenici te crkveni velikodostojnici prvi su koji do toga dolaze, a nacionaliziranje masa, obuhvaćanje što više stanovnika u jednu nacionalnost, počinje od 1870., i to ponajprije putem novina i časopisa kao prijenosnika pisane riječi – informacije. Osjećaj nacionalne pripadnosti postaje sve važniji kao i identifikacija sa skupinom, u skladu s pozitivističkim uvođenjem termina rase i roda.

Moderno formiranje hrvatske nacije, narodni preporod, u Istri započinje šezdesetih godina 19. stoljeća. Politički je presudnu ulogu imao porečko-pulski, a zatim tršćanski biskup Juraj Dobrila. Dobrim dijelom bio je pobornik ideja đakovačkog nadbiskupa Josipa Jurja Strossmayera smatrajući Hrvate i Slovence jednim narodom s različitim narječjima. Časopis *Naša sloga*, koji je objavljivan u Trstu od 1870., isticao je ta početna polazišta. Nakon vremena biskupa Dobrile, nove su generacije gledale na političke modele koji su stizali iz matičnih domovina: Hrvati su slijedili ideologiju Ante Starčevića iako je ona ostala ograničena na elitu i područje Kastavštine, a u južnoj je Istri prevladavalo narodnjaštvo prema Dobrilinu modelu.¹²⁴

U 19. stoljeću, talijanski kulturni krug Istre bavi se pretežito istraživanjem povijesti, osobito srednjeg vijeka i novijeg doba, ali i daleke rimske i predrimske prošlosti, što je u skladu sa shvaćanjem povijesnoga istraživanja „kao posebne građanske misije u obrani vlastitih nacionalnih interesa.“¹²⁵ Zamjetan broj povjesničara bavi se tom vrstom istraživanja.¹²⁶

Na „hrvatskoj strani“ politički vođe i pisci usredotočeni su na „jednostavne elemente nacionalne identifikacije kao što su jezik, običaji, navike, tradicija i sve ono što se nazivalo 'po našu' i što je određivalo nacionalnu bit. Talijanski su krugovi tražili u prošlosti, unutar ustanova i kulture iz prethodnih stoljeća, kulturni legitimitet kojim bi i dalje zadržali položaj kulturne elite u regiji. U prošlosti se nalazila bit talijanske tradicije. Nasuprot tome, Hrvati kao većinska nacionalna

¹²⁴ Podatci preuzeti iz: Budicin, M. ([ur.] *Istra kroz vrijeme, Pregled povijesti Istre s osvrtom na grad Rijeku*, poglavlje *Dugo devetnaesto stoljeće 1797-1018*.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Navest ću samo nekoliko primjera: *Il diritto d'Italia su Trieste e l'Istria* u: *Documenti*, Torino, Fratelli Bocca; Gayda, Virginio, *L'Italia d'oltre confine, le provincie italiane d'Austria*, Torino, Bocca, 1914.; *Le nuove provincie italiane nella natura, nella storia, nell'arte e nella vita degli abitanti*. Vol. 4: *Trieste e la Carsia nella natura, nell'arte e nella vita degli abitanti*, Attilis Brunialti, 1920., Camera; Carlo Cattaneo, *1801 – 1869 Terre italiane: Trentino, Istria, Savoje e Nizza, Canton Ticino*, 1920.; *Antica mariogola istriana*, Ernesto Monaci in: *Archivio storico per Trieste, l'Istria e Trentino*, vol. I (1881), 123 – 129; Senato Mare, *Cose dell'Istria*, Società istriana di archeologia e storia patria, in: *Atti e memorie*, 1893., vol. IX, p. 293. – 294.

sastavnica, isticali su jezične posebnosti i slavensku tradiciju sela. Oba su modela na regionalnoj razini odražavala suprotstavljanja koja su obilježavala cijelo Carstvo.¹²⁷ Položaj Hrvata unutar Habsburške Monarhije ipak se razlikovao od položaja Slovaka i Slovenaca jer nisu imali državni okvir niti vladajuću klasu ispunjene nacionalnim sadržajem, a posjedovali su određenu političku autonomiju „tumačenu kao određen oblik državnosti.”¹²⁸ Mađari su se služili sintagmom „narodi bez povijesti” za narode kojima u prošlosti službena kultura nije priznala vlastitu kraljevinu ili neku vrstu državne zajednice. Pod tim se nazivom podrazumijevaju Slovaci, Slovenci, Rumunji, Rusini i Srbi iz Monarhije. Istarski su Talijani sebe smatrali narodom s „vlastitom povijesti” što uostalom dokumenti i materijalni ostaci i potvrđuju. Tematika podčinjene nacije, iako brojne i s vlastitim povijesnim dignitetom, pojavljuje se kod češke nacionalne kulture u drugoj polovici 19. stoljeća i postaje paradigma za hrvatsku nacionalnu kulturu koja se stvarala.

Ivan Kreljanović Albinoni¹²⁹ jedan je od hrvatskih intelektualaca koji su, poslije školovanja u Italiji, prenoseći najnovije ideje europskih društvenih i kulturnih strujanja, osobito ideje Francuske revolucije, doprinijeli napretku kulturnog života u Zadru na prijelazu iz 18. u 19. stoljeće i ostvarenju uvjeta za pokretanje *Kraglskog Dalmatina* (1808. –1810.) te zauzimanjem za uvođenje hrvatskog jezika u škole dali veliki doprinos buđenju nacionalne svijeti svojih sugrađana.

Austrija je drugi put stekla vlast nad Dalmacijom i Bokom kotorskom 1814., preuzimajući od Francuza siromašnu, zapuštenu i izrazito agrarnu zemlju u kojoj je seljaštvo činilo više od devedeset posto stanovništva. Na početku stoljeća, 1808. godine, prema izvještaju francuskog guvernera Dalmacije Vincenza Dandola o stanju i ulozi stanovništva, imala je 256 863 stanovnika ispaćenih glađu.¹³⁰ Pučko i srednje školstvo na početku 19. stoljeća u Dalmaciji je bilo nerazvijeno, javnih škola gotovo da nije bilo, u većim su mjestima postojale privatne škole, a samo su se neka djeca školovala u franjevačkim i isusovačkim školama. Za djecu pučana, vladalo je općenito mišljenje, kako piše Šime Urlić, „da im nije od potrebe da idu u školu”.¹³¹ Školske se knjižnice nakon 1871. na normativnoj razini diferenciraju kao zasebni subjekti s

¹²⁷ *Istra kroz vrijeme, Pregled povijesti Istre s osvrtom na grad Rijeku*, poglavlje *Dugo devetnaesto stoljeće 1797-1018*.

¹²⁸ Usp. Stančić, N. (2002.), *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, Zagreb, Barbart.

¹²⁹ 1777. – 1838.

¹³⁰ Erceg, I. (1998./1999.): *Dandolov omanji prilog za upoznavanje stanovništva Dalmacije (1808.)*, u: *Acta historica economica* br. 25 – 26, str. 120. – 127.

¹³¹ Urlić, Š. (1919.), *Crtež dalmatinskog školstva: od dolaska Hrvata do 1910.*, Zadar, Matica dalmatinska.

definiranim zadacima i sadržajem rada te mjestom u obrazovnom sustavu. Zadaća pučkoškolskog knjižničarstva postaje proširivanje intelektualnih i moralnih obzora učenika korisnim čitanjem koje od njih treba načiniti isto tako korisne i moralne građane te su stoga upravo u školskim knjižnicama prvi tiskani mediji kako bi se stanovništvo naviklo na novi oblik komunikacije. Polazeći od McLuhanovih teza da tiskani medij utječe na duboke psihološke i društvene transformacije,¹³² ta se uloga školskih knjižnica, koja još nije istražena, ne može zanemariti.

Hrvatska čitaonica u Arbanasima pokraj Zadra 1895. godine osnovana je u vrijeme kada se u Zadru rasplamsala politička borba između hrvatske, narodne stranke s jedne i autonomaško-talijanske s druge strane. Ta se borba vodila i u Arbanasima jer je u njima, osim narodne stranke, postojala i talijanaška, koju su poduprli i financirali zadarski Talijani i neki bogati arbanaški trgovci. No broj onih koji su pristajali uz talijansku stranku bio je neznatan prema velikoj većini koja je u Arbanasima podupirala hrvatsku stranku. Zahvaljujući brojnim domaćim svećenicima koji su završili studije u Zmajevićevu sjemeništu u Zadru, a još brojnijim učiteljima koji su polazili Mušku učiteljsku školu (Preparandiju) smještenu u Arbanasima, postojala je jaka hrvatski orijentirana inteligencija, koja je obilježila kulturno-političko djelovanje u mjestu. U posljednjem desetljeću 19. stoljeća u Arbanasima se snažno afirmirala pravaška ideologija, pa je i osnivanje Hrvatske čitaonice povezano s time jer se u njoj okupljaju hrvatski rodoljubi i raspravljaju o tekućim političkim pitanjima, a organiziraju se i kazališne predstave i druge kulturne manifestacije. Upravo u prostorijama Čitaonice održana je Prva konferencija starčevićanaca u Dalmaciji 1898. godine, a 1906. i Konferencija pravaša zadarske općine.

Uz opisano stanje u Rijeci i Istri navodimo i podatak da je prvoj gimnaziji na hrvatskom jeziku dopušteno otvaranje tek 1899. godine u Pazinu,¹³³ a na talijanskom su postojale mnogo prije.

U zadarskoj pučkoj nižoj realnoj gimnaziji hrvatski kao izborni jezik učio se tri sata u tjednu od 1847. do 1867. kada je postao obvezan nastavni jezik.¹³⁴ U tom će kontekstu biti jasnija uloga Ante Kuzmanića koji u nepovoljnim uvjetima u Zadru izdaje *Zoru dalmatinsku*, prvi kulturološki časopis na hrvatskom jeziku namijenjen širokim slojevima društva. Obrazovani

¹³² McLuhan, M. (2008.), *Gli strumenti del comunicare*, Torino, Il saggiatore.

¹³³ Budicin, M. (2009.), [ur.] *Istra kroz vrijeme, Pregled povijesti Istre s osvrtom na grad Rijeku*, Rovinj, str. 507.

¹³⁴ Opširnije vidi: Perić, I. (1974.), *Borba za ponarođenje dalmatinskog školstva 1860-1918*, Zagreb, HŠM.

pojedinci već su bili “odgojeni u tuđinskom duhu i u tuđinskom jeziku”¹³⁵, pa time i „izgubljeni“ za hrvatsku kulturu. *Zora dalmatinska* nadrasla je razinu prosvjetiteljskog časopisa, pa iako u estetskom smislu nije poštivala najviše kriterije, zasluge su njezina utemeljitelja i urednika Ante Kuzmanića¹³⁶ velike. Domoljubni je cilj istaknut već u uvodniku, a u tom je smislu i djelovao sve do svoga petog godišta 1848. kada je na silu ugašen. Od ostalih na hrvatskom jeziku stariji je samo *Glasnik dalmatinski*, a kratkog je vijeka *Pravdonoša*.

Dalmacija nije formalno povezana s ostalim dijelovima Hrvatske i pod izravnom je upravom Beča. Rascjepkanost i razjedinjenost hrvatskih zemalja, strane vlasti, strani jezik i talijanizacija hrvatske kulture u Dalmaciji onemogućivali su zamisli o buđenju nacionalne svijesti, a osobito ideju o zbližavanju i ujedinjenju hrvatskih zemalja. Sprečavanjem dolaska izaslanika iz Dalmacije propala je Banska konferencija sazvana 19. prosinca 1860., a skorim osnutkom Dalmatinskog sabora, Talijani su dvotrećinskom većinom ostvarili pravo na ključna mjesta i tako još snažnije učvrstili svoj politički utjecaj i moć. Gašenjem *Zore dalmatinske* nestao je pravi hrvatski časopis, ali su zato u Zadru na početku šezdesetih godina tiskani listovi *Osservatore Dalmato*, *La Voce dalmatica* te *Il Nazionale*.¹³⁷ *Il Nazionale* je pokrenut na talijanskome kako bi u inteligenciji koja je talijanski čitala, pisala i mislila, koja nije raspolagala diskurzivnim alatom za mišljenje na hrvatskome do Kuzmanića, Nodila, don Ive Prodana itd., probudila nacionalni slavenski duh i pobudila nacionalno osvještenje.

Vjekoslav Maštrović navodi¹³⁸ kako je iz visokih činovničkih krugova 1866. pokrenuta akcija za izdavanje autonomaškog lista *Dalmata* kojemu je pak glavni zadatak bio suzbiti sve narodnjačke namjere. U složenim političkim prilikama u Dalmaciji narodni je preporod tek šezdesetih godina stvorio težnju za pohrvaćivanjem općina, što je ishod političkih nastojanja

¹³⁵ Usp. Vince, Z. (1990.), *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, NZ Matice hrvatske, Zagreb, 1990., str. 317.–330.

¹³⁶ 1807. – 1871.

¹³⁷ „Njegov je program težio okupljanju liberalnih političara i uglednih osoba javnoga života koji su zastupali hrvatsku ideju. Do 1869. glavni dio lista bio je *Il Nazionale*, a *Narodni list* izlazio je kao njegov prilog. Premda formalno stranački neovisan, u svojim je početcima bio glasilo Narodne stranke u Dalmaciji, a vodstvo je stranke određivalo njegov sadržaj. Više je puta bio plijenjen, a njegovi suradnici sudski proganjeni. U svojem je djelovanju pratio sva važna zbivanja u unutrašnjoj i vanjskoj politici, te otvarao niz pitanja vezanih uz gospodarske probleme u Dalmaciji. Od prvih je brojeva polemizirao s autonomašima, pri čem se poglavito istaknula polemika N. Nodila i N. Tommasea oko pitanja sjedinjenja Dalmacije s Banovinom Hrvatskom. List je znatno pridonio razvoju hrvatske ideje u Dalmaciji i otvaranju narodnih čitaonica pa je utjecao na cijelu generaciju inteligencije. Među urednicima lista izdvajaju se: N. Nodilo (1862–67), Lovro Matić (1867–69) i J. Biankini (1871–1919). Prestao je izlaziti 1920.”, *Hrvatska enciklopedija*, <http://enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42996>

¹³⁸ *Jadertina kroatika*, 1949.

narodnjaka i pravaša u desetljećima koja slijede.¹³⁹ Mirjana Gross potvrđuje da je Kuzmanić bio donekle preteča Ante Starčevića u isticanju hrvatstva.¹⁴⁰

Promjene urednika i programskih koncepcija¹⁴¹ u *Zori dalmatinskoj* vrlo su se specifično odrazile na kvaliteti i kvantiteti izvornih, ali i prijevodnih priloga. Urednici i suradnici koji posežu često za stranim izvorima, katkad navode stvarnog autora, ali najčešće ipak samo časopis iz kojeg je preuzet, čak i samo naznaku s kojeg je jezika preveden. Novela *Osobita smrt muža i žene*¹⁴² prenesena je iz talijanskog predloška, ali dok nalazimo prevoditelja, A. Katića, ne nalazimo ime autora, kao što ne nalazimo ni za članak *Istinitost i vjernost* koji je preveo V. Čurković, pjesmu *Pustinjak*¹⁴³ u prijevodu potpisanom s A. Z. te za članak *Poljodjelstvo. Težacim. Priprostost i ugodnost života seljačkoga i težačkoga*¹⁴⁴ u prijevodu Stjepana Ivčevića i novelu *Šurka*¹⁴⁵ prevoditelja potpisanog samo s X. Prevoditelj je također negdje imenovan pravim imenom, ali često šifrom, pseudonimom, inicijalima, a katkad nije ni naznačen, a negdje se autorstvo pripisalo prevoditelju, iako je izrijekom spomenuto da je riječ o prijevodu s talijanskoga.

Odmah u prvom broju prvog godišta *Zore dalmatinske*, i to već na 4. stranici, osvrće se ‘Djak M. Ivčevich’, kako se potpisivao, na *Molitve kerstjanske* N. Tommasea, nazivajući Tommasea prije svega *hitropametnim Šibenčaninom*, a njegova djela *pametnim dilam*, zamjerajući mu ipak nejasan i nerazumljiv stil koji takvim ostaje za jednostavnog čovjeka i nakon dvije godine što mu je on (Ivčević) ponudio svoj prijevod Tommaseovog djela. *Jednostavnim* čovjekom smatra dakle Ivčević ovdje *prosječnoga čitatelja*, koji bez *obrazovnog backgrounda* kakav podrazumijeva Tommaseov tekst, ne uspijeva shvatiti značenje. Buka u kanalu u navedenom komunikacijskom procesu pisac (tekst) – prevoditelj – čitatelj u ovom su slučaju neujednačeni

¹³⁹ Usporedi: Bujas, M. (2009.), Sugestivnost i snaga Matasovih polemičkih raspava na početku Hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji, *Crkva u svijetu*, 44, br.2, str. 215.–238.

¹⁴⁰Gross, M. (1973.), Povijest pravaške ideologije, Institut za hrvatsku povijest, monografija, 4, Zagreb, 1973., str. 29.

¹⁴¹ Pokretači i izdavači lista bili su Ante Kuzmanić i braća Battana koji ga najavljuju 1843., a list na početku nije imao jasnu strukturu već je imao pružiti ponajprije raznorodnu pouku, od praktične do povijesne ili duhovne. U *Predgovoru* prvom broju iz 1844., Kuzmanić postavlja težište na jezičnu i pravopisnu tematiku, ostavljajući po strani književnu problematiku. Koncepcija se radikalno mijenja dolaskom na uredničko mjesto Ivana Augustina Kaznačića 1845. koji se posve okreće književnoj tematici. Dolaskom Nikole Valentića na mjesto urednika u trećem godištu izlaženja lista, Gajev pravopis potpuno prevladava, ali s književne točke prikazuje stagnaciju, da bi ponovnim dolaskom Ante Kuzmanića na uredničko mjesto, od broja 40 nadalje, pokazao i velik pad kvalitete.

¹⁴²*Zora dalmatinska*, g. II, sv. 15., str. 119. – 120.

¹⁴³*Zora dalmatinska*, g. II, sv. 32., str. 249. – 250.

¹⁴⁴*Zora dalmatinska*, g. II, sv. 32., str. 254. – 256. i g. III, sv. 5., str. 34. – 36., 51. – 53.

¹⁴⁵*Zora dalmatinska*, g. III, sv. 16., str. 125. – 126.

perceptivni i kognitivni kapaciteti proizašli iz različitih obrazovnih i kulturnih razina/sredina. Prevoditelj odabire tekst prema svojem ukusu, ali on je tek medijator: poveznica između dvije kulture gdje za jednu, vlastitu, sam priznaje da je na nižem stupnju ljestvice i da „ne može shvatiti ni nakon dvije godine.”

Nije stoga čudno posezanje za popularnim sadržajima poput članka *Rimljani su mrtvace žegli*¹⁴⁶ u kojem se iscrpno objašnjava kako su stari Rimljani pri spaljivanju, između dva muška tijela stavljali jedno žensko. Razlog tome mogao je biti dvojak: „ženska ćud vruća, pa zato bolje gori”, ili stoga što je „žensko tijelo masnije, pa bolje potpaljuje”. Takvi i slični sadržaji budili su znatiželju i pogodovali popularizaciji časopisa čime je pokušavao prodrijeti do što šire publike.

Istom cilju vodili su i prilozi poput Ciceronove basne prevedene s talijanskoga, a ne latinskoga, objavljene u istom broju (s podnaslovom *Pripoviest*) *Žaba i riba (La rana e il pesce)*, duhovita teksta koji govori o nemogućnosti prijateljstva između ljudi koji imaju različitu ćud.¹⁴⁷

Ujedinjenje na temelju zajedničkoga nacionalnog (slavenskog) identitea zagovara Medo Pucić (naveden kao Orsat Pocich) u programskoj pjesmi *Slavjanima u Mletcih pozdrav* koju je napisao u Padovi u travnju 1843. i već u ožujku 1844. objavio u *Zori dalmatinskoj*. U njoj metaforama i usporedbama nasljeđenim iz usmene narodne književnosti slavenske stanovnike Mletaka poziva na ujedinjenje s matičnom zemljom:

„Bacite se sred valova hladnih/ Što pod vama u kamenje biju/ Nek to sinje uzavrie more,/ Nek zagerli strašne klisurine,/ Slavnu krunu našeg zavičaja,/ Nek ponese domovini ljubav/ Štono srcem xalostju ganutim/ Njojzi šalju sinci odaljeni. / Na taj cjelov uzigratche čversto/ Novom silom serca našinacah,/ Naša stara oxivjetche majka, /Slogom che se duše zapaliti,/ Slavi put che ljepo napraviti.”

Upravo stranicu nakon tog uzavrelog poziva, autor potpisan kao K. govori o mletačkom i francuskom haranju Zadrom nakon opsjedanja grada 1202. godine te rušenju postojeće crkve nakon koje su, „da bi papi oči zamazali i od njega dobili milost i oprostjenje” dali sagraditi veliku crkvu poznatu danas pod menom Svete Stošije.

¹⁴⁶*Zora dalmatinska, Rimljani su mrtvace žegli*, g. I., sv. 2., str. 13.

¹⁴⁷„... smetnja je velika između nas, da koje nikako spajdašiti se ne morem: ti i sad kerkočeš, a ja uvik šutim ...” // u originalu: “... Altri amici cercar puoi/ un ostacolo è fra noi/ D’amistade a stringer laccio/ Tu ognor gracchi io sempre taccio/ Amistà non dei sperare/ Ove opposta indole appare; ibid.

Postupak izravnog prijenosa uočljiv je i u banalnim informacijama o čudotvornom ozdravljenju dviju bolesnica, isključivo putem molitve, izrijekom iz 35. broja *Tirolskih katoličkih dnevnika*.¹⁴⁸ Prijenos informacija očit je čak i u osmrtnicama, kako je vidljivo u prilogu o umrlom popu Ivanu Suiću Mikici o kojem je u podnaslovu istaknuto da se prenose „iz Talianskog”. Iz *Težakog prijatelja (L'amico del contadino)* prenesen je tekst o vremenu i radovima u kolovozu, s napomenama. Tako npr. opaža da se „kod nas loza ne okopava u kolovozu”, a donose se savjeti gospodaru, težaku, kravaru, ovčaru i vrtlaru.¹⁴⁹

Mate Ivčević govori u rubrici *Onima koji neznaju* o antičkom zemljovidu *Tavole Peutingeriane*. Tako je prvi put na hrvatskom jeziku obznanjeno što je to *Tabula Peutingeriana*¹⁵⁰ i kako je postala poznata: našao ju je Konrad Bickel „Celtis“ u knjižnici jednog njemačkog samostana i ostavio oporučno (Ivčević kaže: darovao) Konradu Peutingeru.¹⁵¹ Zemljovid je 1714. otkupio neki knjižar od Peutingerovih nasljednika, pa je 1737. otkupljen i pohranjen u bečkoj Dvorskoj knjižnici, a 1753. tiskao ga je u Beču, kako navodi Ivčević, Franjo Kristofor Scheiz¹⁵² koji ih je još nadopunio komentarima. Ivčević sve te informacije iznosi jer će, prema njegovu mišljenju, biti potrebne u jednom sljedećem kazivanju o Trogiru. Cestovna karta rimskih vojnika, dakle, bila je povodom i otvorila mogućnost opisu naših krajeva.

U rubrici *Smisna (Komična)* iznosi se crtica o rimskom caru Kaliguli koji je povukao paralelu između goniča stoke, koji ipak nisu stoka, već ljudi, te onih koji ljudima zapovijedaju, koji dakle nisu ljudi već bogovi, čime se jasno daje na znanje samim naslovom, da takav stav ne izaziva strah, niti treba izazvati poslušnost, već smijeh, a time i otpor.¹⁵³ Odupiranje talijanskom utjecaju i poziv na jačanje vlastitog nacionalnog identiteta više su nego očiti.

U doba Mletačke Republike nije na njezinu teritoriju bila priznata ni jedna sveučilišna diploma osim s teritorija Republike, dakle iz Padove, a Venecija je zatvorila sve komunalne škole koje su imali dalmatinski gradovi. Senat je redovito odbijao zahtjeve za otvaranjem škola u

¹⁴⁸ „Estratto dal Foglio di Milano *L'Amico Cattolico*,” vol. VII, anno IV, fasc.#, 10 febr. 1844.

¹⁴⁹ *Zora dalmatinska*, g. I., br. 35, 26. kolovoza.

¹⁵⁰ Karta rimskih cesta iscrtanih na 12 pergamentnih listova, od kojih je očuvano 11, nastala oko 340. u Carigradu u vrijeme suvladarstva Konstantinovih sinova (Ivčević je datira pola stoljeća kasnije, u doba Teodozija Velikog), ali jamačno je precrtana iz tri stoljeća starije Agripine karte.

¹⁵¹ Autor navodi da se rodio u Augsburgu 1465., a umro 1547. te da je živio u Italiji gdje je bio među najvršnjim učenicima 15. vijeka.

¹⁵² Zapravo se zvao Franz Christoph von Scheyb (1704. – 1777.).

¹⁵³ *Zora dalmatinska*, g. I., br. 15 (8. travnja), str. 120.

Dalmaciji, što je savjetovao u jednom svom jurekonsultu i Paolo Sarpi.¹⁵⁴ Nadbiskup Stefano Cosmi tek je na prijevaru dobio pravo da u Seminaru školuje i laike, čime je Split dobio Klasičnu gimnaziju, jedino i oskudno mjesto za barem srednjoškolsko obrazovanje Dalmatinaca laika. Obrazovni kolonijalizam bio je najgora šteta koju su Dalmaciji nanijeli Mleci, pa do dolaska Francuza ima manje od 3 % pismenih, zbog čega se francuska okupacija slavi kao oslobođenje, a Split se i danas u svom samom središtu diči Marmontovom ulicom. Tek je u tom kontekstu razumljiv značaj i *Zore dalmatinske*.

Brojni su prijevodi u okviru pouke, kao što je pretežito poučan sadržaj čitavog lista. Specifična dalmatinska kulturna situacija u kojoj je većina obrazovanih intelektualaca pisala i objavljivala na talijanskom jeziku, uvjetovala je ovdje jednako specifičan, naoko oprečan i borben, ali dijaloški odnos s časopisima na talijanskom jeziku: radove intelektualaca na talijanskom nalazimo ovdje u obliku prijevoda na hrvatski. Ne zanemaruju se, ne zaobilaze, katkad se na njih osvrće, komentira ih se, s njima se sukobljuje, ali svakako koegzistiraju. Vidi se tako na primjeru obavijesti u *Zori dalmatinskoj* o časopisu *La Dalmazia*,¹⁵⁵ ekonomsko-književnom časopisu koji 1845. tiska u Zadru Franceschi i za koji su pisala najveća imena tadašnje talijanske intelektualne elite u Dalmaciji.

Vidimo vrlo živo na primjeru *Zore dalmatinske* da je kvaliteta književnih priloga, pa tako i talijanskih tema ili talijanskih prijevoda kojima se ovdje bavimo, ovisila ponajprije o uredniku i njegovoj uređivačkoj politici. U prvoj godini nalazimo novelu *La vedova ammalata* (u prijevodu *Udova bolestna*)¹⁵⁶ Francesca Soavea¹⁵⁷ koji dominira pripovjednom prozom settecenta i razmeđa stoljeća.¹⁵⁸

¹⁵⁴ „Uno dei modi per conservarne il possesso era quello di mantenere quelle genti „in stato primitivo, cioè senza istruzione, come frà Paolo Sarpi expressis verbis consigliò al Senato: „Se volete i Dalmati fedeli, teneteli ignoranti” (Karaman 1889: 5)^[1]. La Serenissima, comunque, aveva seguito questa politica anche prima di Sarpi, e la avvbrebbe applicata fino alla fine del suo dominio sul Regno di Dalmazia. A tale politica (ma non solo a quella, naturalmente) si deve la condizione in cui Fortis trovò i Morlacchi, il loro „stato primitivo o selvaggio, descritto nel suo *Viaggio*.” Bešker, I. (2008.), *I Morlacchi nella letteratura europea*, Roma: Il Calamo, pp. 73–74.

U fusnoti vezanoj za Karamana, I. Bešker piše dalje: „Karaman (1889: 5-6) informa della “iniqua legge che il dalmata potesse conseguire alla università di Padova il diploma dottorale, verso il solo deposito di 40 zecchini; onde il famoso proverbio: ‘Accipiamus pecuniam, et mittimus asinum in patriam suam’,” te navodi izvor: KARAMAN, D. F. (1889). *Andrea Kačić-Miošić e i suoi canti*. Pola: Seraschin. (Karaman, Doimo Felice = Dujam Srećko Karaman).

¹⁵⁵*Zora dalmatinska*, g. II., sv. 3., str. 24.

¹⁵⁶*Zora dalmatinska*, g. I., sv. 7., str. 54. – 55., prev. V. Jelčić.

¹⁵⁷ Lugano, 1743. – Pavia, 1806.; naši ga prevoditelji nazivaju Frane.

¹⁵⁸Predstavnik je prosvjetiteljstva, talijanski filozof švicarskog podrijetla koji se 1760. zaređuje i ulazi u red somaska, a 1765. objavljuje prijevod Vergilijevih *Bukolika* i *Georgika* kojima je bio pridodao kratku poemu o

U drugom godištu situacija se mijenja u skladu s preusmjeravanjem pozornosti prema književnosti pa nalazimo više prevedenih tekstova. To je prevođenje, kako zaključuje Košutić-Brozović, u tri smjera,¹⁵⁹ pa je u prvom kao nastavak poučne Kuzmanićeve linije preveden Vittoreli, Soave te anonimi pisci čiji su tekstovi poučni. Druga je linija preko Kaznačića¹⁶⁰ vezana za dubrovačku kulturnu sredinu, a njihovi prijevodi Marcijala, Horacija i Pignottija prvi su put objavljeni iz rukopisa upravo u *Zori dalmatinskoj*. Treću pak struju predstavljali su mlađi književnici iz Dalmacije i sa sjevera koji prevode tekstove čistog romantizma, tj. Manzonijska. Treće godište izlaženja *Zore dalmatinske* stagnira kvantitetom, ali i kvalitetom objavljenih priloga među kojima nalazimo Pellegrinija i Soavea, a o posljednjim trima godištima gotovo je nevažno govoriti. Ferdinando Pellegrini preveo je na talijanski *Narodne slavjanske pjesme* Vuka Stefanovića Karadžića, što je u *Zori* vidljivo iz zabilješke te iz proglasa u 21. broju prvoga godišta.

Od svih europskih književnosti, najzastupljenija je upravo talijanska, iz koje je objavljeno četrdeset priloga, od kojih sedam anonimnih. Prevoditelj potpisan inicijalima V. L., a ostao je nepoznat do danas,¹⁶¹ donosi nam ulomak iz *Pakla, Smert kneza Ugolina, XXX, 1-75*, što je prvi hrvatski objavljeni prijevod Dantea uopće.¹⁶²

tome kako valja prevoditi. Iako je pisao priručnike iz područja etike, retorike i gramatike, osobito je postao poznat po svojim kratkim poučnim pripovjetcima *Novelle morali* koje su samo u Italiji doživjele više od stotinu izdanja. Među brojnim prijevodima na europske jezike, pojavio se i prijevod na hrvatski najprije u *Danici*. U *Zori dalmatinskoj* brojimo sedam njegovih priloga (vidjeti tablicu 3). Zanimljiva je njegova disertacija iz 1772. *Ricerche intorno all'istruzione naturale di una società e di una lingua e all'influenza dell'una e dell'altra su le umani cognizioni* koja je trebala odgovoriti na pitanje berlinske Kraljevske akademije znanosti i književnosti: Ako ljudskim bićima ostavimo njihovu prirodnu sposobnost, bi li bili kadri samostalno stvoriti jezik te kojim bi sredstvima postigli taj cilj? Godine 1774. slijedeći jednu od klasičnih filozofskih debata tipičnih za sedamnaesto i osamnaesto stoljeće, objavljuje *Riflessioni intorno all'istituzione di una lingua universale* u kojoj teoretizira o formiranju jednog zajedničkog jezika koji bi svim ljudima omogućio međusobnu komunikaciju, a na kraju izričite skepsu glede ostvarenja takvog projekta preferirajući francuski kao univerzalni jezik kulture, kakav je u prošlosti bio latinski. Utemeljuje 1775. s Carlom Amoretijem časopis *Scelta di opuscoli interessanti tradotti da varie lingue* koji se kasnije javlja pod imenom *Opuscoli scelti* te u njima objavljuje i neke svoje eseje. *Novelle morali* koje piše 1782., a između 1784. i 1786. dodaje im još neke, postale su odmah najvrednije djelo u školama i za odgoj mladeži. U trenutku Napoleonove okupacije Milana 1796. kada bježi u Lugano, gdje je u kolegiju Svetog Antuna podučavao između ostalih i Alessandra Manzonijska, piše tekst protiv revolucionarnih ideala *Vera idea della rivoluzione di Francia, lettera di Glice Ceresiano ad un amico* pod pseudonimom Glice Ceresiano. Soave je bio i prvi utemeljitelj prve talijanske normalne škole u Breri, 18. veljače 1788.

¹⁵⁹ Vidi: Košutić Brozović, N. (1995.), *O književnim prijevodima i prevoditeljima u Zori dalmatinskoj*, *Zadarska smotra* 3. – 4.

¹⁶⁰ Antun Kaznačić (1784. – 1874.) i njegov sin Ivan August (1817. – 1883.).

¹⁶¹ "... sudeći po samom prijevodu, gdje su Danteove tercine zamijenjene dubrovačkim ukršteno rimovanim osmeračkim katrenima, punima sinalefa i siniceza, dok je jezik govora blizak govorima iz dalmatinskog zaleđa, trebalo bi njegov identitet tražiti u krugu dalmatinske inteligencije, kojoj je bila bliska i hrvatska književna tradicija, ali i talijanska metrika.", Košutić Brozović, N. (1995.), *O književnim prevoditeljima u Zori dalmatinskoj*, *Zadarska smotra* 3-4, str. 394.–395.

¹⁶² *Zora dalmatinska*, g. II, sv. 37., str. 289. – 290.

U prvom godištu *Zore dalmatinske* nalazimo obavijest o izlasku Tommaseova djela *Pjesme puka Dalmatinskog*, koje prevodi August Kaznačić pod nazivom *O narodniem pjesnami puka dalmatinskoga*. Iz tal. N. Tommasea¹⁶³ te navodi i da je ovaj „prevažni sastavak glasovitog Tommasea” prenesen iz petnaestog sveska talijanskog časopisa *Giornale Euganeo* od 15. svibnja. Osvrće se dalje na Tommasea prevoditelj M. Ivčević u članku *Molitve kerstjanske N. Tomasea*¹⁶⁴ te autor potpisan inicijalima M. M. D. u prikazu o Kukuljevićevu izdanju *Iskrice*,¹⁶⁵ a u nepotpisanom *Odgovoru gosp. N. Tomaseu* postavlja i rješava pitanje nacije: Nodilo i Petranović, Hrvat i Srbin, suprotstavljaju se korifeju talijanstva, koji se jada na Dantea što je granicu Italije postavio u Kvarner.¹⁶⁶ Riječ je o polemici Božidara Petranovića objavljenoj najprije u *Srbsko-dalmatinskom magazinu* na talijanskome¹⁶⁷ da bi je zatim Kuzmanić prenio na hrvatskome u *Zori dalmatinskoj*.¹⁶⁸

Lorenzo Pignotti¹⁶⁹ bio je manje poznat izvan granica svoje domovine, iako je bio bolji književnik od Soavea. U prijevodu Ivana Salatića nailazimo na njegovu pjesmu *La rosa e lo spino* (u prijevodu *Drača i ruža*).¹⁷⁰

Nailazimo zatim na šest Metastasiovih¹⁷¹ i osam Vittorelijevih¹⁷² pjesmica¹⁷³ u prijevodu Stjepana Ivčevića. Metastasiov prijevod u *Zori dalmatinskoj* ujedno je i prvi njegov prijevod na hrvatski. Od djela 19. stoljeća koja se javljaju na stranicama ovog časopisa, najvažnija je pojava

¹⁶³*Zora dalmatinska*, g. II., sv. 26., str. 201.–203., 257.–258., 265.–267., 337.–339., 402.–403. i G. III, sv. 1, str. 5.–6.

¹⁶⁴*Zora dalmatinska*, g. I., sv. 1., str. 4

¹⁶⁵*Zora dalmatinska*, g. VI., sv. 26., str. 104.

¹⁶⁶*Zora dalmatinska*, g. II., sv. 35, str. 279.–280.

¹⁶⁷*Srbsko-dalmatinski magazin*, X/1845., str. 114.–116.

¹⁶⁸Vidjeti u: Zorić, M. (1975.), *Carteggio Tommaseo-Popović, Parte seconda. I (1845)*, Studia Romanica et Anglica Zagabriensia, br. 40, Zagreb, str. 239.

¹⁶⁹1739.–1812.

¹⁷⁰*Zora dalmatinska*, g. II., sv. 2., str. 12.–13.

¹⁷¹Pietro Antonio Domenico Bonaventura Trapassi služio se pseudonimom Pietro Metastasio (Rim, 3. siječnja 1698.–Beč, 12. travnja 1782.), pjesnik, libretist, dramatičar i svećenik te reformator talijanske melodrame; *Razstanak*, g. II, sv. 49, str. 385.

¹⁷²Iacopo Vittorelli, Bassano, 10.11. 1749.–12. 6. 1855.

¹⁷³Metastasio je u nas bio poznatiji kao dramatičar, ali Vittoreli kao pomodan pjesnik bio je mnogo poznatiji. U *Danici* je izišlo 25 njegovih pjesama u prijevodu D. Demetra. Nabrajamo redom Vittorelijeve priloge: *Travanj*, g. II, sv. 14, str. 110., *Lijek ljubavi*: g. II., sv. 32., str. 249.; *Tišenje*, iz *Anakreontika*, g. II., sv. 21, str. 167., prev. S. I.

prvoga hrvatskog prijevoda Manzonijsve ode *Il cinque maggio* (u prijevodu A. Kaznačića i S. Ivičevića *Peti svibnja*).¹⁷⁴

Francesco Carrara,¹⁷⁵ koji se u nas pojavljuje i pod kroatiziranim imenom Franjo, a često i prezimenom Karara, istodobno je djelovao i kao arheolog i kao teolog. Nekrolog nalazimo u *Zori dalmatinskoj* u njezinu prvom godištu,¹⁷⁶ zatim njegov članak o splitskom piscu iz 13. stoljeća Tomi Arkidakonu,¹⁷⁷ kojeg Carrara stavlja uz bok svetom Franji i Danteu kao istovremenicima te kao prvom zapisivaču dalmatinskih događaja. Kasnije nailazimo i na članak *Pripovijedanje*¹⁷⁸ prenesen iz lista *Gazetta di Zara*. Braća Battara u jednoj obavijesti iz drugoga godišta¹⁷⁹ pozivaju na pretplatu na Carrarino djelo „u kojem opisuje Dalmaciju”. Prikaz o njemu donosi Stjepan Ivčević u trećem godištu,¹⁸⁰ a na bogatu knjižničnu ostavštinu ovog pisca osvrće se F. M. Kovačević u prikazu *Staroknjižnica nadpopovstva splitskoga učitelja Frane Carrara*.¹⁸¹ U *Danici* nalazimo njegovu studiju *Znameniti Spljetjani*,¹⁸² a u *Nevenu* ćemo naići na njega s biografijom *Marco Polo*, ali ta ukupno četiri priloga vrlo su malen broj prinosa izuzetno poznatog i priznatog Splićanina – Talijana koji se bavio povijesnim događajima u Dalmaciji. U Beču je bio pronašao više od dvjesto pedeset dokumenata koji govore o povijesti Dalmacije između 1078. i 1694. čime je izazvao nevjerojatnu zavist, potpaljenu i svojim izravnim i ubojitim stilom pisanja. Prijateljujući tijekom rada na iskopinama Salone s Tommaseom, Dall'Ongarom čiji prilog također nalazimo u *Zori dalmatinskoj*,¹⁸³ Cantuom i Paravijom, a pišući isključivo na talijanskome, propovijedao je tommaseovsku ideju o postojanju dalmatinske nacije koja je most između slavenskog svijeta i Italije, bez težnje da slavizira ili kroatizira onu drugu stranu. Presudno je utjecao na Antonija Bajamontija,¹⁸⁴ a time

¹⁷⁴*Zora dalmatinska*, g. II., sv. 11., str. 81. – 82.

¹⁷⁵ Split, 1812. – Venecija, 29. 1. 1854. Studirao je teologiju u Zadru i u Beču, bio je profesor, konzervator te direktor Muzeja (sada Arheološkog muzeja) u Splitu, proveo je prva iskapanja u Saloni. U posljednjim godinama svoga kratkog života bio je profesor u liceju u Veneciji. U Splitu je po njemu nazvana nekadašnja Latinska poljana usred Geta.

¹⁷⁶*Zora dalmatinska*, g. I., sv. 11., str. 85 – 86.

¹⁷⁷*Zora dalmatinska*, g. I., sv. 19., str. 149. – 151.

¹⁷⁸*Zora dalmatinska*, g. III., sv. 22., str. 174. – 175.

¹⁷⁹*Zora dalmatinska*, g. II., sv. 31, str. 248.

¹⁸⁰*Zora dalmatinska*, g. III., sv. 4, str. 26. – 27.

¹⁸¹*Zora dalmatinska*, g. I., sv. 17, str. 135. – 136.

¹⁸²*Danica*, g. XII., sv. 5., str. 17. – 19, 21. – 23.

¹⁸³*Zora dalmatinska, Priateljstvo. Privo.*, g. III., sv. 15., str. 113. – 115.

¹⁸⁴ U knjizi *Canti del popolo dalmata (Pjesme dalmatinskog puka, 1849)*, u kojoj je sabrao dvanaest pjesama prevedenih u prozi na talijanski, predgovor je posvetio baš Antoniju Bajamontiju.

i na hrvatsko-talijanske političke odnose u Dalmaciji dugo poslije svoje smrti, sve do osvita 20. stoljeća. U *Danici* na Carraru, tj. na njegovih „48 listovih bojom naslikovanih predstavljajuće poglavite narodne nošnje dalmatinske”, upozorava njegov prijatelj Tommaseo, prenoseći i osvrt o tom djelu iz dnevnika *Eco del Litorale Ungarico – Jeka Primorja Ugarskoga*.¹⁸⁵

Citatom Cezarea Cantùa o sv. Jeronimu¹⁸⁶ započinje osvrt pod naslovom *Spisi s. Jeronima* potpisanim s K. B. Cantùovu negativnom stavu o svecu suprotstavlja autor teksta riječi „Dominika” (Domenica) Berninija te same riječi sv. Jeronima, ali postavlja i pitanje koji je stvarni razlog *izlivanju tolike žuči* pa pretpostavlja da bi to moglo biti protivljenje sv. Jeronima dvojici nekadašnjih Cantùovih sugrađanina, Milanaca, od kojih je jedan, Helvivija, sumnjao u nevinost Marije Djevice, a drugi, Jovinian, bio pobornik epikurejskoga življenja. Ovakvo tumačenje isključuje ideološko, političko, teološko ili filozofsko razmišljanje – ono postupkom „trpanja u isti koš ideniteta”, u ovom slučaju kampanelističkog, i s jednako besmislenom „nategnutom” psihologizacijom takvog postupka, donosi samo još jednu zanimljivost, a nipošto ne ozbiljan, razrađen stav.

Antonio Gazzoletti¹⁸⁷ bio je pravnik i pjesnik koji je napisao i brojna libreta za opere, kao npr. *La schiava greca* 1868. i *Turanda* 1867., a *Zora dalmatinska* objavljuje njegovu pjesmu *A Ferdinando I. Imperatore* u originalu na talijanskom, a i u Ivčevićevu prijevodu pod naslovom *Ferdinandu prvomu caru*.¹⁸⁸

Fortis, Appendini pa i Tommaseo oštro napadaju Andriju Kačića Miošića predbacujući mu da je samo loš skupljač narodnih pjesama, pa Stjepan Ivičević 1846. objavljuje u *Zori dalmatinskoj* dva rada o Kačiću: *Kratki životopis M.P.O. fra Andrije Kačića Miošića*¹⁸⁹ i *Mnienja o pjesmarici M.P.O. fra Andrije Kačića Miošića*,¹⁹⁰ ne bi li ga obranio od napada.

Glede isključivo kulturološkog zanimanja za minula vremena i rimsku moć, javljaju se članci o prije spomenutom načinu pokapanja mrtvaca,¹⁹¹ članak o Dioklecijanu¹⁹² te pjesma *Virgiliu*

¹⁸⁵*Danica*, g. XI, sv. 45., str. 180.

¹⁸⁶“Questi lavori sono spesso disabelliti da una polemica virulenta, indegna non che della cristiana carità, sin d’ogni persona civile: (Lib.6.c.21)”, u *Zori dalmatinskoj*.

¹⁸⁷ Nago-Torbole, 20.3.1813. – Milano, 21.8.1866.

¹⁸⁸*Zora Dalmatinska*, g. II., sv. 1., str. 6.

¹⁸⁹*Zora dalmatinska*, Zadar, III/1846., br. 12., str. 92. – 93.

¹⁹⁰*Zora dalmatinska*, Zadar, III/1846., br. 13., str. 101. – 102.

¹⁹¹*Zora dalmatinska*, Rimljani su mrtvace žegli, g. I., sv. 2., str. 13.

¹⁹²*Zora dalmatinska*, Dioklecijan cesar rimski, g. I., sv. 45., str. 353. – 356., 379. – 383.

Đure Hiđe u istom broju u kojem je objavljen i njegov članak o starom pjesništvu.¹⁹³ Rimski obitelj „Frangipan“ (Frangipane¹⁹⁴), koja je tvrdila da su joj preci rimski gens Anicia, zainteresirala je Marka Marinovića koji o njihovu prezimenu piše jedan članak.¹⁹⁵ Pomičući se prema bližoj prošlosti, nalazimo članak o Mlečanima V. Čurkovića,¹⁹⁶ podsjećanje na francusko i mletačko razaranje Zadra 1202. godine¹⁹⁷ te na početak ratovanja Mlečana s Turcima u Dalmaciji 1645. do osvojenja Novigrada¹⁹⁸, a zanimanje za putopise i putopisce navješćuje crtica Marco Polo¹⁹⁹ potpisana s M. L. U kratkoj bilješci autor Marca Pola spominje kao Dalmatinca, za kojeg „imamo iz puno razloga držati iz Korčule“.

Suvremeniku Robertu de Visianiju,²⁰⁰ botaničaru, prirodoslovcu i književniku, ocu talijanske moderne botanike, dan je prostor na tri stranice za članak iz njegova djela *Flora Dalmatica*.²⁰¹

Brojnost priloga o poljodjelstvu i težačkom životu uočava se i u prijevodima talijanskih tekstova i u prilozima domaćih autora. Kuzmanićev članak *Koliko je nepravedno i grišno na živinu kidisati, i kako zlo iz toga dolaziti može*²⁰² prijevod je iz knjige *Sui maltrattamenti delle bestie e sui doveri che abbiamo verso di loro difesa* J. J. Zaglera koju je preveo Giacinto Silvestri i objavljena je u Milanu 1846, pri čemu je talijanski jezik poslužio kao prijenosnik i poveznica prema trećoj kulturi.

Regionalne razlike u hrvatskoj književnosti odražavaju se dakako i u književnim časopisima,²⁰³ pa se moglo pretpostaviti da će se u časopisima naći brojniji primjeri prijevoda iz zemlje s kojom graniče, odnosno kojoj kulturološki naginju. Na primjeru *Zore dalmatinske* koja izlazi na području natopljenom romanskom kulturom i talijanstvom, vidi se upravo obrnuto: reakcija na nju i svjesni pokušaj osvještavanja i „navođenja vode na svoj mlin“, nacionalnog odgajanja.

¹⁹³Zora dalmatinska, g. II., sv. 22., str. 176.

¹⁹⁴Knezovi krčki su u 15. stoljeću, „sukladno tadašnjoj humanističkoj rodoslovnoj modi, sami sebe smatrali potomcima rimskog patricija Anicija“ (P.[etar] Str.[čić], natuknica: *Frankapan*, u: *Hrvatski biografski leksikon* 4: 388, Zagreb: LZMK, 1998.

¹⁹⁵Zora dalmatinska, g. II., sv. 47., str. 375. – 376.

¹⁹⁶Zora dalmatinska, g. II., sv. 19., str. 151. – 152.

¹⁹⁷Zora dalmatinska, g. I., sv. 11., str. 82. – 84.

¹⁹⁸Zora dalmatinska, g. III., sv. 40., str. 316. – 319., 322. – 327.

¹⁹⁹Zora dalmatinska, g. I., sv. 18., str. 144.

²⁰⁰Šibenik, 9.4.1800. – Padova, 4.5.1878.

²⁰¹Zora dalmatinska, *Naravoslovno povjedanje Dalmatinske Biljovatelnosti*, g. II, sv. 36, str. 283. – 285.

²⁰²Zora dalmatinska, g. IV., sv. 31., str. 174. – 175., 218. – 220.

²⁰³Vidjeti: Prpić, T., *Hrvatski književni regionalizam*, Matica hrvatska, Zagreb, 1936; Pavličić, P., *Kruh i mast*, Ex libris, Split – Zagreb, 2003.; Brešić, V., *Slavonska književnost i novi regionalizam*, Matica hrvatska, Osijek, 2004., str. 9.–117.

Logično je da će tada prilozima mahom biti „s domaćeg terena”, to više što talijanskih časopisa ionako ima, a i zadarski (i ini) čitatelji ionako vladaju, kao obrazovana skupina, talijanskim jezikom koji mogu čitati u originalu. Nije primjenjiva ni teza *razbijenog zrcala*, pretjerane kritike ili rušenja mita o Italiji, u smislu umjetničkih vrijednosti, jer je taj hrvatsko - talijanski suživot ipak funkcionirao. Intelektualaca je bilo malo, pa su bili okrenuti jedni drugima i poštovali su se.

Dijalog domaćeg vojnika i Talijana u *Razgovoru haznovitom V. Čurkovića*²⁰⁴ započinje riječima: „Tko neputuje ne vidi svita; tko nedruguje nedobiva prijatelja; tko neda svoga vina piti, nepije tuđega”, upozoravajući upravo na nužnost komunikacije i suživota, razumijevanja Drugoga. Nastavak dijaloga raspredanje je o običajima, uzgoju stoke, blizini Turaka i što ona donosi te prehrani. U najvažnijem se oni slažu: da je vlast Francuza, *hvala Bogu*, kratko trajala. Ovo zadovoljstvo domaćeg vojnika, a poznavajući prosvjetni i ini napredak koji je francuska kratkotrajna vladavina Dalmaciji donijela, može se rastumačiti samo doživljajem kulturološko/bratskog jedinstva Italije i juga Hrvatske, kojoj je francuska vlast, iako dobrohotna, ipak bila strana. Dvojakost odnosa prema zemlji – susjedu s onu stranu mora zaključujemo primjerom iz pjesme *Slavenstvo Italiji*, autora potpisanog inicijalima M. N., koja govori o davanju povjerenja sugovornici s druge obale i neprekidnu dozivanju, a u konačnici temeljnom talijanskom nepoznavanju naše kulture: „... *ter će kleti Vila začuđena,/ Kleti jer ih nije poznavala.*”²⁰⁵

²⁰⁴ *Zora dalmatinska*, g. I., br. 25., str. 197.

²⁰⁵ *Zora dalmatinska*, g. I., br. 52., str. 23.

V. JEDINI ČASOPIS POD APSOLUTIZMOM – *Neven* (1852. – 1858.)

Doba apsolutizma književno je podrazdoblje koje se podudara s vremenom izlaženja časopisa *Neven* (1852. – 1858.), a traje malo duže od apsolutističke Bachove vladavine.²⁰⁶

Neven je započeo izlaziti u Zagrebu 1. siječnja 1852. uz pomoć Matice ilirske pod uredništvom Mirka Bogovića, ali je od samog početka i to jedino hrvatsko glasilo otpora apsolutizmu bilo pod stalnim udarima. Već u prvom godištu izlaženja lista, zbog pjesme *Domородna utjeha*, autor Ivan Filipović i urednik Mirko Begović bačeni su u zatvor.²⁰⁷

Iako Bogović još 1852. u svom *Nevenu* ističe kao novi zadatak obraćanje veće pozornosti prevoditeljskom postupku, to ipak ne donosi većeg ploda kad je riječ o prijevodima iz talijanske književnosti, pa i Barac zaključuje da u tom razdoblju u prevoditeljskoj književnosti nema najvažnijih imena tadašnje Europe, već se u pravilu podržavaju stare književne simpatije.²⁰⁸ Ipak, samo se u *Nevenu*, iako usputnom bilješkom u komentaru, spominju novele u stihu²⁰⁹ Tommasa Grossija,²¹⁰ pa tako doznajemo da su bile poznate i pozitivno ocijenjene, iako u nas još nisu bile prevedene niti nailazimo na neku recenziju o njima. To nije čudno zna li se politička pozadina Grossijeva rada. On je 1815. napisao antiaustrijsku stihovanu satiričnu poemu u dijalektu pod nazivom *Sogn* ili *La Prineide*. Ovaj je uradak, otvoreno usmjeren protiv austrijske vlade, postao odmah izrazito popularan i u rukopisnom se obliku proširio bez imena autora, izazvavši oštru austrijsku reakciju. Vežić u osmercima 1855. prevodi najpopularniji i

²⁰⁶Periodizacija Ante Franića u: *Hrvatski putopisi romantizma*, Narodni list, Zadar, 1983.

²⁰⁷Vidi opširnije: Barac, A. (1960.), *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*, Knjiga II, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 34. –38., str. 88.

²⁰⁸Usp. *ibid.*, str. 56.

²⁰⁹U polemici može li Botičeva novela *Pobratimstvo* zbog svoga stihovnog oblika sudjelovati u natječaju za najbolju novelu nalazimo sljedeći komentar: „Naslov novele ... uzet je iz talijanske književnosti, u kojoj su baš spjevane novele, kao n.p. novelle Grossi-a, naj istverstnije”, *Neven*, g. III, sv. 34, str. 543. –544.

²¹⁰Tommaso Grossi (Bellano, 20.1.1790. – Milano, 10.12.1853.), predstavnik književnog romantizma, svoj je književni rad započeo stihovima na milanskom narječju. Bio je prijatelj Alessandra Manzoniya. Godine 1816. napisao je povijesnu novelu u stihovima *La fuggitiva*, a 1826. nacionalnu povijesnu poemu *I Lombardi alla prima crociata* koja je sa 3500 tiskanih primjeraka postala najtiskanije djelo tog doba, pa je 1843. Giuseppe Verdi po njoj skladao istoimenu operu.

najcitiraniji dio iz Grossijeva povijesnog romana *Marco Visconti*²¹¹ čija je radnja smještena u srednjovjekovnu Lombardiju. Roman sa školskoga lektirnoga popisa bio je vrlo popularan u postpreporodnom razdoblju u Italiji, a bio je odmah i preveden na francuski, engleski, njemački i španjolski. Najcitiraniji tekst vezan za Grossija je *Rondinella pellegrina*, objavljen pod nazivom *Lastavica*.²¹² Riječ je o baladi koja pjeva o tuzi zarobljenog rodoljuba. Postala je vrlo popularna, osobito u Toskani, toliko da je uvrštena u brojne zbirke folklorističke tematike 19. stoljeća. Originalni tekst posljednje strofe nedostaje u uglazbljenom tekstu.²¹³

*Jedna noć u Mletcih*²¹⁴ novela je za koju se navodi prevoditelj D. K. Sp-a, bez navođenja autorstva, a zabilježeno je da je prevedena s njemačkoga. Uvrštavamo je ne samo zbog talijanske tematike koju pratimo u ovom radu već i zbog tipičnog primjera prenošenja talijanskih tema i motiva putem njemačke kulturne sredine koja je konkretno zagrebačkoj sredini bila bliža. Ova novela tipološki pripada književnosti za široku publiku kojoj je cilj bio proširiti naviku čitanja na hrvatskom jeziku. Shematizam motiva i zapleta te ljubavna tematika i romantičan ugođaj kakav nesumnjivo daje Venecija tipične su stalne odrednice. Takve trivijalne pripovijesti poput npr. *Nesretne ženidbe*²¹⁵ presesene iz talijanskih novina *Gazetta dei Tribunali di Milano*, *Ženidbe kneza Lizaria*²¹⁶ prenesena iz *Glasnika dalmatinskog i Tagliamentove nevjeste*,²¹⁷ u hrvatskoj su publici utjecale međutim na sliku Italije.

Neven izvješćuje i o Ivičevićevu prijevodu Danteova *Pakla*²¹⁸ za koji prevoditelj nije našao izdavača i ostao je u rukopisu.²¹⁹

Književna zabilješka o mladom grofu Alfieriju koji u firentinskoj crkvi Santa Croce godine 1766. hladnokrvno prolazi pokraj grobova velikana i umjetničkih djela, ali ga ljepota oltara Sv. Duha ipak zaustavlja i trga iz emocionalnog i estetskog mrtvila, zapravo je crtica iz Alfierijeve autobiografije *Vita*, iz prvog poglavlja trećeg razdoblja, *Giovinezze*. Kao primjer biografije,

²¹¹ Povijesni roman s jakim utjecajem Manzoniya, tiskan 1834.

²¹² U originalu: *Rondinella pellegrina*, objavljeno kao *Lastavica*, *Neven*, g. IV, sv. 13, str. 193.

²¹³ Una croce a primavera / troverai su questo suolo./ Rondinella, in su la sera / Sovra lei racogli il volo!/ Dimmi "Pace" in tua favella./pellegrina rondinella!

²¹⁴ *Neven*, g. I., sv. 22., str. 346. – 349.

²¹⁵ *Neven*, g. I., sv. 17., str. 257. – 261.

²¹⁶ *Neven*, g. I., sv. 46., str. 722. – 755.

²¹⁷ *Neven*, g. II., sv. 20., str. 305. – 311., 327. – 332.

²¹⁸ *Neven*, g. VII.

²¹⁹ Vidi: Cronia, A (1965.), *La fortuna di Dante nella letteratura serbo-croata*, Padova, Antenore, str. 38.

navodimo i Ferrarijevu biografiju Carrare koju je preveo Milan Dimitrev 1854.,²²⁰ a odaje poštovanje cijele jedne generacije prema ovom zaslužnom suvremeniku.

Objavljivanje Vetranovićeve ode *Italiji*²²¹ ima tumačenje u ukusu čitalačke publike preporodnog razdoblja koja je bila sklona dubrovačkim pjesnicima, a osim toga i otkriva poznavanje talijanske kulture. Ova je oda inspirirana Petrarčinom kanconom *All'Italia* te Danteovim stihom *Ahi, serva Italia* iz *Čistilišta* (VI, 76 – 151), a dodaju se u njoj i Danteove riječi *Nessun maggior dolore...* iz *Pakla* (V, 121 – 123).²²² Jednako tako izlazi više Kukuljevićevih članaka pod nazivom *Pjesnici hrvatski*²²³ u kojima proučava utjecaj Petrarce, Ariosta i Boccaccia na Slava Bobaljevića te istražuje podatke o ranim hrvatskim prijevodima iz talijanske književnosti.

Neven je zbog novčanih neprilika od tjednika postao mjesečnik, zatim tromjesečnik, a 1857. i privremeno se ugasio. Popis riječkog stanovništva iz 1856. ne navodi nacionalnu pripadnost, a prvi popis u kojemu se navode narodnosti u Rijeci je 1880: od 20.981 stanovnika Talijana je 9076, Hrvata 7991, Nijemaca 895, Mađara 383, 9 Slovaka, 6 Rumunja, 3 Rusina, i 2618 “ostalih”. Netalijana je, dakle, 56,7 posto.²²⁴ U takvoj nacionalnoj zajednici izlazi prvi broj riječkoga *Nevena* od 3. travnja 1858. pod uredništvom Josipa Vraniczanyja Dobrinovića i Vinka Pacela, tjednik u svojem zadnjem, sedmom godištu, s ukupno 624 tiskane stranice. „U vrijeme kad je svaki književnik bio zapravo heroj, spasavajući s naporom, i bez ikakve nagrade, od propadanja nacionalnu samosvijest, nije bilo mjesta kritici koja bi imala pred očima estetske kriterije”, kaže Barac. U Rijeci je pak okrenutost prema talijanskoj književnosti, također prožetoj nacionalnim vidicima, ali s piscima izrazitije umjetničke vrijednosti, bila logična, pa su tako i estetska mjerila i kritika koju primjenjuje Vinko Pacel²²⁵, bili logični. Na stranicama *Nevena* nailazimo na primjere kritike prevelikog oslanjanja na uzore narodne pjesme te suprotstavljanju nekritičkom povodjenju za stranim uzorima. Usprkos animozitetima između Pacela i suradnika, važno je istaknuti da je u sedmom godištu *Nevena* afirmirana izrazito

²²⁰*Neven*, g. III., sv. 7., str. 234. – 237.

²²¹*Neven*, g. IV., sv. 43., str. 677. – 682

²²² Vidi: Cronia, A. (1965.) *La fortuna di Dante nella letteratura serbo – croata*, Antenore, Padova

²²³*Neven*, g. IV., sv. 30., str. 49.

²²⁴ Vidi: Perselli, G. (1993.), *I Censimenti della popolazione dell'Istria, con Fiume e Trieste e di alcune città della Dalmazia tra il 1850 e il 1936*. Unione Italiana – Fiume, str. 429.

²²⁵*Nevenovo* izvirgavanje ruglu diletantskog stihotvorstva uvriježenog u banskoj Hrvatskoj od ilirizma slikovito se vidi i u ismijavanju npr. sljedećih stihova: *Kiša pada, trava raste,/ Na vrbi mi labud sjedi,/ Pjesnik pjeva, konja jaše,/ Zelen mu se barjak vije...*

hrvatska sredina grada Rijeke što je bilo potrebno jer je njezin vladajući sloj bio anacionalan. Osim toga, riječki je *Neven* uzdrmao hrvatske kulturne duhove i anticipirao neke sadržaje na estetskoj razini koji će se javiti tek u 20. stoljeću.

U *Nevenu* je započela sustavna književna kritika pojavom tekstova Adolfa Vebera, književna estetika s tekstovima Ivana Macuna, izvorna novelistika s Tomborom i Bogovićem, polemika s Antunom Starčevićem itd, a ojačalo je i zanimanje za jezik i jezikoslovlje. Adolfo Veber Tkalčević tako sastavlja niz gramatika: *Latinska slovnica* (1853.), *Ustroj ilirskog jezika* (1856.), *Skladnja ilirskog jezika* (1859.) i *Slovnica hrvatska* (1871.), Antun Mažuranić *Slovnice hrvatsku* (1857.), a Bogoslav Šulek važna leksikografska djela *Njemačko-hrvatski rječnik* (1860.) i *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja* (1874./'75).²²⁶ Anonimi autor donosi prikaz talijansko-ilirskog rječnika A. Parčića²²⁷ koji je 1858. u Zadru tiskao Petar Abelić, a u prikazu brani autora od napada i zamjeranja ističući da je rječnik nastao iz prijekne potrebe i u potpunu nedostaku ovakvih rječničkih izdanja te da nije ni imao nakanu za drugim sadržajima, osim okupljanja rječničke građe.

U prvom *Nevenovu* putopisnom prilogu²²⁸ javlja se autor A. Ć. (možda Ljudevit Vukotinović) te ponovno u *Nevenu* i sljedeće godine²²⁹ prilogom *Putni pabirci*. Putovao je od Bakra do Varaždina, preko Rijeke, Trsta, Milana, Torina, Pariza, Münchena i Beča promičući putovanje kao način duhovnog bogaćenja, ali opisujući već poznate stvari, žurnalistički nezanimljivim stilom koji ne iskazuje ni patriotizma ni političkog zanimanja.

Veberov *Dopis o Italiji*²³⁰ objavljen je u više nastavaka 1858., a pripada također putopisnom književnom žanru. Pisani u epistolarnom obliku i pod Nemčićevim utjecajem, a s izrazitom namjerom uspoređivanja Italije i vlastite domovine, pri čemu kao pobjednik uvijek izlazi domovina, ipak su duhoviti i kvalitetni tekstovi u kojima pisac donosi vlastita razmišljanja, a ne samo zabilješke s putovanja.

Iznad sve ostale putopisne literature ilirizma stoje djela Matije Mažuranića *Pogled u Bosnu* i Antuna Nemčića Gostovinskoga *Putositnice*. Za razliku od samouka pučanina Mažuranića, Nemčić je kao plemićko dijete bio vrlo obrazovan. Povod putovanju odgovara razdoblju

²²⁶ Usp. Jonke, LJ. (1965.), *Književni jezik u teoriji i praksi*, Znanje, Zagreb, 1965., str. 9.–175.

²²⁷ *Neven*, g. VII., sv. 37., str. 677. – 682.

²²⁸ *Neven*, I., sv. 30., str. 472. – 475.

²²⁹ *Neven*, II., sv. 31., str. 483. – 490.

²³⁰ *Neven*, g. VII., sv. 29., str. 677. – 682.

romantizma – nesretna ljubav koju putovanjem želi zaboraviti. *Putositnice* su druga knjiga putopisa (prva je bila Mažuranićev *Pogled u Bosnu*) koja je 1845. izišla u tiskari Ljudevita Gaja u Zagrebu. Bio je to prvi dio putopisa, najvredniji dio *Putositnica*. Drugi je dio izišao naknadno, poslije Nemčićeve smrti, u Bogovićeve *Nevenu*.²³¹ M. Bogović kaže da je Nemčića smrt omela da opiše putovanje Srbijom, Bosnom i Hercegovinom, Crnom Gorom, zatim južnom Italijom i Francuskom, a za *Putositnice* je utvrđeno da su pisane i po ugledu na tadašnje europske putopise.²³²

Nemčić je u Italiji boravio samo petnaestak dana zbog lošeg vremena, lošeg zdravlja i nostalgije za domovinom. Putujući, nosio je upadljivu narodnu uniformu, ilirsku surku koju je nazivao „šarenom haljinom”, ali nije imao jasnije predodžbe o narodnosnoj strukturi Južnih Slavena, što nije ni čudno jer je proces nacionalnog formiranja modernih nacija na južnoslavenskim prostorima bio na početku. Doduše, Nemčić se češće nego prijašnji putopisci ilirizma služi imenima Hrvat i Hrvatska. On tako domovinom naziva najčešće tzv. gornju Hrvatsku pod administrativnom upravom Sabora u Zagrebu, a ne, kako bi se moglo očekivati, Ilirijom ili Slavijom. Hrvate naziva Hrvatima, a ne Ilirima, a Slavene Slavjanima. Uzrok možda nije njegova veća nacionalna svijest, već jednostavno to što je u vrijeme pisanja putopisa na snazi bila zabrana upotrebe ilirskog imena.

Adolfo Veber Tkalčević,²³³ angažirani političar i reprezentativni filolog tzv. Zagrebačke filološke škole te najplodniji putopisac u hrvatskoj književnosti 19. stoljeća, bio je i najuporniji putnik – rodoljub među suvremenicima koji su promicali putovanje kao sredstvo za patriotsko-prosvjetiteljsku inspiraciju i djelovanje na sunarodnjake. „Opisujući mora pisac vazda imati pred očima, što bi moglo njegovu narodu biti korisno. Zato je meni najmiliji onaj putopis, koji svagdje, gdje treba, prisposoblja svoju domovinu s tuđim zemljama”, napisao je govoreći o putopisu Dragutina Jambrečaka *Rimsko hodočašće* i u tom je smislu pisao i svoje putopise. *Listove o Italiji* napisao je u obliku pisama uredniku *Nevena* Ivanu Pazzelu. Započeo ih je slati za taj časopis u kojem je i izišlo nekoliko prvih pisama. Slao ih je s putovanja u ljeto 1858., kad je proputovao vlakom od Zagreba preko Ljubljane do Trsta, zatim brodom do Senegallije pa kolima do Ancone, a odatle vlakom u Rim. U dvadeset tri šaljivo intonirana feljtonistička pisma, nastala pod jakim Nemčićevim utjecajem, putovanje shvaća kao pogodan oblik etičkog

²³¹*Neven*, I., sv. 34., str. 533. – 537., 548. – 550., 571. – 572.

²³²Seume, J.G., *Spaziergang nach Syrakus*, 1803.; G.Nicolai, *Italien, wie es wirklich ist*, 1834.; Sterne, L., *A sentimental Journey through France and Italy*, te osobito Kollar, J. *Cestopis*.

²³³ 1825. – 1889.

i patriotskog usavršavanja, pa se katkad čini da je u Italiju krenuo samo da bi mogao pisati o svojoj domovini. Susret s Franjom Račkim u Rimu potaknuo ga je da prozbori o slavenskim elementima i tragovima u kulturi, umjetnosti i politici talijanskih gradova. Posebno je oštar u kritici talijanskog svećenstva. Kako je nastupio kao reformator i borac u hrvatskoj kritici, u hrvatskoj metrici, u stilistici te pogledima na jezik, i kao putopisac želio je biti koristan i poučiti. Do kraja života tvrdio je da su Južni Slaveni jedan narod te se borio za jedinstvo hrvatskoga i srpskog jezika; po godinama pripada pokoljenju mlađih iliraca, ali je kao i stariji, od Nijemaca naslijedio idealističku filozofiju i teoriju književnosti istupajući s mišljenjem da umjetnost treba težiti idealu. Katkad naziv Hrvat uzima u regionalnom značenju (u vezi s banskom Hrvatskom), a pod nazivom Dalmatinac podrazumijeva i Hrvate i Srbe u Dalmaciji. Te nedosljednosti i neizdiferencirano poimanje nacionalnih i regionalnih pojmova nisu bili karakteristični samo za Vebera već i za razdoblje u kojem je živio. Kao vrstan poliglot uočio je da „jedan” južnoslavenski narod ima više jezika, ali je ipak smatrao da Hrvati i Srbi govore jedan (štokavski) jezik, koji u putopisima naziva „naškim” ili pak hrvatskim.

U prvome od *Listova o Italiji* izriče prve prizvuke realističke teorije u hrvatskoj književnosti, uz neke Jurkovićeve, izrečene više nagonski nego kao plod izgrađenih pogleda: „... u svijetu vidim samo svijet, malo ljepši, malo grđi, ali vazda svijet.” Po načinu kako je shvatio ovu književnu vrstu, Veber je nastavio tip putopisa kakav je stvorio Sterne, a kakav je u hrvatskoj književnosti prvi nasljedovao Nemčić. Bez obzira na vrijeme nastanka njegova putopisa, za njega je važan odnos prema putopiscima koji su iste krajeve opisali prije njega. Kroz Italiju se držao vodiča Forstera, Kollara i Nemčića i otvoreno je upotrebljavao tuđe spise kad god mu se činilo da dobro opisuju kakvu pojavu, ali se može reći da su *Listovi o Italiji* nastali i zbog toga jer se nije slagao s onim što je o Italiji našao u svojih prethodnika. Njegova je misao da se slavljena Italija, uza svu svoju ljepotu, ne uzdiže toliko nad prezrenom Hrvatskom. Osim lijepih strana Apeninskog poluotoka, spominje i njegove negativnosti: nečistoću u pojedinim gradovima, podmitljivost državnih namještenika, bijedu donjih društvenih slojeva te tako uzdiže ponos u pripadnika svoga naroda.

Za razliku od ostalih iliraca, ima jak osjećaj za stvarnost. Prema ostacima feudalizma nastupao je neprijateljski. Putujući Italijom, znao je razlikovati ljepotu oblika koji se pruža s kakva sredovječna zamka, od stvarne ekonomsko-društvene pozadine, u kojoj su se takve građevine stvarale. Pripadao je krugu koji je bio daleko od feudalizma, ali se nije mogao sprijateljiti ni s novim, građanskim poretom, u kome se sve više osjećala vlast novca. Završivši svoje refleksije

o rimskim građevinama, umjetnosti itd., postavio je sebi cilj pokazati kako žive različiti slojevi rimskog društva.

I Veber je imao na pameti ponajprije književne ciljeve, poput zapadnoeuropskih pisaca koji su pišući putopise htjeli i u tom žanru ostati prije svega umjetnici. Pritom misli i na svoje estetičke nazore. Sam je putopis nazvao zabavno-poučnim spisom. Ovdje *zabavni* možda znači književni jer su izdavači umjetničku prozu nazivali zabavnom. Različiti spisi o Italiji, pa i u istim literaturama, nastajali su stoga jer su pojedini književnici gledali o njoj iznijeti različite vlastite dojmove koji se nisu podudarali s onima njihovih prethodnika. Tako, želeći dati osobni pečat, piše i Veber, posebno opširno o krajevima kojima Nemčić nije prošao, a olako prešavši preko sjeverne Italije.

Kako smo prije upozorili na novelu prenesenu iz njemačkog,²³⁴ gdje smo venecijansku tematiku sagledali putem trećega jezičnog predloška, tako ćemo i sada upozoriti na putopis poljskog pisca Valentina Chedowskog *Put po moru iz Trsta u Mljetke*²³⁵ zbog tematike koju donosi, a zanima nas i poljski prijenosnik informacije i snaga kulturoloških zanimanja u tadašnjoj hrvatskoj publicistici.

Problem citiranja izvornika i autora nalazimo i u *Nevenu*: već u prvom godištu, u članku *Rafael i Fornarina*²³⁶ uz inicijale prevoditelja M. B., pridano je samo da je prenesen iz talijanskog, bez imena pisca ili imena u izvorniku, kao i u članku *Nesreća i mudrost* za koji se navodi da je iz talijanskog izvornika *Armonie del mondo fisico*, koje bi prema naslovu mogle biti i Kepllerov tekst.²³⁷ *Neven* donosi obavijest o provali Etne dana 12. tekućeg mjeseca,²³⁸ anonimna je lijepa sicilijanska pjesma *Crne oči*²³⁹ potpisana inicijalima prevoditelja Lj. L., a anoniman je i autor članka o Renucciju Farneseu, pripadniku talijanske obitelji vojvoda od Castra i grofova od Ronciglionea koja je posjedavala bogata zemljišta nazivana i „rimskom žitnicom,“ a koji je u danom trenutku oko 1644. godine, u borbama za vlast i prevlast, unajmio dvojicu plaćenih ubojica i dao ubiti novoimenovanoga parmskog biskupa.

²³⁴*Jedna noć u Mlecih*

²³⁵*Neven*, g. III., sv. 50., str. 794. – 798.

²³⁶*Neven*, g. I., sv. 2., str. 29. – 31.

²³⁷*Neven*, g. I., sv. 37., str. 583. – 584.

²³⁸*Neven*, g. I., sv. 40., str. 640.

²³⁹*Neven*, g. VI., sv. I., str. 677. – 682., 693. – 697., 709. – 714.

VI. DUH PREPORODNE KNJIŽEVNOSTI U OBNOVLJENOJ PERIODICI 60.-IH GODINA - PREDREALIZAM

6.1. *Leptir* (1895. – 1862.), *Glasonoša* (1861. – 1865.), *Naše gore list* (1861. – 1866.), *Dragoljub* (1867. – 1868.), *Zvezda* (1863.), *Dubrovnik* (1849. – 1852.) i *Jadranske vile* (1859.)

Duh preporodne književnosti koji nastavlja živjeti u obnovljenoj periodici šezdesetih godina, tj. u časopisima *Leptir* (1895. – 1862.), *Glasonoša* (1861. – 1865.), *Naše gore list* (1861. – 1866.), *Dragoljub* (1867. – 1868.), *Zvezda* (1863.), *Dubrovnik* (1849. – 1852.) te *Jadranske vile* (1859.), iščitava se i putem izbora talijanističkih priloga. *Leptir* je definiran kao zabavnik. Izlazio je od 1859. do 1961. u izdanju Ljudevita Vukotinovića, a o trošku K. Stojšića u tiskari Leopolda Sommera, dok je posljednja godina izlaženja, tj. 1842., pod uredništvom Stjepka Lopašića. U njemu nalazimo samo dva priloga koja bismo mogli uvrstiti u spomenutu tematiku. Oba priloga tiču se Zavoda sv. Jerolima u Rimu, tj. ilirske (hrvatske) uporišne točke u susjednoj zemlji.²⁴⁰

Časopis *Dubrovnik*, koji kao „cviet narodnog književstva, tiskom Martekinoviem – označava novo doba u životu dubrovačkom, doba slavjansko-književnoga preporodjenja”, kako se ističe pri njegovu pojavljivanju, sadržava četiri priloga talijanskih autora i jedan koji bismo uvjetno mogli nazvati talijanističkom temom, što je s ukupno pet priloga vrlo nizak prosjek talijanske tematike s obzirom na dubrovačku vezu s talijanskim kulturnim podnebljem. Pjesma o Katarini Sienskoj²⁴¹ uvrštena je jednostavno zbog grada Siene, iako bi to doista pripadalo više europsko-

²⁴⁰*Leptir, Ilirski kapitol i Sbor sv. Jerolima u Rimu*, g. III., sv. 3, nepaginirano, ilustracija i članak *Crkva, kaptol i hospital ilirski sv. Jerolima*, g. III., sv. 3., str. 171. – 182.

²⁴¹*Dubrovnik, Sveta Katarina iz Siene*, g. II., sv. 2., str. 57.

katoličkoj, tj. šire kršćanskoj tematici. Talijanski su autori pak Dante (jedan prilog u obliku bilješke),²⁴² Appendini,²⁴³ G. Barbieri²⁴⁴ i F. Ferrario koji govori o Gjuri Bagliviju²⁴⁵.

Urednik Matija Ban u uvodniku datiranom 3. kolovoza 1851., dakle u trećem godištu, navodi *L'incerto te L'Avvenire*, časopise na „talijanskom jeziku ali slavjanskom duhu”, uzimajući u obzir pritom „mali srazmjerno broj znamenitih onih Primoracah koji se pustiše zanijeti italianštinom”.²⁴⁶ Potvrđuje se dakle i u trećem godištu izlaženja lista njegova okrenutost hrvatskom jeziku i nacionalnom identitetu, jednako kako se (anonimno) napominjalo još 1849. u članku *Razdieljak književni*: „Za čudo je zajsto da plemeniti pobornik slavjanstva u Firenci, Cyprien Robert, koj je ponajviše o stvarma južnih slavjana' dobro izvješten, nije znao za ovu glavnu čertu poviestnice dubrovačke, ter je rekao: 'Dubrovnik nije sebe ilirskim ni smatrao, jer ilirac je njemu značilo barbar; merzielo ga je takodjer i slavjanskim nazvati se jer u njegovim očima slavjanskim bio je Skitac, Azianac.' To se upravo zove prevratjati stvari. I sa strane jih sasvim protivne pokazivati. Dubrovnik bi sjemenište slavjanštine.”²⁴⁷

Francesco Sebastiano Dolci de Viskovich, potpisan u ovom slučaju kao Slade, spominje pak djelo *De Illyricae linguae vetustate et amplitudine* Joakima Stullija, koji je „po zapovijesti vijeća obilazio jugoslavjanske pokrajine ... kupeći rieči raznih narečja”, a Andria Atestà, bivši poslanik ruske carice Katarine II., predlagao je Napoleonu u jednoj opomeni da se „za svu Iliriju podigne u Dubrovniku jedna akademija učenih ljudi koji bi na temelju serbskoga narečja izradjivali malo po malo obći ilirski književni i diplomatski jezik.“ Citira i F. Appendinija.

Urednik 1852. zahvaljuje prevoditelju Luki Sviloviću na „točnom i liepom” prijevodu Manzonijske pjesme *La Risurrezione (Uzkersnutje)*, s upozorenjem: „Samo nemojmo se svi na pjesništvo odavati; osobitu pomnju valja da obratimo na prostoslovje, koje nam je prekonužno.”²⁴⁸

²⁴²Dubrovnik, *Tan che in mirarli*, g. II., sv. 2., str. 100; *Tal ch'in mirarli*, G. III, sv. 3, str. 78.

²⁴³Dubrovnik, *Quae quidam res*, g. II., sv. 2., str. 212.

²⁴⁴Dubrovnik, *Maro Getaldić*, prev. Gjurgjo Ban, g. III., sv. 3., str. 79. – 89.

²⁴⁵Dubrovnik, *Gjuro Baglivi*, prev. Gjurgjo Ban, g. III., sv. 3., str. 90. – 100.

²⁴⁶Dubrovnik, g. III., str.1.

²⁴⁷Dubrovnik, sv. 2., str. 156.

²⁴⁸Dubrovnik, g. IV., str. 231.

U časopisu *Jadranske vile* koji je imao namjeru biti „sbirkom i izborom zabavnih, poučnih i znanstvenih članaka“, a pod uredništvom Vinka Pacela, objavljen je samo *Dopis o Italiji*²⁴⁹ A. T.-a s naznakom da je isti tekst objavljen u *Nevenu* minule godine. *Jadranske vile* pokrenuo je 1859. Vinko Pacel, urednik tek ugaslog *Nevena*, da nastavi časopisno djelovanje pod apsolutizmom, a broj se talijanskih i talijanističkih priloga u *Naše gore listu* povećava.

U zabavno-poučnom časopisu *Naše gore list*, na „ilirsko – slavjanskoj liniji“,²⁵⁰ pod uredništvom Mije Krešića, programska pjesma *Hrvati Dalmatinom* koja izlazi u drugom broju prvog godišta, poziva na ujedinjenje dalmatinskih Hrvata s ostalim dijelom zajedničke hrvatske domovine: „... Do sad bjesto tuđji kmeti /U svojijeh perivoji,/ Uz nas bit ć'te gospodari/ Po pravici, u svom svoji // Po otcu smo i po majci/ Iste krvi i naravi/ Liepo će nam bit u slozi/I bratinskoj u ljubavi ...“.

Osim povezivanja Hrvata, inzistira i na razlučivanju hrvatske i srpske kulture, odnosno na neizjednačavanju pod plaštem ilirske ideje. Vidljivo je to jasno iz članka *Pokladna curioca*²⁵¹ u kojem oštro zamjera *Danici ilirskoj* što u prvom broju 1861. godine donosi članak pod naslovom *Srbske narodne pjesme*: „Nije dakle da treba nikoga mistificirati; idea ilirska jest identična sa srbskom; šireć ilirizam, a tim ubijajuć hrvatizam, misli se srbizam na grobu hrvatskoga naroda uskrisiti. Eto, to je ilirizam, kad mu se duševno-književna krinka skine. Al je i ta idea, jer opaka a k tomu protupovjestna i bi reć rugajuća se sadanjim obćim europejskim okolnostima ne manje fantastična, da, ubitačnija s toga što ona ubija jednim udarcem i hrvatizam i srbizam, kojemu posljednjemu hini služiti.“ Podsjeća pritom na Dall'Ongarovu dramu *L'Ercole serbo* koju u *Danici* tumače kao potvrdu „uvažavanja Srbija od strane pravih Talianaca“. Autor pita zbog čega je nije nazvao „Ilirski ili jugoslavenski Herkul“ jer: „... koj pozna nazore politične razboritijih Talianah, medju koje spada i Dall'Ongaro, te njihove težnje spram hrvaštine i srbštine, gledeć na njihove buduće težnje spram Slavenah juga u obće i uzroke ovih težnjah: tomu će biti prehvaljena viest *Nar. Novinah* samo sa lukavosti i političke spletke važna.“

²⁴⁹*Jadranske vile*, g. I., sv. 1., str. 79.–84.

²⁵⁰Frangješ, I. (1975.) u: *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 4, Liber Mladost, Zagreb, str. 275.

²⁵¹*Naše gore list*, g.III, sv.3, str.22. –23.

Primjer izuzetno popularne mletačke novelette nalazimo u *Giuliji Fanarotti*.²⁵² Nenavedeni joj je autor August von Lewald, a objavljena je u njegovoj zbirci *Der Divan* iz 1839. Noveletta *Zasužnjenik*²⁵³ s temom Napoleonova rata u prijevodu Vladimira Rodoljubića, s napomenom „pripoviest staroga nekoga učitelja talijanskoga”, priča o djevojci iz mjestašca Monferrata zaljubljenoj u mladića koji odlazi na rusko bojište te koja se nakon vijesti o smrti dragoga udaje za drugoga.

Jednu od Danteovih biografija²⁵⁴ u povodu 600 godina pjesnikova rođenja napisao je Blaž Lorković i u njoj se prije svega divi čistoći Beatrice koja „odudara po svojoj prirodi od prirode domovine jednog Boccaccia”.²⁵⁵

Dok se De Amicis javlja tek u našoj kasnijoj periodici, zanimljivo je da prijevod De Amicisova *Costantinopolija* A. V. Tkalčevića nadahnjuje i samog prevoditelja koji kreće na put u grad Carigrad koji je kao svojevrsna orijentalna egzotična atrakcija za europske narode bio česta meta putopisaca, osobito u 19. stoljeću, a koji opisuje u *Putu u Carigrad* iz 1886. O Carigradu je pisao i F. K. Horvat u svom „putopisnom nacrtu“ *Ogled po Carigradu* objavljenom upravo u *Naše gore listu*,²⁵⁶ na što upozorava i Miroslav Šicel u svom djelu *Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti*. O tom gradu De Amicis piše oduševljeno, a Veber mnogo realnije i s mnogo više kritičkog pristupa.

Gjuro Deželić javlja se u ovom časopisu kao prevoditelj pjesme *Adello* (u prijevodu *Adel*)²⁵⁷ Silvija Pellica te autor crtice s talijanskim motivom *Vatromet Vezuv*.²⁵⁸ U obavijesnu razinu napisa koji tadašnjeg čitatelja povezuju s Italijom stavljamo anonimni članak *Proglašenje novih svetaca u Rimu*,²⁵⁹ bilješku *Zabavni povoz u Trst*,²⁶⁰ bilješku o Društvu talijanske opere,²⁶¹ a osobito je zanimljiv članak Blaža Lorkovića *Novinstvo u starom Rimu*²⁶² u kojem se poslužio

²⁵²*Naše gore list*, g. I., sv. 4., str. 25. – 26.

²⁵³*Naše gore list*, g. II., sv. 34, str. 226. – 227., 275. – 276.

²⁵⁴*Naše gore list*, g. V., sv. 15., str. 119. – 120.

²⁵⁵ Parafrazirala autorica teksta.

²⁵⁶*Naše gore list*, II., 1862., br. 10. i 11.

²⁵⁷*Naše gore list*, g. II., sv. 19, str. 149. – 150., 157. – 158., 161. – 163., 169. – 171., 179. – 180., 187. – 188., 195. – 196.

²⁵⁸*Naše gore list*, g. II., sv. 7., str. 53.

²⁵⁹*Naše gore list*, g. II., sv. 22., str. 173. – 174.

²⁶⁰*Naše gore list*, g. III., sv. 19., str. 151.

²⁶¹*Naše gore list*, g. V., sv. 12., str. 97. – 98.

²⁶²*Naše gore list*, g. VI., sv. 5., str. 38., 46.

francuskim i njemačkim izvorima.²⁶³ Članak *Rusija*²⁶⁴ anonimnog autora izdvajamo ovdje kao primjer talijanskog teksta kao prijenosnika informacije: preveden je iz talijanskoga političkog lista *Il Tempo* koji je izlazio u Trstu, a urednici ga objavljuju s namjenom da „i naš sviet vidi i čuje kako drugi misle i govore o sjevernom gorostasu, koji je evo prošlog mjeseca slavio svoj tisućgodišnji život.“

Prestankom izlaženja *Zore dalmatinske*, Dalmacija ostaje bez književnoga časopisa sve do uvođenja ustavnog doba i pojavljivanja časopisa *Zvezda* (1863.) u Zadru, književnoga lista za prosvjetu, poduku i zabavu koji je uređivao Jovan Sundečić, a koji i dalje njeguje duh preporodne književnosti i nakon apsolutizma. Ovaj časopis nastavlja donositi i vijesti iz talijanskog kulturnog života, pa tako npr. 2. travnja 1863. donosi vijest o talijanskom časopisu *Avvisatore popolare* pod uredništvom g.dina Matokovića, nakon prestanka izlaženja lista *Voce dalmatica*.²⁶⁵

Pjesnik Giuseppe Giusti²⁶⁶ koji se nakon diplome preselio u Firenzu u kojoj se upoznao s lokalnim moćnicima na koje se odnosi njegovo djelo *Scherzi*, a u Milanu 1845. upoznao Alessandra Manzonijsa s kojim je do kraja života imao bogatu prepisku, u *Zvezdi* se pojavljuje jedinim prilogom, pjesmom *Preghiera. Alla mente confusa* (u prijevodu V. Simića *Molitva*).²⁶⁷ Osobito je zanimljiv njegov *Epistolario* na živom toskanskom govoru u kojem pokazuje otvorenu pripadnost Manzonijsvoj tezi o jeziku. Giuseppe Giusti nalazi se među najvažnijim predstavnicima talijanske književnosti prve polovice 19. stoljeća i toskanskog *protorisorgimeta*, a našoj se publici predstavlja gotovo istodobno sa svojom najvećom popularnosti u domovini.²⁶⁸

²⁶³ Scloser: *Jahrb. Fur Litt. Und Wiss.* Berlin, 1830.; Le Clero: *Journaux des Romains*

²⁶⁴ *Naše gore list*, g. II., sv. 29., str. 229. – 230.

²⁶⁵ *Zvezda*, g. I., sv. 20., str. 8.

²⁶⁶ Monsummano Terme, 12.5.1809. – Firenca, 31.3.1850.

²⁶⁷ *Zvezda*, g. I., sv. 24., str. 97.

²⁶⁸ Od sedamdesetih godina 19. stoljeća u gotovo svim izdanjima školskih udžbenika nalaze se stihovi i prozni ulomci ovog toskanskog stvaraoca, kao primjer za politički i jezični odgoj. Počevši pak od poslijeratnog razdoblja, Giusti izlazi iz školskog programa i od tada počinje pad zanimanja za njegovo djelo te on tone u zaborav. No takav je kraj i sam pisac bio predvidio: „Satira ima kratku mladost jer joj vrijeme svake godine tupi oštricu; može imati pak dug život jer kada prestane biti ogledalom svari kakve jesu, postaje svjedočanstvo o svari kakve su nekad bile, i na određen način može zamijeniti povijest.“ Jedinstven je i zanimljiv njegov slučaj: postao je ovjenčani pisac u cijeloj Italiji po rukopisnim kopijama koje su tajno kružile prije no što je prikupio i objavio svoje stihove.

Antonio Guadagnoli²⁶⁹ kao književnik surađivao je s firentinskim almanahom *Sesto Caio Baccelli* i uređivao *Prefazioni* koje je sastavljao u formi seste rime. Njegove novele i pjesme imaju kolokvijalan i zabavan ton, a slijedio ga je niz imitatora (F. Guidi, Arnaldo Fucinato, Norberto Rosa, C. Masini itd.). Od svih djela (*Poesie giocose* 1830., *Raccolta completa delle poesie giocose* 1839., *Poesie inedite* 1861., *Raccolta completa delle poesie giocose edite e inedite* 1865.) pojavljuje se samo u *Zvezdi*, i to dvama priložima. Riječ je o pjesmama *Il tabacco*, u prijevodu *Duhan*²⁷⁰ potpisanom S. B., očito Stjepan Buzolić, te *Il nome di patria. Canzon in metro libero imitata da un canto greco moderno*, u prijevodu *Ime domovine*²⁷¹ istog prevoditelja.

Terenzio Mamiani della Rovere²⁷² bio je književnik, političar i talijanski filozof, „posljednji conte di Sant’Angelo Zizzola”, jedan od važnih protagonista talijanskog preporoda. Godine 1847. s Domenicom Buffom izdaje u Genovi list *La Lega italiana* koji nakon tri mjeseca nadomješta listom *Il Pensiero Italiano*.²⁷³ Javlja se pjesmom *L’orfanella*, u prijevodu Stjepana Buzolića *Sirotica*.²⁷⁴

U *Zvezdi* iz 1881. u bilješci se pojavljuje *Autograf Torquata Tassa, Ivan Michel Angela*²⁷⁵ te *Corrina ili Italija*²⁷⁶ Madame de Staël.

*La primavera (Proljeće)*²⁷⁷ Pietra Metastasija, ulomak iz prvog čina Pellicove klasicističke tragedije *Francesca da Rimini* pod naslovom *Dramatični ulomak*,²⁷⁸ Leopardijeva pjesma

²⁶⁹ Arezzo, 1798. – Cortona, 21.2.1858.

²⁷⁰ *Zvezda*, g. I., sv. 17., str. 65.–66.

²⁷¹ *Zvezda*, g. I., sv. 20., str. 77.–78.

²⁷² Pesaro, 19.9.1799. – Rim, 21.5.1885.

²⁷³ Bio je dobar prijatelj Cristine Trivulzio Belgiojoso koju je zamolio da za prvi broj lista *Nuova Antologia* napiše esej pod naslovom *Della presente condizione delle donne e del loro avvenire*. Giosuè Carducci posvetio mu je treću knjigu svojih *Juvenilia*, a Pietro Siciliani svoje najvažnije djelo *Sul rinnovamento della filosofia positiva in Italia*. Leopardi, koji mu je bio rođak, citira ga u 51. stihu svoje *Ginestre* („le magnifiche sorti e progressive”).

²⁷⁴ *Zvezda*, g. I., sv. 10., str. 39.

²⁷⁵ *Zvezda*, g. I., sv. 5., str. 40.

²⁷⁶ *Zvezda*, g. I., sv. 10., str. 80.

²⁷⁷ *Zvezda*, g. I., sv. 7., str. 25.

²⁷⁸ *Zvezda*, g. I., sv. 12., str. 45. – 46.

Passero solitario (u prijevodu *Pusti vrabac*)²⁷⁹ te dva pojavljivanja Dantea²⁸⁰ pokrivaju širok vremenski i stilski prostor koji odražava književnu simpatiju, a ne uredničke precizne razloge. Raffaello Lambruschini,²⁸¹ političar, svećenik, agronom i pedagog, surađivao je u talijanskom listu *Giornale Agrario* s Tommaseom, a kasnije je osnovao list *Guida dell'educatore* radi približavanja učitelja i roditelja odgojnoj problematici čime bi se otvorio put liberalnokatoličkoj filozofiji koja je prema njegovu mišljenju bila važna za cijeli narod. Lambruschini utemeljuje zatim još jedan novi list, *La Patria*, kojem je cilj bila ideja pripreme ujedinjenja Italije. U *Zvezdi* se predstavlja crticom kojoj je teško odrediti izvor, pod naslovom *Holost. Jedan mladić*.²⁸² Iako i sam svećenik te školovan u katoličkim školama, u kontaktu s napuljskim izbjeglicama otvara se više prema principima jednakosti i bratstva, osobito u odgoju i obrazovanju, definirajući moralne i društvene principe koji se tijekom obrazovno-odgojnog procesa moraju razvijati. Kada je 1812. zatvoren i protjeran na Korziku, dopisivao se među ostalim s Angelom Maiem i pročitao mnogo djela među kojima mu je osobito otvorilo oči djelo *Théorie élémentaire de la botanique* koje ga je od apstraktnosti teoloških postupaka usmjerilo prema kritičkom i eksperimentalnom pristupu problemima, kako bi se rezultati napredne znanosti primijenili u stvaranju nove kulture. Nakon svog oslobođanja 1814. nije svejedno podržao novi pristup Crkve koji prema njegovu mišljenju „nije više težio okupljanju ljudi, već njihovom stavljanju u podložni položaj“, preselio se na roditeljsko imanje na kojem se aktivno bavio zemljoradnjom te proučavanjem problema talijanske i šire europske savjesti tog vremena.

Nakon pada Bachova apsolutizma, Abel Lukšić u Karlovcu otvara tiskaru i knjižaru u kojoj tiska i svoj časopis *Glasonoša*. U njemu ćemo tako naći pripovijetku Sofije Verani *Tajni zločin*²⁸³ koju je s talijanskog preveo J. E. Tomić, a govori o ekonomskoj emigraciji Talijana u Ameriku sredinom 19. stoljeća.

“Svećenik se začudio i oklevao, no bilo s razboritosti ili straha, ipak se odlučio krstit, da se ukloni mržnji. No čudnovato je bilo slišati svećenika u crkvenu ruhu, kako u crkvi svečanim glasom pita: ‘Italia libera! Odričeš li se vragu?’ “ citat je iz crtice o krštenju jednog djeteta u

²⁷⁹*Zvezda*, g. I., sv. 16., str. 63.

²⁸⁰*Zvezda*, primjedbe Sundečićevu prijevodu, g. I., sv. 14, str. 53. – 54. te *Danteova Frana s Rimine*, g. I., sv. 15., str. 57.

²⁸¹ Genova, 14.8.1788. – Firenca, 8.3.1873.

²⁸²*Zvezda*, g. I., sv. 2., str. 7.

²⁸³*Glasonoša*, 1863., br. 22. – 29.

Bresci, nazvanog Italia Libera. Crtica je objavljena u *Glasonoši* u rubrici *Pričice*, a ocrtava oduševljenje Garibaldijem i njegovim projektom ujedinjenja.

Jelu ili zaručnicu Crnogorca (izvorni naslov: *La fidanzata del Montenegro*)²⁸⁴ zabilježio je navodno prema Njegoševim riječima Dall'Ongaro, a upozorava na sklonost prema narodnom pripovijedanju u skladu s Dall'Ongarovim interesom.

Prima donna objavljena je u *Glasonoši* 1865. godine s naznakom „napisao August Šenoa”, no posve sigurno nije riječ o njegovu djelu, a možda čak ni o njegovu prijevodu, već o pogrešci.²⁸⁵ Adolf Schirmer navodi se kao autor u izdanju naklade Kugli iz 1920, a Šenoa kao prevoditelj.

Novi pristup prevodenju označava i novi odnos prema stranoj književnosti, pa je u tom smislu važno upozoriti na vijest²⁸⁶ o izlasku Sundečićeva prijevoda Alfierijeva djela *Saul*, u kojoj osim obavijesti prevoditelja o Alfierijevu značaju, ozbiljno promišlja i o vlastitu prevoditeljskom postupku izjavivši kako se trudio da prijevod sačuva duh talijanske tradicije i jezika.

Leopardijeve pjesme *Il sogno (Sanak)*, *La quiete dopo la tempesta (Tišina za olujom)*, *Ultimo canto di Saffo (Najposljednji Sapphov spjev)* i *Alla sua donna (Svojoj djevojci)*, izišle su u prijevodu Stjepana Buzolića 1884. godine u *Glasonoši*, a predstavljaju drugi prijevod Leopardija, dugo nakon prijevoda Mede Pucića u *Danici*. Maver ne smatra boljim niti prijevod koji će Buzolić²⁸⁷ objaviti kasnije u *Vijencu* te mu nalazi niz manjkavosti.²⁸⁸

Buzolić je preveo i ulomke iz Ariostovih *Satira* pod nazivom *Proti onim, koji se uzpinju i Nesitost čovječjih požudah*,²⁸⁹ s napomenom *Bajka polag Ariosta*.²⁹⁰ Religiozni spjev *Noć Carla Borghija* izišao je u prijevodu Vladislava Vežića.²⁹¹ Nailazimo u *Glasonoši* i na jedno spominjanje Dantea, u pjesmi *Srbija pozdravlja Italiju pri Danteovoj svetkovini 14. maja 1865. u Firenci*²⁹² čiji je autor Medo Pucić.

²⁸⁴*Glasonoša*, 1863., br. 1. – 4.

²⁸⁵ Vidi: Šenoa, M. (1933.), *Moj otac*, Zagreb, Matica hrvatska.

²⁸⁶*Glasonoša*, 1863., br. 33.

²⁸⁷ Prijevod je anonimn, ali kako navodi M. Machiedo, i površna stilska analiza ukazuje na Buzolića. Usp.: Machiedo, M. (1962.), *Ancora sulla fortuna di G. Leopardi in Jugoslavia*, SRAZ, XII/1962., br. 13, 14, str. 123. – 124.

²⁸⁸ Usp. Maver, g. (1929.), *Leopardi presso i Croati e i Serbi*, Roma, L'istituto per l'Europa orientale

²⁸⁹*Glasonoša*, br. 30.

²⁹⁰*Glasonoša*, br. 33.

²⁹¹*Glasonoša*, 1862., br. 40.

²⁹²*Glasonoša*, god. V., sv. 19., str. 149.

U uvodniku prvoga broja *Dragoljuba*, novoga beletrističkog časopisa Šenoina doba, Đuro Stjepan Deželić pod naslovom *Što hoćemo* eksplicitno je naveo da je zadatak ovog lista buđenje želje za čitanjem i navike čitanja te pružiti zabavu, „osobito onoj strani našeg naroda koja kupi vosak samo s medom i prima pouku samo uz zabavu”.

Deželić je preveo Sanazzarove latinske stihove o temi Venecije koji su objavljeni pod nazivom *Na Mljetke*,²⁹³ ali bez svojeg potpisa kao prevoditelja.

Danteova *Vita Nova* poslužila je kao inspiracija Okrugićevim *Glasinkama* s podnaslovom *Srčanice – Novoživke*.²⁹⁴ Vidljivo je to iz samih pjesnikovih riječi, a i iz kasnijeg teksta u ovih 26 soneta. Kao zanimljivost možemo navesti prijevod soneta s *glasinka*, a podnaslov bi možda upućivao na ljubavnu tematiku (*srčanice*) i novost u pjesnikovu životu (*novoživke*). „Okrugićeve *Srčanice* začudo su pune nježnosti i miline, a značajne su za katoličkog svećenika koji ih je sastavio u boli za svojom nevjernicom, nalazeći kasnije jedinu utjehu u ljubavi i odanosti prema domovini”, kaže Milorad Živančević.²⁹⁵

Time bi se iscrpili talijanski pisci i talijanističke teme priloga u ovom listu, što nije začuđujuće s obzirom na njegovu prvenstvenu usmjerenost na domaću književnost.

Slavonac je tijekom 1863. i 1864. objavljivao u nizu pod naslovom *Talijanske novelete* brojne tzv. mletačke novele: *Eloisa*, *Scrivano*, *Tajna*, *Il bacio*, *Zapovjednik tvrđave*, *Na dvoputju*, *Giovanni Gonnelli*, *Car Otto*,²⁹⁶ *Julij Cezar iz Kapue*,²⁹⁷ *Potonji Foscari*, *Jedna noć u Mlecih*, *Uhoda*, *Mletačka ružica*,²⁹⁸ *Dvie sestre*,²⁹⁹ *Il Sasso Rancio ili ljubav i nesreća*,³⁰⁰ *Crna svatba*. Već se po naslovima mogu odrediti osnovne teme, uglavnom ljubavne, često sa stvarnim povijesnim likovima poput baruna Trenka (*Zapovjednik tvrđave* govori o njegovu zatočeništvu u Spielbergu), Napoleona (*Na dvoputju*), ocu i sinu Foscariju (*Potonji Foscari*).

²⁹³*Dragoljub*, 1862.

²⁹⁴*Dragoljub*, 1867., br. 41., 42., 43., 47., 48.

²⁹⁵*Povijest hrvatske književnosti*, Mladost, Zagreb, knjiga 4, str. 65. – 66.

²⁹⁶*Slavonac*, g. I., sv. 7., str. 105. – 107., 137. – 139.

²⁹⁷*Slavonac*, g. II., sv. 9., str. 134. – 140., 148. – 149.

²⁹⁸*Slavonac*, g. II., sv. 26., str. 408. – 411., 422. – 424.

²⁹⁹*Slavonac*, g. II., sv. 14., str. 211. – 220.

³⁰⁰*Slavonac*, g. II., sv. 19., str. 291. – 297.

U *Slavoncu* međutim nailazimo i na crticu kao što je npr. *Talijanska ljubomornost*³⁰¹ koja govori o pronalasku male ruke koju su izjele ptice, a pripadala je jednom od dvoje nesuđenih ljubavnika koje su suparnici žive zazidali u jednoj špilji, jedinoj koju je uočio vanjski svijet, i to kada je već bilo prekasno. O tako nimalo blagim karakternim crtama Talijana imamo mnoga „svjedočanstva“ koja su utjecala na sliku Talijana i Italije. Tako se npr. mnogo može pročitati i o moralu žena, kao npr. u Nemčića: ”Ili lažu oči Padovanka ili su se vremena od doba Marcijala veoma promijenila. Neki starac s kojim sam se o tom razgovarao i kome sam bio rekao da su stare Padovanke poradi kreposti ove na glasu bile, odgovori mi velevažno: ’ Da, da, stare su i sada jošte ...’ Našto stade odmah moliti se”,³⁰² ili na drugom mjestu „... da sam svašta mislio o onih riječi Ravisija:³⁰³ ‘Padovanke bile su negda od čistoće tako na glasu, da se nisu drukčije u svijetu ukazivale nego koprenom zastrte’. To al davno vile spominjaše!”³⁰⁴ Kompozicija tog kolaža, fragmentarne fabulaičnosti, temeljena je kao u epskoj pjesmi, na postupku ponavljanja. Napadi ljubomore, stoga, kao da su opravdani. Pogledajmo još jedan primjer: „’Da tebe ne imadem, žalila bi što nisam mletačka duchessa,’ i dočim joj južni gospodin suprug za ovu udvornost desnicu poljubi, baci ova en desirant duchessa sjevernomu putniku jedan toliko izraza puni pogled, da nije njezinim riječim drugog tumača trebalo.”³⁰⁵ I, na kraju: “Lord Byron u svojoj poslanici na Murraya /1817./ zbori od svog zemljaka ponešto zdušnije, nu i u njegovoj referadi poznaje se pisalac Don Juana. On veli među ostalimi: ‘Jedna gospođa koja se /osim svog supruga/ s jednim ljubavnikom udovolji, drži se u Mlecima za kreposnu, one koje ih više imadu, za mrvu razuzdane, a samo se one kore koje si za ljubovnike ispod svojega stališa odabiraju.”³⁰⁶

Tekst *Dva lista iz Mletah* Virgila Malina³⁰⁷ primjer je putopisnog žanra u ovom prvom i jedinom časopisu na hrvatskom jeziku u Slavoniji. Virgil Malin prema godini pojavljivanja teksta pripada sedamdesetim godinama 19. stoljeća, tj. razdoblju apsolutizma, a njegova *Dva lista* izišla su četiri godine nakon izdanja Veberovih *Listova o Italiji*.

³⁰¹ *Slavonac*, g. II., sv.11., str. 175.

³⁰² Antun Nemčić, str. 141.

³⁰³ Jean Tixier de Ravisi, pisac enciklopedističkih djela.

³⁰⁴ Antun Nemčić, str. 153.

³⁰⁵ Antun Nemčić, str. 208.

³⁰⁶ Antun Nemčić, str. 230.

³⁰⁷ *Slavonac*, 1865., br. 7.– 8.

VII. RAZVOJ ZNANSTVENE KOMUNIKACIJE

I ČASOPIS *KNJIŽEVNIK* (1864.-1866.)

Da je „spoznajna mreža znanosti stvorena zahvaljujući u početku djelomičnom, a kasnije općem običaju uvođenja u publikacije referencija ili bibliografskih navoda na literaturu koju su objavili prethodnici“, upozoravajući na važnost znanstvenih časopisa pri povezivanju neke sredine sa svijetom, navode Maričić i Sorokin u radu o komunikaciji u znanstvenom procesu u časopisima. Časopisi su se u 17. stoljeću pojavili kao novi komunikacijski medij koji se održao do danas.³⁰⁸ Usprkos nazivu koji aludira na isključivo literarnu usmjerenost, časopis *Književnik* (1864. – 1866.) zanimljiv je upravo za razvitak znanstvene komunikacije u Hrvatskoj. Čini se također da se u drugoj polovici 19. stoljeća, a osobito u posljednjoj četvrtini, mogu očekivati i pojave naših časopisnih veza sa svijetom, a komunikaciju i znanstveni proces u hrvatskim časopisima 19. stoljeća³⁰⁹ možemo pratiti upravo od pojave *Književnika*, isprva u području humanističkih znanosti.

Spoznajna mreža znanosti stvorena je zahvaljujući u početku djelomičnom, a kasnije općem običaju uvođenja u publikacije referencija ili bibliografskih navoda na literaturu koju su objavili prethodnici. Znanstveni su časopisi važni i pri povezivanju neke sredine sa svijetom. Do osnutka JAZU znanstvenici su se okupljali oko časopisa *Književnik* koji nam je zanimljiv i zbog svojeg zajedničkog, cjelovitog pristupa „za jezik, poviest hrvatsku i srbsku i prirodne znanosti“. O *Književniku* Mate Ujević piše: „Po nakani pokretača i urednika, *Književnik* je trebao inicirati znanstveni rad u Hrvatskoj, kako bi time što prije pripremio osnivanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Iako je prije *Književnika* izlazio *Arkiv za pověstnicu jugoslavensku* s ozbiljnim znanstvenim prilogima, ipak je *Književnik* u stvari naš prvi znanstveni časopis općeg karaktera, bez ikakvih ustupaka diletantizmu. Većina priloga obrađuje humanističke naučne discipline, u prvom redu lingvistike i nacionalne historije, ali se javljaju i prvi radovi iz

³⁰⁸ Siniša Maričić i Branka Sorokin, *Komunikacija u znanstvenom procesu u hrvatskim časopisima*; www.borut.com/sinisa_maricic/185.rtf

³⁰⁹ Općenito o komunikaciji u znanstvenom procesu vidi navedeni članak Maričića i Sorokin. Ovdje sam se zadržala na kontaktu Italije i Hrvatske i načinu pozivanja na eventualne talijanske autoritete s hrvatske strane.

prirodnih nauka...³¹⁰ *Književnik* bi, dakle, bio mjerodavan izvor informacije o znanstvenosti njegovih članaka, pa ćemo zato pogledati kakav su oblik imale referencije u njemu – upućivanje na talijansku literaturu, talijansku znanstvenu literaturu, talijanske časopise.

Iscrpna bibliografija dotadašnjih izdanja djela *Il Milione* Marca Pola te članak o životu i podrijetlu velikog putnika upravo je u *Književniku* 1865. godine objavio Petar Matković.³¹¹

Od autora priloga u *Književniku* ni jedan nije Talijan, ali zato imamo nekoliko priloga koje možemo svrstati u talijanističke teme. Tekst pod naslovom *Dizionario italiano di Giovanni Jurasich dell'isola Veglia*³¹² potpisan s A. T., Adolfa Vebera Tkalčevića, kritika je rječnika Ivana (Giovannia) Jurasića objavljenog 1863. u Trstu, a kojim se Jurasić pridružio svojim prethodnicima Joakimu Stulliju,³¹³ Josipu Voltiću,³¹⁴ Josipu Drobniću i Antunu Mažuraniću³¹⁵ te Dragutinu Parčiću.³¹⁶ Nakon Jurasićeva rječnika uslijedit će i rječnici Bogoslava Šuleka³¹⁷ i ponovno Dragutina Parčića³¹⁸. Ovdje su nabrojani Jurasićevi „suvremenici“ jer je riječ o rječnicima 19. stoljeća, iako moramo napomenuti da su i oni imali svoje važne prethodnike: u 16 stoljeću rječnike Pietra Lupisa Valentiana,³¹⁹ Fausta Vrančića,³²⁰ Bartola Kašića,³²¹ u 17.

³¹⁰M.(ate) U.(jević), natuknica: *Književnik*, u: *Enciklopedija Jugoslavije*, 5 (*Jugos-Mak*), Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb, 1957., str. 277.

³¹¹*Književnik*, 1865., str. 547. – 566.

³¹²*Književnik*, g. I., sv. 1., str. 124. –125

³¹³Joakim Stulli, *Lexicon latino-italico-illyricum*, Budimpešta 1801, *Rjecsoslòxje [slovinsko-italiansko-latinsko]*, Dubrovnik 1806, *Vocabolario italiano-illirico-latino*, Dubrovnik 1810. Pretisak izdanja iz 1806: München 1985–1987.

³¹⁴Josip Voltić (Voltiggi), *Ricsoslovník illiriskoga, italianskoga i nimacskoga jezika s' jednom pridpostavlienom grammatikom illi pismenstvom*, Beč 1803. Djelomičan pretisak: Pula – Rijeka 1981.

³¹⁵Josip Drobnić – Antun Mažuranić, *Ilirsko-němačko-talianski mali rěčnik*, I–III, Beč 1846–1849.; A. Mažuranić pregledao, redigirao i dodao talijansko značenje riječi. *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Deutsch-kroatische, serbische und slovenische Separat-Ausgabe*^T, Beč, 1853.

³¹⁶Dragutin A. Parčić, *Riečnik ilirsko-talianski*, Zadar,¹1858, *Vocabolario slavo-italiano*, Zadar,²1874., *Vocabolario croato-italiano*, Zadar,³1901.,⁴1921. Pretisak: Zagreb, 1995.

³¹⁷Bogoslav Šulek, *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenog nazivlja*, ^T, I–II, Zagreb, 1874. –1875. Pretisak: Zagreb, 1990.

³¹⁸Dragutin A. Parčić, *Rječnik talijansko-slovenski (hrvatski)*, Zadar,¹1868., Senj,²1887., Senj,³1908.

³¹⁹Pietro Lupis Valentiano, *Opera nuova che insegna a parlare la lingua schiavonesca alli grandi alli piccoli et alle donne...*, Ancona, 1527. Talijansko-hrvatski rječnik.

³²⁰Faust Vrančić (Faustus Verantius), *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmatiae et Ungaricae*, Mleci, 1595. Hrvatski pretisci: Zagreb, 1971., 1990., 1992.

³²¹Bartol Kašić (Bartholomaeus Cassius), *Dizionario illirico-dalmatino-italiano* (*Slovošlovje dalmatinsko-italijansko*), rkp., pripisan Kašiću, između 1597. i 1599. Objavljen kao *Hrvatsko-talijanski rječnik s konverzijskim priručnikom*, prema dubrovačkome rkp. prir. Vladimir Horvat, Zagreb, 1990.; Osim dubrovačkoga postoje još dva rkp. (čuvaju se u Perugi i Oxfordu), koji se kadšto pripisuju Kašiću.

stoljeću rječnike Petra Lodereckera,³²² Jakova Mikalje,³²³ Ivana Belostenca,³²⁴ Ljudevita Lalića³²⁵ i Ivana Tanzlingera Zanottija,³²⁶ te u 18. stoljeću rječnike kojima su autori Ardelio Della Bella,³²⁷ Lovro Cekinić,³²⁸ Ivan Matijašević,³²⁹ Mato Klašić³³⁰ i Josip Jurin.³³¹

Anonimna recenzija djela nadbiskupa Pietra Doima Maupasa *Prospetto cronologico della storia della Dalmazia con riguardo alle Provincie slave contermini Zara 1863* objavljena je pod istoimenim naslovom, a aktualnog je povijesno-političkog sadržaja. U tematiku iz talijanske povijesti starog Rima ulazi članak potpisan s Fr. Konnek pod naslovom *Poviest Julija Cezara*.³³² Redosljedom kojim se javljaju talijanističke teme u *Književniku* navest ćemo i kritiku pod naslovom *Esposizione di rapporti fra la Republica Veneta e gli Slavi Meridionali (...) di Marino Sanuto (...)* Volume I 1863, profesora Šime Ljubića.³³³ Marin Sanudo³³⁴ pak, poznat također pod talijanskim imenom Marino Sanuto il Giovane, bio je povjesničar i političar,

³²²Peter Loderecker, *Dictionarium septem diversarum linguarum videlicet Latine, Italice, Dalmatice, Bohemice, Polonice, Germanice et Ungarice...*, Prag, 1605. Prema Vrančiću. Pretisak: Zagreb, 2005.

³²³Jakov Mikalja (Giacomo Micaglia), *Blago jezika slovinskoga ili slovník u komu izgovarajuse rječi slovinske latinski i diački*, Loreto – Ancona 1649–1651. Kritičko izdanje priprema se u IHJJ. *Zvanik talijansko-hrvatski (Zvanik novi s kojim svaki od sebe samoga moći će pridobro naučiti govoriti latinski i arvaski)*, Mleci, 1655.

³²⁴Ivan Belostenec, *Gazophylazium, seu latino-illyricorum onomatum aerarium*, I, *Gazophylazium illyrico-latinum*, II, Zagreb 1740. Nastao svakako prije Belostenčeve smrti 1675. Pretisci: Zagreb, 1972., 1998.

³²⁵Ljudevit Lalić (Ludovicus Lalich, Ludovik Lalić), *Blago izezika slovinskoga illi slovník*, rkp., druga pol. 17. st. (oko 1700?), čuva se u franjevačkome samostanu u Omišu. Objavljen kao *Dictionarium Latino-Italiano-Illyricum*, prir. Serafin Hrkać, Grude – Mostar, 2007.

³²⁶Ivan Tanzlingher Zanotti, *Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi, italiano, illirico e latino*, rkp., kraj 17. st., sjeverna Dalmacija. Tri danas poznate redakcije (primjerka): 1679., 1704. (dovršeno 1699.) i 1699. (s izostavljenom latinskom stranom). U oporuci Tanzlingher spominje i danas nepoznat dvosveščani rječnik.

³²⁷Ardelio Della Bella, *Dizionario Italiano, Latino, Illirico*, Mleci,¹1728., I–II, prir. i proširio Petar Bašić, Dubrovnik,²1785.

³²⁸Lovro Cekinić, *Vocabolario italiano-illirico*, rkp., Dubrovnik, oko 1745.

³²⁹Ivan Marija Matijašević, *Dizionario italiano-slavo-moscovito*, rkp., Dubrovnik, 1751.

³³⁰Mato Klašić, *Vocabula italico-illyrica*, rkp., Dubrovnik, 1760.

³³¹Josip Jurin, *Calepinus trium linguarum*, rkp., latinsko-hrvatsko-talijanski i talijansko-latinsko-hrvatski, šibensko područje, između 1765. i 1773.

³³²*Književnik*, g. II, sv. 2, str. 249. – 268.

³³³Don Šime Ljubić, župnik, hrvatski arheolog, povjesničar i biograf, studirao je teologiju u Zagrebu, a povijest i slavistiku u Beču. Bio je upravitelj Arheološkog muzeja u Splitu, a boravio je u Mletačkim arhivima u kojima je skupljao građu koju je kasnije objelodanila JAZU. Kasnije je bio ravnatelj Arheološkog muzeja u Zagrebu. Osnovao je Hrvatsko arheološko društvo i pokrenuo njegovo glasilo *Viestnik hrvatskoga arheologičkoga društva*. Pisao je radove iz antičke numizmatike, o pretpovijesnim i rimskim nalazima, skupljao građu za Narodni muzej, objavio srednjovjekovne statute Budve, Skradina i Hvara te radove o odnosima Dubrovnika i Venecije, o Markantunu de Dominisu, Petru Hektoroviću. Sudjelovao je u narodnom preporodu u Dalmaciji, a bavio se i književnim radom.

³³⁴Venezia, 22. 5. 1466. – Venecija 4. 4. 1536.

aktivan pisac dnevnika i kronika na prijelazu s 15. u 16. stoljeće. Svoje prvo djelo *Memorabilia Deorum Dearumque opera* sastavio je 1481. kao petnaestogodišnjak, na latinskom, a posvetio ga je svojem ujaku, što doznajemo iz citata u njegovu djelu *Storia sulla guerra di Ferrara*. Mladi Marin prati godine 1483. svojeg rođaka Marija, imenovanog jednim od trojice ‘Sindici inquisitori’ u poslanstvu na venecijansko područje od Bergama do Labina u Istri. Marin Sanudo upotrijebio je ovu priliku za bilježenje svojih dojmova u dnevnik putovanja, iz kojeg će kasnije izvesti djelo *Itinerario per la terraferma veneziana*. Na ovom je putovanju osamnaestogodišnji Sanudo doživio i prva ljubavna iskustva, koja je također zabilježio u književnoj formi. Napisao je i djelo povijesnog sadržaja *La spedizione di Carlo VIII in Italia* smatrajući da je riječ o aktualnom trenutku velike važnosti, ali najveće i možda najteže djelo u koje je najviše uložio su njegovi *Dnevnici*, djelo još nepotpuno istraženo, koje sadržava 58 knjiga o događajima u Veneciji od kraja 1400. do kraja tridesetih godina 1500. Detaljna je to kronika događaja i životnih činjenica koje su se u njegovu životu nizale, bez suvišne retorike, ali u stilu pažljiva kroničara. Zabilježeni su tako u njima likovi i ličnosti iz povijesti Venecije te svih gradova mediteranskog područja o kojima je imao podataka.

Posljednja je u nizu talijanističkih priloga kritika dr. Franje Račkog *Vladanje mletačko u Rieci*³³⁵ koja se odnosi na tekst Šime Ljubića i na političke međunarodne osjetljive odnose.

³³⁵Književnik, g II., sv. 4., str. 580. – 581.

VIII. KNJIŽEVNI ČASOPIS DRUGOGA PREPORODNOG NARAŠTAJA – *BOSILJAK (1864. – 1868.)*

U vrijeme pokretanja časopisa *Bosiljak*, 1846. godine, ekonomska je situacija bila teška, postotak nepismenosti nižih društvenih slojeva visok, a malobrojno građanstvo uglavnom germanistički orijentirano.³³⁶ Učitelj Ivan Filipović odvažuje se na izdavanje dječjeg lista, nemajući pritom osiguranu materijalnu podršku i uz opasnost da ga taj isti list materijalno uništi. U svom časopisu, koji je uređivao dvije godine, ponudio je privlačan dizajn i bogatstvo priloga, a ne samo skromna djela isključivo moralističkog sadržaja namijenjena učeničkoj dobi do tada. Ustupio je časopis zatim Lavoslavu Hartmanu, čime je listu produljio vijek za još dva godišta, ali je zadržao uredništvo.

U svom prvom godištu objavljuje Boccacciovu *Grizeldu*,³³⁷ jedini prilog talijanske književne i kulturne provenijencije. U tekstu moralističko-religiozne tematike prevoditelj je izbjegavao završetak koji u duhu Francuske revolucije govori o jednakosti svih ljudi, ali donosi priznanje Boccacciu kao ocu talijanske proze i jednom od tvoraca jezika.³³⁸ Preostala tri priloga iz *Bosiljka* koja ćemo ovdje izdvojiti, članci su o osobama iz starorimske povijesti, pa imaju isključivo obrazovno-informativnu svrhu: *Cezarova mladost*³³⁹ u prijevodu potpisanom inicijalom F., te *Marij, konsul i vojskovođa rimski (s ilustracijama)*³⁴⁰ i *Antonin Pijo, rimski car*,³⁴¹ u prijevodima potpisanima s M. Kk.

³³⁶ *Dječji časopisi u Hrvatskoj od 1864. do 1950.*, 6. prosinca 2008., <http://www.webstilus.net/content/view/1974/70/>

³³⁷ *Bosiljak*, g. I/ sv. 7, str. 194.–201.

³³⁸ Usp. više: Zorić, M. (1975.), *Boccaccio in Croazia*, *Studia Romanica et Anglica Zagrabienensia*, Vol.- No.40 prosinac 1975., str. 157. – 219.; <http://hrcak.srce.hr/131669>

³³⁹ *Bosiljak*, g. I., sv. 6., str. 182. – 185.

³⁴⁰ *Bosiljak*, g. III., sv. 21, str. 333. – 335., 345.

³⁴¹ *Bosiljak*, g. IV., sv. 2, str. 24. – 28., 42. – 45.

Smiljana Kovač Narančić i Ivana Milković u svom radu *Englesko-hrvatske književne i kulturne veze u prvom hrvatskom časopisu za djecu, mladež i puk*³⁴² su analizirale odjeke englesko-hrvatskih književnih i kulturnih veza te primijetile često posezanje urednika Filipovića i njegovih suradnika za izvorima na engleskom jeziku, unatoč nepoznavanja jezika velike većine. Utvrđeno je da su im mogući izvori informacija pretežito bile suvremene britanske i američke popularnoznanstvene publikacije, biografije, putopisni zapisi i novine. Časopis je prevodio iz međunarodno popularnih izdanja tek koju godinu nakon objavljivanja izvornika, npr. djela Samuela Smilesa i Davida Livingstonea. Objavljeno je nekoliko prijevoda iz esejističke i obavijesne književnosti te prijevodi dviju lirskih pjesama i dviju priča. Osim toga, *Bosiljak* je redovito informirao čitatelje o hrvatskim prijevodima engleskih izvornika te se u različitim priložima relativno često osvrtao na pojedine aspekte američke i britanske kulture. Utvrđeno je samo jedno preuzimanje engleskoga izvornika preko njemačkoga prijevoda. Hrvatske veze s američkom i britanskom kulturom koje se ogledaju u *Bosiljku* svjedoče o njegovoj općenitoj međunarodnoj perspektivi te pridonose stavu glavnoga urednika, što se u časopisu može iščitati, da je hrvatska kultura ravnopravan sudionik međunarodnoga kulturnoga dijaloga. Pokazuje se da časopis otkriva različite kulturne i književne veze koje je hrvatska kultura sredinom devetnaestoga stoljeća uspostavljala s anglosaksonskim svijetom te da je neke hrvatsko-engleske dodire, upravo zahvaljujući *Bosiljku*, bilo moguće ne samo tada uspostaviti nego i danas otkriti. Očito je u ovom časopisu veza s talijanskom kulturom bila ne gotovo, već posve zanemarena, a svoje je izvore nalazio na strani koju su obradile spomenute dvije znanstvenice.

³⁴²*Književna smotra*, br. 4., 2009, 154; 111. -128.

IX. ČASOPIS *VIENAC* (1869. – 1903.)

Budući da se *Vience*m zaokružuje žanrovska slika moderne hrvatske književnosti, o talijanističkim temama i motivima te o talijanskim piscima govorit ćemo unutar žanrovske podjele priloga.

Središnji književni časopis *Vienac*, koji se zbog višegodišnjega urednikovanja Augusta Šenoa naziva Šenoininim *Vience*m, donosio je godišnje nekoliko putopisnih priloga u rubrici *Pouke*. Počevši dakle putopisom, podsjećamo da u putopisu hrvatske moderne putovanje po vlastitoj domovini, Banskoj Hrvatskoj, nestaje. Sužavaju se na područje interesa za prirodu, na izlete u prirodu i botaniku. Sekularna država u cijeloj Europi doživljava krizu pa je pisci počinju gledati kao tehnologizirano i militarizirano čudovište, a književnošću se širi pesimističko raspoloženje i sklonost bijegu od stvarnosti.

Već u putopisima Ante Tresića Pavičića domovina i zavičaj nisu samo društveno-političko pitanje koje valja riješiti prosvjetom i napretkom kao inače u realizmu, već su sa svojim posebnim podnebljem i arheološkim nalazištima koja nisu samo rimska, jednostavno kulturno područje prema kojem je ličnost strukturirana kao europska, a ne samo kao nacionalna. Pojam ljepote doživljava na sličan način kao klasici, dakle kao izvornu ljudsku ljepotu, ljepotu zdravlja i snage, pa se po tome nipošto ne uklapa u dekadansu koja je sklona misticizmu, kršćanskom asketizmu i simbolizmu. Iako je napisao vrlo velik broj proznih tekstova, u proznom književnom rodu imao je najslabije rezultate, a putopisnu književnu vrstu unutar toga korpusa možemo izdvojiti kao najuspjeliju. U putopisima Tresićeva patetičnost, kojoj je inače vrlo sklon, najmanje dolazi do izražaja, a osjećaj za pejzaž skladno povezuje s esejističkim opservacijama, pisanim modernijim stilom. U putopisnom tekstu iz Rima³⁴³ Tresić započinje svoje literarne reminiscencije na Shelleyja i Tassa izlazeći iz crkve San Paolo fuori le mura, koju smatra najljepšom od svih bazilika. I iako Tresić glede svojih literarnih uzora kaže „radije čitam Ariosta nego Tassa, jer je duhovitiji, jer je začinjjen solju satire. Jer se smije, jer se šali sa

³⁴³Na grobu Shelleyja i Tassa, *Vienac*, god. XXXI., sv. 45., str. 727. – 729.; sv. 46., str. 744. – 746.; sv. 47, str. 760. – 762.; sv. 48., str. 775. – 776, sv. 49., str. 791. – 792, sv. 50., str. 821. – 822.

cijelim svijetom”, zaputio se ipak na mjesto posljednjeg Tassova počivališta te nailazi usput i na prizor bosog dječaka koji muze magaricu dok blijeda žena čeka mlijeko s dinarom u ruci. Prizor istodobno izaziva u pisca i gnušanje i sažaljenje, no ubrzo čitatelju daje istinitu, objektivnu informaciju: “Po cijeloj Italiji kažu, da vlada takova nevolja, a kuda mi pođosmo, osvjedočismo se, da nije dobro. Netom opaze stranca, oblijetaju ga sa svih strana, kao *gladne* muhe njihovu *zamusanu* kožu.” Socijalna je situacija u Italiji Tresićeve vremena bijedna, što jasno izražava upotrijebljenim epitetima.

Došavši na Gianicolo, do samostana sv. Onofrija gdje je Tassov grob, Tresić progovara u autobiografskom tonu o svojim „duhovnim očevima”, prvoj lektiri – Kačiću i Tassu. Slijede zatim biografski elementi iz Tassova života i njegova zatvaranja pa na kraju završava: „... i sad ga evo na Gianicolu, sa kojega više neće sići. Došao je na nj u kočiji kardinala Cinria na prvi travnja g. 1595. po ružnu kišovitu vremenu, a umro je na 25. istoga mjeseca, nekoliko dana prije svečanosti, određene za njegovo krunisanje. Bila mu je pedeset i jedna godina, mjesec i četrnaest dana.” Upotreba preciznih brojčanih oznaka i vremenskih odrednica vezana je za konkretne povijesne informacije, unosi biografske, znanstvene, pa i društveno- analitičke podatke, koji na kraju prelaze u otvorenu kritiku aktualne talijanske vlade.³⁴⁴ Na Tassa će se opetovano Tresić vratiti i u velikom članku *Torkvato Tasso*³⁴⁵ u dvadeset petom godištu *Vienca*, a još jedan članak o Tassu bit će prenesen također u *Viencu* iz pera G. Voigta.³⁴⁶

Mijo Kišpatić je u povodu jednog putovanja od Rima u Napulj napisao dva beznačajna književna dopisa, oba protkana prirodoslovnim podacima i bez ikakvih patriotskih primisli i aluzija. U grupi jedanaestorice entuzijasta prirodoslovaca, na čelu s bečkim profesorom Suessom, Kišpatić je iz Rima pošao u Napulj kako bi se popeo na Vezuv i izbliza promatrao erupciju vulkana. Opisuje svoju zaokupljenost dojmovima pred senzacionalnim prirodnim fenomenom. U putopisu *Večer u Napulju* stereotipno novinarski opisuje vulkansko djelovanje

³⁴⁴ „U prvoj kapelici, lijevo kad se ulazi u crkvu, stoji grobni spomenik Torquatu od kipara Tabaisa, postavljen godine 1857. Po nalogu pape Pija IX. To je ogroman basrelief od kararskog mramora u kojem je pjesnik prikazan u času kako očekuje nadahnuće, a na dnu basreliefa je prikazan pjesnikov sprovod.”; “Bliže grobu ne može se pristupiti, jer je kapelica zatvorena gvozdenim rešetkama, pa te i to sjeća na njegov zatvor u bolnici sv. Ane. Htio bi mu doći bliže, a ne možeš; i tako se rastavlješ od groba žalostan, kao oni putnici, što su dolazili u Ferraru, da ga vide, a tvrdi ih tiranin nije puštao k njemu.”; “U ćelijici gdje je izdahnuo, nalazi se i voštana maska koju digoše s njegova mrtva lica, stol za pisanje s raspelom i zrcalo.”; “Tassov hrast 1842. opalila je munja, no on je opet prokljao.”; na kraju teksta: “Obuze mi dušu neka nostalgija za prošlošću, neka tuga nad mijenom svega; jer kada je propala rimska veličina, što će ljudsko na zemlji trajno ostati? Kano zatrpane gnjile ruševine foruma, koje ni do danas *kukavna* talijanska vlada nije otkopala, tako će pasti i izagnjiti u podzemnoj vlazi sve, što se najveličajnijega na zemlji diže, samo što ne će biti nikoga, da nad tim ruševinama razmišlja, i da osjeća čeznuće za prošlosti.”

³⁴⁵ *Vienac*, g. XXV., sv. 36., str. 577. – 580., 591. – 597.

³⁴⁶ *Vienac*, g. VI., sv. 33., str. 524. – 526., 538. – 560.

Vezuva u napuljskoj noći, a u dopisu *Po napuljskoj vulkanskoj okolici*³⁴⁷ opisuje vulkansku erupciju promatranu izbliza.

Ivka Kraljeva, zagrebačka glumica, u *Crtici o putovanju hrvatskoga dramatskog društva u Dubrovnik*,³⁴⁸ koja služi za buđenje hrvatske nacionalne svijesti, govori o Trstu, ali u smislu postavljenog cilja suzbijanja talijanštine.

Ladislav Mrazović, koji je s prijateljima Rikardom Flidelom Jorgovanićem i Dušanom Koturom mnogo putovao Italijom 1873. i 1874., objavio je nekoliko putopisnih zapisa. *Iz Mletaka*³⁴⁹ je putopis koji je u kasnijim nastavcima prešao u prikaz mletačkog slikarstva i povijesti. Tu se može osjetiti stav proširen u Francuskoj i Njemačkoj s početka pedesetih godina da se znanost mora sliti s umjetnošću i književnošću uz istodoban strah od cjepidlačenja zbog kojeg je Ferdinand Gregorovius, a sada i naš Mrazović, pribjegao poluknjiževnom putopisu umjesto da napiše znanstveni rad. Mleci su tu prikazani kao u Augusta Šenoe, kao lukavi, opasni i za nas Hrvate tajanstveno sudbonosni. Tajanstvenost Mletaka opisana je pejzažno, postupkom koji može podsjetiti na novele Paula Heysea, koji se tih godina mnogo prevodio u *Vienacu*: „Svaka vrata, koja škrinu, kao da puštaju ljubovnika ili ubojicu, svaka gondola, koja tihano umakne u mračni kanal, kao da nosi dva ljubovnika ili lješinu sa bodežem u srcu.”³⁵⁰

U pseudoromantičnom krajoliku koji znači karakter Mletaka izveden iz povijesti, krajolik je relacioniran prema stanju piščeve kulturne i rodoljubive duše, pri čemu se njegovo Ja ne pojavljuje u romantičnom smislu, jer zastupa Hrvatsku pred mletačkom poviješću i kulturom. Nešto slično može se reći i za *Putne uspomene*, potpisane s V. H., a riječ je vjerojatno o Ivanu Hohmatoviću, u *Vijenacu*³⁵¹ u kojima je novo turističko obilježje putovanja, dodir s ciceronima i opis svega na što se slučajno namjerio u gradovima Puli, Ljubljani i Trstu.

U putopisu *Iz Firence u Rim*³⁵² iznosi pejzažne ljepote firentinske okolice iz koje se fizički, vlakom, udaljava i opisuje upravo ono što vidi: prizore koji mu se pružaju s prozora vagona. Ni Mrazović nije odolio napomenuti svoj susret s hrvatskim tragovima na koje nailazi pa nam tako daje informaciju da je u crkvi svetog Petra izvan zidina kor s prelijepom rezbarijom na kojoj je

³⁴⁷ *Vienac*, IV/1872., br. 32. – 35.

³⁴⁸ *Vienac*, VII/1875, br. 24., 26. – 28.

³⁴⁹ *Vijenac*, g. VI., sv. 15., str. 229. – 232., 233. – 234.

³⁵⁰ Ladislav Mrazović, *Iz Mletaka*, *Vienac*, god. VI, sv. 14.

³⁵¹ *Vienac*, g. XII., br. 12.– 23.

³⁵² *Vienac*, g. VIII., sv. 43. i 44., str. 708. – 710., 716. – 720.

tucet rezbara radilo deset godina, a među kojima je bio i našijenac Hrvat po imenu Pietro Schiavone.

U putopisu *Iz Mletaka*³⁵³ pejzažnim motivima jeseni najavljuje dolazak turista u Italiju, prisjeća se Nemčića i njegova duga putovanja vlakom, citira njegovu sliku Venecije – vjerenice i ljubavnika – mora, te zaključuje: „Svaki čovjek, bio on pjesnik ili ne bio, odabire si po koj grad u koj će smjestiti sve svoje tajnovite sne, gdje će mu mašta sagraditi palače, ulice, vrtove, sve to u nekoj šimernoj arhitekturi, poput mosta od nebeske duge, kojim osim realne snage ništa ne fali do savršenstva. Što nas vodi pri tom izboru? Odkud nam ove namisli? Tko bi to odgonetnuo. Pripoviedke, slike, poviest, zvuk imena, bajka iz djetinjje dobi, – sve to doprinosi svoj kamečak. Na mene su tako čarobno djelovala od vajakada tri grada: Prag, Dubrovnik i Mletci.”

Noć, oblačno nebo, crna laguna, most, motivi su koje rabi u opisu Venecije. „Ovakav otajstven bijaše naš dolazak u Mletke, koj je sve dosadanje fantastičke predstave nadkrilio. ... Sve, što vidiš, čega se dotakneš u tom osamljenom vodenom nahodu, sve djeluje tako tajnovito, fantastično, užasno, neopisivo.” U atmosferu poznatu iz tzv. mletačke novele, koja je već čvrsto usidrena u imaginaciju hrvatskog čitatelja, uklapa se i romantična krvava epizoda ubojstva u gondoli, ali i opis crkve sv. Marka: “To je tek orijentalni razbludni san, ukamenjen po kakovom čarobniku, kršćanska džamija, koju je sagradio kakav pokršteni kalif, - evo ovakav je prvi utisak crkve sv. Marka.“

Gondolijeri, prosjaci i polugola djeca motivi su koji prikazuju „čitavu populaciju koja živi od milostinja, od far niente i od božje naravi,” a daju nam sliku tadašnje socijalne situacije Italije, isto kao i spominjanje gradskog parka koji je sagradio Napoleon „u zamjenu za umjetnine koje je pokrao”, čime se izražava autorovo mišljenje o Napoleonu i njegovoj politici te postupcima.

Da su Hrvati miran i pitom narod Mrazović smatra potrebnim istaknuti, vjerojatno i zbog toga jer se uzajamne pogrešne i oštre slike o susjedu, naravno negativne, tijekom brojnih susreta našijenaca s Drugim moraju neprekidno ispravljati: „Bilo što mu drago istine na onom, da su stari Veneti, utemeljitelji Mletaka, bili poriekla slavenskoga, jedno je ipak nedvojbeno, da u današnjega Mletčića ima barem toliko krvi hrvatske koliko i talijanske. Da je elemenat talijanski svladao u jeziku, ako i ne karakteru, element slavenski, – to je ono prokletstvo našega plemena, da se svakomu narodu lasno priljubimo i našom golubinjom ćudi svakomu podlegnemo.”

³⁵³Mrazović, L., *Iz Mletaka, Vienac*, VI/1874., br. 14. – 16., 18, 26. – 27.

U putopisu po Europi epski prostor pojmovno se sužava u smislu masovnoga turističkog putovanja. To je vidljivo i u Milana Šenoa koji se kao privrženik Starih trudi održati tradiciju realističkog putopisa. U putopisu *Oko Italije*³⁵⁴ pisac opisuje samo ono što vidi, a to oživljava opisima turistički profesionalnih zaposlenika te umornih i nezainteresiranih suputnika. Autorovo znanje o opisanim zemljama sukladno je Baedeceru. Polusvijet genovske luke i casino u Monte Carlu opisao je moralistički. Pokušao je zaći u pitanja talijanskoga nacionalnog života, ali je uzmakao razočaran i neshvaćen. Posvuda je vidio bijedu, gladnu i nečistu djecu, latifundiste, plemstvo zatvoreno prema bogatom građanstvu, sumnju u Garibaldijevu Italiju.

De Amicis je jedini talijanski autor putopisa kojeg nalazimo u *Viencu*. Njegov putopis *Putne crtice iz Španjolske*³⁵⁵ čitamo ovdje u prijevodu A. T-a.

Poetski su prilozi talijanskih autora mnogobrojni. Giacomo Zanella,³⁵⁶ talijanski pjesnik i svećenik, koji je svoju kulturnu formaciju temeljio ponajprije na Leopardijevom utjecaju, od kojega je preuzeo neke tematike, a zatim na utjecaju Alfierija, Montija, Foscola i Giuseppea Parinija koje je proučavao još kao seminarist, u *Viencu* se javlja s dvjema pjesmama: *Sebičnost i milosrdnost*³⁵⁷ u prijevodu Stjepana Buzolića, a pod imenom Jakov Zanello, te pjesmom *Jednoj okamanjenoj školjki*,³⁵⁸ također u Buzolićevu prijevodu, a koji prevoditelj posvećuje svojem prijatelju Spiridionu Brusini, tada ravnatelju zagrebačkoga Narodnoga zemaljskog muzeja.

Godine 1848. izašla je knjiga Vincenza Giobertija o moralnoj i društvenoj nadmoći Talijana koja je prihvaćena s velikim entuzijazmom. Pošto je u nekoliko mjeseci zemlja postala konstitucionalna nakon Leopoldove reforme, ustanka u Siciliji, ustava u Torinu, Firenci i na kraju Rimu, a rat protiv Austrije gotovo spontano već bio započeo izgledajući više kao vojna pomoć narodu Lombardije i Venecije koji je samo branio svoja prava, Zanella je pratio ta kretanja s iskrenim patriotskim uvjerenjem i nemalim strahom koji se pokazao opravdanim. Kad pada Vicenza, njegov rodni kraj, policija koja je bila upozorena na Zanellijeve patriotske osjećaje upada u njegov stan, obavlja pretres i pronalazi kopiju Pellicova rukopisa *Le mie prigioni* koju je zaplijenila. Vrlo mu je teško palo to što je morao ostaviti mjesto učitelja jer je to osjećao svojim pozivom i posvetio se ponajviše studiju grčkoga. Bio je vrstan prevoditelj s

³⁵⁴ *Vienac*, g. XXXIV., sv. 12., str. 184. – 186., 199. – 201.

³⁵⁵ *Vienac*, g. XI., sv. 25., str. 402. – 403., 412. – 413.

³⁵⁶ *Chiampo*, 9.9. 1820. – Gavazzale di Ponticello Conte Otto, 17.5. 1889.

³⁵⁷ *Vienac*, g. XX., sv. 24., str. 369.

³⁵⁸ *Vienac*, g. VIII., sv. 11., str. 172.

grčkog i latinskog još prije nego što je počeo prevoditi s njemačkoga i engleskoga. Izdavač Bàrbera 1868. izdaje njegovu prvu knjigu *Versi (Stihovi)* koja se pokazala veoma uspješnom. Najzanimljiviji aspekt Zanelline poezije ipak nije ni povijesna ni seoska tematika, a nije ni inspiriranost prirodom ili znanošću, već specifična astralna poetičnost kojoj je tema svemir. Već u svojim prvim pjesmama, u neobjavljenim stihovima iz 1858., donosi ovu temu posve nepoznatu i neuobičajenu za svoje vrijeme, u kojima se nebo pojavljuje ne u tradicionalnom, klasičnom obliku, već kao nebo znanstveno poimano. I u Tommasea će se pojaviti nebo koje možemo definirati znanstvenim, ali u njega se te pjesme uklapaju u širi sklop poezije otkupljenja. U Zanelle se javlja samo kršćanska kontemplacija širokog svemira kojim vlada Božja snaga. Stvaranje je prema njegovu mišljenju kontinuirano i savršeno, priroda se neprekidno obnavlja, život je neuništiv, a sve što umire može se ponovno roditi. Sve to iskazuje u pjesmi *Microscopio e telescopio* i kasnije u *Le palme fossili* iz 1877.

Romanopisac Iginio Ugo Tarchetti poznat je po romanu *Fosca* u kojem pripovijeda o Giorgiu, časniku u nezanimljivoj mjestu u kojem živi došavši iz Milana. U mjestu upoznaje rođakinju pukovnika garnizona koja je personifikacija bolesti i ženske hysterije, uz to izrazito ružna te stoga predstavlja ženski princip kao dijaboličan, prijeteći i okrutan. U *Viencu* on se međutim javlja lirskim prilogom, pjesmom *Cjelov*³⁵⁹ u prijevodu potpisanom s M. O., a kasnije ćemo naći i druge njegove priloge u *Hrvatskoj vili* i *Hrvatskoj* te se u našoj periodici ukupno pojavljuje četiri puta.

Giovanni Prati³⁶⁰ postaje poznat kada 1841. objavljuje pripovijetku u stihovima *Edmeneganda* koja izaziva skandal. U njoj govori o prijevari, stvarnom događaju koji je preuzeo iz dnevnog tiska te time prvi put unosi u talijansku literaturu stvarne događaje iz svakodnevnog života. Kao vatreni pristaša sabaudske monarhije tijekom događaja 1848. bio je udaljen iz Venecije, a zatim i iz Firence. Nastanio se zatim u Piemonteu i konačno u Rimu. Njegove pjesme, a osobito djelo *Poesie scelte* svrstavaju ga u najplodnije pjesnike druge generacije romantičara. U njegovim se stihovima slave domovina, ljubav i idila, skromnost, a prilagođava se u manirističkoj maniri strujama stranih poetika koje su tada bile vrlo moderne, npr. Byrona, Heinea i Hugoa. U *Viencu* se pojavio odom pod naslovom *Njekoj židovki*³⁶¹ u prijevodu Stjepana Buzolića.

³⁵⁹ *Vienac*, g. XIV., sv. 44., str. 704.

³⁶⁰ 1814. – 1884.

³⁶¹ *Vienac*, g. XIX., sv. 16., str. 241.

Najbrojnijim lirskim priložima javlja se Giosuè Carducci, a riječ je o ukupno sedam priloga objavljenih sljedećim redom: *Ruit hora*,³⁶² *K udaji moje kćerke*,³⁶³ *Miramar*,³⁶⁴ *Aurori*,³⁶⁵ *Valkirijama za sprovod Jelisave carice i kraljice*,³⁶⁶ *Jesenski pozdrav*³⁶⁷ i *Na gozbi*.³⁶⁸ Kćeri je uputio pjesmu i Ovidije,³⁶⁹ koji se javlja tim jedinim prilogom, a u skupini starih latinskih pisaca koje nalazimo u *Viencu* pridružuje mu se još jedino Horacije s ukupno tri priloga.³⁷⁰ Brojnošću priloga, Carduccija slijedi Dante s ukupno šest pojavljivanja: iz *Božanstvene komedije* peto pjevanje *Pakla* u prijevodu Stjepana Buzolića,³⁷¹ *Matilda. Iz Božanstvene komedije*³⁷² te *Sordello*, ulomak iz *Božanstvene komedije* u prijevodu i s tumačenjem Ante Tresića Pavičića, zatim u prijevodima potpisanim s P. P. *Smrt kneza Ugolina*³⁷³ i *V. spjev Danteova Pakla*³⁷⁴ te u prijevodu Stjepana Ivčevića *Franjica Riminjka*.³⁷⁵ Od pjesnika koji vremenom i stilom ne pripadaju suvremenosti periodike koju promatramo, nalazimo pjesme studije: Tassova *Dva soneta u slavu Cvijete Zuzorićeve*³⁷⁶ u prijevodu samog Šenoe i *Talijanskoj*³⁷⁷ Vincenza da Felicaje.³⁷⁸ Važno je međutim napomenuti da je vremenska udaljenost ovih autora urednikovim izborom stavljena u drugi plan, a prilozi su objavljeni zbog suvremenosti tematike: u prvom slučaju veličanje velikih imena i umova domaćeg ognjišta i putem njih povezanosti s Europom,

³⁶² *Vienac*, g. XXV., sv. 48., str. 764.

³⁶³ *Vienac*, g. XXVI., sv. 8., str. 125.

³⁶⁴ *Vienac*, g. XXVI., sv. 11., str. 170.

³⁶⁵ *Vienac*, g. XXIX., sv. 43., str. 686. – 687.

³⁶⁶ *Vienac*, g. XXXIV., sv. 39., str. 616.

³⁶⁷ *Vienac*, g. XXXV., sv. 12., str. 369.

³⁶⁸ *Vienac*, g. XXXV., sv. 18., str. 566.

³⁶⁹ *Vienac*, *Kćeri Peilli* u prijevodu Tomislava Maretića, g. VI., sv. 31., str. 484. – 485.

³⁷⁰ *Vienac*, *Horacijeva poputnica*, g. VII., sv. 29., str. 466.; *Zlokobno drvo*, g. X, sv. 30, str. 475. – 476. Oba priloga preveo je T. Maretić, a za posljednji, *Satira 1. Iz knjige 1*, g. XXVI, sv. 14, str. 219. – 220. nije naveden prevoditelj.

³⁷¹ *Vienac*, g. XX., sv. 52, str. 817. – 818.

³⁷² *Vienac*, g. XXV., sv. 15., str. 229. – 230.

³⁷³ *Vienac*, g. II., sv. 3., str. 37.

³⁷⁴ *Vienac*, g. II., sv. 9., str. 133. – 134.

³⁷⁵ *Vienac*, g. X., sv. 26., str. 412. – 414.

³⁷⁶ *Vienac*, g. VI., sv. 1., str. 11.

³⁷⁷ *Vienac*, g. V., sv. 30., str. 469.

³⁷⁸ Firenze, 30. 12. 1624. – 24. 4.1707. Spominje se i pod arkadijskim pseudonimom Polibo Armonio.

a u drugom slučaju ideja ujedinjenja. Foscolo,³⁷⁹ Leopardi³⁸⁰ i Manzoni³⁸¹ javit će se s po jednim prilogom. U *Viencu* nalazimo i jedini prilog pjesnika Riccarda Pitterija³⁸² pod naslovom *Trovero i kraljica* u prijevodu Rikarda Katalinića Jeretova. Foscolo će se međutim još jednom pojaviti pod autorstvom potpisanom s „V-ž-ć stariji” svojom pjesmom³⁸³ posvećenom Ippolitu Pindemonteu,³⁸⁴ svom velikom prijatelju neoklasicističkog ukusa koji je, iako poštujući revolucionarnu ideju, stremio uvijek idealu mira.

Glede talijanističke motivacije u pjesmama koje nalazimo u *Viencu*, nanizati ćemo brojne priloge: *Florentinske elegije*³⁸⁵ Franje Cirakija, *Staroga gondoliera*³⁸⁶ potpisana s I. T., Šenoinu povjesticu *Francescho delle Barche*³⁸⁷, *Propast Venecije*³⁸⁸ te *Veliki petak u Pizi*,³⁸⁹ pjesmu *Neumrlom Nikoli Tommaseu*³⁹⁰ P. Kunčića objavljenu u povodu otkrivanja spomenika N. Tommaseu u Šibeniku, zatim *Mletačkog lava*³⁹¹ Osman-bega Štafića te istoimenu crticu Rikarda Katalinića Jeretova u istom broju časopisa.³⁹²

Jeretov je Tommaseu posvetio i članak u istom broju časopisa u kojem je objavljena pjesma njemu u čast,³⁹³ a posvetio mu ga je i Dinko Politeo u povodu stogodišnjice rođenja.³⁹⁴ Brojne članke koji se dotiču tematike kojom se bavimo u ovom radu svrstati ćemo prema kategorijama, pa ćemo u prvu staviti pitanje hrvatsko-talijanskih povijesnih doticaja, od jednostavnog podsjećanja na zajedničko podrijetlo jedne obitelji,³⁹⁵ preko proučavanja slavenske zajednice u

³⁷⁹ *Vienac*, *O groblju Hipolitu Piemontu*, g. I., sv. 2., str. 28. – 32.

³⁸⁰ *Vienac*, *Noćni pjev čobanina azijskih pustara* u prijevodu Stjepana Buzolića, g. II, sv. 25, str. 393. – 395.

³⁸¹ *Vienac*, *Peti svibnja*, g. II., sv. 14., str. 209. – 210.

³⁸² Trst, 1853. – Rim, 1915.

³⁸³ *Vienac*, g. II., sv. 41, str. 641. – 642., 657. – 658.

³⁸⁴ 13.11.1753. – 18.11.1828.

³⁸⁵ *Vienac*, g. IV., sv. 7., str. 106., 119., 137., 150.

³⁸⁶ *Vienac*, g. VII., sv. 8., str. 123.

³⁸⁷ *Vienac*, g. VII., sv. 24, str. 379. – 380.

³⁸⁸ *Vienac*, g. VIII., sv. 20., str. 321. – 324.

³⁸⁹ *Vienac*, g. VIII., sv. 27., str. 446.

³⁹⁰ *Vienac*, g. XXVIII., sv. 22., str. 342.

³⁹¹ *Vienac*, g. XXVIII., sv. 48., str. 756. – 757.

³⁹² *Vienac*, g. XXVIII., sv. 48., str. 757.

³⁹³ *Vienac*, g. XXVIII., sv. 22., str. 346. – 348.

³⁹⁴ *Vienac*, g. XXXIV., sv. 45., str. 707. – 711.

³⁹⁵ *Vienac*, *Crtica o hrvatskih i talijanskig Frankopanih*, g. III, sv. 37, str. 597. – 599.

južnoj Italiji,³⁹⁶ slavenskoj akademiji u Bologni³⁹⁷ te Slovencima i Hrvatima u Italiji.³⁹⁸ U drugu kategoriju svrstat ćemo poniranje u starorimsku prošlost govoreći o rimskim grobovima,³⁹⁹ rimskim bakanalijama⁴⁰⁰ i odjeći starih Rimljana,⁴⁰¹ pri čemu autori članaka podsjećaju gotovo uvijek na europski kulturni značaj utemeljen na starorimskoj kulturi s kojom smo i sami povezani, a pomičući se vremenski prema Mlecima⁴⁰² i Duždevoj palači u Veneciji,⁴⁰³ podsjećaju na sukobljenost i donose oprečne osjećaje. U trećoj kategoriji ogledat će se Šenin urednički interes za romansku kulturu pa nalazimo članke koji donose širi pregled cjelovitoga romanskog područja⁴⁰⁴ te talijanske i francuske galerije.⁴⁰⁵

Talijansku novelu predstaviti će u *Viencu* Silvio Pellico novelom *I matrimoni* (u hrv. prijevodu *Brak*),⁴⁰⁶ Fogazzaro novelom *Malgari*⁴⁰⁷ u prijevodu Marka Vežića, Francesco dall'Ongaro novelom *La fidanzata del Montenegro (Crnogorka)*⁴⁰⁸ te Cesare Cantù.⁴⁰⁹ U *Viencu* je on zastupljen s nekoliko priloga: novelom *Isotta* iz zbirke *Novelle lombarde* (u prijevodu *Isota*),⁴¹⁰ *Povera Menica!* (u prijevodu *Uboga Menica*)⁴¹¹ i *La Setajuola (Posljednja svilarica)*,⁴¹² sve u

³⁹⁶ *Vienac*, članak ruskog povjesničara V. Makuševa, g. III, sv. 39, str. 626. – 630., 642. – 646.

³⁹⁷ *Vienac*, g. XV., sv. 33., str. 532. – 535., 548. – 561.

³⁹⁸ *Vienac*, g. XXXIV., sv. 25., str. 397. – 398.

³⁹⁹ *Vienac*, g. XXX., sv. 45., str. 703. – 704, 718. – 720.

⁴⁰⁰ *Vienac*, g. X., sv. 17., str. 279. – 280.

⁴⁰¹ *Vienac*, g. X., sv. 26., str. 418. – 421., 437. – 449.

⁴⁰² *Vienac*, g. XVI., sv. 1., str. 9. – 10., 28. – 30., 42. – 43.

⁴⁰³ *Vienac*, g. XVI., sv. 3., str. 44., 45.

⁴⁰⁴ *Vienac*, g. IX., sv. 7., str. 108. – 110., 208. – 210.

⁴⁰⁵ *Vienac*, g. XXIX., sv. 45., str. 722. – 724.

⁴⁰⁶ *Vienac*, g. X., sv. 45., str. 717. – 720.

⁴⁰⁷ *Vienac*, g. XXXIII, sv. 44., str. 886. – 887., 905. – 908.

⁴⁰⁸ *Vienac*, g. V., sv. 26., str. 405. – 409., 422. – 425., 438. – 442.

⁴⁰⁹ Milano, 11. 3. 1804. – Brivio, 5.12.1895. Svoje prvo djelo *Sulla storia lombarda del secolo XVII*. objavio je 1832., a 1833. optužen je da je član organizacije Giovine Italia i zbog toga zatvoren. Optužbe nisu bile ozbiljno utemeljene, pa mu je austrijska vlada dala mirovinu, ali mu je zabranila zapošljavanje u bilo kojoj obrazovnoj instituciji. Stoga od 1836. do 1837. objavljuje četiri knjige za djecu. Postaje slavan nakon objavljivanja povijesnog romana *Margherita Pusterla* 1838. koji je napisao u zatvoru 1835. i 1836. Ekonomsku sigurnost donosi mu pak 36 knjiga djela *Storia Universale*, objavljenog u Torinu između 1838. i 1846. S ujedinjenjem Italije započinje svoju političku karijeru, izabran je za zastupnika i u Parlamentu predstavlja klerikalnu i konzervativnu oporbu novoj vladi. Njegovo posljednje djelo *Ultimo romantico* može se smatrati i ostavštinom jer u njemu potvrđuje sve principe koji su ga vodili tijekom književnog djelovanja, povjerenje dano crkvenoj vladi u državi u kojoj mala mjesta imaju samostalnost.

⁴¹⁰ *Vienac*, g. X., sv. 12., str. 181. – 184.

⁴¹¹ *Vienac*, g. XI., sv. 4., str. 53.–56., 69.–70.

⁴¹² *Vienac*, g. XI., sv. 6., str. 86.–90., 100.–102.

prijevodu s potpisom V. H., a posljednji je prilog kasnije objavljen i u *Hrvatskoj* (1884. – 1889.)⁴¹³ u prijevodu M. Radoslavića koji je u istom časopisu objavio i prijevod novele *Agnese o la veglia di stalla* (pod naslovom *Anjeze ili sielo u staji*).⁴¹⁴

Predstavnik je novelističkoga žanra i Salvatore Viale,⁴¹⁵ prvi autor koji je u svojem djelu *Dionomachia* (1817.) upotrijebio jezik Korzike u djelu književne vrijednosti. I Niccolò Tommaseo tvrdi za ovo djelo da je najbolja kompozicija herojsko-komičnoga tipa. U skladu s idejama liberala, Salvatore Viale imao je važno mjesto u obnovi kulturne i nacionalne tradicije naroda Korzike i obranio ulogu talijanskog jezika kao jezika kulture i obrazovanja na otoku. Iz djela *Dell'uso della lingua patria in Corsica* (1858.) donosim citat koji bi, bez obzira na to jesu li ikada na njega naišli ili ne, zasigurno, kao princip, bio znakovit za naše preporoditelje: „Nakon čitanja ovih pjesama vidi se da Korzikanci nemaju, niti da su do sada mogli imati, drugu poeziju i literaturu osim talijansku. Izvor i sastav poezije jednoga naroda nalazi se u njegovoj povijesti, njegovoj tradiciji i njegovim običajima, u njegovom biću i sluhu: svim stvarima u kojima Korzikanac u suštini odudara od francuskog kontinenta, a osobito od prototipa francuskog čovjeka kakav je onaj pariški. Neću govoriti o jeziku koji počiva na istim već rečenim principima; korzikanski jezik je također talijanski, čak štoviše, do sada je bio jedan od najčišćih talijanskih dijalekata.” U *Viencu* je zastupljen jedinim prilogom, *Il voto di Pietro Cirneo*, pod naslovom *Zavjet Petra Cirneja*,⁴¹⁶ povijesnom novelom, što je i jedino njegovo pojavljivanje u našoj periodici.

Antonio Caccianiga⁴¹⁷ u našoj se periodici javlja samo crticom *Corvo bianco* iz djela *Bozzetti morali ed economici (Biela vrana)* u *Viencu*.⁴¹⁸ Na njegovo ćemo ime naići i u *Novom vieku* u rubrici vijesti iz Italije,⁴¹⁹ vezano za pisma umrloj supruzi, *Lettere di un marito alla moglie morta*, objavljena 1897. u Milanu. Autor osvrta napominje da Caccianiga u svojoj domovini ne

⁴¹³*Hrvatska*, g. IX., sv. 16. – 17., str. 117.–118.

⁴¹⁴*Hrvatska*, g. X., sv. 8., str. 51.–52., 9.–10.

⁴¹⁵ Bastia, 6.9. 1787. – 23.11. 1861.

⁴¹⁶*Vienac*, g. VIII., sv. 14., str. 225.–228., 247.–250., 261.–266.

⁴¹⁷ Treviso, 1823. – Maserada sul Piave, 1909. Izbjeglica u Pijemont i kasnije u Pariz, prefekt i izaslanik u Parlamentu, bavio se studijem problema agronomije te novinarstvom. Izdao je i uređivao od 1848. časopis *Lo spirito folletto*, a glede književnog djela bavio se isključivo događajima inspiriranim životom provincije i trevizanskog sela. *La vita campestre* (1863.) mu je najpoznatije djelo.

⁴¹⁸*Vienac*, God. XII., sv. 46, str. 745 – 750.

⁴¹⁹*Novi viek*, g. II., str.312.

uživa glas velikog umjetnika, ali se njega ipak dojmio iskrenošću i originalnošću, usprkos priznavanju nedostatka umjetničke vještine.

U petnaestom godištu *Vienca* pod uredništvom Vjekoslava Klaića i M. Maravića javlja se prvi put D'Annunzio⁴²⁰ novelom *Toto*⁴²¹ u prijevodu potpisanom s J. K. O., niti godinu dana pošto je objavljena u Italiji, a zatim nakon punih petnaest godišta i novelom *Campane (Zvona)*⁴²² u prijevodu Nikole Ostojića. Dinko Politeo donosi pak prikaz tragedije *Francesca da Rimini* pod naslovom *Franka iz Riminija*.⁴²³

Osim već spomenutim putopisom, De Amicisa se u *Viencu* predstavlja i kao novelist prilozima *Kolajna*,⁴²⁴ *Quel giorno ... (Onaj dan...)*,⁴²⁵ *Crne kose*,⁴²⁶ *Alberto*,⁴²⁷ *Nadzornikov pohod*,⁴²⁸ te studijom o Zoli objavljenom u preradi Ante Tentora⁴²⁹, a objavljena je i njegova crtica pod naslovom *Dječica. Listići jednoga otca za album*⁴³⁰ koja je jedina crtica talijanskih autora općenito objavljena u *Viencu*.

Za novele *Ben Talha Mozabićanin, povijest jednog pričalca* i *Brahminova tajna. Novella al fresco* navedeno je da je djelo C. Plemenitog Vincentija, a novela *Dva Španjolca*⁴³¹ djelo talijanskoga političara i književnika Cesarea Balba.⁴³² Posljednji od talijanskih novelista koji se javljaju konkretnim prilogom, a ne u bilješci ili osvrtu, jest Tommaseov lektor i suradnik Povijesnoga talijanskog arhiva Guido Falorsi⁴³³ novelom *Presuda*.⁴³⁴

⁴²⁰ Gabriele D'Annunzio, Pescara, 12. 3. 1863. – 1. 3. 1938.

⁴²¹ *Vienac*, g. XV., sv. 16., str. 256. – 258.

⁴²² *Vienac*, g. XXX., sv. 44., str. 707. – 709.

⁴²³ *Vienac*, g. XXXV., sv. 23., str. 734. – 736., 763. – 768.

⁴²⁴ *Vienac*, g. X., sv. 39., str. 620. – 625.

⁴²⁵ *Vienac*, g. X., sv. 43., str. 685. – 688.

⁴²⁶ *Vienac*, g. XV., sv. 23., str. 369. – 371., 386. – 389.

⁴²⁷ *Vienac*, g. XVII., sv. 5., str. 71. – 74., 85. – 87.

⁴²⁸ *Vienac*, g. XXII., sv. 25., str. 391. – 394.

⁴²⁹ *Vienac*, g. XIV., sv. 14., str. 218. – 220., 237. – 239.

⁴³⁰ *Vienac*, g. XV., sv. 44., str. 710. – 721.

⁴³¹ *Vienac*, g. XII., sv. 33., str. 525. – 528., 542. – 544.

⁴³² Torino, 21.11.1789. – 3.6.1853.

⁴³³ 1847. – 1920.

⁴³⁴ *Vienac*, g. XI., sv. 51., str. 809. – 812., 826. – 830.

Naići ćemo i u *Viencu* na mletačku novelu, ovaj put iz pera Franje Cirakija,⁴³⁵ novelu *Montecchi i Capuletti*⁴³⁶ Fedora Brestova te novelu *Tizianov sin*⁴³⁷ francuskog pisca Alfreda de Musseta⁴³⁸ kao talijanističke motive u noveli netalijanskih autora.

Gerolamo Rovetta⁴³⁹ u *Viencu* se javlja u jednom članku A. Harambašića.⁴⁴⁰ Kao veristički pisac opisuje osjećaje likova često pesimistički, ali i ironički. Na temelju Zoline i Daudetove poetike traži inspiraciju za svoje drame, a likove uzima iz plemićkog svijeta (npr. u svom prvom romanu *Mater dolorosa* iz 1882.) te političkog života i života visoke građanske klase Lombardije na prijelazu 19. u 20. stoljeće, već udaljene od preporodnih ideala. Patriotskom dramom *Romanticismo* postigao je ipak golem uspjeh.

Dramska forma talijanskih autora koju u *Viencu* nalazimo jest Leopardijev *Dialogo di un venditore d'almanacchi e di un passeggero* iz zbirke *Novelle morali* (u prijevodu *Dijalog između jednog prodavača koledara i putnika*)⁴⁴¹ i tragedija *Virginia* (*Virginija*) Victora Alfierija⁴⁴² u prijevodu F. J. Despota, pa je tako najmanje zastupljen literarni oblik od svih nabrojanih.

Vienac je liberalno uređivan od 1891. do 1896. pod uredništvom Josipa Pasarića, kad časopis postaje zrcalo književnog stvaralaštva i kritike te su u njemu objavljivani najvažniji prijevodi i prikazi iz stranih književnosti. Ipak, pod stalnom je prismotrom obzoraša.

⁴³⁵ *Vienac, Andjelina*, g. III., sv. 39., str. 617. – 621., 633. – 636.

⁴³⁶ *Vienac*, g. VIII., sv. 20., str. 324. – 327., 337. – 339.

⁴³⁷ *Vienac*, g. IX., sv. XX., str. 317. – 319., 333. – 335.

⁴³⁸ Paris, 11.12.1810. – 2.5.1857.

⁴³⁹ Brescia, 1851. – Milano, 1910.

⁴⁴⁰ *Vienac*, g. XXXV., sv. 4., str. 132 – 136.

⁴⁴¹ *Vienac*, g. XXI., sv. 52., str. 829. – 830.

⁴⁴² 1749. – 1803. Walter Maturi ga naziva „prvim slobodnim čovjekom intelektualcem Risorgimenta“ u: *D’Azeglio, Dizionario biografico degli Italiani*, Roma, 1962., str. 746. – 752.

X. ČASOPISI U RAZDOBLJU REALIZMA

10.1. *Bunjevačka i šokačka vila* ([1871.] - 1876.), *Hrvatski sokol* (1870.) i *Hrvatska lipa* (1875.)

Ivan Antunović,⁴⁴³ preporoditelj među bunjevačkim Hrvatima, historičar, pisac i naslovni biskup bosanski, 1872. u Temišvaru je objavio putopisnu knjižicu džepnog formata *Poučne iskrice koristnoj pučkoj zabavi. Putem po Italiji 1869-e*. Bila je razasлана besplatno pretplatnicima i suradnicima *Bunjevačkih i šokačkih novina*.⁴⁴⁴ U pedeset kraćih odjeljaka opisuje dvomjesečno putovanje Italijom u koju je stigao potkraj 1869. uoči Vatikanskoga koncila. To djelce koje je pisano s naglašenim rodoljubivim, moralnim, prosvjetiteljskim i kršćanskim pobudama, ima i književne značajke. Po običaju tadašnjih putopisaca, pokušava čitatelju predočiti zanimljive pojedinosti iz talijanske prošlosti i sadašnjosti, historijom i kulturom bogate mediteranske zemlje, našim ljudima u unutrašnjosti tako malo poznate. Opisujući sela, gradove i krajolike, rado govori o načinu života i običajima Talijana, o ekonomskom napretku i političkim prilikama u toj zemlji na Apeninskom poluotoku, prema kojoj je blagonakloniji od dalmatinskih putopisaca koji bitku biju protiv talijanštine. Ističe talijansku marljivost u obrađivanju zemlje, fasciniran je mediteranskom vegetacijom. Živeći podalje od Italije, u zemlji koja je u usporedbi s njom i složenija i zaostaliya u svemu, doživljava Italiju skladnom i sretnom. Slično i drugim putopiscima – kontinentalcima, pred morskom masom i pučinom stoji sa strahopoštovanjem te savjetuje čitatelju nek se drži kopna.

Samo je jedan talijanistički prilog u časopisu *Bunjevačka i šokačka vila*, a to je novela anonimnog autora pod nazivom *Paganinijev drvenjak*,⁴⁴⁵ u prijevodu potpisanom St. K. Tekst

⁴⁴³ 1815. – 1888.

⁴⁴⁴Kako se vidi iz: god. 1872., br 43., str. 171.

⁴⁴⁵*Bunjevačka i šokačka vila*, g. IV., sv. 2., str. 7., 11.–12., 14.–15.

započinje viješću o Paganinijevoj smrti i nije odviše zanimljiv. Zanimljiviji je međutim komentar u rubrici *Novi glasi*⁴⁴⁶ iz 1874. godine koji se osvrće na ekonomsku situaciju Italije:

„Talijani se nadaju: da im državni manjak za ovu godinu neće prijeći 128 milijuna.“

Glede *Hrvatskog sokola*, u našu temu ulaze i putopisi Ivana Kukuljevića Sakcinskog *Putne uspomene iz Hrvatske, Dalmacije, Albanije, Krfa i Italije*⁴⁴⁷ iz kojih se jasno vidi da je putovao ponajprije kao historičar velike kulture i rodoljubljiva ilirsko-jugoslavenske orijentacije, ali i kao turist željan novih viđenja i spoznaja.

Kukuljević je oštro kritizirao papinsku vlast i utjecaj pod dojmom postkoncilskoga raspoloženja u vezi sa Strossmayerovim suprotstavljanjem proglašavanju dogme o Papinoj nezabludivosti u istupu na Koncilu 1870. Kukuljević ne bi tako kritički istupio prema Vatikanu dvadesetak godina prije kad je bio na tom putovanju koje sad spominje. Ipak, ostale su mu neke neugodne uspomene iz vremena boravka u Rimu: nepristupačnost ljudi u rimskim bibliotekama i arhivima u kojima papinske vlasti skrivaju od drugih mnoge historijske tajne, većinom nepovoljne za Katoličku crkvu. Vatikansku vlast i samog Papu povezuje, u duhu vremena objavljivanja putopisnih uspomena, s prošlošću svoga naroda. Tako piše da je „papa Siksto V, porijeklom Slaven, bio onaj koji je kao stožernik i kao papa učinio više za poljepšaj Rima nego svi ostali Rimljani iza pada Rimskog Carstva.“ Djelo je pisano u tzv. Šenoinu, dakle već neilirskom dobu, ali ima i dalje osobitosti ilirskog programa.

U *Hrvatskoj lipi*, listu koji je 1875. pokrenuo Vjekoslav Klaić, a izdaje ga Dragutin Albrecht u svojoj knjigotiskari u Zagrebu, urednici su Dragutin Jagić i Vjekoslav Klaić. U ovom listu „zabavi i pouci“, nalazimo mnogo više talijanističkih priloga: *Hrvatski kraljević u Mletcih (998. – 1009.)*⁴⁴⁸ članak je V. Klaića povijesne tematike, a Niccolò Tommaseo pojavljuje se kako u formi ilustracije,⁴⁴⁹ tako i kao tema članka⁴⁵⁰ J. Milčetića. Rikard F. Jorgovanić objavljuje pak u *Hrvatskoj lipi* svoje *Mletačke elegije*,⁴⁵¹ pjesme inspirirane mletačkim ozračjem i s tematikom

⁴⁴⁶ *Bunjevačka i šokačka vila*, g. IV., sv. 7., str. 28.

⁴⁴⁷ *Hrvatski sokol*, I/1870., br. 1. –8.,10. –23.,25.,26. U knjigu pod istim naslovom, Zagreb, 1873., uneseni su itekstovi iz *Vienca* IV/1872., br. 29. –32.,34.,36.,37.,38.,46. –51.

⁴⁴⁸ *Hrvatska lipa*, god. 1., sv. 25., str. 206.

⁴⁴⁹ *Hrvatska lipa*, god. 1., sv. 27., str. 206.

⁴⁵⁰ *Hrvatska lipa*, god. 1., sv. 27., str. 224, 231.–232, 240, 248, 255.–256, 264, 274, 281.–282, 288. –290.

⁴⁵¹ *Hrvatska lipa*, god. 1., sv. 38., str. 310.

koju već sam naslov iskazuje. Torquato Tasso pojavljuje se također kako u formi ilustracije⁴⁵², tako i kao tema jedne anonimne bilješke.⁴⁵³ Anonimne su i bilješke o katakombama u Rimu⁴⁵⁴ te o jezeru Albanu i dvorcu Castel Gandolfo⁴⁵⁵ koje se pojavljuju i u formi ilustracije.⁴⁵⁶

10.2. *Slovinac* (1878. – 1884.)

Kulturni su časopis *Slovinac* 1878. godine pokrenuli narodnjaci s mlađim suradnicima, a bio je to dubrovački odgovor na raspad političkog jedinstva Hrvata i Srba u Dalmaciji. Program hrvatsko-srpske pomirbe pod nazivnikom slovinstva sadržan je već u naslovu lista i posrijedi je mješavina ilirskih ideja i slovinske ideje stare dubrovačke književnosti. Pojam slovinstva načelno se podudara sa suvremenim shvaćanjem slavenstva, rabi se i u označavanju gramatičkog nazivlja, pa ga tako Lovro Šitović Ljubušak izvodi iz pojma *slovo* kao hrvatski termin za gramatiku: *Ima se znati da ovo ime grammatika jest gerčko, i latinski reći će litteratura, a naški slovstvo aliti slovinstvo.*⁴⁵⁷ U Kačića se uglavnom ograničava na južnoslavenski prostor, a u prvom je izdanju Parčićeva rječnika sinonim za hrvatski.⁴⁵⁸

Jezikoslovac i književnik Luko Zore, gorljivi katolik koji je prihvatio srpstvo kao i Orsat Pozze (Medo Pucić), bio je pokretač časopisa i kreator ideologije novog dubrovačkog slovinstva, ali nikada nije pristupio Srpskoj stranci i ostao je u redovima narodnjaka i kao zastupnik u bečkom carevinskom vijeću. Listovi koje su uređivali i vodili dubrovački Srbi katolici bili su *Gušterica* (1882 – 1883), *Glas Dubrovački* (1885 – 1886), *Radnik* (1887) te *Dubrovnik* (1892. – 1914.) kao najvažnije glasilo Srba katolika i Srpske stranke u Dubrovniku. U svom radu *Nacija u stranačkim ideologijama: primjer Dubrovnika potkraj 19. stoljeća*⁴⁵⁹ Stjepan Čosić utvrđuje da

⁴⁵²*Hrvatska lipa*, god. 1., sv. 39., str. 319.

⁴⁵³*Hrvatska lipa*, god. 1., sv. 39., nepaginirano

⁴⁵⁴*Hrvatska lipa*, god. 1., sv. 46., nepaginirano

⁴⁵⁵*Hrvatska lipa*, *Albansko jezero i papinski dvorac: Castel Gandolfo*, god. 1, sv.42, nepaginirano

⁴⁵⁶*Hrvatska lipa*, *Albansko jezero i Castel Gandolfo*, god. 1, sv. 42, str. 347.

⁴⁵⁷Ljiljana Kolenić, *Pogled u tvorbu staroga hrvatskoga gramatičkog nazivlja*, UDK 811.163.42'366(091)81'373.46:001.4(091), pregledni članak, primljen 21. 3.2006., prihvaćen za tisak 26. 6.2006.str. 153;<http://3A%2F%2Fhrcaak.srce.hr%2Ffile%2F34939&ei=E8hZV>

⁴⁵⁸*Rječnik talijansko-slovinski (hrvatski)*, priredio ga za tisak Dragutin A. Parčić, kanonik slovinskoga sv. Jeronima u Rimu, drugo popravljeno i pomnožano izdanje, u Senju 1887. Tisak i naklada U. Luster/Vocabolario italiano-slavo (croato) compilato per cura di Carlo A. Parčić canonico di s. Girolamo degli Slavi in Roma, seconda edizione corretta e aumentata, Sgna 1887. Tipografia dell'editore U. Luster

⁴⁵⁹ u: *Dijalog povjesničara - istoričara 3*, Zagreb 2001.: 51-65 ili: <http://issuu.com/imota/docs/stjepan--osi--nacija-u-trana-kim-ideologijama-pri>

je tako komponirano političko jedinstvo nekritički izjednačavalo dva idejno, kontekstualno i vremenski posve različita oblika identifikacije. Kao produkt političkog laboratorija, bez realnih etničkih potencijala, slovinstvo je značilo ideološku retardaciju te se u svojoj posljednjoj fazi, a list *Slovinac* je izlazio do 1884., pretvorilo u smjesu selektiranih i prilagođenih elemenata dubrovačke kulture i tradicije, koje su pružale potporu već oblikovanoj i neusporedivo uspješnijoj srbokatoličkoj ideologiji.

Od talijanskih pisaca u ovom dubrovačkom listu, kojem smo već istaknuli izrazito političko obilježje, susrećemo Leopardija,⁴⁶⁰ F. Ferrarija,⁴⁶¹ L. Stecchettija,⁴⁶² S. Pellica⁴⁶³ i N. Tommasea.⁴⁶⁴ Tommaseo se osim pjesmom javlja i s dvjema biografijama, jednom o Gjonu Restiću (Giunio Resti),⁴⁶⁵ pjesniku i zadnjem dubrovačkom knezu, a jednom o Benediktu Stojkoviću⁴⁶⁶ nepotpisanog prevoditelja, najvjerojatnije istoga koji je preveo i biografiju *Sabo Sade (Sebastiano Dolci)*⁴⁶⁷ I. Cantua te Gasparea Gozzija⁴⁶⁸ *Le due pantofole* (u prijevodu *Kobne papuče*).⁴⁶⁹ Pripovijest je izvađena iz zbirke *Novelle che fan ridere le brigate* više autora, a u bilješci se napominje da ju je bio preveo i Dositej Obradović.

Torquato Tasso zastupljen je jedinim prilogom pod naslovom *Jerusolim slobogjeni*⁴⁷⁰ u kojem Zore uspoređuje i pregledava 1. i 2. pjevanje originala i prijevoda, po njegovu mišljenju Gundulićeva.⁴⁷¹

⁴⁶⁰*Slovinac*, J. Leopardi, pjesma *Italiji*, prev. Filip J. Kovačević, god. VI., sv. 3., str. 33. – 34.

⁴⁶¹*Slovinac*, F. Ferrario, *Gjuro Baljivi*, god. VI/ sv. 3., str. 35. – 38.

⁴⁶²*Slovinac*, pjesma *Wiener Blut. Valzer Johanna Straussa*, prev. Stojan Kosovac, god. VI, sv. 3, str. 42.

⁴⁶³*Slovinac*, pjesma *Mati*, god. VI, sv. 26, str. 406.

⁴⁶⁴*Slovinac*, *Brnja Zamanja*, god. VI, sv. 25, str. 392. –393.

⁴⁶⁵1755. – 1814.

⁴⁶⁶*Slovinac*, god. VII., sv. 19., str. 300. igod. VI., sv. 30., str. 467. – 469.

⁴⁶⁷*Slovinac*, god. VII., sv. 32., str. 502. –504.

⁴⁶⁸ Gaspare Gozzi, Venecija.

⁴⁶⁹*Slovinac*, god. VII., sv. 20., str.324.

⁴⁷⁰*Slovinac*, god. VII., sv. 11., str. 161. – 170., 177. – 187.

⁴⁷¹„G. 1869. našao sam se u biblioteci Zadarskog Gimnazija među knjižurinama prijevod dvaju pjevanja *Jerusolima slobogjena* i poslao prijepis sl. Akademiji u Zagreb, pošto sam usporedio nekoliko fraza, emistiha i stihova ovoga prijevoda s Osmanom, jeda bi tako dokazao da je prijevod Gundulićev, jer na rukopisu nije bilo ničijeg imena. G. 1877 sl. Akademija štampala je ovaj prijevod, a izostavila ovaj prijevod. Veleučeni g. Armin prof. Pavić koji je uredio izdanje Gundulićevih djela, veli u predgovoru da je izostavio ta dva obretna pjevanja *Jerusolima slobogjena* jer *Ljubićevo Ogledalo* veli da je *Vicko Petrović* (dubrovačanin) naški preveo cijel Tasov (sic!) Jerusolim. Da je u ovome oprezu imao nešto razloga g. Pavić, vidi se jasno, ali je svakako sve sumnjivo“, piše u natuknici pod brojem 1, da bi zatim iznio podatak kako je putem Petra Alačevića dospio do saznanja da je prvo pjevanje Gundulićev, a drugo Petrovićev prijevod.

Talijanističke teme iscrpljuju se uglavnom onima iz daleke, rimske prošlosti, bilo da je riječ o pjesmama,⁴⁷² ilustracijama na temu sakralnih ostataka iz rimskih vremena⁴⁷³ ili pronalascima rimskih natpisa na domaćem tlu⁴⁷⁴.

U *Slovincu* je objavljena i Shakespeareova drama pod naslovom *Jul Ćezar* u prijevodu A. Kazalija, koja se tematikom uklapa u već navedeno. Glede ovoga prijevoda važno je naglasiti da se radi o prijevodu s engleskoga Paskoja Antuna Kazalija⁴⁷⁵ koji “u hrvatskim prijevodima nije bio dobar prevoditelj, ali je odigrao iznimno važnu ulogu jer se među prvima teoretski počeo baviti problemima prevođenja i to na razmjerno visokoj razini, te po onome što je prevodio te tako unosio u našu književnu sredinu europske klasike i značajnije pjesnike 19. stoljeća.”⁴⁷⁶

Na kraju niza talijanističkih tema u bibliografiji *Slovinca* navedena je *Petrarca i Laura od Friedricha Gottlieb-a Klopstocka*, pjesma potpisana inicijalima prevoditelja F. R. i V.V.V.,⁴⁷⁷ koja je sa svojom talijanističkom tematikom k nama došla s njemačkoga književnog područja. Većina pisaca 18. stoljeća tematizira u svojim pjesmama Petrarca i Lauru te im daje stilske i sadržajne motive iz *Kanconijera*, ali u Klopstockovoj pjesmi već se po naslovu može zaključiti da se ne temelji na imitaciji, već na recepciji Petrarce. Friedrich Gottlieb Klopstock nije mogao imati mnogo informacija o *Kanconijeru* jer je talijanska lirika na njemačkom jezičnom području bila još nedovoljno poznata, usprkos Martinu Opizu i Paulu Flemingu. Klopstock je poznavao latinska djela za koja se pojačalo zanimanje tijekom iluminizma. Njegovim poetskim djelovanjem u kojemu inzistira na liričnosti njemačkog jezika i osobnoj interpretaciji Petrarce, a ne na njegovu imitiranju, započinje drugi petrarkizam koji se na njemačkom jezičnom

⁴⁷²*Slovinac, Tutim dalmatinski i Rimljani pod Promonom*, god. II, sv. 14, str. 209.–211., pjesma Grge Biokovca; *Talijanka – SPLICANKA*, god. III., sv. 1., str. 14., ilustracija anonimnog autora i pjesma pod istim naslovom, god. III., sv. 12., str. 227., potpisana s V.V.V., tri anonimne bilješke pod nazivom *Filiale in Trieste*, god. IV., sv. 1, str. 12.; god. IV., sv. 2., str. 27.–28.; god. IV., sv. 3., str. 47.–48. i jedna pod naslovom *Razgovorna slovnica talijanska*, god. IV., sv. 1., str. 12.

⁴⁷³*Slovinac*, dvije ilustracije: *Starinske rimske crkve u Cavtatu*, sv. 15, str. 300-301 i *Starinske rimske crkve u Spljetu*, god. IV., sv. 18., str. 360 – 361.

⁴⁷⁴*Slovinac, Rimski natpisi u Ercegovini*, God. III, sv. 1, str. 14.; *Rimski natpisi u Hercegovini*, God. III, sv. 21, str. 416.; *Rimski napis*, god. V., sv. 21., str. 334. Sva tri priloga potpisao je Luko Zore, a radi se o dvije bilješke i jednom članku. Bilješku pod nazivom *Rimski napis*, god. VI., sv. 25., str. 394., potpisao je G. Evans.

⁴⁷⁵ 28. 4. 1815. – 1894. Na točan datum rođenja i prethodno pogrešno navođenje upozorava Košutić Brozović, N. (2005.) u radu *Lirski prejpevi P. A. Kazalija*, Zadar, Croatica et Slavica Iadertina, Zadar.

⁴⁷⁶Cit., ibid.

⁴⁷⁷*Slovinac*, god. VI., sv. 1., str. 12. – 13.

području ustabiljuje pojavom Wilhelma Ludwiga Gleima. Specifično petrarkističko poimanje ljubavi tematski i motivski širi se s poezije i na dramu.

Od tadašnjih suvremenih autora nalazimo samo ulomak Foscolova pjesničkog djela *Sepolcri* (pod naslovom *O grobovih Ipolitu Pindementu* u prijevodu Stjepana Buzolića)⁴⁷⁸ te jednu ilustraciju i bilješku o Niccolòu Tommaseu.⁴⁷⁹

10.3. *Hrvatska vila* (1882. – 1885.)

Pravaški list *Hrvatska vila* protuteža je *Viencu* jer su ga uređivali Harambašić, Kumičić i Kokotović, pravaši u sukobu sa Šenoom. Počinje izlaziti na Sušaku, a nastavlja s izlaženjem u Zagrebu. Bogato je opremljen i ilustriran list. Od prvoga godišta poziva na proboj hrvatske literature u svijet i rad na njezinoj popularizaciji, što je vidljivo već iz crtice D. Bege o Akademiji Mickiewicza u Bologni *Di Storia e Letteratura Polacca e Slava*.⁴⁸⁰ Autor crticom poziva da se Akademiji šalju hrvatska djela kako bi ih mladi stručnjaci i zainteresirani za slavensku kulturu mogli čitati i proučavati. Prema želji predsjednika Akademije prof. Santagate, autor crtice šalje „raspravicu o našem sveučilištu” pa se potom Santagata čudi koliko su Hrvati u tako malo vremena i s toliko malo sredstava uspjeli napredovati.

Žanrovska klasifikacija koju donosi već na početku izlaženja⁴⁸¹ tekstom *O teoriji novele* Jovana Hranilovića, vidljiva je iz sljedećeg citata: “Najobljubljenije forme u današnjoj periodici našega pjesništva jesu balada, romanca i pjesnička pripoviest, a baš time se pokazuje napredak našega pjesništva, jer od balade do eposa jedan je korak, a od eposa dva koraka do drame, kao vrhunca pjesničkoga Parnasa. Dočim nam ilirsko doba nudja lirskih pjesmotvora, to nas napredniji duh u baladi zove do eposa, od eposa k dramu. Tim ne ćemo reći, da se je naša poezija samo s formalne strane dovila boljem stanju, nego kažemo: na toliko je hrvatsko pjesništvo bolje od ilirskoga, na koliko se je narod hrvatski duševno razvio od ilirizma do danas, na koliko je sama ideja Hrvatstva bolja, nego li ideja ilirska. Ilirstvo je svojom poezijom udarilo – recimo – sretan početak sadanjoj hrvatskoj knjizi.”

⁴⁷⁸*Slovinac*, god. II., sv. 8., str. 113. – 116.

⁴⁷⁹*Slovinac*, god. IV., sv. 5., str. 81. igod. IV, sv. 9., str. 154. – 157.

⁴⁸⁰*Hrvatska vila*, god. I., sv.3., str. 66.; Accademia Adamo Mickiewicz di storia e letteratura polacca e slava osnovana je 1879. na Sveučilištu u Bologni na inicijativu Domenica Santagate, te je djelovala do 1925.

⁴⁸¹*Hrvatska vila*, god. I., sv.1., str. 3.

Žanrovski primat novele (46 %) na stranicama *Hrvatske vile* vidljiv je od početka izlaženja lista i na primjeru prevedenih talijanskih tekstova. Tako će se pojaviti novela *La pagina eterna* (u prijevodu *Ovjekovječena stranica*) Enrica Castelnuova⁴⁸² („pohrvatio D. K.”)⁴⁸³ koja govori o autoru koji piše pod pseudonimom Excelsior, a bavi se smislom umjetnosti koji bi bio ostvarenje besmrtnosti, u skladu s romantičarskom poetikom, ali i ključnim mjestom, dušom određenog djela, koji tu besmrtnost osiguravaju: „Ima dakle medju knjigami ta vrst besmrtnika, kojim je dana povlastica, vjekovi se rukovati sa sjajnom olimpskom zrakom na čelu: to li su ti tješitelji, ti prijatelji svih generacija! I te kako da ih ima!” ...

Glede uvriježena pojma klasika i načina njegova oživljavanja i prihvaćanja, odnosno kanonizacije upravo u 19. stoljeću, Marina Protrka u svom *Stvaranju književne nacije* tvrdi da se on predstavlja i valorizira upravo u časopisnoj praksi te stoga nije slučajan izbor ovakvog teksta, netom nakon prethodnog „žanrovskog proglasa”. Govoreći o knjigama i njihovoj vrijednosti koja prelazi vremenske okvire, dakle o klasičnim djelima, E. Castelnuovo ih uspoređuje sa ženama vraćajući u diskurs klasika i njegov prelazak u kanon: „Ali rieč žena nije značila za sve isto. Bijaše Beatrice, bijaše Laura, bijaše Fiametta. Bijaše tvar i duh. Mnogim reći ‘žena’ značilo je reći ‘žene’: Byron i Goethe, ne bi bili znali, što da počnu s idealnom ljubavju, koja je dostajala Petrarkinoj vili. Posred najočajnijih sгода, slušajuć najrazličitije izvore umjetnosti, poremećujuć pravila svih škola, rodi se uzor-djelo, rodi se neumrla knjiga ... Jest, evo svemu ključa! Neumrlost zajamči knjizi često jedna jedina stranica, koja ju je okrunila zlatnom krunom. ... Ovjekovječena stranica! Ta ona sobom spaja ostale, da ona popusti, sve bi se raspršile kao suho lišće; al dok je ona uz njih, stisnu se k njoj druge te blistaju dnevnim svjetlom.”

Iz istog će razloga, kanoniziranja samoga sebe, a zatim prijenosom upravo tog kanoniziranja u za to potrebnom trenutku, i Victor Hugo “govoriti o Dantu kao o svom bratu” u djelu *Ricordi di Parigi* Edmonda de Amicisa.⁴⁸⁴

Odnos života i umjetnosti problematizira se pak u djelu *Stranice neizdana romana*⁴⁸⁵ koje je napisao Luigi Arnaldo Vassallo,⁴⁸⁶ a „pohrvatio“ Josip Tarabochia Tarabić. Čitamo kako djevojka listajući knjigu u očekivanju dragoga, komentira: „Bilo je to neko pjesničko djelo.

⁴⁸² 12. 2. 1839. – 16. 12.1915.

⁴⁸³ *Hrvatska vila*, god. I., sv. II., str. 36.

⁴⁸⁴ Citat prema prijevodu Vlade Kolarevića, *Hrvatska vila*, god. I., sv. IX., str. 185.

⁴⁸⁵ *Hrvatska vila*, god. III., sv. 2., str. 28. – 30.

⁴⁸⁶ Sanremo, 1852. – Genova, 1906.

Ljubavni su stihovi. Stihovi su toli lijepi i glatki da im zaviđam. .. Tko zna! Taj pjesnik možda nije nikad ni ljubio. Možda mu se ni jedna žena nikad nije osmjehnula. Nijedna ga žena možda nije poljubila. I podao se umjetnosti. Prokleta i umjetnost ako nas obsjenjuje! ... Ta kakav je to čovjek? Moguće, da ni ne zna ljubiti.“

Autor Luigi Arnaldo Vassallo bio je književnik i novinar koji je surađivao s brojnim dnevskim listovima od 1869. Preselivši se u Rim, s Raffaellom Giovagnolijem utemeljio je časopis *Capitan Fracassa*, poznat po originalnim i jasnim vijestima i vinjetama, a od 1875. bio je i redaktor dnevnika *Il Messaggero* te od 1896. direktor dnevnoga lista *Il Secolo XIX*. Javljao se često pod pseudonimom Gandolin.

U drugoj noveli E. Castelnuova, *Bakine priče*, u prijevodu Svetka Batestina,⁴⁸⁷ čitanje ”listka” (novele ili romana u nastavcima, svakako ljubavne tematike) nastavlja se ispoviješću bake unuci o vlastitoj ljubavnoj romansi iz mladosti. Prijenos u hrvatski časopis opet je motiviran političkim preslikavanjem: dok bakin suprug spava (”uvijek od osme do desete ure“), baka se našla u društvu samih ljudi iz: ”... high lifea, kako danas zovu, a bio je i on. ... Vrlo udvoran, urešen svimi darovi dobroga društva, bio je govornik na glasu, glasovirao savršeno, a do sgode znao biti i suvremenim pjesnikom ... Skoro da nisam pomislila da je površan, lakouman! A kad tamo, bio je on jedan od najradinijih sinova Mlade Italije!! Ta obitelj pronašla je sgodnim pozvati i nekoliko austrijskih častnika. Ja sam bila Talijanka u dnu srca. Gledala sam prezirom, kako se naši tlačitelji oholo šeću po naših dvorana; drhtala sam od straha, da mi se ne bi koji od njih približio, i umolio me za koju polku ili quadrillu ...”

Talijanski tisak u službi posrednika vidljiv je prema članku *Jeanne Du Barry* iz lista *Fanfulla della Domenica*, u prijevodu Ante Tentora, a novela *Il ponte dei pugni*, u fusnoti prevedeno kao *Most šakanja*, autora F. A., prijenos je iz naoko romantične venecijanske novele koja se red za retkom preoblikuje, usprkos atmosferi noći i gondole koje na početku zavode na krivu klasifikaciju, u „nadjevavanje” Tassovih stihova dvojice gondolijera u noći, jednog vidljivog i jednog nevidljivog, koji Tassa pretvaraju u parodiju: mijenjajući stihove rugaju se i prostače jedan drugome, umeće se i spominjanje Kačića, vjekovna zavada „kaštelana” i „nikolota”, te se novela preoblikuje u svoju realističnu sestru s jezičnim registrom svakodnevna realizma.

D’Annunzio, koji je prvo objavljivan u *Viencu* spomenutim priložima, u *Hrvatskoj vili* zastupljen je međutim brojnijim priložima: novelom *Fra Lucerta*⁴⁸⁸ u prijevodu J. P.-a, crticom

⁴⁸⁷*Hrvatska vila*, god. I., sv. IX., str. 177.

⁴⁸⁸*Hrvatska vila*, god. III., sv. 31., str. 491. – 493.

*Dalfino (Dupin)*⁴⁸⁹ u prijevodu K. Ostojića, novelama *La Gatta*⁴⁹⁰ i *Cincinnati*⁴⁹¹ u prijevodu J. K. O. te pjesmom *Consolazione* (u prijevodu *Oh, dodji...*)⁴⁹² iz *Canto Nuovo* istog prevoditelja.

Prijenos kao uzor vidljiv je u pjesmi *Cjelov* potpisanoj s J. K. O. s Carduccijevim stihovima kao motom: „... O bocca rosea, / schiuditi: o fiore de l'anima, / o fior del desiderio, apri i tuoi calici, / o care braccia, apritevi.“

Naš pjesnik poziva dragu na tjelesni kontakt: „Nemoj, dušo,/ darivat mi cvieća/to me samo/djetinosti sjeća:/ Mojim ljubcem/Ustne podaj svježe, /To su ruže/Tude cvietne ježe.“

Jednako su tako pjesmi *Samrtnice* A. Harambašića moto Leopardijevi stihovi: „Due cose belle ha il mondo;/Amore e morte.“⁴⁹³ Leopardijev je tekst i *Prodavalac almanaka i putnik* u prijevodu K. Ivanovića⁴⁹⁴ koji smo već spomenuli u drugom prijevodu u *Viencu*.

U poduljem osvrtu pod naslovom *Mato Vrsalović*⁴⁹⁵ govori se o svećeniku, piscu nabožne proze na hrvatskom i talijanskom koji se rodio u Povljima na Braču 1742. godine u imućnoj obitelji, gdje je i započeo školovanje, a nastavio ga u Trogiru pa u Zadru gdje je postao misnikom. Neki Garagnin pozvao ga je 1791. u Trogir u kojem se zatim nastanio i stekao dobar glas kao orguljaš. Politički događaji nanijeli su štete obitelji Garagnin te se i Vrsalović morao preseliti, vratio se u zavičaj i postao župnikom. Osvrt je zanimljiv ne samo zbog te male biografske note već i zato što donosi neke od narodnih pjesama koje je Vrsalović navodno skupljao.

U studiji pod naslovom *O romanu, Odziv Jeniu Sisolskomu*,⁴⁹⁶ autor Gj. Galac poziva se na studiju Eugena Kumičića *O romanu*, objavljenu u „8. svesci *Hrvatske vile* II. tečaja“ podsjećajući da je bio „u uzkom krugu one manjine, koja od pisca pripovjedaka zahtjeva nešto manje nego li je 'analiza i anatomija društva', a nešto više, nego li su samo 'zdrave oči' te na osobno prijateljstvo s Kumičićem – Jeniom Sisolskim (pseudonim pod kojim je također objavljivao). U svojoj analizi suprotstavlja se Kumičićevom naturalizmu: „Ja dakle tvrdim, da

⁴⁸⁹*Hrvatska vila*, god. II., sv. IX., str. 166.

⁴⁹⁰*Hrvatska vila*, god. III., sv. 7., str. 107. – 108.

⁴⁹¹*Hrvatska vila*, god. III., sv. 12., str. 186. – 187.

⁴⁹²*Hrvatska vila*, god. III., sv. 12., str. 186. – 187.

⁴⁹³*Hrvatska vila*, br.19, str. 298.

⁴⁹⁴*Hrvatska vila*, br.28., str.440.

⁴⁹⁵*Hrvatska vila*, br.13., str.201.–204.

⁴⁹⁶*Hrvatska vila*, sv.41., str. 652.;sv. 43., str. 652.

je Jenio Sisolski, pjevajući slavospjeve Šenoi i drugim ne-naturalistima, sam sebe i svoje čitatelje zavarao. Ta Jenio Sisolski i ne treba romana, već znanost, analizu, anatomiju!“ Malo zatim u tekstu spominje De Amicisa: Nazivajući Zolu „najmoralnijim francezким piscem“ zapravo citira De Amicisa, što autor ovako komentira:

„Meni je najviše žao, što je G. Kumičić upravo ove posljednje riječi napisao. To je, istina, citat iz djela De Amicisova; u prkos tome, bilo bi nam milije, da ove riječi nijesu nabačene. G.K. u oprieci je sa temeljnim načelom književne kritike, ako mnije, da ime de Amicis neodoljivo mora da imponuje. Ne znam, u što je on toliko apostrofirao sud de Amicisa? Ako je Zola najmoralniji francezki pisac, i ako nas uboge hrvatske mladiće g.K. smatra iole zrelima, onda je sva prilika da će nama više imponovati najmoralniji francezki pisac, nego li ičiji sud o tom piscu. Ali u tom grmu zec leži. ...“

U Istri je epidemija tifusa i velikih boginja prestala oko 1820., a poslije toga se pojavila kolera 1836./37., 1849. i 1854./55. te malarija u primorskom pojasu koja ne posustaje. Higijensko-zdravstvena poboljšanja stigla su relativno kasno, potkraj 19. stoljeća, iako postoje razlike među zonama unutar same regije.⁴⁹⁷ Stoga nije čudno da se u hrvatskom tisku višekratno pojavljuju i vijesti o zdravstvenom stanju i higijenskim uvjetima u susjednoj Italiji, pa se tako u rubrici *Kulturne vijesti*⁴⁹⁸ javlja o pošasti kolere jer da je „u Italiji oboljelo na koleri od 22. do 28. rujna 2914 osoba, umrlo je 1512, od tih u gradu Napulju oboljelo 1482 obolilo i 698 umrlo. Dočim je kolera znatno popustila u Napulju, počela se je znatno širiti u Genovi. ...“

Nasuprot toj zastrašujućoj vijesti koja govori o higijenskim uvjetima u zemlji, evo suprotnog podatka: „Evo broja kazališta u Europi. Italija, zemlja liepih umjetnosti ima najviše kazališta, vele da ih ima 348, za Italijom dolazi Francezka, koja ih ima 337.“⁴⁹⁹

Iscrpan pregled pod naslovom *Literarni pokret italijanski godine 1881*⁵⁰⁰ piše u prvom godištu Fran Alfirević, a tradicija iscrpnih osvrtu i informiranja o Drugoj obali nastaviti će se u svim godištima.

U Oglasniku u IV. godištu *Hrvatske vile* od 6. ožujka 1885., novi vlasnik C. Albrecht, koji ju je preuzeo od G. Grünhuta, najavio je novi izgled lista i brigu da se u nju priložima uključe

⁴⁹⁷ Vidi: Marino Budicin, [ur.] *Istra kroz vrijeme, Pregled povijesti Istre s osvrtom na grad Rijeku*, Rovinj, 2009., str. 485.

⁴⁹⁸ *Hrvatska vila*, god. I., sv. 49., str. 780.

⁴⁹⁹ *Hrvatska vila*, god. I., sv. 1., br. 2., str. 30.

⁵⁰⁰ *Hrvatska vila*, god. I., sv. 1., str. 12.

ponajbolji pisci, želeći od nje napraviti časopis koji će biti na razini najvažnijih časopisa europskih zemalja. Čitateljima se tim riječima obraća iz broja u broj.

U rubrici *Svaštice* upozorava na brojne svakodnevne crtice iz talijanskog života: na prosjake u Rimu, trgovinu djecom, slučaj kolere u Bergamu, igru tombole, a izvješćuje i o novom talijanskom ministru rata Ricottiju koji želi popraviti mobilizaciju, pojačati kadar te uvesti bolji i uspješniji uzgoj momčadi.

Paola Mantegazu (kojeg ćemo kasnije naći i s jednim esejom objavljenim u *Hrvatskoj*) prevodi A. Harambašić u članku *Svitanje ljubavi*, iz djela *Fisiologia dell'amore*.⁵⁰¹ Desetak godina poslije, u drugom godištu *Novog vieka* pojavit će se vijest o njegovu djelu *Un bacio in tre* (Roma, 1898.) iz kojeg je vidljivo da se čitatelji redovito susreću s njegovim djelom te da je također omiljen pisac. Što je to što ih privlači i zaslužuje hvalu piscu? Dubina i psihologija nekih te jednostavnost drugih novela, pa i „higijeničkih rasprava”. Odaje mu se priznanje ponajprije zbog stila (“upravo pjesnički polet”, “uvijek svjež i simpatičan”, “ima lakoću stila kao malo tko”), ali i zbog uvijek naglašene “etičke linije” u skladu s očekivanjima hrvatskih recipijenata. Roditeljstvo, nježni osjećaji, to je ono što se želi čitati. U istom osvrtu iščitava se i redovito praćenje talijanskog časopisa *Fanfulla della domenica* koju hrvatski kritičar(i) redovito „s nasladom prate”.

Domenico Ciampoli⁵⁰² bio je pisac, knjižničar i slavist. Napisao je više zbirke pripovjedaka u verističkom stilu, ali je priredio i više prijevoda epskih i narodnih slavenskih pjesama te ruskih pripovjedaka i romana iz 19. stoljeća, a 1891. objavio je *Studi letterari* i *Letterature slave*, 1896. znanstveno istraživanje o Aleardijevim djelima *Plagi aleardiani* i 1904. *Saggi critici di letterature straniere*. Pojavljuje se najprije u *Viencu* novelom *Trecce nere* (u prijevodu *Crne kose*)⁵⁰³ a zatim novelama *Biscione*⁵⁰⁴ s podnaslovom *Abručka novela* (s područja Abruzza) u prijevodu Ivana Širole te *Sylvanus*⁵⁰⁵ u prijevodu Nikole Ostojića, a zatim u *Hrvatskoj vili* pripovijestima *U moru. Modra pripoviest*⁵⁰⁶ u prijevodu potpisanom I. K. O. I *Nahod*⁵⁰⁷ u prijevodu potpisanom S.Š.

⁵⁰¹ *Hrvatska vila*, god. III., sv. 35., str. 557. – 559; sv. 37., str. 587 – 590.

⁵⁰² Atessa, 23.8.1852. – Roma, 21.3. 1929.

⁵⁰³ *Vienac*, god. XV., sv. 23., str. 369.–371., 386.–388., 399.–401., 416.–418.

⁵⁰⁴ *Vienac*, god. XVI., sv. 29., str. 459.–460., 474.–476.

⁵⁰⁵ *Vienac*, god. XXX., sv. 3., str. 39. – 42., 55.–59., 75.–77., 90.–94.

⁵⁰⁶ *Hrvatska vila*, god. III., sv. 3., str. 41.–43.

⁵⁰⁷ *Hrvatska vila*, god. III.; sv. 21., str. 328.–330.

U skladu s tom verističkom linijom, objavljuje se i Vergina novela *La chiave d'oro* (u prijevodu *Zlatni ključić* potpisanom s O).⁵⁰⁸ te *La lupa* (*Vučica* u prijevodu S.Š.-a.)⁵⁰⁹ Pojavit će se Verga još samo u tri hrvatska časopisa 19. stoljeća, tj. u *Hrvatskoj*, *Iskri* i *Prosvjeti*.⁵¹⁰ Na njega kao prozaika, upozorio je međutim upravo u *Hrvatskoj vili* još 1883. Eugen Kumičić u članku *O romantizmu*,⁵¹¹ gdje spominje Vergu uz Turgenjeva, Daudeta, Dickensa, Gogolja, Zolu i Flauberta.

Pisac i indolog Angelo De Gubernatis⁵¹² prisutan je jedinim prilogom u *Hrvatskoj vili*, člankom pod naslovom *Dvie tri o modernoj Rusiji*⁵¹³, a u prijevodu K. Mohovića, dok će se samo još jednom javiti kasnije, i to u *Hrvatskoj omladini*, listu “zabavi i pouci” koji uređuje Josip Milaković, novelom *Druga majka*⁵¹⁴ u prijevodu R. Katalinića.

Angelo De Santis,⁵¹⁵ isusovac posvećen prije svega glazbi, od 1887. surađivao je s listom *Civiltà Cattolica*. U *Hrvatskoj vili* objavljena je njegova pjesma *Molba*.⁵¹⁶

Mario Rapisardi⁵¹⁷ koji od 1865. boravi u Firenci gdje se kretao u krugu Giovannija Pratija, Niccolò Tommasea, Andree Maffei, Francesca Dall'Ongara i Terenzija Mamianija, javlja se

⁵⁰⁸*Hrvatska vila*, god. III., sv. 24., str. 379. – 380.

⁵⁰⁹*Hrvatska vila*, br.16., str.249.

⁵¹⁰ Prilozi o kojima je riječ naznačeni su u poglavlju o spomenutim časopisima.

⁵¹¹*Hrvatska vila*, god. II., sv. 8.

⁵¹² Torino, 7.4.1840. – Rim, 20.2.1913. Završivši studij u Torinu, dobio je stipendiju u Berlinu, a nakon povratka predaje sanskrit i glotologiju, 1865. pridružuje se idealima anarhista i postaje član kruga Mihaila Bakunina, čijom se rođakinju i ženi. Suradivao je s brojnim časopisima, kao npr. *Italia letteraria*, *Rivista orientale*, *Bollettino italiano degli studi orientali*, *Revue internationale*, a postao je i direktor lista *Giornale della società asiatica*. Godine 1878. objavljuje *Dizionario biografico degli scrittori contemporanei*. Monumentalno djelo u 23 knjige pod nazivom *Storia Universale della Letteratura* izlazilo je od 1883. do 1885.

⁵¹³*Hrvatska vila*, god. I., sv. VII., str. 145.–148., 166.–168.

⁵¹⁴*Hrvatska omladina*, god. I., sv. 3., str. 45 –46.

⁵¹⁵ Trst, 1847. – Rim, 1922.; Vodi borbu u korist gregorijanskoga korala, a čvrsti stavovi donijeli su mu neprijatelje i među isusovcima pa je 1894. morao napustiti Rim. Ubrzo su ga ipak nanovo pozvali da poučava u zavodima *Seminario Pio* i *Seminario Vaticano*, 1909. bio je imenovan predsjednikom *Udruge Santa Cecilia* te je s još nekima utemeljio *Višu školu crkvene muzike* koja kasnije postaje *Papinski zavod za crkvenu muziku*. S Carlom Respighijem utemeljio je časopis *Rassegna Gregoriana*. Bio je porijeklom Trščanin, a djelovao je i u Zadru te suradivao s listom *Voce Cattolica* u Trentu.

⁵¹⁶*Hrvatska vila*, god. IV., sv. 5., str. 70.

⁵¹⁷Catania, 25. 2. 1844. – Catania, 4. 1. 1912; Rapisardi je bio uvjeren da je škola zavod od najveće važnosti za javni život te da mora biti izvor moralnih vrijednosti i “gimnastička dvorana” za odgoj novih pokoljenja. Smatrao je tako, iskreno, da škola ne može biti izdvojena iz života poput nekog stranog, dodanog elementa, ako se od nje ne želi napraviti muzej fosila. Ovaj pjesnik i profesor koji je u poemi *Lucifero* uznosio racionalizam nauštrb transcendencije, čijem je danteovskom predavanju *De Monarchia* prisustvovao Pedro II., brazilski car, polemizirao je s Carduccijem i bio optužen zbog socijalne pjesme *Duetto*. Kasnije su ga napali upravo socijalisti jer je savjetovao smirenje duhova tijekom pokreta na Siciliji zbog nedostatka zajedničkog programa, a u poemi *Atlantide* izrugivao se književnicima svog vremena te je na Marinettijevo pismo iskreno odgovorio da zadatak

kod nas samo pjesmom *Drhéuc joj govorah ...* u prijevodu J. Ostojića.⁵¹⁸ Naše je urednike zainteresirao samo ovim jedinim prilogom ljubavne tematike.

Aleardo Aleari⁵¹⁹ zastupljen je pjesmom *Drugu u Josefdatskoj tamnici* u prijevodu potpisanom s J. P-ć.⁵²⁰ Objavljivanje njegovog djela *I canti patrii* kasnilo je zbog njegovog utamničenja u dvorcu Josephstadt za vrijeme austro-franko-piemonteskog rata u lipnju 1859. Nakon pohvalnih kritika svojih suvremenika, doživio je i katastrofalno negiranje vrijednosti svoga djela, pa tako Imbriani usklikuje: „Nismo, ne, nismo, dirnuti gotovo ženskastim mjaukanjem zbog gotovo utamničenja i nedugotrajne izgubljenosti, onoga koji je utješeno čudno zarađenim plaćama!“ I mišljenje prijatelja Gaetana Trezze koji mu je 1879. priredio *Epistolario*, bilo je odmjereno izrečeno, pa ga naziva “milostivom, čestitom i velikodušnom muzom”.

Lorenzo Stecchetti, pravim imenom Olindo Guerrini⁵²¹, talijanski bibliofil i stručnjak za talijansku književnost, javlja se ukupno tri puta, pjesmama *Poveri versi miei*⁵²² u prijevodu potpisanom s J. K., *Postuma*⁵²³ u prijevodu A. Harambašića te *Postuma. Dolin*⁵²⁴ u prijevodu potpisanom s J. K. O. *Postuma* je zbirka pjesama koju je Guerrini objavio 1877. pod pseudonimom Lorenzo Stecchetti, tj. pod imenom rođaka umrlog od tuberkuloze. Njegovo djelo shvaćalo se kao primjer verzima koji se opire idealizaciji realnosti i prikazuje njezine niže i neugodne aspekte, a imalo je velik odjek zbog antiklerikalnog i socijalističkog stava te zbog polemike protiv romantičara i idealista. Zbirka zapisa *In bicicletta* objavljena 1901., u kojoj opisuje svoju ljubav prema biciklizmu i biciklu kojim je prošao cijelu Italiju, te *La tavola e la cucina nei secoli XIV e XV*, esej koji je prvo ozbiljno istraživanje talijanske kuhinje u srednjem vijeku, osobito su zanimljivi dijelovi njegova opusa. Djelo objavljeno 1918., posthumno, *L'arte di utilizzare gli avanzi della mensa*, opisuje tzv. siromašnu kuhinju, aludirajući na prehrambene navike na koje je sam Guerrini bio prisiljen svojom mršavom knjižničarskom sveučilišnom plaćom i prihodima pisca.

pjesnika prema njegovu mišljenju nije stvaranje novih književnih škola ili priklanjanje starima već iskren govor o svom viđenju stvarnosti. Imao je hrabrosti raskrstiti i s vlastitom ženom, prvom, koja ga je varala s Vergom.

⁵¹⁸ *Hrvatska vila*, god. III., sv. 16., str. 253.

⁵¹⁹ Verona, 14. 11. 1812. – 17. 7. 1878. Rođen je pod imenom Gaetano Maria koje je sam promijenio u Aleardo.

⁵²⁰ *Hrvatska vila*, god. III., sv. 21., str. 322.

⁵²¹ Forlì, 4. 10. 1845. – Bologna, 21. 10. 1916.; u talijanskoj periodici javlja se i pod pseudonimima Lorenzo Stecchetti, Argia Sbolenfi, Marco Balossardi, Giovanni Darenì, Pulinera, Bepi i Mercurio.

⁵²² *Hrvatska vila*, god. III., sv. 29., str. 458.

⁵²³ *Hrvatska vila*, god. II, sv. 5., str. 90.

⁵²⁴ *Hrvatska vila*, god. III., sv. 17., str. 264.

Giosuè Carducci javlja se jedino pjesmom *Ideale* (u prijevodu potpisanom s J. K. O. *Ideal*)⁵²⁵, a njegov prijatelj iz djetinjstva Enrico Nenzioni⁵²⁶ zastupljen je biografijom *Jeanne du Barry*⁵²⁷ prenesenom iz časopisa *Fanfulla della Domenica*, kojem je jedno vrijeme bio urednikom, a u prijevodu Ante Tintora. Nenzioni je bio među prvima koji su priznali D'Annunzijev talent, a bio je i poznat širitelj poznavanja engleske književnosti.⁵²⁸ U zbirci *Medaglioni* iz 1883. sakupljena je serija ženskih portreta, objavljenih prethodno na stranicama književnih časopisa. E. de Amicis je u *Hrvatskoj vili* zastupljen najprije novelom *Una morte sul campo (Smrt na bojnopolju)*⁵²⁹ u prijevodu Ivana Širole, a zatim ulomkom *Victor Hugo* iz djela *Ricordi di Parigi*⁵³⁰ u prijevodu Vlade Kolarovića, dakle u ulozi posrednika francuske književnosti i kulture, te u putopisnom žanru ulomcima iz djela *L'Olanda (Putne crtice iz Holandije)*⁵³¹ u prijevodu Ivana Širole i *Iz Holandije. Rotterdam*⁵³² istog prevoditelja. A. G. je potpisao prijevod zanimljive prepiske pod naslovom *Emil Castelar*⁵³³ čiji je glavni lik Emilio Castelar y Ripoll⁵³⁴, osobni prijatelj De Amicisa s kojim se dopisivao. Njegovo djelo *Ricordi d'Italia* u dva dijela dugo je bilo gotovo jedino djelo španjolske književnosti prošireno i čitano po Italiji. Osim toga, Agostini uz Castelara citira još samo Goethea s njegovim *Putovanjem po Italiji* te Ferdinanda Gregoroviusa među autorima posvećenima talijanskom 19. stoljeću. Tako se De Amicis pojavljuje ovdje i kao posrednik za španjolsku književnost i kao nositelj nove književne putopisne vrste.

⁵²⁵*Hrvatska vila*, god. III., sv. 24., str. 377.

⁵²⁶Firenze, 1837 – Ardenza, Livorno, 1896.

⁵²⁷*Hrvatska vila*, God. I, sv. 10, str. 197. – 201.

⁵²⁸ Postumno su mu objavljeni *Saggi di letteratura inglese* (1897).

⁵²⁹*Hrvatska vila*, god. I., sv. IV., str. 81. – 84.

⁵³⁰*Hrvatska vila*, god. I., sv. 9., str. 180. – 185.

⁵³¹*Hrvatska vila*, god. II., sv. 9., str. 167. – 170. i 186. – 190.

⁵³²*Hrvatska vila*, god. III., sv. 3., str. 45. – 46., 156. – 158, 172. – 173.

⁵³³*Hrvatska vila*, god. IV., sv. 4., str. 381.– 382. i 398. – 399.

⁵³⁴ 1832. – 1899.

10.4. *Književna smotra (1883. – 1894.)*

U *Književnoj smotri*, časopisu drugog preporodnog naraštaja (1883. – 1894.) čiji je glavni urednik bio Ivan Filipović,⁵³⁵ pojavljuje se ukupno osam prikaza vezanih za talijanističku tematiku. S obzirom na Filipovićevu učiteljsku profesiju i poučno-prosvjetiteljski karakterlista, logičan je i sadržaj priloga koje donosi: prvi je prikaz *La pedagogia. Lo Stato e La famiglia (Pedagogija, država i obitelj)*⁵³⁶ anonimnog prevoditelja iz djela Andree Angiullia,⁵³⁷ oca talijanskoga pedagoškog pozitivizma.⁵³⁸

Slijede *Izvešće o talijanskoj izložbi 1884 po Milanu Krešiću*⁵³⁹ te prikaz pod naslovom *Rječnik talijansko-slovenski (hrvatski) od Dragutina Parčića*⁵⁴⁰ te dva osvrt na djelo *Dell'educazione*, u prijevodu Skendera Fabkovića pod naslovom *Ob uzgoju. Misli Nikole Tomazea [sic!]*.⁵⁴¹ Davorin Trstenjak donosi nam prikaz *Rimske starine* koju je prema knjizi Danca Ernsta Frederika Bojesena⁵⁴² priredio Milivoj Šrepel 1893. godine. U starorimsku tematiku ulaze i *Marka Kvintilijana govorniški pouk* u prijevodu Franca Brežnika, uvijek s poučnim, ovdje instruktivnoretoričkim sadržajem. Najzanimljiviji je međutim tekst *L'arte di essere felice* koji je priredio Davorin Trstenjak prema Paolu Mantegazzi,⁵⁴³ fiziologu, antropologu, rodoljubu i piscu. Jedan od prvih širitelja darvinizma u Italiji svoja je istraživanja usmjerio na shvaćanje antropologije kao prirodne ljudske povijesti. Godine 1869. u Firenci je utemeljio prvu katedru za antropologiju i Nacionalni muzej antropologie i etnologije, Talijansko antropološko i etnološko društvo, a od 1868. do 1875. živo se dopisivao i s Darwinom. Danas je ovaj veliki

⁵³⁵ Velika Kapanica pokraj Broda na Savi, 1823. – Zagreb, 1895. Njegovom zaslugom sagrađen je Učiteljski dom u Zagrebu, a zbog pjesme *Domородna utjeha* objavljene u *Nevenu* proveo je šest mjeseci u tamnici. Usp. Nikola Andrić, N. (1906.), *Pod apsolutizmom*, Zagreb, Matica hrvatska.

⁵³⁶ *Književna smotra*, god. II., sv. 3., str. 18. – 19.

⁵³⁷ Castellana, 1837. – Napulj, 1890.

⁵³⁸ Obrazovan u napuljskoj hegelovskoj školi, ušao je kasnije u dodir s pozitivitičkom filozofijom, koju primjenjuje u citiranom djelu iz 1876. Prema njegovu mišljenju, društvu je potrebna znanstvena pedagogija koja treba biti utemeljena na susretu temeljne biološke antropologije i sociologije. Duboko je uvjeren u potrebu obrazovanja naroda u smislu njegova održanja, a rješenje tog problema zahtijeva sudjelovanje svih društvenih čimbenika. Da bi se postigli ciljevi, odgoj se treba temeljiti na znanstvenosti i laičnosti učitelja: „Nacionalni odgoj ne može vršiti onaj koji ne vjeruje u snagu inteligencije i društvenog progressa. Svećenik ponavlja u školi ono što propovijeda u hramu, nijeće darove uma i civilizacije.” Ovaj napad ulazi u građansku polemiku s klerikalnim snagama koje se suprotstavljaju novoj talijanskoj Državi.

⁵³⁹ *Književna smotra*, god. III., sv. 8., str. 63.

⁵⁴⁰ *Književna smotra*, god. III., sv. 12., str. 89.

⁵⁴¹ *Književna smotra*, god. V., sv. 5., str. 33. – 35. i god. VI., sv. 2., str. 9. – 10.

⁵⁴² 1849. – 1925.

⁵⁴³ Monza, 31.10.1831. – San Terenzo, 28.8.1910.

putnik koji je putovao tada malo poznatim krajevima, priznati klasični pisac u Argentini, Paragvaju i Boliviji. Osim što je bio stvorio novu teoriju o ljudskoj kriminologiji, eksperimentirao je i s potpomognutom oplodnjom pa je u drugoj polovici 19. stoljeća bio prethodnik hibernacije na području medicine: razmišljao je o „banci sperme” u koju bi svoju spermiju pohranili vojnici prije odlaska u rat, čuvajući je pomoću snijega i leda. Iako je poznat prije svega po svom odnosu prema kokainu za koji je bio primijetio da ga Indiosi upotrebljavaju u terapeutske svrhe, zanimao se za sve droge, pa je tako 1871. objavio traktat *Quadri della natura umana. Feste ed ebrezze* u kojem donosi zaključke vezane za sve psihoaktivne droge, a u drugom djelu, *Almanacchi d'igiene* iz 1864., koje se nevjerojatno proširilo čitavom zemljom i ušlo i u najjednostavnije obitelji, sudjelovao je u utvrđivanju elementarnih higijenskih mjera u Italiji.

10.5. *Nada* (1895. – 1903.)

U časopisu *Nada* iz 1883. pojavljuju se *Crte iz života hrvatskih Uskoka u borbi s Turcima i Mlečanima 1598 – 99*⁵⁴⁴ anonimnog autora, iz čega iščitavamo zanimanje za hrvatsku nacionalnu povijest i za ideju samostalnosti te odupiranje stranom utjecaju. Izbor talijanskih autora zanimljiv je i prilično originalan, jer neke od njih ne susrećemo ni u jednom drugom časopisu. Osim prilogom *U snu* u prijevodu I. Štambuka,⁵⁴⁵ De Amicis se javlja u ovom časopisu i u članku Bartola Matijace *Čitanje rječnika, kao najbolji način učenja jezika*.⁵⁴⁶ Nalazimo u *Nadi* međutim i prvi i posljednji put u našoj periodici Enrica Panzacchija⁵⁴⁷ koji je bio osim pjesnika i književni kritičar te glazbeni kritičar i govornik. S Olindom Guerrinijem i Giosuèom Carduccijem formirao je tzv. bolonjski trio, a značajan je i stoga što je pokrenuo i više časopisa, među kojima se osobito izdvajaju *Rivista bolognese di scienze, lettere, arti e scuola* te *Lettere e Arti* u kojem je Carducci objavio ode *A una bottiglia di Valtellina*. Njegovu poetsku produkciju karakterizira tematska raznolikost, pa tako surećemo povijesne evokacije

⁵⁴⁴*Nada* 1883., god. I., sv. 7., str. 74. – 76.; sv. 8., str. 85. – 88.; sv. 9., str. 98. – 100; sv. 10, str. 109. – 110.; sv. 20., str. 229. – 232.; sv. 21, str. 241. – 244.; sv. 22., str. 256. – 257; sv. 23., str. 266. – 267.

⁵⁴⁵*Nada* 1883, god. I., sv. 15., str. 175. – 177, sv. 16., str. 188. – 189., sv. 17., str. 198. – 200., sv. 18., str. 212. – 214.

⁵⁴⁶*Nada* 1883, god. I., sv. 13., str. 151. – 152.; sv. 14., str. 163. – 165.

⁵⁴⁷Ozzano dell'Emilia, 16. 12. 1840 – Bologna, 5. 10. 1904; Poznat jepo romansama tiskanim najprije u *Piccolom romanziereu*, a zatim uvrštenim u knjigu *Lyrice*, s karakterističnim elegantnim i melodioznim stihovima kojima se i sam Carducci divio, a uglazbili su ih poznati glazbenici tog vremena. *Meriggio* pripada u njegove najpoznatije pjesme, važne po prirodnoj osjećajnosti u kojoj se odražavaju višeslojni književni utjecaju, od Metastasija do Carduccija.

carduccijevskog modela, pogrebne pjesme, razmišljanja o prirodi i ljubavnim zanosima, a ovdje je objavljena njegova pjesma *Una villa* (pod naslovom *Ljetovnik*)⁵⁴⁸.

Giuseppe Chiarini⁵⁴⁹ koji je utemeljio 1856. u Firenzi zajedno s Carduccijem, Tozzettijem i Garganijem skupinu nazvanu *Amici pedanti* s jasnim i obrazloženim programom koji se suprotstavljao romantičarskoj teoriji, a u obranu klasične tradicije, javlja se u *Nadi* ulomkom pjesme *In memoriam* u prijevodu potpisanom M. O.⁵⁵⁰

Arrigo Boito⁵⁵¹ bio je pjesnik, kompozitor i libretist. U *Nadi* nalazimo njegovu pjesmu *Le foglie* (*Lišće*, istog prethodno navedenog prevoditelja).⁵⁵² Kao glazbeni kritičar surađivao je s više milanskih listova, a osobito u *Figaru* koji je i pokrenuo 1864., u kojima teoretizira muzičku dramu, pri čemu hvali Wagnerov koncept Gesamtkunstwerka, ne shvaćajući da je Verdi na istom putu već od *Macbetha*, ali uz očuvanje melodijske linije, i ne poznavajući Musorgskoga – a to su tri korifeja transformacije belkantističke melodrame (*melodramma*) u muzičku dramu (*dramma musicale*).

Achille Torelli⁵⁵³ iz visoke građanske umjereno reformatorske obitelji, osim što je još kao mladić surađivao u časopisu svog oca *L'omnibus* kao kolumnist, izdao je u nastavcima u istom časopisu i roman *Ingegno e fortuna* s društvenomoralnom tematikom, koji je 1857. i zasebno objavljen. U prijevodu potpisanom St. javlja se pjesmom *Čudni spjev*.⁵⁵⁴

⁵⁴⁸*Nada*, god. I., sv. 12., str. 142.

⁵⁴⁹ Arezzo, 1833. – Rim, 1908.

⁵⁵⁰*Nada*, god. I., sv. 18., str. 210. – 211.

⁵⁵¹Padova, 24. 2. 1842. – Milano, 10. 6. 1918; Kada je 1862. napustio Pariz i zaputio se u Poljsku, domovinu svoje majke Józefe Radolinske, napisao je svoj prvi libretto *Hamlet*, homoniman Shakespeareovoj tragediji. Vrativši se u Milano, zbližava se s Emiliom Pragom i pridružuje pokretu *Scapigliatura* postaje njegov važan predstavnik. U tom razdoblju piše pjesme koje su većinom sakupljene 1877. u zbirci *Libro dei versi* te 1864. objavljuje svoje, po mišljenju većine, najoriginalnije djelo, kratku poemu *Re orso*, zastrašujuću bajku raznovrsne stihovne forme. S Titom Ricordijem 1. godine 1864. utemeljio je i *Družbu milanske četvorke*. Njegove rafinirane novele kao npr. *L'Alfieri nero*, *Iberia*, *La musica in piazza*, *Il pugno chiuso* i *Il trapezio*, objavljene su također po različitim talijanskim časopisima između 1867. do 1874. Za Verdija je napisao shakespeareovska libreta *Otella* i *Falstaffa*, a postao je i njegov iskreni prijatelj, unatoč nekim prvotnim sukobima. Potresen Verdijevom smrću 1901. objavljuje kao književno djelo svoju veliku lirsku tragediju *Neron* upet činova, izrazito dekadentnu. Na njoj je radio od mladosti i posvetio joj je cijeli život, ali partituru nije uspio dovršiti ometan sumnjama u samoga sebe i nesigurnošću.

⁵⁵²*Nada*, 1883., god. I, sv. 20., str. 234.; Boito je poznat ponajprije po svojim libretima, ali i operi *Mefistofele*. Bio je ljubavnik glumice Eleonore Duse s kojom se nalazio u domu zajedničkog prijatelja Bianchija, a za koju je preveo Shakespeareove drame *Romeo i Julija*, *Antonio i Kleopatra* i *Macbeth*.

⁵⁵³ Napoli 5. 5. 1841 – Napoli 31. 1. 1922; Bio je veliki prijatelj pisca Ferdinanda Martinija koji će kasnije postati i ministar prosvjete. Svoj najveći uspjeh postigao je djelom *I mariti* posvećenim Luigiju Suneru, komediografu kubanskog porijekla.

⁵⁵⁴*Nada*, god. I., sv. 10., str. 114.

Salvatore Farina,⁵⁵⁵ koji se u *Nadi* pojavljuje novelom *Mio figlio studia* (*Moj sin uči*),⁵⁵⁶ talijanski pripovjedač i novinar, romanopisac je kojeg se zbog sentimentalnog stila uspoređuje s Charlesom Dickensom. Prijateljevao je s Vergom, De Amicisom, Giuseppeom Giacocom, Tarchettijem i drugim važnim piscima svog vremena. Ovaj svestrani intelektualac pisao je librete s Arrigom Boitom i Vittorinom Imbrianijem, surađivao s časopisima *Gazzetta Musicale di Milano*, *Nuova Antologia*, *Rivista italiana*, *Gazzetta letteraria*, *Rivista minima*, *Illustrazione*, *Fanfulla della Domenica* i *La Stella di Sardegna* te *Vita sarda*. U Paviji je posjećivao predavanja Paola Mantegazze, utemeljitelja talijanske antropološke škole i širitelja darvinizma. Domoljubna strast sjedinjuje narod s poluotoka i s talijanskih otoka u stvaranju Nove Italije. Nove tiskarske tehnologije i nove tiskare pridonijele su bržem širenju informacija pa časopisi, novine, revije, pjesničke, pripovjedne i dramske zbirke postaju pristupačni sve široj publici. Opera s Verdijem doživljava procvat, Milano i Torino jačaju kao kulturna središta, izdavaštvo zadobiva ulogu kulturne industrije. Farina je dio tog trenutka. I dandanas svojim likovima i modelima potiče savjest i nagovještava društvo kojim upravlja humana savjest, ne tako beskrupulozna i ne tako izgubljena. Farina se moralnim ciljem distancira od aktualnog trenutka; iako Vergin prijatelj, on nije verist, surovost naznačuje, ali ne opisuje u svoj njezinoj golotinji. Slične primjere nalazimo u to vrijeme u francuskoj, engleskoj i njemačkoj literaturi, ali roman *Cuore e blasone* iz 1867., s početka njegove književne karijere, anticipira pojave u Italiji, tada teško provincijalnoj. Njegova memoaristika opisuje život europskog pisca u trenutku velike europske transformacije. Scenarij je danas svima nama poznat, ali na kraju 18. stoljeća u društveno-političkoj kulturi građanske klase i postpreporodnog intelektualnog sloja, posve atipičan. Nižu se likovi iz milanskog, firentinskog, rimskog i pijemontskog ambijenta, sa Sveučilišta Sardinije, koji nisu bili ni skromni ni provincijalni. Europska je vokacija očita i u njegovim putnim iskustvima, lakoći putovanja, u kočiji po gradovima, u vlakovima, u radosti putovanja, umjetničkom turizmu, slučajnim susretima koji se pretvaraju u prijateljstva. Europa nam se prikazuje poput vrta kojem se možemo diviti, a gradovi se pričinjaju nasmijani. Kad ovaj pisac imenuje nacionalnosti svojih suputnika, poljskog prijatelja, bečku gospođu, austrijskog novinara, predstavlja nam teritorijalnu sliku prostora kojim prolazi te provocira u nama sjetu zbog slike europske civilizacije u koju su bile uložene sve nade preporodnoga čovjeka. Čovjek risorgimenta želio je izgraditi obrazovano i napredno društvo koje se može

⁵⁵⁵Sorso, 10. 1. 1846 – Milano, 15. 12. 1918.

⁵⁵⁶*Nada*, god. I., sv. 22., str. 258. – 259., 267. – 269.

hraniti kvalitetnom književnošću. Jezični je dignitet bio važan, poštovao se u govornika, što se danas u vrijeme hladne kulturne homologacije ne može ni zamisliti.

10.6. *Hrvatska (1884. – 1898.)*

Godine 1898. u Zadru je prestao izlaziti književno-poučni časopis za katoličku prosvjetu *Hrvatska*, čiji je prvi broj objavljen 21. rujna 1884. godine. Njegov je izdavač i urednik bio don Ivo Prodan sve do 1890. te od 1893. godine do kraja izlaženja, a između tih dvaju razdoblja časopis je uređivao Dragutin Foith, koji je tada radio u Prodanovoj tiskari, a neko vrijeme i u *Narodnom listu*. Od 1892. počinje izlaziti prilog *Hrvatska kruna* koji se već iduće godine osamostaljuje i postaje jedna od važnijih zadarskih novina do 1920. Nakon prestanka izlaženja *Hrvatske* i vjersko političke novine *Katoličke Dalmacije*, don Ivo Prodan pokrenuo je list *Croatia* koji je bio njihov nadomjestak.

Ivo Prodan bio je iznimna osoba u dalmatinskoj, pa i u općehrvatskoj politici druge polovice 19. i u prva dva desetljeća 20. stoljeća. Od svih dalmatinskih političara prvi je bio javno prihvatio i širio pravašku misao i za sebe otvoreno tvrdio da je starčevićanac. Prihativši pravaštvo kao svoje temeljno političko uvjerenje i stupivši vrlo mlad na dalmatinsku političku scenu, Prodan odmah pohrvaćuje svećeničko glasilo *Katolička Dalmacija* koje je uređivao te utemeljuje i otvara Katoličku hrvatsku tiskaru, pokreće i tiska brojna hrvatska pravaška glasila, brošure i knjige, zalaže se za uporabu glagoljice u crkvenom bogoslužju, piše i objavljuje svoj vjersko-politički program, neustrašivo se bori za vjeru i domovinu, “Boga i Hrvatsku”. Prodan okuplja pojedine pravaše i formira prvu dalmatinsku pravašku skupinu te radi na ujedinjenju svih pravaša i osnutku Stranke prava (kasnije Čiste stranke prava) u Dalmaciji.

U takvom se dakle časopisu pojavljuju talijanski pisci poput Ciampolija⁵⁵⁷, C. Cantù⁵⁵⁸ u prijevodu M. Radoslavića, N. Tommasea⁵⁵⁹, Silvia Pellica⁵⁶⁰, P. Mantegazze⁵⁶¹ i U.

⁵⁵⁷*Hrvatska*, I. S. Turgenjev, god. IV., sv. 1., str. 3. – 4; *Anakreontee i slavjanske pjesme*, God. V, sv. 16, str. 3. I god. VI., sv. 1., str. 1. – 2.; U *Hrvatskoj* Marko V. Ivanov donosi književni prikaz Ciampolijeve knjige *Letterature Rose*, god. V., sv. 14. – 15., str. 3., sv. 16. – 17., str. 5.

⁵⁵⁸ *Novele: Svilarica*, god. IX., sv. 16. – 17., str. 117. – 118.; sv. 18. – 19., str. 124. – 126.; *Anjeza ili sielo u staji*, god. X., sv. 8., str. 51. – 52.

⁵⁵⁹*Hrvatska*, *Čudoredne misli*, god. V., sv. 9., str. 2. – 12. U XI. god., sv. 11., pojavljuje se anonimna Tommaseova ilustracija (str. 92. – 93.) te u X. god, sv. 3., str. 10. – 26. članak *Tomazeova slava*; članak *Prijateljstvo. Il serio nel faceto*, god. VII., sv. 12. – 13., str. 3.

⁵⁶⁰*Hrvatska*, *Oda suncu*, god. X., sv. 3 – 4, str. 18.; *O dužnostima ljudi: Poglavlje prvo: Potreba i vrijednost dužnosti; Poglavlje drugo: Ljubav prema istini. Prev. N. Štuk*, god. XIII., sv. 6., str. 85. – 86.

⁵⁶¹*Hrvatska, Na visoku!*, god. VIII., sv. 22. – 24., str. 144. – 145.

Tarchettija.⁵⁶² Nezaobilazni Dante se pojavljuje u prijevodu Stjepana Buzolića, u dva navrata.⁵⁶³ Tommaso Grossi dolazi u ruke čitatelja s baladama *Folchetto (Folket)*⁵⁶⁴ u prijevodu Ivana Žica Kancelarića.

Iginio Ugo Tarchetti,⁵⁶⁵ jedan od najvažnijih prestavnika milanske *Scapigliature*, bio je prigodni pjesnik i novinar koji je surađivao s časopisima *Rivista minima*, *Il Giornale per tutti*, *La Settimana Illustrata*, *Il gazzettino Rosa*, *Il Pungolo*, a pokušao je izdati i vlastiti časopis *Il Piccolo giornale*, u čemu nije uspio. Antikonformist i sklon melankoniji i jezovitim fantazijama, ostavio je brojna djela novelističke (*Racconti fantastici*), pjesničke i romaneskne (*Fosca*) vrste, u kojima donosi društvenu kritiku često s antimilitarističkim tezama ili pak pripovijesti sklone jezovitosti i patološkom, pod utjecajem E. T. A. Hoffmanna i E. A. Poea. U našoj se periodici pojavljuje, osim u *Hrvatskoj*, i u *Viencu* pjesmom *Cjelov* u prijevodu M. O. te u *Hrvatskoj vili* novelom *La lettera U* (O. M. preveo kao *Slovo*)⁵⁶⁶ i pjesmom *L'ellera* (prev. J. P.-ac, *Bršljan*).⁵⁶⁷

Giovanni Verga⁵⁶⁸ kao najpoznatiji predstavnik verizma pojavljuje se u *Hrvatskoj* novelom *Come Nanni rimase orfano* koju je A Laus preveo pod naslovom *Kako Ivo posta sirotom*⁵⁶⁹. Vergin utjecaj na hrvatsku književnost nije osobit, iako se može dobro pratiti recepcija

⁵⁶²*Hrvatska, Odjek srca, I, II, III*, god. VI., sv. 3, 3. – 42.

⁵⁶³*Hrvatska, Božanstvena komedija Dantea Alleghieria*, god. IX., sv. 11., str. 78. – 79.; *Spjev III*, god. III., sv. 3., str. 2.

⁵⁶⁴*Hrvatska*, god. X., sv. 18. – 19., str. 127. – 129.

⁵⁶⁵San Salvatore Monferrato, 29. 6. 1839 – Milano, 25. 3. 1869.

⁵⁶⁶*Hrvatska vila*, God. III, sv. 13, str. 196. – 198.

⁵⁶⁷*Hrvatska vila*, god. III., sv. 15., str. 235.

⁵⁶⁸ Catania, 2. 9. 1840. – Catania, 27. 1. 1922.; Vergina *Cavalleria rusticana* i *Jeli il pastore* pripadaju novelama inspiriranim prvim mladenačkim iskustvima i životom na selu, na kojem je živio od 1854. kada se obitelj Verga preselila zbog epidemije kolere u Cataniji. Dolaskom garibaldijaca s Nicolòdom Niceforom poznatim pod pseudonimom Emilio Del Cerro utemeljuje tjednik *Roma degli italiani* koji se bazirao na antiregionalnom programu. Upravlja tim tjednikom tri mjeseca, a nakon toga ga predaje u ruke svog učitelja, pisca, republikanca i rodoljuba Antonina Abatea. U isto vrijeme surađuje i s časopisom *L'Italia contemporanea* u kojoj Verga objavljuje svoju prvu verističku novelu *Casa da thè* 1862. Već nakon prvog broja časopis se stopio s firentinskim listom *Italia, veglie letterarie* kojem je urednik bio Enrico Montazio. Iste, 1862. godine, Verga je utemeljio i uređivao i časopis *L'Indipendente*. Preko Marija Rapisardija ulazi u krug Francesca Dell'Ongara gdje upoznaje i druge pisce kao što su Giovanni Prati, Aleardo Aleardi, Andrea Maffei i Arnaldo Fucinato, koje nalazimo i na stranicama naše periodike. Preko Dall'Ongara počinje pohađati i „kulturne salone” Ludmille Assing i slikarice Swanzberg, majke i kćeri, te upoznaje Vittorija Imbrianija. U tom razdoblju nastaje roman *Storia di una capinera* koji izlazi u modnom časopisu *Il Corriere delle Dame*, a godinu dana kasnije i zasebno, s dall'Ongarovim predgovorom. U Milanu ulazi u krug „degli Scapigliati”, povezavši se ponajprije s piscima Arrigom Boitom, Emiliom Pragom i Luigijem Gualdom.

⁵⁶⁹*Hrvatska*, god. VII, sv. 3, str. 4.

njegova djela u Hrvatskoj.⁵⁷⁰ Mogu se povlačiti i paralele između njega i Vjenceslava Novaka, ponajprije prema socijalnoj tematici siromaštva, siročadi i umiranja, te surove kritike lažnih kršćana i ogoljavanja vanjskih kršćanskih manifestacija (običaji oko oplakivanja mrtvih, ispovijed) do kosti, odnosno prave psihološke motivacije i stanja duha likova u konačnici.⁵⁷¹

Isti nam prevoditelj donosi i članak Carla Felicea Savija *Ljudska je duša na sliku Božju*,⁵⁷² posve u skladu s temeljnom zadaćom lista.

U tematski šaroliku skupinu talijanističkih priloga ulazi pjesma *Istina* s podnaslovom *po nekoj talijanskoj* potpisana s Fr. J. A.,⁵⁷³ anonimi prilog o tuberkulozi,⁵⁷⁴ za koji ne znamo iz kojeg je izvora prenesen, članak o novim istraživanjima rimskih katakombi,⁵⁷⁵ bilješka o novoj knjizi De Amicisa,⁵⁷⁶ članak u rubrici *Znanstveni i umjetnički napredak* koji govori o krugli broda ing. Balsamelle⁵⁷⁷ te članak pod naslovom *Kako da ostanemo uvek mladi*, s naznakom da ga je *po talijanskom preradila Bianca*⁵⁷⁸.

Pod pseudonimom Ružmanski leptir krije se pjesnik koji nam donosi pjesmu *Vanitas*⁵⁷⁹ u podnaslovu *T. Martinengo*, u kojoj je očito riječ o pjesmi inspiriranoj slikom pohranjenom u pinakoteci u Bresci sačinjenom od zbirke kontea Paola Tosija iz 1832. te kontea Leoparda

⁵⁷⁰U ulomku *Ruralni naturalizam: Cavalleria rusticana na slavonski*, u prvom dijelu *Književnih protusvjetova*, Nikola Batušić utvrđuje: „Ako je Vergu – dramatičara hrvatska javnost upoznala razmjerno kasno – jer njegova je dramaturgizirana novela *Cavalleria rusticana* pod naslovom *Seosko viteštvo* izvedena na zagrebačkoj sceni tek 1907., talijanska drama iz pera Verginih sljedbenika stigla je k nama znatno ranije. Bijaše to najprije Giuseppe Giaccosa, danas poznatiji kao Puccinijev libretist, s tipičnom verističkom dramom *Tristi amori* koju su neki kritičari smatrali vrhuncem njegova stvaranja (Frano Čale). Prikazana je ona kod nas 1893. pod naslovom *Grešne ljubavi*, a potom smo, ubrzo, upoznali i Marca Pragu. Tijekom moderne u zagrebačkom je kazalištu prikazano više njegovih verističkih drama, a jednu od najpoznatijih – *La moglie ideale*, preveo je kao *Idealnu ženu* godine 1901. Srđan Tucić. Prema podacima Sanje Roić (*Hrvatsko-talijanski književni odnosi*, sv. I., Zagreb, 1989.), značajni prijevodi sicilijanskoga pisca pojavljuju se upravo 1895., istodobno s Vojnovićevim *Ekvinocijem*. Hrvatska recepcija započinje glasovitom verističkom novelom *Nedda* (*Vienac*, 1895.), slijedit će *Hajdukova zaručnica* (*L'amante di Gramigna*, Dom i sviet, 1896.) i *Zaručnici* (*Gli innamorati*, Dom i sviet, 1896.), a niz završava pripovijest iz početne, tada još kasnoromantičarske autorove faze *S plemićkoga grada* (Prosvjeta, 1896.)”, Batušić – Kravar – Žmegač (2001.). *Književni protusvjetovi*, Zagreb, Matica hrvatska., str. 46.

⁵⁷¹ Ibid.

⁵⁷²*Hrvatska*, god. X., sv. 6. –7., str. 46.

⁵⁷³*Hrvatska*, god. V., sv. 15., str. 3.

⁵⁷⁴*Hrvatska, Tuberculosi; Tisi polmonare; bronchiti croniche; Affezioni della laringe e della trachea*, god. VI., sv. 9., str. 4.

⁵⁷⁵*Hrvatska*, god. VII., sv. 17. – 20., str. 5.

⁵⁷⁶*Hrvatska*, God. VIII, sv. 1, str. 5.

⁵⁷⁷*Hrvatska*, god. V., sv. 5., str. 2. igod. VI., sv. 6., str. 2.

⁵⁷⁸*Hrvatska*, god. X., sv. 13., str. 92. – 93.

⁵⁷⁹*Hrvatska*, God. II, sv. 7. –8., str. 116.

Martinenga koji je 1884. općini darovao svoju kuću te kolekciju knjiga, slika i umjetničkih predmeta.

Cantùov roman *Margherita Pusterla*⁵⁸⁰ koji je nastao u osjetljivom trenutku poslije piščeva izlaska iz zatvora, donosi teorijske refleksije udaljavanja od dotadašnjeg poimanja povijesnog romana, već na tragu Manzoniya, Tommasa Grossija i drugih. Cantù se međutim u ovom romanu udaljuje i od Manzoniya, što se vidi u njegovu pozivanju na narod, opisivanju temeljenom na pogledu koji potiče iz nižih slojeva, na kritici vlasti. I izbor glavnog lika bio je hrabar potez, utoliko što je ovdje bila riječ o stvarnoj povijesnoj ličnosti za koju sam pisac citira izvore podataka. Najvažniji izvor podataka koji Cantù međutim nigdje ne navodi jest *Storia di Milano* Pietra Verrija. U tome je još jedna velika razlika između Manzoniya i Cantùa. Dok Manzoni kritizira Verrija rehabilitirajući svoj literarni lik u djelu *Conte di Carmagnola*, Cantù se služi Verrijevim činjenicama upravo da bi se deklarirao kao povjesničar. Prema Marcu Sirtoriju sa Sveučilišta u Bergamu, ovaj je roman na tragu ukusa publike 19. stoljeća i njegova približavanja narodnoj kulturi: „Upravo tridesetih godina 19. stoljeća kada talijanski romantizam zadobiva konkretnu formu, povijesni roman počinje sudjelovati u stvaranju kolektivne svijesti i *Margherita Pusterla* se uklapa u ova kretanja kao svjedok i protagonist novih vrijednosti. U eseju iz 1834. o romantizmu, u trenutku njegova uhićenja i zatvaranja, kada se u njemu počinje rađati ideja za roman, Cantù sagledava romantizam ne kao povijesni fenomen, već kao univerzalnu estetsku kategoriju koja se sastoji od toga da „opisuje stvarnu prirodu varirajući impresije.”⁵⁸¹

U rubrikama koje donose misli o domovini,⁵⁸² istini⁵⁸³, značaju⁵⁸⁴ i povijesti⁵⁸⁵, uz Silvija Pellica, Tassa, Mazziniya, Manzoniya i Tommasea, tu su i Guerazzi, Gozzi, Casti i De Sivo.

Francesco Domenico Guerazzi,⁵⁸⁶ preporodni pisac i političar koji se javlja djelom *Stanze* pod Byronovim utjecajem, a postaje slavan svojim romanom *La battaglia di Benevento* 1827., značajan je i stoga što je u Livornu s prijateljima Giuseppeom Mazzinijem i Carlom Binijem

⁵⁸⁰*Hrvatska*, God. III, sv. 16. – 17., str. 35. – 351., 361. – 362., 370. – 371., 403. – 404.

⁵⁸¹Usp. Sirtori, M. (2006.), [ur., storia del testo e postfazioni] *Cesare Cantù, Margherita Pusterla*, Milano, Viennepierre

⁵⁸²*Hrvatska*, *O domovini*, god. VIII., sv. 1., str. 6.; sv. 2., str. 13.; sv. 8., str. 61.

⁵⁸³*Hrvatska*, *O istini*, god. VIII., sv. 5., str. 38.; god. VIII., sv. 7., str. 53.

⁵⁸⁴*Hrvatska*, *Označaju*, god. VIII., sv. 12., str. 97.

⁵⁸⁵*Hrvatska*, god. VIII., sv. 12., str. 97.

⁵⁸⁶Livorno, 12. 8. 1804 – Cecina, 25. 9. 1873.

pokrenuo 1829. dnevne novine *Indicatore livornese* koje su poslije 48 brojeva toskanske vlasti zabranile. Njegov buran život ogleda se i u njegovim pismima koje je prikupio i 1880. objavio Giosuè Carducci.

Gasparo Gozzi⁵⁸⁷ koji je 1747. s bratom Carlom utemeljio *Tradicionalnu književnu akademiju Granelleschi* pokušavši oživiti kazalište novim modernim repertoarom koji je isključivao upotrebu maski, ne doživjevši uspjeh, te 1757. objavio svoje djelo *Storia della letteratura veneziana*, bavio se uvelike i prevođenjem, objavljujući anonimno, sa suprugom, brojna djela prevedena s latinskog i francuskog. U *Hrvatskoj* nalazimo bilješku vezanu za njegovu knjigu *Storia degli orsi*, unutar rubrike *O domovini*. Budući da je kao pisac bio umjereno otvoren prema novinama i svjestan otpora kojim bi tradicionalisti odgovorili na poziv prosvijetljenih intelektualaca na svjetsku reformu, u svojim djelima opisuje intelektualni svijet suviše obrazovan da ne bi shvatio dekadenciju ideala vlastite tradicije, ali ujedno suviše rafiniran i misaon da bi prigrlilo s entuzijazmom nove razorne prosudbe.

Utemeljitelji engleskog časopisa *Spectator* Steele i Addison njime ostvaruju trajnu poveznicu između časopisa i literature. Venecijanski se novinari putem *Spectatorove* časopisne kritike primiču i poeziji koja je izvan onodobnih kriterija talijanske neoklasicističke kulture, kao što je npr. Shakespeareova. Na primjeru tog časopisa Gozzi utemeljuje svoju *Gazzettu Venetu* u kojoj se želi baviti domaćim temama i svakodnevnim događajuma. Uvodi i dva nepostojeća redaktora, filozofa i pjesnika, također po uzoru na *Spectator*, ali za razliku od obrazovne zadaće svog uzora, Gozzi svoju publiku želi samo zabaviti.

Giacinto de' Sivo⁵⁸⁸ bio je dugo zaboravljen pod optužbom da je bio nastrojen proburbonski i antiunitaristički. U recenziji njegova djela *Storia delle Due Sicilie*⁵⁸⁹ vrijednost mu priznaje 1864. isusovac Carlo Maria Curci.⁵⁹⁰

Giambattista Casti,⁵⁹¹ koji se u Rim bio preselio privučen književnim salonima i mondenim životom, ubrzo je bio postao član Akademije *degli Arcadi*. Napisao je zbirku uglavnom humorističnih soneta *Tre giulii*, a kad je 1764. izbačen iz Rima zbog nedolična ponašanja, u Firenci ga je prihvatio veliki vojvoda Leopoldo i imenovao ga dvorskim pjesnikom. Iz tog

⁵⁸⁷Venecija, 4. 12. 1713. – Padova, 26. 12. 1786.

⁵⁸⁸Maddaloni, 29. 11. 1814. – Rim, 19. 11. 1867.

⁵⁸⁹ Unutar već navedene rubrike *O poviesti*.

⁵⁹⁰*Civiltà Cattolica*, god. XV., 1864. Ovdje je djelo okarakterizirano kao „djelo najveće vrijednosti, na zdravim temeljima i plemenitim osjećajima poštenja i vjere, u hrabroj jasnoći imenovanja svari i osoba pravim imenom.”

⁵⁹¹ Acquapendente (VT), 1724. – Paris, 1803.

drugog razdoblja potječe većina pjesama iz zbirke *Poesie liriche*. Živi i radi zatim u Beču, a na kraju i Parizu u kojem ostaje do smrti. U Parizu izlazi i njegovo djelo *Animali parlanti* o kojem *Hrvatska* donosi bilješku, a u kojem s ubojitom ironijom napada demagogiju revolucionarne i ojačane Francuske.

10.7. Zora (1884. – 1889.)

Ovaj „učionički časopis”, kako ga određuje podnaslov, izlazio je od 1884. do 1889. u Zadru s Vickom Danilom i Mihom Zglavom kao urednicima. Đački je časopis koji možda nema presudnu književnu važnost, ali se javlja u specifičnu trenutku: izlazi zbog „potrebe dalmatinskog učiteljstva, da narodnoj pouci, brodici bez kormila, naznači stazu kako da do cilja dođe“. Odbija polemiziranje i najavljuje da će ga oštro odbaciti ako se pojavi, u skladu s „dostojanstvom učiteljskog stališa“. U uvodniku trećega godišta navješćuje glede politike zastupanje „onih strana koje brane narodne svetinje i obranu didaktičke slobode pokorna školskim vlastima i njihovim naredbama.“ Sadržavao je više rubrika koje zorno pokazuju njegovu koncepciju: Pedagogija, Metodika, Zrnca za pedagoško-didaktični rječnik, Predavanja, Pitanja i odgovori, O naukovnim osnovama, Zorna obuka, Zemljopis, Poviest, Zakoni, Učiteljske skupštine, Ispiti usposobljenja, Književnost, Članci različita sadržaja, Polemika, Osmrtnice.

Pod utjecajem Narodne stranke i političke borbe u Dalmaciji, od 1860. do 1870. godine, vlasti nastoje da se škole uredi i unaprijede. Međutim, nova liberalna vlada uvidjela je da i škole treba zakonom radikalno preurediti. Zbog toga je i donesen državni zakon 25. svibnja 1869. godine, što je pučkoj nastavi dalo čvršće temelje. Tim je zakonom Crkvi oduzeto pravo nad školama koje su postale javni zavodi povjereni stručno obrazovanim učiteljima i nadzornicima. Zakon o nadziranju škola u Dalmaciji donesen je 1869., a godinu dana potom izdan je i „provizorni školski i nastavni red“. Ali, Katolička je crkva započela “borbu za školu” ne želeći ispustiti školu iz svojih ruku i smatrajući da na to ima pravo. Nastala je tako *školska novica* 1883. godine kojom je školski zakon od 1869. godine u pojedinim stavkama i mijenjan. Borba se za školu nastavila, ali bez uspjeha. Dalmatinski pokrajinski Zakon o utemeljenju, uzdržavanju i pohađanju javnih pučkih škola donesen 29. prosinca 1871. godine propisivao je pohađanje pučke škole od navršene šeste do navršene dvanaeste godine s tim da su učenici, dok ne navrše četrnaestu godinu, obvezatni pohađati „ponavljaonicu”, koja će djelovati kao „večernja ili kao svetačko-nedjeljna škola”. Umjesto Crkve, zakonom od 8. veljače 1869. godine, nadzor u

javnim pučkim školama provode mjesno, kotarsko i pokrajinsko školsko vijeće. Jedan od članova mjesnoga školskog vijeća djelovao je kao mjesni školski nadzornik koji je u isto vrijeme bio nadziratelj „didaktičkopedagoškog stanja u školi”. Najčešće je to bio predstavnik Crkve koji je često svojim intervencijama u školi zagorčavao život učitelju.⁵⁹²

U Dalmaciji je osim službenog *Naredbenog lista* u kojem su objavljivani zakoni, dokumenti i obavijesti pokrajinskoga školskog vijeća počeo izlaziti i pedagoški časopis *Zora učionski časopis*, u Zadru od 1884. do 1889. godine. Svojim su se radom isticali mnogi učitelji, koji su objavljivali svoje radove iz didaktike, metodika i odgojnih problema. Poslije izlaze i drugi pedagoški časopisi kao što su *Učiteljski glas*,⁵⁹³ *Novo vrijeme*,⁵⁹⁴ *Narodni učitelj*,⁵⁹⁵ *Glasnik*⁵⁹⁶ i *Pokret*⁵⁹⁷ te drugi.

Prema tome, stil i sadržaj rada pučkih škola u Dalmaciji od narodnog preporoda razvijali su se posve drugim smjerom nego prije. I sadržaj je nastave suvremeniji pa odgovara tekovinama političkih zbivanja i znanstvenim dostignućima. Osim dječaka, javne pučke škole sve više posjećuju i djevojčice, i to ne samo u gradovima i većim mjestima nego i po selima. Sve se više u nastavu uvodi hrvatski jezik, koji postaje nastavni i vodi se uporna borba za ponarođivanje škola u Dalmaciji, a to se osobito osjeća poslije izborne pobjede 1870. godine.

Međutim, u Narodnoj stranci sve je izraženija ideološka diferencijacija između liberala i klerikalaca. Mihovil Pavlinović, koji je imao goleme zasluge u dalmatinskom narodnom preporodu, pa prema tome i velike zasluge u borbi za ponarođivanje dalmatinskoga školstva, nametao je i svoja konzervativna shvaćanja koja su proizlazila iz njegovih osobnih uvjerenja i iz pogleda njegova svećeničkog poziva. Tako je npr. u raspravi o organizaciji i unapređivanju osnovnog školstva 1863. godine bio protiv toga da ženska djeca pohađaju školu, a u saborskoj raspravi o nacrtu prvoga pokrajinskog školskog zakona iz 1868. kojim je sekularizirano

⁵⁹² Usp. Krpina, Z., *Škole benkovačkog kraja na razmeđu stoljeća, država i mentaliteta*, Znanstveni skup o Zagori, Drniš, 2014, podaci iz: Kotarska uprava za školstvo Šibenik 1824/1869, kut. 20;2, DA u Šibeniku; opširnije u: Perić, Ivo, *Borba za ponarođenje dalmatinskog školstva 1860-1918*, HŠM, Zagreb, 1974; Ležaić, Mirko; *Prošlost i sadašnjost osnovne nastave u Dalmaciji*, Split, 1922.; Zaninović, Mate, *Iz prošlosti školstva Dalmacije*, Zagreb, 1978. (do str. 83.)

⁵⁹³ Split – Šibenik, 1899. – 1910.

⁵⁹⁴ Šibenik, 1908.

⁵⁹⁵ Zadar, 1914.

⁵⁹⁶ Split, 1914.

⁵⁹⁷ Split od 1917.

školstvo *u ime vjere* energično je predlagao da se prijedlog tog zakonskog akta ne prihvati.⁵⁹⁸ Iako vatreni borac za uvođenje hrvatskog kao nastavnog jezika u pučke škole, Pavlinović je iskazivao i svoj konzervativizam čime se, uz ostalo, bitno razlikovao od Klaića i drugih liberalno orijentiranih političkih suboraca.

Glede talijanističkih tema, u *Zori* zapažamo nekoliko priloga, a kao prvi istaknut ćemo onaj u prijevodu Petra Vuletića *Ob uzgoju*⁵⁹⁹, u kojem je riječ o ulomcima iz djela Ferdinanda Toninija *Igiene e filosofia del matrimonio*. Konzervativni liječnik Ferdinando Tonini prenosi retoriku namijenjenu moralnom odgoju na seksualni život para. U ovom djelu posvećuje više poglavlja seksualnosti zadržavajući se osobito na reproduktivnoj funkciji i iscrpnu opisu genitalija. Roditeljima savjetuje posebni, odvojeni seksualni odgoj za djevojčice i za dječake i ne propušta priliku upozoriti na opasnost od masturbacije. Akademski krug njegova razdoblja nije se previše uključio u seksualni odgoj već se zadržao uglavnom na problemu higijene.

Uzgojne mudre rečenice bilješke su iz Katona, Cicerona, Seneke,⁶⁰⁰ a zatim i Ricottija, Cantùa i našeg Lorkovića,⁶⁰¹ u izboru anonimnog autora. Također anonimno donose se ulomci iz domaće povijesti o ratovanju Rimljana s Ilirima,⁶⁰² tj. dalmatinskim ratovima,⁶⁰³ a u obliku članaka govori se i o nekim imenovanjima u Italiji⁶⁰⁴ te o talijanskom sveučilištu i njegovoj publici⁶⁰⁵, a posebice se spominje susret pape Lava XIII. s milanskim učenicima.⁶⁰⁶ U prilogu *Talijanska sveučilišta i njihovi slušači* govori se o neredima na europskim sveučilištima ističući osobito talijanska, nižući neredu u Torinu, Genovi, Bologni, Sieni, Padovi, Napulju, Parmi i Rimu, na kojima prednjače „sveučilišni diaci”, potpireni od „zloglasnoga obješeñaka Oberdanka” njegovim „podlim djelom”. Proaustrijska politika posve se jasno iznosi na vidjelo u zaključku članka: „Kako talijanska vlada pazi na ovu moralnu gniloću svojijeh mladijeh sila i kojijem se srestvima služi za njihovo izliječenje, to se nas ne tiče; neka međutijem dobro na

⁵⁹⁸ „... daj djeci učitelja neodgovorna crkvenoj oblasti za ponašanje ćudoredno, pustio si gojenika u najgrđu pogibelj,” kaže Pavlinović na jednom mjestu. Usp. *Narodni list*, jubilarni broj, Zadar, 1912.

⁵⁹⁹ *Zora*, god. II., sv. 3, str. 17. – 18.; sv. 4, str. 25. – 26.; sv. 5., str. 33. – 34.; sv. 6., str. 42.; sv. 7., str. 49. – 50.

⁶⁰⁰ *Zora*, god. I., sv. 7., str. 56.

⁶⁰¹ *Zora*, god. II., sv. 14., str. 112.

⁶⁰² *Zora*, god. II., sv. 2., str. 12. – 14.

⁶⁰³ *Zora*, god. II., sv. 3., str. 19. – 21., sv. 4., str. 23.; sv. 5., str. 36. – 38.; sv. 17., str. 132. – 134.; sv. 18., str. 140. – 142.; sv. 19., str. 148. – 149.; sv. 20., str. 157. – 158.; sv. 21., str. 164. – 165.

⁶⁰⁴ *Zora*, god. V, sv. 12. – 13., str. 101. – 102.

⁶⁰⁵ *Zora*, god. II., sv. 22., str. 170. – 171.

⁶⁰⁶ *Zora*, god. IV., sv. 3., str. 27. – 28.

pameti drži, da je budućnost svake države strogo na uzgoju nene mladeži. Prevratno ovo i protu-austrijsko mišljenje i osjećanje u Italiji tijekom više pobuđuje našu pozornost. Što je od nedavna utemeljilo tamo školsko društvo (poput nemačkoga Schul-Verein), kojemu je cilj da ove lijepe talijanske ideje širi i po ovoj obali jadranskoga mora. To je društvo počelo već svoje klice bacati po Istri i Tršćanskom okolišu, a kako smo imali prigode da čitamo, razne talijanske – osobito Rimske novine – jadikuju što ono nije još otpočelo svoju djelatnost i u Dalmaciji. Stavljamo zato na dušu svijem učiteljima toliko niđijeh koliko sredñieh učionica u pokrajini, da čuvaju našu zemlju od kužne i ubitačne onamošñe bolesti, a to skrupolozno uzgajajuć našu omladinu u duhu naše narodnosti, koja se je uvijek pokazala odanom, privrženom i vrijednom prama Prejasnoj vladajućoj Kući i prama cjelokupnosti države, kojoj ponosno pripadamo”.⁶⁰⁷

Broj talijanističkih priloga, dakle, u ovom je časopisu vrlo malen, a ono što se pojavljuje u sadržajnom je i funkcionalnom smislu u skladu sa zadaćom lista.

10.8. *Iskra* (1884. - 1887.) i *Iskra* (1891. - 1894.)

Zadarski časopis *Iskra* izlazio je dva puta, s kraćim prekidom, a pokrenuo ga je i uređivao Nikola Šimić,⁶⁰⁸ hvaljen kao hrvatski predstavnik verizma. Šimić je želio oko *Iskre* okupiti i starije i mlađe sile ističući dvostruki zadatak književnosti, da oplemenjuje i usmjerava narod te ispravlja pogreške, braneći i zagovarajući istinu, a suprotstavljajući se različitim grupacijama i klikama. Ovaj otvoreni i antikonzervativni program jezično je vezan uz Pavlinovićevu privlačnu, ali i opasnu popustljivost prema pučkom izrazu, idejno u klimi Prodanova ekskluzivizma. Urednik, koji je dao listu pučko-prosvjetiteljsko obilježje, nastavio je djelovati u duhu djela Andrije Kačića Miošića, ali je ipak odigrao i zapaženu ulogu u formiranju hrvatske književne kritike.⁶⁰⁹

U prvoj fazi izlaženja *Iskre* nalazimo novelu *Il piccolo scrivano fiorentino* (*Mali florentinski pisar*) De Amicisa⁶¹⁰ i članak *Nova lirika*⁶¹¹ u vezi s pregledavanjem talijanske onodobne lirike, a potpisan je samo inicijalom N. Posljednji članak talijanističke tematike u toj je fazi pod

⁶⁰⁷Zora, god. II., sv. 22., str.171.

⁶⁰⁸ Igrane, 6. 12. 1854. – 18.8. 1913.

⁶⁰⁹ Vidi detaljnije: Dorkin, M., *Časopis Iskra*, doktorska disertacija, FF u Zadru.

⁶¹⁰*Iskra*, god. III., sv. 21., str. 165. – 167.

⁶¹¹*Iskra*, god. I., sv. 3., str. 12.

naslovom *Talijanac o Hrvatskoj*,⁶¹² potpisan s M. P., zanimljiv zbog „doživljaja drugoga” u kojem su ovaj put Hrvati *onaj drugi* pa čitamo kako nas susjed doživljava.

U drugoj fazi časopisa *Iskra*, „lista za književnost i umjetnost u Zadru u nagradjenoj tiskarnici Petra Jankovića“, kako se sam definira, ratuje se s pretplatnicima: pokretač se žali „na one koji su ga nagovorili, a nije im palo napamet da se pretplate“. Najugledniji suradnik lista bio je Jakša Čedomil, pravim imenom Jakov Čuka, svećenik po zanimanju i osnivač moderne kritike. U svojim kritikama uspijeva pomiriti poštovanje Manzonijske literarnog umijeća i katoličku demokraciju s divljenjem Vergi i njegovu verizmu. Pojavit će se tako u prvom godištu ove “nove” *Iskre* Vergina *Cavalleria rusticana – Sve za obraz, obraz za ništa*,⁶¹³ a u trećem Manzonijske *La morte di Ermengarda – Adelchi (Ermengardina smrt. Sbor iz tragedie Adelchi)*⁶¹⁴ te *La Pentecoste. Inno sacro (Duhovi. Sveta himna)*⁶¹⁵ koje je preveo i „metrički popravio” Stjepan Buzolić. U kritici Jakše Čedomila nalazi se nebrojeno talijanskih citata, i to neprevedenih, a u *Iskri* nailazimo na njegovu studiju koja se odnosi na talijanski roman, a izlazila je u nastavcima.⁶¹⁶

U 14. knjizi djela *Archiv für slawische Philologie* iz 1887. pojavljuje se kratki članak J. Aranze *Woher die südslawischen Colonien in Südtalien*⁶¹⁷ u kojem autor prenosi neke povijesne podatke koji podupiru tezu da su se ovi doseljenici preselili iz zadarskog područja u prvoj polovici 16. stoljeća bježeći pred Turcima.⁶¹⁸ Dio tog članka donesen je u *Iskri* pod naslovom *Okle su došle južnoslavenske naseobine u Južnu Italiju?*⁶¹⁹

Bilježimo i jedan Buzolićev prijevod Danteove *Smrti kneza Ugolina (La morte del conte Ugolino, XXXIII Canto dell'Inferno)*⁶²⁰ i višekratno pojavljivanje D'Annunzija⁶²¹ u prijevodu

⁶¹²*Iskra*, god. I., sv. 20., str. 78.

⁶¹³*Iskra*, god. I., sv. 11., str. 98. – 99.

⁶¹⁴*Iskra*, god. III., sv. 17. –18., str. 129. – 130.

⁶¹⁵*Iskra*, god. III., sv. 19. –20., str. 145. – 146.

⁶¹⁶*Iskra*, god. II., sv. 7. –8., str. 57. –59., 64. –70., sv. 17. –18., str.129. –132.

⁶¹⁷ str. 78. – 82.

⁶¹⁸ Usp. Rešetar, M. (1997.) *Le colonie Serbocroate nell'Italia meridionale*, Campobasso

⁶¹⁹*Iskra*, god. II., sv. 1., str. 3. –4.

⁶²⁰*Iskra*, god. I., sv. 2., str. 9. – 11.

⁶²¹*Iskra*, pjesme *Niema se...*, *Odrpan ribar*, god. III., sv. 9. – 10., str. 69.; novela *Djevstvena zemlja*, god. III., sv. 17. – 18., str. 133. – 135.

N. Ostojića, ali u *Iskri* je osobito zanimljiva pojava ženskih pisaca – Ade Negri i Annie Vivanti, o kojima će biti riječi u zasebnom poglavlju.

Slika 4.

Ada Negri

Jedan od rijetkih članaka koji je posvećen školskim knjižnicama tiskan je u časopisu *Iskra* 1893. i ilustrativno prikazuje stanje školskih knjižnica (potpisan je inicijalima P.U.) i u njemu poslije duljeg iznošenja primjera o moći knjige da promijeni čovjekov život nabolje, na pitanje „ima li u nas knjiga za puk”, tj. knjiga koje bi imale moć takvog djelovanja, autor navodi *Društvo Svetog Jeronima*, *Društvo pučka knjiga* u Zadru i *Pučki list* iz Splita kao one koji se brinu za takvu knjigu. Nažalost, on smatra da u školskim knjižnicama nisu dobre knjige, već „nevaljale”. Kao primjer navodi da se tu mogu naći knjige na stranim jezicima, talijanskom i njemačkom, da su mnoge pisane znanstvenim jezikom koji puk ne razumije, da stil i žanr ne odgovaraju puku koji najviše voli „slušati i čitati pripoviedke”.

U drugoj polovici 19. stoljeća jezično je pitanje bilo aktualno kao sredstvo borbe protiv hegemonije talijanske kulture, ali i kao sredstvo kulturne integracije. Također u *Iskri*, o

usvajanju književnoga jezičnog standarda u pučkoj školi govori jednom⁶²² školski nadzornik Josip Peračić te ističe potrebu da se u pučkoj školi djeca uče književnom jeziku smatrajući da učitelj djecu treba upućivati kako da govore i da je u tome važniji od knjige. Njegove riječi neizravno upućuju na svijest o knjizi kao sredstvu za usvajanje književnog jezika.

I *Iskra* vodi borbu s pretplatnicima: prethodno je već navedeno kako se 1891. godine pokretač lista žali da ni onima koji su ga nagovorili da pokrene list nije čak ni palo na pamet da se pretplate. U prvome broju toga prvoga godišta⁶²³ u članku *Nješto o naših i o tudjih spisateljih* govori se o „ozbiljnoj i u novijoj talijanskoj književnosti znamenitoj ličnosti“ koja hrvatskim spisateljima predbacuje nepoznavanje vlastita jezika. Zamjerka stiže upravo u vrijeme kada se, prema mišljenju autora članka, stvari i u Hrvatskoj i u Srbiji pomiču nabolje: sa srpske strane aktivno djeluje Bošković, s hrvatske Broz i Šrepel, a i sama *Iskra* trudi se popuniti tu prazninu, dok „niti kod Italijanaca nije sunce sve što sieva.“ Spremno citirajući Leopardija koji je smatrao da je u njegovo vrijeme bilo samo nekoliko pisaca koji suvereno vladaju vlastitim jezikom, a zatim i Couriera koji smatra da su i u njegovo vrijeme bila samo petorica-šestorica pisaca vještih „francuštini“, navodi na koncu i Vincenza Giobertija koji u svom djelu *Introduzione allo studio della filosofia* (Milano, 1850.) kaže da talijanski građanin: „usa il nostro dolcissimo idioma in guisa da sbigottire le orecchie degli stessi Goti, e far parere della lingua degli Ottentotti una soavità e una benedizione“ (u prijevodu potpisanog autora članka S. B.: „Rabe presladki naš jezik na taj način, da bi se preplašile uši samih Gota, da jezik Otentota, imao bi se naprama našem smatrati kao milota i blagoslov.“). I on smatra da u Italiji njegova doba nema više od desetak književnika koji bi se mogli mjeriti s jednim Leopardijem. Navodeći zatim svu silu pogrešaka, i to upravo jezičnih, kod talijanskih pisatelja (Mazzulla, Bertolija, Richiardija) zaključuje: „... svatko ima što da mete ispred svojih vrata.“

⁶²²*Iskra*, god. IV., br. 2.; preuzeto iz *Smotre dalmatinske* od 17. 10. 1894, članak *Peta pokrajinska učiteljska skupština*.

⁶²³*Iskra*, 1891., god.I., str. 2. –3.

XI. ČASOPISI MODERNE

11.1. *Prosvjeta* (1893. – 1913.)

Jedan od najaktivnijih pripadnika Stranke prava Fran Folnegović pokreće 1893. polumjesečnik *Prosvjeta* želeći dati širem krugu patriotske publike, a osobito pravaške, književno-obiteljski list. Dok je prvo godište bilo raznovrsno, drugo je poslije Folnegovićeva povjeravanja lista tiskaru Scholzu, a redakcije novinaru Fleischeru, donekle promijenjeno. Fleischer je list uređivao do potkraj devedesetih godina, kad je redakciju preuzeo dr. Vladimir Deželić, izraziti predstavnik katoličkog pokreta i kršćansko-idealističkog pravca. Između pravaških književnih listova osamdesetih godina, *Hrvatske vile* i *Balkana* s jedne, te *Prosvjete* s druge strane, pokazala se velika razlika unatoč tomu što je i jednom i drugomu urednik bio Folnegović. Idealizam zauzima mjesto dotadašnjeg realizma, mnogo je didaktike, historicizma i šablona. Scholz postaje uskoro nakladnik vjersko-nabožnih knjiga, a *Prosvjeta* ostaje uglavnom list idealističkoga prava premda se u njoj pojavljuju i neki mlađi pisci modernisti. Ovaj obiteljsko-književni list imao je vrlo šarolik sadržaj, iako je okupljao dio klerikalne inteligencije koja je ovdje iznosila svoje tradicionalno-konzervativne i moralističke stavove o umjetnosti i prilično se grčevito suprotstavljala svim avangardnim pojavama, a osobito idejama jugoslavenski orijentirane omladine. Kao primjer za to pojavljuje se samo u ovom časopisu Naborre Campanini,⁶²⁴ pjesnik znamenit po svojoj kanozijanskoj filozofiji⁶²⁵, pjesmom *Čuvstva*.⁶²⁶

Od starih autora nalazimo Dantea⁶²⁷, Petrarca⁶²⁸ te Rinalda d'Aquina.⁶²⁹ Posljednjeg, pripadnika sicilijanske škole Federica Drugog, od kojeg je u ostavštini ostao samo jedan sonet i 12 pjesama, citirao je i sam Dante dva puta: jednom citira pjesmu *Per fin amore vao si allegramente* R. D'Aquina, a drugi put *Già mai non mi conforto* posvećenu Šestom križarskom

⁶²⁴ Novellara, 1850. – 1925.

⁶²⁵ Kanozijanci su pripadnici katoličkoga vjerskog reda nastalog u 19. stoljeću, najprije kao ženski, zatim i kao muški red, a djelovali su u odgoju i obrazovanju.

⁶²⁶ *Prosvjeta*, god. III, sv. 18., str. 566.

⁶²⁷ *Prosvjeta*, *Spjev X*, prev. Buzolić, god. I., sv. 1., str. 7. – 9.

⁶²⁸ *Prosvjeta*, *Djevici Mariji*, god. II, sv. 14., str. 434. – 435.

⁶²⁹ Montella, 1227./'28. – 1279./'81; *Prosvjeta*, *Tužaljka na odlasku viteza križara*, god. XV., sv. 5., str. 150.

pohodu, koja se pojavljuje u *Prosvjeti*. Dante hvali govor ovog pjesnika i u svojim *De vulgari eloquentia*. Vinko Lozovina objavljuje članak u kojem se osvrće na staru talijansku liriku,⁶³⁰ a Stjepko Iljić članak u kojem piše o svojim razmišljanjima našavši se na Tassovom grobu.⁶³¹

Od Leopardijevih priloga nalazimo *Dialogo di un fisico e di un metafisico* (u prijevodu Ljudevita Basinskog *Dijalog i metafizika*),⁶³² novelu *Cantico del gallo silvestre* (*Poj šumskoga pietla* u prijevodu potpisanom Cola Rienzi),⁶³³ dramu *Dialogo della Terra e della Luna* (*Dialog medju zemljom i mjesecom* u prijevodu Marina Ivića),⁶³⁴ dramu *Dialogo di Malambruno e Farfarello* (*Razgovor Malambruna i Farfarela* u prijevodu potpisanom s Cola Rienzi),⁶³⁵ pjesmu *Scherzo* (*Šala*, u prijevodu Ante Petravića),⁶³⁶ pjesmu *Ultimo canto di Saffo* (*Posljednji Safin spjev* u prijevodu Stj. Ilijića)⁶³⁷ te dijalog iz drame *Copernico* (*Kopernik* u prijevodu Marina Ivića).⁶³⁸ O njemu govori i članak⁶³⁹ Ante Tresića Pavičića objavljen u prvom godištu *Prosvjete*.

Fogazzaru će velik članak⁶⁴⁰ posvetiti Jakša Čedomil u sedmom godištu *Prosvjete* u kojem će biti objavljena i njegova drama *La lira del poeta* (*Pjesnička lira*).⁶⁴¹ Drama *Tombola Cesarea Solierija*,⁶⁴² u prijevodu Vladoje Brankova, objavljena je pod naslovom *I debiti per la moda* te opisuje građansko društvo sredinom 19. stoljeća na primjeru navike jedne nećakinje da se odijeva po posljednjoj modi što je zategnulo odnose s tetom, koja pak traži način kako da potajice plati nagomilane nećakinjine dugove za haljine. Na scenu stupaju prijateljica Maria, krojačica Zelinda, a u dijalogu zabune i igre riječima s trga se čuju brojevi koje izvikuje lik koji izvlači lutriju.

⁶³⁰*Prosvjeta*, *Iz stare talijanske lirike. Kako je jedna pjesmica navijestila novu liričku školu*, god. XVII., sv. 3., str. 86. – 88.

⁶³¹*Prosvjeta*, *Na grobu Torquata Tassa*, god. XV., sv. 24., str. 758. – 759.

⁶³²*Prosvjeta*, god. I., sv. 4., str. 91. – 93.

⁶³³*Prosvjeta*, god. I., sv. 1., str. 16. – 17.

⁶³⁴*Prosvjeta*, god. V., sv. 16., str. 505. – 507.

⁶³⁵*Prosvjeta*, god. I., sv. 6., str. 135. – 136.

⁶³⁶*Prosvjeta*, god. XVIII., sv. 11., str. 365.

⁶³⁷*Prosvjeta*, god. XIII., sv. 21., str. 666.

⁶³⁸*Prosvjeta*, god. IV., sv. 14., str. 438. – 442.

⁶³⁹*Prosvjeta*, *Giacomo Leopardi*, god. I., sv. 38., str. 683. – 685., 700. – 702., 715. – 717., 727. – 730., 743. – 746.

⁶⁴⁰*Prosvjeta*, *Antonio Fogazzaro*, god. VII., sv. 12., str. 386. – 399.

⁶⁴¹*Prosvjeta*, god. VIII., sv. 4., str. 123. – 126.

⁶⁴²*Prosvjeta*, god. I., sv. 17., str. 343. – 346., 359. – 362., 375. – 376., 391. – 392.

Luigi Carrer⁶⁴³ javlja se novelom *Dva uzdaha*⁶⁴⁴ u prijevodu A. Bortulina, Ugo Valcarenghi novelom *Castigo (Kazna)*,⁶⁴⁵ a Salvatore Farina, kojeg smo već prije susreli u *Nadi*, ovdje je zastupljen novelom *Perché ho risposto no? (Zašto odgovorih ne!* u prijevodu A. Bortulina).⁶⁴⁶ Iz zbirke *Sonatine bizzare*, prevoditelj Josip Burić izabrao je i Fogazzarovu novelu *Il nostro secolo (Naš viek)*,⁶⁴⁷ a Emilio Del Cerro, Vergin prijatelj s kojim je bio pokrenuo politički list *Roma degli Italiani*, pojavljuje se novelom *Domenichino*⁶⁴⁸ u prijevodu Milana Begovića. Giacomo Caccavale, koji je u talijanskoj književnosti poznat i pod pseudonimom Giacomo Di Belsito, u *Prosvjeti* je prisutan putem novele *La vendetta di Tecla* (u prijevodu H. Katarinića *Teklina osveta*),⁶⁴⁹ a Enrico Castelnuovo, pisac koji je imao važnu ulogu u pokretu za ujedinjenje Italije, zastupljen je novelama *Ivankin Božić*,⁶⁵⁰ *Il colpo di stato di Clarina (Klarina)*⁶⁵¹ i *Assolto (Odrješnik* u prijevodu Branimira Brusine)⁶⁵².

Utemeljitelj časopisa *Il Piccolo* u Milanu, novinar i političar Rocco de Zerbi,⁶⁵³ poznat nažalost i po velikom skandalu s rimskom bankom u koji su bili upleteni i Giolitti i Crispi, a završio se Zerbijevim samoubojstvom, javlja se novelom *Granata*⁶⁵⁴ u prijevodu Hrvoja Hrvatića. Među najvažnijim suradnicima milanskog časopisa bila je i Matilde Serao koja je De Zerbiju posvetila svoju zbirku pripovjedaka *Dal Vero*.

Od lirskih priloga nalazimo pjesmu Silvija Pellica *Sursum corda!*⁶⁵⁵ u prijevodu Kazimira Obrovskog, pjesmu *I cori della vita* (u prijevodu Mate Ostojića *Sborovi života*)⁶⁵⁶ Guida Mazzonija, *Pjesma o slavji i miru crkve* i *Mir pravednika*⁶⁵⁷ pape Lava XIII. u prijevodu Ante

⁶⁴³ Venezia, 1801. – 1850.

⁶⁴⁴ *Prosvjeta*, XIII, sv. 17., str. 527. – 528.

⁶⁴⁵ *Prosvjeta*, god. VII., sv. 15., str. 481. – 482.

⁶⁴⁶ *Prosvjeta*, god. XV., sv. 18., str. 579. – 582., 596. – 603.

⁶⁴⁷ *Prosvjeta*, god. IX., sv. 4., str. 123. – 126.

⁶⁴⁸ *Prosvjeta*, god. III., sv. 21., str. 643. – 647.

⁶⁴⁹ *Prosvjeta*, god. VIII., sv. 4., str. 115. – 118.

⁶⁵⁰ *Prosvjeta*, god. XV., sv. 2., str. 60. – 63.

⁶⁵¹ *Prosvjeta*, god. V., sv. 20., str. 625. – 628., 654. – 657.

⁶⁵² *Prosvjeta*, god. XVIII., sv. 9., str. 297. – 299., 325. – 329.

⁶⁵³ Oppido Mamertina, 1843. – Rim, 20.2.1893.

⁶⁵⁴ *Prosvjeta*, god. I., sv. 10., str. 226. – 227.

⁶⁵⁵ *Prosvjeta*, god. XVI., sv. 8., str. 236.

⁶⁵⁶ *Prosvjeta*, god. I., sv. 46., str. 811.

⁶⁵⁷ *Prosvjeta*, god. XI., sv. 15., str. 459.

Špoljara te *Kad kiša škropi, vjetar kad žviždje*⁶⁵⁸; *Ben ritornato carnoval giocando*⁶⁵⁹ Lorenza Stecchettija u prijevodu Ružice Dončević. Ulisse Tanganelli,⁶⁶⁰ koji se u svojim *Autumnalijama* iz 1878. brani od verizma Stecchetijeva tipa i oštro polemizira protiv Crkve te tematizira pretjerivanjem motiva koje rabi Stecchetti, izrugujući se brojnim književnicima svog vremena između kojih su i Guerrini, Enrico Panzacchi i Carducci, javlja se ovdje pjesmom *Zlatna kosa*.⁶⁶¹ Nailazimo na još jedno njegovo pojavljivanje, u *Viencu*,⁶⁶² u kojem se pojavljuje i Arturo Colautti⁶⁶³ pjesmom *Lagune*⁶⁶⁴ u prijevodu Rikarda Katalinića Jeretova. Arturo Colautti⁶⁶⁵ bio je pisac, novinar i libretist, a zatim i pripadnik talijanske iredente. A. Gazzoletti, kojeg smo već prije susreli u *Zori dalmatinskoj*, javlja se pjesmama *L'Autunno(Jesen)*⁶⁶⁶ u prijevodu A. Petrovića i *U tamnici*⁶⁶⁷ u prijevodu J. Ostojića, a Giuseppe Aurelio Costanzo⁶⁶⁸ pjesmom *Perché tu mi ami (Zašto me ljubiš* u prijevodu Milana Begovića, pod pseudonimom Tugomir Cetinski).⁶⁶⁹

Najzastupljeniji pjesnik je Giosuè Carducci koji se javlja s ukupno 18 priloga.⁶⁷⁰ Preveli su ih Mato Ostojić (3), Ante Tresić Pavičić (3), Milan Begović (2), Rikard Katalinić Jeretov (1) i Ante Petravić (9). U drugom godištu (1894.) u pjesmi *Zora* u prijevodu A. Tresića Pavičića, prevoditelj u komentaru ističe osobno mišljenje kako je to najljepša Carduccijeva pjesma te

⁶⁵⁸ *Prosvjeta*, god. II., sv. 4., str. 123.

⁶⁵⁹ *Prosvjeta*, god. XVI., sv. 5., str. 144.

⁶⁶⁰ Arezzo, 1853. – Firenca, 1931.

⁶⁶¹ *Prosvjeta*, god. II., sv. 4., str. 123.

⁶⁶² *Vienac, Jednom samo ...*, prev. M.O., god. XIV., sv. 45., str. 420.

⁶⁶³ *Vienac, Dalila iz: Canti virili*, god. XXX., sv. 10., str. 154.

⁶⁶⁴ *Prosvjeta*, god. V., sv. 12., str. 362.

⁶⁶⁵ Zadar, 9.10.1851. – 9.11.1914.

⁶⁶⁶ *Prosvjeta*, god. XI., sv. 13., 411.

⁶⁶⁷ *Prosvjeta*, god. VIII., sv. 19., str. 607. i VIII., sv. 17., str. 557.

⁶⁶⁸ Melilli, 6.3.1843. – Rim, 14.7.1913.

⁶⁶⁹ *Prosvjeta*, god. I., sv. 46., str. 807. – 808.

⁶⁷⁰ Navest ćemo ih redom kako se pojavljuju u *Prosvjeti: Disperata*, god. I., sv. 30., str. 551.; *Ruit hora*, god. I., sv. 47., str. 823.; *Na brdu Mariju*, god. II, sv. 5, str. 144; *Zori*, god. II., sv. 11, str. 323; *Jutarnja pjesma (Mattinata)*, god. III., sv. 19., str. 599.; *Večernja pjesma (Serenata)*, god. III., sv. 17., str. 528; *Snjegopad*, god. VII., sv. 17., str. 526.; *Vigneta*, god. VIII., sv. 17., str. 526.; *Aleksandrija. Josipu Regalduu, kad izda Egipat*, god. X., sv. 24., str. 768.; *Oproštaj*, god. XI., sv. 5., str. 155.; *Amici*, god. XI., sv. 10., str. 300.; *Sirmij*, god. XII., sv. 11., str. 354.; *U smrt Evgenija Napoleona*, god. II., sv. XIII., str. 478.; *Pozdrav jeseni*, god. XIII., sv. 2., str. 343.; *Ave. U smrt*, god. XIII., sv. 38., str. 692; *Mors (za grlične pošasti)*, god. XIV, sv. 8., str. 239; *Pred starim kaštilom u Veroni*, god. XIV., sv. 17., str. 538.; *Pjesnikinji Annie Vivanti*, god. XV., sv. 18., str. 570.

naglašava da je izričito pazio na metriku pri prijevodu, krojeći pentametar „prema Carduccijevom originalu”.

Talijanskim su se tlom ili talijanskom kulturom nadahnuli i brojni netalijanski autori koji se pojavljuju na stranicama ovog časopisa. Veliki knez Konstantin Romanov,⁶⁷¹ koji se u literaturi češće krije pod pseudonimom K. A., unuk ruskoga cara Nikole I., našao je npr. u Veneciji inspiraciju za svoju pjesmu *U Veneciji*⁶⁷² u prijevodu M. Sabića, Dane Gruber osvrće se na Cesara Borgiju,⁶⁷³ u daleku prošlost za temom poseže i Velimir Deželić u svom povijesnom romanu *Car Dioklecijan*,⁶⁷⁴ kao i Schiller u svojoj elegiji *Pompeji und Herkulanum* u prijevodu B. Širole *Pompeji i Herkulanum*,⁶⁷⁵ a Ante Tresić Pavičić posvećuje Giuglielmu Ferreru opsežnu kritiku.⁶⁷⁶ Mirko i Stjepan Seljan bave se u svojem članku abesinsko-talijanskim ratom 1895.,⁶⁷⁷ anonimni autor donosi nam članak *Slike iz Rima*⁶⁷⁸ te biografiju o Antunu Giuliju Barriliju,⁶⁷⁹ A. Petravić prevodi pjesmu *Talijanskoj kraljici. 20. listopada 1878. F. Tončića*,⁶⁸¹ a Vladoje Brankov prevodi članak *Amerigo Vespucci*,⁶⁸² za koji se izričito navodi da je prema talijanskom predlošku.

U drugom godištu *Prosvjete* Verga je zastupljen novelom *Seoski međan*⁶⁸³ (*Cavalleria rusticana*) u prijevodu Ivana Milićevića i s ilustracijama, a u četvrtom novelom *S plemićkoga grada*,⁶⁸⁴ također u Milićevićevu prijevodu.

⁶⁷¹ Strelna, 22.8.1858. – Pavlovsk, 15.6.1915.

⁶⁷² *Prosvjeta*, god. III., sv. 19., str. 593.

⁶⁷³ *Prosvjeta*, *Iz života Cezara Borgije*, god. IX., sv. 6., str. 187. – 191., 218. – 219., 250. – 254.

⁶⁷⁴ *Prosvjeta*, god. XIV., sv. 1., str. 1. – 6., 41. – 44., 76. – 77., 105. – 108., 137. – 140., 169. – 176., 204. – 207., 233. – 235., 265. – 269., 287. – 300., 329. – 331., 361. – 363., 393. – 395., 425. – 427., 457. – 460., 489. – 491., 521. – 523., 553. – 555., 585. – 587., 617. – 619., 649. – 655., 681. – 686., 713. – 719., 745. – 748.

⁶⁷⁵ *Prosvjeta*, god. XV., sv. 19., str. 611.

⁶⁷⁶ *Prosvjeta*, *Djelu Guglielma Ferrera: O veličini i propasti Rima*, god. XI., sv.2., str. 62. – 64., 90. – 94.

⁶⁷⁷ *Prosvjeta*, *Odlomci o abesinsko-talijanskom ratu 1895.*, god. XI., sv. 7., str. 225. – 226.

⁶⁷⁸ *Prosvjeta*, god. XI., sv. 16., str. 515. – 520.

⁶⁷⁹ Savona, 14.–12.1836. – Caecare, 14.8.1908., književnik i rodoljub, poznat i po sljedećem svojem opažanju: „Veliki ljudi – mediokriteti, kada su marljivi, pažljivi i pristojni. Nemaju oni misaonih ni osjećajnih uzleta, rade ono što mogu i znaju, a ono pak što ne znaju čine s puno dobre volje!” (citat iz *Galatee*)

⁶⁸⁰ *Prosvjeta*, god. XVI., sv. 23, str. 730. – 736.

⁶⁸¹ *Prosvjeta*, god. XIII., sv. 24, str. 770. – 771.

⁶⁸² *Prosvjeta*, god. VI., sv. 16., str. 503. – 508.

⁶⁸³ *Prosvjeta*, god. II., sv. 12., str. 368. – 370.

⁶⁸⁴ *Prosvjeta*, god. IV., sv. 1., str. 10. – 14., 40. – 43., 74. – 78., 106. – 111.

Federico De Roberto,⁶⁸⁵ napuljski književnik, u svom romanu *Viceré* koji je objavio 1894., osuđuje pokušaje sicilijanskog plemstva da ostane vezano uz vlast kompromisima i preobraćajima te tako opisuje zlo koje je tijekom stoljeća do danas ostalo problem talijanskog poluotoka.⁶⁸⁶ Svoj prvi uspjeh postigao je esejom *Giosuè Carducci e Mario Rapisardi. Polemica*, objavljenim 1881. Radio je kao novinar i kritičar za dva lista koja su izlazila u Cataniji i Rimu: *Don Chisciotte* čiji je bio i urednik od 1881. do 1882. i *Fanfulla della domenica* s kojim je surađivao od 1883. do 1900. pod pseudonimom Hamlet. U knjizi pod naslovom *Arabeschi* prikupio je 1883. sve što je napisao iz umjetnosti i književnosti. Od 1884. surađuje s časopisom *Fanfulla* pod svojim pravim imenom. Preselivši se u Milano i ušavši preko Verge u grupu Scapigliati, surađuje s *Corriere della Sera* te objavljuje najpoznatije svoje djelo *I Viceré* 1894. Nakon knjižice pjesama *Encelado* 1887., izlazi prva zbirka pripovjedaka *La sorte* 1887. te *Documenti umani* 1888. U njima je opisana malograđanska i seoska sredina, ali pisac je zaokupljen svijetom aristokracije u fiziološkom i društveno-ekonomskom raspadu, u miješanju s građanskom klasom koja se pokušava pomiješati s aristokracijom. Slijede romani psihološke analize *Ermanno Raeli* 1889. te *L'illusione* 1891., iz prvog ciklusa posvećenog obitelji Uzeda. U njima se psihološka i intimistička tematika temelje na unutarnjem svijetu likova i vrte oko sukoba iluzije i realnosti s posljedičnim motivima neurona i inhibicija. Psihološka tematika prisutna je i u zbirkama novela *Processi verbali* 1889. i *L'albero delle scienze* 1890. De Robertova pripovjedačka tehnika služi impersonalnom pripovijedanju, ali različito od Verge. Prije svega, nema regresije pripovjedača u pripovjednom trenutku, već je prisutan indirektan slobodni diskurs, deskriptivne didaskalije i dijalog. Naracija pokušava ostvariti kazališnu tehniku, pa i sam De Roberto tvrdi da se potpuna impersonalnost može ostvariti jedino u dijalogu koji je ideal objektivnog predstavljanja, kao u sceni pisanoj za teatar. U *Prosvjeti* se javlja jednim jedinim prilogom, novelom *Un caso imprevisto (Nepredvidjeni slučaj u prijevodu A. Bortulina)*⁶⁸⁷, što je i jedini prilog ovog autora u cjelokupnoj našoj književnoj periodici, a jednim se prilogom javlja i A. Manzoni.⁶⁸⁸

⁶⁸⁵ Napulj, 16.1.1861. – Catania, 26.7.1927.

⁶⁸⁶Rad na romanu bio je toliko naporan da je pisca odveo u bolest koja ga je pratila cijeloga života, a kritika i čitateljska publika još su ga i napadali. Stotinu i trinaest godina kasnije, režiser Roberto Faenza prenio je roman na veliki ekran, a polemike su ponovno zapljuštale.

⁶⁸⁷*Prosvjeta*, god. XVI., sv. 8., str. 237.–240.

⁶⁸⁸*Prosvjeta, Vjerenici*, god. IV., sv. 9., str. 258. – 288.

Girolamo Ragusa Moleti⁶⁸⁹ bio je pjesnik, pisac i stručnjak za narodne običaje. Nosio je nadimak ‘Il ribelle dei ribelli’, a s Enricom Onofriom podržavao je književnu obnovu i otklon od starih pisaca palermitanske literature. Iz njegova pripovjednoga korpusa, u *Prosvjeti* nalazimo tri prijevoda, prvi iz *Miniatura i filigrana* pod nazivom *Na polju po noći*⁶⁹⁰ u prijevodu Rikarda Katalinića Jeretova, koji ga naziva „talijanskim Baudelaireom”, te se u komentaru ispod prijevoda poziva i na komentar iz *Fracasse o Minijaturama*, doslovno citirajući.⁶⁹¹ Druga su dva priloga objavljena pod nazivom *Roman u malom* i *Guske*⁶⁹² u prijevodu Milana Begovića.

Gaetano De Bottis,⁶⁹³ član Kraljevske akademije znanosti i književnosti i najpriznatiji poznavatelj prirodnih znanosti, načinio je brojne studije o erupcijama Vezuva, a u *Prosvjeti* nalazimo *Vezuv 9. augusta 1779*,⁶⁹⁴ ilustraciju poznatog ilustratora Pietra Fabrisa te opažanja De Bottisa koji govori o *kilometrima i fontanama* lave.

⁶⁸⁹ 14.1.1851. – 18.7.1917.

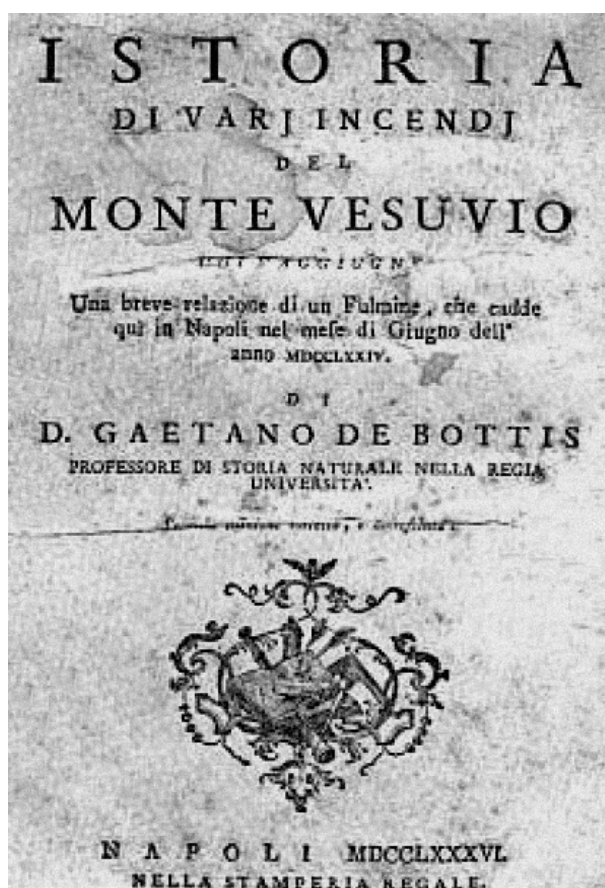
⁶⁹⁰ *Prosvjeta*, god. I., sv. 26., str. 492.

⁶⁹¹ „To je knjiga elegantnih i zamamnih sličica, koje su kanda napisane za misaone i učene ljude, koji mogu oćutiti onaj miris tužna cvjeta i melanholije, što se iz njih izvija, i milotu sloga, kojom obiluju.“

⁶⁹² *Prosvjeta*, god. IV., sv. 1., str. 19.

⁶⁹³ 1721. – Napulj, 1790.

⁶⁹⁴ *Prosvjeta*, god. XIV., sv. 9., str 277.

Slika 5.

Gaetano De Bottis, naslovnica jednog od najvažnijih djela

Ipak, u ovom se časopisu javlja i D'Annunzio novelom *Le campane* (*Zvona*)⁶⁹⁵ u prijevodu N. Ostojića već objavljenom u *Viencu* te crticom *Fiore fiurelle*⁶⁹⁶ istog prevoditelja. Njegovo pojavljivanje u ovom časopisu tumačimo isključivo njegovom slavom, a ne iskazom bilo koje druge vrste naklonosti, što je na kraju i vidljivo iz izrazito skromnog broja priloga.

Od talijanskih dječjih pisaca, pak, pojavljuje se u hrvatskoj periodici 19. stoljeća ime Ildebranda Bencivennija⁶⁹⁷ pod pseudonimom Jobi, načinjenim od prvog i posljednjeg slova imena. Osim kao dječji pisac, u osnovnoj školi u Torinu radio je kao povjesničar i pedagog te autor školskih

⁶⁹⁵ *Prosvjeta*, god. IX., sv. 24., str. 760. – 762.

⁶⁹⁶ *Prosvjeta*, god. VII., sv. 23., str. 747.

⁶⁹⁷ 1852. Mondolfo, Pesaro –1923.

udžbenika i slovarica. Za svoje djelovanje dobio je viteški naslov. Nailazimo na njega u *Prosvjeti*, u Bortulinovom prijevodu novele *L'anello nuziale (Prsten)*.⁶⁹⁸

Slika 6.

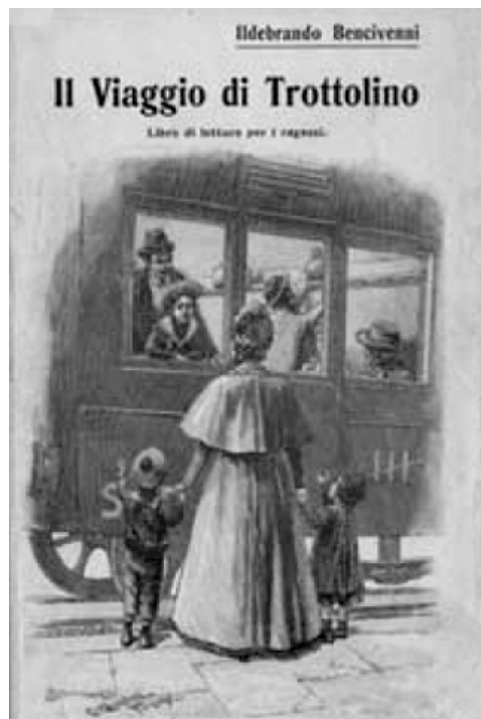
Jobi: *Il foletto dello specchio*, Salani, 1913., naslovnica

⁶⁹⁸*Prosvjeta*, god. XVII., sv. 13., str. 418. – 419.

Slika 7.

Jobi, *Le strepitose avventure di Pistacchio alla guerra di Libia*, Salani, 1914. naslovnica.

Slika 8.

Jobi, *Il viaggio di Trottolino*, Salani, 1902. ilustracije Carlo Chiostrri, naslovnica

Slika 9.

Jobi, *Bagolino e Bagolone*, Salani, 1912. Unutarnje ilustracije: Adriano Minardi. Knjiga je posvećena „mojoj maloj Terezini” nazvanoj i „Pupetta Pupi”, autorovoj kćeri.

U *Prosvjeti* je izrazito mnogo priloga talijanskih spisateljica, toliko da ovaj časopis možemo smatrati medijatorom ženskoga talijanskog pisma na hrvatskom tlu, o čemu će biti riječi u zasebnom poglavlju.

11.2. *Mlada Hrvatska (1894. – 1895.)*

Dinko Politeo, glavni i odgovorni urednik i izdavač zagrebačke *Mlade Hrvatske*, za naslov svog časopisa odabire doslovan prijevod Mazzinijeva pokreta *La giovane Italia*, donoseći putem tumačenja naziva lista i program, u prvom broju i na prvoj stranici: „Dante, Petrarca, Machiavelli, Alfieri, Napoleon i drugi misliše na ujedinjenje Italije. Do godine 1831. ova je misao imala svoje mučenike, svoje heroje, svoje uznike, svoje prognanike: ali bijaše misao. Tko ju pretvori u program, u apostolat, u akciju? Giuseppe Mazzini, zasnovatelj *Mlade Italije*. Što je Giuseppe Mazzini htio sa svojom *Mladom Italijom*? Jedinstvo Italije – a uz jedinstvo,

slobodu. ... Pristaše *Mlade Italije* polagali su zakletvu u ime Boga i Italije ... u ime stida ‘što osjećam kad pogledam u lice gradjanina drugih narodnosti, jer nemam imena ni prava gradjanina – ni barjaka naroda, ni domovine.’ ... *Mlada Hrvatska* znači: jedinstvo Hrvatske – kao što je *Mlada Italija* značila: jedinstvo Italije.” Ključna točka jedinstva kao zajedničkog programa u Mazzinijevoj Italiji šezdeset tri godine prije, zajedničko je polazište. No u ostalim se točkama ova dva programa razlikuju, što urednik sam ističe u svom programskom uvodniku. Prema Politeovu sudu, hrvatski zadatak bio bi svakako lakši od Mazzinijeva jer „hrvatske zemlje, koje se imaju ujediniti u jedno samostalno državno tijelo, nalaze se sve u okviru monarkije i u tom okviru hoće da se ujedine”, „vladar koji stoji na čelu ove monarkije jest i legitimni hrvatski kralj”, a nasuprot tome “mlada Italija Mazzini-eva morala je oboriti toliko prijestolja, razkruniti toliko vladara, razmaknuti toliko državnih granica.” Taj mirni preokret ustavnim sredstvima trebao bi za nositelje imati ljude „velike moralne snage”, a cijeli program koji stavlja u dvije riječi „jedinstvo i sloboda” temelji se na idealističkom shvaćanju politike izjednačene s patriotizmom, uvjeren da je riječ o ostvarivom idealu, a ne o utopiji. Poziva se na ishod Francuske revolucije, za koju su neki također vjerovali da je utopijska ideja, pa u smislu povijesnog autoriteta, a poslije i literarnog, usmjerava svoj list prema romanskoj kulturi, a zatim i uže talijanskoj, što će se odraziti u cijelom godištu njegova izlaženja.⁶⁹⁹ Isticanje hrvatstva u ravnoteži sa slavenskom širom pripadnošću služi jačanju ideje nacionalnog jedinstva dajući jednom, hrvatskom narodu, svijest da je članom veće, šire, jače zajednice, koja ga podupire: “hrvatstvo je uključeno u slavenstvu da se iziće, ne da se gubi.” U smislu opreka koje mnogi osjećaju između hrvatstva i slavenstva, Politeo predlaže svrstavanje te vrste „dileme” u kategoriju općih opreka “između dužnosti prema individuumu i prama svietu, prama domovini i prama čovječanstvu, prama narodnosti i prama univerzalnosti vjere”.

Većina je priloga anonimna, barem kad je riječ o bilješkama vezanim za umjetnost, kao npr. vijest o odjeku Rendićevih skulptura u Trstu⁷⁰⁰ ili proslava četiristogodišnjice slikara Correggia⁷⁰¹. Jednako tako i članci o odnosu Pape i Italije⁷⁰² te Rima i Rusije⁷⁰³ nemaju potpisanog autora. Anoniman je i nekrolog posvećen Cesareu Cantùu, o kojem smo već govorili

⁶⁹⁹*Mlada Hrvatska* izlazi u 1894. godini, a samo jedan broj u 1895.

⁷⁰⁰*Mlada Hrvatska*, god. I., sv. 1., str. 43 –45.

⁷⁰¹*Mlada Hrvatska*, god. I., sv. 1., str. 43. – 45.

⁷⁰²*Mlada Hrvatska*, god. I., sv. 6. –7., str. 231. – 234.

⁷⁰³*Mlada Hrvatska*, god. I., sv. 11. – 12., str. 385. – 391.

unutar časopisa *Zora*. U anonimnom članku *Naraštaj koji je stvorio Italiju*⁷⁰⁴ uočavamo i svojevrsnu najavu: „Talijanci priobćuju velikom marljivosti sve što može razjasniti sjajnu epopeju njihove revolucije” koja je izravan poticaj domaćoj publici i ujedno označava kreiranje i usmjeravanje njezina stava. U istom broju upozorava se i na dva talijanska romana suprotstavljenih smjerova, a riječ je o *La Baraonda Rovette*⁷⁰⁵ i *Trionfo della morte* G. D’Annunzija. *Il trionfo della morte* iz 1894., primjer je psihološkog romana u kojem zaplet i radnja nemaju više glavnu ulogu – ona je u introspekciji savjesti glavnog lika Giorgia Aurispe, gdje se i odvija cjelokupna radnja romana. Rovetta se pak kao predstavnik verizma koji se posve udaljio od preporodnih ideala temelji još uvijek na Zolinu poimanju umjetnosti. Po tome su ova dva djela, o kojima se govori u *Mladoj Hrvatskoj* u istom trenutku, primjeri posve oprečnih struja u talijanskoj literaturi.

Spominje se i „mlad i čedan pjesnik iz Lombardije koji prevadja i proučava Shelleya,” Ettore Sanfelice.⁷⁰⁶ Ovdje se E. Sanfelice pojavljuje kao prevoditelj, iako je bio i dobar i poznat pjesnik. Zanimljiva je iz današnje perspektive njegova pjesma *Raggi ed ombre*⁷⁰⁷ koja govori o velikoj gladi u tadašnjoj lombardijskoj i venecijanskoj ravnici, a koja je prouzrokovala i teške bolesti. Čak je i psihijatar Cesare Vigna,⁷⁰⁸ ravnatelj Centralne ženske ludnice San Clemente u Veneciji koju spominju i naši putopisci,⁷⁰⁹ uočio povezanost kožne bolesti pelagre koja izaziva ludilo, a uzrokovana je prehranom isključivo na temelju kukuruznih žganaca, koji su se tada i nepravilno čuvali pa su se tako u njima stvarali otrovi.⁷¹⁰

Članak Ferdinanda Brunetièrea⁷¹¹ *Poslije posjeta Vatikanu* prenesen je iz francuskog tiska,⁷¹² a upozorava i na poznavanje ovog francuskog pisca i povjesničara, člana francuske Akademije nazvanog Boileauom 19. stoljeća zbog svoga čvrstog klasicističkog ukusa, a poznatog po

⁷⁰⁴ *Mlada Hrvatska*, god. II., sv. 1., str. 37. – 40.

⁷⁰⁵ Gerolamo Rovetta, Brescia, 1851. – Milano, 1910.

⁷⁰⁶ *Mlada Hrvatska*, god., I., sv. 1., str. 20. – 37.

⁷⁰⁷ Bologna, 1885., Zanichelli; citiram ovdje samo prvu i posljednju strofu: *Latra cane, latra cane,/ per le strade ramingando:/ il mio ventre latra, e pane/ invano oggi andrò cercando./ / Qualche volta nella via/ dando un morso velenoso/ fa’ crepar d’idrofobia/ un filantropo adiposo.*

⁷⁰⁸ Viadana, 1819. – Mantova, 1892.

⁷⁰⁹ Antun Nemčić se npr. dvaput zapućuje u svojim *Putositnicama* u posjet bolnicama – prvi put, krenuvši u „špitalj mahnitih žena” u Veneciji vraća se smućen, no drugi put uspijeva posjetiti veliku umobolnicu na otoku S. Servolo. Među ostalim bolesnicima tu upoznaje i jednog prilično značajnog pjesnika, a umobolnicu naziva „svijetom u malom”.

⁷¹⁰ Usp. *Memorie dell’Istituto Veneto di Scienze, lettere ed Arti*, Venezia, 1880.

⁷¹¹ Toulon, 19. 7. 1849. – Paris, 9. 12. 1906.

⁷¹² *Mlada Hrvatska*, god. II., sv. 1., str. 20 – 36., preneseno iz *Revue des deux Monde*

preobraćanju na katoličanstvo u zrelim godinama i po svom konzervativnom pokretu zbog kojeg je bio zadobio političke simpatije.

Anonimno se donosi i vijest o knjizi Ante Tresića Pavičića *Hrestomatija talijanske, španjolske i portugalske književnosti*⁷¹³ te knjizi *La vita italiana nel 500*,⁷¹⁴ a prenose se i zapažanja o velikim pohvalama knjizi odvjetnika Bernardina Alimene⁷¹⁵ *Anarchia e Anarchici*. O talijanskom političaru, povjesničaru, svećeniku i jednom od najvažnijih predstavnika risorgimenta govori članak *Gioberti. Nacrt patriota*⁷¹⁶ potpisan s U. Talija. Time su, uz kratku vijest o izvođenju Verdijeve opere *Otello* u Parizu⁷¹⁷ te najave *Poviesti Italije* Francesca Bertolinija, talijanističke teme u ovom književnom časopisu iscrpljene.

11.3. *Nada* (1895. – 1903.)

Časopis za pouku, zabavu i umjetnost *Nada* bio je ilustrirana književna revija, s podnaslovom iz kojeg se iščitava čime se želi baviti: *Pouci, zabavi i umjetnosti*. List izdaje zemaljska vlada Bosne i Hercegovine, što se ističe jer se „u nas novinarstvo nije još toliko usavršilo da bi pojedinac ili društvo moglo pribaviti sredstva, da izdaje jedan poveći ilustrirani list.” Obećava se i nagrada piscima, a izdaje se u dvije verzije, na ćirilici i na latinici. U uvodniku prvog godišta jasno se iščitava program:

„Ovakva razmatranja stvoriše zamisao da se u Sarajevu osnuje list, koji bi se pred svijetom pokazao ogledalo ukupne duševne kulture južnoslovenskih naroda, koji bi redovno bilježio kulturne prilike slovenskog svijeta uopće i drugih prosvjetljenih naroda, i koji bi nas pomoću književnosti i umjetnosti bolje i bliže upoznao zmagju sebe.”⁷¹⁸

Nadu je 1894. pokrenuo Konstantin Kosta Hórmann, austrougarski vladin povjerenik za Sarajevo, ujedno i glavni formalni urednik izdanja. Časopis je izlazio dva puta mjesečno sve do 1903. kada je ukinut zbog financijskih razloga. Bio je to najbolji časopis takvog profila u tadašnjoj BiH, zahvaljujući prije svega izuzetno kvalitetnim autorima koji su na njegovim stranicama objavljivali svoje radove.

⁷¹³*Mlada Hrvatska*, god. I., sv. 3., str. 128. – 134.

⁷¹⁴*Mlada Hrvatska*, god. I., sv. 6. – 7., str. 238. – 241.

⁷¹⁵ Cosenza, 1861. – 1915.

⁷¹⁶*Mlada Hrvatska*, god. I., sv. 8. – 9., str. 283. – 288., 248. – 351.

⁷¹⁷*Mlada Hrvatska*, god. I., sv. 8. – 9., str. 303. – 311.

⁷¹⁸ „1. januara 1859. br. 1”, str. 1.

Osim istaknutih književnih imena tog doba, poput Silvija Strahimira Kranjčevića, surađivali su i početnici kojima je časopis poslužio kao odskočna daska za ulazak u svijet književnosti, odnosno publicistike.

D'Annunzio se javlja pjesmama *Ja u borbu hrlim*⁷¹⁹ i *Ko da su ...*⁷²⁰ u prijevodu Nikole Ostojića te *Uzalud*⁷²¹ u prijevodu Mihovila Nikolića, a Jakša Čedomil piše o njemu jednu studiju⁷²². Jakša Čedomil bavit će se talijanskim temama još u članku o umjetničkoj međunarodnoj izložbi u Veneciji⁷²³ te na istu temu još jednom, pismom, u rubrici *Naša pisma*.⁷²⁴

Giosuè Carducci javlja se u prijevodu Ante Tresića Pavičića pjesmama *Kod rake Percy Bysshe Shelleya*,⁷²⁵ *Volu*,⁷²⁶ *Razgovor sa stabljem*⁷²⁷ te *Elegija planine Spluge*.⁷²⁸ Podsjetit ćemo i na Tresićev putopis iz Rima⁷²⁹ u kojem se i sam, možda potaknut Carduccijem, zaustavlja na Shelleyjevu grobu i bilježi svoja zapažanja.⁷³⁰

Raznolikost talijanističkih tema primjećujemo žanrovski u ovom časopisu: člancima se javljaju Milan Ivančević koji opisuje Trg Colonne, Dinko Politeo bavi se Tassom⁷³¹, Marko Car mletačkom umjetnošću,⁷³² a anonimni autor uspoređuje Leopardija i Gilbertija.⁷³³ Milan Begović poseže za poetskim nadahnućem zagledavši se u rimsku rijeku za svoju lirsku pjesmu,⁷³⁴ kao i August Harambašić općenito u Rim u svojim *Rimskim sonetima*.⁷³⁵ Brojni su likovni prilozi vezani za talijanske teme, a bilješkama poput *Talijanske pozornice*⁷³⁶ potvrđuje se praćenje

⁷¹⁹Nada, god. VII., sv. 6., str. 91.

⁷²⁰Nada, god. VI., sv. 15., str. 231.

⁷²¹Nada, god. VII., sv. 11., str. 170.

⁷²²Nada, Jakša Čedomil: *Gabriele D'Annunzio*, god. III., sv. 1., str. 14. – 15., 30. – 32.

⁷²³Nada, *Sa megjunarodne umjetničke izložbe u Mlecima*, god. III., sv. 21., str. 407. – 408., 429. – 430.

⁷²⁴Nada, god. VII., sv. 19., str. 299. – 302., 315. – 317.

⁷²⁵Nada, god. I., sv. 18., str. 339.

⁷²⁶Nada, god. I., sv. 19., str. 362.

⁷²⁷Nada, god. I., sv. 24., str. 464.

⁷²⁸Nada, god. IX., sv. 8., str. 107.

⁷²⁹Vienac, *Na grobu Shalleya i Tassa*, god. XXXI., sv. 45. – 50.; vidi bilješku 239.

⁷³⁰Vidi detaljnije: 2001.), Krpina, Z. (*Italija očima Hrvata*, Zagreb, Hinus, str. 119. – 120.

⁷³¹Nada, *Torquato Tasso*, god. I., sv. 11., str. 206.–207.

⁷³²Nada, *Umjetnost u Mlecima*, god. I., sv. 23., str. 407. – 418. i 448. – 450.

⁷³³Nada, *Leopardi i Gilbert. Isporedna bilješka*, god. V., sv. 8., str. 115.–118.

⁷³⁴Nada, *Na Tiberu*, god. II., sv. 9., str. 178.

⁷³⁵Nada, god. IV., sv. 21., str. 326., 340., 355.–356.

⁷³⁶Nada, god. V., sv. 22., str. 351.

aktualnih kulturnih događanja u Italiji. U tom tekstu, s podnaslovom *Kratka smotra na polju talianskog teatra*, pisac govori o članku Renza Sacchettija na koji nailazi u *Revue des revues*. Sacchetti najavljuje da će njegovu studiju kritizirati pjesnici „koji sve zamataju u retoričko cvijeće” pozivajući se na istinu koju je “proučio uz pripomoć socioloških faktora” pred kojima “valja da se raspline svaka suvišna osjetljivost”. Govori o Zolinu utjecaju na Pragu, Giacosu i Rovettu ističući trud sve trojice da istinito prikažu buržoaziju i iznesu činjenice, bez bojazni od brutalnih slika.

U *Nadi* nalazimo i putopis, *Belvederski Apolon* s podnaslovom *Uspomena iz Italije*⁷³⁷ autora Marka Cara. Taj izuzetno zanimljiv putopis govori o drevnom Antiumu, gusarskom pristaništu koje je prema legendi osnovao jedan od sinova Odiseja i Kirke na goloj pećini, a koje su tek kasnije kolonizirali Rimljani. Rimljani su zbog straha od gusara i kao ponajprije ratarski narod, svoj grad zasnovali 25 km od obale. Belvederski je Apolo nađen u ruševinama starog dvorca u Antiumu, a statua je bila upotrijebljena ne samo kao ures već i kao *apotropaion* koji je pripadao izvanjskom dijelu ljetnikovca. Crtama lica statue sija strogost i hladnoća. Najprirodnija restauracija lijeve ruke bila bi da u njoj ništa nije imao, već da je samo ispružio dignuti dlan kao da želi sve odvratiti od svetinje doma koji čuva.

U prijevodu Dinka Sirovice izlaze u *Nadi* pjesme Ade Negri *Požar u rudniku*⁷³⁸ i *Tebi, majko!*⁷³⁹, a u istom časopisu, ali u prijevodu Mate Ostojića, izlaze *Autopsija*⁷⁴⁰ i *Velikani*,⁷⁴¹ a u prijevodu N. Ostojića *Kob*⁷⁴².

11.4. *Lovor* (1897.), *Novi viek* (1897. – 1899.), *Nova nada* (1897.), *Novo doba* (1897. – 1898.) i *Mladost* (1898.)

U *Lovoru* je izišao jedini talijanistički prilog u rubrici *Talijanska* u formi bilješke, a pod naslovom *Božanstvena komedija*.⁷⁴³

⁷³⁷*Nada*, god. II., sv. 4., str. 73. –75.

⁷³⁸*Nada*, god. III., sv. 11., str. 215.

⁷³⁹*Nada*, god. III., sv. 15., str. 295.

⁷⁴⁰*Nada*, god. II., sv. 11., str. 210.

⁷⁴¹*Nada*, god. II., sv. 12, str. 227.

⁷⁴²*Nada*, god. II., sv. 12, str.227.

⁷⁴³*Lovor*, god. I., sv. 10, str. 80.

Ante Tresić Pavičić pokrenuo je 1897. u Splitu časopis *Novi viek* s grupom dalmatinskih pisaca svoje generacije, a u njemu daje jači zamah eklektici idealističkoga pravca koji već zagovara Dinko Politeo u svojoj *Mladost Hrvatskoj*. Ovdje nalazimo dva prijevoda Dantea⁷⁴⁴ iz pera samog urednika Ante Tresića Pavičića te jedan članak koji se na Dantea odnosi pod naslovom *Komentari Danteovoj Božanstvenoj komediji*.⁷⁴⁵ Uvod koji je i proglas⁷⁴⁶ obraća se izravno hrvatskom narodu izjavljujući da „samo nesebična ljubav, samo neugasivo čeznuće za tvojom slobodom, jedinstvom i za tvojom prosvjetom pokreće ovaj list.”

Inzistira na jedinstvu „tri klice” – prosvjete, sloge i slobode. U tom trojstvu vidi ulogu „liepe književnosti” koja međutim mora biti temeljena na etičkim principima ljubavi prema domovini. Poziva se stoga na Hugoa, Mickievicza, ali i Dantea te odbacuje larpurlartiste koji „po svuda stvaraju dekadencu”. „U korist je dakle liepe književnosti da bude patriotska”, kaže pisac uvodnika u ime Odbora za izdavanje *Novoga vieka*. Upravo se time tumači Danteovo pojavljivanje u prvom godištu izlaženja časopisa.

Studija Ante Petravića *Pompeo Bettini* govori o knjizi *Poesie* izdavačke kuće Brigola di G. Marco iz Milana, zbirci mladenačkih pjesama. Izdao ih je u ime prijateljskih uspomena Ettore Albini. Pompeo Bettini bio je slagar u tiskari, koji je umro od tuberkuloze u 34. godini. Prijatelj mu je uredio pjesme ne bi li se pokazalo svijetu što bi od njega postalo da je poživio. Petravić mu nalazi tehničke nedostatke u formi, no priznaje svježinu i genijalnost. „U tri soneta kiparu Grandiju“ zaključuje pjesnik ovom rečenicom:

„Nulla è la vita e sol l'opera è buona.” // „Život je ništa, samo dobro djelo je ono koje vrijedi,”⁷⁴⁷ čime ističe mišljenje o značenju i značaju umjetnosti. „Svakako opaziti je, da u Italiji nikome ne pada na pamet od vriednijih pjesnika, da pjeva ljubavne izljeve. Eto u Pascoli-a, u Bettini-a, u Cene, u Gazzere, i ne ćeš naći ni za liek ljubavne poezije, razumijem ženske, dok su njihove pjesme pune ljubavi, ali ljubavi idealne, bilo za majkom, bilo za bolnim ljudstvom ili drugim. Po svemu se vidi, da je zajedno sa Zolinim naturalizmom navieštena smrt i sensualnom i pornografskom pjesničtvu, i ako se još javlja pod drugim vidom kod D' Annunzia, proti kojemu uprav za to mnogi i ustaju.”⁷⁴⁸

⁷⁴⁴*Novi viek*, Iz Božanstvene komedije, I. pjevanje Pakla, Pjevanje treće, god. I., sv. 1., str. 33. – 40., 212. – 218., 590. – 597.; Iz Božanstvene komedije, V. poglavlje Pakla, god. III., sv. 10., str. 597. – 611.

⁷⁴⁵*Novi viek*, Ch. Šegvić, *Komentari Danteovoj božanstvenoj komediji*, god. III., sv. 10., str. 597. – 611.

⁷⁴⁶*Novi viek*, god. I., sv., str.

⁷⁴⁷*Novi viek*, god. I., str. 144. – 151.

⁷⁴⁸*Novi viek*, god. II.

Jakša Čedomil u članku *Mladi naraštaji u književnosti*⁷⁴⁹, osim o hrvatskoj i francuskoj književnoj generaciji, u zasebnom članku govori i o talijanskoj, a Josip Buzolić donosi biografiju *Gallio Ferraris*⁷⁵⁰ s podnaslovom *studia*. Prijevod s talijanskog *Lihvarova obitelj*⁷⁵¹ potpisan s D. I. V. po svojoj je vrsti novela, a pjesmama talijanističke tematike javlja se Ante Petravić⁷⁵².

U trećem godištu izlaženja časopisa, u *Listovima iz književnosti* A. P. upozorava na konferencu koju je održao Giovanni Faldella o Alfieriju kao političkom preteči ujedinjenja Italije izjednačujući patriozam Faldelle sa svojim vlastitim i priželjkujući pojavu nekog hrvatskog Alfierija:

„Od nekog vremena zavladała je moda konferenca. ... Pa se i u Italiji povedoše za njima. ... Faldella je ovom konferencom, osim što je prikazao Alfieri-a, htio uzbuditi u mladosti talijanskoj ljubav za domovinom, ali ne ljubav sa šupljim frazama, nego ljubav na djelu, a najviše požrtvovnošću, kojoj se na žalost mnogi i mnogi smiju. Ako u Italiji treba značajeva i požrtvovnosti, Italiji ujedinjenoj i slobodnoj, koliko veće nije Hrvatskoj ni ujedinjenoj ni slobodnoj? Alfieri je prva zvijezda predteča u političkom preporodu talijanskom, za njime sjaju Viktor Emanuel, D'Azeglio,⁷⁵³ Garibaldi, Cavour, Gioberti i dr. I Hrvatski je narod imao političkoga predteču za narodno ujedinjenje i slobodu, muža, koji je sav svoj život posvetio svojem narodu, Antu Starčevića. Dao Bog imala ta zvijezda predteča vremenom i svoje sunce. Onima, koji bi htjeli zakopati za ljubav čiju Hrvatsku, doviknut ću zajedno s Viktorom Alfieriem rieči, koje je on jednom homerskim dostojanstvom dovikao Italiji: 'O Hrvatska: dokle potres ili potop, ili koja padajuća kometa ne promieni lica tvoje zemlje, dok Velebit, koji leži na sriedi tebe, bude svjedok naših čina, naše prošlosti, ti ćeš biti jedna, da jedna za uvijek, makar te kojekako dušmani cieпали...’”⁷⁵⁴

⁷⁴⁹*Novi vek*, god. II., sv. 1., str. 40. – 46.

⁷⁵⁰*Novi vek*, god. IV., sv. 4., str. 206. – 215.

⁷⁵¹*Novi vek*, god. IV., sv. 7., str. 359. – 366.

⁷⁵²*Novi vek*, Ante Petravić, *Circus Maximus*, god. III., sv. 5., str. 263.; *Rimski soneti: Cato Uticensis, Caesar*, god. III., sv. 6., str. 335. – 336.

⁷⁵³ U *Hrvatskoj vili*, god. III., br.33, str. 526., donosi se bilješka o historičaru Nicomedeu Bianchiju koji je objavio djelo *La politica di Massimo d'Azeglio dal 1848 al 1859*. koja „nam jasno predočuje kako su se d'Azeglio i njegovi pripomagatelji iz petnih žila brinuli da spase čast Piemonta, koliko su doprinijeli, da se duh narodnosti slavno ugniezdí u svako talijansko srce, te da zajamče budućnost talijanskoj nezavisnosti.“

⁷⁵⁴*Novi vek*, god. III., str. 128.

Osvrćući se ponovno na talijansku književnost kasnije,⁷⁵⁵ autor spominje Neeru⁷⁵⁶ čije prijevode nećemo naći na stranicama naših časopisa. Njezin značaj pisac članka podcrtava autoritetom Georga Hérellea⁷⁵⁷, „izvrsnog prevodioca Gabrielea D’Annunzija” koji najavljuje da će poslije povratka s puta po istoku odmah prevesti autoričina djela *Anima sola* i *L’Indomani* jer „što se tiče izvornosti ta dva djela kakva nema ni francezka književnost.” Nailazimo na nju i u četvrtom godištu, vezano za *Fotografie matrimoniali* (Catania, 1898.), „ženitbene slike” koje je objavila nakon djela *Amuleto*, *Addio*, *Lydia*, itd., a za koje je dobila dobre kritike. Autor osvrta svesrdno preporučuje ovu knjigu, „osobito onim mladim gospodjama, koje, sudeći običnu ljudsku sreću po blaženim trenutcima prvog ašikovanja, za svaku malenkost zalamaju rukama i lievaju suze na potoke”.

Nastavljajući se na ovaj „ženski diskurs”, u sljedećem se članku autor osvrće na *La donna nella vita e nelle opere di Giacomo Leopardi*⁷⁵⁸ Emme Boghen Conigliani koja sadržava sedam životopisa sedam glasovitih žena koje su utjecale na Leopardijev život i djela. I Aurelio Stoppoloni⁷⁵⁹ u knjizi *Le donne nella vita di Gian Giacomo Rousseau* govori o ženama u Rousseauovu životu ograničivši je na četiri najvažnije – Eleonoru De Warens, Luisu D’Epinay, groficu D’Houdetot i četvrtu koju je na kraju oženio, Teresu Lavasseur:

„Četvrta pak, siromašnija od ostalih u svakomu smislu, koja kasnije posta njegovom ženom, ne bijaše mu izvorom ni slasti ni čemera. Ali na koncu konca, sve ga odbjekoše, a Lavasseur osta sama, da podnosi sve ludosti toga velikoga nesretnika te ga tješi i njeguje do smrtnog časa.”

Na zbirku *Sorrisi* G. Raserija (Rim, 1898) autor se vrlo posprdno osvrće, a navodi i neke stihove kako bi se čitatelj mogao sam uvjeriti:

„Odio i pedanti /La musica tedesca, il fren dell’arte / Odio i dolciumi e le canzoni erotiche / Amo i fagiuoli al forno colle cotiche.”

Tekst bi u prijevodu glasio:

⁷⁵⁵*Novi vek*, god. III., str. 190.–191.

⁷⁵⁶Neera – pseudonim za talijansku književnicu Annu Zuccari Radius (Milano, 7. svibnja 1846. – Milano, 13. srpnja 1918.).

⁷⁵⁷Georges Hérelle (27. kolovoza 1848, Pougy-sur-Aube – 15. prosinca 1935. Bayonne) – prevoditelj, etnograf i profesor filozofije.

⁷⁵⁸ Firenze, Barbera, 1898.

⁷⁵⁹ Aurelio Stoppoloni bio je inspektor talijanske škole u inozemstvu, a djelovao je potkraj 19. i na početku 20. stoljeća. Napisao je više djela iz područja odgoja.

„Cjepidlake mrzim / Muziku švapsku i umjetnost tko koči /Od erotskih pjesama i kolača obolim, /dok grah zapečen s kožuricom volim!“

Ironičan je i ne slaže se ni tako autor članka *C. Lombroso: Genio e Degenerazione* (Palermo, 1898.) govoreći o teoriji poznatog i tada vrlo modernog znanstvenika poznatog „sa svojih smjelih, psihofizioloških studija o naravi i uzroku genija“, upotrebljavajući čak izvorne riječi na talijanskom koje će odmah zatim i prevesti: „I kako su prema Lombrosu svi velikani *alienati o pazzi* (smušeni ili ljudi) ...“⁷⁶⁰

U osvrtu pod naslovom *F. Quarta D'Alberto: Il Satana nell'arte*, knjigu objavljenu u Rimu 1898., taj se ironičan ton razvija u svojevrsan napad na komparatistički, čak i tematološki diskurs, pri čemu je očito da izbor talijanskog autora nije i izbor hrvatskoga autora osvrta:

“Reče se, da vrag nije onako crn, kako ga kažu. Tko nevjeroj, neka pročita ovu knjigu: Sotona u umjetnosti, i naći će ih svake vrste i svake boje. D'Alberto govori o Satani kod Dantea, Miltona, Goethea, Byrona, Tassa, Caruddia, Rapisardia. Osobito i odviše na dugo bavi se ovim posljednjim i njegovim Luciferom, pa mu tako neki kritičari i spočitavaju, jer da nema pravednosti i jednakosti za jednoga kao i za drugoga vruga. Neki su pak i sasvim izobčeni, kao n.pr. Biblijski, Klopstockov i dr. Ili su ovi bez boje, “incolori, inodori e insapori”, te nezaslužuju spomena?”⁷⁶¹

Osobito s obzirom na mali broj prijevodnih književnih priloga koje objavljuje, po vrstama tih tekstova *Novi viek* prilično je šarolik i sveobuhvatan, no najzanimljiviji je međutim koncept koji Jakša Čedomil želi preuzeti od talijanskog časopisa *Il Marzocco* preko kojeg se željelo doznati što se izvan Italije misli o talijanskoj literaturi i umjetnosti, pa je sastavljen upitnik odaslan brojnim inozemnim umjetnicima. U njemu su bila ova pitanja: „1. Ako ste imali prilike da proučite koju god od književnih ili umjetničkih pojava suvremene Italije, koje je Vaše mnjenje u njihovoj važnosti?; 2. Vjerujete li Vi kakovu preporodu naše knjige, i umjetnosti, i koji pravac čini se Vama da oni sliede; 3. Po Vašem mnjenju kakav odnošaj imadu naša književnost i naša umjetnost sa književnošću i umjetnošću Europe, i koje im mjesto Vi dajete u suvremenim proizvodima?“, a odgovore je objavio u brojevima 47.– 52. 1897. godine. Iz navedene se ankete vidi interes za recepciju vlastite kulture u inozemstvu, odnosno položaj vlastite kulture u europskoj, pa se iz postavljenih konkretnih pitanja iščitava: 1. Poznavanje talijanske suvremene kulture nije podrazumljivo, a osobno mišljenje o njezinoj važnosti

⁷⁶⁰*Novi viek*, god.III., str. 59.

⁷⁶¹ str. 62.

inozemnog recipijenta ključno je. Samim time jasno je da je talijanski autor upitnika, odnosno šire, talijanski kulturni krug, svjestan opadanja primata Italije na kulturnoj ljestvici Europe; 2. Pitanje o vjeri u preporod podrazumijeva svijest o krizi književnosti i umjetnosti općenito u Italiji, a osobito je zanimanje za smještanje vlastite kulture u neki od smjerova / pravaca aktualnih na širem europskom tlu. To je, dakle, pokušaj, stavljanja vlastite kulture u neki izvana određeni kalup, pokušaj stavljanja svojih djela u kanonski sklop nadređen nacionalnoj kanonizaciji, onaj jači, onaj koji dirigira. To pitanje otkriva i smještanje vlastite kulture na periferiju, odnosno svijest o njezinoj periferijskoj poziciji, i u konačnici poziciju orijenta naspram dominantnog Drugog; 3. Pitanje o interakciji talijanske umjetnosti s ostalim europskim nacionalnim umjetnostima, pri čemu je osobito zanimljiv termin *proizvoda* pod kojim se podrazumijeva umjetničko djelo. Ekonomska ekspanzija u 19. stoljeću i industrijalizacija okreću se od čiste estetike i umjetnika glasnika, osobite i nadahnute ličnosti, poete, prema ekonomskoj terminologiji u kojoj je umjetničko djelo dakle proizvod, koji ima svoju vrijednost u smislu tržišne cijene na globalnom tržištu kojeg je Italija upitni dio. Taj proizvod rezultat je i internog, nacionalnog stanja, koje ga određuje, i upitnik i o tom želi dobiti odgovor izvana. Zahtjev za vlastitom slikom u zrcalu inozemnog Drugog odaslan je „velikom broju umjetnika“, no iz članka se ne iščitava koji je to točan broj. Odgovor je poslalo njih 56, od čega većina (41) Francuza, zatim Nijemaca (6), Engleza (5) te po jedan Rus, Hrvat i Rumunj. Prvenstvo Francuske, koje i autor članka ističe, pokazalo se i ovdje, no simptomatično je kako pažljivi autor uočava da se ne pojavljuju neka ključna imena onodobne kulturne scene, a koja su se k tome i osobito bavila talijanskom umjetnošću: Bourget, mlađi Daudet, Doumic, Brunétière, Faguet, Tissot, Deschamps i Vyzewa. Nema podatka je li im upitnik uoče poslan, ali ostavivši te nepoznanice postrani, ostaje analiza odgovora onih koji su ih poslali. U prvoj su skupini oni koji priznaju da talijansku umjetnost ne poznaju: Zola, Coppée, Barrés, Fulda, Hirschfeld, Jaffè, Rodenbach, Puvis des Chavannes. U drugoj su skupini oni koji priznaju da o talijanskoj kulturi sude isključivo preko francuskog posrednika, preko francuskog filtra koji je propustio odabrane informacije i otjelovio vlastitu, francusku sliku o Drugoj, inozemnoj, talijanskoj kulturi. Pritom recepcija nije izravna, već usmjerena, kanonizirana na temelju vanjskog autoriteta. U trećoj su skupini oni koji „ne žele izreći sud“. Većina koja ga ipak izriče, osvrće se na književnost, a o likovnoj umjetnosti progovara doista zanemariv broj, pri čemu svi složno utvrđuju „kako je talijanska umjetnost spala“, a izdvajaju jedino Segantinija koji je i u Njemačkoj požnjeo lijep uspjeh o čemu svjedoče brojne pozitivne njemačke kritike. Zaključak je da se talijanska književnost „probila“ otkad je Vogüè počeo o njoj pisati, kako se dogodilo i s ruskom. D’Annunzio je pisac koji uživa najviše simpatija izvan Italije, i to opet zahvaljujući Vogüèu jer

je D'Annunzijevih djela prevedeno u Francuskoj više no djela ikojega drugog talijanskog pisca. Talijansku dramu gotovo nitko i ne pozna, a talijanska je kritika posve nepoznata. U zaključku svoga osvrta Jakša Čedomil predlaže identičan upitnik koji bi se poslao domaćim književnicima, o poziciji i stanju hrvatske književnosti, jer „kad neće kritika da se tim bavi, bilo bi dobro da se čuju sami pisci.“ Ovime je autoreferencijalnost hrvatske književne riječi dovedena do maksimuma: ne samo da pitanje nije upućeno inozemnom čitatelju/umjetniku, već čak ni domaćem, izvanjskom čitatelju/kritičaru, i to ne zato što se tako želi ili „kalkulira“, već zbog potpunog nezanimanja.

Kao igra i osvježenje, autor vijesti iz Italije donosi u drugom godištu osvrt na De Amicisovo djelo *Gli azzurri e i rossi (Modri i crveni)*, Torino, 1897.) opazivši ga u izlogu Morpurgove knjižare u Splitu i koje, vođen simpatijom prema autoru i prema naslovu, na kraju kupuje. No uvidjevši da je na 184 stranice riječ jedino „o igri loptaca, baluna kako ga kod nas zovu“, autor osvrta ne može vjerovati da se netko može baviti takovom tematikom, no prepast uskoro prerasta u iskreno oduševljenje humorom, zanosom i stilom ovog slavnog pisca. Zanimanje za nogomet popraćeno je čak i literarnim reminiscencijama spominjanjem Dantea („Knjiga je razdijeljena u 30 poglavlja, a svako poglavlje nosi motto iz Dante-a. I to je već majstorija!”) te Leopardija („Tu razumimo zašto je Leopardi spjevao divnu pjesmu jednom neznanom pobjedniku na toj igri”).

D'Annunzio, koji je prethodno spominjan u kontekstu najpoznatijeg i najprevođenijeg suvremenog autora u inozemstvu, pojavljuje se također u drugom godištu izlaženja u okviru vijesti iz Italije s knjigom *La città morta (Mrtvi grad)*, Milano, 1898.) Sav tisak, ponajviše talijanski i francuski, kuje ga u zvijezde, tvrdeći da D'Annunzio predstavlja put prema „starom klasicizmu oslobođenom konvencionalnih spona“, a pisac redaka u *Novom vijeku* njegov *San* naziva „nebuloznim“ te djelo *La città morta (Mrtvi grad)* smatra savršenijim od prethodnih utoliko ukoliko se pod savršenošću podrazumijeva pokvarenost likova, koji su u ovoj knjizi još pokvareniji. Njegovu literaturu naziva pornografskom, a stavljajući mu uz bok grčku mitologiju i Alfierija, učinak sarkazma još je očitiji: „Valjda je D'Annunzio želio povesti se za zapletajima i preljubima iz grčke mitologije? To je kušao i Alfieri u svojoj *Mirra* ali opet nitko ne kaže Afieri-u da je pornograf. Zašto to neki – a i mi – misle o D'Annunziu? Bit će za to, što je i zaslužio.” Slično se na D'Annunzija osvrće i A. P. u *Listovima iz književnosti*, izvješćujući kako Italija svake godine izdaje i „prekomjeran“ broj knjiga, što znači da od izdanih knjiga ni desetina nema trajne vrijednosti, pa tako ni „pornografska“ D'Annunzijeve literatura. Stavovi su jednaki i u osvrtu u četvrtom godištu: „Na nas, koji se grijemo na suncu plemenitijih osjećaja,

koji imamo drugih uzvišenijih ideala, od onih do kojih mogu dovesti D'Annunzijeve sanjarske maštarije, nisu ni najmanje djelovale njegove *Sanje*, ali smo ih rado pročitali. ... Ma je li griehota, što ovakav majstor pera ... ne će da bude ujedno i majstor u oplemenjivanju čovječanstva, u tješnju boli, u uzveličavanju krieposti, kako bi to morao da bude cilj svakoga pravoga umjetnika!”⁷⁶²

Arturo Graf⁷⁶³ spominjan je vezano za *Giornale storico della letteratura italiana* (Torino, 1883.) koji uređuje s F. Novatijem i R. Renierom. „Krepki i odvažni” pisac prema riječima autora osvrta, osim zbirke pjesama *Medusa* objavio je i kritike pod naslovom *Foscolo, Manzoni, Leopardi* (Torino, 1898.), a naš ga autor preporučuje svim ljubiteljima talijanske literature. Vezano za mladog pjesnika Mazzalonija u jednom će osvrtu autor (potpisan s O.) napomenuti: „... Kritika za početnike mora da je popustljiva, ali ne opet odviše laskava. Inače od nadobudnih novajlija budu često samo napuhane glave ... Toga je bilo i ima svugdje u svijetu, pa i u Italiji, pa i kod nas u Hrvatskoj!” Ovdje je dakle i kritika u službi „odgojne metode”, potrebne kako nama, tako i inozemnim uzorima. Prioritet odgoja čitljiv je i iz vijesti o objavljivanju djela *La riforma dell'Educazione* (Milano, 1898.) slavnog fiziologa A. Mossa⁷⁶⁴ koje u cijelom jednom poglavlju *Efeminatezza latina* gleda kako osnažiti talijansku tjelesno oslabljenu rasu, kritizirajući „higijeničke zakone, tjelovježbu kod vojničtva, u školama” itd. Ističući ne samo stručnost nego i njegovo rodoljublje, autor članka posve se priklanja njegovu mišljenju žaleći usput što i hrvatska mladež tjelesno propada, a nemamo ni knjiga koje bi se time pozabavile. Hrvatska nema ni Montegazzinih „higijeničkih almanaha” kojih su već tada bila izišla 32, a niti Mossovih preporuka Vladi, pa priželjkuje da se barem ta izvorna talijanska djela prevode i prerađuju.

Vezano pak za časopisnu produkciju, na spomenutog A. Graffa u istom se broju nadovezuje i osvrt na prof. Domenica Gnolija⁷⁶⁵ koji je bio razaslao dva broja nove revije *Italia* koja je trebala biti pokrenuta 1898. Činilo se da se sa zanosom očekuje. Spojena je zatim s časopisom *Vita Italiana* koji je bio pokrenuo De Gubernatis u novi list pod nazivom *Rivista Italiana*, pod uredništvom D. Gnolija, poznata otprije čitateljstvu *Novog vieka* po pjesmama (*Vecchie i Nuove odi tiberine*) od kojih je osobito zapažena *Il dovere (Dužnost)* koja „podsjeća na onu Sirovičinu u *Novom vieku*, i ako u mislima ništa zajedničkoga nema među njima”. Po čemu onda podsjeća?

⁷⁶² *Novi viek*, god. IV., str. 542.– 544.

⁷⁶³ Arturo Graf (1848. – 1913.)

⁷⁶⁴ Angelo Mosso (1846. – 1910.) je napisao i *La paura, La fatica, L'uomo sulle Alpi*.

⁷⁶⁵ Domenico Gnoli (1839. – 1915.), objavljivao pod pseudonimom Dario Gaddi.

Odgovor je čini se u snazi izričaja: „Krepke su jedna i druga, te vidiš u njima postojane i čelične aukture.”

Djela Tita Alacevicha,⁷⁶⁶ „našeg domoraca” u kojega su „već za mladosti opažene sposobnosti za književnost, nažalost tuđu”, poput djela *La vendetta del banchiere*, okarakterizirana su kao „djela za čitanje u parobrodu ili u coupeu”, dakle kao primjer trivijalne, komercijalne literature.

Za razliku od njega, toplo se preporučuje Jack La Bolina (A.V. Vecchi)⁷⁶⁷ koji u djelu *Ricordi di fanciullezza* (Milano, 1897.), autobiografiji, progovara o sebi od rođenja do stupanja u akademiju vojne mornarice, s elementima humorističke anegdote, poetskih opisa prirode, a osobito mora te političkih razmatranja, posebice iz 1850. do 1858. Preporučuje se ponajprije „zbog vruće ljubavi prema otadžbini koja iz nje isijava ... osobito mlađariji na pola otrovanoj od tolikih frivolnih romana novog i starog doba”.

Opiranje simbolizmu vidljivo je iz vijesti o zbirci pjesama Giana Pietra Lucinija⁷⁶⁸ *Il libro delle imagini terrene* (Milano, 1898.) u kojoj ga naziva „kužnom zarazom” koja se opasno lako i brzo širi svijetom: „Oh, bacili smo onda knjigu iz ruke, bojeći se priljepčivosti, požalili smo potrošeni novac i pomislili sami sobom: Ili je g. Lucini lud ... ili smo mi šuplji, kao ‘niemi Memnonov stup, kroz koji sviraju vjetrovi!’”

Raznolike interese koji se odrazuju u vijestima grupirat ćemo u nekoliko skupina: interes za talijansku znanost bit će vidljiv iz vijesti o knjizi *Corso elementare di filosofia. Elementi di psicologia e cenni di cosmologia* (Milano, 1898.) Giuseppea Morandoa. Ne zaslužuje previše divljenja, ali je pohvalna njezina jednostavna metodika dostupna širem čitateljstvu, no važno je to što autor osvrta izdvaja po svome mišljenju ključne probleme svog doba, a koji se u knjizi obrađuju: „upliv filozofije na znanost i moralni razvitak čovječanstva, vjersko osvjeđenje, materijalizam, panteizam, narav, funkciju i budućnost ljudske duše, prostor, vrijeme i gibanje, tromost u svemiru, postanak i životno pitanje tjelesa” itd.

Vojničkim životom bavit će se A. Olivieri-Sangiaco⁷⁶⁹ u romanu *I richiamati* (Milano, 1898), a kritičar ga pohvaljuje jer je „jedan od onih riedkih oficira koji se bave knjigom i

⁷⁶⁶ Tito Alacevich pripada dalmatinskoj plemićkoj obitelji koja je imala brojne potomke, među njima Tita koji se bavio spiritizmom te Francu koja je bila dekan prestižnog Fakulteta političkih nauka u Firenci.

⁷⁶⁷ Jack La Bolina (pravo ime Augusto Vittorio Vecchi, Marsiglia 1842. – Toskana 1932.). Pseudonim vjerojatno preuzima iz romana *Posljednji Mohikanac* Jamesa Fenimorea.

⁷⁶⁸ Gian Pietro Lucini, Milano, 30. 9. 1867. – Plesio, 13. 7. 1914.

⁷⁶⁹ Arturo Olivieri Sangiaco (Torino, 1861. – Rim, 25.12.1903.), tal. pisac, novinar i vojno lice, nazivan „kapetan romanopisac.”

naukom: on ne zalazi samo u kafane, igra, gizda se i ašikuje poput većine njegovih kolega, kojima je i upravio, prije ustmeno u konferenciji, a kašnje i putem štampe oštar ukor: *La cultura degli ufficiali* (Verona, 1898.).” I Miles (Giulio Bechi) u djelu *Fra il bianco e il nero* (Firenze, 1898) s podnaslovom *Bozzetti e scarabocchi* (Črčkarije) donosi različite zgode iz vojničkog života, kojima kritičar nije zadovoljan. Ispraznost ovog djelca izražava ovako: „Nije umrla baba od korbe, već od prazne torbe!” Treći je ovakav prilog osvrta na djelo Gerolama Sale *Esercito e Militarismo* (Milano, 1898.) u kojem pobija Ferrerove tvrdnje o vojsci i ratu, naglašene u njegovoj knjizi *Militarismo* o kojoj je u *Novom vieku* već u prethodnim brojevima bilo riječi.⁷⁷⁰ Autor osvrta pita se što će o djelu, u vrijeme kada svi smatraju vojsku i rat ranama čovječanstva s kojih moralno i materijalno propadaju države, misliti stvarna publika. Njegov način pisanja hvali talijanska vojska, a kritičar na to zaključuje: „Ruka ruku pere!”

Prihvaćajući povijesnu periodizaciju Erica J. Hobsbawma, milanski umjetnički kritičar Philippe Daverio u svom djelu *Dugo stoljeće moderne*⁷⁷¹ zamišlja preobražaj stare željezničke postaje u muzej krcat djelima koja su obilježila veliko razdoblje od Francuske revolucije do Prvoga svjetskog rata, odnosno do trenutka koji, prema Hobsbawmu, označava početak novoga, „kratkog stoljeća”. „Dužina jednog stoljeća je prvi podatak koji daje vrijednost povijesnoj dimenziji,” tvrdi Daverio te nastavlja: „Šesnaesto stoljeće, npr., važno je jer počinje smrću Lorenza De Medicija i otkrićem Amerike te završava buknućem tridesetogodišnjeg rata 1618. Stoljeća su važna, koliko su duga. Dovoljno je mjeriti ih!” Modernost 19. stoljeća prozlaži iz njegovih produkata koji obilježavaju naš svijet danas, a to su ne samo vlak, avion, telefon i medicina već i pogled na umjetnost, koji osim estetike i povijesti uključuje i antropologiju, filozofiju i običaje. U tom smislu Daverijev rad⁷⁷² negira konzervativne podjele na različite „izme”, prelazi preko „stavljanja u predodređene kanonske ladice”, čini ono što u svojoj knjizi spominje (i priželjkuje) Zvonko Kovač – naspram očekivanih putova koji dovode do tisuću puta ponovljenih zaključaka, neočekivanim povezivanjem širi viziju od uobičajene „trgovačke” (koja pogoduje utvrđivanju željene tržišne cijene) prema antropološkom i kulturalnom koji rad čini zabavnijim i originalnijim, jednostavno promijenivši parametre: Ako promatramo rad, odnos prema prirodi, putem osjećaja, koji su u romantizmu bili prevladavajući, ako ih gledamo preko istinskih, ključnih tema s kojima se 19. stoljeće identificiralo, same će se od sebe formirati nove grupacije, nove podjele.

⁷⁷⁰Prilozi se nalaze redom kako su navedeni: *Novi viek*, god IV., str. 399. – 400.; 511. – 512., 702.

⁷⁷¹Daverio, Ph. (2012.), *Il secolo lungo della modernità, Il museo immaginato*, Milano, Rizzoli

⁷⁷² Također: *L'Arte di guardare l'arte* (2012.), Giunti editore

Tako izuzetan broj vijesti te osvrta s talijanske kulturološke obale, izvrsna informiranost i posve zrela i argumentirana, objektivna kritičnost, ide ruku pod ruku s temeljnim časopisnim opredjeljenjem: otvorenost prije svega, ali otvorenost koja želi informirati i obrazovati, s naglašenim optimizmom i životnošću, odupirući se pesimizmu i pomodnoj melankoniji. S time su u skladu i komentar E. Ciccottijeva djela *Il tramonto della schiavitù nel mondo antico* (Torino, 1898.) prema čijem je mišljenju ropstvo ukinuto zbog promjene ekonomskih prilika koje su zahtijevale individualnu slobodu i promjenu prijašnjeg načina rada, a naš pisac osvrta, Milan Ogrizović, smatra da se to dogodilo zbog promjene u ljudima koji su postali filantropičniji, zbog pomaka u prosvjeti i „bratskom osjećaju kršćanstva”: “Biti će liepo, biti će zanimivo, biti će učeno što piše Ciccotti, ali mi se zgražamo, kad se silom hoće da uvedu neke novotarije, koje odnose svietu i ono malo dobra što ima, ili što je bilo u njemu. A danas je rek bi u modi niekati krieposti i ondje, gdje ih ima, a tražiti samo zlo u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.”⁷⁷³ Parametri osjećajnosti imanentni vremenu izloženi u osvrtu potvrđuju tezu (i) Z. Kovača omogućujući i današnjem čitatelju nakon više od jednog stoljeća shvatiti mehanizme onodobnog teksta.

Đački list *Nova nada* kojem je cilj bio unaprijediti općekulturno i književno obrazovanje mladih izlazio je u Zagrebu od 1897. do 1899. Iako se ponajprije bavi domaćom književnošću, u njemu nalazimo i opširnije prikaze o Stecchetiju, Valcharengiju, Rovetti i D’Annunziju, članak iz umjetnosti o Donizettiju⁷⁷⁴ te o starijim umjetnicima od kojih talijanističkoj skupini pripada jedino Michelangelo Buonarotti o kojem je u *Novoj nadi* objavljena bilješka.⁷⁷⁵ Kada je listu prigovoreno da suviše pozornosti obraća stranoj, kozmopolitskoj literaturi, uredništvo je istaknulo narodni duh većine priloga te nezahtijevanje političkog jedinstva čitateljske publike.

List *Novo doba* proizišao je iz lista hrvatske omladine u Pragu *Hrvatska misao* čiji je prvi broj izišao 10. siječnja 1897., a koji je žestoko kritizirao hrvatsko društvo, vladu i omladinu, pa je na kraju ta prva godina njegova izlaženja bila i posljednja jer je zabranjen. Stoga sljedeće godine mijenja ime u *Novo doba, list sjedinjene hrvatske, srpske i slovenačke omladine za književnost, politiku i socijalna pitanja*, a kada je i on zabranjen, pokrenut je časopis *Glas*. Iako se već u najavi programa *Hrvatske misli* najavljuje *pomaganje djelima tuđih velikana, prije svega*

⁷⁷³*Novi viek*, god. IV, str. 496.

⁷⁷⁴*Nova nada, Donizetti*, god. I., sv. 15., str. 184.

⁷⁷⁵*Nova nada*, god. I., sv. 1., str. 38. – 40.

ruskih, čeških i franceskih, u *Novom dobu* u rubrici *Varia*⁷⁷⁶ objavljene su i novosti iz talijanskog političkog života prenesene iz časopisa *Rivista politica e letteraria*, što nam je zanimljivo samo kao činjenica da su je suradnici poznavali i pratili napise u njoj, iako nikakvih drugih talijanističkih priloga u tom časopisu ne nalazimo.

Mladost koja je narastala oko Dušana Nikolajeva Plavšića, Guida Jenyja, Vladoja Schmidta Jugovića, Milivoja Dežmana Ivanova i Frana Hrčića osnovana je u Osijeku tijekom priprema za održavanje Drugoga općega kongresa hrvatske sveučilišne omladine 1896., a pokrenuta u Beču iz vidokruga europskog velegrada, kao prvo modernističko glasilo hrvatske moderne. Ovaj je najprimjereniji časopis hrvatske moderne predstavlja *die moderne kroatische Jugend*, osječki krug hrvatskih modernista u Beču, a vidjet ćemo u kakvu su odnosu s talijanskom kulturom njegova obilježja te obilježja njegovih sljednika ili koneksa *Hrvatskog salona* i *Života* kao europskih revija.

U *Mladosti* je objavljen samo jedan talijanistički prilog, pjesma *Il pomo (Jabuka)*⁷⁷⁷ G. D'Annunzija u prijevodu potpisanome Xeres de la Maraja (M. Begović). Istaknuto je da je D'Annunzio već devedesetih bio slavan i populariziran u europskim modernističkim smotrama. Politeo je odbio prevoditi ga i pisati članak o njemu uz prijevod te je predložio za to M. Lisičara, a A. Weber predložio je Franju Šojata. Dinko Politeo bio je najavio sadržaj svoje suradnje: aktualni književni i književnopolitički članci, kratka rasprava o tadašnjoj talijanskoj književnosti, članak o Leopardiju uz njegovu stogodišnjicu rođenja i prikaz nove knjige Gaetana Negrija *Meditazioni vagabonde*, ali ništa od toga nije objavljeno. Neobjavljen je ostao i jedan prijevod Danteova soneta češkoga pjesnika i vrsnog prevoditelja Jaroslava Vrchlickoga iz zbirke *Dojmi a rozmary*. U knjižnici uredništva *Mladosti* D'Annunzio je bio zastupljen romanom *L'Innocente*.

11.5. *Život (1900. – 1901.)*

Modernistička *Mladost* naznačila je neke odrednice koje je časopis *Život* želio nastaviti, uključujući mlade zagrebačko-bečkoga kruga, ali i konzervativne kritičare. Prisilnom obustavom *Mladosti* i neprihvatanjem poziva osječkoga kruga na osnivanje *Prvog hrvatsko-*

⁷⁷⁶*Novo doba*, god. I., sv. 2., str. 91. – 92.

⁷⁷⁷*Mladost*, god. I., sv. 3., str. 120.–121.

srpsko-slovenskog književnog i umjetničkog društva 1898., odnosno programirane osnove daljnjeg izdavanja *Mladosti* kao njegove književno-umjetničke smotre i jezgre zajedničke izdavačke djelatnosti, stvaraju se zasebni programi na obje strane pa osječko-zagrebačka skupina gubi svoja obilježja. Kao što je prije u Beču bio dominantan osječki krug oko časopisa *Mladost*, modernistički pokret okupio je sada mlade u jedan, zagrebački centar, oko časopisa *Život*, *Mjesečne smotre za književnost i umjetnost* koju izdaje Društvo hrvatskih umjetnika u savezu s nekolicinom hrvatskih književnika, a uređuju dr. Milivoj Dežman i Srgjan Tucić.

U modernom smislu time je formalno uspostavljeno organsko jedinstvo i europeizacija hrvatske književnosti. Tako je skupina bivše *Mladosti* i *Hrvatskog salona* potkraj 1899. priredila izdavanje velikoga i modernoga književno-umjetničkog mjesečnika kojem je svrha bila obrana i provođenje stvaralačke slobode te otvorenost svim umjetničkim smjerovima. Osim rečenog i luksuzne opreme, list nije imao teorijski ni umjetnički program.

U prvom godištu *Života* nalazimo članak Stjepana Miletića pod naslovom *Ermette Novelli. Dojmovi i uspomene*.⁷⁷⁸ Stjepan Miletić pripovijeda o slici koja mu se budi u sjećanju na glumca Novellija „ovisok ... malko starijeg izgleda – bujne crne kose, vrelih očiju, izrazitog profila, gdje diže ruku na srce i usta – dok vlak lagano izlazi iz kolodvora.“

Čini se da je ta slika sa zagrebačkoga kolodvora gdje je građanstvo došlo na ispraćaj poznatoga glumca nakon gostovanja u Zagrebu, a Miletić ga zatim prati u mislima i ponovno ga „vidi“, tj. zamišlja pri povratku u Italiju. Zamišlja tako istog umjetnika „s gotovo istom gestom“, no „dok ga je kod nas pratilo štovanje spram umjetnosti – ovdje ga dočekuje patriotska eksaltacija, koja prevršuje mjeru – zaboravlja na umjetnika i gleda samo velikog Talijana. A sve to tek nekoliko morskih milja podalje od mjesta, gdje su se nekoć krunili hrvatski kraljevi – još davno prije usurpacije mletačke.“

Tekst na samom početku otvara bipolarni obrazac „naše“ – „njihovo“, pa se isti lik, ista osoba, na domaćem tlu vidi kao „veliki glumac“ iz perspektive kulturološki orijentiranog recipijenta, a na vlastitoj rodnoj grudi kao „veliki Talijan“, dakle iz isključivo nacionalne perspektive politički, etnički ili, preciznije, šovinistički recipijent. Zašto šovinistički? Jer se sam Miletić već u sljedećem retku poziva na Nicolasa Chauvina, francuskoga vojnika, patriota koji je vjerojatno samo legenda, a za kojeg ista legenda kaže da je rođen 1770. u Rochefortu, da je više puta ranjen u bitkama i na kraju osakaćen, a Napoleon Bonaparte njegovu vjernost i fanatizam nagradio mirovinom od 200 franaka i sabljom časti. Svoju poplarnost ovaj lik čije je realno

⁷⁷⁸*Život*, g. I., sv. str. 12.

postojanje nesigurno duguje dramskom djelu *La Cocarde Tricolore* (*Trobojna kokarda*) Théodorea Cogniarda iz 1831. čiji je glavni lik. I dok Miletić ističe kako „treba razlikovati umjetnost jednoga naroda od ekspanzivnih težnja njegovih Chauvina” i nastavlja spominjanjem „zlokobne lege nazionale” upravo rabeći ovaj doslovni talijanski termin, a ne domaći prijevod, kao suprotnost navodi našu „skromnu družbu sv. Ćirila i Metoda”.

„Osobito mi Hrvati gotovo smo na udarcu talijanske kulture – spaja nas isto more – stara naša dubrovačka literatura imade svoju klicu u kasnijoj talijanskoj renesansi – bliža nam je od njemačke, kojoj se u nas i suviše pogoduje. Kad je Nietzsche nabacio svoju krilatu riječ o ‘promjeni vrjednota’ nije li mu u duhu lebdila Italija pred očima? Ona je vijekovima primala vrjednute raznih naroda, te ih pročišćene kao zlato saopćivala čitavoj Evropi,” kaže Miletić u citiranom tekstu.

Te su riječi potvrda tezi da se Italija vidi kao kolijevka kulture s Rimskim Carstvom, njegov nastavak, a ne nacionalno-politička zajednica nastala u 19. stoljeću. Vidi se i kao kulturološki filter koji ima intrinzičnu (nad)moć izabiranja, prerade i brušenja sirove materije u dragulj, pa makar smo „mi Hrvati na udarcu” što već izrazom upućuje na opasnost i agresiju, ipak nas “spaja”, a ne odvaja isto more, pa smo bliži talijanskoj od njemačke literature!

Miletić sad u ulozi kazališnoga stručnjaka razlaže u ovom članku način glume koji je u talijanskih glumaca bitno drukčiji od njemačkog načina: opažanja o siromašnoj kostimografiji i još siromašnjoj scenografiji nisu ovdje gruba kritika ili posprdnost, već tumačenje razloga boljeg služenja vlastitim tijelom kao interpretativnim instrumentom te gestikulacijom: „Prije njih glumci ‘srednjo-evropejski’ imali bi samo tri kretnje rukama ili su ih 1. prekrstili preko prsiju ili ih 2. stavili na ledja ili ih 3. turili u džep (ovo posljednje već je značilo realizam!). A Talijani! Što li su nam svojim rukama sve pričali već Salvini, Rossi, Duse, Zacconi i Novelli! To je tek jedno od mnogoga jer kod njih glumi svaka žilica tijela.”

U ovom osobito zanimljivom članku, osobito jer se u istom tekstu nailazi na više potkrepa različitih teza, nailazimo i na obrnutu sliku, odnosno: Kako nas vide Talijani? Pa tako, iako je Miletiću umjetnik o Zagrebu „govorio s iskrenom simpatijom”, “i glumište, i galerija slika i klub književnika i krasno lice grada ugodno ga iznenadiše. On to nije očekivao, ta gledao nas je ‘talijanskim’ očima. Jer - Novelli je Talijan. Na sve moje pokušaje da mu dokažem, da su i Rijeka i Zadar i Dubrovnik hrvatski gradovi, da je Istra naša – on bi odgovorio uz ljubazni posmijeh konsekvantnim ‘ma no’ – ‘ma no’ ”.

I iz ove kontrapozicije mi – oni, Hrvatska – Italija, Hrvat – Talijan, kulturološko-nacionalno, Miletić će pri kraju teksta staviti u kontrapoziciju, odnosno, preciznije, opaziti će njihovo osobno stavljanje u kontrapoziciju, dva velikana talijanskoga glumišta: Novellija i Zacconija, te će tom kontrapozicijom kompozicijski zaokružiti svoj tekst vraćanjem na imaginarnu europsku kulturnu kolijevku sa stereotipiziranim mjestima rimske arene: „Ne pokazuje li nam to pravu dušu glumačku do zadnjeg detalja, glumca kao naravnog baštinika nekadašnjih gladijatora?”

U posljednjem desetljeću 19. stoljeća, u općem siromaštvu javnoga života Italije, s razočaranim i umornim narodom, javljaju se novi „lučonoše” Italije: G. D’Annunzio koji predstavlja nadmoć umjetnosti naspram invazivne materijalističke utopije trijumfirajućeg socijalizma te Enrico Corradini osjetljiv na mračne putove vlastite generacije koja je sve beznadežno izgubila, ali s borbenom voljom. Priloge obojice nalazimo u *Životu*.

U članku *Iz talijanske književnosti. Giovanni Pascoli*⁷⁷⁹, autor Jakša Čedomil progovara o putovima „fortune” D’Annunzija u inozemstvu. Navodi da se pet godina ranije od godine izlaženja članka, dakle, 1895., u njezinu rimskom literarnom salonu susreću grofica Pasolini i viskont Eugène-Melchior Vogüé, diplomat i pisac, član francuske Akademije. Vogüé je napisao brojne putopise (*Voyages au pays du passé: Syrie, Palestine, Mont Athos*, 1876.; *Souvenirs et visions*, 1887.) i romane (*Jean d’Agrève*, 1898.; *Les Morts qui parlent*, 1899. itd.), no najpoznatiji je po djelu *Ruski roman (Le roman russe*, 1886.). Jakša Čedomil ističe kako je inzistiranje grofice Pasolini i njezino slanje svih postojećih D’Annunzijeve djela dan poslije tog susreta slavnom Francuzu bio „okidač” koji je lansirao D’Annunzija u francusko kulturno područje, francuskoj publici, te ga tako unatoč nevjerici „domaćih”, njegovih vlastitih zemljaka, usmjerila na internacionalizam i načinilo od njega internacionalnu zvijezdu. Uloga „književnih salona”, uloga žene kao pokretača kulturnih krugova, žena iz visokog društva koje su „privlačile i okupljale” i francuska kulturna matrica s pojedinačnim referencijalnim „okidačem” (piscem, urednikom, diplomatom i piscem u ovom slučaju), ujedinjavaju se u „slučaju D’Annunzio”:

„Sutradan našao Vogüé kod kuće sva D’Annunzijeve djela, grofičin dar. A nakon malo mjeseca francuski kritičar navješćivao je u *Revue des deux Mondes* latinski književni preporod, a opjevani preporoditelj bijaše D’Annunzio. Talijani su se tomu čudili, ali malo su vjerovali tomu. Vogüé-ove riječi su ipak našle odziva u Francuskoj i drugdje i D’Annunzio bi ubrojen u svjetske velikane. Ali nije ostalo na toj. Za Vogüé-om povelili se i drugi. Talijanska književnost postala novom obećanom zemljom, gdje je svatko tražio svoje blago. Prije se za nju nije ni znalo.”

⁷⁷⁹ *Život*, knj. I., str. 17.

Pisac članka ističe tu ulogu posrednika spominjući i Édouarda Roda,⁷⁸⁰ švicarskog pisca koji se svojim prvim romanima *La femme d'Henri Vanneau* (1884.) e *La Course à la Mort* (1885.) približio realističkoj struji. Kao profesor književnosti u Ženevi priredio je kritičke eseje o Danteu (1891.), Stendhalu (1892.) i Lamartineu (1893.) Više puta posjetivši Italiju, s velikom se simpatijom i zanimanjem bavio talijanskim piscima, osobito svojim suvremenicima poput Carduccija, De Amicisa, Fogazzara, Boita itd. u brojnim člancima objavljenima u *Revue des Deux*, a preveo je i Vergin roman *I Malavoglia* (1900.). No ipak nije uspio probiti put prema stranoj publici nekog drugog pisca kako je to uspio Vogüé. Pisac članka ističe tako i neprijemčivost talijanske literarne produkcije ukusu inozemne publike i vezanost inozemnog estetsko-literarnog horizonta očekivanja samo na klasike:

„Uzalud je bio pokušao Rod svratiti pozornost na De Amicisa, na Vergu i na kog drugog tal. pisca. Talijani su imali Dantea, Petrarca, Boccaccia, Tassa, Ariosta; u ovom vijeku Leopardia i Manzonia i ništa više.”

Enrico Corradini potrošio je cijeli život na afirmaciju ideje talijanstva. On naciju definira kao duhovnu zajednicu svih generacija ujedinjenih pod jednim imenom: duhovna ličnost. Kada to shvate njezini čimbenici, i kada ta činjenica u njima pobudi ljubav, ona postaje Domovina, tj. Nacija uzvišena u najvišu sferu ljudskog bića. U rubrici *Iz kazališnog i umjetničkog svijeta* donosi se prikaz moderne talijanske scene, tj. prikaz Corradinijeve komedije *Giacomo Vettori*, potpisan s V. K. (riječ je o Vinku Kisiću).⁷⁸¹ Prema mišljenju prevoditelja, ova drama temeljena na utjecaju *Tkalaca (Die Webern)* Gerharta Hauptmanna i Ibsenovih djela nije odgovarala ukusu talijanske publike koja nije voljela naporene društvene drame.

Prilozi karakteristični za tadašnju talijansku književnost koje ovdje nalazimo bili bi D'Annunzijeva pjesma *Per la morte di Giuseppe Verdi*, u prijevodu A. Tresića Pavičića *U smrt Josipa Verdija*⁷⁸² te parabola pod naslovom *Raskošnik i Lazar* u prijevodu Nine Vavre.⁷⁸³ D'Annunzijeva biografija perom Milana Marjanovića⁷⁸⁴ te članak u rubrici *Iz književno-umjetničkog svijeta* pod naslovom *I romanzi del melagrano. Il fuoco (Vatra)*⁷⁸⁵ potvrđuju praćenje rada ovoga pisca, no ne uvijek s pohvalama. Autor I. T. zapaža: „Vidi se da

⁷⁸⁰Nyon, kanton Vaud, 31.3.1857. – Grasse, 29.1.1919.

⁷⁸¹*Život*, god. III., sv. 3., str. 182. – 196.

⁷⁸²*Život*, god. III., sv. 3., str. 141. – 142.

⁷⁸³*Život*, god. III., sv. 1., str. 33. – 41.

⁷⁸⁴*Život*, god. III., sv. 1., str. 41. – 47.

⁷⁸⁵*Život*, god. II., sv. 5., str. 175. – 179.

D'Annunzio aspirira za nečim višim i umjetnijim ... pa nam daje djelo slično *Fuocu* koje nije i ne može biti dokazom preporoda talijanske književnosti, jer ima čari i ljepota, ipak nema ono, što godi i za čim teži neolatinska rasa.”

Jakša Čedomil, potpisan samo inicijalima, govorit će kasnije u članku istog naslova o svojevrsnom ludilu ili pomodarstvu za Sienkiewiczem, tzv. Sienkiewiczovu dobu, nakon kojeg navješćuje istovrsnu pomamu i za Tolstojem nakon prijevoda njegova *Uskrsnuća* na talijanski, a, njima nasuprot, smješta D'Annunzija koji je „ovoga puta loše prošao sa svojim *Laudi del cielo del mare della terra e degli eroi*. Ugledale su te pjesme svjetlo u Rimu, a do sada se je s njima bavljao samo Marzocco.”

Marzocco je bio talijanski književni časopis koji je u Firenci 1896. pokrenuo Angiolo Orvieto, a ubrzo je zahvaljujući svojim urednicima i suradnicima postao časopis nacionalne važnosti. Sam mu je D'Annunzio bio izabrao ime inspiriravši se kipom kamenog lava u sjedećoj pozi koji desnom šapom drži štit s ljiljanom, znakom Firence: time je želio predskazati snagu časopisa, što će se u jednom razdoblju i pokazati. U prvom razdoblju izlaženja koje je bilo i najbolje, upravljali su njime sam osnivač, Angiolo Orvieto, te E. Corradini, želeći od lista načiniti posrednika između herojsko-nacionalnog esteticizma i građanske kulture. Ulaskom osnivačeva brata Adolfa u upravu, časopis zadobiva naglašeno kritičku dimenziju utemeljenu na dobrom ukusu i mjeri, a daleko od doktrinarnih tvrdih stajališta. Širenjem croceovske estetike i pojavljivanjem avangardnih časopisa poput *La Voce*, smanjuju mu se značaj i utjecaj te je ugašen 1932. Međutim, Jakša Čedomil zapazio je da se ni sam Corradini o D'Annunzijevim pjesmama nije baš laskavo izrazio:

„Kritičar zamjera pjesniku da u *Laudama* nije čuti glas sadašnjosti. Pjesnik hoće, da težacima i mornarima navješta ljepotu prirode i svijeta, ali njegove riječi nisu živa poezija već prosta klasična reminiscencija.”

I makar spominje i kritičara Angela Contija koji stajući u obranu D'Annunziju, za još neobjavljene njegove pjesme tvrdi da su „prave molitve”, Jakša Čedomil sumnja u širenje D'Annunzijeve popularnosti i istinsku novost i kvalitetu te poezije, ali donosi zanimljiv detalj Francuske kao posrednika njegove slave u Njemačkoj: „Sad, kad su Francuzi zaboravili mladog pjesnika, počeli su Nijemci prevadljati i predstavljati njegove tragedije.”

Francuska se kao matrica mjere kvalitete i popularnosti pojavljuje i u slučaju Matilde Serao, pa Jakša Čedomil kaže da je „nakon D'Annunzija i Fogazzara došao red i na nju, pa je i ona bila u Parizu i tamo doživjela slavlje malo manje neg što je bilo njihovo”.

Knjigu Matilde Serao *Nel paese di Gesù (U Isusovoj zemlji)* uspoređuje s onim što je o Svetoj Zemlji napisao francuski književnik i član francuske Akademije Pierre Loti.⁷⁸⁶ Ovom pomorskom časniku kojem su svi romani inspirirani putovanjem (među ostalim i *Pêcheur d'Islande – Islandski ribar*), svaki je roman predstavljanje druge zemlje. Prožimajući se kulturom zemlje u kojoj se zatiče, njegova vizija drugoga nije intelektualna, već senzitivna. Vođen senzacijama koje živi i fasciniran Otomanskim Carstvom, njegova tolerancija nije prava – ona je bazirana na senzualnosti, na ženi koja je medij putem kojeg se jedino može shvatiti druga civilizacija, u muško-ženskom odnosu traži primitivnu mitsku čistoću koja bi trebala obnoviti zapadni svijet. Lotijev egzotizam baziran je na sjedinjenju s Drugim, umjesto na dijalogu, a našem je kritičaru bliži od stila književnice Serao, no prihvaća je više zbog jake zajedničke katoličke premise, nego zbog iskrene estetske naklonjenosti:

„I iako ova knjiga s umjetničkog gledišta možda zaostaje za onima, što je o svetoj zemlji napisao Pierre Loti, to ipak ima pred njima tu prednost, što je u njoj jako i živo religiozno čuvstvo. Spisateljica pripovijeda pri koncu knjige, da je gledajuć za zadnji put ona sveta mjesta, učinila zavjet, da će napisati knjigu za vjeru i za Isusovu zemlju; da će ju napisati umiljato kao kršćanka za kršćane, koji su ponizni i koji se s njom nadaju. I zbilja taj zavjet je izvršila.”

Jakša Čedomil informira čitatelje o brojnim novostima vezanima za inozemnu literaturu: o Neerinu romanu *Vecchia casa (Stara kuća)*, najavi novog Fogazzarova romana *Piccolo mondo moderno (Mali novi svijet)* putem časopisa *Nuova Antologia*, o romanu *Araccolta* mlade književnice Antoniette Giacomelli, o promjeni uredništva časopisa *La Rivista d'Italia* te napredovanju lista *Flegrea* “koju izdaje dva puta mjesečno mladi Dalmatinac Forster⁷⁸⁷ u Napulju”.

„Mladi Dalmatinac” bio je oštar protivnik austrijske politike na hrvatskoj obali, iredentist koji se odmah na početku priklonio fašizmu i kojeg je Mussolini postavio na ključna mjesta. No od te nam je činjenice zanimljiviji način informiranja o prijevodu Buttijeva romana *Incantesimo* u francuskom *Journal des Débats*, novele *Rosalinda* u *Revue des Revues*, drame *Utopia* u *Revue d'art dramatique* te drame *Corsa al piacere*⁷⁸⁸ u *Nouvelle Revue*: “... e scusate s'è poco rekao bi Talijanac. A ipak Butti ne spada u prve talijanske spisatelje.”

⁷⁸⁶ Pravim imenom Louis Marie Julien Viaud (Rocheftort, 14 siječnja 1850. – Hendaye, 10 lipnja 1923.)

⁷⁸⁷ Riccardo Forster (Zadar, 1869. –Napulj, 1939.) bio je pjesnik, novinar i talijanski dramski kritičar.

⁷⁸⁸ U časopisu na str. 75. pogrešno napisano „Corsa al piavre“.

I unatoč tome što Sante Gracciotti u svojoj velikoj studiji o kritici Jakše Čedomila⁷⁸⁹, a zatim i u knjizi⁷⁹⁰, dolazi do (i polazi od) zaključka kako je kritika Jakše Čedomila plagijatorska toliko da izravno citira rečenice talijanskih kritičara i „lijepi ih” na druge književnike, natežući ih kao na Prokrustovoj postelji i namještajući ih makar im i nije po mjeri, a u hrvatskoj je pak kritici poznat po prijateljskim odnosima s ključnim talijanskim književnicima i kritičarima, o čemu također Gracciotti misli drukčije, taj je kritičar ipak bio zadužen donijeti pregled talijanske književnosti u talijanskom časopisu.⁷⁹¹ Upravo je on, a ne tko drugi, porijeklom, životnim prebivalištem i/ili kulturnom provenijencijom bliži uredništvu.

U navedenom radu Graciotti zaključuje: „... prije svega glede proučavanja utjecaja talijanske kritike na Čedomila (što je predmet koji nas najviše zanima), čini nam se da nalazimo polazišnu i temeljnu pogrešku i neprimjerenosti istraživanja izvora. Što pak, osim što je samo po sebi pogreška, ima i taj problem što je negativno utjecalo na vrednovanje kritičke misli Čedomila; dovelo je do neupitnog pripajanja ideja kritičaru koje međutim dolaze od drugih, o čemu svaki puta valja ponovno promišljeno utvrđivati stupanj prisvajanja; otuda proizlaze još dvije suprotstavljene pogreške: preveliko hvaljanje Čedomila za ideje koje nisu njegove i preveliko isticanje promjena i kontradikcija u njemu koje bez daljnjega postoje, ali su pred savjesnim okom stručnjaka više površinske no dubinske prirode.”

I dok su za neke minuciozne podatke koji bi trebali potkrijepiti tezu o Čedomilovoj neoriginalnosti i plagijatorstvu barem navedeni teško provjerljivi izvori, ovdje izvora nema, pa je vjerovati na riječ velikom talijanskom slavistu, članu Akademije dei Lincei i dugogodišnjem direktoru Odsjeka za slavistiku Sveučilišta La Sapienza u Rimu. Ulazimo ovdje makar i ne htijući u područje postkolonijalne kritike s terminologijom „orijentalizma” i „okcidentalizma” gdje će Jakša Čedomil (ili Jakov Čuka), orijentalac, svakako biti plagijatorom, a talijanski će čitatelj, jer Gracciottijev je tekst na talijanskom i za talijanski znanstveni časopis, nužno vjerovati okcidentalnom autoritetu priznatog znanstvenika, jer, horizont očekivanja u ovim

⁷⁸⁹ *La critica italiana nell'opera del critico croato Jakša Čedomil*, Ricerche Slavistiche, Roma, 1957., str. 159. – 224.

⁷⁹⁰ Sante Graciotti, *La critica di Jakša Čedomil*, Pubblicazioni della Università del Sacro Cuore; Università Cattolica del Sacro Cuore, vol. 75, Nuova serie, Società editrice Vita e pensiero, 1959., 253 str., ISBN 884340809,9788834340806

⁷⁹¹ *Rassegna di letteratura italiana e straniera*, 1890., br. 8 - *Il Fanfulla della Domenica*, 1892, br. 35, 50; 1894, br. 43. – *Roma letteraria*, 1893, br. 16, 18, 21, 24. – *La sentinella irpina*, 1893, br. 19, - *Il Marzocco*, II (1898), br. 51, ... *Rivista politica e letteraria*, br. 1-5, ...“; Ova nota citirana je doslovce prema noti iz prije navedene studije S. Graciottija, Ricerche Slavistiche, str. 159.

odnosima je identičan prije navedenim riječima Stjepana Miletića: “– on bi odgovorio uz ljubazni posmijeh konsekventnim ‘ma no’ – ‘ma no’ ”.

S druge strane, francuska kultura kao matrica potvrde umjetničkog identiteta višestruko izlazi na vidjelo. Talijanska marginalna pozicija traži potvrdu u francuskoj kulturnoj središnjici, ili bar posrednici, a talijanski kanonski pisac poput De Amicisa neće biti kanonski pisac drugdje. To rastakanje kanona i njegova preoblika na vremenskom i prostornom planu, dakle dijakronijski i sinkronijski, to ispresijecanje paralela i meridijana s imenima autora i djela kao kulturološkim toposima, specifičnost je zanimljive i možda dotad nepostojeće i nikad više ponovljene kulturne europske situacije. U eri tiska i časopisa kao medija, a prije elektronizacije, televizije i interneta, kultura prolazi kanalima koji su još u službi individualnog ukusa urednika/uredništva, makar on nekad bio i diktiran utilitarističkim stavom politike, no naslanjaju se uvijek na arhetipske vrijednosti vlastita kulturnog podneblja koje određuje što mu treba i zbog čega. To će biti istinski razlog pojave različitih imena kao kanona u različitim područjima:

“Njegove⁷⁹² *Memorie* napisane su zamamljivim stilom, kojim zna De Amicis zaodjenuti sva svoja djela, ali ako su važne za Talijance, strance ne će toliko zanimati. Ima tu uspomena iz njegova djetinjstva, s njegovih raznih putovanja, ali veći dio knjige posvećen je političkim ličnostima i zgodama, koje mi slabo poznajemo.”

Članak *Giordano Bruno iz Nole*⁷⁹³ vraća nas stoljećima unatrag, ali upozorava na moderno zanimanje za znanost koja je ovdje povezana s talijanskim tlom, zanimanje za neshvaćenog znanstvenika koji je životom platio svoju nepripadnost vremenu, još primitivnom i uskogrudnom. Kao suprotnost tom vremenu, eto nam priloga Vladimira Lunačeka koji govori o knjizi prof. Milivoja Šrepela *Preporod u Italiji*.⁷⁹⁴

Osim likovnih priloga o kojima ćemo govoriti kasnije, nalazimo članak Jakše Čedomila *Iz talijanske književnosti. Giovanni Pascoli*⁷⁹⁵ koji međutim nije originalan rad, već prijevod⁷⁹⁶.

⁷⁹² De Amicisove, op. a.

⁷⁹³ *Život*, god. I., sv. 3., str. 101. – 109.

⁷⁹⁴ *Život*, god. II., sv. 3., str. 97. – 99.; sv. 4., str. 127. – 130., str. 167. – 171., str. 200. – 203.

⁷⁹⁵ *Život*, god. I., sv. 1., str. 17. – 22.

⁷⁹⁶ Da je riječ ne samo o prijevodu teksta objavljenom u *Marzoccu*, ustvrdio je Sante Graciotti (u: *La critica di Jakša Čedomil*, Milano, 1959., str. 104.). Graciotti sumnja u Čedomilovo razumijevanje Pascolijeve poetike na temelju njegova krajnje lošeg izbora tekstova.

Članak o Giacosoj⁷⁹⁷ drami *Come le foglie* javlja se u rubrici *Iz književno-umjetničkog svijeta*⁷⁹⁸ te tako hrvatsko čitateljstvo upućuje na zbivanja u talijanskom realizmu koji se sve više udaljava od lažne retorike romantičarskog teatra koji se još vuče talijanskim pozornicama i koji se još mnogima sviđa i gdje se nasuprot sirovom verizmu Vergina stila pojavljuje i građanski realizam s Giacocom kao predstavnikom, koji opisuje srednju klasu. U prizorima iz građanskog života opisuje svakodnevne slabosti i pokazuje samilost prema društvu koje ga okružuje. Pisac članka V. K. O. kaže da je s nestrpljenjem očekivao ovu dramu koja se davala 31. siječnja iste godine te u Italiji dobila velike pohvale, a na zagrebačkoj pozornici davat će se već sljedećeg mjeseca. Podsjećajući na prodor talijanskog romana putem Fogazzara, D'Annunzija i Matilde Serao i istodobno životarenje drame te pretvaranje pozornice u propovjedaonicu s koje se „razlijegalo novo evanđelje društvenih reformi”, autor članka izrazito hvali ovu dramu.

Angelo Conti⁷⁹⁹ kao najautentičniji predstavnik estetsko-mističkog pokreta rođenog na temeljima učenja Waltera Patera i sljedbenik u literarnom smislu D'Annunzija, pojavljuje se u *Životu* s kratkim traktatom o estetici *La beata riva: trattato dell'oblio* (*Blaženom obalom*), tj. s D'Annunzijevim predgovorom.⁸⁰⁰ *Blažena obala* čiji naslov je preuzet direktno od Dantea⁸⁰¹, određeni je Contijev “projekt spasa”, plan za obnovu talijanske kulture na idealistički način. Topos je orfejski mit o mladiću, koji prethodi Pascoliju i D'Annunziju.⁸⁰² Glede vrsta umjetnosti o kojima se u *Blaženoj obali* radi, primjećuje se određena hijerarhija od slikarstva preko poezije sve do glazbe, prema shopenhauerovskoj teoriji. Izuzetno su važni intertekstualni odnosi koji se iščitavaju preko mnogobrojnih bilježaka. Poništenje individualnog duha u duhu zajedništva prema jednom od mističkih modela, tijekom jedne od estetskih kontemplacija, prema Contijevu je mišljenju proces koji donosi potpun i jasan odraz, tj. istinsko razotkrivanje tajnog bitka, tajnih namjera prirode, neshvatljivih i samoj prirodi. Bez genija, priroda ostaje tajna sama sebi, a ulaskom genijalne kontemplacije na scenu događa se nadnaravna pojava svjetlosti koja osvjetljava tajno dno realnosti. To je i karakteristika umjetnosti i poezije.

⁷⁹⁷ Collaretto Parella, 21. 10. 1847. – 1. 9. 1906.

⁷⁹⁸ *Život*, god. I., sv. 5., str. 172. – 178.

⁷⁹⁹ Rim, 1860. – Capodimonte (Napulj), 1930.

⁸⁰⁰ *Život*, rubrika *Iz književno-umjetničkog svijeta, Iz talijanske književnosti, La beata riva. Trattato dell'oblio* (*Blažena obala. Traktat o zaboravu*, god. II., sv. 6., str. 213. – 220.

⁸⁰¹ “Quando fu presso a la beata riva/ *Asperges me* si dolcemete udissi/ che non so rimembar/ non ch'io lo scriva.” (Čistilište, XXXI, 97 – 99).

⁸⁰² Detaljnije vidjeti: Gibellini, Pietro (2000.), Venezia, Marsilio.

Djelu *Gli atei* G. Buttija⁸⁰³, autora koji među prvima u Italiju unosi ibsenovske nemire i nedoumice, posvećen je članak u rubrici *Teatrollogija*.⁸⁰⁴ U hrvatskom prijevodu *Bezbošci*, ovo djelo anticipira Pirandella i stavlja Buttija među neshvaćene autore koji se rađaju u neskladu s vlastitim vremenom. Trilogija *Bezbošci* koja se sastoji od prvog dijela pod nazivom *La corsa al piacere*, drugog *Lucifero* i trećeg *Una tempesta* jedna je od rijetkih talijanskih drama koja obrađuje pojam vjere, vjernika i vjerskog odgoja.

Kraj literarne moderne kao pokreta vezan je za 1901. godinu kada se literarna produkcija i kritika prebacuje u druge časopise s časopisa *Život* i kada se ovaj časopis, u kojem je moderna doživjela svoj najveći uspon, gasi. Hrvatsko književno tržište nije moglo održati tako luksuzno opremljen časopis, okarakteriziran kao modernistički, iako je primao i radove nemodernista.

Tekst koji zaključuje izlaženje *Života* osvrće se na članak Jovana Hranilovića koji kritizira Milana Marjanovića, dok se poziva na Šenou i njegovu obranu. Prema mišljenju „mladih” okupljenih u *Životu*, Hranilović je „prijetvoran” i „lihvar” te povrijeđen zbog loše kritike. Hranilović kao pristaša *Vienca* navodi i Jakšu Čedomila kao protivnika, kojeg *Vienac* proglašava piskaralom otkad je napisao da se *Viencu* ne priključuju više svježiji pisci otkako je pokrenut *Život*: „Najbolji hrvatski pisci prestali su pisati u *Vienac* i neće se više povratiti,” objavio je u *Životu* iz 1901. godine.

XII. ODJEK TALIJANSKE GLAZBE U HRVATSKOJ PERIODICI

U 19. stoljeću djeluju tri glazbena časopisa⁸⁰⁵ kojima se ovdje nećemo baviti, ali njihovo postojanje, iako kratkog vijeka, upozorava ne samo na zanimanje za glazbenu kulturu, već i na njihov utjecaj na poznavanje te kulture.

⁸⁰³ Milano, 19. 2. 1868. – 25. 11. 1912.

⁸⁰⁴ *Život*, god. III., sv. 2., str. 86. – 96.

⁸⁰⁵ Sv. *Cecilija* (1877.–1878. i 1883.–1884.), *Gusle* (1892.) i *Glazba* (1893.)

Dragoljub je 1868. objavio Rossinijevu opsežnu biografiju⁸⁰⁶ u povodu njegove smrti. Autor nam je nepoznat, ali se čini da je bio vješt u biografskom književnom žanru.

U rijeci Hrvata koji su na putovanju Italijom posegnuli za perom i izrazili svoje misli, osjećaje i viđenja u književnom žanru koji iščitavamo kao putopisni, iznenađujuće je malo osvrta na glazbu i glazbena djela. Iako je upravo putopisni žanr karakterističan po uključenosti prikaza iz drugih umjetnosti, po brojnim reminiscencijama na djela iz drugih, neknjiževnih umjetnosti, pa i znanosti, po svojevrsnom sinkretizmu, glazbe u našem putopisu ima malo. Na prste bi se mogli pobrojiti gdje i kada se pojavljuje muzika, usprkos svemu što Italija znači za muziku i muzika za Italiju.

U ovom ćemo poglavlju izvući glazbene motive koji se pojavljuju, na bilo koji način, unutar korpusa časopisnih priloga u književnoj periodici tijekom cijeloga 19. stoljeća. Iz tog iščitavanja pokazat će se neizbježno i odnos hrvatske publike prema glazbi i njezino zanimanje za nju.

Jedan od rijetkih pisaca koji je glazbi posvetio nešto više prostora, ali samo kao motivskoj poveznici neke vrste struje svijesti, jest Virgil Malin koji se sa svoja *Dva lista iz Mletakah* javlja 1865. godine. Ulomak *Različita i kazalište* započinje tako groznicom, posve u teatarskom duhu pa iz realnosti prenosi pisca u svijet fantazije i doziva mu slike teatarskih likova iz *Traviate*. Već mu se u izmaštanom zagrljaju našla i dražesna Arminija, kad ga iz polusna prenuše glasovi šesnaestogodišnjih djevojaka koje su ga zamijenile za Poljaka. Na ovom mjestu daje opis svoga odijela, surke s modrim gajtanima, ne bez ponosa, te ističe i epitetom *junački* osjećaj slavenske pripadnosti. Njegovu pozivanju na „junačkog Poljaka“ vratit ćemo se u zaključku. Otklon od stvarnog zbivanja, prikaz fikcionalne grane umjetnosti, tj. teatra, počinje ekspresionistički prikazanim košmarom Markova trga na kojem se gura masa. Čujemo buku, ali ne i govor, vidimo ljude, ali ne i lica. „U svjetini bljesnu tu i tamo oči venecijanskih gospođa,“ kako kaže Malin, ali jednim razbludnim bljeskom kurtizane koju i nije tako teško odvesti sobom. No, trezveni duh našeg putopisca i tu je našao Hrvate – “bandu svirača Šokčević regimente” koja svira slavonska kola, pa ponovo ushićen usklikuje: “Živila Hrvatska, živio slavenski jug!” Tako se od opere vraća na domaću bandu svirača, u realnost.

⁸⁰⁶*Dragoljub*, 1868., br. 47. i 48.

Danica prati i nastupe talijanskog pjevača Pasqalea Cataldija,⁸⁰⁷ improvizatora epskih sastava domoljubne tematike, kao što su bile npr. *Iliria dimostra la sua esistenza al mondo* ili *La morte eroica di Nicolo Zrini bano di Croazia* pri čemu naslovi tumače motivaciju publike koja je pohrlila na nastup ovoga Talijana, uglavnom i ne poznavajući jezik na kojem je pjevao. Pjevač i osobno zahvaljuje u pismu *Danici*⁸⁰⁸ ističući umjetnost kao poveznicu svih naroda, pa tako i hrvatskog i talijanskog, a Ivan Kukuljević Sakcinski osvrće se na taj nastup ističući važnost našega usmenoga narodnoga pjesništva: „Čuli smo g. Castaldi-a iz Napulja, i s mnogimi domorodci čeznuli smo za onim vrēmenom, kad i mi takovih improvizatorih u našem jeziku imali budemo, a ni neslutismo, da je naš narod u toj vārsti pēsništva možebit najbogatiji na svētu; jer što su naši ubogi slēpci, koje je moći čuti na svakom vašaru i proštenju uz gusle pēvati, nego u pravom smislu improvizatori?”⁸⁰⁹

U prije spomenutom Kukuljevićevu *Dopisu iz Milana*, govoreći o teatru, pisac upozorava na tri velika događaja u milanskoj Scali. Jedan je Donzellijev nastup u ulozi Orfeja, u kojem ne propušta osvrnuti se na kostimografiju koja ga odijeva u „bogate narodne dalmatinske haljine.” U drugom se osvrće na jednog pjevača iz bečkog Pratera te na kraju i Taglionija iz Petrograda. Zanimljiva je ovdje prikazivačka funkcija u tekstu koju Kukuljević ostvaruje uporabom figure – slike ptice, govoreći o glasu bečkog pjevača: „Južni ljudi, koji ga slišahu, nenaučni na glas sjevera, neznadoše kakva je to ptica, i čim začuše da je sjeverni slavuj, stresu s plećima i sardca im ostadoše hladna.” Tim zornim prikazom doveo je taj ulomak do skladnog ujedinjenja topografije – označujući mjesto otkuda pjevač dolazi i prostor u koji dolazi i paralele – upravo stoga što donosi susljedno dva opisa atmosfere i horizonta očekivanja u tim prostorima, sjevernom i južnom. Prikaz zaključuje slikom „kćeri Terpsihore”, dakle jedne plesačice. Njezin dolazak ocrtava slikom „bijesnog sjevernog vjetra” – plesačica dolazi iz Milanu *još sjevernijeg* prostora no što je prethodni pjevač, iz Rusije. U toj slici daje prikaz njezine plesne energije, topografiju, a i rezultat u publici: rumena lica od vjetra – uzbuđenja.

U *Hrvatskoj vili*, u članku *Hrvatsko kazalište*⁸¹⁰ govori da je „zagrebačko občinstvo pokazalo veliku strpljivost, željno očekivajuć prvu predstavu opere *La forza del destino* F. M. Piave (u

⁸⁰⁷Novosti iz Zagreba i Ilirsko kazalište, *Danica*, g. VIII., sv.17., str. 67. – 68. te *Druga akademija Dra. Castaldi-a*, *Danica*, g. VIII., sv. 18., str.71.–72.

⁸⁰⁸Advokat P. Cataldi, *Počtovani Učredniče!*, *Danica*, g. VIII., sv. 18., str. 72

⁸⁰⁹*Danica*, g. VIII., sv. 20., str. 78. – 79.

⁸¹⁰*Hrvatska vila*, g. I., sv. 2., str. 45.

prijevodu *Moć sudbine*) koja bi napokon 11. veljače na našoj pozornici za prvi put pjevana. ...
... Libret *Moći sudbine* osniva se na nekom španjolskom romanu.“ Anonimni autor ovog osvrt
griješi u žanrovskom određenju djela: riječ je o drami Ángela de Saavedre *Don Alvaro o la
fuerza del sino*. Divi se osobito pjevačici Emmi Dotti, ali zaključuje: „Zaključit ćemo izjavom,
da ljubimo talijansku glasbu, da štujemo i cijenimo talijanske pjevače, al da smo uvjereni, da
nam ne treba sjajnih opera, koje samo guše domaću dramu, prijećeć joj svaki razvitak, a uživaju
ih na račun hrvatskoga naroda većim dielom ljudi, koji su tomu narodu najveći neprijatelji.”

U rubrici *Revue International*⁸¹¹ od 4. listopada 1884. anonimni autor donosi osvrt na objavljene
priloge u tom francuskom časopisu: „Pogled na tursko kazalište, taljansko suvremeno kazalište
i pogodite, koje još? – i narodno hrvatsko kazalište! O taljanskom suvremenom kazalištu (Le
theatre Contemporain en Italie) razpravlja F. Antony, al on nas samo u dva članka upoznava s
Pavlom Ferraryjem, glavnim predstavnikom sadanje dramatike taljanske. Ime Ferrarijevo
poznato je i hrvatskom občinstvu.“ Autor nije zadovoljniji ni prilogom o hrvatskom kazalištu
iz pera Mare Čop te joj zamjera kompozicijske i stilske manjkavosti koje ne uspijevaju dovoljno
sažeti i snažno prenijeti informacije o domaćem teatarskom djelu.

Zašto onda toliko talijanističkih priloga? U rubrici *Odgovori uredništva*.⁸¹² sam autor odgovora:
„Nije čudo, da nam za uzor stavljate njemačke listove, ta žalibože znamo, u kakovu ste gnjezdu.
Umujte, da bi se time list po Slavoniji više razprostranio! Lijepa hvala! A zar ne znate, da je
nama najsvetije geslo: iztisnuti Niemce, gdje su nas već toliko otrovali.”

Okrenutost Italiji otpor je i Njemačkoj i Austriji, a vijesti o uspjehu Franje Krežme u Italiji nižu
se jedna za drugom, iz broja u broj. Redovito praćenje ne samo hrvatskog umjetnika već i sve
talijanske periodike, vidljivo je iz osvrt, kritika i doslovnog prijenosa talijanskih tekstova
vezanih za Krežmu.

Hrvatska vila donosi i bilješku o nastupu Marcela Rossija,⁸¹³ „komornog virtuoza na guslah”,
za kojeg je važno ne samo da je sjajno odsvirao program, i što je u njemu bilo, već i da ovaj
Talijan prijeklom ima i „nekoliko kapljica hrvatske krvi” jer mu je „baba bila rođena sestra
pokojnog Karla Jelačića”. U istom časopisu u rubrici *Umjetnost* donosi se i osvrt na operu *La*

⁸¹¹*Hrvatska vila*, br. 49., str.778.

⁸¹²*Hrvatska vila*, g. I., sv. 5., str. 112.

⁸¹³*Hrvatska vila*, g. III., br. 19., str. 303.

*Gioconda*⁸¹⁴ koja je prvi put izvedena 1874. u Milanu. Kao autor libreta navodi se „neki Tobia Gorrio, no vele, da je to samo krinka za čuvenog Boita.”

Primjer je prožimanja likovne, glazbene i literarne umjetnosti u hrvatskoj periodici ovog razdoblja i prilog-ilustracija pod nazivom *Giuseppe Verdi* objavljen u časopisu *Balkan*,⁸¹⁵ a zatim i u *Nadi 1895. – 1893.*⁸¹⁶ u kojoj se javlja ilustracija *Don Lorenzo Perosi*^{817 818}. Anonimni nam autor donosi lik ovog kompozitora poznatog po crkvenoj glazbi, polifonijskim misama, motetima i oratorijima, kojeg je sam papa Lav XIII. imenovao doživotnim kapelnikom Papine glazbene sikstinske kapele (Cappella Musicale Pontificia Sistina). Na temu ovog kompozitora nailazimo i na članak anonimnog autora objavljen u *Prosvjeti*.⁸¹⁹

Kako je vidljivo iz jednog ulomka djela Nikole Andrića *Pod apsolutizmom, historija šestoga decenija hrvatske književnosti (1850. – 1860.)*,⁸²⁰ talijanska je opera služila i kao lakmus-papir između kulturoloških mostova i političkih pretenzija: „U srpnju 1860. poče u hrvatskom kazalištu gostovati – magjarsko društvo Stjepana Reszlera. Društvo je bilo vrlo dobro i od Zagrepčana je osobito simpatično primljeno. Političke su prilike znatno pripomogle ovom ljubeznom dočeku. Posjet magjarskih umjetnika tumačio se je kao zajednički protest drugova u nevolji, kao složni prosvjed hrvatskih i magjarskih patnika proti svesilju njemačkomu. Zato su Hrvatice i posjećivale magjarske predstave nakićene narodnim trikolorima. Dne 14. kolovoza pjevala je magjarska primadonna Roza Dálnoky uz Donizettijevu Lindu *Gdje je sastanak moj* – na što je bila cvijećem gotovo nasuta. Drame, što ih je ovo društvo davalo, igrane su pred praznom kućom, jer političke simpatije nisu Hrvatima preko noći donosile i poznavanje magjarskoga jezika. Zato su se davale većim dijelom same opere.”

Jednako tako, nevezano izravno za glazbu već za upravljanje kazalištem, to jest širi repertoar, a ne samo glazbeni, isti autor povezuje i upravljanje zagrebačkim kazalištem talijanskog impresarija Brambille s promjenama uvjetovanima porazom apsolutizma u Italiji: „Pod jesen god. 1860. preuze upravu zagrebačkoga kazališta talijanski impresarij, stari naš poznanik,

⁸¹⁴*Hrvatska vila*, god. III., br. 30., str. 478.

⁸¹⁵*Balkan*, god. II., sv. 4, str. 51.

⁸¹⁶*Nada*, god. VII., sv. 5., str. 80.

⁸¹⁷ Tortona, 21.12.1872. – Rim, 12.12.1956.

⁸¹⁸*Nada*, god. V., sv. 7, str. 112.

⁸¹⁹*Prosvjeta, Maestro Don Lorenzo Perosi*, god. VII., sv. 8., str. 261. – 262.

⁸²⁰*Matica hrvatska*, 1906., Zagreb, str. 122.

Ulisse Brambilla. U svom programu javlja, da će uz njemačke drame i Offenbachove operete davati predstave i u hrvatskom jeziku. – Nebo se stalo razgaljivati. Apsolutizam se, podrovan bojnim neuspjesima u Italiji, zaljuljao. Iz unutrašnjosti šupljega kolosa začu se tutnjava, kidanje lanaca, štropot; noge mu stadoše klecati, snaga izdavati; sad će na da poklekne. Hrvatska vlada pruža kazališnom poduzetniku neobično jamstvo, da skupi što bolju hrvatsku družinu. Šta više, sav manjak, što bi ga družina imala, preuzima vlada na sebe.“⁸²¹ Ovaj se zaključak potvrđuje vijestima i bilješkama iz više časopisa koje se odnose na repertoar zagrebačkoga kazališta.

Upozorava se tako u jednoj bilješci na nastup Irene Sassi, ali ponovno s rodoljubnim motivom. Ovdje je talijanska umjetnica u službi rodoljubne veze dvaju naroda: „Artistica talijanske stagione, Irena Sassi, rodom Slovenka, imala je svoj prijam. Medju ostalim pjesmama uze u program i nekoliko hrvatskih arija. Simpatiju općinstva zadobi Sassi jednim momentom svog pjesničkog oduševljenja. Obilazeći Jurjevim grobljem naidje na Vrazov grob i pročitavši rodoljubni natpis na njegovom spomeniku, trže s njedara kitu cvijeća i postavi ga spomeniku na liru. Hrvat – pjesnik, koji se je našao uz nju, opjeva taj momenat, štampom ga preda javnosti – i Irene Sassi budu osigurani prigodom njena prijma vijenci, cvijeće, pjesme i zahvalnost narodna ... Bio je to još uvijek period mrvica.”⁸²²

Iako konkretnih prikaza u našoj periodici nema mnogo, vrlo su česte obavijesti koje upozoravaju na glazbene događaje vezane za talijansku glazbu. U *Nevenu* tako npr. nailazimo na obavijest *Talijanska opera*,⁸²³ nešto kasnije na članak o Društvu talijanske opere i operama koje je predstavilo,⁸²⁴ a u crtici o talijanskom kazalištu iščitavamo također nešto o glazbenim elementima.

Završit ćemo ovo poglavlje promišljanjem Nikole Batušića o glazbi u Vojnovićevoj drami, upozoravajući tako na još jedan pristup proučavanju utjecaja i prožimanja: „Odjeci Wagnerove glazbe u Vojnovićevim dramama, utjecaj talijanskoga dramskog ali i opernoga verizma na njih. ... U kontekstu pak kada slušamo glazbu u Vojnovićevim dramama, moramo, dakako samo usput, podvući očiti paralelizam Vojnovićeva prizora u četvrtom činu *Ekvinocija* s jednom od bitnih scenskih situacija u Mascagnijevoj operi *Cavalleria rusticana*, kada se čitavo selo skuplja

⁸²¹ ibid., str. 123.

⁸²² ibid., str. 122.

⁸²³ *Neven*, g. I., sv. 2., str. 31.

⁸²⁴ *Neven*, g. I., sv. 20., str. 318. – 320.

na uskršnju molitvu, tek u pojedinačnim primjerima sluteći dramatičnost odnosa među protagonistima.“⁸²⁵

⁸²⁵ Batušić – Kravar – Žmegač, *Književni protusvjetovi*, MH Zagreb, 2001., poglavlje *Je li Ukleti Holandez doplovio do Gruža*, str. 236. – 237.

XIII. TALIJANSKO LIKOVNOUMJETNIČKO DJELO U SLUŽBI ILUSTRACIJE

Čini se da je ottocento, risorgimento, stoljeće u kojem Italija zadobiva svoju slobodu i nacionalnu neovisnost, bilo i stoljeće u kojem ona naizgled prvi put u svojoj povijesti gubi primat koji je od pamtivijeka imala, a to je svjetska kulturna dominacija. Rossini, Donizetti, Bellini, Verdi i Pucini sa svojim melodramama bili su i ostali univerzalni umjetnici, ali na likovnom planu čini se da samo kipar Canova na početku stoljeća, te Boldini i Segantini na kraju, upoznaju svjetsku slavu.

Fascinanti porteti, senzualni aktovi, djela poput *Poljupca* Francesca Hayeza, obiteljske scene, nezaboravan *Pjev malog čvorka* Silvestra Lege, djela slikara kao što su Giovanni Fattori i Pellizza da Volpedo, a danas su u najvećim svjetskim muzejima i najvažnijim privatnim kolekcijama, pokazuju da ipak u tom stoljeću umjetnički duh Italije, koja se bori ne samo za svoju neovisnost već i za pravednije društveno uređenje, iako u drugom planu, ipak postoji. Veliko razdoblje talijanske likovne umjetnosti, apsolutno moderne i europske, jest, dakle, i risorgimento. Što od tog likovnog svijeta dopire do nas putem časopisa kao medija i što to znači?

Francesco Salghetti Drioli,⁸²⁶ čiji se autoportret čuva u galeriji Uffizi u Firenzi u zbirci autoportreta utemeljenoj u 17. stoljeću,⁸²⁷ bio je učitelj Vjekoslava Karasa. U figurativnim scenama slijedi talijanski akademski historicizam kao i njegov sugrađanin, slikar Ivan Skvarčina. Francesco Salghetti-Drioli u cjelini je slabo proučen. Pri monografskoj obradi njegova djela, građa koju navodi R. Tomić⁸²⁸ mogla bi biti vrlo korisnom, a jednom zaokružen njegov opus pokazao bi se sigurno važnijim za hrvatsko slikarstvo 19. stoljeća, stavivši pri valorizaciji njegova djela u pravu mjeru kriterije i kontekst umjetničkih previranja na

⁸²⁶ Rođen 19.3.1811. u Zadru, u obitelji rodom iz Bergama. Studirao je industrijsku ekonomiju u Trstu. Umro je 1877., također u Zadru.

⁸²⁷ Vidi: Tomić, R., Francesco Salghetti – Drioli, prilog biografiji, *Rad Instituta povijesti umjetnosti* 22/1998., str. 121. – 125.

⁸²⁸ *ibid.*

Apeninskom poluotoku tog vremena. „Sior Ceko“⁸²⁹, kako su ga nazivali Prečani, studirao je u Rimu s V. Camuccinijem i Vernetom, s Niccolòom Tommaseom raspravljao o temama svojih djela i načinima njihove realizacije. O njemu je govorio i Ivan Kukuljević Sakcinski uvrstivši ga također u prvu jugoslavensku umjetničku enciklopediju.⁸³⁰ Vežanost za hrvatsko dalmatinsko podneblje i zahvalnost ljudima koji su njegovoj obitelji omogućili svojim radom steći bogatstvo⁸³¹ nisu izjednačeni međutim s njegovom političkom opcijom, u kojoj se slaže sa svojim prijateljem Tommaseom: „Njegova politička opcija nije utjecala bitnije na njegovo slikarstvo; dapače, kao svi romantičari volio je teme iz narodne prošlosti, a s povratkom u domovinu opredijelio se i za teme Balkana, a ne više Apeninskog poluotoka. Tommaseo ne vidi u tome ništa loše, jer i sam izjavljuje da oduševljenje i proučavanje slavenstva ne mora imati nikakve veze s hrvatskim prohtjevima. Što se tiče crteža *Car Dušan i vila*, nastalog prema pjesmi P. Preradovića, Tommaseo ipak smatra da ova tema nije primjerena Dalmatincu, i u 119. pismu iz srpnja 1861. savjetuje mu da obradi nešto iz klasične povijesti, primjerice Dioklecijana, obrazlažući svoj stav time da epizoda koju slikar misli prikazati nije dovoljno poznata ni samom narodu čije povijesti je dio”, napominje Vlatka Stagličić.⁸³²

Bio je prijatelj i savjetnik biskupa Josipa Jurja Strossmayera pri nabavci brojnih slika koje je Strossmayer kupio u Italiji za svoju veliku galeriju slika. Prvi put Salghettija i njegovu poznatu sliku *Guslar* spominje anonimi autor u *Zori dalmatinskoj*.⁸³³ U tekstu *Uljudna djelovanja*, autor potpisan samo s Y. govori o F. Salghettiju i njegovu djelu diveći mu se i poštujući ga te uviđajući korist od svojevrstna reklamiranja našeg podneblja djelima kao što je *Bardo Morlacco (Starac gataoc)*. Ali autor teksta dodaje: „Ne, nechemo to, dali k'njemu chemo utechi za

⁸²⁹ Autor J. M. u monografiji *Preko* (Dubrovnik – Ragusa, 1924.) podsjeća da je Salghetti bio omiljen među stanovnicima otoka Preka pokraj Zadra, kamo je slikar često i rado odlazio u svoju ladanjsku vilu. Ondje je promatrao pralje i žene pri molitvi ovjekovječivši ih na svojim djelima.

⁸³⁰ U *Slovníku umjetnikah jugoslavenskih*, Sakcinski Salghettija naziva Hrvatom, ali ne kroatizira njegovo ime. Dino Sergi u jednom svom tekstu objavljenom u *Voce del popolo* kaže da se (parafraziram) „Sakcinski nije usudio učiniti isto što je učinio Mendoli (Meduliću), tj. poslaveniti mu ime, jer je Salghetti bio živ, a i dopisivao se sa Sakcinskim, te se smatrao njegovim prijateljem.” Ako je tomu doista tako, Salghetti je isto tako mogao i reagirati na svoju pridanu hrvatsku nacionalnost, u zamjenu za stvarnu talijansku, što nije učinio. Bit će da su vremena bila drukčija i da su nadnacionalni interesi tadašnjih intelektualaca davali drukčije rezultate.

⁸³¹ Vidjeti: R. Tomičić, Bilješke o slici „Ecce homo” u Poljicima, UDK 75.034 (497.5 Jesenice) 15 75 Benfatto dal Friso, A., izvorni znanstveni rad; <http://www.google.it/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCEQFjAA&url=http%3A%2F%2Fhrck.hr%2Ffile%2F163615&ei=qglTVZW4JoGoUvK0gYgD&usq=AFQjCNEKO1NgtpR4fIMwZYtYCMlW9Ubpw&sig2=FHGADB9LvhfL0TMgdZIHTg&bvm=bv.93112503,d.ZGU>

⁸³² Vlatka Stagličić: N. Tommaseo i F. Salghetti-Drioli: dopisivanje kao poticaj za slikanje, *Rad. Inst. povij. umjet.* 24/2000. (171. –180.)

⁸³³ br. 22./1844., str. 173.

inostranim pokazati govorechi: Ko je ove slike napravio naš je.” Upravo od onoga što hrvatskoj znanosti i povijesti književnosti, a osobito hrvatskoj historiografiji i povijesti umjetnosti, zamjeraju sve ezulske talijanske udruge, organizacije i sklone im političke stranke, u smislu svojatanja talijanskih umjetnika, još se u *Zori* ograđuje autor prikaza, i to ne samo ograđuje, već i daje naslutiti upravo obrnut smjer.

Po Strossmayerovoj je narudžbi načinjena i grandiozna alegorijska slika *Jugoslavija* (ili *Concordia*) 1870. godine, o kojoj u *Danici* govori jedna crtica.⁸³⁴

U *Nadi* (1895.-1903.) nailazimo na prilog još jednog Zadrana, Artura Girardija, izdavača koji se bavio i tiskanjem razglednica, a čija je tvrtka bila aktivna i u doba talijanske vlasti. Girardi se spominje 1880. kao vlasnik galanterijske trgovine, a prvu je razglednicu objavio u prosincu 1898. Zanimljiva je raznolikost ilustrativnih priloga u ovoj *Nadi* – oni su vezani i za povijesnu tematiku, ali u širokom vremenskom rasponu. Tako su Girardijevi prilozi *Nadgrobni spomenik posljednje kraljice bosanske*⁸³⁵ i *Slika posljednje bosanske kraljice*⁸³⁶ talijanske teme samo utoliko što je kraljičin grob u Rimu, u daleku prošlost poseže Celestin Medović za svoju sliku *Pompejanke*⁸³⁷ koja će se pojaviti i u *Prosvjeti*,⁸³⁸ a u onodobni aktualni trenutak anonimni autor dvjema ilustracijama pod naslovom *Nasljednik talijanskog prijestola princ napuljski Viktor Emanuel*⁸³⁹ i *Talijanski kralj Umberto i talijanska kraljica i supruga mu Jelena*.⁸⁴⁰ Austrijski slikar Hans Makart,⁸⁴¹ prijatelj Franje Josipa i Elizabete, čiji je sljedbenik i učenik na početku bio i Klimt, posegnuo je za motivom Julije, pa nalazimo ilustraciju *Julija Capuletti*, a Henryk Siemiradzki,⁸⁴² rođenjem Poljak, a formacijom i kulturnom pripadnosti Rus, javlja se pejzažem *Krajolik u rimskoj kampanji*⁸⁴³ koji je sigurno motiviran njegovim boravkom u Rimu. Podrijetlom Mađar, a obrazovanjem Austrijanac, Adolf Hirémy-Hirschl⁸⁴⁴ pojavljuje se *Kugom*

⁸³⁴ I.G.S., *Concordia, Danica*, g.III.,sv. 6., str.24.

⁸³⁵ *Nada*, god. II., sv. 24., str. 472.

⁸³⁶ *Nada*, god. II., sv. 24., str. 472.

⁸³⁷ *Nada*, god. II., sv. 13., str. 252.

⁸³⁸ *Prosvjeta, Pompejanke, Pompejanske družice*, god. IV., sv. 14., str. 421.

⁸³⁹ *Nada*, god. II., sv. 22., str. 421.

⁸⁴⁰ *Nada*, god. II., sv. 22., str. 437.

⁸⁴¹ Salzburg, 28.5.1840. – Beč, 3.10.1884.

⁸⁴² 15.11.1843. – 23.8.1902.

⁸⁴³ *Nada*, god. II., sv. 24., str. 468.

⁸⁴⁴ Temišvar, 1860. – Rim, 1933.

u Rimu.⁸⁴⁵ Od potpisanih autora u *Prosvjeti* su nam preostali još samo jedan Francuz, slikar i ilustrator povijesnih tema Albert Pierre René Maignan⁸⁴⁶ te dva Engleza: slikar preraphaelitskoga neoklasičnog razdoblja John William Godward⁸⁴⁷ s *Rimljankom*⁸⁴⁸ te arheolog, diplomat, antikvar i vulkanolog William Hamilton⁸⁴⁹ s ilustracijama *Krater na Vezuvu prije velike provale god. 1767.* i *Lava uništila okolicu Vezuva*.⁸⁵⁰ Tematika prirodne katastrofe ponavlja se i u djelima anonimnih autora, kao što su *Najnovije izbacivanje Vezuva*,⁸⁵¹ *Provala Vezuva*,⁸⁵² *Vezuv*⁸⁵³ te *Selo Boscotrecase pod lavom*, ponovno *Provala Vezuva* i *Pogled na Vezuv*, svima objavljenim u istom broju *Prosvjete*.⁸⁵⁴ U temu prirodnih katastrofa u *Prosvjeti* ubrajamo i ilustracije *Potres u Italiji*,⁸⁵⁵ *Potres u Kalabriji*⁸⁵⁶ te *Poplava u Rimu*.⁸⁵⁷

Orazio Vernet imenuje se u noveli C. Aurellija *Umjetnik i bogatun. Crtica iz žića slikara Orazia Vernet-a*⁸⁵⁸ i time hrvatskom čitatelju približava biografiju poznatoga francuskog likovnog umjetnika koji 1828. upravlja s L'École de France, Francuskom akademijom u Rimu i organizira izložbu u Akademiji u Firenci. U rad ga uvrštavamo zbog značaja njegova boravka i rada u Italiji te važnosti u međunarodnim odnosima umjetničkog svijeta kojima je svojevrsan centar sve do 1870. godine bio i stari rimski Caffè Greco koji je i Vernet redovito posjećivao. O njegovoj likovnosti, likovnosti umjetnika koji je svojim grafikama opremio Napoleonovu biografiju, godinama bio direktor Francuske akademije u Rimu itd. neupućeni čitatelj može stvoriti sliku i iz sljedećeg slikovitog prikaza koji daje Carlo Tito Dalbono, napuljski povjesničar, pišući sredinom 19. stoljeća esej *La taverna* objavljen 1866. u knjizi *Usi e costumi di Napoli e Contorni* pod uredničkom palicom napuljskoga književnika Francesca De Bocharda. Govoreći među ostalim o makaronima s paprom i sirom kao tipičnom napuljskom

⁸⁴⁵*Prosvjeta*, god. X., sv. 1., str. 12.–13.

⁸⁴⁶ Beaumont sur Sarthe, 14.10.1845. – Saint-Prix, 29.9.1908.

⁸⁴⁷ Wilton Grove, Wimbledon, 9.8.1861. – 13.12.1922.

⁸⁴⁸*Prosvjeta*, god. V., sv. 23., str. 721.

⁸⁴⁹ Henley on Thames, 13.12.1730. – London, 6.4.1803.

⁸⁵⁰*Prosvjeta*, god. XIV., sv. 9., str. 276. – 277.

⁸⁵¹*Prosvjeta*, god. VIII., sv. 11., str. 360.

⁸⁵²*Prosvjeta*, god. XIV., sv. 9., str. 281., 289.

⁸⁵³*Prosvjeta*, god. XII., sv. 21., str. 673.

⁸⁵⁴*Prosvjeta*, god. XIV., sv. 10., str. 324.–325.

⁸⁵⁵*Prosvjeta*, god. XVII., sv. 3., str. 84., 85., 89., 92., 93., 101., 104.

⁸⁵⁶*Prosvjeta*, god. XV., sv. 24., str. 764.

⁸⁵⁷*Prosvjeta*, god. IX., sv. 2., str. 65.

⁸⁵⁸*Vijenac*, god. XI., sv. 23., str. 360.–363., 375.–374., 392.–396.

specijalitetu, Dalbono spominje Vernet na sljedeći način: „... Gutač makarona uvijek je spreman nahraniti se njima, a ima ih i koji ih jedu za doručak, ručak i večeru, no uzalud bismo tražili čovjeka iz naroda koji bi jeo makarone na lešu mrtvog neprijatelja, kako je običavao slikati Orazio Vernet na svojim umjetničkim ilustracijama Napoleonova života...” O Vernetovim ljubavnim dogodovštinama doznajemo nešto i iz pisma Emanuelea Muzija Verdiju u kojem govori o Rossinijevu vjenčanju: „Pelissier je bila svjetska žena koja je primala svakoga tko joj je bio spreman platiti za usluge. Orazio Vernet, najveći živući slikar, zaljubi se u nju i povede je sa sobom dajući joj ček. Kada je Rossini stigao u Pariz i posjetio Vernetov dom, ugleda je i zaljubi se, na ljubav mu bi uzvratio, pa je Vernetu i njihovom prijateljstvu nabijao robove. Kada je pak prije pet godina Rossini odlazio iz Pariza, jedne noći Pelissier pobježe od kuće i od Verneta i ode s Rossiniem u Bolognu, gdje su zajedno živjeli i gdje su se sada oženili. Ona ima rentu od 30 tisuća franaka sakupljenih širenjem nogu...”⁸⁵⁹

Kao ilustraciju u *Hrvatskoj* nalazimo lik Papina državnog tajnika Rampólle.⁸⁶⁰ Politička izolacija Svete Stolice naspram Italije udružene s Austro-Ugarskom i Njemačkom pokrenula je savjetnika Rampóllu na normalizaciju odnosa s republikanskom Francuskom te posebno na uključivanje katoličkih snaga u politički život naroda.

Vjekoslav Karas, „prvi hrvatski slikar” koji se javlja u jeku građanskog romantizma, kao rezultat djelovanja povijesnih sila i sredine, doživljava sudbinu s tipično romantičarskim zanosima i samoubojstvom. Na temelju javne rodoljubne sabirne akcije, poslan je kao „domaći sin iz malog Karlovca” na školovanje u Italiju, pretežito Rim i Firencu. Ondje prihvaća tehniku akademske profinjenosti nazarenaca, ukočene i otmjene beživotnosti, a vrativši se 1848., suočio se s obrtničkim odnosom sredine prema slikarstvu. Usporedo s portretima dobiva narudžbe za slikanje trgovačkih grbova i cehovskih zastava. Kao stvarni osnivač hrvatskog realizma, Karas je slikar u čijem se djelu prožimaju sva tri stila epohe: klasicizam, bidermajer i realizam. Prvi pak hrvatski kipar, predstavnik javne skulpture u Zagrebu Ivan Rendić, također se školovao u Italiji⁸⁶¹ uza sličan patriotski zanos i pomoć mecena, a doživio je i sličnu sudbinu. Za razliku od Karasove smrti samoubojstvom, tihe i tragične, Rendićeve smrt obilježena je svečanim

⁸⁵⁹ Gustavo Mardusi, *Dei della musica*, Rozzano, Italy; I. M. I., 1982., str. 233.

⁸⁶⁰ *Hrvatska*, god. XI., sv. 16. – 17., str. 75.

⁸⁶¹ Kod G. Duprèa

sprovodom u Splitu i zatim još jednim na Braču⁸⁶² pa je tipičan primjer farse koja caruje prostorima, i ne samo našim.

Alfonso Chierici,⁸⁶³ član važne rimske institucije Accademia di San Luca,⁸⁶⁴ učenik Tommasa Minardija, pojavljuje se ilustracijama *Obijesne godine*⁸⁶⁵ i *Pokladna šala*.⁸⁶⁶ Ilustracijom *Obijesne godine* pojavit će se i u *Nadi*.⁸⁶⁷ Zanimljivo je, međutim, da se npr. Hayez ne pojavljuje u našoj periodici, ali nije riječ samo o slučajnosti ili izborima nasumce, prema uredničkoj dopadljivosti, već o tematskim ili motivskim uzorcima koji su bolje oslikavali časopisnu politiku. *Krist koji tjera oskrvritelje iz svetišta*⁸⁶⁸ osvanuo je kao reprodukcija u knjizi Emilia Lavagnina *Arte Moderna, dai Neoclassici ai contemporanei* 1956. godine, poslije dugog razdoblja zaborava. Iako poznat i priznat za života, nakon kritike Roberta Longhija koji Chiericija karakterizira kao akademskog, šablonskog, ali ne i vrsnog slikara, pao je u svojevrsan zaborav koji je potrajao

Vittorio Reggianini,⁸⁶⁹ poznat po svojoj slici *Tristis Mater nati presagna finis* koju je 1900. izložio u Alinariju, u našoj se periodici prvi put pojavljuje u *Prosvjeti* s ilustracijom pod naslovom *Gataoc*,⁸⁷⁰ a zatim u istom časopisu nešto kasnije s *Prishušivanom ponudom*⁸⁷¹ čime se uklapa u tematiku slikanja svakodnevnih likova karakterističnu za realizam. Svoje likove uzima iz srednje klase Europljana, a osobitu pozornost obraća teksturi ženskih haljina, draperija i materijala u prikazanim interijerima.

⁸⁶² Nakon tri dana ponovno je pokopan na Braču, ali se ne zna pouzdano gdje mu je grob.

⁸⁶³ 1816.– 1873.

⁸⁶⁴ Accademia Nazionale di San Luca ima važnu povijest i porijeklo. Utemeljena je zahvaljujući zanimanju pape Grgura XIII. 1577. godine. Škola je koja ujedinjuje likovne umjetnosti, slikarstvo i kiparstvo i u kojoj djeluju priznati akademski umjetnici. Tijekom stoljeća, njezinim sastavnim dijelom postali su i umjetnici kao Balla, Bernini, Canova, Caravaggio, David, De Chirico, Guercino, Reni te među njima i slikar iz 19. stoljeća Alfonso Chierici.

⁸⁶⁵ *Nada*, god. IV., sv. 16., str. 268.

⁸⁶⁶ *Vienac*, god. XXX., sv. 16., str. 248.

⁸⁶⁷ *Nada*, god. IV., sv. 16., str. 248.

⁸⁶⁸ Djelo datirano 1844., vlasništvo: Muzei Civici di Reggio Emilia, Italia.

⁸⁶⁹ Modena, 1858. – 1938., studirao je na Akademiji u Modeni gdje je kasnije radio kao profesor.

⁸⁷⁰ *Prosvjeta*, god. XV., sv. 2, nepaginirano.

⁸⁷¹ *Prosvjeta*, god. XII., sv. 4., str. 113.

Slika 10

Vittorio Reggianini, *Prisluškivana ponuda*, objavljeno u *Prosvjeti*, god XII., sv. 4., str. 113.

Carlo Brancaccio,⁸⁷² koji je počeo kao samouk slikar i postao vrlo cijenjen umjetnik poznat po pejzažima i napuljskim vedutama te prizorima iz svakodnevnog života, a približio se nakon jednog svog boravka u Parizu i nekoj vrsti impresionizma, na kraju svog života boravio je u hotelu za siromašne, da bi skončao u prometnoj nesreći. Pojavljuje se jedino u *Prosvjeti*⁸⁷³ ilustracijom *Susret*.

Giulio Bargellini⁸⁷⁴ pojavljuje se u *Prosvjeti*⁸⁷⁵ ilustracijom *Prevarila se u ljubavi*. Važnija djela ovog autora koji je studirao slikarstvo u Firenci i Rimu u kojima se usavršio u slikanju freski i izradi mozaika te 1916. postao članom Akademije di S. Luca gdje je podučavao dekoraciju,

⁸⁷² Napulj 1861.–1920.

⁸⁷³ *Prosvjeta*, god. 36., sv. XI., str. 281.

⁸⁷⁴ 1875. – 1936., studirao na Accademia delle Belle Arti u Firenci. Zahvaljujući stipendiji koju je dobio, upotpunjuje studij specijalizacijom u Rimu na izradi fresaka i tehnici mozaika. Od 1916. postao je član rimske Akademije san Luca, gdje je predavao i dekoraciju.

⁸⁷⁵ *Prosvjeta*, god. VII., sv. 9., str. 281.

osim dijelova spomenika Vittoriju Emanueleu II. koje je dekorirao i dvorane Savjeta Banke Italije u kojoj su njegove freske, jesu *La Pace*, *Natura Morta Con Incunabolo*, *Madonna*, *Mater Dei* i *La Vergine*.

Angelo Dell'Oca Bianca⁸⁷⁶ bio je talijanski slikar i prijatelj Carduccija i D'Annunzija, predstavljen i kraljici Margheriti Savojskoj koja je od njega naručila više slika. U *Prosvjeti*⁸⁷⁷ se javlja ilustracijom *Iza mise* na dvjema stranicama. Budući da je imao velike izložbe i u Antwerpenu, Beču i Münchenu, vjerojatno je njegova slava do nas došla i preko zapadnoeuropskih krugova, a ne isključivo i izravno preko Italije.

Slika 11.

Iza mise (Dopo messa), Angelo Dell'Oca Bianca (1858. – 1946.)

Ilustracija objavljena u *Prosvjeti*, god. IX., sv. 5., str. 148. – 149.

⁸⁷⁶ Verona, 31.3.1858.– 18.5.1942. Od 1919. počinje se polako povlačiti sa svjetske scene, a 1939. zahvaljujući njegovoj donaciji bio je izgrađen Villaggio Dall'Oca za siromašne građane. Godine 1941. oporučno je sve svoje vlasništvo ostavio Veroni i njezinim siromasima.

⁸⁷⁷ *Prosvjeta*, god. IX., sv. 5., str. 148. – 149.

Giuseppe Chiattono,⁸⁷⁸ nakon godina rada u kojima nije doživio veliku slavu, na Ženevskoj nacionalnoj izložbi 1896. godine predstavlja se monumentalnom skulpturom u gipsu *L'Angelo della fede*, zapravo nadgrobni spomenikom. Njegov rad *Ave Maria*, koji se kao ilustracija pojavljuje u *Prosvjeti*,⁸⁷⁹ reljef je nastao 1898. i kupila ga je 1903. Švicarska konfederacija. Napoleonovim *Dokumentom o posredovanju* sve švicarske zajednice s područja južnih Alpa ujedinjuju se u novoosnovani Kanton Ticino koji službeno ulazi u Švicarsku konfederaciju. Ilustracija u našoj *Prosvjeti* možda više od svega poveznica je s geografski susjednim područjem, a manje upućuje na likovne paralele, iako valja istaknuti i pogrebne spomenike poznatim obiteljima Lugana kao što su obitelji Moroni Stampa i Gujoni te kip legendarne supruge Wenera Stauffachera pod nazivom *Stauffacherin* iz 1902. koji je izradio za dvoranu Nacionalnog odbora, a koji su mogli biti poznati i važni tadašnjim domaćim znalcima.

Slika 12.

***L'Ave Maria*, bronca i drvo, Chiattono Giuseppe (Lugano, 1863. – 1954.)**

Nalazi se na Općinskoj zgradi u Bellinzoni, Besitz.

Ilustracija je objavljena u *Prosvjeti*, god. XII., sv. 8., str. 237.

⁸⁷⁸ Lugano, 21. 3. 1863. – 2. 2. 1954.; slikar i kipar; na izložbi u Ženevi 1896. izlaže nadgrobni spomenik u gipsu *L'Angelo della Fede*.

⁸⁷⁹ *Prosvjeta*, god. XII., sv. 8., str. 237.

Hermann David Salomon Corrodi⁸⁸⁰ studirao je u Rimu, Parizu, Münchenu i na Korzici, a pojavljuje se najprije u *Viencu*⁸⁸¹ ilustracijama *Papa Leo XIII.* i *U vatikanskim vrtovima*, a zatim u *Prosvjeti* ilustracijama *Ave Maria*⁸⁸² i *Na sorentskoj obali*.⁸⁸³

Gustavo Simoni⁸⁸⁴ bio je jedan od rijetkih rimskih putnika orijentalista. Pojavljuje se s dvjema ilustracijama pod nazivom *U dućanu ćilima*⁸⁸⁵ i *S misirskog pazara*,⁸⁸⁶ objema u *Nadi*.

Gaetano Palmaroli⁸⁸⁷ alias Cayetano Palmaroli bio je otac poznatog slikara Vincentea Palmarolija Gonzáleza⁸⁸⁸ koji ulazi u španjolski nacionalni slikarski korpus. Predstavnik je historijskog realizma, a uvršten je u ovaj rad zbog svojih talijanskih korijena, školovanja u Rimu od 1857. do 1866.⁸⁸⁹ te djelovanja u svojstvu ravnatelja Španjolske akademije u Rimu.⁸⁹⁰ U *Prosvjeti*⁸⁹¹ je prisutan ilustracijom pod nazivom *Romeo i Julija*.

Raffaello Sorbi,⁸⁹² završivši Akademiju u Firenci, u kojoj je još velik utjecaj imao Giuseppe Bezzuoli, pokazao se sposobnim i spremnim prevladati onaj sveobuhvatan i optimističan naturalizam kritičkim preispitivanjima učinka svjetlosti i boje reguliranih na temelju gradacije različitih svjetlosti, a ne na temelju apsolutnog svjetla i apsolutne sjene ili mraka, pa završni odabir umanjuje odnos s prirodom pretpostavljajući mu njegov analogni prijevod. Njegovo djelo prisutno u *Prosvjeti*⁸⁹³ *Dante u pučkoj svečanosti* ilustrira doista više rabljenje motiva velikoga talijanskog pisca, nego visoko mišljenje hrvatskog uredništva o Sorbijevom doprinosu talijanskoj likovnoj umjetnosti. U sedmom desetljeću 19. stoljeća u Firenci je najveći problem bio odnos suvremene umjetnosti i pozitivističke doktrine. Analiza percepcije, okruženja i

⁸⁸⁰ Frascati, 1844. – Rim, 1905.

⁸⁸¹ *Vienac*, god. XXIV., sv. 34., str. 544. – 545.

⁸⁸² *Prosvjeta*, god. II., sv. 8., str. 229.

⁸⁸³ *Prosvjeta*, god. VII., sv. 16., str. 493.

⁸⁸⁴ 1845. – 1926.

⁸⁸⁵ *Nada*, god. III., sv. 8., str. 145.

⁸⁸⁶ *Nada*, god. II., sv. 12., str. 229.

⁸⁸⁷ Fermo, 31.7.1800. – Madrid, 4.12.1853.; talijanski slikar poznat po povijesnim likovima, koji se preselio u Španjolsku i bavio više litografijom.

⁸⁸⁸ Zarzalejo, 1834. – Madrid, 25.5.1896.

⁸⁸⁹ Školovao se prije toga na Kraljevskoj akademiji San Fernando u Madridu.

⁸⁹⁰ Bio je i ravnatelj Muzeja Prado od 1893. do smrti.

⁸⁹¹ *Prosvjeta*, god. XIV., sv. 4., str. 116. – 117.

⁸⁹² 1844. – 1931.

⁸⁹³ *Prosvjeta*, god. IX., sv. 8., str. 237.

povijesti trebala se prema novoj teoriji odvijati polako i bez pretenzija da se istina može definirati. U tom smislu pojavljuju se povijesni likovi Raffaella Sorbija koji s tek navršених 18 godina, a već završivši Akademiju, izlaže svoje djelo *Corso Donati* 1861. godine te djela *Vito d'Ancone*⁸⁹⁴ e *Stefana Ussia*.⁸⁹⁵ Ona su dobri primjeri moderne evolucije žanra koji su romantičari privilegirali, s jasnom intencijom ugledanja na djela nastala prije tridesetak godina, ali sa stilom prilagođenim novostima koje je donio realizam.

Vittorio Corcos⁸⁹⁶ javlja se u našoj periodici jedinom ilustracijom pod imenom *Ruža*.⁸⁹⁷ Riječ je o slici *Rosa Thea* koja motivom ruže podsjeća i na *Ritratto di Giberta Mimbelli* koja je danas u Vili Mimbelli u Livornu, sadašnjem Muzeju Fattori. Ilustracija je potpisana s V. Carcosa, dakle s iskrivljenim imenom slikara kojeg su nazivali i *peintres des jolies femmes* jer se najradije izražavao putem ženskih portreta, u pejzažima u kojima su boja i svjetlost kakve smo prije nalazili u impresionista pojednostavnjene.

Giovanni Segantini⁸⁹⁸ pojavljuje se u našoj periodici pod dvama prezimenima – Segatini, pravim prezimenom, i Segantini, kako ga je sam kasnije promijenio. Višebrojne ilustracije pojavljuju se sve do jedne u *Viencu: Ljubav na vrelu života*,⁸⁹⁹ *U Alpama*,⁹⁰⁰ *Ave Maria*⁹⁰¹ i *U kasnu jesen*.⁹⁰² Kad se slikar rodio, njegovo je rodno mjesto Arco bilo pod austrijskom vladavinom, pa je rođenjem dobio austrijsko državljanstvo, a talijansko nikada nije za njega zatražila njegova sestra koja se brinula o njemu, pa je tako bio pozvan i u rat pod austrijskom zastavom. Ne odazvavši se, proglašen je dezertrom. Kada je kasnije, 1886., Segantini definitivno napustio Italiju da bi se nastanio u švicarskim mjestima Savognino, Malora i Soglio u kojima je živio sve do svoje smrti 1899., nije zatražio ni švicarsko državljanstvo. Čitao je i pisao na lošem talijanskom, a njemački nikada nije naučio, no kistom je baratao umješnije od mnogih svojih suvremenika. U svom je likovnom razvoju u početku bio pod očitim utjecajem lombardijskog verizma, pa divizionizma kojem se približava napustivši Italiju 1886.,

⁸⁹⁴ Vito d'Ancone (Pesaro, 1825. – Firenze, 1884.)

⁸⁹⁵ Firenze, 1822. – 1901.

⁸⁹⁶ Livorno, 4.10.1859. – 8.11.1933.

⁸⁹⁷ *Vienac*, god. XXX., sv. 5., str. 77.

⁸⁹⁸ Arco, 15.1.1858. – Pontresina, 28.9.1899.

⁸⁹⁹ *Vienac*, god. XXXV, sv. 6, str. 168.

⁹⁰⁰ *Vienac*, god. XXXV., sv. 6., str. 169.

⁹⁰¹ *Vienac*, god. XXXV., sv. 6., str. 171.

⁹⁰² *Vienac*, god. XXXV., sv. 6., str. 181.

simbolizma nakon sudjelovanja na *Izložbi talijanske umjetnosti* u Londonu i misticizma kojem se posve okreće dok je boravio u mjestancu Maloji. U simbolističkom se razdoblju bavio alegorijama baziranim na nordijskim modelima, a u razdoblju misticizma slika uglavnom alpske pejzaže. U časopisu *Život* Ivanov iz Zagreba posvećuje mu opsežan članak.⁹⁰³

Slika 13.

Giovanni Segantini, *Ave Maria (Ave Maria a trasbordo)*, druga verzija iz 1886., privatno vlasništvo, St. Gallen, a nastala prema prvoj iz 1882. , privatno vlasništvo, Zürich, ulje

⁹⁰³ *Život*, god. I, sv. 1., str. 25. – 26.

na platnu. Od prve je većih dimenzija.)

Ilustracija objavljena u *Viencu*, god. XXXV., sv. 6., str. 171.

Ivanov navodi Segantinija kao primjer modernog umjetnika uz pomoć kojega možemo shvatiti samu modernu umjetnost. U Segantinijevoj osudi i odbacivanju naturalizma ponavlja dihotomiju između umjetnosti i oponašanja, između obrtničke tehnike i prave umjetnosti proistekle iz nadahnuća i osobnog proživljavanja, između „akademičkih pravila” bez obzira na to je li riječ o pristaši naturalizma ili klasicizma i osamljeničkog rada u Alpama koje se gledatelja doimaju veoma snažno. U *Viencu* se pojavljuju ilustracije *Ljubav na vrelu života*,⁹⁰⁴ *U Alpama*,⁹⁰⁵ *Ave Maria*⁹⁰⁶. Za sliku *Ljubav na vrelu života* sam slikar, kako ovdje navodi Ivanov, kaže da ju je naslikao kako bi „posvetio ljubav jednog mladog para”, jednako kao što je želeći udariti žig lošim majkama koje „žive samo za svoju strast” naslikao *Čedomorke*. Ove dvije slike kritičar sučeljava, pozivajući se u poredbama na Dantea, i nastavljajući tako putem klasika i stalnih motiva asocijativno-nacionalno-kulturološki slijed: Dante, Inferno, anđeo kao vođa i spas.

Slika 14.

Segantini, *Ljubav na vrelu života* (*L'amore sulla fonte della vita*).

Ilustracija objavljena u *Viencu*, god. XXXV., sv. 6., str. 168.

⁹⁰⁴*Viencu*, god. XXXV., sv. 6., str. 168.

⁹⁰⁵*Viencu*, god. XXXV., sv. 6., str. 169.

⁹⁰⁶*Viencu*, god. XXXV., sv. 6., str. 171.

Cesare Saccaggi,⁹⁰⁷ o kojemu ne nalazimo danas mnogo podataka, minorniji je slikar od prethodnih. Prolazeći različita razdoblja, od prerafaelizma do pompejanskog slikarstva Alme Tademe, od neogotike do neorenesanse, od Art Nouveau do verizma, ovaj suvremenik Pelizze da Volpeda razlikuje se od posljednjeg svojim optimističnim slikarstvom. Pojavljuje se u *Prosvjeti* slikom *Dante i Beatrice*.⁹⁰⁸ Time se uklapa u danteovsku tematiku, ali valja upozoriti i na njegovu povezanost s D'Annunzijevim rimskim umjetničkim krugom te na prijateljstvo s Cesareom Cantuom kojemu je i posvetio jedno svoje djelo, akvarel na kartonu iz 1895.

Roberto Ferruzzi⁹⁰⁹ je rođen u Šibeniku, ali je od svoje četvrte godine živio u Veneciji kamo se preselio sa svojim roditeljima koji su bili Talijani. Nakon očeve smrti vratio se u Šibenik u kojem je živio do svoje četrnaeste godine, a zatim se preselio u Luvigliano u kojem je boravio sve do smrti. Tu je nastalo i njegovo djelo *Maternità* kasnije promijenjenog naziva u *Madonnina*, objavljeno u *Prosvjeti*⁹¹⁰ pod nazivom *Madona*.

Slika 15.

⁹⁰⁷ 1868. – 1934.

⁹⁰⁸ *Prosvjeta*, god. XXII., sv. 1., str. 12. – 13.

⁹⁰⁹ Šibenik, 1853. – Luvigliano, 1853.

⁹¹⁰ *Prosvjeta*, god. VI., sv. 1, str. 25.

Madonna, Roberto Ferruzzi (1854. – 1934.)**Ilustracija objavljena u *Prosvjeti*, god. VI., sv. 1., str. 25.**

Ovim svjetski poznatim djelom bio je zadobio drugu nagradu na Biennalu u Veneciji 1897., a u literaturi ga nalazimo i pod nazivima *Madonna del Riposo*, *Madonna delle Vie*, *Madonna della Tenerezza* i *Zingarella*.

Od predstavnika talijanske predmodernističke škole *macchiaioli* javlja se u našoj periodici Luigi Nono,⁹¹¹ predstavnik venecijanske škole 19. stoljeća. Poznat po slikama *La Fanfara dei Granatieri* te poslije puta i boravka u Rimu, Firenci i Napulju slikama *Primi passi*, *Bambino malato* i *Sepoltura di un bambino*, pojavio se u *Prosvjeti*⁹¹² ilustracijom *Gospodin župnik*. Njegovo pojavljivanje možemo obrazložiti i time što je sudjelovao na svakom Bienalu u Veneciji te predavao na umjetničkoj akademiji u Veneciji i Bologni, što je svakako zanimalo naše stručnjake.

Luigi Bianchi,⁹¹³ koji je na akademiji u Breri bio učenik Francesca Hayeza, približio se romantičarskoj ideologiji. Najviše se bavio portretima i povijesnom te običajnom tematikom. U *Prosvjeti* se pojavio ilustracijom pod naslovom *Boabdil, zadnji maurski kralj odlazi iz Španjolske*.⁹¹⁴

U *Viencu* još nalazimo ilustraciju *Marija Magdalena*⁹¹⁵ autora potpisanog samo s Barilli, što već samo po sebi dokazuje famu tada, a i danas poznate obitelji i kuće Barilli. Cecrope Barilli⁹¹⁶, što je puno autorovo ime, najpoznatiji je i polazišni član ove važne obitelji, koji je osim slika, pejzaža, portreta itd. oslikao i poznate građevine u Parizu, a ponajviše u Rimu, kao što su zgrada Quirinala, Senat, Ministarstvo financija te Villa Savoia. Njegov sin Latino također je bio znameniti slikar, a sin Bruno Barilli⁹¹⁷ bio je pak jedna od središnjih figura talijanske literature kraja 19. stoljeća. Iz braka Bruna Barillija s plemenitašicom srpskog podrijetla Danicom Pavlović, također slikaricom, rađa se jedinica kći Milena koja je djelovala na potezu između Londona, New Yorka, Pariza i Madrida te misteriozno umrla u New Yorku 1945. Ovoj obitelji

⁹¹¹ Fusina, 8. 12. 1850. – 17. 10. 1918.

⁹¹² *Prosvjeta*, god. XVII., sv. 7., nepaginirano

⁹¹³ Milano, 1827. – 1914.

⁹¹⁴ *Prosvjeta*, god. XII., sv. 10., str. 305.

⁹¹⁵ *Vienac*, god. XXI., sv. 31., str. 493.

⁹¹⁶ Parma, 1839. – 1911.

⁹¹⁷ 1880. – 1952.

tok vremena nije promijenio genetski umjetnički kod – umjetnici se nastavljaju nizati sve do današnjih dana obilježivši umjetnost ne samo Parme već i cijele Italije.

Giorgio ili Zorzi da Castelfranco pod pseudonimom Giorgione,⁹¹⁸ velikan 16. stoljeća, u *Viencu* je zastupljen ilustracijom *Madonna*⁹¹⁹ te u *Životu* ilustracijom *Venera*.⁹²⁰ Posljednju sliku pod nazivom *Venera dormiente* napravio je za Girollama Marcella, a riječ je o ulju na platnu na kojem je boginja uhvaćena u trenutku opuštena sna na livadi, nesvjesna svoje ljepote. Pejzaž je modeliran na više razina: grm iza boginje, selo s njezine lijeve strane, gradina i planina u daljini podcrtavaju snenost prizora. I Segantinijeva *Dea Pagana* ili *Dea dell'amore* podsjeća nas na njega, svojim položajem koji potječe od *Uspavane Venere* (tzv. *Venere drezdenske*) pripisane Giorgijevoj školi: ogoljena prsa, podignuta ruka, druga ruka slučajno položena u krilo. Od Giorgija je razlikuje dinamizam koji je mijenja i diže u zrak, čini je lebdećom u zračnom vrtlogu. U *Životu* se pojavljuje u okviru članka o mletačkoj renesansi.⁹²¹

Od djela Giovannija Bellinija (Gambellina)⁹²² nalazimo reprodukciju *Madonne u Viencu*⁹²³ te *Uskrsnuće Isusovo u Prosvjeti*.⁹²⁴

Fra Angelico ili fra Giovanni da Fiesole⁹²⁵ prisutan je pod oba imena u *Viencu* ilustracijama *Sv. Franjo Asiški* i *Sv. Petar Mučenik*⁹²⁶ te *Zbor andjeoski*.⁹²⁷

Vasari, prvi biograf Antonija Allegrija zvanog Correggio⁹²⁸ s poteškoćom je pokušao rekonstruirati prvo razdoblje slikareva života. Osnovica slikarstva velikog umjetnika, svjetlost u glavnoj ulozi na slikama, opaža se i na ilustracijama *Madonna u Viencu*⁹²⁹ te u *Prosvjeti*⁹³⁰ prizorom *Lisica u zasjedi* koji je načinjen kao stropna slika u samostanu sv. Pavla u Parmi, a dočarava paviljon isprepleten cvijećem i raznovrsnim raslinjem, girlandama voća i jednobojnim

⁹¹⁸ Castelfranco Veneto, 1478. – Venezia, 1510.

⁹¹⁹ *Vienac*, god. XXXV., sv. 15., str. 485.

⁹²⁰ *Život*, god. III., sv. 1., str. 29.

⁹²¹ *Život*, god. III., sv. 1., str. 52. – 53.

⁹²² Venecija, 1433. – 1516.

⁹²³ *Vienac*, god. XXXV., sv. 6., str. 174.

⁹²⁴ *Prosvjeta*, god. XX., sv. 7. i 8., str. 345.

⁹²⁵ Vicchio di Mugello (Firenca), 1417. – Rim, 1455.

⁹²⁶ *Vienac*, god. XXXIV., sv. 38., str. 597.

⁹²⁷ *Vienac*, god. XXIX., sv. 19., str. 105.

⁹²⁸ Correggio, Reggio Emilia, 1489. – 1534.

⁹²⁹ *Vienac*, god. XXXV., sv. 19., str. 618.

⁹³⁰ *Prosvjeta*, god. VIII., sv. 23, nepaginirano

mitološkim prizorima unutar naslikanih niša. Slika je inspirirana mitom Dijane, odnosno Artemide, boginje lova, ali i zaštitnice djevice i čistoće. O Correggiu nalazimo i anonimnu bilješku u *Mladoj Hrvatskoj*⁹³¹ u povodu proslave četiristogodišnjice slikara u Parmii.

Raffaello Sanzio,⁹³² veliki renesansni slikar, pojavljuje se u *Viencu* sa šest radova: *Arkandjeo Mihajlo*,⁹³³ *Madonna di Foligno*,⁹³⁴ *Prikazanje u hramu*,⁹³⁵ *Madonna s blagosivljajućim Isusom*,⁹³⁶ *Madonna della sedia*⁹³⁷ i *Madonna*⁹³⁸. Raffaellov je mramorni kip izradio Enrico Butti⁹³⁹ koji je djelovao u vrijeme *Scapigliature*, a pojavljuje se u *Viencu* u jednom članku uz Luciana Zuccolija, Francesca Pastorichija, Scipia Lighilea i Cesarea Bossija.⁹⁴⁰ Enrico Butti poznat je još po jednom djelu vezanom za literarni svijet, a to je skulptura *Eleonora d'Este* koja je prikazuje kako traži Tassa u zatvoru.

⁹³¹ *Mlada Hrvatska*, u rubrici *Umjetnost*, god. I., sv. 1., str. 43. – 45.

⁹³² Urbino, 6.4.1483. – Rim, 6.4.1520.

⁹³³ *Vienac*, god. XXV., sv. 40., str. 645.

⁹³⁴ *Vienac*, god. XXXIV., sv. 24., str. 373.

⁹³⁵ *Vienac*, God. XXXVI, sv. 5, str. 144.

⁹³⁶ *Vienac*, god. XXXV., sv. 8., str. 245.

⁹³⁷ *Vienac*, god. XVI., sv. 39., str. 625.

⁹³⁸ *Vienac*, god. XXXV., sv.5., str. 154.

⁹³⁹ Viggì, 3. 4. 1847. – 31. 1. 1932.

⁹⁴⁰ *Vienac*, XXXV., sv. 4., str. 132. – 136., članak Augusta Hrambašića

Slika 16.

Madonna di Foligno, Raffaello Sanzio

ilustracija objavljena u *Viencu*, god. XXXIV., sv. 24., str. 373.

Na njega se osvrće i Ladislav Mrazović u svom putopisu *Iz Firenze u Rim*,⁹⁴¹ kada se, zaustavivši se u Perugi, zaputio u potragu za Raffaellovom *Madonom* koja je godinu dana prije piščeva dolaska otputovala *prokletom*, kako Mrazović kaže, željeznicom ruskoj carici za ukras u spavaću sobu kao dar njezina muža. Razočaran, zapućuje se u pinakoteku, tragajući za prvom slikarskom fazom slavnog Raffaella, no zdvojno zaključuje da je od najranijih Raffaellovih slika malo ostalo u Perugi; sve što se moglo odnijeti – odneseno je. Preostala je jedna freska u kapeli San Severo koja je također na rubu propasti. Razočaran, tješi se pogledom na divnu prirodu koju nemarni Talijani nisu tada još uspjeli rasprodati i raznijeti pa usklikuje: „U istinu u takvoj se domovini moraju roditi slikari, kakov je Rafael, i pjesnici, kakov je Petrarka i zanešenjaci kakov je sv. Franjo Assiski.” Stručno i precizno Mrazovićevo oko nije propustilo ni ljepotu Perudanki, ljepotu koja kao da uvečer silazi s portreta na ulice te se divi njihovu *plačnom oku, pravocrtom nosu, puti malko smedjoj, kosi jednostavno uvijenoj*. U njegovu opisu doista oživljava slika, nije to senzualni opis grešnog putnika već slikarskog znalca koji i usne žena na ulici vidi kao *rajski izražaj nebeske slike*, u skladu sa slikarskom školom perudanskih umjetnika.

⁹⁴¹ *Vienac*, god. VIII., sv. 43. – 44., str. 708. – 710., 716. – 720.

Slika 17.

Madonna della Seggiola, Raffaello Sanzio, ulje, Pinacoteca Vaticana, Città del Vaticano
Vienac, god. XVI., sv. 39., str. 625.

Tizian Vasceli⁹⁴² zastupljen je najprije u *Viencu* ilustracijom *Violanta s ljubicom*⁹⁴³, u istom časopisu kasnije s *Magdalenom*,⁹⁴⁴ u *Prosvjeti* ilustracijom *Isusa polažu u grob*⁹⁴⁵ te u *Nadi* s *Danajom*⁹⁴⁶. U *Nadi* se također ponovno pojavljuje s već spomenutom ilustracijom objavljenom u *Prosvjeti*, ovaj put pod nazivom *Polaganje u grob*.⁹⁴⁷ Javio se i u *Hrvatskoj vili*, samo jednom, ilustracijom *Lavinia*⁹⁴⁸.

Leonardo da Vinci⁹⁴⁹ zastupljen je ilustracijama *Madonna*,⁹⁵⁰ *Madonna s djetetom*⁹⁵¹ i *Mona Lisa*⁹⁵², objavljenima u *Viencu*, te *Posljednjom večerom*⁹⁵³ objavljenom u *Prosvjeti*, a *Vienac* će donijeti jedan članak⁹⁵⁴ o njemu potpisan s Dr W. L.

Paolo Veronese⁹⁵⁵ pojavljuje se jedino u *Viencu* s trima slikama: *Sv. Jelena*,⁹⁵⁶ *Poklon sv. Triju kralja*⁹⁵⁷ i *Danain zlatni daždj*.⁹⁵⁸

Tintorettova⁹⁵⁹ *Obsada Zadra* iz 1346. godine pojavljuje se u *Viencu*⁹⁶⁰ i to je i jedina njegova slika koju susrećemo. Jedan od najvažnijih predstavnika venecijanske škole i možda posljednji veliki slikar talijanske renesanse zastupljen je u našoj periodici slikom koja se tematski povezuje s našim područjem i našom nacionalnom tematikom.

⁹⁴² Piave di Cadore, 1480. – 1485. – Venecija, 27.8.1576.

⁹⁴³ *Vienac*, god. XVI., sv. 23., str. 731.

⁹⁴⁴ *Vienac*, god. XXXV., sv. 24., str. 787.

⁹⁴⁵ *Prosvjeta*, god. XX., sv. 7. i 8., str. 341.

⁹⁴⁶ *Nada*, god. V., sv. 21., str. 325.

⁹⁴⁷ *Nada*, god. V., sv. 21., str. 328., 329.

⁹⁴⁸ *Hrvatska vila*, god. III., sv. 27., str. 417.

⁹⁴⁹ Vinci, 15.4.1452. – Amboise, 2.5.1519.

⁹⁵⁰ *Vienac*, god. XXXV., sv. 22., str. 704.

⁹⁵¹ *Vienac*, god. XXXV., sv. 23., str. 731.

⁹⁵² *Vienac*, god. XXXV., sv. 22., str. 714.

⁹⁵³ *Prosvjeta*, god. XX., sv. 7. i 8., nepaginirano

⁹⁵⁴ *Vienac*, g. XXXIV., sv. 40., str. 628. – 630.

⁹⁵⁵ Verona, 1528. – Venecija, 19. 4. 1588.

⁹⁵⁶ *Vienac*, god. XXXV., sv. 15., str. 466.

⁹⁵⁷ *Vienac*, god. XXV., sv. 51., str. 820.– 821.

⁹⁵⁸ *Vienac*, god. IX., sv. 37., str. 599.

⁹⁵⁹ Jacopo Comin zvan Tintoretto (Venecija, 29. 9. 1518. – 31. 5. 1594.) dobio je nadimak po ocu koji je bio bojitelj tekstila (*tintore*).

⁹⁶⁰ *Vienac*, god. XXVI., sv. 23., str. 369.

Slika 18.

Tintoretto, *Obsada Zadra g. 1346.*, god. XXVI., sv. 5., str. 81.

(Original u Duždevoj palači u Veneciji)

***Vienac*, god. XXVI., sv. 23., str. 369.**

Giambattista Tiepolo⁹⁶¹ javlja se samo u *Prosvjeti* slikom *Isus na križu*.⁹⁶² Njegov grandiozan stil okarakteriziran kao sofisticiran i hiperboličan u tipičnom stilu osamnaestog stoljeća evocira scene iz irealnog svijeta, pod hladnim svjetlom i srebrnim tonom koji se reflektira na likovima i stvarima koje gube svaku plastičnu konzistenciju.

Kada se 1898. u Zagrebu otvorila izložba hrvatskoga slikarstva i kiparstva različitih smjerova i škola, radi promidžbe i jačanja interesa za izložbu, Milivoj Dežman Ivanov bio je pokrenuo izdavanje četiriju svezaka reprodukcija radova s književnim prilogom pod naslovom *Hrvatski salon*. Sve je to proizvelo velike polemike oko secesionizma i modernizma, napade od kojih su neki završili i na sudu,⁹⁶³ ali glede poveznice s talijanskom kulturom u *Hrvatskom salonu*

⁹⁶¹ Venecija, 5. 3. 1696. – Madrid, 27. 3. 1770.

⁹⁶² *Prosvjeta*, god. XX., sv. 7. i 8., str. 344.

⁹⁶³ „Sredinom godine 1898. – pred izložbu umjetnika – objavio je muzikolog Fr. Kuhač u Zagrebu brošuru: *Anarkija u hrvatskoj književnosti i umjetnosti, Poslanica hrvatskim umjetničkim secesionistima i dekadentima*. To je bio pamflet protiv mladih umjetnika pred njihovu veliku izložbu, pisan žučno, grubo i s mnogo insinucija te se kasnije razvila polemika, koja je dovela do sudske tužbe i suđenja, a u javnosti je optuživan Is. Kršnjavi, da je izdanje tog napadaja pomogao, ljut na mlade umjetnike, koji su se odvojili od Društva umjetnosti, koje je on vodio, i osnovali Društvo hrvatskih umjetnika.” Vidi detaljnije: *Hrvatska moderna*, I, Zagreb, 1951., str. 39.

nalazimo samo tri ilustracije: jedna je Roberta Frangeša *Rimljanin*⁹⁶⁴ koja će se pojaviti i u časopisu *Preporod*⁹⁶⁵, druga je *Dante, Divina commedia*⁹⁶⁶ Bele Čikoša, a treća *Rimska pijaca*⁹⁶⁷ Franje Pavičića. U *Prosvjeti* će se uz ilustraciju *Rimljanin, Justitia* pojaviti i jedan članak o ovom djelu.⁹⁶⁸ Dakle, od samo tri priloga dva su samo motivski, a ne sadržajno ili idejno vezana za Italiju, a samo je jedan vezan za literarnu pojavu.

Ladislav Mrazović u već spomenutom putopisu *Iz Mletaka*⁹⁶⁹ govori i o likovnim djelima, tj. konkretno o čuvanju boja: „Uzrok je tomu, što su mletački slikari rabili čiste boje; znanost kemična ne bijaše još dotjerala do te sofistike, da izumljuje nove boje nestalna efekta i vrlo problematične trajnosti.” Opisujući Tizianovo *Uzašašće Marije*, donosi nam čitav sinoptički pregled stilova: „Prispodobimo madone Peruginove, Rafaellove, Bellinijeve, Coregieve itd. Ona tiha, blaga nabožna ozbiljnost kod Perugina, ona djetinja radost nevine majke kod Coreggia, taj sanjarski bezkrajno djevičanski a uz to razbludno liepi oblik nezaboravnih Bellinijevih madona, a napokon nebeskom ljubavi nadahnuto veselje majke, kako nam ga predoči nedostižni kist Rafaellov u toliko i toliko svojih madona!“⁹⁷⁰ Elemente Tizianove biografije uključuje govoreći o njegovoj smrti te o njegovu posljednjem djelu koje prikazuje spuštanje Isusa s križa.

Ne zaobilazi ni naše slikare koje susreće na talijanskom tlu: „Tu ima ciklus od 8 slika našega slavnoga zemljaka Vittora Carpaccia (Krpča) Istranina ...”⁹⁷¹; spominje osam Medulićevih slika i sliku Gregorija Schiavonea, odnosno Jurja Čulinovića⁹⁷² pod brojem 318 s ćirilskim i glagoljskim napisom koja predstavlja Mariju i Isusa. Zanimljivo je da se u svom detaljnom promatranju zadržava i na odjeći na slikama: „Uz Carpaccia tu se redaju slike Gian Bellina i njegova brata Gentila, pak Cima Conegliana i drugih zastupnika mletačke gotike, toli čiste, mile i sladke, pak toli naivne, mješajući sredovječnu odjeću sa antiknimi plaštevima. Kako taj anakronizam na odjeći smeta mnogomu, a nepromišlja, da živa vjera ne poznaje ni mjesta ni

⁹⁶⁴ *Hrvatski salon*, god. I., sv. 2., nepaginirano

⁹⁶⁵ *Preporod*, god. I., sv. 12., str. 379.

⁹⁶⁶ *Hrvatski salon*, god. I., sv. 3., nepaginirano

⁹⁶⁷ *Hrvatski salon*, god. I., sv. 3., nepaginirano

⁹⁶⁸ *Prosvjeta*, god. V., sv. 1., str. 30.

⁹⁶⁹ *Vienac*, god. VI., sv. 14.

⁹⁷⁰ Str. 412.

⁹⁷¹ Str. 426.

⁹⁷² Skradin, 1433./36. — Šibenik, 6. XII. 1504.

vremena, i da nije ništa naravnije nego madonu, koja danas živi i kojoj se moliš i obožavaš ju, naslikati kao realnu suvremenicu.”⁹⁷³

Virgil Malin, također u putopisu, opisuje slike Tintoretta, Veronesea, Palme Starijega (poznatog i kao Palma il Vecchio), a navodi i njemačkog estetičara Kuglera, ističući realističnost prikaza kao mjerilo vrijednosti. „Činjenica je da su slikari i vjerni bili svojim ljubam”, ustvrdio je Malin opazivši ista lica pri prikazu različitih umjetničkih likova, a mi se možemo zapitati je li toj misli podloga vedra ironija koja upozorava na siromaštvo modela koje su slikari upotrebljavali ili je doista izraz prenaplašene moralnosti. Svakako izražava Malinov detaljan, inteligentan i stručan način gledanja umjetnina.

Međutim, Antonija Canovu⁹⁷⁴, navedenog na početku ovog poglavlja kao jednog od vrhunaca talijanske likovne umjetnosti razdoblja o kojem govorimo, a kojeg se smatra najvažnijim predstavnikom neoklasicizma, zbog čega je dobio i nadimak Fidija, susrećemo samo jednom. Riječ je o ilustraciji pod naslovom *Busta* objavljenoj u *Vienca*.⁹⁷⁵ Posrijedi je djelo *Busto di Napoleone* koje se danas nalazi u Apsley Houseu u Londonu, a njegovu kopiju možemo vidjeti u Akademiji u Breri. Napoleon je ovdje prikazan polugol, kao personifikacija Marsa Mirotvorca, a postoji predaja da je bio toliko iziritiran inzistiranjem umjetnika na njegovoj golišavosti da je gotovo odbio prihvatiti djelo.

Treba istaknuti važnost ilustracije u povijesnom romanu, koji se i rađa u talijanskoj književnosti najprije kao ilustrirani roman. Već je Cantù 1843. godine objavio u Torinu, po uzoru na Manzonijevu *quarantanu*, izdanje konačne verzije djela *Promessi sposi* obogaćeno ilustracijama, s programskom jasnom namjerom približiti roman što široj čitateljskoj publici. Cantùove ilustracije *Margherite Pusterle* izuzetno su važne ne samo zbog svoje estetske vrijednosti, već i zbog svoje funkcije u danom trenutku divulgacije povijesnog romana.

Giacomo Mantegazza,⁹⁷⁶ izvrstan ilustrator koji je opremio uz ostalo i *Teatro scelto di Carlo Goldoni* te se specijalizirao u slikanju povijesnih tema, a radio je i freske u crkvama, zastupljen je u *Vienca* ilustracijom *Tarantella*.⁹⁷⁷ Zanimljivo je da su se njegove ilustracije za roman *Promessi sposi* pojavile kao oprema tek nakon stotinu godina, jer ih je prvi put bio izradio za

⁹⁷³ str. 426.

⁹⁷⁴ Possagno, 1.11.1757. – Venecija, 13.10.1822.

⁹⁷⁵ *Vienca*, god. XXXV., sv. 15., str. 492.

⁹⁷⁶ Saronno, 1853. – Cernobbio, 1920.

⁹⁷⁷ *Vienca*, god. XXVI., sv. 5., str. 81.

natječaj izdavačke kuće Hoepli 1895. godine. Tada je pobijedio Gaetano Previati, pa su Mantegazine ilustracije za roman *Promessi sposi* ostale čekati bolja vremena. Važno je napomenuti da je slikarstvo u Lombardiji u njegovo vrijeme slijedilo gotovo posve postavke verizma prihvaćajući veristički pečat i sugestije, iako se već osjećao i dah simbolizma.

Slika 19.

Tarantella, Mantegazza G.

Vienac, god. XXVI., sv. 5., str. 81.

Posebna je danteskna ili danteovska tematika. Javlja se tako Vlaho Bukovac u *Životu* ilustracijom *Slijepci, Dante, Purgatorio*.⁹⁷⁸ Engleski pjesnik i slikar Dante Gabriel Rossetti,⁹⁷⁹ jedan od utemeljitelja umjetničkog preraphaelitskog pokreta, od mladosti se zanimao za Dantea i pjesnike *Dolce Stile Nuovo*, ali i engleske romantičare, gotičke novele te američke književnike poput Edgara Allana Poea. Ovaj sin talijanskog učenjaka emigrirao je u Englesku koji se u

⁹⁷⁸ *Život*, god. I., sv. 1., str. 5.

⁹⁷⁹ London, 12. 5. 1828. – Birchington, 10. 4. 1882.

europskoj struji glede svoga slikarstva pridružuje simbolistima, javlja se ilustracijom *Danteov san* u *Viencu*.⁹⁸⁰ Zanimljiva je poveznica na koju ćemo upozoriti na ovome mjestu između ovoga engleskog stvaraoca talijanskog podrijetla, njegove sestre, engleske pjesnikinje i D'Annunzija čiji se prilog pojavljuje najprije u *Viencu*, a zatim i kasnije u brojnim drugim časopisima. Na krajolik i prirodu kao veliku temu i *omiljeni protusvijet* hrvatske moderne upozoravaju Batušić, Kravar i Žmegač u djelu *Književni protusvijetovi*: „U svim povijesnim društvima koja su poticala razvoj velikih gradova (Rimsko Carstvo, renesansna Italija, Europa od razdoblja predromantike) krajolik, njegovi tipizirani pojavni oblici (locus amoenus, locus horridus) i njegovi podjednako idealizirani obitavaoci postajali su ne samo predmet individualnih pjesničkih djela nego i tematska podloga cijelim vrstovnim tradicijama i sistemima (idila, ekloga, srednjovjekovna pastorala, pastoralna drama, mitološka opera, predromantička i romantička lirika). Modernistička je lirika našla posebne razloge da ponovno otkrije krajolik kao uzorak prirodno lijepoga. ... U doba moderne napisano je mnogo ljubavnih pjesama koje razvijaju fikciju nekoga povijesnog vremena (bilo da lirski subjekt pripovijeda ljubavnu priču smještenu u prošlost, bilo da se sam zaodijeva povijesnim kostimom), ali su od njih zanimljiviji cjeloviti ciklusi ili zbirke u kojima se moderni pjesnik “kostimira” u fiktivnoga ljubavnika iz neke prošle epohe. Izbor redovito pada na epohe kojih se erotski običaji smatraju slobodnijima ili poetičnijima od građanskih, a koje se odlikuju i građanskim tradicijama ljubavnoga pjesništva. Kostimiranje je dvojako: lirski subjekt, kao aktant, prisvaja forme udvaranja stilizirane prema duhu odabrane epohe, a kao kazivač i umjetnik oživljuje starinske retoričke moduse i pjesničke forme. Kao konačni proizvod nastaje zbirka koju obilježava jaka intertekstualna veza s tipičnim proizvodima neke starije lirske tradicije. Modernih kostimiranih kanconijera ima na raznim jezicima, a kao model pasatističke stilizacije obično im služi talijanska lirika između slatkoga novoga stila i visoke renesanse.”⁹⁸¹ Ovdje autori stavljaju kao primjer stavljaju ciklus preraphaelitske pjesnikinje Christine Georgine Rossetti, sestre Gabriela Dantea, prije spomenutog slikara, koja je 1881. godine objavila mali ciklus *Monna Innominata* s 14 soneta talijanske forme, a u kojem se riječ daje ženskim likovima dama klasičnih talijanskih kanconijera. Kao sljedeći primjer navode i da je 1886. Gabriele D'Annunzio tiskao u Rimu zbirku *Isotta Guttadàuro*, rukovet ciklički povezanih ljubavnih pjesama, sa ženskim adresatom preimenovanim u Izoldu (tal. Isotta ili rijetko kada Isotta) i s lirskim subjektom kojega se glas stilizira po modelu nekoliko starih tradicija ljubavnoga pjesništva, od trubadurske

⁹⁸⁰*Vienac*, god. XXXV., sv. 19., str. 599.

⁹⁸¹Zagreb, MH, 2001.

lirike do renesanse, a koja je konačno izdanje doživjela 1890. u Milanu, tada pod naslovom *Isotta Fiesolano*. Tako se ovdje *Vienac* javlja kao medijska poveznica britanske, talijanske i hrvatske kulture ujedinjujući ilustraciju, dantesknu tematiku i preraphaelitsko pjesništvo te upozoravajući na specifičnost pojma protusvijeta i u hrvatskoj moderni koju ističu spomenuti autori. Kako i hrvatska moderna ima jedan kanconijer u kojem se postupak povijesnoga kostimiranja provodi dosljedno i metodično kao u spomenutim primjerima, a po modelu stare talijanske lirike, a riječ je o *Knjizi Boccadoro* Milana Begovića objavljenoj 1900. u Zagrebu, ova poveznica na koju smo netom upozorili imala je očito i svoj kreativan zaključak.

Slika 20.

Danteov san (Il sogno di Dante), Dante Gabriel Rossetti

Vienac, god. XXXV., sv. 19., str. 599.

Cesare Laurenti,⁹⁸² koji se bavio mitološkim i literarnim likovima, javlja se u *Prosvjeti* djelom *Napast*.⁹⁸³ U danteovsku tematiku možemo uvrstiti jedino njegovu namjeru da na rimskom brdu Mario podigne spomenik Danteu, za što je projekt predstavio još 1911., a zaokupljao ga je sve do smrti. Istoj, danteovskoj tematici pribrajamo i djelo prije spomenutog francuskog slikara A. Magnana *Danteov susret s Matildom*.⁹⁸⁴

Od svih pak žena umjetnica javlja se samo Rosina Mantovani Gutti,⁹⁸⁵ kći slikara Alessandra Mantovanija i slikarica poznata po ženskim portretima popularnim u tadašnjem visokom rimskom društvu. Nalazimo je u *Nadi* s ilustracijom pod nazivom *Proljeť života*.⁹⁸⁶

Slika 21.

⁹⁸² Mesola, 6. 11. 1854. – Venecija, 8. 11. 1936.

⁹⁸³ *Prosvjeta*, god. XVI., sv. 14., nepaginirano

⁹⁸⁴ *Prosvjeta*, god. I., sv. 10., str. 221.

⁹⁸⁵ Rim, 1851. – 1943.

⁹⁸⁶ *Nada*, god. IX., sv. 23., str. 312.

Proljet života, Rosina Mantovani Gutti (1851. – 1943.)**ilustracija objavljena u *Nadi* (1895. – 1903.), god. IX., sv. 23., str. 312.**

Lik pape Pija X. pojavljuje se kao ilustracija u *Prosvjeti* nekoliko puta,⁹⁸⁷ uvijek anonimnog autora, a jednom prilikom autor potpisan s J. P. D. I. piše o njemu članak.⁹⁸⁸ Inače se u *Prosvjeti* pojavljuje najviše ilustracija čiji su ili autori talijanski umjetnici ili su motivski i tematski vezani za Italiju. Često su samo motivi talijanski, a nalazimo djela tada poznatih stranih, naših i inih, netalijanskih autora. Tako se od njemačkih slikara javljaju Ferdinand von Harrach,⁹⁸⁹ pejzažist, portretist i slikar povijesnih motiva, s *Na rieci Tiber*,⁹⁹⁰ pejzažist Osvald Achenbach⁹⁹¹ s *Na obali u Sorentu*,⁹⁹² Karl Böhme⁹⁹³ s ilustracijom *Capri*,⁹⁹⁴ Max Roeder⁹⁹⁵ koji je stigao u Italiju 1886. nakon studija u Münchenu s djelom *Rimska kampanja*⁹⁹⁶ te Michael Zeno Diemer⁹⁹⁷ s *Obala kod Chiavarija*.⁹⁹⁸ Od poljskih umjetnika ovdje su Henryk Ippolitovich Siemiradzki⁹⁹⁹ s *Proljećem u Siciliji*,¹⁰⁰⁰ slikar kasnog 19. stoljeća Ignacy Aleksander Gieyski¹⁰⁰¹ s *U talijanskoj krčmi*,¹⁰⁰² a od ruskih slikar Fëodor Andreevič Bronnikov¹⁰⁰³ s djelom *Stratište starog Rima*.¹⁰⁰⁴ Pejzažna tematika i razigranost proljeća zaokupile su i talijanskog slikara

⁹⁸⁷*Prosvjeta, Papa Pio X*, god. XVI., sv. 22., nepaginirano i god. XVI., sv. 22., str. 684. te *Papa Pio Xu vatikanskim vrtovima*, god. XIV., sv. 7., str. 228.–229.

⁹⁸⁸*Prosvjeta, Pijo X*, god. XV., sv. 22., str. 687. – 688.

⁹⁸⁹ Rosnochau, 27.2.1832. – Berlin, 14.2.1915.

⁹⁹⁰*Prosvjeta*, god. XIV., sv. 12., str. 369.

⁹⁹¹ Düsseldorf, 2.2.1827. – 1.2.1905.

⁹⁹²*Prosvjeta*, god. XIV., sv. 17., nepaginirano

⁹⁹³ 1866. – 1939.

⁹⁹⁴*Prosvjeta*, god. IX., sv. 13., str. 417.

⁹⁹⁵ Gladbach, 1866. – Rim, 1941.

⁹⁹⁶*Prosvjeta*, god. VI., sv. 15., str. 481.

⁹⁹⁷ München, 8.2.1867. – Oberammergau, 27.2.1939.

⁹⁹⁸*Prosvjeta*, god. VII., sv. 5., str. 156. – 157.

⁹⁹⁹ 1843. – 1902.

¹⁰⁰⁰*Prosvjeta*, god. XV., sv. 8., str. 249.

¹⁰⁰¹ Varšava, 30.1.1850. – Rim, 6. – 8.3.1901.

¹⁰⁰²*Prosvjeta*, god. VI., sv. 11., str. 344. – 345.

¹⁰⁰³ Skadrinsk, 1827. – Rim, 1902.

¹⁰⁰⁴*Prosvjeta*, god. XV., sv. 7., str. 217.

Eugenija de Blaasa¹⁰⁰⁵ u *Proljeću u Mlecima*,¹⁰⁰⁶ a od Talijana, osim već prije spomenutih, tu je i kipar i ilustrator Ettore Ximenes¹⁰⁰⁷ poznat po Danteovu kipu u washingtonskom Meridian Hall parku, a ovdje prisutan kipom Tommasea¹⁰⁰⁸ koji je bio podignut u Šibeniku. Kip je uništen 1945. i od njega je ostala samo ruka koja se danas čuva u Museo Dalmata u Veneciji, a može se rekonstruirati na temelju razglednica i slika iz tog razdoblja.

U *Prosvjeti* se nižu i ilustracije vezane za crkvu, kao što je više slika iz Vatikana,¹⁰⁰⁹ bazilike sv. Petra i različitih kardinala,¹⁰¹⁰ prilog *Hrvatska crkva u Mlecima*¹⁰¹¹ i *Zavod sv. Jeronima u Rimu*,¹⁰¹² a osobito je zanimljiv prilog *Gimnastičke produkcije u Vatikanu*.¹⁰¹³ Nižu se zatim ilustracije povijesne tematike kao što je prilog *Talijansko-turski rat*,¹⁰¹⁴ *Navala na Cascino Viscenti*,¹⁰¹⁵ *K posjetu japanske eskadre u Trstu*,¹⁰¹⁶ *Talijanska alpska četa na vrhu Mont Blanca*¹⁰¹⁷ te *Talijanski ministar Fittoni*,¹⁰¹⁸ ¹⁰¹⁹ slika tadašnjeg diplomata, političara i predsjednika Senata Kraljevine od 1919. do 1929. Još jednom talijanskom političaru, Francescu Crispiju,¹⁰²⁰ dan je prostor na stranicama *Prosvjete*, a i mjestu San Martino della Battaglia¹⁰²¹ u blizini Garde, koje je dobilo ovo ime nakon bitke u drugom ratu za samostalnost 24. lipnja 1859. kada su snage Kraljevine Sardinije pod vodstvom Vittorija Emanuela II. s vojskom Napoleona III. porazile Austrijance. Objavljivanjem ovih priloga naši časopisi pokazuju da događaje u Italiji shvaćaju kao i one u koji su se bili pojavili u Napoelonovoj Francuskoj. U vrijeme borbi za ujedinjenje Italije pojavljuje se naime novi likovni žanr, vojnička tematika. U

¹⁰⁰⁵ Albano Laziale, 24.7.1843. – Venecija, 1931.

¹⁰⁰⁶ *Prosvjeta*, god. XIX., sv. 17., nepaginirano

¹⁰⁰⁷ Palermo, 11.4.1855. – Rim, 20.12.1926.

¹⁰⁰⁸ *Prosvjeta*, *Spomenik Nikole Tomasea*, (sic!), god. II., sv. 18., str. 549.

¹⁰⁰⁹ *Prosvjeta*, god. XI., sv. 16., str. 493., 496., 497., 500., 501., 504., 505., 516., 517.

¹⁰¹⁰ *Prosvjeta*, god. XI., sv. 15., str. 460., 461., 464., 465., 468., 469., 472., 473., 485., 488.

¹⁰¹¹ *Prosvjeta*, god. X., sv. 6., str. 196., 197.

¹⁰¹² *Prosvjeta*, god. X, sv. 3., str. 93.

¹⁰¹³ *Prosvjeta*, god. XVI., sv. 22., str. 684., 685.

¹⁰¹⁴ *Prosvjeta*, god. XIX., sv. 21., str. 665., 669., 673., 676., 677.

¹⁰¹⁵ *Prosvjeta*, god. XVI., sv. 10., str. 305.

¹⁰¹⁶ *Prosvjeta*, god. XV., sv. 20., str. 640.

¹⁰¹⁷ *Prosvjeta*, god. XVIII., sv. 17., str. 551.

¹⁰¹⁸ Tommaso Tittoni, Rim, 16.11.1855. – 7.2.1931.

¹⁰¹⁹ *Prosvjeta*, god. XV., sv. 15., str. 481.

¹⁰²⁰ Ribera, 4.10.1818. – Napulj, 12.8.1901.

¹⁰²¹ *Prosvjeta*, god. X., sv. 14., str. 448., 449.

nekim djelima poput onih Giovannija Fattorija ili Gerolama Induna (kojeg međutim u našim časopisima nećemo susresti) i u formalnom se smislu opažaju krupne promjene. One su namjerno rađene bez ikakve retoričke namjene, njihovi su likovi vojnici ili dobrovoljci, svjesni stavljanja vlastita života u službu novonastajuće domovine. Kasnije će slikarstvo risorgimenta pokazati intimnije obiteljske scene ilustrirajući nade, strepnje i osjećaje onih koji čekaju povratak svojih dragih, a još kasnije oslikat će i goleme žrtve bezbrojnih anonimnih heroja položenih na oltar domovine, kao npr. na nekim Fattorijevim platnima.

Nabrajanjem motiva veduta¹⁰²² i spominjanjem zgodne ilustracije iz svakodnevnog života¹⁰²³ te opažanjem zanimanja za talijanske tornjeve od kojih je nekima prijetila opasnost od rušenja¹⁰²⁴ završit ćemo ovo poglavlje o izuzetno bogatstvu i raznolikosti likovnih priloga vezanih za Italiju ili talijansku kulturu, vidljivih osobito u časopisu *Prosvjeta*.

¹⁰²²*Prosvjeta*, *Slike iz Mletaka*, god. X., sv. 15., str. 476. – 477.; *Marina Grande na otoku Capri*, god. IX., sv. 13., str. 417.; *Pogled na napuljski zaliv*, god. XIX., sv. 2., str. 49.; *U Mlecima*, god. XX., sv. 7., str. 504.; *Venecija na početku XVII veka*, god. XII., sv.5., str. 145.; *Na Rialtu u Mletcih*, god. IV., sv. 6., str. 181. – sve anonimnih autora te autora grofa R. Erdödiya sljedeće ilustracije: *U luci tršćanskoj*, *Pogled na gradsku viečnicu u Trstu* i *Ribarske ladje*, god. III., sv. 18., str. 557., 564. i 566.

¹⁰²³*Prosvjeta*, *Praktično kupovanje povrća u Italiji*, god. XVIII., sv. 19., str. 599.

¹⁰²⁴*Prosvjeta*, *Kosi toranj u Pizi*, god. XVIII., str. 16., str. 523.; *Zvonik sv. Stjepana u Mlecima*, god. X., sv. 18., str. 576.; *Zvonik sv. Stjepana na Campo morosinu u Mlecima*, god. XI., sv. 8., str. 261.; *Zvonici u Italiji, kojima prijeti opasnost da će se srušiti*, god. X., sv. 18., str. 573.

XIV. VESTALKE I AMAZONKE NACIJE – TALIJANSKE KNJIŽEVNICE U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOJ PERIODICI 19. STOLJEĆA

Prateći pojavljivanje talijanskih književnica u hrvatskoj književnoj periodici, izrađena je priručna bibliografija priloga talijanskih književnica te njihov tablični (statistički i numerički prikaz). On će pokazati da se talijanske književnice javljaju prilično brojnim priložima na stranicama hrvatske književne periodike, najviše na stranicama *Prosvjete* (1893. – 1913.), s 32 priloga, zatim *Iskre* (1891. – 1894.) i *Nade* (1895. – 1903.) sa po 4 priloga te u *Hrvatskoj omladini* (1885. – 1886.), *Mladost* (1894. – 1895.), *Novom vijeku* (1897. – 1899.) i *Životu* (1900. – 1901.) s po jednim.

„Žanrovi”¹⁰²⁵ kojima se predstavljaju, nabrojani ponovno silaznim redoslijedom, jesu: pjesma (26), novela (15), roman (1), crtica (1), ilustracija (1). Taj će redoslijed slijediti interes stilskih pravaca koje slijede časopisi u kojima se pojavljuju, ali i urednički i prevoditeljski izbor koji će se voditi principom jednostavnosti i lakoće. Isti princip primjeren je i čitateljskoj publici, koja će, jer se susreće s tekstom na stranicama periodike, lakše percipirati cjelovito djelo kraće forme (novela). Lirska pjesma najzastupljenija je još iz jednog razloga: emotivni naboj izravno uključuje recipijenta i lakše ga prenosi u svoj, lirski prostor, a time i u metaprostor vanjske kulture, u ovom slučaju talijanske. Time se potvrđuje teza o „odbijanju građanske estetike i metodičkom razdvajanju umjetnika i intelektualca od drugih građana”¹⁰²⁶ u vrijeme realizma i naturalizma što se očitava u tematici i tonu pjesama Ade Negri te u moderni koja se lirici vraća samim prirodnim svojstvom sinestezijskoga doživljaja svijeta, čitljivo na primjeru Anne Vivanti.

¹⁰²⁵ Termin „žanr“ naveden je prema terminologiji kojom se služi prethodno navedena *Bibliografija V.* Brešića i suradnica, a uključuje tako i sonet te ilustraciju kao poseban „žanr“.

¹⁰²⁶ Pierre Bourdieu, *Distinction. A social Critique of the Judgement of Taste*, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press; podcrtala Marina Protrka u: *Stvaranje književne nacije*, FF Zagreb, 2008.

Slika 22.

Annie Vivanti

U 19. stoljeću u kojem se u Hrvatskoj formira ne samo nacionalni jezik već i sama nacija, shvaćena kao „kolektivitet nadređen pojedincu, s etnicitetom kao središtem nacionalnoga identiteta”,¹⁰²⁷ a časopisna djelatnost nije u punom zamahu kao u nekim drugim europskim

¹⁰²⁷ Proces postanka hrvatske nacije kao zajednice novog tipa na hrvatskom prostoru Nikša Stančić promatra u kontekstu srednjoeuropskoga prostora. Utvrđuje da je taj proces tekao istodobno s procesom prijelaza iz staleškoga u građansko društvo, a oba su procesa dijelom i rezultatom modernizacijskih procesa. Provjeravajući primjenu srednjoeuropskog modela na hrvatsku situaciju, Nikša Stančić napominje da hrvatska nacija u prvoj i dijelom u drugoj polovici 19. st. obuhvaća tradicionalnu društvenu elitu: bivše plemstvo, imućno građanstvo i njihovu elitu, a nakon ukidanja feudalizma, i priključeno novo građanstvo. Svoju ideologiju u prvoj polovici 19. st. izražavaju

zemljama, već praktički na početku,¹⁰²⁸ pitamo se kakva je i koja uloga talijanskog “ženskog pisma” na stranicama naše nacionalne književne periodike. Jesu li talijanske književnice koje se pojavljuju u hrvatskim časopisima istovjetne najvažnijima u Italiji, jesu li prilozi koji ih predstavljaju u nas istovjetni reprezentativnima u njihovoj matičnoj domovini ili se za hrvatsku publiku odabiru po različitu ključu te ako da, kojem? Kakav je odnos priloga talijanskih spisateljica prema ukupnom broju talijanskih priloga te iščitava li se nešto iz toga? I prije svega, što se u Italiji spomenutog razdoblja događa u 19. stoljeću, a što mu prethodi, kad su posrijedi spisateljice i kako se to odražava na hrvatsku publiku?

Sve književnice strankinje koje su pristizale u Italiju 18. stoljeća kretale su na putovanje zbog vlastite potrebe za duhovnom ili intelektualnom nadgradnjom, ali njihov je put bio uvijek i politički motiviran. Putopisi su im bili neka vrsta razvojnog romana (*entwicklungsroman*). Tako je npr. Madame De Staël¹⁰²⁹ u svom djelu *Corrine* uvrstila jasne političke i filozofske konotacije, kao i Lady Morgan¹⁰³⁰, irska književnica, u svom djelu *The wild Irish girl*. Dok je Lady Morgan bila poklonica Napoleonovih reformi koje su, prema njezinu mišljenju, trebale sanirati štetu što su je učinili crkveni redovi i kler u školovanju mladih, a osobito žena, te je zgađena izjednačavanjem svjetovne i crkvene vlasti čega je Rim upravo otjelovljenje, Frances Trollope¹⁰³¹, autorica *A visit to Italy by Mrs. Trollope* objavljene 1842., iako se slaže s prethodnicom u mišljenju da se Papa služi religijom ne bi li puk držao u neznanju i načinio ga sve više robovima i ovisnicima o sebi, ipak smatra da katolicizam nije jedini krivac za loše stanje u državi. Prema mišljenju F. Trollope, jedinstvena politička konstitucija ujedinjena s ekonomskom stimulacijom i javnim školstvom mnogo bi pomogla, a katolicizam smatra mnogo

putem preporodnoga pokreta, a u drugoj polovici istoga stoljeća kroz Narodnu stranku. Novi građanski slojevi, nastali u drugoj polovici 19. st., u hrvatsku su se naciju integrirali pod ideologijom Stranke prava, seljaštvo je to učinilo potkraj 19. i na početku 20. stoljeća s pokretom braće Radić, a radništvo u prvim desetljećima 20. stoljeća putem ideologije Socijaldemokratske stranke i građanskih stranaka. I premda su modernizacijski pokreti na hrvatskom prostoru silno zaostajali čak i u odnosu prema središnjim dijelovima Austro-Ugarske Monarhije, ipak su već u suton Monarhije pridonijeli donekle nacionalizaciji masa, što će se posve ostvariti u međuratnom i poratnom razdoblju kada će se u hrvatsku naciju, shvaćenu kao kolektivitet nadređen pojedincu, s etnicitetom kao središtem nacionalnoga identiteta, integrirati svi društveni slojevi.; vidi: Stančić, N. (2002.), *Hrvatska nacija i nacionalizam*, Zagreb, Barbat

¹⁰²⁸ Prve tjedne novine izišle su u Firenci 1597., prve dnevne novine (*Daily Courant*) u Londonu 1702., a prve hrvatske novine na latinskom (*Ephemerides Zagrebienses*) u Zagrebu 1771., na hrvatskom i talijanskom (*Kraljski Dalmatin*) u Zadru 1806. te samo na hrvatskom (Gajeve *Novine Horvatske* s književnim prilogom *Danicza*) 1835. Prvi se časopisi javljaju u 17. stoljeću u Francuskoj i Engleskoj, a prva periodička publikacija uopće bila je *Journal de Scavans* iz 1665. Prvi se pak časopisi u Hrvatskoj pojavljuju polovicom 19. stoljeća: *Agramer Theatar Journal* 1815. godine i Gajeve *Danicza* 1835.

¹⁰²⁹ 22. 4. 1766, Pariz, Francuska – 14.7.1871. Pariz, Francuska

¹⁰³⁰ 25. 12. 1781, Dublin, Irska – 14. 4. 1859, London, UK

¹⁰³¹ 10. 3. 1780, Starpleton (Bristol), UK – 6.10.1863. Firenca, Italija

prihvatljivijim od ateizma omiljenog revolucionarnom mentalitetu, koji se pokazao odgovornim za svu prolivenu krv tijekom Francuske revolucije. Mary Shelley¹⁰³² u drugom dijelu svoje knjige *Rambles in Germany and Italy* izričito kazuje da je došla u Rim kao hodočasnica pokušavši se udaljiti od vlastite boli zbog gubitka kćeri, ali u tekstu se iščitava da žali katolike zbog njihove Crkve koja je troma i lakoma institucija. Različita je jedino knjiga *Travels in Europa for the use of Travellers on the Continent* Mariane Starke¹⁰³³ objavljena 1820. koja je samo koristan vodič za zemljopisnu orijentaciju.

Italija je u to vrijeme bila zemlja u kojoj je potreba za samostalnošću i nezavisnošću izazivala u žena volju da dođu i bore se upravo na tom terenu i za emancipaciju te protiv seksualne diskriminacije.¹⁰³⁴ U to su se vrijeme poznate žene susretale i prepoznavale u Italiji, osobito u Rimu. Upravo je u Rimu književni kružok žena iz visokog društva i feministkinja krenuo u borbu protiv ropstva svih potlačenih naroda u svim dijelovima svijeta, pa su se u njemu našle npr. Jessie White Mario,¹⁰³⁵ princeza Cristina Trivulzio di Belgiojoso,¹⁰³⁶ Anita Garibaldi¹⁰³⁷ i Margaret Fuller Ossoli¹⁰³⁸. Sve su one imale zajednički cilj, iako možda različite načine: bila je to rimska samostalnost.

Svim je putovanjima ovih žena u Italiju zajednička ljubav, pa i prema ljudskim pravima, slobodi i čovječanstvu. Jessie White Mario se iz ljubavi prema slobodi udala na kraju za garibaldijca Alberta Marija¹⁰³⁹ i slijedila ga u svim bitkama, od Spedizione dei Mille do Aspromontea, a Margaret Fuller, američka dopisnica o talijanskom preporodu, u Rimu susreće markiza Angela Ossolija¹⁰⁴⁰ kojem rađa sina te time svoju ljubav prema slobodi utjelovljuju i na privatnom, osobnom planu izbora životnog pratitelja.

¹⁰³² 30.8.1797., London, UK – 1.2.1851., London, UK

¹⁰³³ 1762.? – 1838.

¹⁰³⁴ Vidi: Bianchini, Angela (1988.), „Il Viaggio d'amore“, u: *Viaggio e scrittura: le straniere dell'Italia dell'Ottocento*, ur. Liana Borghi, Nicoletta Livi Bacci, Geneve, Slatkine; Moncalieri, Centro Interuniversitario di Ricerche sul Viaggio in Italia; Firenze, Libreria delle Donne.

¹⁰³⁵ Portsmouth, UK, 9.5.1832. – Firenca, 5.3.1906.

¹⁰³⁶ Milano, 28.6.1808. – Milano, 5.7.1871.

¹⁰³⁷ Ana Maria de Jesus Ribeiro da Silva, poznatija kao Anita Garibaldi (Morrinhos, Brazil, 30. 8. 1821 – Mandriole di Ravenna, Italija, 4. 8.1849.)

¹⁰³⁸ Cambridge, 23. 5. 1810. – Fire Island, SAD, 19. 7. 1850.

¹⁰³⁹ Talijanski rodoljub, političar i novinar (Lendinara, 4. 6. 1825. – Lendinara, 2. 6. 1883.)

¹⁰⁴⁰ Giovanni Angelo Ossoli (Rim, 17.1.1821. – New York, 19.7.1850.) bio je talijanski rodoljub, sin Filippa i Marije Anne Cleter, potomak markiza Ossoli, obitelji porijeklom iz Lombardije koja se nastanila u Laziju 1701. nakon kupnje imanja Pietraforte.

Za američke, odnosno anglikanske, tj. anglokalvinističke žene Rim je bio centar *papizma*, pejorativnog termina inačice za katolištvo, konfesije koju su podcjenjivali i negirali kako u svojoj zemlji tako i izvan nje, a koja se svela u njihovim očima samo na karikaturu lošeg ukusa. Sam Rim, iako snažno označivši njihove živote, grad koji je bio centrom svjetske kulture, ostaje im u očima kao kičasta kopija vlastite slavne prošlosti. U tom smislu njihov se dojam podudara posve sa zaključnim dojmom brojnih hrvatskih putopisaca koji kreću na putovanje puni entuzijazma, a vraćaju se razočarani ili ogorčeni.¹⁰⁴¹ Sintezu takvog dojma, nakon niza primjera od pojave prvoga hrvatskog putopisa u 19. stoljeću, možda ipak najbolje daje Slavko Batušić u svom putopisu iz 1933.:

„Ali o živima bi trebalo napisati istinu, krvavu i sarkastičnu, bezobzirn i stvarnu. Jer ovi ljudi žive životom crva u siru, na konzervativnim ostacima grandiozne historije duha i stvaranja, od koje su deset puta dalje no što ih dijeli broj godina. Mi smo joj mnogo bliže. Ne formalno, već stvarno: naporima naših mladih čežnji, težnjama naših iskonskih žudnja, i snažnim samopouzdanjem u neoskvrnjeno djevičanstvo naših sanja, koje prst svoj upire u daljine iznad zvijezda i kometa.”¹⁰⁴²

Glede ženskog pitanja, talijanski književnik i intelektualac Gasparo Gozzi,¹⁰⁴³ unatoč vremenu u kojem djeluje,¹⁰⁴⁴ znao je biti i ozbiljan i moderan, smatrajući da je u temelju pretpostavljene ženske inferiornosti samo nedostatak obrazovanja: „Kažem samo da, budući žene imaju glavu i mozak koji misli i razmišlja, sve je u tome da im se ta glava u prvim godinama života napuni drugim idejama, različitima od onih našeg vremena. Želio bih da se jednoga dana proširi među ženama običaj uzimanja pera u ruke i opisivanja nas muškaraca. Muškarče duhoviti i snažni, ja dobro znam da bi se ti tada ugledao drugačijim od onoga kakvim se zamišljaš.”¹⁰⁴⁵ I makar se Gozzi na stranicama svojih književnih djela ne bori za ženski dignitet u društvu, on se “svojim novinarskim radom već tada udaljuje od konzervativne tradicije”.¹⁰⁴⁶

¹⁰⁴¹ Usp. Krpina, Z. (2001.), *Italija očima Hrvata*, Zagreb, Hinus., str. 51.–54, 97., 109.–118., 201.

¹⁰⁴² Batušić, S. (1933.), *Kroz zapadne zemlje i gradove*, Kolo, XLIII., Zagreb, 1933., str. 99.

¹⁰⁴³ Venecija, 4.12.1713. – Padova, 26.12.1786.

¹⁰⁴⁴ Onodobna Venecija branila je ženi bilo kakvo književno i humanističko obrazovanje videći u njemu samo opasnost za instituciju obitelji.

¹⁰⁴⁵ L'educazione delle donne (1761.), *L'osservatore*, Firenze, 1882., str. 1.–2.

¹⁰⁴⁶ Vidi: Marino Berengo, *Cultura e istituzioni nell'Ottocento italiano*, ur. Roberto Pertici, Il Mulino, 2004.

U trećem godištu *Hrvatske vile* rubrika Iskrice donosi 17 izreka koje se odnose na žene,¹⁰⁴⁷ od kojih je 14 talijanskih. Od njih je jedna talijanska narodna („Tko tuče svoju ženu sličan je onomu, koji mlati vreću mûke; dobro otprhne, a zlo ostane.”), jedna Leopardijeva i ostale I. U. Tarchettija. Iste godine u rubrici Književna pisma nalazimo osvrt na *Znamenite žene*¹⁰⁴⁸ Marije Jambrišak, u kojem se navodi da su zastupljene 33 žene „po narodnosti zastupane skoro svijuh evropskih kulturnih naroda: Do deset Hrvatica, pet Francezkinja, šest Niemkinja, dvie Englezkinje, dvie Ruskinje, i po jedna Čehinja i Poljakinja.” Talijanki nema. Javlja se jedino Grakova majka Kornelija, kao simbol čestitosti i rodoljublja,¹⁰⁴⁹ te Kata Keševićeva, majka Nikole Tommasea, ali ne životopisom već tom jednostavnom izjavom.

U našoj je književnoj periodici još u *Viencu* bila izišla bilješka pod naslovom *Žensko pitanje u Italiji*,¹⁰⁵⁰ a zatim i *Žena prema pravu*¹⁰⁵¹ u prijevodu F. Večerine te članak *Rimske žene*¹⁰⁵² potpisan s Dr. I. I. S. May. Osobito je zanimljiv Politeov članak *Dvorana kontese Maffei*¹⁰⁵³ u kojem govori o salonu Maffei¹⁰⁵⁴ kao o svojevrsnu književnom i kulturnom kružoku važnom za talijansku kulturu. Zanimanje za žensko pitanje ogledava se dakle najprije u obliku promatranja susjeda, svojevrsnog transfera, a zatim i u broju priloga talijanskih spisateljica.

Jedan članak¹⁰⁵⁵ Madame de Staël¹⁰⁵⁶, entuzijastične divulgatorice romantizma u latinskim zemljama, bio je povod sukobu talijanskih klasicista i romantičara. Staël u navedenom članku traži od talijanskih književnika da napuste praznu imitaciju klasične literature i ponosnu, ali neistinitu ideju vlastita književnog primata u svijetu. Potiče ih na istinsko, živo sučeljavanje s modernim svjetskim književnostima drugih naroda. Klasicisti su na Madame de Staël navalili optužbom da Italiji želi oduzeti jedinu slavu koja joj je preostala, književnu, a romantičari su je

¹⁰⁴⁷*Hrvatska vila*, god.III, br. 2., str. 32.

¹⁰⁴⁸*Hrvatska vila*, god. III., br.11., str. 171.

¹⁰⁴⁹ „Ona živi samo za sinove svoje; odbija i kraljevsku krunu, samo da valjano odgoji svoje sinove.“

¹⁰⁵⁰*Vienac*, God. III, sv. 28, str. 455-456.;članak je prenesen iz *Rivista Europea*.

¹⁰⁵¹*Vienac*, god. X., sv. 39., str. 478.–484.

¹⁰⁵²*Vienac*, god. XI., sv. 32, str. 511.–514, 525.–528.

¹⁰⁵³*Vienac*, god. XXVII., sv. 20., str. 315. – 316.

¹⁰⁵⁴Salon Clare Maffei od 1834. postaje mjesto susreta najvažnijih i najpoznatijih internacionalnih umjetnika, književnika i skladatelja *risorgimenta*, počevši od npr. Francesca Hayeza, Balzaca, Alessandra Manzoniya, Franza Liszta, Giuseppea Verdija i Givannija Pratiya. Okupljanja iniciraju Tommaso Grossi i Massimo d’Azeglio s nekolicinom intelektualaca, a salon postaje i mjestom okupljanja rodoljuba koji su aktivno djelovali u razdoblju talijanskog *risorgimenta*, pa je sudjelovao i u talijanskom nacionalnom ujedinjenju.

¹⁰⁵⁵*Sulla maniera e utilità delle traduzioni*

¹⁰⁵⁶Anne-Louise Germaine Necker, barunica di Staël-Holstein, francuska književnica švicarskih korijena poznata pod imenom Madame de Staël (Pariz, 22. 4. 1766. – Pariz, 14. 7. 1817.)

branili. Voljeti domovinu romantičarima je u tom trenutku značilo priznati njezinu dekadenciju i razloge zbog kojih je nastupila te se zatim prisiliti na naprezanje i njezino nadvladavanje. Bili su to pisci preporoda, željni stvaranja domoljubne, liberalne i demokratske nacionalne kulture, ali koji, izuzmemo li Foscola, Leopardija i Manzoniya, uistinu nisu uspjeli stvoriti doista visoke literarne rezultate. Nove pozitivističke i realističke premise vode do konkretnijih posljedica u verizmu čiji je krajnji cilj bila literatura kao divulgator istine. Iza verističke ravnodušnosti nalazio se duhovni očaj i pesimizam koji je odavao prijeku potrebu rješavanja dubokih društvenih problema talijanskog društva. Talijanski je verizam kao najvažnije predstavnike imao pisce s juga, najveći teoretičar bio je Luigi Capuana, a slijedili su ga Giovanni Verga i – jedna žena. Bila je to Matilde Serao.¹⁰⁵⁷

Matilde Serao je bila ne samo suradnica već i protagonistica talijanske publicistike u ključnom razdoblju na prijelazu 19. u 20. stoljeće te prva žena koja je utemeljila jedan dnevni list, *Il Giorno*. Osim pod pravim imenom, pojavljuje se i pod dvama pseudonimima – kao početnica pišući kratke članke i novele u *Giornale di Napoli* pojavljuje se pod pseudonimom Tuffolina, a kao Ciquita u listu *Capitan Fracassa* za koji je pisala i literarne priloge i književne kritike. Tumač nada i trpljenja napuljskog stanovništva, pisala je i na flaubertovsku bovarijansku tematiku, opisavši u romanu *Le virtù di Checchina* kontrast bezbojnoga građanskog života i sna o luksuznom životu punom sjaja, proizvevši realan i spontan ženski portret. U *Prosvjeti* je objavljeno više njezinih novela: *L'indifferente (Nehajnica)*¹⁰⁵⁸ u prijevodu Branimira Brusine, *Commedie borghesi (Gradjanske komedije)*¹⁰⁵⁹ u prijevodu A. Bortulina te noveletom *Ljubavna pripoviest*,¹⁰⁶⁰ te kasnije *Novelom ljubavi*¹⁰⁶¹ u časopisu *Život*, u prijevodu Željke Frangeš.

Pojavljivanje Matilde Serao (4 priloga) u našoj periodici možemo rastumačiti i svojevrsnom posljedicom reklame koja je sigurno bila doprla do naših urednika i prevoditelja: Carducci ju je smatrao najsnažnijom talijanskom prozaisticom, D'Annunzio joj je posvetio jedan roman, a Paul Bourget, koji je surađivao u *La revue blanche* s Proustom i Appolinaireom, napisao je predgovor francuskom izdanju knjige *Il paese delle cuccagne*. Sam prijevod pak bio joj je

¹⁰⁵⁷ Patras, Grčka, 7.3.1856. – Napulj, 25.7.1927.

¹⁰⁵⁸ *Prosvjeta*, god. XIII., sv. 10., str. 323.–324, 333.–338., 364.–366., 400.–404., 435.–438., 467.–471., 493.–495.

¹⁰⁵⁹ *Prosvjeta*, god. XV., sv. 17., str. 525.–527.

¹⁰⁶⁰ *Prosvjeta*, god. XVII., sv. 14, str. 450.–453.

¹⁰⁶¹ *Život*, god. III., sv. 3., str. 142.–147.

načinio Georges Herelle koji je bio i D'Annunzijev prevoditelj. Nije isključeno da su upravo ta internacionalna fama i posrednički slijed informacija, preko druge kulture, ovdje francuske, ojačali zanimanje u nas za Matilde Serao.

Maria Antonietta Torriani¹⁰⁶² pod pseudonimom Marchesa Colombi¹⁰⁶³ ulazi u povijest književnosti popularnim i feminističkim romanima. Bavi se pitanjem kulture i književnosti kao elementima ženskog obrazovanja, a napisala je i esej *Della letteratura nell'educazione femminile*. Svi njezini prilozi objavljeni su u *Prosvjeti*: novela *Troppo tardi (Prekasno)*¹⁰⁶⁴ u prijevodu A. Bortulina, *Suor Maria (Sestra Marija. Božićna pripoviest)*,¹⁰⁶⁵ *U pokrajini*,¹⁰⁶⁶ *Teste alate (Krilate glave)*,¹⁰⁶⁷ *La prima disgrazia (Prva nesreća)*¹⁰⁶⁸ i *Cara speranza (Mila nada)*¹⁰⁶⁹ te u prijevodu dr. Milana Grubera *Otrov „Curare”*. *Božićna pripoviest*.¹⁰⁷⁰ Od 1870. zalaže se u feminističkom pokretu Lombardije zadržavajući se osobito na proučavanju uvjeta rada žena (roman *In risaia*, 1877.), ljubavnim zapletima (*Un matrimonio in provincia*, 1885.), naglašene ironije i sarkazma do tada iznimno rijetkima u talijanskoj književnoj tradiciji (*Un velo bianco*, 1877.). Tekstovi objavljeni u našoj *Prosvjeti* mahom su uzeti iz zbirke *Racconti di Natale* iz 1878. Samo je novela *Curara* koja opisuje duh netom umrlog čovjeka koji je ostao zatvorenikom vlastitog mrtvog tijela uzeta iz zbirke *Cara Speranza* iz 1896. Biografska zanimljivost s početka njezina djelovanja: kada je u Milanu jednom bio organiziran ciklus predavanja koja su držale brojne književnice, Marchesa Colombi, koja tada još nije bila ni poznato niti slavno ime, želeći ipak biti uočena, pojavila se obučena u ružičastu haljinu, s ružama o pojasu i ružama u rukama. Čini se da se tada i upoznala sa svojim budućim suprugom, Eugenijem Torellijem¹⁰⁷¹.

¹⁰⁶² Novara, 1846. – Milano, 1920.

¹⁰⁶³ Pod tim je pseudonimom ušla u povijest popularnog romana i feminističkog romana. Sam je pseudonim preuzet od jedne uloge iz komedije *La Satira e il Parini* Paola Ferrarija.

¹⁰⁶⁴ *Prosvjeta*, god. IV, sv. 8, str. 237.–241., 269.–272., 332.–335, 368. –371., 408.–410., 426.–429., 465.–467., 497.–499.

¹⁰⁶⁵ *Prosvjeta*, god. XIII., sv. 24., str. 763. –770.

¹⁰⁶⁶ *Prosvjeta*, god. XIV., sv. 12., str. 368.–371.

¹⁰⁶⁷ *Prosvjeta*, god. XV., sv. 20., str. 630.– 635, 671.– 678.

¹⁰⁶⁸ *Prosvjeta*, god. XVI., sv. 1., str. 3.– 7.

¹⁰⁶⁹ *Prosvjeta*, god. XVI., sv. 4., str. 112. – 115.

¹⁰⁷⁰ *Prosvjeta*, god. XIX., sv. 24., str. 761. – 766.

¹⁰⁷¹ Torelli je bio glavni urednik lista *La Lombardia*, a godinu dana poslije sklapanja toga nesretnog braka kao osnivač i prvi glavni urednik *Corriere della Sera*. Brak je trajao jedva dvije godine, naime do trenutka kada je Torriani jednim od svojih histeričnih ljubomornih ispada otjerao u samoubojstvo svoju veoma mladu rodicu koja mu je bila došla u posjet.

Slika 23.

Marchesa Colombi – Maria Antonietta Torriani

Pjesnikinja, prevoditeljica i književna kritičarka Alice Galimberti Shanzer¹⁰⁷² podrijetlom je iz austrijske obitelji, a udala se za Tancredija Galimbertija, ministra Giolittijeve vlade, te postala majkom Duccia Galimbertija, ikone pijemontskog Pokreta otpora koji je u nerazjašnjenim uvjetima ubijen na kraju Drugoga svjetskog rata. Njezina pjesma *U mjesečnoj noći*¹⁰⁷³ objavljena je u *Prosvjeti*.

¹⁰⁷² Beč, 18.11.18 – 4.1.1936.

¹⁰⁷³ *Prosvjeta*, god. XV., sv. 10., str. 300.

Matilde Gioli Bartolomei,¹⁰⁷⁴ kći velikog preporodnog domoljuba Ferdinanda Bartolomeija i žena čiji je suprug bio slikar Francesco Gioli, a koja je i prevodila mnogo s engleskog, pojavljuje se jedino u *Prosvjeti* novelom *Talijanka*¹⁰⁷⁵ u prijevodu K. Zajčića.

Slika 24.

Matilde Gioli

Annie Vivanti¹⁰⁷⁶ objavila je jednu pjesmu u *Prosvjeti*, u prijevodu M. Ostojića, pod nazivom *Aut – aut*,¹⁰⁷⁷ te jednu u *Iskri 1891 – 1894* pod nazivom *Virgo*,¹⁰⁷⁸ iako se prava vrijednost njezina djela iščitava iz proze koju je počela pisati najprije na engleskom, a zatim i na talijanskom jeziku. Odrasla između Italije, Mađarske, Engleske, Švicarske i Amerike, nije pripadala ni jednoj naciji i ni jednoj književnoj struji. Kako se priklonila Mussolinijevoj fašističkoj politici, a nacionalnošću nije pripadala isključivo jednom narodu, našla se u sukobu

¹⁰⁷⁴ 1849. – 1932.

¹⁰⁷⁵ *Prosvjeta*, god. VI., sv. 23., str. 728. –730, 752. –756.

¹⁰⁷⁶ Norwood, 7.4.1866. – Torino, 20.2.1942.

¹⁰⁷⁷ *Prosvjeta*, god. I., sv. 9., str. 206.

¹⁰⁷⁸ *Iskra 1891 – 1894*, god. II., sv. 19.–20, str. 159.

sama sa sobom, u sukobu između *predačkog nacionalnog identiteta* i političke odluke. Tu modernu i slobodnu ženu, vjesnicu novog doba, slomila je na koncu bol zbog gubitka kćeri, glazbenog čuda, koja je skončala samoubojstvom 1941. u Brightonu, što je opisala u romanu *I divoratori*. Građena na žestokim kontrastima (žarko sunce / noćni pomračaj; biesna bura / sivkasta, blijeda magla; vedro nebo / oluja nagla, pjesma *Aut – aut* ponovno je poziv na borbu za slobodu. Ona zahtijeva, ne miri se: „Daj slobodu bezgraničnu, cielu, / Tu slobodu hoću viek i svuda!” ponovno suprotstavljajući toj slobodi „lies”, „zemlje grudu” i „slomljena krila”. Ova ljubavna pjesma prerasta intimnu priču i govori o općenitoj snazi osjećaja, ovaj put proizišlih iz vatrene ženske ćudi, u kojoj vatra znači pročišćenje iskrenih osjećaja koji se ne zadovoljavaju polovičnošću, ni u čemu. U tom smislu ovaj je izbor priloga vatreni poziv na nemirenje s osrednjošću, bilo koje vrste, pa i političke.

U *Prosvjeti* se pojavljuje i ilustracija pod naslovom *Beatrika Cenci*¹⁰⁷⁹ kojoj je autor Guido Reni¹⁰⁸⁰, jedan od najvećih slikara s prijelaza iz šesnaestog u sedamnaesto stoljeće. Slika koja se ovdje pripisuje njemu, možda je rad njegove sljedbenice i učenice Elisabette Sirini, pokopane pokraj njega, a čuva se u Nacionalnoj galeriji stare umjetnosti u Palazzo Barberini u Rimu. Isti je lik inspirirao i Shelleyja za tragediju *The Cenci* napisanu 1819. u Rimu, Stendhala za pripovijetku uvrštenu u *Chroniques Italiennes* iz 1829., a bavio se njome i Francesco Domenico Guerrazzi u svojoj pripovijesti *Beatrice Cenci* iz 1854., Alexander Dumas Otac u *Les crimes célèbres* iz 1856. te Alfred Nobel u tragediji *Nemesis*¹⁰⁸¹ iz 1896. Ovaj tragični ženski lik s elementima kriminalističkog zapleta, incesta, ubojstva i surovosti, zaokupio je i skladatelja opere u tri čina, tršćanskoga kompozitora Giuseppea Rotte prema libretu Davida Rabena, koja je prvi put izvedena 14. veljače 1863. u Teatro Regio u Parmi. Vezano za ilustraciju, u istom broju na stranici 187., u rubrici *Uz opis naših slika*, autor upozorava na dramatičan i velom tajne obavijen napuljski „strašan slučaj u noći od 9. na 10. rujna 1598.” o kojem govore prethodno nabrojena djela koja Beatrice prikazuju kao „žrtvu na temelju toga što je njezin branitelj bio izmislio nebi li ju spasio, da je počinila umorstvo braneć se od otca, koji da je bio razbludan”, sa sigurnošću anulirajući literarnu faktografiju novostečenom povijesnom: „... dok

¹⁰⁷⁹*Prosvjeta*, god. IV., sv. 6., str. 169.

¹⁰⁸⁰ Bologna, 4. 11. 1575. – Bologna, 18. 8. 1642.

¹⁰⁸¹*Nemesis* je tragedija u četiri čina, napisana na engleskom, tiskana tek kad je Alfred Nobel već ležao na samrtnoj postelji. Nakon njegove smrti uništeno je cijelo izdanje djela koje se smatralo svetogrđem i skandalom, eksplozivnijim i od njegova dinamita. Ostala su bila samo tri primjeraka, a ponovno je objavljena tek u svibnju 2003.

najnovije povjestničko iztraživanje svih sudbenih spisa nije pokazalo, što je istina. ... Kako već spomenusmo, povijest je oborila tu priču.”

Slika 25.

Guido Reni (Bologna, 1579. – 1642.), *Beatrice Cenci*, zbirka Barberini, otkupila Država Italija 1934.

Ilustracija objavljena u *Prosvjeti*, god. IV., sv. 6., str. 169.

Ada Negri¹⁰⁸² zabilježena je i kao prva žena članica talijanske Akademije u koju je ušla 1940. godine, no to je imalo čvrste političke motive. Naime, još je u milanskom razdoblju, kada je ušla u Socijalističku stranku Italije, upoznala Benita Mussolinija i Annu Kuliscioff¹⁰⁸³ koju je nazivala *idealnom sestrom*. Ada Negri prima 1931. *Premio Mussolini*, nagradu za djelo, u vrijeme kada se Mussolini još koristi kontaktima iz svoga socijalističkog razdoblja. Svojim izrazito socijalnim temama, ali i neospornim talentom, ova je spisateljica bila prava osoba u

¹⁰⁸² Lodi, 3.2.1870.–Milano, 11.1.1945.

¹⁰⁸³ Anna Kulisciova, ruski Анна Кулишѐва, a pravim imenom Anna Moiseevna Rozenštejn (ruski Анна Моисеевна Розенштейн (Simferopolj, Ukrajina, 9.1.1855. – Milano, 29.12.1925.) bila je ruska revolucionarka, liječnica i anarhistkinja, među ključnim predstavnicima i utemeljiteljima talijanske Socijalističke stranke.

danom trenutku. Javlja se u našoj periodici gotovo isključivo poezijom: U *Iskri* (1891. –1894.) pjesmama *Nevicata* (*Snjegopad*),¹⁰⁸⁴ *Nebbie* (*Magle*)¹⁰⁸⁵ i *Notte* (*Noć*)¹⁰⁸⁶ u prijevodu J. Katalinića Jeretova, a u *Prosvjeti* pjesmama pod nazivom *Hai lavorato* (*Jesi l' rabotao?*),¹⁰⁸⁷ *Senza ritmo* (*Bez ritma. Gospodji Nice Turri*),¹⁰⁸⁸ *Fatalità* (*Dobar dan. Biedo*),¹⁰⁸⁹ *Tempeste* (*Poplava*),¹⁰⁹⁰ u prijevodu Mate Ostojića, te u prijevodu R. Katalinić Jeretova pjesmom *Cavallo arabo* (*Arapskom hatu*),¹⁰⁹¹ *L'Arrivo* (*Dolazak*)¹⁰⁹² i *La maestra* (*Učiteljica*).¹⁰⁹³ Dinko Sirovica preveo je pjesme *Amor novo* (*Nova ljubav*),¹⁰⁹⁴ *Sinite parvulos*¹⁰⁹⁵ i *No* (*Ne*).¹⁰⁹⁶ Adolf Makale za *Prosvjetu* je preveo pjesme *Esilio* (*Prisilni izgon*),¹⁰⁹⁷ *Bacio morto* (*Mrtvi cjelov*),¹⁰⁹⁸ *Zingaresca* (*Ciganska pjesma*)¹⁰⁹⁹ i *Oj, dodji*,¹¹⁰⁰ a Stjepan Ilić preveo je *Dragi san* (*iz Maternità*).¹¹⁰¹ U prijevodu Dinka Sirovice izlaze u *Nadi* pjesme *L'incendio della miniera* (*Požar u rudniku*)¹¹⁰² i *A Te, mamma* (*Tebi, majko!*)¹¹⁰³ dok u istom časopisu, ali u prijevodu Mate Ostojića, izlaze *Autopsia* (*Autopsija*)¹¹⁰⁴ i *Velikani*,¹¹⁰⁵ a u prijevodu N. Ostojića *Kob*¹¹⁰⁶. U *Iskri* 1891. – 1894. nalazimo i prikaz ove pjesnikinje iz pera M. V. Ivanova, a pod naslovom

¹⁰⁸⁴*Iskra*, god. II., sv. 17.–18., str. 140.

¹⁰⁸⁵*Iskra*, god. II., sv. 19.–20., str. 159.

¹⁰⁸⁶*Iskra*, god. III., sv. 11.–12., str. 94.

¹⁰⁸⁷*Prosvjeta*, god. I., sv. 35., str. 636.–637.

¹⁰⁸⁸*Prosvjeta*, god. IV., sv. 12., str. 378.–379.

¹⁰⁸⁹*Prosvjeta*, god. IV., sv. 18., str. 570.

¹⁰⁹⁰*Prosvjeta*, god. VIII., sv. 18., str. 570.

¹⁰⁹¹*Prosvjeta*, god. I., sv. 48., str. 842.

¹⁰⁹²*Prosvjeta*, god. V., sv. 3., str. 91.

¹⁰⁹³*Prosvjeta*, god. V., sv. 7., str. 215.

¹⁰⁹⁴*Prosvjeta*, god. VI., sv. 4., str. 134.

¹⁰⁹⁵*Prosvjeta*, god. IX., sv. 24., str. 748.

¹⁰⁹⁶*Prosvjeta*, god. X., sv. 9., str. 291.

¹⁰⁹⁷*Prosvjeta*, god. XIV., sv. 15., str. 487.

¹⁰⁹⁸*Prosvjeta*, god. XV., sv. 18., str. 563.

¹⁰⁹⁹*Prosvjeta*, god. XV., sv. 24., str. 763.

¹¹⁰⁰*Prosvjeta*, god. XVI., sv. 8., str. 251.

¹¹⁰¹*Prosvjeta*, god. XIII., sv. 7., str. 210.

¹¹⁰²*Nada*, god. III., sv. 11., str. 215.

¹¹⁰³*Nada*, god. III., sv. 15., str. 295.

¹¹⁰⁴*Nada*, god. II., sv. 11., str. 210.

¹¹⁰⁵*Nada*, god. II., sv. 12., str. 227.

¹¹⁰⁶*Nada*, god. II., sv. 12., str. 227.

Pjesme XX. vieka – Ada Negri “Fatalità”.¹¹⁰⁷ Još jedan prikaz njezine poezije u *Prosvjeti*¹¹⁰⁸ upućuje na „smjelost kojom odišu” te joj se osobito odaje priznanje zbog socijalnog osjećaja, „borbe za jadnike, za ponižene i potlačene”. No uskoro joj se i zamjera „da ne vidi iz tame izlaza”, „da je proletarka i nepravедna naprama višim staležom ... ali opet morala bi znati da nisu svi lopovi na zemlji” te buntovnost: „Njene pjesme imadu zbilja nešto burnoga u sebi, one pokazuju divlju, neobuzdanu ćud i ne lete ko slavulje po nizinah, već se znadu kano sokolić i uzpeti nebu pod oblake. To je pako kod žene svakako neobićan pojav. ... Da Negri jest pjesnikinja po milosti božjoj, ali bujicu neobuzdanih, retorićkih rijeći morati će ako ne posve ugušiti, svakako bar mnogo i mnogo obuzdati, jer to joj potamnjuje slavu.” Prelaženje iz ženskog – slabog registra u mušku – snažnu ulogu, koja joj se oćito zamjera, unatoć spomenutoj „borbi za nemoćne” koja je uvijek pohvalna i plemenita, osobito je vidljivo u pjesmi *Hai lavorato (Jesi l’ rabotao?)*:

„Jesi l’ rabotao? Muževnu li ikad / Bezsanicu kušo, pri ozbiljnu djelu / Bdijuć noćju svom? / Kojoj vjeri dosle ti posveti smjelu / Svoju mladost bujnu, kom li stiegu, kom? / Al ti šutiš? ... Idi! Plandovanju svom se, / Zlatno tele, vrati, pa lagodne slasti / Ti obnovi sve! / K bludnicam se vrni, k plesovom i k lasti, / Moje srce nije na prodaju, ne!”¹¹⁰⁹

Evelina Cattermole,¹¹¹⁰ sujeta žena koja je bila kadra izmijeniti godinu svoga rođenja pomaknuvši je za desetljeće unatrag te koja je već rođenjem kao kć i Talijanke i anglosaksonskoga konzula u Cannesu, pripadala internacionalnom miljeu, isprva je bila u krugu neoromantićarskih pisaca. Da je svoj život poistovjetila s literaturom, vidi se po dubokom zaljubljanju u Eugeniya Mancinija zbog kojega je izdržala sukob s njegovom obitelji, po brojnim preljubnićkim skandalima u kojima je jedan od njezinih ljubavnika ubijen u dvoboju, a suprugova se ljubavnica otrovala, do skonćavanja od metka svoga posljednjeg ljubavnika. Takav nevjerojatan život uklapao se izvanredno u tada modernu sliku fatalne, pomalo bizantske junakinje. Pod pseudonimom Contessa Lara, pod kojim je 1883. godine objavila i svoju drugu knjigu *Versi*, javlja se u *Novom vieku* novelom u prijevodu I. Bulića pod nazivom *Krjeposna žena*.¹¹¹¹ Contessa Lara surađivala je s brojnim onodobnim ćasopisima,¹¹¹² na što ju je dijelom

¹¹⁰⁷ *Iskra*, god. II., sv. 17. – 18., str. 141. – 142.

¹¹⁰⁸ *Prosvjeta*, Negri Ada: Tempeste. Milano, fratelli Treves, g.II., sv. 3., str. 319.

¹¹⁰⁹ *Prosvjeta*, prijevod. M. Ostojić, str. 636.

¹¹¹⁰ Firenća, 26.10.1849. – Rim, 30.11.1896.

¹¹¹¹ *Novi viek*, god. II., sv. 5., str. 281.–284.

¹¹¹² Suradivala je s dnevnikom *Fieramosca* koji od 1881. izlazi u Firenci, ćasopisom *Nabab* urednika Enrica Panzacchija, *Pungolo della Domenica*, *Corriere del Mattino*, *Fanfulla della domenica*, *Tribuna illustrata* u kojoj

natjerala i novonastala teška ekonomska situacija u kojoj se zatekla nakon razvoda. Urednici većeg broja tih časopisa često i rado koristili su se skandaloznim spisateljčini životom u reklamne svrhe, dajući naslutiti pri izlasku kakvoga novog djela kako će čitatelji između redaka moći iščitati i nove pikanterije iz njezina života. U stvarnosti, međutim, ova je žena najčešće obrađivala temu koja ju je najviše privlačila, a bila je to tema obitelji kao mjestu mira i sklada. Svakako je tu i tema potrage za ljubavlju koja nije lišena senzualnosti, ali uvijek je riječ o ljubavi kao stabilnoj i čvrstoj vezi. Osim ove teme, preko koje iščitavamo tradicionalnu potrebu za smirajem uz jednu osobu, životnog pratioca, javlja se i druga, tema bijega i udaljavanja od svijeta u potrazi za mirom, u skladu s romantičarskim i novoromantičarskim zahtjevima poetike, izlazeći iz verističkoga kruga u kojem se također nalazila i uranjajući u novi val nazvan dekadansom kraja stoljeća. Katkad se taj bijeg doima kao odlazak u smrt, odlazak s ovog svijeta, ali češće kao odlazak iz gradske vreve i udaljavanje od mondenih zbivanja sklanjajući se na osamljena mjesta.

je imala stalnu rubriku *Cronaca femminile*, *Corriere di Roma* koju su uređivali Mattilde Serao i Adoardo Scarfoglio, časopisom *Caffaro* iz Genove, *Fracassa*, *Margherita* i *Illustrazione italiana* urednika Trevesa.

Slika br. 25.

Contessa Lara – Evelina Cattermole

U *Novom vieku* u kojem izlazi njezina *Kreposna žena*, u rubrici *Listak* pojavljuje se i oštra kritika zbirke pjesama *Nuove intime*¹¹¹³ Adelaide Bernardini¹¹¹⁴ zamjerajući joj “nedostatak majstorluka” koja joj osigurava publiku od samo jedne do dvije osobe. Gole emocije bez tehničke bravure, dakle, ne dopiru do čitateljskih srca, ne zadobivaju publiku, a kritičar joj zamjera čak i nedostatak osnovne pismenosti:

¹¹¹³ Catania, 1898.

¹¹¹⁴ Adelaide Bernardini, udana Capuana (Narni, 1872. ili 1876.– 1944.).

„Čula je, siromašica, da se po Italiji, a i drugdje, pjevaju slavospjevi gdjama Tartufari¹¹¹⁵, Brunamonti¹¹¹⁶, Ristori¹¹¹⁷, Negri, Vivanti, itd. pa se i ona zaželila slave. A zašto ne? Ta i ona ima dugu kosu poput nje Zašto bar nije prvo proučila tal. jezik i tal. slovnice?”¹¹¹⁸

Ova oštra kritika u skladu je i s onodobnim kritičarem iz Palerma Francescom Biondolillom koji je smatrao kako to „mediokritetsko pjesništvo” ne bi nikada ni ugledalo svjetlo dana da nije bilo biografskog detalja: spisateljčina susreta s Luigijem Capuanom, kojeg je zainteresirala vijest u novinama o njezinu pokušaju samoubojstva zbog nesretne ljubavi, zbog čega ju je bio potražio te se vezao za ovu četrdesetak godina mlađu ženu. Njezini su tekstovi objavljeni u brojnim talijanskim časopisima, a je li se to događalo samo zbog slavnog muža ili i zbog kvalitete tekstova, hrvatski čitatelj nije mogao zaključiti, jer njezinih tekstova nema na stranicama naše periodike.

„Tako zapjevala i evo već tiskala prvu zbirku pjesama. To je baš najgore. Aferim joj, što je pokušala; ali za boga, čemu proslijediti? Nije li mogla odma dokučiti, da za nju nije pero, ili ne barem gusle javorove ...”¹¹¹⁹ Narodni duh otkriven metaforom *gusala javorovih* namjesto pojma *poezije* suprotstavio se nepoćudnoj biografiji ostavljene djevojke koja polazi za starijeg muškarca, a kritičar se nepovjerenje nije potrudio potkrijepiti ni citatima, ni pozivanjem na strane autoritete.

U drugom godištu, u rubrici Italija, a potpisano inicijalom O., autor govori o melodrami iz crnogorskog života *Milica* („talijanci pišu: *Militza*”, osvrće se autor i na grafiju, rabeći malo slovo pri označavanju nacionalnosti) koju je napisao i uglazbio M. Anzoletti.¹¹²⁰ Autor se ne osvrće na glazbu, na kvalitetu teksta, ne donosi glazbene kritike, već bjesni „zbog nepoznavanja crnogorske žene, one vatrene rodoljupke, koja je plamtećih očiju i ponosna čela, kadra da za dom svoj podnese i najveću žrtvu, pa bilo to i žrtvu srca.” Ovdje je ponos žene zapravo ponos cijele nacije kojeg junakinja brani i skončavši život po potrebi, „jer bolje pošteno umrijeti nego sramotno živjeti.” U tom smislu, a smisao je idealizacija nacionalnog morala na uštrb stvarne kvalitete umjetničkog djela, odnosno, primarna je rodoljubna i odgojna funkcija nauštrb

¹¹¹⁵Clarice Gouzy, udana Tartufari (Rim, 14.2. 1868. – Bagnore, 3. 9. 1933.).

¹¹¹⁶ Maria Alinda Bonacci Brunamonti (Perugia, 21.8.1841. – Perugia, 1903.).

¹¹¹⁷ Adelaide Ristori (Cividale del Friuli, 29.1.1822. – Rim, 9.10.1906.), velika talijanska glumica svjetskog glasa, napisala *Ricordi* i *Studi artistici*.

¹¹¹⁸*Novi vjek*, god. III., sv. 4., str. 639.

¹¹¹⁹ Ibid.

¹¹²⁰ Marco Anzoletti (Trento, 4.4.1867. – 23.1.1929.)

estetske, autor ovog malog i emocijama nabijenog osvrta preporučuje operu u jednom činu, također iz crnogorskog života, Gianettijevu¹¹²¹ *Milenu*, koja se u Napulju izvodila tada s prilično velikim uspjehom. Preporučuje ju po istom ključu, jer: „Tu je crnogorka pravo čedo svojih kršnih brda: ljubi strastveno, ali pošteno, odbija sramotnu ponudu spasa svomu dragomu uz nepošten uvjet, u zgodan čas plane kao zvijer, uzme pušku i puca ... Promaši, i pada žrtvom razbojnika. Umire, ali umire kao crnogorka!”

Liku žene – rodoljubne moralne vertikale iz spomenutog osvrta, u osvrstu na roman *La vergine* (*Djeвица*, Torino, 1897.) koji je napisala Luigia Capacci-Zarlatti, autor sinoptički sučeljuje Marinu, kći staroga plemenitaša Varalte koji ju je silom htio udati za milijunaša Risija dell'Erema, tipičnog škrcu moliereovski ocrtanog, k tome još bludna i nevjerna. Nesretna Marina koja sve ipak strpljivo podnosi, u duši ostaje nevina, pa kada joj u trenutku iskrenog zaljublivanja u nekog Giorgia, pri čemu joj se omakne jedan jedini cjelov, umjesto na urečeni sastanak s njime, mučena grižnjom savjesti, skače u rijeku. „Eh, dobro je”, kaže autor osvrta, „bolje skok, nego pad. Nu je li bila potreba da se Marina skonča? Zašto uvijek to blaženo samoubojstvo? Zar se je ćutila toliko slabom?” Dakle, ni smrt nije dovoljna. Taj „*deus ex machina*”, samoubojstvo kao presijecanje čvora i već (očito) otrcan rasplet, autora osvrta nimalo ne zadovoljava, a još mu više smeta nedovoljna čvrstoća karaktera junakinje. Ona, dakle, ne može biti uzorom. Autorica je, kako je vidljivo dalje, željela prikazati ženu visokog staleža, na što autor ovaj put duhovito dodaje u zaključku: „Nebi bilo zlo, kad bi sve bile Marinina kalupa; nu mi, manja kasta, uza svu pokvarenost današnjega vieka, imamo žena, koje u onom slučaju nebi ni skakale u vodu, ni pale u kaljužu.”

Pod pseudonimom Térésah „krije se još jedna talijanska autorica“, kako pretpostavlja autor osvrta na zbirku pjesama *Il campo delle Ortiche* (Milano, 1897.). Danas znamo da je riječ o Corinni Teresi Ubertis,¹¹²² supruzi novinara i političkog djelatnika E. M. Graya. Naslov koji bi trebao biti metaforom čemera na ovome svijetu (*Polje kopriva*) dao bi naslutiti zbir dosadnih jadikovki, no kritičar ovu autoricu uspoređuje s kvalitetnom pjesnikinjinom Tartufari već objavljivanom u *Novom vieku*, jer „zna i plakati, i uzdisati, i uzdignuti k nebu oči, pune nade i mira. Zna iz tuge izbiti najsvetiju utjehu, zna u nesreći oboružati se srčanošću”, a to je ono što se traži i u književnosti i u stvarnom životu. To prepletanje literature i njezine svrhovitosti

¹¹²¹ Giovanni Gianietti (1869. – 1934.)

¹¹²² Frassineto-Po, 1877. – Rim, 1964. Objavila je brojne zbirke pjesama (*Il libro di Titania*, 1908; *Il cuore e il destino*, 1910. itd.) i novela (*Pare un sogno*, 1902.; *Il corpo e l'ombra*, 1910.) te nekoliko romana.

zajednička je karakteristika gotovo svih osvrtâ u ovom časopisu, odnosno temeljna karakteristika razdoblja u kojem izlazi.

U istom broju¹¹²³ bit će riječi o još jednoj autorici. Eva de Vincentiis objavljuje roman *Nella mala vita* (Roma, 1897.), koju autor karakterizira kao „smjesu pretjeranog realizma, verizma i pesimizma”, opisujući život po putovima i bludištima, najgoru i najpokvareniju stranu čovječanstva. Zahtjev „za zdravim i pronicavim okom, vještim perom i etičkom krepkoćom” ovdje prema mišljenju autora osvrtâ ipak nije zadovoljen. Što radi ova autorica s tematikom koju kao žena nije mogla niti smjela doista upoznati, nije mogla iskusiti? Njezina dakle želja za oponašanjem Zole nije urodila kvalitetnim plodom, pa tako usprkos izvrsnim kritikama u vlastitoj zemlji, u *Novom vieku* uz vijest o knjizi, dobiva – pokudu.

Zanimanje za taj zanimljivi ženski svijet koji ulazi bučno i brojčano zamjetljivo u talijansku literaturu nastavlja se na stranicama časopisa: vijest o djelu *Femminismo o Terzo sesso* (Venezia, 1897.) autora Luigija Ficherta¹¹²⁴ koji apsolutno emancipirane žene naziva „trećim spolom” i u svojoj ih kratkoj knjižici od 57 stranica napada i izruguje oštrom satikom u stihovima, naš hrvatski kritičar stavlja u okvir literarno bezvrijednog, ali socijalno zanimljivog djelca. U smislu socijalne kritike napisan je i osvrt na djelo *La madre delinquente* (Roma, 1897.) Vincenza Mellusija u kojem autor psihološkim i fiziološkim istraživanjima zaključuje kako svaka majka (personificirana ljubav, nježnost i požrtvovnost) koja umori svoje čedo, ne može biti odgovorna za svoj zločin, ma koji mu bio uzrok, te dokazuje da je svaka čedomorka u trenutku počinjenja zločina u abnormalnom duševnom stanju, što se lako može iščitati iz njezine gestikulacije, mimike i slično. Zavedene djevojke koje zbog sramote počinjaju zločin, najčešći su slučaj čedomorki, „jer valjda i ne ćute za nezakonito čedo one ljubavi, koja oplemenjuje zakonitu majku”. Ovo psihološko opravdanje temeljeno na društvenoj situaciji, donekle „nategnuto”, ali za ono vrijeme napredno, zaključuje još jednim nenadanim korakom naprijed: „Autor nije protivan kazni, ali se ljuti – a ima i pravo – što većim dijelom zavodnici, oni koji su uzrok nesreći, iskvarenosti i zločinu, ostaju za uvijek nekažnjeni, ili dobiju kakvu malu lekciju, pa se k tomu još koče pred iskvarenim društvom i uživaju glas svjetskih, modernih mladića! Žalibože, i kod nas je tako!”

¹¹²³*Novi viek*, god. II., br. 4., str. 256.

¹¹²⁴Luigi Fichert (Split, 1827. – Venecija, 1899.)

Jednako tako, autor osvrta na roman *Ci penseranno gli altri* (Trieste, 1898.) Emme Luzzatto,¹¹²⁵ koja objavljuje i pod pseudonimom Doris, vidi vrijednost prije svega u njegovoj moralnoj svrsi, ponajprije inzistiranju na dobrom odgoju, zatim plemenitosti srca i na koncu naobrazbi. Međutim: „Kad nema prvih, bolje da neima ni druge, jer je onda gotova nesreća.” Znanje se dakle može preokrenuti u opasnost, a prosvjetni napredak bez moralne čvrstoće prijetnja je napretku.

O Rini del Prado riječ je u vijestima iz Italije nekoliko puta – spominje se njezino djelo *Il trionfo dell'onore*, a zatim i zbirka od četiri novele *Charitas* (Trieste, 1898.) koja „ima zadatak uzbuditi u mladim srcima za rana kršćansku ljubav prama iskrnjemu”. Priznaje joj se i poboljšanje u formi i stilu, ali gorko zamjera nedostatak ljubavi prema hrvatstvu: „Dao Bog te se popravila u osjećajima i prama onoj grudi, na kojoj žive i koju ljubi, ali nažalost krivim patriotskim žarom.” Autorice se nastavljaju nizati u recima vijesti s one strane Jadrana: Cordelijina¹¹²⁶ knjiga za djecu *Nel regno delle Chimere* (Milano, 1898.) sastavljena od pet pripovjedaka (*I figli d'Eraldo, Il monte dei miracoli, Il principe nero, Le due principesse, Fior di gardenia*) pohvaljena je i s gledišta forme, i s gledišta stila, ali i s moralnoga gledišta. Povlači se paralela i s Jolandovim¹¹²⁷ *Nel paese delle Chimere* (Rocca, S.Casciano, 1898.) o autorovu gubljenju u svijetu sanja.

Racheli Botti-Binda u opsežnoj pjesničkoj zbirci od 201 stranice, *Nella vita e nel sogno* (Rocca S.Casciano, 1898.), uglavnom soneta („zvonjelica”), kritičar O. zamjera pretjerani pesimizam i melankoliju.

Grazia Deledda¹¹²⁸ je imala izrazito bogatu književnu produkciju. Svi su njezini prilozi izišli u *Prosvjeti*: u prijevodu Andrije Bortulina novela *Kad jug puše*,¹¹²⁹ u prijevodu potpisanom inicijalima M. D. novela *Sarra. La regina delle tenebre* (*Sarra. Crtica iz sardinskog života*)¹¹³⁰ te u prijevodu novele *Don Evèno. L'ospite* (*Don Evèno*, prevoditelj potpisan inicijalima M.G.).¹¹³¹ Njena djela izražavaju zanimanje za tradicionalnu kulturu, ali sardinijski ambijent u njima služi na koncu samo kao podloga za pravu psihološku analizu. I iako je naš Jakša Čedomil

¹¹²⁵ Emma Luzzato (Gorizia, 1854. – odvedena i umrla u nacističkom logoru).

¹¹²⁶ Virginia Tedeschi – Treves (Verona, 1855. – Milano, 1916.) pisala je pod pseudonimom Cordelia.

¹¹²⁷ Maria Majocchi Plattis (23.4.1864. – 8.8.1917) pisala je pod pseudonimom Jolanda.

¹¹²⁸ Nuoro, 1871. – Rim, 1936.

¹¹²⁹ *Prosvjeta*, god. XV., sv. 24., str. 753. – 754.

¹¹³⁰ *Prosvjeta*, god. XVIII., sv. 7., str. 211. – 212.

¹¹³¹ *Prosvjeta*, god. XVIII., sv. 17., str. 546. – 550.

na jednome mjestu proglašava spisateljicom bez vrijednosti,¹¹³² ona je 1926. dobila Nobelovu nagradu za književnost.

Slika 26.

Grazia Deledda

*Crtica Novo proljeće. Fantazija*¹¹³³ je objavljena u *Prosvjeti* u prijevodu Vladoje Brankova, a pod pseudonimom Luigi di San Giusto pod kojim se krije tršćanska novinarka i književnica Luisa Macina Gervasio.¹¹³⁴ Posezanje za pseudonimima već smo zapazili i na drugim primjerima, no u izmjenama imena i posezanju za pseudonimima kada je riječ o talijanskim književnicama odražavaju se njihova bojazan od reakcije društva, ali i njihovi ciljevi i ambicije, što je opravdano i romantičarskom ostavštinom i položajem žene u 19. stoljeću.

¹¹³² Navodi Roić, S. (1999.) u: *Introduzione allo studio della lingua, letteratura e cultura croata*, [a cura di] Petronio, F. F., Forum, Udine, str. 77

¹¹³³ *Prosvjeta*, god. VII., sv. 7., str. 218.

¹¹³⁴ 1872. – 1936.

Slika 27.

Luigia Gervasio – Luigi di San Giusto

U *Hrvatskoj omladini* objavljena su samo dva talijanistička priloga, od kojih je jedan novela Isabelle Scopoli Biasi¹¹³⁵ *Brat i sestra*¹¹³⁶ u prijevodu Ivana Širole. Ova je književnica bila ponajprije pjesnikinja, iako je pisala i romane te poučne pripovijetke za djecu, s temama izabranima na temelju dubokoga vjerskog uvjerenja.

Navedene spisateljice u svojim djelima zrcale vlastiti ženski svijet tog vremena. Iz ženske, ali izrazito moderne i feminističke perspektive, oslobođene inteligencije često neusporedivo hrabrije nego što je ona njihovih muških kolega, daju i minucioznu kritiku većine ženskog svijeta i njegovih jedinki. Sama Matilde Serao jednom je rekla: „Ove elegantne damice ne znaju da ih dobro poznajem od glave do pete, ne znaju da ću ih staviti u svoja djela; one nisu svjesne moje vrijednosti, moje snage...”

¹¹³⁵ Milano, 1810. – Verona, nakon 1870.

¹¹³⁶ *Hrvatska omladina*, god. I., sv. 2., str. 21. – 23., 38. – 40., 58. – 61.

Slika 28.

Matilde Serao

Malo se talijanskih književnica pojavljuje u našoj periodici, ali s obzirom na ukupnu zastupljenost talijanske književnosti, postotak je visok. Na primjeru *Prosvjete*, u kojoj je postotak talijanskih autora s obzirom na broj priloga (naslova) 1,7 %, talijanske autorice sa svoja 32 priloga predstavljaju 68,09 % talijanske kulture na njezinim stranicama. *Nada* će nam donijeti jedino Adu Negri, no sa svoja četiri priloga, njezino će „žensko pismo“ odnijeti 10,64 % u rubrici talijanskih autora, a u *Iskri* s 2,6 % talijanskih autora, autoricama Negri i Vivanti pripast će zavidnih 8,51 % na temelju njihova 4 priloga. U *Hrvatskoj omladini*, *Mladost*, *Hrvatskoj*, *Novom vieku* i *Životu*, u kojima se autorice pojavljuju sa samo jednim prilogom, taj se postotak smanjuje na 2, 13 % u svakom časopisu.¹¹³⁷

Izbor autorica ponuđen u prilogima istovjetan je ne samo autoricama čija su djela tada najviše objavljivana u njihovoj domovini Italiji, već i na internacionalnoj sceni, a uočavamo i praćenje drugih autorica koje se, iako ne pojavljujući se prilogima u prijevodu, ipak spominju. Ključ je izbora dakle prije svega popularnost, a zatim i forma kojom su zastupljene, a koja se filtrira

¹¹³⁷Vidjeti tablicu 1.

prema ključu časopisa kao medija koji privilegira kraću formu (pjesma i novela), aktualnost (tekstovi koji se tematski i stilski podudaraju i uklapaju u program časopisa) te „emotivni transfer” i identifikaciju čitatelja i autora, moguć ponajprije putem lirске pjesme. Poezija se „često odbacuje kao najmanje politična, odveć apstraktna i najmanje društveno angažirana od svih književnih rodova”, kako ističe bosanskohercegovački teoretičar Damir Arsenijević u tekstu *Bosna pharmakos – ka političkoj kritici kulture*,¹¹³⁸ a napominje Darija Žilić u svom tekstu *Poezija kao emancipatorski diskurs*.¹¹³⁹ U tom osvrtu o suvremenoj poeziji u nas, poeziji koja je na rubu društva, samim time što nije komercijalna, a komercijaliziranost i potrošnja općenito osnovne su odrednice današnjeg vremena, lako je povući paralele s poezijom talijanskih književnica. Marginalizacija je dvostruka, odnosno, dvorazinska. Na prvoj razini govorimo o neizvornim, prijevodnim tekstovima, odabranim iz nekog razloga (koji nije uvijek kvaliteta) i prerađenim iz nekog razloga (koji nije uvijek umjetnička interpretacija), dakle o tekstovima na kojima je „netko drugi radio”. Na drugoj razini iščitavamo „žensko pismo” shvaćeno kako ga predstavlja A. Zlatar: „U praksi je prihvaćeniji pojam *ženskog pisma* nastao u okrilju francuske feminističke kritike književnosti sedamdesetih godina (H. Cixous, L. Irigaray) i danas se, posebice u novinskoj kritici, upotrebljava kao opći nazivnik za autorice koje se bave već tradicionalno poimanim ženskim temama. U hrvatskoj znanosti o književnosti taj termin prva upotrebljava Ingrid Šafranek (u analizi djela M. Duras), inzistirajući na tri razine prepoznavanja različitosti ženskog pisma: spolna i kulturalna, tematska različitost, različitost teksta/diskursa, koje se moraju susresti u tekstu da bismo ga mogli odrediti kao žensko pismo.”¹¹⁴⁰ Za razliku od citirane interpretacije, A. Zlatar osim tematskog određenja, promatra i specifično, drukčije pisanje žene pjesnika i specifičnu „političnost” njihovih tekstova.¹¹⁴¹

¹¹³⁸Arsenijević, D. (2007.), *Bosna pharmakos – ka političkoj kritici kulture*, Sarajevske sveske, br. 15.– 16.

¹¹³⁹„Naime, nerijetko se ističe kako poezija služi nekim uzvišenim ciljevima, kako je odvojena od povijesnih rasprava, i da je posljednje uporište transcencije i estetike. No kada poezija ulazi u svijet, ona ulazi u politički prostor, koji je i ideološki i povijestan. Poezija sudjeluje u dijalogu koji se odvija u društvu, obraća se društvu i ideološki je eksplicitna. Teoretičar Alasdair Macintyre ističe kako pjesma može i sama biti teorija, odnosno da može predstavljati najadekvatniji izraz konkretne teorijske tvrdnje, te ga stoga zanima što poezija može reći o politici, a to je eksplicirao na primjeru Yeatsove poezije (tekst „Poetry as political philosophy: notes on Burk and Yeats“, u zborniku *Ethics and Politics* (New York: Cambridge University Press, 2006.),” Žilić, D., *Poezija kao emancipatorski diskurs*, Agon, Internet časopis posvećen suvremenoj poeziji, br.6., siječanj-veljača 2010., www.agoncasopis.com

¹¹⁴⁰Zlatar, A. *Predfeminizam, feminizam i postfeminizam u hrvatskoj književnosti*, Zagrebačka slavistička škola, http://www.hrvatskiplus.org/index.php?option=com_content&view=article&id=54%3Aazlatar-predfeminizam&catid=35%3Aaraprave-koncepti&Itemid=55

¹¹⁴¹Vidi: *ibid.*

Poezija će se javiti dakle kao svjestan izbor dodatne marginalizacije, namjerno smještanje ženskog pisma u svijet emocija, naspram muškog svijeta intelekta; svijet moralno /amoralnog, primarno etičkog, naspram muškog svijeta primarno karakternog i političnog.

U *Hrvatskoj vili*¹¹⁴² iz 1882. godine u zabilješci pod naslovom *K emancipaciji žena* daju se podaci da je na „curiškom” (sveučilištu u Zürichu) bilo 1872. godine „do 112 dobrovoljnih slušateljka”, a među njima najviše Ruskinja, a od te se godine broj nastavio smanjivati te 1881. dosegao samo 31 studenticu, od kojih 20 na medicinskom, 10 na filozofskom fakultetu i jedna na kemiji. Do te godine diplomiralo ih je 30, od kojih 23 na medicini, a preostalih sedam na filozofiji. Donosi informaciju i da je 5 slušateljica u Parizu diplomiralo medicinu. U Hrvatsku je pak dozvola za redoviti studij za djevojke stigla carskim rješenjem vladinu Odjelu za bogoštovlje i nastavu 29. kolovoza 1901., na temelju kojeg je vlada izdala i naredbu o upisu djevojaka na Mudroslovni fakultet 9. rujna 1901. i od tada su one koje su s uspjehom položile tzv. ispit zrelosti (maturu), mogle nastaviti svoje obrazovanje i na visokoškolskoj razini.¹¹⁴³

O Ruskinjama govori i De Gubernatis u poglavlju *Žene* teksta *Dvie tri o modernoj Rusiji* (iz djela *La Russia contemporanea*)¹¹⁴⁴ iz 1877. godine u prijevodu K. Mohovića. Tvrdi da u Rusiji predstavljaju jaki spol te da je u njih lakše naći onu snagu koja se često uzalud traži u muškaraca te da se dva spola koja se u drugih toliko razlikuju, u Rusiji izjednačuju: Ruskinja je slobodna upraviteljica svojih dobara, ima slobodan prisup različitim častima te uživa veliku slobodu u ponašanju, govoru i sl. Ruskinja, prema De Gubernatisu „ne pozna toliko sentimentalizma kao

¹¹⁴²*Hrvatska vila*, God. I, sv.XII, str.231.

¹¹⁴³ „... u listopadu 1901, upisane su prve redovite studentice na Mudroslovni (Filozofski) fakultet Zagrebačkog sveučilišta. To su ujedno i prve studentice Zagrebačkog sveučilišta, kao i prve studentice u Hrvatskoj općenito, jer je tad na jedinom hrvatskom sveučilištu, onom u Zagrebu, jedino na Mudroslovnom fakultetu bilo omogućeno studiranje djevojkama. Tek 1918. pristup svojim predavanjima omogućilo je i još nekoliko fakulteta Zagrebačkog sveučilišta: Pravni, Medicinski i Gospodarsko-Šumarski. Izvanredne studentice, doduše, studirale su na tom fakultetu još i prije, od 1895, ali treba znati da se tadašnji karakter izvanrednog studija uvelike razlikovao od današnjeg i nije omogućavao stjecanje diplome, nego tek slušanje kolegija iz određenih predmeta. Da bi se bolje mogla shvatiti važnost te naredbe, potrebno je spomenuti i opću atmosferu u vezi sa ženskim obrazovanjem u Hrvatskoj u to doba. Pitanje visokoškolskog obrazovanja za žene otvara se u razdoblju kada su sve okosnice građanskog društva u Hrvatskoj bile već čvrsto formirane i kada su mnoge društvene promjene uvjetovale i promjenu tradicionalne uloge žene. Različita mišljenja u vezi s tim pitanjem najbolje se mogu pratiti u stručnim časopisima tog doba, ali i u dnevnom tisku. Tradicionalizam društva, koji je na razne načine nastojao pokazati ženi gdje joj je mjesto, išao je toliko daleko da su čak i sveučilišni profesori uglednih stranih sveučilišta nastojali dokazati da sposobnosti djevojaka i njihovih muških kolega nisu jednake, a kao jedan od argumenta zašto se djevojke ne bi smjele pustiti na fakultetska predavanja navodilo se čak i to kako bi "prisutnost mnogih liepih i mladih djevojkah u sveučilišnim dvoranama mogla raztresti studente" što bi štetilo disciplini i znanstvenoj razini predavanja.“ Luetić, T. (2001.), *Hrvatska revija* 3.– 4.

¹¹⁴⁴*Hrvatska vila*, god. I., sv.VIII., str. 167.

Njemica, nije ukočena kao Englezkinja, nije dražestna kao Francezkinja, a ni živahna kao Talijanka; u sebi imade više strasti, idealnog zanosa i naravnosti od svih ostalih“.

U četvrtom godištu *Hrvatske vile* u članku *Žene spisateljice* navode se podaci prema popisu stanovništva iz 1881. u Francuskoj, kako 1300 žena piše romane, 400 ih prevodi sa stranih jezika, a 3000 pjesnikinja tiska svoja djela pod pravim imenom, dok 100 piše o različitim stvarima. Autor članka upozorava na to da brojevi nisu realni jer u njima nema žena koje pišu o modi, kućanstvu, kuharstvu, lijepom ponašanju te onog najvažnijeg – nema podataka o tome koje žene kao feljtonistkinje pišu i objavljuju, ali ne pod pravim imenom već pod muškim pseudonimom. Isključuje iz tog „niza anonimnih“ gđu Adams („Žilijetu Lamber – tako se čita njeno pravo ime“) koja uređuje časopis *Novelle Revue*.

U interkulturalnoj recepciji Hrvatice/Talijanke/strankinje, simptomatičan je ulomak iz *Naše gore lista* pod naslovom *Englezkinje*: „Ovaj primjer navedesmo zato, da dokažemo, koji su sjegurne i postojane Englezkinje i pred istim kraljevskim prestoljem. Indi samo ona gospodja može ljubiti i častiti, koja nješto do sebe drži. Zato nije ništa osobita, ako je Englez spjevao prvu i jedinu žalobnu igru ljubavi Romeo i Julija. Julija Capulet imenom je Talijanka, ali glede bitnosti počam od prvoga: ‘Tko je tamo gospodin?’ pa do posljednjega: ‘Daj da umrem! Nije Talijanka već kći Albionova.’“¹¹⁴⁵ Ovaj će ulomak o usporedbi jačine karaktera ipak valjati staviti i u politički kontekst *Naše gore lista* koji će, boreći se za jedinstvo Hrvatske i protiv ilirske ideje jednako štetne kako po Hrvate, tako i po Srbe, biti osobito svjestan talijanskih pretenzija pa stoga podcrtava jačinu karaktera, ovaj put Engleskinja, ali dajući tako potporu Hrvatima koje valja da budu jače i traže uzore u tim jačim karakterima, koji dakako nisu talijanski.

Suprotno takvu stavu, u *Hrvatskoj vili* mlada će se Talijanka pojaviti kao prava snaga karaktera, koja će za ljubav prema domovini pregorjeti vlastitu ljubav. Izvorni češki tekst, *Izdajica* s podnaslovom *Sličica iz bojeva Italije za slobodu* J. Klecande,¹¹⁴⁶ pojavljuje se u Stevićevu prijevodu. Posrijedi je idilično pripovijedanje o liku po imenu Pietro koji peca i voli lik po imenu Angioletta koja mu se obećava ako uspije zaraditi za zajednički život („Još četiri stotine lira, pa sam tvoja, guknu Angioletta. Još četiri stotine, ...“) na pozornici rijeke kojom Pietro prevozi poznatog revolucionara i rodoljuba u bijegu, a pretvara se u „rijeku smrti“ jer zbog ljubavi prema Angioletti, u ludoj želji za brzom zaradom postaje ubojica („Oh traditor! Traditor

¹¹⁴⁵*Naše gore list*, god. II., sv.9., str. 69.

¹¹⁴⁶*Hrvatska vila*, god. III., sv. 2, br. 27. – 32.

della patria!“ zahroptiše mu usta“). Promjena u postupcima lika psihološki je uvjetovana (ljubav i strast), pa i sociološki (početak novog života za koji nema materijalne sigurnosti), a sučeljava se narav lika prije prijevoza rijekom („Drugih su ribara bili čunjevi crni, samo je on namazao svoj crvenimi i bielimi prugami, veleći, da je to s bojom jezera talijanska trobojnica.“) s reakcijom ljudi kada pronalaze čamac s mrtvim Pietrovim tijelom (“Proklet bio izdajica! Zavapi starac šajkaš. Ubio je brata za kesicu zlata! A Petar? Mrtav? Mrtac! Valjda mu je već sudio Bog.“) U svemu tome, putem lika strastvene Talijanke Angiolette, progovara prije svega prava rodoljupka: „I bolje je tako! Potvrdi krepkim glasom Angioletta, i okrene se kući. Traditor della patria, šaptahu joj usne, ali njeno oko je bilo suho.“

Literarna „prethodnica“ Dragojle Jarnević može se, kako sugerira A. Zlatar, „pronaći u pola stoljeća ranijoj europskoj literaturi, gdje se formiraju žanrovi dnevnika ‘palih žena’, koji predstavljaju književne skandale građanskoga društva. Posrnule žene nižega građanskog staleža opisuju procese ekonomske i seksualne ‘viktimizacije’ kojoj su bile podvrgnute. One se ne zadovoljavaju izjednačavanjem s muškarcima na ‘duhovnoj razini’, ako takvo izjednačavanje pretpostavlja potiskivanje spolnosti i seksualnosti. Skandalozan događaj u građanskom društvu toga doba jest izvanbračni seks, dakako, koji se pretvara u *skandal objavljivanja teksta*. Javna je sablazan sve ono što prelazi granice privatnoga, u doslovnom smislu te riječi, onoga što je ‘lišeno’ javne dimenzije.”¹¹⁴⁷

Osvrti na koje nailazimo glede talijanskih spisateljica potvrdit će ovu tezu, s rijetkim iznimkama, već navedenim, gdje im se staje u obranu i razlučuje privatan život od literarne vrijednosti. Diskurs seksualnosti bit će reklamni mamac za publiku, ali eksplicitno će se uvijek kritizirati, gdje god se bude moglo, društveno neprihvatljivo ponašanje, te će se za objavljivanje izabirati poezija u kojoj je žensko “pravi muž” glede čvrstoće karaktera, kako je Zagorku bio nazvao Fran Supilo pošto je čuo da je odbila posao u mađarskom listu *Pester Lloyd* ili pak edukativni i optimistički tekstovi iz kojih isijava majčinska toplina i beskrajna emocionalnost.

U kontekstu položaja žene u društvu te stava *Hrvatske vile* prema tom problemu, znakovit je osvrt na problem braka kako ga vidi G. Borelli „u najnovijem djelu” *Infanticidio e Matrimonio*¹¹⁴⁸. Govoreći o društvenom ustroju, usredotočuje se na ženidbu jer obitelj smatra temeljem društva. Glede ženidbe, smatra da svi zakoni, ideje i predrasude ukorijenjeni u društvu

¹¹⁴⁷Zlatar, A., *Predfeminizam, feminizam i postfeminizam u hrvatskoj književnosti*, Zagrebačka slavistička škola, http://www.hrvatskiplus.org/index.php?option=com_content&view=article&id=54%3Aazlatar-predfeminizam&catid=35%3Aaraprave-koncepti&Itemid=55

¹¹⁴⁸*Hrvatska vila*, god. III., sv. 35., br. 33., str. 527.

zahtijevaju radikalnu reformaciju, a zatim govori o problemu čedomorstva. Pisac osvrta poziva zakonodavce i pravnike da svrate pozornost na njegovo djelo.

Žena se na početku stoljeća javlja kao majka, a dom mjesto u kojem se nastavlja tradicija. Žena je čuvarica njegova ognjišta, i tako se kako u Hrvatskoj, tako i u Italiji, ova dva simbola, simbol žene i simbol doma, ujedinjuju u jednom dugom razdoblju. Njezin je društveni položaj formalno marginalan, no u našem obrnutom svijetu u kojem je službeni jezik jedno, a glas uredništava koji se obraća narodu i hrvatskoj ženi drugo, upravo je ženi povjeren zadatak da govori vlastitim, a ne tuđinskim jezikom i da ga prenese djeci. Upravo ženi, i preko nje njezinoj obitelji, obraća se većina časopisa „za zabavu i pouku”, kako u vlastitom programu izriču. Žena je često identificirana s domovinom pa je vidimo kao personifikaciju Italije na Hayesovoj slici *Italija 1848*,¹¹⁴⁹ Starčević u petrarkističkom tonu obraća se ženi domovini stihovima objavljenima kao moto u *Danici*,¹¹⁵⁰ Josip Eugen Tomić društveno-povijesnim romanom *Melita* u kojem je glavni lik žena, daje nesmiljenu kritiku hrvatskog plemstva i naviješta novo doba nakon propadanja aristokracije, a Matoš će kasnije, u razdoblju kojim se ovdje ne bavimo, ali želimo istaknuti kontinuitet pojavljivanja simbola, napisati svoju *1909.* i *Serenadu*, pjesme u kojima je žena uvijek domovina. Bijeg od doma, suprotstavljanje roditeljima, starijima, prijetnja je nacionalnom identitetu, ako ne nacionalnom hrvatskom, a ono sveslavenskom. Možda su zbog toga tako žestoki bili sukobi između starih i mladih, otpori novim nadolazećim strujama, strujama kojima se predbacivala zagađenost bjelosvjetskim spleenom ili anarhijom. Ta žena domovina dolaskom novog vremena oslobodit će se, kao i njezina zemlja, njezini će se zadaci promijeniti.

U osnovi su časopisi 19. stoljeća za zabavu i pouku, kako ih se već većina legitimira svojim podnaslovom. Ujedno je to i osobna karta tipa kulture unutar koje se gradio ne samo pojam književnosti već i ostalih disciplina. Kako je bit novina njihova ažurnost i aktualnost,¹¹⁵¹ slika suvremenosti koju ostavljaju kulturne rubrike naših tiskovnih medija izravna je slika hrvatske percepcije talijanske kulture razdoblja. Bilo je logično pretpostaviti, a tako se i pokazalo, da se nakon *Slovinca* mijenja donekle tematika priloga, mijenja im se žanr, a javljaju se i novi,

¹¹⁴⁹ Slika se pojavljuje i pod imenom *Meditazione*.

¹¹⁵⁰ Sunce moje ti s' jedina,/ koje bitje moje grije,/ Bez tebe je sunce tmina,/ Dan je noć, kad tebe nije.; objavljeno 28. lipnja 1845.; preuzeto iz Brešić, V. (2001.), *Teme novije hrvatske književnosti*, Zagreb, NZMH., str. 21.

¹¹⁵¹ Vidi: Brešić, V. (2005.), *Čitanje časopisa: uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća*, Zagreb,

Matica hrvatska.

moderniji autori, u skladu s novom literarnom i umjetničkom europskom strujom, novi dah otklona od čistog rodoljublja. S tim u skladu javljaju se, osobito u *Prosvjeti*, brojni prilozi ženskih autora, koji pak brojem i tematikom oslikavaju novonastali feministički val koji i u društveno-političkom smislu traži oslobođenje žene i njezino aktivno uključivanje u život društva.

Tlo Italije, osobito Rim i Milano, bili su sjecište putova žena iz cijelog svijeta, amazonki – prethodnica suvremenih intelektualki, koje su se na izvorištu antičke kulture došle napojiti za rađanje jedne nove i moderne kulture, a umjesto strijela i mačeva isukale pera i kistove. Uronjene u ljubav, neke od njih slijedeći muškarca svog života, a odričući se običajne sigurnosti svog vremena, pokazale su da je feminizam i oblik iskrenosti, a ne samo gole slobode.

Stvarna se smjena generacije amazonki i vestalki – čuvarica kućnog i nacionalnog ognjišta i identiteta, u našoj književnoj periodici nikada međutim nije dogodila. One su koegzistirale paralelno, katkad i u istoj osobi, katkad pod okriljem pseudonima, više ili manje, a uvijek prema potrebi, bivajući „pripuštene” u mušku spisateljsku družbu.¹¹⁵² Prevaga lirske forme u priložima talijanskih književnica, slijedom riječi E. Montalea prilikom primanja Nobelove nagrade o tome da „poezija čuva ono što progres uništava”, možda se tako može definirati svjesnim smještanjem u konzervativni prostor ženskog kao ponajprije emocionalnog, ali i ženskog kao ključno „održavajućeg i čuvajućeg”. Jednako tako nije slučajna niti Vukotinovićeva metafora književnosti kao „zapaljujuće haljine”, ženske odjeće u koju se lijepo daje odjenuti mnoga važna i korisna stvar.

¹¹⁵² O „ženskom pismu“ u 19. stoljeću, osobito o upotrebi pseudonima, vidjeti: Marina Protrka, *Stvaranje književnog kanona*, Zagreb.

XV. STATISTIČKA SLIKA ZASTUPLJENOSTI TALIJANSKIH PRILOGA I ŽANROVSKA DISTRIBUCIJA

Kako zorno prikazuju tablice u prilogu, okosnicu hrvatskog pogleda prema susjednoj kulturološkoj obali predstavljat će časopisi *Danica*, *Vijenac*, *Hrvatska vila* i *Prosvjeta*, s povremenim i manje ili više sporadičnim jačanjem ili smanjivanjem zanimanja u ostalim časopisima. Oni pokrivaju čitavo devetnaesto stoljeće kojim se ovaj rad bavi, tj. pokazuju kontinuitet zanimanja za talijansku kulturu, sa svojim najvišim točkama te krivuljama jačanja i slabljenja.

U žanrovskom smislu, globalno gledajući,¹¹⁵³ teško je ustvrditi neko konkretno priklanjanje talijanskoj modi ili uvođenju noviteta, ali je vrlo lako ustvrditi pažljivo praćenje svih kulturnih događaja u susjednoj zemlji. Tako se npr. glede vrste priloga talijanskih autora, te vrste logično podudaraju s epohom u kojoj određeni časopis izlazi, pa će tako prevlast od 22 novele u *Vijencu*, broj od 9 pjesama naspram 14 novela u *Hrvatskoj vili* te 32 novele i 51 pjesme u *Prosvjeti* biti posve u skladu s interesom razdoblja za određenu književnu vrstu, odnosno realizacije poetike određenog stila u njoj.

U skupini časopisa s juga Hrvatske (*Zora dalmatinska*, *Dubrovnik*, riječki *Neven*, *Slovinac*) ne pokazuje se veće zanimanje za talijansku kulturu od onih s kontinentalne strane, što je također bio pretpostavljeni rezultat znamo li da je samo u prvoj polovici 19. stoljeća iz dalmatinskih tiskara izišlo više od 500 publikacija na talijanskom jeziku, a tek sedamdesetak na hrvatskom, koje su pak bile uglavnom didaktičke i pobožne. U tome su sudjelovali gotovo svi autori podrijetlom iz obrazovanog sloja. Pojavljivanje časopisa na hrvatskom jeziku, okrenutih hrvatskom puku, logično se, unatoč jakoj dalmatinskoj komponenti prirodnog zajedničkog suživota, ponajprije okrenulo upravo netalijanističkim temama.

U izuzetno kompleksnom razdoblju za cijelu Europu kakvo je 19. stoljeće, frekvencija dodira Hrvatske i Italije praćena na tijelu periodike kao medija, pokazala se najviša u časopisu

¹¹⁵³ Glede utjecaja pojedinih autora, mnogi su se bavili ovim problemom (radovi M. Zorića, S. Roić, N. Badurine i mnogih drugih).

Prosvjeta: 129 pojavljivanja talijanskih autora, što je 33,95 % ukupnog broja tekstova, od ovog će časopisa napraviti vjesnika talijanske kulture i matrice urednikove naklonosti na koju će se i tekstovima talijanističke tematike, njih stotinu naspram 7418, dakle gotovo 7 %, nastaviti italo-filistvo i strujanje informacija s južnoeuropskog tla. Statističkim „izbacivanjem” podataka *Prosvjetu* će slijediti *Vienac*: 97 pojavljivanja talijanskih autora, što je 24,74 % ukupnog broja tekstova, dakle gotovo četvrtinu, te 150 tekstova talijanističke tematike prema 9660, što je oko 6,4 %, zajedno više od trećine ukupnih tekstova!

U raščlanjivanju podataka koje iščitavamo prema Brešićevu predlošku čitanja časopisa,¹¹⁵⁴ usredotočit ćemo se načas na *Danicu*: od 2724 naslova, njih 34 govori o talijanističkim temama, a bilježimo 12 naslova talijanskih autora, pri čemu je riječ o četiri pjesme, tri članka, jednoj noveli i dvije drame. Broj od 46 talijansko-talijanistička teksta nije sam po sebi zanimljiv pokazatelj jer izražava samo 1,8 % u ukupnom zbiru tekstova. Znakovita su imena autora koji se pojavljuju u izdavačkom projektu *Danice*: dok se Appendini višekratno pojavljuje vjerojatno zbog svoga otvorenog zauzimanja za hrvatski (ilirički) jedinstveni jezik, što je posvema bilo u duhu hrvatskog preporoda, Dante, Petrarca i Boccaccio samo se sporadično javljaju, i to vjerojatno u vezi sa sintagmom „tvoraca talijanskog jezika”, sintagmom uglavljenom u svijest tadašnjeg hrvatskog prosječnog čitatelja, uz Tommasea koji se posve uklapa u koncepciju preporoditeljskog programa. U skladu s navedenom koncepcijom pojavit će se i D’Ongaro te Fortis koji se zanimaju za narodnu tradiciju, osobito slavensku, a Leopardija ćemo naći na stranicama *Danice* s čak četiri pjesme, dakle, žanrovski slijedeći hrvatsku koncepciju.

U *Zori dalmatinskoj* taj će se postotak iznositi 3 %, što potvrđuje prethodno izrečenu tezu, a u časopisu *Dubrovnik* situacija je slična: riječ je o samo 10% talijansko-talijanističkih naslova. *Zvezda* će bilježiti također nizak postotak, samo 7 % sa svojih 9 tekstova, da bi u *Slovincu* s 34 teksta u odnosu na ukupan broj od 1254 priloga, postotak bio svega 2,7 %. S *Vience*m se znatno promijenio taj odnos: upravo zahvaljujući njegovoj naglašenoj okrenutosti francuskoj kulturi,¹¹⁵⁵ znatno je poraslo zanimanje za praćenje zbivanja na talijanskom kulturnom području zbog europeizacijske politike časopisa i zakretanja prema romanskim uzorima.

¹¹⁵⁴Brešić, V. (2005.), *Čitanje časopisa : uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća*, Zagreb, Matica hrvatska

¹¹⁵⁵ U poglavlju *Strane literature u Viencu*, u svojem djelu *Francuska književnost u Viencu*, Drago Šimundža kaže: „Politika je uglavnom činila da se *Vienac* vrlo rado okretao slavenskim književnostima, posebice ruskoj, češkoj i poljskoj, te posebno francuskoj. Šenoa je, kao i drugi urednici, posegao za francuskom literaturom da bi na taj način spriječio pretjerani utjecaj njemačke knjige u kulturu u Hrvatskoj. ... Uz prijevode iz klasičnih književnosti, *Vienac* je prevodio iz talijanske, španjolske, zatim iz američke i engleske, te iz čitava niza manjih stranih literatura,” *Književni krug Split*, 1993., str.20. – 21.

Časopisi poput *Naše gore lista* (s jednim pojavljivanjem talijanskog autora), *Bosiljka* (također jednim), *Nade* (tri pojavljivanja, 0,79%), *Zore* (jednim pojavljivanjem), *Iskre* (također jednim), *Hrvatske omladine* (jednim), *Mlade Hrvatske* (jednim), *Novog vieka* (trima pojavljivanjima, 0,79%), *Mladosti* (jednim), *Glasa* (jednim) i *Života* (s trima, 0,79%) ne predstavljaju dakle matrice prenošenja zbivanja iz talijanske kulture, ali sporadično i skromno pojavljivanje talijanističkih priloga upućuje uvijek na specifične trenutke. Tako se u jedinom listu za djecu i mladež koji je urednik izdavao nošen posve osobnom strašću i upornošću, kakav je naš *Bosiljak*, neće nužno pojaviti De Amicis, veliki talijanski pisac i novinar kojem je na duši bio obrazovni sustav i prosvjećivanje Italije obrazovanjem mladih. Princip poistovjećenja urednika s autorom¹¹⁵⁶ nije ga uveo na stranice *Bosiljka*, ali se zato javlja u *Viencu* uz ostale talijanske autore kao dokaz europske orijentacije časopisa, ponajprije francuske, ali i šire, romanske, u otporu stranom, ovdje njemačkom utjecaju. Javit će se u *Slovincu*, časopisu dijalektičke srpsko-hrvatske pomirbe, člancima *Čitanje rječnika*¹¹⁵⁷ i *Ljubav za knjigu*¹¹⁵⁸ u prijevodu Marka Jov. Cara u smislu gotovo prosvjetiteljskog poziva te novelom tiskanom na ćirilici *Hajduk Druzi, Iz Maroka*,¹¹⁵⁹ u prijevodu potpisanom N. dr. P.¹¹⁶⁰ U *Hrvatskoj vili*, pravaškom časopisu, nalazimo njegovu novelu *Smrt na bojnom polju*¹¹⁶¹ u prijevodu Ivana Širole te članak *Victor Hugo, Iz djela Ricordi di Parigi*.¹¹⁶² U istom je časopisu prevoditelj A. G. objavio De Amicisovo pismo španjolskom prijatelju Emilu Castelar¹¹⁶³, a Ivan Širola putopis *Putne crtice iz Holandije*.¹¹⁶⁴ Primjećujemo ovdje žanrovski odabir članka, tj. uspomenskih bilježaka te putopisa i pisma, i to pismo španjolskom suvremeniku koje otvara prozor hrvatskog prosječnog čitatelja u prostor ne samo Italije, već južne Europe i tadašnjih talijanskih međunarodnih

¹¹⁵⁶ Vidi: Brešić, V. (2005.), *Čitanje časopisa: uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća*, Zagreb, Matica hrvatska, 2005.

¹¹⁵⁷ *Slovinac*, G III, sv. 4, str. 68. – 70.

¹¹⁵⁸ *Slovinac*, G III, sv. 19, str. 369. – 371.

¹¹⁵⁹ *Slovinac*, G V, sv. 35, str. 548. – 550.

¹¹⁶⁰ “Qui ferve ancora la vita affrettata, rumorosa e splendida delle città europee; e un viaggiatore di qualunque parte d'Europa sente l'aria della sua patria nella comunanza d'una infinità d'aspetti e di consuetudini. A tre ore di là, il nome del nostro continente suona quasi come un nome favoloso; cristiano significa nemico, la nostra civiltà è ignorata o temuta o derisa; tutto, dai primi fondamenti della vita sociale fino ai più insignificanti particolari della vita privata, è cambiato; e scomparso fin anche ogni indizio della vicinanza d'Europa,” kaže De Amicis na jednome mjestu u svojim zapisima iz Maroka, a urednik *Slovinca* kao da ovim neuobičajenim pojavljivanjem upozorava na besmisao hrvatsko-srpskog neprijateljstva u očima jedne posve udaljene kulture.

¹¹⁶¹ *Hrvatska vila*, g. I., sv. IV., str. 81. – 84.

¹¹⁶² *Hrvatska vila*, g. I., sv. IX., str. 180. – 185., 201. – 206.

¹¹⁶³ *Hrvatska vila*, g. IV., sv. 24., str. 381. – 382., 398. – 399.

¹¹⁶⁴ *Hrvatska vila*, g. II., sv. IX., str. 167. – 170., 186. – 190.

književnih doticaja. U *Iskri* će se javiti novelom *Mali florentinski pisar*,¹¹⁶⁵ što nije slučajan tematski odabir, već u skladu s uređivačkom politikom Nikole Šimića koji se okreće prema verizmu. U *Prosvjeti* se De Amicis javlja novelama *Dall'album di un padre* (u prijevodu M. Begovića *Iz albuma nekog otca*)¹¹⁶⁶ te *Slika jednog častničkog poslužnika*¹¹⁶⁷ iz zbirke *Pagine sparse* u prijevodu potpisanom pseudonimom Jota Kapa. De Amicis će se javiti u našoj periodici na svega još dva mjesta: prikazom anonimnog autora o romanu *Cuore (Srdce)*¹¹⁶⁸ u časopisu *Balkan* te u časopisu *Glas*, u kojem je ujedno jedini prilog talijanističke tematike. Riječ je o članku o govoru što ga je pisac održao u društvu talijanskih đaka u Torinu, pod nazivom *Dak i socijalno pitanje*.¹¹⁶⁹ Budući da se *Glas* kao posljednji glasnik praške grupe omladine nije bavio književnošću i književnim pitanjima osim u nekoliko bilježaka, već mu je svrha bilo jačanje ideologije Svetozara Pribičevića o jedinstvu Srba i Hrvata te podizanje moralne i intelektualne spremne pojedinca, logično je da je upravo ova „prosvjetna” tema ušla u izbor za objavljivanje. Potreba za općim opismenjavanjem i nacionalnim obrazovanjem potaknula je mnoge talijanske književnike da se okrenu prema književnosti za djecu i mladež, pa tako i De Amicisa. Stoga je njegovo pojavljivanje na našim stranicama izraz zajedničke talijanske i hrvatske potrebe za podizanjem obrazovne razine naroda, a ne samo izraz simpatije jednog urednika.

Na primjeru ovog pisca, „sačuvanom“ za završna poglavlja primijenjena je teorijska postavka čitanja časopisa koja potvrđuje višerazložnu pojavu talijanskih tekstova u našoj periodici. Svaki će put to pojavljivanje imati višestruki i ne uvijek linearni, odmah prepoznatljiv razlog kao što je npr. prenošenje po principu istodobnosti. Utoliko će bavljenje hrvatsko-talijanskim literarnim i općenito kulturnim dodirima biti uvijek složeno i time zanimljivo, podložno bezbrojnim interpretacijama i zahvalno za njih te spremno na nova otkrića i zaključke. Tablice koje su sastavio dio ovog rada bit će tako polazište za neka nova promišljanja.

S talijanističke strane, proučavanje pojave talijanskih autora ili osvrta na njih proučavanje je jedne paralelne Italije, proučavanje vlastite kulture viđene tuđim očima ili proučavanje vlastite kulture u smislu njezina utjecaja na drugoga. Zaklada Agnelli tako godinama izdaje časopis *Altre Italie* koji sakuplja materijal o tim paralelnostima. Važan je zaključak da se mišljenje

¹¹⁶⁵*Iskra*, g. III., sv. 21., str. 165. – 167.

¹¹⁶⁶*Prosvjeta*, god. III., sv. 13., str. 398. – 402.

¹¹⁶⁷*Prosvjeta*, god. VIII., sv. 24., str. 756. – 758.

¹¹⁶⁸*Balkan*, god. I., sv. 22., str. 351.

¹¹⁶⁹*Glas*, god. I., sv. 4. -5., str. 140.–152.

drugoga o Italiji ne može definirati a da se ne proputuje svijetom jer su podaci teško dostupni. Preokrenuti je kanon prva zanimljivost na koju se nailazi. Ono što je klasika i vrijednost talijanskoj publici ili talijanskoj znanosti o književnosti, nije nužno vrijednost i u zemlji primateljici. Ta nepodudarnost može djelovati slučajno, a može biti i geografski uvjetovana, pri čemu se misli na aktualna zbivanja u danoj zemlji koja u talijanskim autorima traže potporu ili ilustraciju. Koji je taj talijanski kanon u hrvatskoj periodici namijenjen hrvatskoj publici?

Govoreći o 20. stoljeću, poezija ostaje na periferiji, a s talijanske je strane gledišta ona u centru. Kakva je situacija u 19. stoljeću? Glede hrvatske percepcije talijanske književnosti po žanrovima, u prvom je planu poezija sa 139 pjesničkih priloga talijanskih autora, a slijedi novela s 94 priloga.

U poeziji je svakako riječ o intelektualnom užitku pri čemu se znanje percipira i osjetilima, pa je ta vrsta znanja često predočena i metaforama „ukusa” i „užitka”. No, u tržišnom svijetu koji već u 19. stoljeću industrijalizacijom i komunikacijom munjevito grabi naprijed, mjesto se poezije, koja ne može zadovoljiti uvjete takvog tržišta, ruši. Zaludu bi, dakle, bila Shelleyjeva romantičarska *Obrana poezije*¹¹⁷⁰ koja se zauzima za to da se poeziji vrati mjesto koje je imala prije „pada” usmene književnosti, mjesto koje ju uzdiže zahvaljujući tomu što se ona temelji na imaginaciji kao dubljoj i kreativnoj svijesti i zahvaljujući njezinoj „sveuključivosti” nastaloj stvaranjem na temelju kreativnih i revolucionarnih mitova. Shelley stavlja filozofiju i znanost u položaj podređen poeziji upravo stoga što one isključuju sve što ne smatraju istinitim. Time se Shelley nada vratiti pjesniku ulogu temeljnog značaja zajednice, ulogu istinskog zakonodavca civilizacije. Ako je ta uloga nepriznata, ništa zato. U kolektivnoj svijesti, taj pokretački junak, kao u antičko doba, ima svoje mjesto, pa iako on – orakul, nije više glasnikom samih bogova, glasnogovornik je kreativne moći čovjeka koja je u svakom pojedincu. Upravu tu Shelleyjevu tezu preuzimaju teoretičari 20. stoljeća od američke nove kritike preko Heideggerove hermeneutike do Bordieua i Perniola, a svi upravo u umjetnosti vide spas od kapitalističkoga društva. Frye pak u svojoj percepciji književnosti kao enciklopediji sakupljenih mitova upozorava na bezbrojne mogućnosti interpretacije samog života. Fryeva polazišna teza o književnosti kao mogućnosti čovjeka da misli i planira izvan sadašnjeg, imajući na raspolaganju svo povijesno iskustvo, vodi prema teoriji o književnosti kao neprekidnom protoku od realnog, koje predstavljaju pojmovi zajednice, kanona i vlasti, prema idealnom, koje predstavljaju individualnost, projektiranje i mašta, te natrag, i tako, izmjenjujući smjer,

¹¹⁷⁰ *A Defense of Poetry*, 1840.

konstituiraju književnost kao protok istine i samog života. Taj glasnogovornik orakul u hrvatskom časopisu, kada ga preuzimamo „s onu stranu Jadrana”, najbrži je put za prodiranje do pojedinca kojeg valja podučiti i do mase koju valja osvijestiti. Funkcija književnosti možda nikada nije bila (i nikada neće biti) toliko jaka kao u ekonomski zahuktalom 19. stoljeću, a talijanska matrica nikada toliko pogodna za preslikavanje i ogledavanje vlastite kulture: rubni položaj u europskoj kulturi čini obje zemlje (ne ulazeći sada koliko) periferijom, Orijentom, Drugim, ili, kako danas često Talijani nazivaju vlastitu zemlju, čak Trećim svijetom.¹¹⁷¹ Emocionalno, hrvatski pisac i/li čitatelj u Italiji vidi kolijevku kulture, zrno pijeska i kap vode iz koje je i sam potekao. Psihološki, vidi u njoj slabu sestru, koje se ne treba bojati, i koja se kao i on bori za svoje jedinstvo i samostalnost te ulaže napore uspeti se uz bok primjerice francuskoj, tada dominantnoj književnosti. Stoga se bilježe sva posredništva koja joj u tome pomažu (npr. Vögué, časopisi, strani pisci, kulturni djelatnici), kako na talijanskoj, tako i na našoj časopisnoj obali. Intelektualno, razvija se kritika, poznaje se jezik, omjeravanje je snaga moguće i poželjno. Metafora užitka premješta se s poezije i na druge „žanrove”, časopis doista postaje motorom književnosti, kako ga je nazivao Stanislav Šimić, a zatim brojni od njega preuzeli (K. Bakija, V. Brešić, M. Protrka itd.).

Središnji položaj izvan Italije u 20. stoljeću zauzima kazalište, a u 19. stoljeću naša periodika donosi samo deset talijanističkih priloga s oznakom *drama*. S obzirom na ukupan broj od 180 dramskih priloga, ovih 18 % je nizak postotak. Iz ove su statistike dakako izuzeta podsjećanja i naznake koje iščitavamo u drugim vrstama priloga, a odnose se na talijansku kulturu, no podsjetimo ipak na 28 članaka od kojih su neki vezani za talijansko kazalište, kao i neke od bilježaka. Možemo zaključiti da su kazališna zbivanja s druge obale u nas praćena na razini informacije, i to brižljivo, dok se realni interes u smislu utjecaja okretao prema drugim nacionalnim kulturama.

Talijanski romantizam ocrtava prije svega pomlađivanje nacionalne kulture, ali u skladu s prijašnjom tradicijom. Preuzima cilj iluminista o društvenom i utilitarnom smislu umjetnosti primijenjenom na kontekst građanskoga društva. Povijesni roman postaje veoma važan poslije velikog uspjeha Manzonijevih *Zaručnika (Promessi sposi)*. Talijanski romantičari ne preuzimaju model prenaglašenoga individualizma, sentimentalizma s elementima horora i fantazije, već model formalnoga tradicionalnog stila, pa nije slučajno što je Giacomo Leopardi najveći predstavnik talijanskog romantizma unatoč tomu što je filozofski ključ njegove poezije

¹¹⁷¹ Termin *prvi svijet* označava industrijalizirane zemlje, a termin *treći svijet* zemlje u razvoju kojima je zajedničko siromaštvo, visoka stopa nataliteta i koje ekonomski ovise o drugim zapadnim zemljama.

fraktura između čovjeka i prirode. Po tome je blizak i hrvatskom romantizmu koji u svojoj prvoj fazi djeluje isključivo na buđenje nacionalne svijesti i sav je u „mi” formi, nasuprot “Ich” formi europskih romantičara. Manzoni se tako u našoj periodici javlja samo četiri puta, a Leopardija nalazimo četrnaest puta, počevši od *Danice*, preko *Vienca*, *Zvjezde*, *Slovinca*, *Hrvatske vile* do *Prosvjete*.

Sredinom 19. stoljeća talijanska poezija napušta apstraktne probleme i okreće se konkretnoj stvarnosti, od povijesti prema kronici. S Ippolitom Nevom, aktivnim borcem za talijansku neovisnost, i njegovim *Ispovijedima* (*Le confessioni d'un italiano*), okreće se srednjoj klasi kao glavnoj čitateljskoj publici. Uloga melodrame popunjava praznine u ovoj novoj talijanskoj poetici – romantičarski je horizont provincijalan, s nazadnim gospodarstvom, nazadnim društvenim sustavom i nazadnom politikom, pa se i sama spisateljska umjetnost prilagođava toj nekoj srednjoj i nazadnoj publici. Međutim, Rossini, Verdi i Donizzetti donose djela silne energije, velike strasti i žestokih osjećaja koja obilježavaju Italiju četrdesetih godina 19. stoljeća i šire njezinu popularnost cijelom Europom. Nalazit ćemo ih na stranicama naše periodike kao vijesti, članke i glazbene reminiscencije, o čemu je opširnije govoreno u prethodnom poglavlju o glazbenim elementima. Kazalište nije najzastupljenije u ovom razdoblju, iako povijesni roman obiluje dramskim elementima, ljubavni zapleti i raspleti pogoduju zastupljenosti melodrame, a kazališni junaci prvog dijela 19. stoljeća identični su junacima koji se javljaju u novelama preporodnog razdoblja uzdajući se ponajprije u komičnost izvođača i njihovu prilagodljivost publici. Tekstovi su i dalje pisani tradicionalnim stilom te zaostaju za modernim europskim teatrom kakav nalazimo u drugim zemljama.

Postoji i problem jezika: u Italiji još nema zajedničkog jezika, a cijeli se poluotok dijeli na teritorijalno i kulturno različite cjeline. Raširenost dijalektalnih djela tomu je najbolji dokaz. Glede jezičnog problema, romantičari se dijele u dvije skupine: prva predlaže prihvaćanje svih riječi koje rabi obrazovani svijet, bez obzira na dijalekt iz kojeg potječu, a druga se struja zauzima za firentinski govor visoke građanske klase kao bazu zajedničkoga književnog razgovornog jezika. Unatoč nepostojanju jedinstvenog jezika i političkoj, ekonomskoj i kulturnoj rascjepkanosti zemlje usred restauracije te izrazito visokom postotku nepismenosti, širi se moderno komercijalno izdavaštvo namijenjeno građanskoj klasi, a pisci u potrazi za makar minimalnom sigurnom zaradom pišu za brojne časopise koji počinju izlaziti, osobito u Milanu (*Biblioteca italiana*, *Il Conciliatore*) i Firenzi (*L'Antologia*).

I u Hrvatskoj se tek utvrđuje jezični standard, Gaj izdaje *Danicu* kao dio političkog programa, utvrđuju se ne samo dijalekt koji će postati standardom književnog jezika, već i grafija, a

nepismenost, osobito na hrvatskom jeziku, više je nego visoka. Usprkos tomu, časopis kao jedini medij, i unatoč svim neprilikama, političkim blokadama i financijskim problemima, cvjeta. I u Hrvatskoj izlaze, gase se, ustraju i nanovo izlaze brojni časopisi, u prividnom neskladu s količinom i vrstom publike. Oni su u nas izraz naglašene potrebe za podizanjem kulturne razine nacije i prosvjetiteljskog i modernizacijskog projekta nekolicine, prije svega obrazovanih pojedinaca, urednika i izdavača koji teže oko sebe okupiti političke i literarne istomišljenike.

Talijanska poezija skromna je kvalitetom i kvantitetom, ističe povijest i nacionalne vrijednosti, slavi velike heroje i prošlosti i sadašnjosti rabeći jednostavne i muzikalne oblike poput himne, balade i novele u stihu. Zahvaljujući Berchettu pojavljuje se i romantična balada koja izražava političku i rodoljubnu strast. Poduprta je i specifičnom metrikom i ritmom – na toj podlozi nastaje i Mamelijeva himna *Fratelli d'Italia*. Romantizam nalazi plodno tlo posebice u dijalektalnoj poeziji, koju pišu npr. rimski pjesnik Giuseppe Gioacchino Belli te milanski Carlo Porta. Dijalektalne talijanske poezije na našim stranicama nema jer ju je bilo teško prevesti. Veronac Aleardo Aleardi i Trentinac Giovanni Prati koji imaju zajednička patriotska, kulturna i društvena iskustva, predstavljaju pisca osjetljivog na senzibilitet srednje klase privučene zovom strasti uokvirene represivnim društvenim kontekstom. Obojicu nalazimo u našim časopisima, no samo jednom: Prati u *Viencu*, a Aleardija u *Prosvjeti*.

Proza se temelji prije svega na povijesnom romanu, pa tako između 1825. i 1827. nastaju važni povijesni romani s Manzonijevim romanom *Promessi sposi* kao najtipičnijim primjerom. Talijanska povijest i događaji smješteni u srednjovjekovno i renesansno doba iščitavaju se kao herojski primjeri slobode i otpora na kojima se moraju graditi temelji nove i moderne nacionalne svijesti. Uz njih se razvijaju i memoari, osobne pripovijesti intelektualaca ili vojskovođa sudionika borbe za oslobođenje, kao što je *Le mie priggioni* Silvija Pellica. Manzoni će se u nas pojaviti u *Zori dalmatinskoj* poemom *Il cinque maggio* (*Peti svibnja* u prijevodu Antuna Kazančića),¹¹⁷² a zatim drugim prijevodom iste poeme u *Viencu*¹¹⁷³ potpisanom s P. P. te pjesmom *La Pentecoste* (prev. Buzolić, *Duhovi*)¹¹⁷⁴ i novelom *Vjernici*¹¹⁷⁵ u prijevodu J. Kapića.

¹¹⁷²*Zora dalmatinska*, g. II., sv. 11., str. 81. – 82.

¹¹⁷³*Vienac*, g. II., sv. 14., str. 209. – 210.

¹¹⁷⁴*Iskra* (1891. – 1894.), III., 19.–20., 145. – 146.

¹¹⁷⁵*Vienac*, g. XXVII., sv. 3., str. 39. – 41, 74. – 76.

U nastavku se pojavljuje verizam kao talijanska inačica naturalizma, s Vergom, Capuanom i De Robertom kao predstavnicima, te s njihovom naglašenom regionalnošću naspram progresivnoj socijalnoj kritici europskog naturalizma. De Roberto će se u našoj periodici pojaviti samo jednom, u *Prosvjeti*, novelom *Un caso imprevisto (Nepredviđeni slučaj)*,¹¹⁷⁶ Capuana nijednom, a Verga više puta, najprije u *Hrvatskoj vili* novelom *La chiave d'oro (Zlatni ključić)*,¹¹⁷⁷ zatim u *Iskri* novelom *Cavalleria rusticana (Sve za obraz, obraz za ništa)*¹¹⁷⁸ te u *Hrvatskoj* novelom *Come Nanni rimase orfano (Kako Ivo posta sirotom)*.¹¹⁷⁹ U *Prosvjeti* bilježimo dva njegova pojavljivanja: novelama *Cavalleria rusticana (Seoski mejdan)*¹¹⁸⁰ i *La storia di castello di Trezza (S plemićkoga grada)*.¹¹⁸¹ Informacije o ključnim piscima verizma uzastopno i višekratno iznalaze put do hrvatske publike, služeći se međutim kratkom formom, novelom, a ne donoseći ključno djelo koje taj pravac obilježava. Logična je to posljedica medija u kojem se pojavljuje. Prevođenje romana zahtijevalo bi mnogo više truda, a mogao bi se pojaviti jedino u nastavcima, što ne jamči publiku: naša je publika bila nespremna i nezainteresirana za takav tip teksta. Regionalizam Vergina djela ne podudara se s hrvatskim regionalizmom, kojeg se osim toga u nas težilo dokinuti, usmjeravajući čitateljsku energiju širem shvaćanju nacionalnog teritorija.¹¹⁸² Verizam kao talijanska inačica naturalizma šezdesetih godina u nas neće imati dakle sljedbenika, a Kumičića kojeg se smatra hrvatskim naturalistom nalazimo 1883. u uredništvu *Hrvatske vile*. Upravo će se u trećem godišu izlaženja *Hrvatske vile*, odnosno 1884. kada Kumičić postaje glavni urednik, pojaviti u tom časopisu Vergin *Zlatni ključić (La chiave d'oro)*.

Godine 1859. Francuska stupa u rat s Austrijom, a u Europi nastupa desetljeće dubokih sukoba. Kraljevina Italija zasniva se 17. ožujka 1861., no u nju nisu bili uključeni Venecija ni Rim koji su talijanske trupe osvojile 20. rujna 1870. i '71. proglasile glavnim gradom. Napokon je okončan i Francusko-pruski rat u kojem je Francuska znatno suzila svoje granice i rađa se novi njemački imperij unutar kojeg se uklanjaju stare podjele, kako se dogodilo i u Italiji.

¹¹⁷⁶ *Prosvjeta*, g. XVI., sv. 8., str. 237. – 240.

¹¹⁷⁷ *Hrvatska vila*, g. III., sv. 24., str. 379. – 380.

¹¹⁷⁸ *Iskra*, g. I., sv. 11., str. 98. – 99.

¹¹⁷⁹ *Hrvatska*, g. VII., sv. 3.–4., str. 4.

¹¹⁸⁰ *Prosvjeta*, g. II., sv. 12., str. 368. – 370.

¹¹⁸¹ *Prosvjeta*, g. IV., sv. 1., str. 10. – 14, 40. – 43., 74. – 78, 106.– 111.

¹¹⁸² Usp. Nikola Batušić, *Ruralni naturalizam*, str. 45. – 53., u Batušić – Kravar – Žmegač, *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, 2001.

Romantičarska ideja nacije težila je upravo tome, uklanjanju frakcija i ujedinjenju. Iste te 1859. kada Francuska ulazi u rat s Austrijom, naš Eugen Kvaternik u Parizu objavljuje knjigu *Hrvatska i talijanska konfederacija*¹¹⁸³ na francuskome jeziku nastojeći dobiti podršku krugova bliskih caru Napoleonu III. (princ Jérôme Bonaparte) za oslobađanje Hrvatske od austrijske vlasti. I on i njegov suradnik Ante Starčević polažu nade u načelo narodnosti vanjske politike Napoleona III. te demokratska načela Francuske revolucije od 1789. o suverenosti naroda smatraju temeljem uspostave samostalne hrvatske države. Kvaternik je stupio u dodir s talijanskim separatistima i Kossuthom, kasnije i s Garibaldijem, a njegovi izvrsni diplomatski kontakti s Vatikanom također su poznati. Upravo tih godina, u nas 1859. izlazi časopis *Jadranske vile* u kojima Antun Trnski objavljuje svoj putopis *Dopisi o Italiji* objavljen već prethodne godine i u *Nevenu*, a 1861. izlazi *Naše gore list* koji uz pripovijest *Adello (Adel)* Silvija Pellica donosi još dvije novele, članak, dvije bilješke, jednu biografiju i jednu obavijest talijanističke tematike. U istom časopisu bilježimo i pojavljivanje Eugena Kvaternika: biografija anonimnog autora¹¹⁸⁴ te *Materialne misli iz predgovora hrvatski glavničar*.¹¹⁸⁵ U *Slavoncu* koji izlazi 1863. pojavit će se s vremenom pet noveleta i crtica o talijanskoj ljubomornosti.

U dva desetljeća koja slijede ujedinjenju Italije, njena kulturna slika još uvijek nije homogena, a visok stupanj nepismenosti jedan je od razloga. U svrhu podizanja kulturne razine i uklanjanja regionalističke kolizije, počinju se širiti časopisi i visokokonzumistički žanrovi, poput putopisa i pomodnih romana, a sjedište takve vrste literature postaje Milano. I dok je u Francuskoj i Engleskoj časopisna mreža već odavno ustanovljena i utvrđena, a veza medija i publike jasna i čvrsta, u Italiji izdavačka djelatnost tek nastaje, i tek se kreće s utemeljenjem časopisa za publiku na nacionalnoj, a ne više regionalnoj razini, što je bio težak zadatak poznavajući postotak nepismenosti i heterogene poglede publike. Sličan proces odvija se i na našem tlu, još sporije i naoko malobrojnije, ali s obzirom na broj stanovnika i prilike kod nas, čini se da ključa. Nakon ujedinjenja Italije, književna produkcija je ponajviše prozna, no kao potvrda visoke recepcije značajnog poetskog neoklasicističkog predstavnika Carduccija, u našoj ćemo

¹¹⁸³*La Croatie et la confédération italienne*, vidi detaljnije: Stančić, N. (2002.), *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, Zagreb, Barbat.

¹¹⁸⁴*Naše gore list*, g. II., sv. 8., str. 61., 67. – 68.

¹¹⁸⁵*Naše gore list*, g. III., sv. 35., str. 278., 286. – 287.

periodici naći sedam njegovih priloga u *Viencu*, jedan u *Hrvatskoj vili*, četiri u *Nadi* iz 1895. do 1903. te čak 18 u *Prosvjeti*.

U posljednja dva desetljeća 19. stoljeća obilježena dekadentizmom i simbolizmom bistre se vode između romantičarskog nasljedstva i nadolazeće avangarde 20. stoljeća. Oba stila nose na svojem stijegu izbrušeni esteticizam, a njihov je junak *dandy*. Talijanski pjesnici nisu više na čelu povlaštene kolone najboljih i pokretača, a konačno ujedinjenje Italije kod glasovitih pjesnika poput Pascolija i D'Annunzija izbija u nacionalističkom tonu koji govori o staroj slavi i nacionalnom buđenju. D'Annunzio je jedini talijanski pisac dekadanse posljednjeg desetljeća 19. i prvih dvaju desetljeća 20. stoljeća koji je čitan, preveden i predstavljen posvuda, od zapadne Europe, slavenskih zemalja do latinoameričkih zemalja i može se zasluženo nazvati internacionalnim piscem. Tako ga je maliciozno definirao Miguel de Unamuno, obožavatelj Carduccija i Pascolija, stavivši D'Annunzija u položaj suprotstavljen univerzalnim piscima.¹¹⁸⁶ Tako će se D'Annunzio pojaviti npr. već u *Viencu*, a ne tek u nekom od časopisa koji bi pripadali moderni – Politeo o njemu izvješćuje kao o „stjegonoši latinskog preporoda na temelju klasične starine“, sam ostajući neodlučan u pitanjima odnosa politike i pjesništva. D'Annunzio, koji je donio dekadansu u samu Italiju, u Hrvatskoj je također više poveznica s Francuskom i Europom, također više informacija koja predstavlja sudjelovanje u tokovima europske kulture nego što je doista shvaćen i prihvaćen stvaralac.

¹¹⁸⁶ „una cosa son los escritores universales y otra los internacionales, ni se traduce primero lo mejor, sino lo más fácil de comprensión,” u: Franco Meregalli, *D'Annunzio in Spagna, L'Arte di Gabriele d'Annunzio*, uredio Emilio Mariano, Milano, Mondadori, 1968., str. 481.

XVI. ZAKLJUČAK

Prisutnost Talijana izvan vlastite zemlje kao čimbenika kulture zemlje primateljice dio je i nacionalnoga talijanskoga kulturnog sustava koji nije i ne može biti ograničen geografski-teritorijalno. Osobito imajući na umu Gramscijevo mišljenje vezano uz projekt *Djelo talijanskog genija u inozemstvu* da je karakter talijanskoga intelektualca kozmopolitski, a ogleda se i u njegovu udaljavanju od nacije,¹¹⁸⁷ doći ćemo ovdje do zaključka da je prisutnost toga genija stalna karakteristika hrvatske kulture, u jačoj ili slabijoj mjeri i različitog upliva u različitim razdobljima i područjima, ali kontinuirana.

Derridin „izbor pozicioniranja pisanja na granici književnosti i filozofije“¹¹⁸⁸ koji „slama granice žanra, humanističke discipline i očekivana retoričkog stila istraživačke argumentacije“, taj „kentaurski genij“... znanstvenika / umjetnika ili filozofa + književnika“ koji „ne silazi s europske pozornice već puna dva milenija“¹¹⁸⁹ upozorava na jedini put kojim valja ići prema zaključku i u proučavanju talijanske kulture na hrvatskom književnočasopisnom predlošku 19. stoljeća.

Iako je Sanja Roić ustvrdila¹¹⁹⁰ da mjesto talijanske kulture ni u časopisima prve faze hrvatske moderne nije izraženo, što znači da nije jednako utjecaju bečke i njemačke književnosti, kao ni slavenskih književnosti putem praških studenata, a odavno se barata činjenicom da ni dalmatinska komponenta nema ulogu prenositelja talijanske kulture, jer su intelektualci koji joj pripadaju nametali društvene i moralne funkcije težeći klasicizmu i neoidealizmu, a uglavnom odbacujući simbolizam i dekadentizam,¹¹⁹¹ ipak će hrvatska percepcija talijanske kulture ostati važan pokazatelj domaćih literarnih zamisli i stremljenja.

¹¹⁸⁷ Gramsci, A. (1975.), *Gli intellettuali e l'organizzazione della cultura*, Roma, Editori riuniti, str. 82.

¹¹⁸⁸ Govedić, N. (2002.), *Izbor uloge, pomak granice*, Zagreb, Centar za ženske studije, str. 42.; poziva se na Edmundsona (1995).

¹¹⁸⁹ Ibid., str.43.

¹¹⁹⁰ Petronio, F.F. (1999.), [a cura di], *Introduzione allo studio della lingua, letteratura e cultura croata*, Forum, Udine, 1999., str. 76. – 77.

¹¹⁹¹ Izuzetak je *Knjiga Boccadoro* Milana Begovića.

Kirsten Holst Petersen i Anna Rutherford u tekstu *Fossil and Psyche*¹¹⁹² podcrtavaju, citirajući Jacquesa Monoda, fosilizaciju, pod kojom podrazumijevaju jedinstvo aktera, u našem slučaju umjetničkog, s njegovom prošlošću.¹¹⁹³ Njihovo citiranje Wilsona Harrisa, kako „samo dijalog s prošlošću može proizvesti originalnost”,¹¹⁹⁴ sukladno je praćenju refleksa talijanske kulture u ovom radu, u čitavom jednom stoljeću, na stranicama hrvatske književne periodike.

Prilozi objavljeni u našoj periodici, ovisno o trenutku i mjestu svog pojavljivanja, mogu se svrstati u tri kategorije. U prvoj su kategoriji inspirirani ili motivirani talijanskom kulturnom baštinom (kategorija *začina*); u drugoj traže u toj baštini svoj vlastiti odraz, odraz vlastite kulture ili njezine korijene (kategorija *zrcala*); a u trećoj izražavaju otpor talijanskom utjecaju, iz razloga nacionalnog osvještavanja, razloga povijesnog otpora i obrane vlastitosti, ili bilo kojih drugih, kao što je i okretanje drugim kulturološkim izvorima, na primjer njemačkom u razdoblju moderne (kategorija *razbijenog zrcala*). Upravo će otpor¹¹⁹⁵ unijeti novost na stranice naših časopisa, a izražajne forme neće slijepo pratiti hod s druge strane obale, koji joj je kulturno djelomično imanentan, ali povijesno i jezično sigurno nije.

Tri navedene kategorije koje se kristaliziraju putem talijanističkih priloga u našoj periodici zapravo su materijalizacija teorijskog stava koji tvrdi da subjekt traga za identifikacijom na temelju Drugog i Drugosti, jer se jedino u odnosu s Drugim može ostvariti identifikacija. Takav se odnos oslikava ponajviše upravo u književnosti, zbog njezine dijaloške prirode i utemeljenosti u jeziku. Ta teorijska postavka temelji se na tezi psihoanalitičara Jacquesa Lacana, čije su ideje upravo središnja os moderne ideje o Drugome.

¹¹⁹² Ashroft, Bill – Griffiths, Gareth - Tiffin, Hellen (2003.), , *The post-colonial studies reader*, Routledge, London and New York; VI. dio *Hybridity*; str. 185. – 190.

¹¹⁹³ Ibid: „Every living being is also a fossil. Within it, all the way down to the microscopic structure of its proteins, it bears the traces if not the stigmata of its ancestry. This is even truer of man than of any other animal species because of the dual evolution – physical and ideational – to which he is heir.” (Jacques Monod) // „Svako je živo biće istodobno fosil. Iznutra, sve do mikroskopske strukture vlastitih proteina, sadržava tragove, ako ne i stigme, svojih predaka. Ta je činjenica primjenjivija na čovjeka no na druge vrste zbog dvostruke evolucije: fizičke evolucije i evolucije ideja, kojih je nasljeđivač.“ (prev. Z. K.)

¹¹⁹⁴ Ibid.: „Only a dialogue with the past can produce originality.” (Wilson Harris)

¹¹⁹⁵ „Otpor kroz književni izraz poprima nekoliko oblika: on obnavlja povijest s motrišta zanemarenoga, ušutkanog Drugog; poseže za izražajnim formama utemeljenim ili izvedenim iz tradicionalnih autohtonih oblika koji su također bili ušutkani ili marginalizirani; okreće se i dotad nepoznatim temama, kao i pitanju iz perspektive čiji je život povijest izbrisala, zanemarila ili sakrila, a također i njihovim jezikom,” Watzlawik, *Cultural identity markers and identity as a whole: some alternative solutions*, Culture & Psychology June 2012 18: 253-260, <http://cap.sagepub.com/content/18/2/253.full.pdf+html>; str. 118. (prev. Z.K.)

Da ovisno o vremenu i mjestu europski imperijalizam poprima različite oblike te da je postkolonijalna teorija postojala i ranije no što je zaživio sam naziv¹¹⁹⁶, utvrđeno je još u samom uvodu velikog djela *The post-colonial studies reader* Billa Ashrofta, Garetha Griffithsa i Helen Tiffin, što je potvrdilo i ovo iščitavanje talijanske kulture putem hrvatske recepcije na predlošku književnog časopisa. Pogled upravljen u Italiju kao „kolijevku europske kulture” u kojoj se nastavlja idealistički tražiti stari Rim, koji je odavna propao, ili pak katolička kupola Svetog Petra pod kojom „po religijskoj pripadnosti stoji i hrvatski narod”, opća su mjesta proistekla iz horizonta očekivanja, koji je pak proistekao iz ponavljanja kroz tradiciju, odnosno prenošenja uvijek te istih slika preraslih u simbole, ne podlažući ih kritikama i promjeni. Stari će se Rim i veliki Dioklecijan, priče o tome „kako su stari Rimljani mrtvace žegli” i slično, uporno pojavljivati na stranicama naših časopisa, a opće mišljenje čitatelja očekivat će i od Italije suvremenog trenutka sliku istovjetnu onoj kakva se nekad nudila. Sami sebe takvim horizontom očekivanja stavljamo u ulogu Drugoga, koji u *izvornu kulturu*, u ovom slučaju starorimsku koja se međutim postupkom prenošenja preslikava u talijansku, gleda s divljenjem i obožavanjem. Tako definiranje kolonijalne literature Abdula R. JanMohameda kao „istraživanja i predstavljanja svijeta izvan granica civilizacije, svijeta koji Europa još nije stigla pripitomiti”,¹¹⁹⁷ upućuje na uočavanje recepcije vlastitog identiteta, hrvatskog, smještenog u taj nepripitomljeni svijet. Iz svoga malog, često malograđanskog, svijeta, hrvatski čitatelj gleda na Drugu obalu, još nesvjestan da ga s te druge obale gleda stranac na način koji nam je poznat: kao pripadnika svijeta „žderača loja”¹¹⁹⁸, „žderača djece”, u najboljem slučaju „Morlaka”.¹¹⁹⁹ Nadalje, hrvatski će se putopisac suočiti s realnom Italijom svog vremena, pa će njegovo

¹¹⁹⁶ „European imperialism took various forms in different times and places and proceeded both through conscious planning and contingent occurrences. As a result of this complex development something occurred for which the plan of imperial expansion had not bargained: the immensely prestigious and powerful imperial culture found itself appropriated in projects of counter-colonial resistance which drew upon the many different indigenous local and hybrid processes of self-determination to defy, erode and sometimes supplant the prodigious power of imperial cultural knowledge. Post-colonial literatures are a result of this interaction between imperial culture and the complex of indigenous cultural practices. As a consequence, ‘post-colonial theory’ has existed for a long time before that particular name was used to describe it. Once colonised peoples had cause to reflect on and express the tension which ensued from this problematic and contested, but eventually vibrant and powerful mixture of imperial language and local experience, post-colonial ‘theory’ came into being,” u: Bill Ashroft, Gareth Griffiths, Helen Tiffin, *The post-colonial studies reader*, Routledge, London and New York, 2003 (prvo izdanje 1995.), str.1.

¹¹⁹⁷ Abdul R. JanMohamed, *The Economy of Manichean Allegory*: “Colonialist literature is an exploration and a representation of a world at the boundaries of ‘civilization’, a world that has not (yet) been domesticated by European signification or codified in detail by its ideology. That world is therefore perceived as uncontrollable, chaotic, unattainable, and ultimately evil. Motivated by his desire to conquer and dominate, the imperialist configures the colonial realm as a confrontation based on differences in race, language, social customs, cultural values, and modes of production,” *ibid.*, str.18.

¹¹⁹⁸ Opširnije u: Krpina, Z. (2001.), *Italija očima Hrvata*, Zagreb, Hinus, 2001.

¹¹⁹⁹ Vidi opširno u: Bešker, I. (2008.), *I Morlacchi nella letteratura europea*, Roma, Il Calamo.

razočaranje biti to snažnije nakon sloma iluzija izgrađenih na horizontu očekivanja, a za idealiziranje koje ga je do tada nosilo brzo će shvatiti da je romantičan zanos, a ne nedostatak samosvijesti. Stoga se upravo na putopisnim stranicama pojavljuju najoštrije i najgorčnije kritike Italije, s kritikom nemorala, prljavštine, lažne i komercijalizirane vjere, krajnjeg siromaštva. Psihološki impuls samoosvještenja nakon sudara s realnošću u tom trenutku počinje izgrađivati obrambeni mehanizam izgradnje naglašenoga vlastitog identiteta: nije više dovoljno da smo različiti, nužno moramo biti bolji. Vaga mora pretegnuti u domaću korist, pa će tako naše žene svakako biti moralnije, djeca čišća, a hrana zdravija, te muškarci hrabriji, viši i snažniji. *Razbijanje zrcala* logična je posljedica više čimbenika: psihološkog (čimbenik samoosvještanja), stvarnosnog (čimbenik susreta sa stvarnim svijetom, a ne svijetom ukorijenjene i okamenjene slike) i povijesnim (stvaranje vlastitog nacionalnog i kulturnog identiteta u 19. stoljeću).

I dok postkolonijalni teoretičari Drugog gledaju putem terminoloških odrednica različitosti,¹²⁰⁰ hrvatski čitatelj svojim uprtim pogledom, na početku procesa gledanja u Drugog, traži sličnosti. Postupkom poistovjećivanja želi potvrditi, pred sobom i pred Drugim kojeg promatra, zajedništvo i istovrijednost. Tek će na sljedećoj razini doći do iskustvene spoznaje koja će prouzročiti *razbijanje zrcala*.

Spivak ističe europski pojam zapadnjaštva,¹²⁰¹ a hrvatski se čitatelj primiče Italiji u smislu primicanja zapadnjačkom modelu civilizacije. Valja postaviti pitanje gdje je taj zapad i što je zapadno u Italiji; prema kojim je zemljama i kojim kulturama ona Zapad?¹²⁰² I Italija i Hrvatska same su sebi i jedna drugoj Istok, u smislu svijesti o perifernoj poziciji unutar europske kulture. Zapad je objema kulturama pomaknut. Hrvatskom recipijentu Italija će, osobito u romantizmu, ali i kasnije, biti ono što je francuskom putniku Edwarda Saida Orijent – „mjesto sjećanja,

¹²⁰⁰ „Faced with an incomprehensible and multifaceted alterity, the European theoretically has the option of responding to the Other in terms of identity or difference. If he assumes that he and the Other are essentially identical, then he would tend to ignore the significant divergences and to judge the Other according to his own cultural values. If, on the other hand, he assumes that the Other is irremediably different, then he would have little incentive to adopt the viewpoint of that alterity: he would again tend to turn to the security of his own cultural perspective,” u: Bill Ashroft, Gareth Griffiths, Hellen Tiffin, *The post-colonial studies reader*, Routledge, London and New York, 2003 (prvo izdanje 1995.), str. 18.

¹²⁰¹ “Some of the most radical criticism coming out of the West today is the result of an interested desire to conserve the subject of the West, or the West as Subject”, Gayatri Chakravorty Spivak, str. 24.

¹²⁰² Usp. Todorova, M. (1977.), *Imagining the Balkans.*, New York, Oxford University Press; ili u prijevodu: *Imaginarni Balkan* (1999.), Biblioteka Naš vek, Beograd.

sugestivnih ruševina, zaboravljenih tajni, skrivenih podudarnosti i gotovo virtuoznog stila života....”¹²⁰³

Ta će se dva perceptivna modela smjenjivati u hrvatskoj recepciji Italije: ona će jednim dijelom biti „izgubljena domovina” u romantičnom smislu duhovno-estetske žeđi za savršenim mjestom, a zatim će biti mjesto u kojem postaje jasno da takvo mjesto ne postoji, a da je fizički prostor susjeda, Drugog, prljavi ili gladni Orijent, daleko od zamišljene slike željenog Okcidenta. Tako oštra kritika vjerojatno je posljedicom onoga što Bart Moore Gilbert i Willy Malley formuliraju u pitanju „je li orijentalizam uzrok ili posljedica imperijalizma”, odnosno mogućom intepretacijom orijentalizma „kao pogrešnog tumačenja ili ideološkog iskrivljavanja Istoka” u stvarnosti „koju je, zapravo, konstruirao diskurs.”¹²⁰⁴ Isto tako, *otpor* nije uvijek nužno suprotna politička namjera ili jednostavna negacija ili isključivanja sadržaja Druge kulture, već i izraz podvojenosti, dvojake vrijednosti proistekle iz prepoznavanja dominantnoga diskursa kolonijalne snage kao artikulacije znakova kulturne različitosti – hijerarhije, normalizacije, marginalizacije itd. ¹²⁰⁵

I, nadalje, u povijesnom kontekstu, tko tom Zapadu više pripada odlučimo li ponovno uzeti vagu i omjeriti uzorke, uzorke Domaćeg i Drugoga te, u konačnici, hoće li taj Drugi biti Italija, ili mi sami sebi?

O dvostruko upisanom prostoru o kojem govori Homi K. Bhabha, u kojem je autoritet prisutan u obliku engleske knjige, riječ je također o ponavljanju i premještanju.¹²⁰⁶ I kada se u *Danici* pojavljuje „talijanska knjiga” u obliku prijevoda Danteove *Božanstvene komedije*, ona će biti

¹²⁰³Said, E. (1999.), *Orijentalizam*, Zagreb, Konzor, str. 222.

¹²⁰⁴Romić, B. *Said između Istoka i Zapada* u: Said, Edward W., *Orijentalizam*, Zagreb, Konzor; str. 456.

¹²⁰⁵„Resistance is not necessarily an oppositional act of political intention, nor is it the simple negation or exclusion of the ‘content’ of an other culture, as a difference once perceived. It is the effect of an ambivalence produced within the rules of recognition of dominating discourses as they articulate the signs of cultural difference and reimplicate them within the deferential relations of colonial power— hierarchy, normalization, marginalization, and so forth. For domination is achieved through a process of disavowal that denies the *différance* of colonialist power—the chaos of its intervention as *Entstellung*, its dislocatory presence—in order to preserve the authority of its identity in the universalist narrative of nineteenth-century historical and political evolutionism.” *Signs Taken for Wonders*, Homi K. Bhabha, *Signs Taken for Wonders*, u: Ashroft, Bill – Griffiths, Gareth - Tiffin, Hellen, *The post-colonial studies reader*, Routledge, London and New York, 2003., str. 34

¹²⁰⁶‘These books,’ said Anund, ‘teach the religion of the European Sahibs. It is THEIR book; and they printed it in our language, for our use.’ ‘Ah! no’; replied the stranger, ‘that cannot be, for they eat flesh.’—‘Jesus Christ,’ said Anund, ‘teaches that it does not signify what a man eats or drinks. EATING is nothing before God. *Not that which entereth into a man’s mouth defileth him but that which cometh out of the mouth, this defileth a man*: for vile things come forth from the heart. *Out of the heart proceed evil thoughts, murders, adulteries, fornications, thefts; and these are the things that defile*. ‘That is true; but how can it be the European Book, when we believe that it is God’s gift to us? He sent it to us at Hurdwar.’ Ibid., str. 31.

poveznica s europskom kulturom. Biblija talijanskog jezika i Genesis talijanske književnosti premješta se u prijevodnoj formi znakovitih ulomaka u hrvatski čitateljski *miglieu* po principu pozivanja na istoznačnost i istovjetnost civilizacijskoga kruga i principu vodiča, primjera za kojim se valja povesti u smislu stvaranja nacionalnog jezika i kulturnog jedinstva. Manja geografska i kulturološka udaljenost između dvaju svjetova, Hrvatske i Italije, no što je u Bhabinu primjeru, uvjetovat će manju naivnost primatelja (recipijenta), a kasnije i veću kritičnost, otpor itd. No na samom početku stvaranja i pojave književnog časopisa u Hrvatskoj, uloga „talijanske knjige” objašnjiva je upravo nevedenim Bhabinim pristupom.

Kulturni prijenos odvija se i po principu kojeg Charles Larson naziva *iskustvom književnosti* (*the experience of literature*),¹²⁰⁷ gdje nepoznavanje nekih običaja ili odrednica Druge kulture onemogućuje razumijevanje teksta, a time i bilo kakvu percepciju, dovodi do zbunjivanja, dok poznati i slični elementi upućuju na interpretaciju, izravno utječu, ili joj se opiru. Od nečeg tako jednostavnog za Europljanina, od poljupca koji nije u svim kulturama tako uobičajen čin,¹²⁰⁸ do pojma herojstva i herojskog lika,¹²⁰⁹ kako sama interpretacija teksta, tako i njegova kulturološka percepcija variraju na osnovi *iskustva književnosti*, koje nije dakle samo iskustvo stvarnog života sa svojim društvenim, socijalnim, ekonomskim i političkim čimbenicima, već i prijenos i obrada, maskiranje ili izmjena oblika pojavnosti navedenih čimbenika u književnom tekstu, koji postaje tako prijenosnik već jednog novog iskustva izgrađenog na temelju književnoga teksta koji je tijekom vremena utjecao na percepciju čitatelja Druge kulture i u njemu izgradio određenu sliku, ne nužno istovjetnu slici stvarnog, predmetnog svijeta. Herojski svijet i pojam herojskog lika još iz usmene narodne poezije te poimanje herojstva unutar nacionalnog identiteta utjecat će u smjeru prema Italiji na doživljaj Talijana kao kukavica ili, u najboljem slučaju, antiratničkog naroda koncentriranog na estetiku i osjećaj, sazdanog od osjetljivih pojedinaca koji u trenutku smrti zazivaju majku. U obrnutom smjeru, Talijan će, doživljavajući različit pojam herojstva Drugoga uhvaćen u okvir užasa ili nedostaka (*terror or lack*), našijence vidjeti kao krvožedne reprezentante barbarskog naroda.¹²¹⁰

¹²⁰⁷U tekstu *Heroic Ethnocentrism, The Idea of Universality in Literature*, *ibid.*, str. 62.

¹²⁰⁸How was one to read a Thomas Hardy novel with all those frustrated kisses without ever having been kissed? How was i o explain something like this to my African students?“ *ibid.*, str. 63.

¹²⁰⁹“The hero-concept – the belief in the individual who is different from his fellowmen – is [also] almost totally alien to African life; and, as an etencion of this, the hero in contemporary Afican fiction is for the most part non-existent. ... Rather, it is the grou-pu-felt experience that is all important: what happens to the village, the clan, the tribe ...“ *ibid.*, str. 65.

¹²¹⁰*Ibid.*, str. 85.,uvod III. dijela *Representation and Resistance*.

Nesvjesno, ponavljanje, prijenos i nagon, pojmovi su koje je uveo Freud, a u radu su upotrebljavani unutar Lacanove interpretacije u djelu *Četiri temeljna pojma psihoanalize*. Nesvjesno prema Lacanu pokazuje zijev kroz koji se neuroza izmiruje s realnim – s realnim koje jednako tako može biti nedeterminirano. Čitavo časopisno polje djelovanja moglo bi se tako promatrati kao lacanovski zijev, putem kojeg se neuroza (glad i nemir mladog identiteta u razvoju) širi preko vlastitih granica pogledavajući voajerski u tuđi prostor (u ovom slučaju talijanski): „Što do tog trena subjekt pokušava vidjeti? Ono što pokušava vidjeti, znajte dobro, to je predmet kao odsutnost. Ono što voajer traži i nalazi, samo je sjena, sjena iza zavjese. On će u svojoj fantaziji izmisliti ne znam koju magičnu prisutnost najljepkije mlade djevojke, čak i ako se na drugoj strani nalazi dlakavi atlet. To što on traži nije, kako se kaže, falus – već upravo njegova odsutnost, i zato daje prednost izvjesnim oblicima kao predmetima svojega traženja.”¹²¹¹ Prevedeno u konkretan prostor i konkretan tekst, hrvatski putopisac stvarat će ustaljenu stazu referentnih prostornih točaka po kojima se na svojim putovanjima kreće, a vezane su za tradiciju hrvatskoga kulturnog kruga u Italiji (ponajprije Padova), ključnih imena stvaranja nacionalnog (talijanskog) i nadnacionalnog (europskog, renesansnog) kulturnog identiteta (Firenca i Toskana općenito) te religijskim centrom moći (Vatikan, Rim) u kojem traži svoju uporišnu točku ili se o nj omjerava.

Freud u *Etiologiji neuroza* istražuje taj zijev i u njemu pronalazi nešto iz reda ne-ostvarenog,¹²¹² govori o odbijanju. Pritom termin *ne-realizirano* ne označava derealno niti irealno, već *svijet sablasti*; koji bismo ovdje mogli poistovjetiti s paralelnim svijetom očekivanja sazdanim od tradicije i protoka informacija te vlastitih želja i estetsko-psiholoških potreba. Freud terminom *pupak snova* označava središte nepoznatog, što je zapravo zijev o kojem govori Lacan.¹²¹³

Dok je, prema Northropu Freyu, pjesnik usmene kulture nositelj kulture određene zajednice, a takvo kulturno vlasništvo definira pojmom „mita pripadnosti”, u pisanoj kulturi pjesnik gubi autoritet jer se znanje odvaja od njega osobno i deponira u pisanom materijalu. Prema Freyu, to je početak kraja pjesničkog autoriteta, ali i intelektualne dekadencije općenito. Nastupa produkcija „zajedničkih uvjerenja” na temelju plemenskih mitova, objektivnog znanja, znanosti, slobode mišljenja i kritike, što proizvodi nove vrijednosti nazvane prema Freyu

¹²¹¹ Lacan, J. (1986.), *XI seminar Četiri temeljna pojma psihoanalize*, Zagreb, Naprijed, str. 194.

¹²¹² Ibid., str.28.

¹²¹³ Ibid., str. 29.

„mitom o slobodi”. U hrvatskoj periodici taj mit o slobodi ujedinjen s mitom zajedništva otjelovljen je najprije u budnicama kojima Gajeva *Danicza* apelira na pojedinca čitatelja pokušavajući od tih pojedinaca izgraditi nacionalnu masu sposobnu pokrenuti proces priznavanja zasebne nacionalnosti. U uravnoteženu društvu oba su mita ujednačena, čuvajući vrijednost pripadnosti, ali dopuštajući kritičku slobodu i transformaciju. Ta će distinkcija dvaju mitova i distinkcija vrsta znanja biti dug proces koji pretvara predmoderni svijet u moderni, a punina svijesti o razlici dostiže se u prirodnim znanostima 18. stoljeća otkad književnost, a poezija osobito, gubi svoju pedagošku funkciju, postaje autonomna i preuzima ponajprije estetsku funkciju u kojoj prevladava užitek. Taj proces napuštanja primarno pedagoške i odabir estetske funkcije u Hrvatskoj će se otjeloviti u borbi starih i mladih, u sukobima *Danice* i *Kola*, te u svim sljedećim programskim smjenama generacija, uvijek u zaostatku za europskim događajima. Međutim, u zaostatku neće biti i praćenje književnih zbivanja u Italiji. Iako bliži Austriji i Njemačkoj, zainteresiraniji za slavensku kulturu (sveslavenska ideja, pripadnost slavenskom svijetu) te francusku koja je u 19. stoljeću epicentar literarnih zbivanja, vijesti i prikazi s talijanskog kulturnog područja ažurno se prenose hrvatskoj publici.

Nebrojene su veze isprepletene i na bezbrojne načine među autorima, tekstovima i institucijama, a i nastavljaju se isprepletati, no najvažniji je od svega pokušaj dobivanja odgovora na pitanje na koji način refleksna slika iz inozemstva može pružiti percepciju samih sebe, pri čemu nije važno je li točna ili je iskrivljena, ali je uvijek i svakako različita. U navedenom razdoblju, kada su talijanski intelektualci *risorgimento* naizmjenice rabili olovku i mač te zasjedali na literarnim kružocima i urotničkim sastancima tajnih sekti, promatrati odjek, preslik, komentar i inspiraciju u hrvatskom tisku, govori ne samo o talijansko-hrvatskim kulturnim dodirima i odnosima već i o širem europskom kulturološko -političkom kontekstu i cjelovitosti. Na vidjelo izlazi da je prva reakcija hrvatskih pisaca prve polovice 19. stoljeća, u skladu s nakanom stvaranja vlastita jezika i književnosti, doista ponajprije bila otpor stranim utjecajima. Kada se ti pisci okreću prema Italiji, oni u njoj ne traže uzor već inspiraciju, ne traže njezino nacionalno kulturno blago već blago temelja europske, šire kulture, civilizacijski izvor.

Lacan kaže da je *Ja* (pri čemu se ranije laća i Rimbaudova književno relevantnog iskaza “Je est un autre” – “Ja je netko drugi”) “survano u ishodišan oblik, prije nego je opredmećeno u dijalektici identifikacije s drugim, i prije nego mu jezik vrati, u univerzalnome, njegovu funkciju kao subjekta,¹²¹⁴” budući da “imamo prvi obuhvat slikom u kojoj se može razabrati

¹²¹⁴“L'assomption jubilatoire de son image spéculaire par l'être encore plongé dans l'impuissance motrice et la dépendance du nourrissage qu'est le petit homme à ce stade infans, nous paraîtra dès lors manifester en une

prva faza dijalektike identifikacije.”¹²¹⁵I dalje: “To što sam nazvao *fazom ogledala* zanimljivo je utoliko što pokazuje afektivni dinamizam kojim subjekt izvorno identificira sebe sa vizualnim *odrazom [Gestalt]* svoga vlastitog tijela: u odnosu spram još veoma dubokog nedostatka koordinacije vlastite pokretljivosti, ona predstavlja idealno jedinstvo.”¹²¹⁶

Lacano bi se *le stade du miroir* mogao, mutatis mutandis, primijeniti i na naciju u periodu njezina nastanka u suvremenom smislu, u periodu buđenja nacionalne svijesti, koja sebe još traži u zrcalu Drugoga (nerijetko imaginarnoga, kao što je više puta pisano i u nas).

Prema Lacanu koji osporava koncepciju autonomnoga ljudskog bića koje u autorefleksiji postaje svjesno sebe i svog postojanja te ističe da je identitet subjekta zasnovan na složenim relacijama koje subjekt zauzima prema Drugima oko sebe, predstavljajući svoju teoriju kao „teoriju ogledala“, traženje hrvatskog nacionalnog identiteta tijekom procesa stvaranja hrvatske nacije u zrcalu talijanske kulture jasno je i logično. Naša je veza s talijanskom kulturom specifična i u kulturološkom smislu nadnacionalna jer je Italija prerasla odavna u svojevrsan simbol, zadobivši značajke koje se ne mogu podvesti pod jednostavne uobičajene nazivnike pojedinih nacionalnih književnosti. I unutar toga, kulturološki, ali i psihološki složenog odnosa, u neprekidnom kretanju, *začini*, *zrcaljenje* i *razbijeno staklo* tri su odraza uvijek istog obraza. Italija je Hrvatskoj potrebna isto kao zrcalo, u kojem ona nalazi, potvrđuje ili dokazuje svoj identitet i uspostavlja integritet svoje osobnosti u odnosu prema toj Italiji čiju sliku podsvjesno kreira.

situation exemplaire la matrice symbolique où le je se précipite en une forme primordiale, avant qu'il ne s'objective dans la dialectique de l'identification à l'autre et que le langage ne lui restitue dans l'universel sa fonction de sujet.“ Jacques Lacan, *Le stade du miroir formateur de la fonction du je*, Communication fit au congrès international de psychanalyse à Zürich, le 17 Juillet 1949.

¹²¹⁵„Il y a là une première captation par l'image où se dessine le premier moment de la dialectique des identifications. Il est lié à un phénomène de *Gestalt*, la perception très précoce chez l'enfant de la forme humaine, forme qui, on le sait, fixe son intérêt dès les premiers mois, et même pour le visage humaine dès le dixième jour. Mais ce qui démontre le phénomène de reconnaissance, impliquant la subjectivité, ce sont les signes de jubilation triomphante et le ludisme de repérage qui caractérisent dès le sixième mois la rencontre par l'enfant de son image au miroir (...) Ce que j'ai appelé le *stade du miroir* a l'intérêt de manifester le dynamisme affectif par où le sujet s'identifie primordialement à la *Gestalt* visuelle de son propre corps : elle est, par rapport à l'incoordination encore très profonde de sa propre motricité, unité idéale, *imago* salutaire ; elle est valorisée de toute le détresse originelle, liée a la discordance intra-organique et relationnelle du petit d'homme durant les six premiers mois, où il porte les signes, neurologiques et humoraux, d'une prématuration natale physiologique “. Jacques Lacan, *L'agressivité en psychanalyse*, Conférence prononcée à Bruxelles en mai 1948 au 11ème Congrès des psychanalystes de langue française, publiée dans la *Revue Française de Psychanalyse*, juillet-septembre 1948, tome XII, n° 2 pp. 367-388.

¹²¹⁶*Ibidem*.

XVII. PRILOZI: TABLICE

Tablica 1. Zastupljenost talijanske kulture u hrvatskoj periodici XIX. stoljeća: numerički i statistički prikaz

Tablica 2. Popis priloga talijanske tematike u hrvatskoj periodici XIX. st.

Tablica 3. Prilozi talijanskih autora u hrvatskoj periodici XIX. stoljeća

Tablica 4. Zastupljenost talijanskih autorica u hrvatskoj periodici XIX. stoljeća: numerički i statistički prikaz

Tablica 5. Vrste priloga talijanskih autora u hrvatskoj periodici XIX. stoljeća: statistički prikaz zastupljenosti vrsta priloga unutar priloga talijanskih autora

Tablica 6. Bibliografija talijanskih autora u hrvatskoj periodici XIX. st.

**Tablica 1. Zastupljenost talijanske kulture u hrvatskoj periodici XIX. stoljeća:
numerički i statistički prikaz**

ID časopisa	Časopis	Ukupan broj priloga u časopisu	Broj priloga talijanskih tema	Postotak zastupljenosti talijanskih tema	Broj priloga talijanskih autora	Postotak zastupljenosti talijanskih autora	Zastupljenost talijanske kulture u časopisu
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	2724	34	1,4%	12	0,4%	1,8%
2	KOLO (1842 – 1853)	133	0	0%	0	0%	0%
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	1392	27	2,5%	7	0,5%	3%
4	ISKRA (1844 – 1846)	20	0	0%	0	0%	0%
5	DUBROVNIK (1849 – 1852)	57	1	1,8%	5	8,8%	10,6%
6	BOSANSKI PRIJATELJ (1850 – 1851; 1861; 1870)	56	0	0%	0	0%	0%
7	NEVEN (1852 – 1858)	1470	16	1,2%	1	0,07%	1,27%
8	JADRANSKE VILE (1859)	26	1	3,8%	0	%	3,8%
9	LEPTIR (1895 – 1862)	72	2	2,8%	0	%	2,8%
10	NAŠE GORE LIST (1861 – 1866)	1699	7	0,4%	1	0,06%	0,46%
11	LADA (1862)	17	0	0%	0	0%	0%
12	SLAVONAC (1863 – 1865)	394	6	1,5%	0	0%	1,5%
13	ZVIEZDA (1863)	127	0	0%	9	7%	7%
14	KNJIŽEVNIK (1864 – 1866)	172	5	2,9%	0	0%	2,9%
15	BOSILJAK (1864 – 1868)	432	3	0,7%	1	0,2%	0,9%
16	GLASANOŠA (V/1865)	62	1	1,6%	0	0%	1,6%
17	DRAGOLJUB (1867 – 1868)	627	1	0,2%	0	0%	0,2%
18	VIENAC (1869 – 1903)	9660	123	1,6%	91	0,9%	2,5%
19	KNJIŽEVNA ZABAVA HRVATSKO-SRBSKA (1869 – 1870)	39	0	0%	0	0%	0%
20	HRVATSKI SOKOL (1870)	65	0	0%	0	0%	0%
21	BUNJEVAČKA I ŠOKAČKA VILA ([1871] – 1876)	441	1	0,2%	0	0%	0,2%
22	HRVATSKA LIPA (1875)	269	9	3,3%	0	0%	3,3%

INTERKULTURALNA RECEPCIJA ITALIJE U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOJ PERIODICI 19. STOLJEĆA

ID časopisa	Časopis	Ukupan broj priloga u časopisu	Broj priloga talijanskih tema	Postotak zastupljenosti talijanskih tema	Broj priloga talijanskih autora	Postotak zastupljenosti talijanskih autora	Zastupljeno st talijanske kulture u časopisu
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	1254	19	1,5%	15	1,2%	2,7%
24	HRVATSKA (1880 – 1881)	98	0	0%	0	0%	0%
25	ZVIEZDA (1881)	39	2	5,1%	0	0%	5,1%
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	871	18	2,2%	34	3,9%	6,1%
27	KNJIŽEVNA SMOTRA (1883 – 1894)	917	8	0,9%	0	0%	0,9%
28	NADA (1883)	91	0	0%	3	3,3%	3,3%
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	1853	26	1,5%	19	1%	2,5%
30	ZORA (1884 – 1889)	690	6	1%	1	0,1%	1,1%
31	ISKRA (1884 – 1887)	498	2	0,6%	1	0,2%	0,8%
32	VUK (1885)	65	0	0%	0	0%	0%
33	HRVATSKA OMLADINA (1885 – 1886)	108	0	0%	1	0,9%	0,9%
34	BALKAN (1886 – 1887)	201	3	1,5%	0	0%	1,5%
35	ISKRA (1891 – 1894)	347	3	0,9%	9	2,6%	3,5%
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	7418	92	1,4%	124	1,7%	3,1%
37	MLADA HRVATSKA (1894 – 1895)	70	4	5,7%	1	1,4%	7,1%
38	NADA (1895 – 1903)	3462	26	0,8%	23	0,7%	1,5%
39	HRVATSKA MISAO (1897)	39	0	0%	0	0%	0%
40	LOVOR (1897)	93	0	0%	0	0%	0%
41	NOVI VIEK (1897 – 1899)	311	6	1,9%	3	0,9%	2,8%
42	NOVA NADA (1897)	51	0	0%	0	0%	0%
43	NOVO DOBA (1897 – 1898)	68	0	0%	0	0%	0%
44	MLADOST (1898)	67	0	0%	1	1,5%	1,5%
45	PREPOROD (1898 – 1899)	217	1	0,5%	0	0%	0,5%
46	HRVATSKI SALON (1898 – 1899)	70	3	4,3%	0	0%	4,3%
47	GLAS (1899 – 1900)	30	0	0%	1	3,3%	3,3%
48	ŽIVOT (1900 – 1901)	209	5	2,4%	3	1,4%	3,8%

Tablica 2. Popis priloga talijanske tematike u hrvatskoj periodici XIX. st.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	[Anonimno]	<i>Alexandar i Caesar, ili koi je bio od obodvojice najveći muž? (Polag E. d. M.).</i>	VI, 15, 57-60
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	[Anonimno]	<i>Carevi Rimski (od plemena ilirskoga).</i>	VIII, 2, 6-8; 11
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	[Anonimno]	<i>Dioklecijan na selu.</i>	IV, 3, 10-11
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	[Anonimno]	<i>Iliri u kraljevini Napuljskoj.</i>	VI, 30, 120
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	[Anonimno]	<i>Misli. Jedna čertica iz govorah Julia Cesara.</i>	IV, 45, 180
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	[Anonimno]	<i>Tomaseo o Ilirih.</i>	VIII, 5, 18-20
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	[Anonimno]	<i>Věsti iz Mletakah.</i>	IX, 15, 60
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	[Anonimno]	<i>Narodnost u Tarstu.</i>	IX, 25, 98-99 IX, 37, 146
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	[Anonimno]	<i>Narodnost u Tarstu.</i>	IX, 25, 98-99 IX, 37, 146
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	[Anonimno]	<i>Vineta, sěverna Venetia.</i>	IX, 40, 157-158; 162-164
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	[Anonimno]	<i>Pěsan iz Mletakah.</i>	XII, 5, 17
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	[Anonimno]	<i>Životopis Leopardijev. pr. Orsat Pocić.</i>	XV; 18; 98-101; 106-109
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	[Anonimno]	<i>Pàrva cenzura u starom Rimu.</i>	XV, 18, 103

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	[Anonimno]	<i>Kola di Rienzi.</i>	XV; 20; 113-117; 123-125; 130-133; 138-141; 146-150; 153-158; 161-165; 169-172; 177-180
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	[Anonimno]	<i>Slavjanski spomenici u Rimu.</i>	XVI, 33, 131-132
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Babukić, Věkoslav (Požega, 16.6.1812. – Zagreb, 20.12.1875.)	<i>Književne vësti. Ilirsko - nëmačko - talianski Mali rëčnik od Josipa Dobroniça.</i>	XII, 26, 105-106
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Bedeković – Gajeva, Ljubosava ¹²¹⁷	<i>Veliki spisatelj Julija Caesara u domaćem životu.</i>	XIX, 17, 131-132
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	C. B. ¹²¹⁸	<i>O rimskom napisu.</i>	VIII, 13, 51
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	I.K. O. ¹²¹⁹	<i>Pogor Rima.</i>	X, 29, 114-115
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	J. F. ¹²²⁰	<i>Život p.o. Franje Marie Appendinia, reda učionica pobožnih.</i>	III, 48, 193-195; 199-200; 203-204
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Kaznačić, Antun ¹²²¹ (1784. – 1874.)	<i>Na grob p.o. Franje Appendinia, poglavara reda učilištah pobožnih preminuvšega dana 29. Sëčnja t.l.</i>	III, 47, 189
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Kollar, Jan ¹²²² (29.7.1793. – 24.1.1852.)	<i>Domoljubi u Mletcih.</i>	IX, 50, 197-199
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Kukuljević Sakcinski, Ivan (1816. – 1889.)	<i>Uspomena na Veneciu.</i>	IX, 11, 41-42
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Kukuljević Sakcinski, Ivan (1816. – 1889.)	<i>Literatura talianska.</i>	IX, 22, 87-88; 91-92; 96
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Kukuljević, Ivan (1816. – 1889.)	<i>Dopis iz Milana.</i>	VII, 14, 53-55
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Kukuljević, Ivan (1816. – 1889.)	<i>Dopis iz Milana.</i>	VII, 30, 123-124; 127-128

¹²¹⁷Nema biografskih podataka.¹²¹⁸Nema biografskih podataka.¹²¹⁹Nema biografskih podataka.¹²²⁰Nema biografskih podataka.¹²²¹ U potpisu dodano: Ilir iz Dubrovnika.¹²²² Potpisan kao: Ivan Kollar.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Kukuljević, Ivan (1816. – 1889.)	<i>Nadgrobní napisi ilirski u Rimu. (Iz Galletia).</i>	VII, 32, 131-132; 136
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Kukuljević, Ivan (1816. – 1889.)	<i>Talianska literatura u Dalmaciji.</i>	XIII, 10, 38-39
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Pocić Orsat Dubrovčanin ¹²²³ (Dubrovnik, 12.3.1821. – 30.6.1882.)	<i>Dopisi iz Italije.</i>	IX, 33, 129-130
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Pocić, Orsat Dubrovčanin ¹²²⁴ (Dubrovnik, 12.3.1821. – 30.6.1882.)	<i>Dopis iz Padove. (G. Ivanu Kukuljeviću Sakcinskomu).</i>	IX, 26, 102-104
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Rukavina, Ilija ¹²²⁵	<i>Rimski napis.</i>	VII, 42, 173-174
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Rukavina, Ilija ¹²²⁶	<i>Dopis iz Tërsta.</i>	VII, 48, 201
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Rumy, Karl Juraj ¹²²⁷ (Spiska Nova Ves, Slovačka, 1780. – Ostrihorn, Mađarska, 5.4.1847.)	<i>Pismo iz Rima, za opovèrgnutje lažljivih vèstih [...].</i>	V, 50, 203-204
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Trnski, Ivan ¹²²⁸ (1819. – 1910.)	<i>Dopis domorodnoga putnika iz Dalmacie; Dopis iz Dalmacie; Dopis iz Tërsta.</i>	V; 35; 137-138; 150-152; 173-175; 193-195
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	[Anonimno]	<i>La Dalmatia Giornale letterario Economico.</i>	II, 3, 24
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	[Anonimno]	<i>Texacim, Měseca travnja nadat se je da bude. (Iz italianskoga časopisa L'amico del Contadino).</i>	II, 14, 109-110
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	[Anonimno]	<i>Mudro književstvo. Dopis iz Roviga.</i>	III, 3, 21-22; 27-28; 36-37; 42
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	[Anonimno]	<i>Suze prijatelja: Franjo Appio Junio. U Padovi na 10 Prosinca 1843.</i>	I, 28, 224
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	[Anonimno]	<i>Odgovor gosp. N. Tommaseu.</i>	II, 35, 279-280
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Ivičević, M. ¹²²⁹	<i>Molitve Kerstjanske N. Tomasea.</i>	I, 1, 4

¹²²³ Dodana talijanska varijanta prezimena (Pozza) i titula „knez“ u potpisu.

¹²²⁴ Dodana titula „grof“ u potpisu. Nalazimo ga i kao: Medo Pucić, Orsat Pucić te talijanski Orsato de Pozza.

¹²²⁵ U potpisu dodano i: Ljubački. Ljubački (*Liebstadski*) bio je Ilirac iz Like, oficir koji je djelovao u Trstu gdje je objavio i nekoliko knjiga. Podataka o rođenju i smrti nema.

¹²²⁶ Potpisan kao: Ilija -.

¹²²⁷ Potpisan kao Dr Dragutin Rumy. Nijemac iz slovačkog Spiša, čest suradnik *Danicze*, nalazimo ga i samo pod pseudonimom *Dragutin*.

¹²²⁸ Potpisan inicijalima I. T.

¹²²⁹ Nema biografskih podataka. Potpisan kao: Ivčevich, Djak M.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Ivičević, Stjepan (Drvenik, 24.1.1801. – Makarska, 16.12.1871.)	<i>Travanj. (Iz italianskoga Vitorelli-a).</i>	II, 14, 110
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Ivičević, Stjepan (Drvenik, 24.1.1801. – Makarska, 16.12.1871.)	<i>Poliodéštvo. Texacim. Priprostost i ugodnosti xivota seoskoga i texačkoga. (Iz talianskoga - Rollin).</i>	II, 32, 254-256
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Ivičević, Stjepan ¹²³⁰ (Drvenik, 24.1.1801. – Makarska, 16.12.1871.)	<i>[Ovu plemenitu pjesmu Naučitelja Antuna Gazzoletti'a odvitnika u Terstu, pretočio sam naški, za više uzrokah...].</i>	II, 1, 6
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Jelčić, V. ¹²³¹	<i>Priповest od Frana Soave. Teresa Balducci.</i>	II, 31, 245-247
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	K. ¹²³²	<i>Rimljani su mertvace xegli.</i>	I, 2, 13
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	K. ¹²³³	<i>Zadar od Mlečanah i Francuzah 1202 godine razoren.</i>	I, 11, 82-84
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	K. ¹²³⁴	<i>Dioklecian cesar rimski.</i>	I, 45, 353-356; 379-383
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Kaznačić, August (Dubrovnik, 26.4.1817. – 19.2.1883.)	<i>O narodniem pėsnamu puka dalmatinskoga. Iz italianskoga gosp. Nikole Tommasea. (Produženje i konac).</i>	III, 1, 5-6
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Kovač, Ante ¹²³⁵	<i>Rimljani ili Vlahi. Italianski od Ante Kovaca.</i>	III, 19, 147-148; 159-160
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Kuzmanić, Ante (Split, 12.6.1807. – Zadar, 10.12.1879.)	<i>Početak ratovanja Mlečana s Turcima u Dalmaciji – 1645. godine – do osvojenja Novigrada</i>	III, 40, 361-319, 322-327
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Kuzmanić, Ante (Split, 12.6.1807. – Zadar, 10.12.1879.)	<i>Hervatska i taljanska strana u Dalmaciji.</i>	V, 17, 65-66; 73-74; 81-83; 93-94; 117-118; 205-206
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	M. L. ¹²³⁶	<i>Marco Polo</i>	I, 18, 144
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	M. M. D ¹²³⁷	<i>Iskrice od Nikole Tommasea. Izdao Ivan Kukuljević Sakcinski.</i>	VI, 26, 104
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	M. N. ¹²³⁸	<i>Slavenstvo Italii.</i>	I, 52, 409-410
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Marinović, Marko ¹²³⁹	<i>Početak plemenite kuche rimske Anicia-h paka prezimenovana Frangipana-h.</i>	II, 47, 375-376
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Pocić, Orsat ¹²⁴⁰ (Dubrovnik, 12.3.1821. – 30.6.1882.)	<i>Slavjanima u Mletcih pozdrav.</i>	I, 11, 81

¹²³⁰ Potpisan kao: Ivchevich, Stipan.

¹²³¹ Nema biografskih podataka.

¹²³² Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²³³ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²³⁴ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²³⁵ Nema biografskih podataka.

¹²³⁶ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²³⁷ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²³⁸ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²³⁹ Nema biografskih podataka

¹²⁴⁰ Potpisan kao: Pocih, Orsat, Vlastelin Dubrovački

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Resti, M. – Serdar, V. ¹²⁴¹	<i>Ivan Kerstiteľ Lombardi.</i>	I, 2, 10-11
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Senjanin, K. ¹²⁴²	<i>Iz dogodovštine rimske. Serdčenost, i stalnost Ženska.</i>	III, 8, 64
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Vrdoljak, Jerolim ¹²⁴³ (Imotski, 1800. - 5.12.1865.)	<i>Naravopisje. Okrug Mlčni (Via Lattea).</i>	III,6, 42-43
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Y... ¹²⁴⁴	<i>Uljudna djelovanja. F. Salghetti.</i>	I, 22, 174-175
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Zaffron ¹²⁴⁵	<i>Knjixevni pregled. Vita di Adolfo Devivais.</i>	II, 32, 256
5	DUBROVNIK (1849 – 1852)	[Anonimno]	<i>I. Sveta Katarina iz Siene. Pienje; II. Piesan spasova; III. Pater noster, Ave Maria. IV. Magnificat anima mea Dominum; V. Nunc dimittas servum tuum, Domine. VI. Glas. Hvala. Kolo junaka.</i>	II,II, [17]-57
7	NEVEN (1852 – 1858)	[Anonimno]	<i>[Ovih danah izabrano je ravnateljstvo narodnog našeg kazališta...; Talianska opera...; U palači grofa Potockoga u Krakovu].</i>	I, 2, 31
7	NEVEN (1852 – 1858)	[Anonimno]	<i>[G. Sculari...].</i>	I, 7, 112
7	NEVEN (1852 – 1858)	[Anonimno]	<i>[Društvo talianske opere što je početkom t. g. ovamo prispělo, predstavilo je do sada slědeće opere...; Na aleksandriskom kazalištu...].</i>	I, 20, 318-320
7	NEVEN (1852 – 1858)	[Anonimno]	<i>[Dr. Fr. Nardi u Padovi...;...].</i>	I, 38, 607-608
7	NEVEN (1852 – 1858)	[Anonimno]	<i>Istinita pripověšt o Romeu i Juliji. (Czas).</i>	II,16, 251-253
7	NEVEN (1852 – 1858)	[Anonimno]	<i>Taglimentova nēvesta. (Novela iz zadnjega talijanskoga rata).</i>	II, 20, 305-311, 327-332
7	NEVEN (1852 – 1858)	[Anonimno]	<i>Don Renucio Farnese.</i>	II, 27, 429-430; 446- 447
7	NEVEN (1852 – 1858)	[Anonimno]	<i>Talijansko kazalište. VII.</i>	VII, 25, 382

¹²⁴¹ Nema biografskih podataka.

¹²⁴² Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁴³ Potpisan kao: Vrdoljak Imochanin.

¹²⁴⁴ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁴⁵ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
7	NEVEN (1852 – 1858)	[Anonimno]	<i>Rječnik ilirsko - talijanski... sastavio ga o. Dragutin A. Parčić... U Zadru izdao Petar Abelić 1858...: [Oskudica što nastala za ovakvim rječnikom i želja da što i on svoga truda žrtvuje knjizi. ponuka gna. Parčića na ovaj posao... Uz onoliko različne misli o pravopisu nije moglo inače ni biti nego su mnoge rieči u neazbučnom redu... Ovaj je rječnik samo rječnik (vocabulario), za to mu čine krivo koji od njega više traže]; Narodne pjesme Bosanske i Hercegovačke skupio (pokojni) Ivan Franjo Jukić Banjačanin i Ljubomir Hercegovac (Fr. Grgo Martić), izdao Filip Kunić Kupriešanin... Osiek, Lehman 1858...: [Onomad je g. Fr. Rački u Nar. Novinah tako liepo ocijenio ovu knjigu i sve naše narodne pjesme... o tom, kako se izdala].</i>	VII, 37, 588-590
7	NEVEN (1852 – 1858)	Chedowski, Valentin ¹²⁴⁶	<i>Put po moru iz Trsta u Mletke. (Prev iz poljskoga).</i>	III, 50, 794-798
7	NEVEN (1852 – 1858)	Lj. L. ¹²⁴⁷	<i>Crne oči. (Siciljanska pjesma).</i>	VI, I, 16
7	NEVEN (1852 – 1858)	Rački, Franjo (Fužine, 25.9.1828. – Zagreb, 13.2.1894.)	<i>Poziv. [Iz Rima 5. srpnja 1858. Uz ine književne poslove pripravljam regista za našu poviesticu].</i>	VII, 16, 253
7	NEVEN (1852 – 1858)	Tkalčević, Adolf Veber ¹²⁴⁸ (Bakar, 11.5.1825. – Zagreb, 6.8.1889.)	<i>Dopisi o Italiji. I – V.</i>	VII, 29, 461-462; 489-492; 504-505; 533-534; 550-553; 601-605; 616-619
7	NEVEN (1852 – 1858)	Vetranić, Mavro (Dubrovnik, 1482. – 15.1.1576.)	<i>Italiji Remeta; Rajska gora.</i>	IV, 3, 677-682; 693-697; 709-714
7	NEVEN (1852 – 1858)	Vežić, Vladislav ¹²⁴⁹ (Seline pod Velebitom, 29.4.1825. – Varaždin, 16.8.1894.)	<i>Nesretna ženitba. (Iz tal. Novinah "Gazetta dei Tribunali di Milano" na kratko ponašeno).</i>	I, 17, 257-261
8	JADRANSKE VILE (1859)	Tkalčević, Adolf Veber ¹²⁵⁰ (Bakar, 11.5.1825. – Zagreb, 6.8.1889.)	<i>Dopisi o Italiji, IV. (v. Neven od minule godine).</i>	I, 1, 79-84
9	LEPTIR (1895 – 1862)	[Anonimno]	<i>Crkva, kaptol i hospital ilirski sv. Jerolima.</i>	III, 3, 171-182
9	LEPTIR (1895 – 1862)	[Anonimno]	<i>Ilirski kaptol i Sbor sv. Jerolima u Rimu.</i>	III, III [nepaginirano]
10	NAŠE GORE LIST (1861 – 1866)	[Anonimno]	<i>Giulija Fanarotti. Iz italijanskoga.</i>	I, 4, 25-26
10	NAŠE GORE LIST (1861 – 1866)	[Anonimno]	<i>Proglašenje novih svetacah u Rimu.</i>	II, 22, 173-174

¹²⁴⁶ Nema biografskih podataka.

¹²⁴⁷ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁴⁸ Popisan s A. T.

¹²⁴⁹ Potpisan kao: V. Vežić.

¹²⁵⁰ Potpisan s A. T.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
10	NAŠE GORE LIST (1861 – 1866)	[Anonimno]	<i>Zasužnjenik. Pripoviest stroga nekoga učitelja talijanskoga (pohrvatilo Vladimir Rodoljubić).</i>	II, 34, 226-227; 275-276
10	NAŠE GORE LIST (1861 – 1866)	[Anonimno]	<i>[Košut je u Milanu...].</i>	IV, 6, 47
10	NAŠE GORE LIST (1861 – 1866)	[Anonimno]	<i>[Društvo talijanske opere imalo je...].</i>	V, 12, 97-98
10	NAŠE GORE LIST (1861 – 1866)	B. L. ¹²⁵¹	<i>Dante Alighieri.</i>	V, 15, 119-120
10	NAŠE GORE LIST (1861 – 1866)	T. ¹²⁵²	<i>[Zabavni povoz u Trst...].</i>	III, 19, 151
12	SLAVONAC (1863 – 1865)	[Anonimno]	<i>Talijanske novelete. I. Eloisa; II. Serivano; II. Tajna; IV. Il baccio; V. Jedna noć u Mletcih.</i>	I, 7, 105-107; 137-138; 150-153; 390-396; 536- 538
12	SLAVONAC (1863 – 1865)	[Anonimno]	<i>Julij Cesar iz Kapue. Historička pripoviedka.</i>	II, 9, 134 -140; 148-152; 168-174; 179-183; 195-198
12	SLAVONAC (1863 – 1865)	[Anonimno]	<i>Talijanska ljubomornost.</i>	II, 11, 175
12	SLAVONAC (1863 – 1865)	[Anonimno]	<i>Dvie sestre. (S talijanskoga preveo J. L - n.).</i>	II, 14, 211-220
12	SLAVONAC (1863 – 1865)	[Anonimno]	<i>Mletačka ružica. Novela.</i>	II, 26, 408-411; 422-426; 434-438
12	SLAVONAC (1863 – 1865)	J. L - n ¹²⁵³	<i>Il sasso rancio ili ljubav i nesreća.</i>	II, 19, 291-297
14	KNJIŽEVNIK (1864 – 1866)	[Anonimno]	<i>Prospetto cronologico della storia della Dalmazia con storia della Dalmazia con riguardo alle Provincie slave contermini. Zara 1863.</i>	I, 1, 135
14	KNJIŽEVNIK (1864 – 1866)	Kořinek, Fr. ¹²⁵⁴	<i>Poviest Julija Cezara.</i>	II, 2, 249-268
14	KNJIŽEVNIK (1864 – 1866)	Ljubić, Prof. S.	<i>1. Esposizione di rapporti fra la Repubblica Veneta e gli Slavi Meridionali [...] di Marino Sanuto [...] Volume I [...] 1863 [...] II. Popis akta prinadležećih k istorii Srba i ostalih jugoslavena [...] Glasnik Društva Srbske Slovesnosti. Svezka X.</i>	II, 2, 290-299
14	KNJIŽEVNIK (1864 – 1866)	Rački, Franjo ¹²⁵⁵ (Fužine, 25.9.1828. – Zagreb, 13.2.1894.)	<i>Vladanje mletačko u Rieci. Nacrtao prof. Sime Ljubić [...].</i>	II, 4, 580-581
14	KNJIŽEVNIK (1864 – 1866)	Tkalčević, Adolf Veber ¹²⁵⁶ (Bakar, 11.5.1825. – Zagreb, 6.8.1889.)	<i>Dizionario italiano-ilirico di Giovanni Jurasich dell' isola Veglia, edizione prima.</i>	I, 1, 124-125
15	BOSILJAK (1864 – 1868)	F. ¹²⁵⁷	<i>Cezarova mladost. Iz knjige "Život Julija Cezara" od cara Napoleona III.</i>	I, 6, 182-185

¹²⁵¹Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁵²Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁵³Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁵⁴Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁵⁵ Dodana titula „dr“ u popisu, a umjesto punog imena inicijal „Fr“.

¹²⁵⁶ Potpisan s A. T.

¹²⁵⁷Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
15	BOSILJAK (1864 – 1868)	M. Kk. ¹²⁵⁸	<i>Antonin Pijo, rimski car.</i>	IV, 2, 24-28; 42-45
15	BOSILJAK (1864 – 1868)	M. Kk. ¹²⁵⁹	<i>Marij, konsul i vojskovođa rimski. [S ilustracijama].</i>	III, 21, 333-335; 345-349
16	GLASONOŠA (V/1865)	Pucić, Medo ¹²⁶⁰ (Dubrovnik, 12.3.1821. – 30.6.1882.)	<i>Srbija pozdravlja Italiju pri Dantovoj svetkovini 14. Maja 1865. U Firenci.</i>	V, 19, 149
17	DRAGOLJUB	[Anonimno]	<i>Društvo sv. Jeronima.</i>	II, 22, 350-351; 365-367
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>1800godišnjica propasti Pompeja: Meeting u bazilici.</i>	XI, 47, 752
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>1800godišnjica propasti Pompeja: Posjet u razvalinah.</i>	XI, 47, 753
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Aquileja ili Oglej.</i>	XI, 38, 609
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>August Šenoa u taljanskoj književnosti.</i>	XIV, 44, 708-710
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Burzin trg u Trstu; Crkva sv. Justa u Trstu.</i>	XVI, 18, 288-289
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Campanile prije pada.</i>	XXXIV, 33, 521
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Canal Grande u Mletcih.</i>	XVI, 47, 753
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Crkva sv. Marka u Mletcih.</i>	XVI, 48, 769
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Dante Alighieri.</i>	V, 15, 119-120
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Dante. (Sa slikom).</i>	VIII, 15, 254-255
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Dr. Dinko Vitezić; Narodno kazalište; Hrvatskoj ili Italiji; Knjige jeronimskoga društva.</i>	XII, 42, 691-692
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Duždeva palača u Mletcih; Dvorište duždeva palače u Mletcih; Most uzdisaja (Ponte di sospiri) u Mletcih.</i>	XVI, 3, 44-45
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Ernesto Rossi.</i>	XXVIII, 24, 379
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Fontana Trevi u Rimu.</i>	XXXV, 19, 621
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Gabriele d'Annunzio.</i>	XXX, 1, 10-11; 26-28
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Ivan Sundečić; Noćište kod samostana svetog Arangjela; Nove knjige; Narodno kazalište; Matica hrvatska i sabor; Rusi na međunarodnih skupštinah statističkoj i izočnih jezika u Pešti i Petrogradu; Shakespeare i Bismark; Nova francuska djela.</i>	VIII, 43, 710-712

¹²⁵⁸Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁵⁹Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁶⁰Navodimo ga kako je potpisan. Ostale verzije imena navedene u noti 8.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Iz Mletaka.</i>	VI,15, 229-222; 233-236; 253-255; 284-287; 411-412; 426-428
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: "Mazurka" i "Poloneza"; Književnost: Hrvatska i srbska; Češka; Talijanska; Š.: Francezka; Umjetnost: Koncerti "Kola" i "Hrvatske Lire"; Neprekidna umjetnička izložba u Moskvi; Siemiradzki; Svaštice: Francezkoj akademiji; X u mathematici; Znamenite starine; Hrvatske novine g. 1884; Bibliografija: Gruber Cvjetko; Saks L. Frant; Miljković Ljubomir; Gavrilović Sv. Lj.; Weissbach; Ilić Jevrem; Zbirka konvencija; Ubavkić Milan S.; Petrović dr. Savo; Bernardin de Saint - Pierre; Knjige Ljubomira P. Nenadovića; Živković Mita; Šapčanin Milorad P.; Narodna biblioteka.</i>	XVI, 5, 82-84
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Crkva sv. Marka u Mletcih; Književnost: Hrvatska; Poljska; Njemačka; Umjetnost: Sitne glumišne viesti; A. Rubinstein; Svaštice: Iz ateliera Mašičeva; Bibliografija: Mušicki Barnko; Petrović Petar Njeguš.</i>	XVI, 48, 771-772
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Dimitrije Agrenjev Slavjanski; Književnost: Češka; Njemačka; Talijanska; Umjetnost: Sl: Hrvatsko glumište; Glazba u Hrvata i Srba; Ponchielli; Antun Dvořak; Svaštice: Mihajlo Czajkowski; Saživanje lještina; Duljina i trajanje valova.</i>	XVIII, 7, 111-112
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Glumište u Osieku; Književnost: Hrvatska; Češka; Ruska; Francuzka; Talijanska; Umjetnost: Nikola Mašić; Celestin Medović; Svaštice: Krajedvorski i zelenogorski rukopis; Glazbeno nazivlje; Dviestagodišnji jubilej štampe u Americi; Novine na svijetu.</i>	XVIII, 13, 207-208
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Ivan Ivanišević; Susjedgrad kod Zagreba; Književnost: Češka; Talijanska, Francuzka; Umjetnost: Hrvatsko glumište; Svaštice: Srpski slikar Gjorgje Krstić; Higijena kao učevni predmet; Slike iz hrvatskoga primorja; Visoke škole u Austriji; Pomenik M. Gj. Miličevića; Prosvjeta u Ruskoj; U Aleksandrovskom glumištu; Katolici u Macedoniji i Traciji; Ostavština Offenbachova.</i>	XIX, 44, 703-704
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Junak i lastavica; U mećavi; Književnost: Talijanska; Umjetnost: Sl.: Hrvatsko glumište; Svaštice: Kako se duboko razabire svjetlo u vodi; Fosforescencija briljanta; Umjetnici u Rimu.</i>	XVIII, 12, 191-192
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Kirgizke djevojke; Književnost: Hrvatska i srbska; Češka; Ruska; Francezka; Talijanska; Englezka; Njemačka; Umjetnost: Hrvatska gluma i opera; Wojciech Grabowski; Liška; Seifert; Pariški salon; Svaštice: Deset zapoviedi novinarskih; Novinstvo u Italiji; Iz Amerike u Prag.</i>	XVII, 25, 399-400
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Lica Weingärtnerove slike; Književnost: Češka; Francezka; Talijanska; Umjetnost: Puškinov spomenik u Kišinjevu; Češka opera u Americi; Franjo Liszt; Spomenik Washingtonov; Tri nova spomenika u Italiji; Svaštice.</i>	XVII, 27, 431-432

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Ličanin; Slike iz Trsta; Književnost: Poljska; Francezka; Umjetnost: Hrvatsko glumište; Poljska; Svaštice: Sajam u Nižnjem Novgorodu; Puška junaka Ilje Smiljanica.</i>	XVI, 18, 290-292
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Napast; Književnost: Ruska; Talijanska, Poljska; Umjetnost: Hrvatsko glumište; Svaštice: Novo gradsko pozorište u Odesi; Glazbena izložba; Petdesetgodišnjica slavnoga ruskoga slikara I. K. Ajvazovskoga; Kirchoff; Sara Bernhardt; Mozartov "Don Juan"; Saint - Saëns; Rafaelova kuća; Spomenik La Fayetteov.</i>	XIX, 44, 703-704
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Richelieu kazuje svoje doživljaje; Književnost: Hrvatska i srpska; Česka; Talijanska; Francezka; Umjetnost: Glinkin spomenik; Kurpinski; Brožik; Grotgter; Neuville; Svaštice: "Věstník Evropy".</i>	XVII, 23, 367-368
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Seljaci iz Vodnjana; Književnost: Hrvatska; Ruska; Česka; Talijanska; Francezka; Englezka; Njemačka; Umjetnost: Protičevo glumišno društvo; Sitne glumišne viesti; Svaštice: Ornitologička zbirka zoologijskoga muzeja u Zagrebu; Romani E. Zole; Knjige u Turskoj; Latinski jestvenik; Bibliografija: Orešković Alfred; Batinić Fra. Mijo Vjenceslav; Lesage A. R.; Bulja J. N.; Hergoga H.; Narodna biblioteka; Poziv na predplatu.</i>	XV, 18, 299-300
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Spomenik Vodniku u Ljubljani; Velika u Slavoniji; Književnost: Hrvatska i srpska; Talijanska; Svaštice: Razprave i članci hrvatskih programa; Povjest novina u Francuzkoj; Filologičke sitnice; Bibliografija: Basne Dositeja Obradovića; Taloci Lauš; Živanović Jovan; Vihar.</i>	XXI, 32, 511-512
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Sv. Franjo Assisijski; Oršava; Književnost: Ruska; Česka; Talijanska; Francezka; Englezka; Umjetnost: Društvo za umjetnost i umjetni obrt; Glasbeni zavod; Pomenik za prijatelje citare; Svaštice: Popis stanovnika u Sarajevu; Shakespeareova knjižnica u Birminghamu.</i>	XVII, 34, 543-544
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Trsat; Isus proriče razor grada Jerusalima; Književnost: Česka; Francuzka; Talijanska; Svaštice: Hrvatski pozorišni oglas iz god. 1802.</i>	XXII, 23, 368
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Uronila u prošlost; Književnost: Ruska; Francuzka; Talijanska; Svaštice: Srbija na pariškoj izložbi; Lužički Srbi u Njemačkoj; K antropologiji Italije; Kitajci sele.</i>	XXI, 29, 463-464
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Veliko glumište u Moskvi; Književnost: Hrvatska i srpska; Ruska književnost na sjeveru Evrope; Talijanska; Svaštice: Vanjski dojmovi na rasteenje i težinu dječijega tiela; Školstvo u Bugarskoj; Spomenik Ljudevitu II.; Nove orgulje.</i>	XVIII, 31, 495-496
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>K slikam: Žrtve vjerske gorljivosti; Književnost: Česka; Francezka; Talijanska; Njemačka; Umjetnost: Sl.: Hrvatsko glumište; Svaštice: Oganj.</i>	XVIII, 13, 207-208
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Književnost: Česka; Ruska; Francuzka; Talijanska; Umjetnost: Hrvatsko glumište; Svaštice: Atanasij Atanasijević Fet; Dr. Vasilij Nikolajević Uljanin; Dar slikaru Matejku; Hercegovačko roblje.</i>	XXI,7, 111-112

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Književnost: Hrvatska i srbska; Češka; Ruska; Francezka; Talijanska; Umjetnost: Hrvatsko glumište; Mickiewiczev spomenik; Glumištne viesti; Svaštice: "Naprej zastava Slave"; Mr. Silas Ruthierfield.</i>	XXVII, 22, 351-352
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Književnost: Hrvatska: Dr. V. Varićak: [Dr. Šurmin]; Publikacije Jugoslavenske akademije; R. Gasperini; Srpska: Rad Matice Srpske; Ruska: Najnovije o Lavu Tolstoju; Talijanska: S. R.: Il caso criski e le carte di publici; Naše slike: Moltivenik Apolonije Frankapanke; Iv. Tišov.</i>	XXXIV, 43, 686-688
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Književnost: Hrvatska: J. Hr.: Tri hrvatska dramska noviteta; Bugarska: Nova djela Ivana Vazova; Češka: Edvard Albert; Ruska: Novi roman Maksima Gorkoga; Talijanska: Ricordi d'infanzia e di scuola; Svaštice: Zloupotreba imena L. N. Tolstoja; Stvaranje i izmišljanje u beletristici.</i>	XXXIII, 3, 57-60
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Književnost: Hrvatska; Češka; Francuska; Svaštice: Šenoa i Tomazeo; Hrvatski slikar; Novi orijaški dalekozor; Lužički Srbi; Bj. Björnson; Georg Brandes; Mantegazza; O ženskom pitanju.</i>	XXIV, 27, 431-432
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Književnost: Hrvatska; L.: Talijanska; Umjetnost: Osvrt na prvu godinu u novom kazalištu; Svaštice: Prehistorijski romani; Zolin "Rim" na pozornici; Legenda o francuskom generalu Marmontu; "Neven"; Medju knjigama i ljudima; Odgovori uredništva.</i>	XXVIII, 42, 670-672
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Književnost: Hrvatska; Njemačka; Talijanska; Svaštice: Čuveni Rossi našoj akademiji; Potomci bosanskih bana i kraljeva Kotromanića.</i>	XXIV, 29, 463-464
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Književnost: Poljska; Francuzka; Njemačka; Svaštice: Spomenici u Italiji; Slava im; K statistici Rusije; Vergilijev grob na Posilipu; Tristagodišnjica mikroskopa; Popokatepeti; Let kukaca i ptica; Kristofu Kolumbu; Sitne glumištne viesti; Henrik Ibsen; Opera Comique u Parizu.</i>	XXI, 31, 495-496
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	Léon Gambetta.	XV, 2, 29
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Malborghetto; Charles Dickens; Kazalištne viesti; Afrikanka; Zaklada Kraševskoga; Sergej Mihajlovič Solovjev umro; Kulturni smet; Nove knjige.</i>	XI, 45, 723-724
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Matica Hrvatska; Društvo sv. Jeronima; "Hrvatske vile"; Hrvatsko kazalište; Akademičko društvo "Zvonimir"; Srbski novinari; Hrvati tumače Dantea; Od uredništva; Prijevod Šilerove "Stranice djevojke".</i>	XIV, 5, 78-80
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	Michelangelo Buonarroti.	VII, 38, 609
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	Mletci.	XVI, 1, 9-10; 28-30; 42- 45; 58-59
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	Mulj sv. Karla u Trstu.	XVI, 16, 253
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	Na žalost napuljskom.	XII, 3, 45
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Našašća iz doba rimskoga: Reliefi u kamenu; Glinene posude; Predmeti od bronza i reliefi; Stakleni predmeti i uresno biserje.</i>	XXVI, 37, 589; 592-593

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Noćište kod samostana svetog Arangjela.</i>	VIII, 43, 709
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Nove knjige; Rimsko hodočašće; Arkiv za slavensku filologiju; Jugoslavenska akademija; Novosadski "Javor"; Francez o Hrvatih; Pailleronova; Slikar Siemiradski.</i>	XIV, 49, 791-792
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Osamnastogodišnjica propasti Pompeja; Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti; "Matica Hrvatska"; Zahvalnica Kraševskoga; Akademičko društvo "Hrvatska"; Hrvatska narodnost ili duša hrvatskoga naroda; "Matica Hrvatska".</i>	XI, 47, 755-756
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Palazzo Pitti u Firenci.</i>	XI, 9,137
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Palazzo Pitti u Firenci; Samostan reda sv. Dominika u Dubrovniku.</i>	XI, 9,143-144
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Pančić Josip; Bosanski han; "Hugenoti" u Zagrebu; Nove knjige; Moderna talijanska novelistika; Literatura francezka; Pariško kazališta; Literarni kongres; Dobrovoljačko kazalište; Književni natječaj.</i>	XI, 7, 110-112
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Papa Pio IX.</i>	X, 10,154-158
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Posljednji dan Pompejski (k slici); Skupština Matice hrvatske; Nove knjige.</i>	VIII,13, 215-216
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Rimska bronsana posuda iz Vinkovaca.</i>	XXXIV, 51, 811
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Rimski bakanal; Narodno kazalište; Dušan Kotur; Novo naimenovanje zagrebačkih ulica; Dobrovoljačke predstave; Sa Pariške izložbe; Kiepertove karte balkanskog poluotoka; Crnogorski balet; Nove knjige; Udovica Rossinijeva; Poviest jednog zločinstva; Jaroslav Čermak.</i>	X, 17, 279-280
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>San svete Cecilije.</i>	XXVI, 9, 145
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Seljaci iz Tršćanske okolice.</i>	XVI, 23, 368
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Toranj sv. Marka poslije pada.</i>	XXXIV, 35, 553
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Trst.</i>	XIII, 13, 205
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Trst; Nove knjige; Među publikacijama bečke akademije.</i>	XIII, 13, 207-208
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Ulaz u Vatikan.</i>	XXXV, 15, 494
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Vincentij Pol; Aquileja ili Oglej; Narodno kazalište; O našem sveučilištu donosi u Pizi izlazeći "Archivio giuridico".</i>	XI, 38, 611-612
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Žena prema pravu. Iz Rivista Europea preveo F. Večerina.</i>	X, 30, 478-484; 496-499; 511-514
18	VIENAC (1869 – 1903)	[Anonimno]	<i>Žensko pitanje u Italiji; Životopis Lomonosova; Krajina; Květi; Književne viesti; Jan Kalinčak; Dopisnica uredništva; Administracija "Vienca": [Po običaju...].</i>	III, 28, 455-456

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
18	VIENAC (1869 – 1903)	August Šenoa ¹²⁶¹ (Zagreb, 14.11.1838. – 13.12.1881.)	<i>Veliki petak u Pizi.</i>	VIII, 27, 446
18	VIENAC (1869 – 1903)	Bankendorff, D. ¹²⁶²	<i>Izolina, prodavačica cvieća u Firenci.</i>	XIX, 43, 685
18	VIENAC (1869 – 1903)	Baur, Albert (1867. – 1959.)	<i>Iz staroga Rima: Majordomus daje upute robovima; Robovi siplju vodu u vino.</i>	XXVII, 3, 44-45
18	VIENAC (1869 – 1903)	Baur, Albert ¹²⁶³ (1867. – 1959.)	<i>Rimski triklinij.</i>	XXVI, 21, 337
18	VIENAC (1869 – 1903)	Becić, Ferdo ¹²⁶⁴ (Przemysl, Poljska, 15.4.1844. – Zagreb, 27.1.1916.)	<i>Montecchi i Capuletti.</i>	VIII, 20, 324-327; 337-339; 353-355; 370-373; 385-389
18	VIENAC (1869 – 1903)	Brjulov, Karl ¹²⁶⁵ (Petrograd, Rusija 23.12.1799. – Manziana, Italija, 23.7.1852.)	<i>Posljednji dan Pompejski.</i>	VIII, 13, 204-205
18	VIENAC (1869 – 1903)	Ciraki, Franjo (Požega, 10.11.1847. – 13.2.1912.)	<i>Andjelina. Mletačka novela.</i>	III, 39, 617-621; 633- 636; 650-655; 665-668; 681-684
18	VIENAC (1869 – 1903)	Ciraki, Franjo (Požega, 10.11.1847. – 13.2.1912.)	<i>Florentinske elegije. (I - IX).</i>	IV, 7, 106, 119; 137; 153; 169-170
18	VIENAC (1869 – 1903)	Csikos - Sessia, Bela (Osijek, 27.1.1864. – Zagreb, 11.2.1931.)	<i>Antonije nad Cezarovom lešinom.</i>	XXXI, 3, 36
18	VIENAC (1869 – 1903)	Čuka, Jakov ¹²⁶⁶ (Zaglav na Dugom otoku, 15.7.1868. – Rim, 1.11.1928.)	<i>Talijansko pjesništvo u drugoj polovici našega vieka.</i>	XXI, 29, 460-463; 474-475; 492-495; 509-511; 542-543; 558-559; 569-571; 587-588; 602-603; 635-638; 652-655; 667-671
18	VIENAC (1869 – 1903)	D.K. B. ¹²⁶⁷	<i>Michelangelo Buonarotti. (Sa slikom).</i>	VII, 38, 616-618; 628-631
18	VIENAC (1869 – 1903)	D.P. ¹²⁶⁸	<i>Nikola Tommaseo.</i>	XXVIII, 22, 346-348
18	VIENAC (1869 – 1903)	Dürk ¹²⁶⁹	<i>Napuljka.</i>	XVIII, 36, 569
18	VIENAC (1869 – 1903)	Gruber, Dane ¹²⁷⁰ (Senj, 16.6.1856. – Zagreb, 21.3.1927.)	<i>Jeronim Savonarola.</i>	XXVIII, 44, 695- 697; 715-716; 729-731; 750-751; 765-768

¹²⁶¹ Potpisan inicijalima A. Š.

¹²⁶² Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁶³ Potpisan kao. Alb. Baur.

¹²⁶⁴ Potpisan kao: Brestov, Fedor.

¹²⁶⁵ Potpisan kao: K. Brjulov.

¹²⁶⁶ Pseudonim: Jakša Čedomil.

¹²⁶⁷ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁶⁸ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁶⁹ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁷⁰ U popisu dodana titula „dr“.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
18	VIENAC (1869 – 1903)	Hreljingradski, J. ¹²⁷¹	<i>Pogled po romanskom svijetu.</i>	IX, 7, 108-110; 208-210; 275-278
18	VIENAC (1869 – 1903)	I.A.K. ¹²⁷²	<i>Dva nova izdanja u talijanskome jeziku u slavjanskome duhu.</i>	VIII, 5, 79-80
18	VIENAC (1869 – 1903)	I.D. ¹²⁷³	<i>Alessandro Manzoni.</i>	V, 25, 395-397
18	VIENAC (1869 – 1903)	I.T. ¹²⁷⁴	<i>Stari gondolier.</i>	VII, 8, 123
18	VIENAC (1869 – 1903)	Katalinić Jeretov, Rikard (Volosko kraj Opatije, 8.1.1869. – Split, 29.9.1954.)	<i>Odziv talijanskom pjesniku pjesme u slavu G. Tartinia.</i>	XXVIII, 35, 545
18	VIENAC (1869 – 1903)	Katalinić Jeretov, Rikard (Volosko kraj Opatije, 8.1.1869. – Split, 29.9.1954.)	<i>Mletački lav.</i>	XXVIII, 48, 756-757
18	VIENAC (1869 – 1903)	Kunčić, P. ¹²⁷⁵	<i>Neumrlomu Nikoli Tommaseu. Kod otkrića spomenika u Šibeniku.</i>	XXVIII, 22, 342
18	VIENAC (1869 – 1903)	Makso, Roman ¹²⁷⁶	<i>Rimska campagna.</i>	XXXV, 18, 571
18	VIENAC (1869 – 1903)	Makušev, Vikentije (10.10.1837. – 2.3.1883.)	<i>Slaveni u južnoj Italiji.</i>	III, 39, 626-630; 642-645
18	VIENAC (1869 – 1903)	May, Dr. I. I. S. ¹²⁷⁷	<i>Rimske žene.</i>	XI, 32, 511-514; 525-528
18	VIENAC (1869 – 1903)	Milčetić, Ivan (Milčetić, 27.8.1853. – Varaždin, 26.10.1921.)	<i>Slovenska akademija u Bologni.</i>	XV, 33, 532-535; 548-550
18	VIENAC (1869 – 1903)	Miletić, Stjepan (Zagreb, 24.3.1868. – München, 8.11.1908.)	<i>Campanile.</i>	XXXIV, 33, 521-522
18	VIENAC (1869 – 1903)	Mrazović, Ladislav ¹²⁷⁸ (Zagreb, 20.7.1849. – 30.8.1881.)	<i>Iz Firence u Rim.</i>	VIII, 43, 708-710; 716-719
18	VIENAC (1869 – 1903)	Müller, Ferdinand ¹²⁷⁹	<i>Nošnja u starih Rimljana.</i>	X, 26, 418-421; 437-438
18	VIENAC (1869 – 1903)	Musset, Alfred (Pariz, 11.12.1810.- 2.5.1857.)	<i>Ticijanov sin.</i>	IX, 20, 317-319; 333-335; 346-350; 363-366; 378-380

¹²⁷¹Nema biografskih podataka.

¹²⁷²Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁷³Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁷⁴Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁷⁵Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁷⁶Nema biografskih podataka.

¹²⁷⁷Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁷⁸Potpisan s L. M.

¹²⁷⁹Nema biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
18	VIENAC (1869 – 1903)	O. S. ¹²⁸⁰	<i>Slavlje petstoljetnice Petrarkove.</i>	VI, 36, 569-571; 586-587; 603-605; 618-620; 631-634; 650-652; 684-685; 701-702
18	VIENAC (1869 – 1903)	Pavlečić, Krsto ¹²⁸¹ (Draga kraj Rijeke, 4.3.1865. – Zagreb, 9.4.1919.)	<i>Mletački lav.</i>	XXVIII, 48, 756-757
18	VIENAC (1869 – 1903)	Politeo, Dinko (Stari Grad na Hvaru, 31.5.1854. – Zagreb, 5.3.1903.)	<i>Dvorana komtese Maffei.</i>	XXVII, 20, 315-316
18	VIENAC (1869 – 1903)	Politeo, Dinko (Stari Grad na Hvaru, 31.5.1854. – Zagreb, 5.3.1903.)	<i>Talijanska i franceska galerija.</i>	XXIX, 45, 722-724
18	VIENAC (1869 – 1903)	Politeo, Dinko (Stari Grad na Hvaru, 31.5.1854. – Zagreb, 5.3.1903.)	<i>Nikola Tommaseo. (K prvoj stogodišnjici njegova rođendana).</i>	XXXIV, 45, 707-711
18	VIENAC (1869 – 1903)	Politeo, Dinko (Stari Grad na Hvaru, 31.5.1854. – Zagreb, 5.3.1903.)	<i>Franka iz Riminija. K tragediji Gabrijela D'Annunzija.</i>	XXXV, 23, 734-736; 763-765
18	VIENAC (1869 – 1903)	Politeo, Dinko ¹²⁸² (Stari Grad na Hvaru, 31.5.1854. – Zagreb, 5.3.1903.)	<i>Iz romanskog svieta. Pietro Cossa.</i>	XIV, 3, 42-44
18	VIENAC (1869 – 1903)	Rački, Franjo ¹²⁸³ (Fužine, 25.9.1828. – Zagreb, 13.2.1894.)	<i>Crtica o hrvatskih i talijanskih Frankopanih.</i>	III, 37, 597-599
18	VIENAC (1869 – 1903)	Rendić, Ivan (Imotski, 27.8.1849. – Split, 29.6.1932.)	<i>Kip na Lloydovoj palači u Trstu.</i>	XIX, 14, 217
18	VIENAC (1869 – 1903)	Rosetti, Gabriel Charles Dante ¹²⁸⁴ (London, 12.5.1828. – Birchington, 10.4.1882.)	<i>Danteov san.</i>	XXXV, 19, 599
18	VIENAC (1869 – 1903)	Sarkotić, Josip (Sinac, 1860. – Zagreb, 9.8.1919.)	<i>Rimski grobovi.</i>	XXX, 45, 703-704; 718-719; 751-752
18	VIENAC (1869 – 1903)	Siemiradzki, Henryk ¹²⁸⁵ (Bełgorod, 1848. – Strzałków, Częstochowa, 1902.)	<i>Rimski bakanal.</i>	X, 17, 276-277
18	VIENAC (1869 – 1903)	Skramlik, Jan ¹²⁸⁶ (1860. – 1936.)	<i>Prvi sastanak cara i kralja Rudolfa II. s Katarinom, kćerju starinara Jakova Strade.</i>	XXI, 15, 236-237

¹²⁸⁰ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁸¹ Potpisan pseudonimom: Osman beg Štafić. Pojavljuje se i pod pseudonimom P. Krstinić.

¹²⁸² Potpisan pseudonimom „Gradjanić“.

¹²⁸³ Potpisan s F. R.

¹²⁸⁴ Potpisan kao: D.G. Rosetti.

¹²⁸⁵ Potpisan kao: H. Siemiradzki.

¹²⁸⁶ Potpisan kao: Ivan Skramlik.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
18	VIENAC (1869 – 1903)	Šegvić, Cherubin ¹²⁸⁷ (Split, 26.2.1867. – Zagreb, 30.6.1945.)	<i>Gustavo Salvini u "Hamletu" i "Otellu".</i>	XXVIII, 4, 58-60
18	VIENAC (1869 – 1903)	Šenoa, August (Zagreb, 14.11.1838. – 13.12.1881.)	<i>Francescho delle Barche.</i>	VII, 24, 379-380
18	VIENAC (1869 – 1903)	Šenoa, August (Zagreb, 14.11.1838. – 13.12.1881.)	<i>Propast Venecije. (Dne 12. svibnja 1797.</i>	VIII, 20, 321-324
18	VIENAC (1869 – 1903)	Šenoa, August ¹²⁸⁸ (Zagreb, 14.11.1838. – 13.12.1881.)	<i>Slovenci i Hrvati u Italiji.</i>	XXXIV, 25, 397-398
18	VIENAC (1869 – 1903)	Šenoa, Milan ¹²⁸⁹ (Zagreb, 2.7.1869. – Zagreb, 16.11.1961.)	<i>Oko Italije. Na Jadranskom moru; Na ljonskom moru; Pod toplim nebom; Na sicilskim obalama; Na rivierama.</i>	XXXIV, 12, 184-186; 199-201; 327-328; 343-344; 470-474; 535-537; 550-552; 602-603; 616-619; 632-633; 647-652; 664-666
18	VIENAC (1869 – 1903)	Trešić Pavičić, Ante (Vrbanj na Hvaru, 10.7.1867. – Split, 27.10.1949.)	<i>Torkvato Tasso.</i>	XXV, 36, 577-580; 591-594; 608-610; 624-628
18	VIENAC (1869 – 1903)	V - ž - ć stariji ¹²⁹⁰	<i>Grobovi pjesan Hüge Foscola namienjena Hipolitu Pindemontu.</i>	II, 41, 641-642; 657-658
18	VIENAC (1869 – 1903)	Voigt, Georg Ludwig ¹²⁹¹ (Königsberg, 5.4.1827. – Leipzig, 18.8.1891.)	<i>Torquato Tasso na dvoru u Ferrari.</i>	VI, 33, 524-526; 538-541; 554-557; 832-835
18	VIENAC (1869 – 1903)	W. L. ¹²⁹²	<i>Leonardo da Vinci.</i>	XXXIV, 40, 628-630
18	VIENAC (1869 – 1903)	Wedrychowski, Antun ¹²⁹³	<i>Mletčanin.</i>	XX, 12, 185
21	BUNJEVAČKA I ŠOKAČKA VILA ([1871] – 1876)	[Anonimno]	<i>Paganinijev drvenjak. Ponašio: St. K.</i>	IV, 2, 7; 11-12; 14-15
22	HRVATSKA LIPA (1875)	[Anonimno]	<i>Nikola Tommaseo.</i>	XXVIII, 22, 346-348
22	HRVATSKA LIPA (1875)	[Anonimno]	<i>Torquato Tasso.</i>	I, 39, 319

¹²⁸⁷ Potpisan kao: Ch. Š.

¹²⁸⁸ Potpisan šifrom „S – n“.

¹²⁸⁹ U potpisu dodana titula „dr“.

¹²⁹⁰ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁹¹ Potpisan kao: G. Voigt.

¹²⁹² U potpisu dodana titula „dr“. Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁹³ Nema biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
22	HRVATSKA LIPA (1875)	[Anonimno]	<i>Torquato Tasso; (Slika na strani 319.); Versailles. (Slika na strani 318.); Kako su poganski Slaveni spaljivali i pokapali mrtvace. Češki napisao Jos. Svátek, pohrvatio Sl. M. (Nastavak.); Dragutin Albrecht: Poziv na predplatu. (Prilog k "Hrvatskoj lipi" br. 39.</i>	I, 39, [nepaginirano]
22	HRVATSKA LIPA (1875)	[Anonimno]	<i>Albansko jezero i Castel Gandolfo.</i>	I, 42, 347
22	HRVATSKA LIPA (1875)	[Anonimno]	<i>Albansko jezero i papinski dvorac: Castel Gandolfo. (Slika na strani 347.); Kako su poganski Slaveni spaljivali i pokapali mrtvace. Češki napisao Jos. Svátek, pohrvatio Sl. M. (Konac.); - (Jugoslavenska akademija); (Karakteristično pismo starine F. Livadića); Odgovor uredništva; Zagonetke.</i>	I, 42, [nepaginirano]
22	HRVATSKA LIPA (1875)	[Anonimno]	<i>Katakombe u Rimu. (Konac); Crstice o Holandiji; Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti; Šah - problem. (Prilog k "Hrvatskoj lipi" br. 46.</i>	I,46 [nepaginirano]
22	HRVATSKA LIPA (1875)	Jorgovanić, Rikard Flieder (Mali Tabor na Sutli, 11.4.1853. – Zagreb, 24.10.1880.)	<i>Mletačke elegije. I. Gondolieri; II. Riva degli Schiavoni; III. Sala del maggior consiglio; IV. Fioraji; V. Na gondoli; VI. Ponoć na piazzzi san Marco.</i>	I, 38, 310
22	HRVATSKA LIPA (1875)	Klaić, Vjekoslav (Garčin kraj Slavenskog Broda, 28.7.1849. – Zagreb, 1.7.1928.)	<i>Hrvatski kraljević u Mletcih. (998 - 1009).</i>	I, 25, 206
22	HRVATSKA LIPA (1875)	Milčetić, Ivan (Milčetić, 27.8.1853. – Varaždin, 26.10.1921.)	<i>Nikola Tommaseo.</i>	XXVIII, 22, 346-348
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	A.	<i>Anselmo Bandur (Banduri).</i>	VII, 6, 90-91
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	[Anonimno]	<i>[Talijanka - Spljećanka].</i>	III, 12, 226
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	[Anonimno]	<i>Filiale in Trieste; Marijica Kaboga Matije Bana; Razgovorna slovnica talijanska.</i>	IV,1,12
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	[Anonimno]	<i>Filiale in Trieste; Песме Меда Пучића.</i>	IV, 2, 27-28
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	[Anonimno]	<i>Filiale in Trieste; J. Sundečić: Javna zahvala.</i>	IV, 3, 47-48
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	[Anonimno]	<i>Nikola Tommaseo.</i>	XXVIII, 22, 346-348
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	[Anonimno]	<i>Starine rimske u Cavtatu. Stjegonoša (Signifer).</i>	IV, 15, 300-301
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	[Anonimno]	<i>Starine Rimske u Spljetu. Porta aurea; Tesarstvo iz 16. vijeka u Cavtatu. Madona.</i>	IV, 18, 360-361
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Buzolić, Stjepan (Obrovac, 1830. – Zafar, 1896.)	<i>O grobovih Ipolitu Pindementu. (Polag Uga Foscola).</i>	II, 8, 113-116
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Car, Marko (Herceg Novi, 30.8.1859. – Beograd, 1.12.1953.)	<i>Giosuè Carducci. Italijanski pjesnik. Biografično - kritična crtica.</i>	VII, 26, 401-411

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Evans, G. ¹²⁹⁴	<i>Rimski natpis.</i>	VI, 25, 394
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Rački, Franjo (Fužine, 25.9.1828. – Zagreb, 13.2.1894.) Vukasović, Vid ¹²⁹⁵ (Brsečine, 16.12.1853. - .Dubrovnik, 10.7.1933.)	<i>Petrarka i Laura od "Friedrich-a Gottlieb-a Klopstocka".</i>	VI, 1, 12-13
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Shakespeare, William (Stratford-upon-Avon, 26.4.1564. – 23.4.1616.)	<i>Jul Ćesar. Ponašio A. Kazali.</i>	III, 19, 361-366; 381-386; 401-407; 421-425; 441-445
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Urlić Ivanović, Grgur ¹²⁹⁶ (Drašnice kraj Makarske, 1842. – Zadar, 1.7.1902.)	<i>Tutim dalmatinski i Rimljani pod Promonom.</i>	II, 14, 209-211
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Vukasović, Vid ¹²⁹⁷ (1853. -)	<i>Talijanka - Spljećanka (vigji sliku na pregjašnjoj strani).</i>	III, 12, 227
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Zore, Luko (Cavtat, 15.1.1846. – 26.11.1906.)	<i>Rimski natpis u Hercegovini.</i>	III, 21, 416
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Zore, Luko ¹²⁹⁸ (Cavtat, 15.1.1846. – 26.11.1906.)	<i>Rimski natpis.</i>	V, 21, 334
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Zore, Luko (Cavtat, 15.1.1846. – 26.11.1906.)	<i>Rimski natpis u Ercegovini.</i>	III, 1, 14
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	X. ¹²⁹⁹	<i>Ηυκοπα Τοματσο.</i>	IV, 9, 154-157
25	ZVIEZDA (1886)	[Anonimno]	<i>Autograf Torquata Tassa; Ivan - Michel Augela; Sa klasičkoga tla; Poziv na predplatu.</i>	I, 5, 40
25	ZVIEZDA (1886)	[Anonimno]	<i>Corinna ili Italija; "Korinna"; Kazalištne viesti.</i>	I, 10, 80
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	[Anonimno]	<i>Hrvatski paviljon za tršćansku izložbu.</i>	IIV, 8, 9
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	[Anonimno]	<i>Hrvatsko kazalište. "La forza del destino" (Moć sudbine). Opera u 4 čina od F. M. Piave, glasba od G. Verdi-a.</i>	III, 4, 5
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	[Anonimno]	<i>Julija Capuletti.</i>	I, X, 206-207
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	[Anonimno]	<i>Léon Gambetta.</i>	II, V, 88-90
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	[Anonimno]	<i>Léon Gambetta.</i>	II, V, 89

¹²⁹⁴ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹²⁹⁵ Potpisani kao F. R. i V.V.V.

¹²⁹⁶ Pojavljuje se pod pseudonimom: Grgur Biokovac.

¹²⁹⁷ Potpisan šifrom „V.V.V.“.

¹²⁹⁸ Potpisan šifrom L. Z.

¹²⁹⁹ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	[Anonimno]	<i>Leonardo da Vinci.</i>	XXXIV, 40, 628-630
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	[Anonimno]	<i>Naravan cviet; Propast Pompeja.</i>	I, XII, 238; 239
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	[Anonimno]	<i>Nikola Tomaseo.</i>	II, II, 21
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	[Anonimno]	<i>Nikola Tomaseo.</i>	IV, 23, 353
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	[Anonimno]	<i>Otok Capri vidjen iz Napulja, Capri.</i>	III, 16, 244-245
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	[Anonimno]	<i>Talijanske narodne pjesme. Preveo Barbarus.</i>	IV, 18, 280; 346-347
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	[Anonimno]	<i>Tjesnac morski kod Messine; Ulaz u luku Messine.</i>	III, 15, 238 239
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	[Anonimno]	<i>Torquato Tasso.</i>	III, 2, 17
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	[Anonimno]	<i>Trst.</i>	I, II, 31
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	[Anonimno]	<i>U pustari; Albansko jezero i kastel Gandolfo.</i>	III, 10, 148; 149
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	[Anonimno]	<i>Ugo : Kostii bana Petra Zrinskoga i Frana Krsta Frankopana; Umjetnost: Slike gosp. Nikole Mašića; Kulturne viesti: Matica Hrvatska; Književnički jubilej; Crtrice iz češke književnosti; "Confessioni e battaglie"; Iskrice: Iz Jokay-a; Sitnice: Koliko imade sveučiliša u Evropi?; Bibliografija: Pomoćnik za javnu upravu; Viša školska naobrazba koristna je ženi.</i>	III, 9, 142, 144
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	F. A. ¹³⁰⁰	<i>Il ponte dei pugni.</i>	I, XII, 233-236
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	V. S. ¹³⁰¹	<i>Trst.</i>	I, II, 40-43
27	KNJIŽEVNA SMOTRA (1883 – 1894)	- a ¹³⁰²	<i>La pedagogia, Lo Stato e La Famiglia (Pedagogija, država i obitelj) discorsi di Andrea Angiulli [...] Napoli St. Sommella 1882. Ciena oko 1 for.</i>	II, 3, 18-19
27	KNJIŽEVNA SMOTRA (1883 – 1894)	[Anonimno]	<i>Izvjješće o talijanskoj izložbi godine 1884. položeno po Milanu Krešiću, [...] u Zagrebu [...] 1885 [...].</i>	III, 8, 63
27	KNJIŽEVNA SMOTRA (1883 – 1894)	[Anonimno]	<i>Ob uzgoju. Misli Nikole Tomasea.</i>	V, 5, [33]-35
27	KNJIŽEVNA SMOTRA (1883 – 1894)	[Anonimno]	<i>Ob uzgoju. Misli Nikole Tomasea. Preveo Skender Fabković.</i>	VI, 2, [9]-10
27	KNJIŽEVNA SMOTRA	[Anonimno]	<i>Rimske starine. Po K. F. Bojesenu priredio Milivoj Šrepel.</i>	XI, 10, 75
27	KNJIŽEVNA SMOTRA (1883 – 1894)	[Anonimno]	<i>Rječnik talijansko-slovenski (hrvatski) od Drag. Parčića [...].</i>	III, 12, [89]
27	KNJIŽEVNA SMOTRA (1883 – 1894)	Trstenjak, Davorin (Krčevina kraj Ptuja, Slovenija, 8.11.1848. – Zagreb, 10.2.1921.)	<i>Marka Fabija Kvintilijana govorniški pouk. Preveo prof. Franc Brežnik.</i>	VIII, 4, [25]-26

¹³⁰⁰ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹³⁰¹ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹³⁰² Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
27	KNJIŽEVNA SMOTRA (1883 – 1894)	Trstenjak, Davorin (Krčevina kraj Ptuja, Slovenija, 8.11.1848. – Zagreb, 10.2.1921.)	<i>L'arte d'essere felice. Od Pavla Mantegazze.</i>	VIII, 8, [57]-58
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>Margherita Pusterla. (Škropi Grofica bosiljska).</i>	III, 16-17, 350-351; 361-362; 370-371; 403-404
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>Nikola Tomazeo.</i>	XI, 3-10, 25
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>Nova istraživanja u rimskih katakombah.</i>	VII, 17-20[5]
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>O Domovini. (Silvij Pellico); (Metastasio); (Cicero. De off.).</i>	VIII, 1, 6
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>O domovini. Guerazzi; Ciceron; Jure Tordinac.</i>	VIII, 8, 61
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>O Domovini. Mazzini.</i>	VIII, 5, 36
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>O Domovini. Perikles; Tasso; Yrgilij. (knj VI.); Segur; Horacij (2 Od.); Gosp. di Stael.</i>	VIII, 2, 13
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>O Domovini. Silv. Pellico (u knjizi "Doveri degli unomini", pogl. IX); Metastazij (u "Att. Regolo"; Napolen I; Cicerun).</i>	VIII, 4, 27
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>O istini. ("Silvij Pellico" "Doveri degli nomini"); (Francezki pisac Vauvernargues); (Guerazzi).</i>	VIII, 5, 38
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>O istini. Silvij Pellico. (U "Doveri degli uomini"); Young; Manzoni; Seneca; Tommaseo.</i>	VIII, 7, 53
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>O knjigama. (Edmund De Amicis) (U "Pagine sparse"); Lytton; (Ed. De Amicis. "Pagine Sparse").</i>	VIII, 1, 5
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>O poviesti. De Sivo. (U predgovoru za "Storia delle due Sicilie"); Cicerun. (De Orat, lib. II.); Gozzi. (Oss. Storia degli orsi); Lamartine. (Ilist. de Girond.); Casti (Animali parlanti).</i>	VIII, 2, 11
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>O značaju. (U "Leone XIII. e l'Italia"); Vauvernargues. (U "De l'esprit); Smiles; Smiles.</i>	VIII, 12, 97
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>Papin drž. tajnik stož. Rampolla.</i>	XI, 16-17, 75
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>Tomazeova slava.</i>	XI, 3-10, 26
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>Tubercolosi. Tisi poimnare, bronchiti croniche, Affezioni della laringe e della trachea.</i>	VI, 9, [4]
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>Znanstveni i umjetnički napredak. O "palla nautica" ing. Balsamello.</i>	[5], [5], [2]
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	[Anonimno]	<i>Znanstveni i umjetnički napredak. Opis kruglja broda ("palla nautica") (v. br. 8. Hrvatske).</i>	[6],[6],[2]
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Fr. J. A. ¹³⁰³	<i>Istina. (Po nekoj talijanskoj).</i>	V, 15, [3]
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Ivanov, Marko Vjačeslav	<i>Književni prikaz. "Letterature slave": - Bulgari. Serbo - Croati, Jugorussi, per D. Campoli. Priobćio Marko V. Ivanov. III; (Vidi br. 1); (Vidi br. 2); (Vidi broj V. konac).</i>	VII, 1, [3]; 2, [3]; 5, [2]; 6-7, [5]

¹³⁰³ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Ivanov, Marko Vjačeslav ¹³⁰⁴	<i>Književni prikaz. "Letterature slave": - Bulgari. Serbo - Croati, Jugorussi, per D. Ciampoli. Priobćio Marko V. Ivanov.</i>	VI, 14-15, [3]; 16-17.[5]
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	K. N. ¹³⁰⁵	<i>Kako da ostanemo uvijek "mladi"? Po talijanskom preradila Bianca.</i>	X, 13, 92-93
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Maupert ¹³⁰⁶	<i>Zola proti Zoli. Po "Corr. d. Sera". Ožeo Maupert.</i>	XII, 18, 282-283
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Premuda, Vinko ¹³⁰⁷ (Baška, 20.8.1870. – 23.2.1944.)	<i>Talijanskim velemožama da se trgnu za boljak domovine Petrarkina Canzone.</i>	[5], [5], [2]
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Rćanski ¹³⁰⁸	<i>Švelja. ("La cucitrice", od A. Pretti).</i>	XII, 18, 277
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Ružmarinski leptir ¹³⁰⁹	<i>Vanitas. (Talijanski: F. Martinengo).</i>	XII, 7-8, 116
30	ZORA (1884 – 1889)	[Anonimno]	<i>3.000 franaka; Sv. Otac Papa i milaneški učenici; O uzgoju djevojaka; Dvanaest hiljada franakâ; Nova ruda; Ruska škola u Carigradu; Novinarstvo cijeloga svijeta; Najveće crkve na svijetu; Ugodna školska zadaća; Sedam nastavnijeh zapovijedi.</i>	IV, 3, 27-28
30	ZORA (1884 – 1889)	[Anonimno]	<i>Domaća poviest. II. Ratovanje Rimljanâ s Illirima. Prvi dalmatinski rat (156. - 155. pr. I.); Razdoblje između prvoga i drugoga dalmatinskoga rata. (155 - 119 pr. I.); Drugi dalmatinski rat (119 pr. I.); Treći dalmatinski rat (78 - 76 pr. I.); Četvrti dalmatinski rat (50 - 47 pr. I.); Peti dalmatinski rat (45 - 44 pr. I.); Šesti dalmatinski rat (40 - 33 pr. I.); Sedmi dalmatinski rat. (6 - 10 pr. I.); Osmi (zadnji) dalmatinski rat (6 - 10 po I.).</i>	II, 2, 12-14; 3. 19-21; 4. 27; 5. 36-38; 17. 132- 134; 18. 140-142; 19. 148-149; 20. 157-158; 21. 164-165
30	ZORA (1884 – 1889)	[Anonimno]	<i>Imenovaña; Italija; Francuska, Špañolska; Na 15. oktobra; Nova učionica; Pro patria; Programi; Buhač; Doznajemo; Djetinski vrtao; Mikroskopični pokušaj; Pametna naredba; Učitelj spasio učeniku život; Dječaćko sjemenište; Uzgoj gluhonijemijeh; Stogodišnica; Naj novije iznašašće.</i>	V, 12-13, 101-102
30	ZORA (1884 – 1889)	[Anonimno]	<i>Talijanska sveučilišta i njihovi slušateji.</i>	II, 22, 170-171
30	ZORA (1884 – 1889)	[Anonimno]	<i>Uzgojne mudre rečenice. M. P. Cato; M. T. Cicero; L. A. Seneca.</i>	I, 7, 56
30	ZORA (1884 – 1889)	[Anonimno]	<i>Uzgojne mudre rečenice. Ricotti; Cantù; Lorković.</i>	II, 14, 112
34	BALKAN (1886 – 1887)	[Anonimno]	<i>Giuseppe Verdi.</i>	II, 4, 51
34	BALKAN (1886 – 1887)	[Anonimno]	<i>Srdce od Ed. de Amicisa.</i>	I, 22, 351
34	BALKAN (1886 – 1887)	Gj. T. ¹³¹⁰	<i>Društvo sv. Jeronima.</i>	II, 22, 350-351; 365-367

¹³⁰⁴ Potpisan inicijalom V. Nema podataka o biografiji.

¹³⁰⁵ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹³⁰⁶ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹³⁰⁷ Potpisan pseudonimom "Bršljanski".

¹³⁰⁸ Nema podataka o pravom imenu ni biografskih podataka.

¹³⁰⁹ Nema podataka o pravom imenu ni biografskih podataka.

¹³¹⁰ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
31	ISKRA (1884 – 1887)	M. P. ¹³¹¹	<i>Taljanac o Hrvatskoj.</i>	I, 20, 78
31	ISKRA (1884 – 1887)	N. ¹³¹²	<i>Nova lirika. (Iz "Arturo graf: Premetao nella poesia").</i>	I, 3, 12
35	ISKRA (1891 – 1894)	Aranza, Josip ¹³¹³ (Kaštel Novi, 12.2.1864. – Zagreb, 24.4.1948.)	<i>Okle su došle južnoslavenske naseobine u Južnu Italiju?</i>	II,1,3-4
35	ISKRA (1891 – 1894)	Ivanov, M. V. ¹³¹⁴	<i>Pjesma XX. vieka. Ada Negri: Fatalità.</i>	II,17-18,14-142
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>[Vjerenici, talijanski napisao Aleksander Manzoni]; R. Katalinić Jeretov: Pjesme; Matica Hrvatska; Izložba monakovske secesije; Francuzka; Hrvatske pjesme i pripovjedke; Skandinavska.</i>	IV, 9, 285-288
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Alessandro grof Volta.</i>	VIII, 11, 359
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Antun Giulio Barrili.</i>	XVI, 23, 736-738
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Bojno polje Tannenberg; Talijanska alpska četa na vrhu Montblanca.</i>	XVIII, 17, 551
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Bura na Siciliji.</i>	X, 21, 676
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Francesco Crispi.</i>	IX, 18, 580
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Giuseppe Verdi.</i>	II, 4, 132
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Hrvatska crkva u Mletcima; Blizanke Radica i Doodica.</i>	X, 6, 196-197
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>K posjetu japanske eskadre u Trstu.</i>	XV, 20, 640-641
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Kosi toranj u Pizi u Italiji.</i>	XVIII, 16, 523
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Madonna del'Orto od Giovanni-a Bellini-a; Jean Aicard; René Doumic; Vatikanska pinakoteka.</i>	XVII, 9, 292-293
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Marina grande na otoku Capri.</i>	IX, 13, 417
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Monte Cassino.</i>	XI, 19, 612
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Na Rialtu u Mletcih.</i>	IV, 6, 181
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Najnovije izbacivanje Vezuva.</i>	VIII, 11, 360

¹³¹¹ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹³¹² Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹³¹³ U potpisu dodana titula „dr“.

¹³¹⁴ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Naše slike. Slike iz Rima; Kardinali; Književnost. Slovenački časopis o hrv. piscu; Stara i nova postojbina Hrvata; Glazba. Slovenačko radničko pjevačko društvo u Ljubljani; Latinska maša; Školstvo. Muška i ženska naobrazba u Americi; Zemljopis. Borovo; Od Zemljopisa hrvatske; Meine letzte Reise durch Inner - asien; Lampert K. dr.; Statistika. Obradivanje tla; Državni dugovi evropskih zemalja; Antropologija. Gustav Retzius i K. M. Fürst; Prirodne znanosti. Ptičji piev; Die Vögel afrikas; Astronomija. Sunce; Najmanja nebeska tjelesa; Ribarstvo. M. Š.: Obilan ili slab ribolov; M. Š.: Mačka i ribe; Kućanstvo. Začin.</i>	XI, 16, 515-520
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Navala na Cascino Viscenti.</i>	XVI, 10, 308
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Papa Pio X.</i>	XVI, 22, [nepaginirano]
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Papa Pio X. u vatikanskim vrtovima; Ugoga rodna kuća novog franc. predsjednika republike; Maročki vojnici u čadorima kod Tagera.</i>	XIV, 7, 228-229
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Papa Pio X; Gimnastičke produkcije u Vatikanu.</i>	XVI, 22, 684-685
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Petrova crkva; Rodno mjesto i kuća Leona XIII; Liječnik Leona XIII; Leo XIII; Slike iz Vatikana; Kardinali: Dominik Svampa; Alfonso Capececelatro; Jeronim Marija Gotti; Josip Sarto; Alojsije Oreglia di Santo Stephano; Marijan Rampolia del Tindaro; Novi srbski kralj Petar I.</i>	XI, 15, 460-461, 464-465; 468-469, 472-473, 485; 488
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Pogled na napuljski zaliv.</i>	XIX, 2, 49
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Poplava u Rimu.</i>	IX, 2, 65
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Potres u Italiji.</i>	XVII, 3, 84-85; 89; 92; 93; 101; 104
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Potres u Kalabriji.</i>	XV, 24, 764
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Praktično kupovanje povrća u Italiji.</i>	XVIII, 19, 599
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Provala Vezuva.</i>	XIV, 9, 281; 289
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>San Martino della Bataglia.</i>	XI, 14, 448; 449
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Selo Boscotrecase pod lavom; Provala Vezuva; Glavna ulica u mjestu d'Ottajano; Pogled na Vezuv.</i>	XIV, 10, 324-325
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Slike iz Mletaka.</i>	X, 15, 476-477
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Slike iz Rima.</i>	VIII, 13, 401, 404-405, 409
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Slike iz Vatikana.</i>	XI, 16, 493; 496; 497; 500; 501; 504; 505; 516; 517
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Talijanski ministar Tittoni; Mirovna konferenca u Haagu; U Automobilu iz Pekinga u Pariz.</i>	XV, 15, 481; 484; 485
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Talijansko-turski rat.</i>	XIX, 21, 665; 669; 673; 676; 677
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Tri rimska predmeta iz Vinkovaca.</i>	XI, 5, 164

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>U Mlecima; Tri ljepotice.</i>	XXI, 7, 504; 505
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Venecija na početku XVII. vieka.</i>	XII, 5, 145
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Vulkan Izalko u Salvadoru; Vezuv.</i>	XII, 21, 672; 673
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>XV. međunarodni mirovni kongres u Milanu.</i>	XIV, 23, 737
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Zavod sv. Jeronima u Rimu.</i>	X, 3, 93
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Zvonici u Italiji, kojima prieti opasnost da će se srušiti.</i>	X, 18, 573
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Zvonik sv. Stjepana na Campo Morosini u Mlecima.</i>	XI, 8, 261
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	[Anonimno]	<i>Zvonik sv. Stjepana u Mlecima.</i>	X, 18, 576
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Achenbach, Oswald (Düsseldorf, 2.2.1827. – 1.2.1905.)	<i>Na obali u Sorentu.</i>	XIV, 17, [nepaginirano]
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Baur, Albert (1867. – 1959.)	<i>Rimski triklinij.</i>	VII, 19, 593
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Blaas, Eugen ¹³¹⁵ (Albano Laziale, 24.7.1843. – Venecija, 1931.)	<i>Proljeće u Mjlecima.</i>	XIX, 17, [nepaginirano]
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Böhme, Karl Theodor ¹³¹⁶ (1886. – 1939.)	<i>Capri.</i>	IX, 6, [nepaginirano]
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Brankov, Vladoje ¹³¹⁷	<i>Amerigo Vespucci. Po talijanskom.</i>	VI, 16, 503-508
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Brankov, Vladoje ¹³¹⁸	<i>Maestro Don Lorenzo Perosi.</i>	VII, 8, 261-262
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Bronnikov, Fyodor Andreyevich ¹³¹⁹ (Shadrinsk, 1827. – Rim, 1902.)	<i>Stratište staroga Rima.</i>	XV, 7, 217
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Brüllow, Karl Pavlovič ¹³²⁰ (1799. – 1852.)	<i>Propast Pompeja.</i>	XIV, 10, 308-309
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Chelius, A. ¹³²¹	<i>San Marino.</i>	XIII, 1, 33
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Čuka, Jakov ¹³²² (Zaglav na Dugom otoku, 15.7.1868. – Rim, 1.11.1928.)	<i>Antonio Fogazzaro.</i>	VII, 12, 386-399

¹³¹⁵ U potpisu dodana titula „pl“. Javlja se i pod imenima: Eugenio De Blaas, Eugene de Blaas i Eugene Von Blaas.

¹³¹⁶ Potpisan kao: K. Böhme.

¹³¹⁷ Nema biografskih podataka.

¹³¹⁸ Nema biografskih podataka.

¹³¹⁹ Potpisan kao: F. A. Bronnikov.

¹³²⁰ Potpisan kao: Sir William Brüllow.

¹³²¹ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹³²² Pojavljuje se pod pseudonimom: Jakša Čedomil.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Deželić, Velimir Đuro Josip ¹³²³ (Zagreb, 1864. – 1941.)	<i>Car Dioklecijan. Historijski roman.</i>	XIV, 11-16; 41-44; 73-76; 105-108; 137-140; 169-176; 204-207; 233-235; 265-269; 287-300; 329-331; 361-363; 393-395; 425-427; 457-460; 489-491; 521-523; 553-555; 585-587; 617-619; 649-655; 681-686; 713-719; 745-748
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Diemer, Michael Zeno (München, 18.2.1867. – Oberammergau, 27.2.1939.)	<i>Obala kod Chiavaria.</i>	VII, 5, 156-157
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Erdödy, Rudolf ¹³²⁴	<i>U luci tršćanskoj; Pogled na gradsku vječnicu u Trstu; Ribarske ladje.</i>	III, 18, 557; 564; 565
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Flour, Jules ¹³²⁵ (Avignone, 6.8.1864. – 10.2.1921.)	<i>Petarca i Laura.</i>	VIII, 4, 113
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Frangeš Mihanović, Robert (Srijemska Mitrovica, 2.10.1872. – Zagreb, 2.1.1940.)	<i>Justitia; Rimljanin.</i>	V, 1, 16, 41
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Gierymski, Ignacy Aleksandar ¹³²⁶ (Varšava, 30.1.1850. – Rim, 6. 8. 3.1901.)	<i>U talijanskoj krčmi.</i>	VI, 11, 344-345
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Godward, John William ¹³²⁷ (Wimbledon, 9.8.1861. – London, 13.12.1922.)	<i>Rimljanka.</i>	V, 23, 721
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Gruber, Dane ¹³²⁸ (Senj, 16.6.1856. – Zagreb, 21.3.1927.)	<i>Iz života Cezara Borgije.</i>	IX, 6, 187-191; 218-219; 250-254
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Hamilton, William Douglas ¹³²⁹ (1730. – 1803.)	<i>Krater na Vezuvu prije velike provale god. 1767; Lava uništuje okolicu Vezuva.</i>	XIV, 9, 276-277
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Harrach, Ferdinand ¹³³⁰ (1832. – 1915.)	<i>Na rieci Tiber.</i>	XIV, 12, 369
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Hirsch, Adolf ¹³³¹ (Temišvar, 1860. – Rim, 1933.)	<i>Kuga u Rimu.</i>	X, 1, 12-13

¹³²³ Potpisan kao Velimir Deželić.

¹³²⁴ Potpisan kao Grof R. Erdödi. Nema biografskih podataka.

¹³²⁵ Potpisan: J. Flour.

¹³²⁶ Potpisan samo prezimenom: Gierymski.

¹³²⁷ Potpisan kao: F. W. Godward.

¹³²⁸ U potpisu dodana titula „dr“.

¹³²⁹ U potpisu dodana titula „sir“ i izostavljeno ime Douglas.

¹³³⁰ U potpisu dodana titula „grof“.

¹³³¹ Javlja se pod pseudonimom: A. Hirschl. Puni pseudonim: Adolf Hirémy Hirschl.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Ilijić, Stjepko (Stari Grad na Hvaru, 1864. – Zagreb, 6.2.1933.)	<i>Na grobu Torquata Tassa.</i>	XVI, 24, 758-759
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Ilijić, Stjepko ¹³³² (Stari Grad na Hvaru, 1864. – Zagreb, 6.2.1933.)	<i>Posljednji Safin spjev. (Po G. Leopardi - u).</i>	XIII, 21, 666
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Isabey, Eugéne Louis Gabriel ¹³³³ (Pariz, 22.7.1803. – 27.4.1886.)	<i>Pogled na luku u Bologni.</i>	XIV, 9, 273
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Ivill, M. ¹³³⁴	<i>Assisi.</i>	VIII, 1, 32
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	J. P. D. I. ¹³³⁵	<i>Pijo X.</i>	XVI, 22, 687-688
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Kirin, Josip	<i>U Rimu. Putopisna crtica.</i>	VIII, 10, 314-316; 335-336; 367-371; 402-406; 438-442
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Knal, Ferd. ¹³³⁶	<i>Rimsko groblje.</i>	VII, 6, 185
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Lozovina, Vinko (Seget kraj Trogira, 3.11.1876. – Split, 30.10.1942.)	<i>Iz stare talijanske lirike. Kako je jedna pjesmica najvijestila novu liričku školu.</i>	XVII, 3, 86-88
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Maignan, Albert (Beaumont-sur-Sarthe, 14.10.1845. – Prix, 29.9.1908.)	<i>Danteov susret s Matildom.</i>	I, 10, 221
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Medović, Celestin (Kuna na Pelješcu, 17.11.1857. – Sarajevo, 20.1.1920.)	<i>Pompejanke; Pompejanske družice.</i>	IV, 14, 421
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Overbeck, Johann Friedrich ¹³³⁷ (Lubecca, 3.7.1789. – Rim, 12.11.1869.)	<i>Danteova smrt.</i>	XI, 7, 209
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Roeder, Max ¹³³⁸ (Gladbach, 1866. Rim, 1947.)	<i>Rimska Campagna.</i>	VI, 15, 481
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Roman, M. ¹³³⁹	<i>Tvrđa u rimskoj Campagni.</i>	XVI, 10, 305
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Romanov, Konstantin ¹³⁴⁰ (Strena, 22.8.1858. – Pavlovsk, 15.6.1915.)	<i>U Veneciji. Preveo M. Sabić.</i>	III, 19, 591

¹³³² Potpisan kao: Stj. Ilijić.¹³³³ Potpisan kao: E. Isabey.¹³³⁴ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.¹³³⁵ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.¹³³⁶ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.¹³³⁷ Potpisan kao: Friedrich O.¹³³⁸ Potpisan kao: M. Roeder.¹³³⁹ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.¹³⁴⁰ Potpisan kao: Veliki knez Konstantin Romanov. Pojavljuje se i pod šifrom: KR.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Schiller, Friedrich ¹³⁴¹ (Marbach am Neckar, 10.11.1759. – Wimar, 9.5.1805.)	<i>Pompeji i Herkulanum. Preveo B. Širola.</i>	XV, 19, 611
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Seljan, Mirko (Karlovac, 5.4.1871.) i Stevo ¹³⁴² (Karlovac, 19.8.1875. – Ouro Pret, Brazil, 7.6.1936.)	<i>Odlomci o abesinsko – talijanskom ratu g. 1895.</i>	XI, 7, 225-226
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Siemiradski, Henryk (1843. – 1902.)	<i>Proljeće u Siciliji.</i>	XV, 8, 249
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Smirnov, Vasily ¹³⁴³	<i>Neronova smrt.</i>	XII, 21, 660-661
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Stribral, Juraj ¹³⁴⁴	<i>Crkva Santa Maria della Salute u Mletcima.</i>	VII, 2, 45
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Sturtevant ¹³⁴⁵	<i>Najnovija provala Vezuva.</i>	XIV, 9, 284-285
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Tichy, H. ¹³⁴⁶	<i>Pietà.</i>	VIII, 8, 244-245
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Tončić, F. ¹³⁴⁷	<i>Talijanskoj kraljici. 20. listopada 1878. Preveo A. Petravić.</i>	XIII, 24, 770-771
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Tresić Pavičić, Ante (Vrbanj na Hvaru, 10.7.1867. – Split, 27.10.1949.)	<i>Djelo Guglielma Ferrera: O veličini i propasti Rima.</i>	XI, 2, 62-64; 90-94
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Tresić Pavičić, Ante ¹³⁴⁸ (Vrbanj na Hvaru, 10.7.1867. – Split, 27.10.1949.)	<i>Giacomo Leopardi.</i>	I, 38, 683-685; 700-702; 715-717; 727-730; 743-746
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Zajc, Ivan ¹³⁴⁹ (Rijeka, 3.8.1832. – Zagreb, 16.12.1914.)	<i>Mletačka marinareska iz opere "Armide".</i>	V, 21, 667-670
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Zakrozowski, F. ¹³⁵⁰	<i>Faraglioni-pećine na otoku Capri.</i>	IX, 13, 424
37	MLADA HRVATSKA (1894 – 1895)	[Anonimno]	<i>Cesare Cantù.</i>	II, 1, 45-47
37	MLADA HRVATSKA (1894 – 1895)	[Anonimno]	<i>Papa i Italija.</i>	I, 6-7, 231-234
37	MLADA HRVATSKA (1894 – 1895)	[Anonimno]	<i>Rim i Rusija.</i>	I, 11 - 12, 385 - 391

¹³⁴¹ Potpisan kroatiziranom varijantom kao „Fridrik“.

¹³⁴² Potpisan kao: Stjepan.

¹³⁴³ Potpisan kao: Smirnov V. S. Nema biografskih podataka.

¹³⁴⁴ U potpisu dodana titula „prof“. Nema biografskih podataka.

¹³⁴⁵ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹³⁴⁶ Nema podataka o punom imenu i biografiji.

¹³⁴⁷ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹³⁴⁸ U potpisu dodana titula „dr“.

¹³⁴⁹ U potpisu dodana titula „Pl“.

¹³⁵⁰ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
37	MLADA HRVATSKA (1894 – 1895)	[Anonimno]	<i>Umjetnost. Tršćanske novine kuju u zvезде tri nacrtu vrlo hrvatskoga kipara Rendića; "Dramatično društvo" u Ljubljani; Česki skladatelj Antun Dvořak; U českom muzikalnom svijetu najpovoljnije je poznat česki skladatelj Razkošny; "Seraphitos - Seraphita" - zove se nova simfonička pjesma Leoncavalla; OD 28. lipnja do 4. srpnja Coquelin predstavlja u Monakovu; U Parizu je podignut i otkriven spomenik glasovitome kiparu Bary-u; Grad Parma slavi četiristogodišnjicu velikoga slikara Antonia Allegri - a zvana il Correggio.</i>	I, 1, 43-45
38	NADA (1895 – 1903)	[Anonimno]	<i>Bilješke: Rassegna Nazionale; Francuski prevod narodnih jermenskih pjesama; Biografije, memoari i listovi u Engleskoj i Americi. Najstarija zbirka poslovice; Dopisi.</i>	IX, 20, 280
38	NADA (1895 – 1903)	[Anonimno]	<i>Don Lorenzo Perosi.</i>	V, 7, 112
38	NADA (1895 – 1903)	[Anonimno]	<i>Giuseppe Verdi. (Rogjen 9. oktobra 1813., umro 27. Januara 1901.).</i>	VII, 5, 80
38	NADA (1895 – 1903)	[Anonimno]	<i>Leopardi i Gilbert. Isporedna bilješka.</i>	V, 8, 115-118
38	NADA (1895 – 1903)	[Anonimno]	<i>Nasljednik talijanskog prijestola princ napuljski Viktor Emanuel i supruga mu Jelena.</i>	II, 22, 421
38	NADA (1895 – 1903)	[Anonimno]	<i>Talijanska pozornica.</i>	V, 22, 351
38	NADA (1895 – 1903)	[Anonimno]	<i>Talijanski kralj Umberto I.</i>	VI, 17, 257
38	NADA (1895 – 1903)	[Anonimno]	<i>Talijanski kralj Umberto I; Talijanska kraljica Margarita.</i>	II, 22, 437
38	NADA (1895 – 1903)	[Anonimno]	<i>Tizian: Polaganje u grob; Papa Pavao III; Kurfürst Johann Ferdinand Saski; Liječnik Parma.</i>	V, 21, 328; 329
38	NADA (1895 – 1903)	Begović, Milan ¹³⁵¹ (Vrlika, 19.1.1876. – Zagreb, 13.5.1948.)	<i>Na Tiberu.</i>	II, 9, 178
38	NADA (1895 – 1903)	Car, Marko (Herceg Novi, 30.8.1859. – Beograd, 1.12.1953.)	<i>Umjetnost u Mlecima.</i>	I, 21, 407-408
38	NADA (1895 – 1903)	Checa, Ulpiano (Colmenar de Oreja, Madrid, 3.4.1860 – Dax, Francuska, 5. 1. 1916.)	<i>Propast Pompeja.</i>	XIV, 10, 308 - 309
38	NADA (1895 – 1903)	Čuka, Jakov ¹³⁵² (Zaglav na Dugom otoku, 15.7.1868. – Rim, 1.11.1928.)	<i>Gabriele D'Annunzio.</i>	XXX, 1, 10-11; 26-28
38	NADA (1895 – 1903)	Grosskopf, A. ¹³⁵³	<i>Marina Piccola na ostrvu Capri.</i>	VII, 1, [nepaginirano]

¹³⁵¹ Nema biografskih podataka¹³⁵² Pojavljuje se pod pseudonimom: Jakša Čedomil.¹³⁵³ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
38	NADA (1895 – 1903)	Grosskopf, A. ¹³⁵⁴	<i>Marina Piccola na ostrvu Cipri.</i>	VII, 2, [nepaginirano]
38	NADA (1895 – 1903)	Harambašić, August (Donji Miholjac, 14.7.1861. – Zagreb, 16.7.1911.)	<i>Rimski soneti: [I. Pred Rimom; II. Monte Pincio; III. Na obali Tibra; IV. In coemeterio S. Callisti; V. Na Palatinu; VI. Circus Maximus; VII. U crkvi sv. Petra; VIII. Columbarium; IX. Forum romanum; X. Pantheon; XI. San Clemente; XII. Mamertinska tamnica; XIII. Na Tarpejskoj pećini; XIV. Colosseum; XV. Kaptol sv. Jeronima; XVI. Fontana di Trevi].</i>	IV, 21, 326; 340; 355-356
38	NADA (1895 – 1903)	Ivančević, Milan ¹³⁵⁵	<i>Na "Piazza della Colonna".</i>	I, 4, 74-75
38	NADA (1895 – 1903)	Ivančević, Milan ¹³⁵⁶	<i>Belvederski Apolo. (Uspomena iz Italije).</i>	II, 4, 73-75
38	NADA (1895 – 1903)	Makart, Hans (Salzburg, 28.5.1840. – Beč, 3.10.1884.)	<i>Julija Capuletti.</i>	V, 22, [nepaginirano]
38	NADA (1895 – 1903)	Medović, Celestin (Kuna na Pelješcu, 17.11.1857. – Sarajevo, 20.1.1920.)	<i>Pompejanke.</i>	II, 13, 252
38	NADA (1895 – 1903)	Politeo, Dinko (Stari Grad na Hvaru, 31.5.1854. – Zagreb, 5.3.1903.)	<i>Torquato Tasso.</i>	I, 11, 206-207
38	NADA (1895 – 1903)	Pradilla y Ortiz, Francisco (Villanueva de Gállego, Zaragoza) 24.7.1848.- Madrid, 1.11.1921.)	<i>Motiv iz pontinskih bara.</i>	VII, 13, 205
38	NADA (1895 – 1903)	Serra, Enrique (Barcelona 1859. – Rim 1918.)	<i>Rimski park.</i>	VI, 16, [nepaginirano]
38	NADA (1895 – 1903)	Siemiradzki, Henrik (Bełgorod, 1848. – Strzałków, Częstochowa, 1902.)	<i>Krajolik u rimskoj Kampanji.</i>	II, 24, 468
38	NADA (1895 – 1903)	Wenk, A. ¹³⁵⁷	<i>Santa Croce kod Amalfija.</i>	IV, 15, [nepaginirano]
41	NOVI VIEK (1897 – 1899)	Buzolić, Josip ¹³⁵⁸	<i>Galileo Ferraris. (Studija).</i>	IV, 4, 206-215
41	NOVI VIEK (1897 – 1899)	Čuka, Jakov ¹³⁵⁹ (Zaglav na Dugom otoku, 15.7.1868. – Rim, 1.11.1928.)	<i>Mladji naraštaj u književnosti. I. U Italiji; II. U Francuzkoj; III. U Hrvatskoj.</i>	II, 1, 40-46; 107-110; 171-175; 224-242

¹³⁵⁴ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹³⁵⁵ Nema biografskih podataka.

¹³⁵⁶ Nema biografskih podataka.

¹³⁵⁷ Nema podataka o punom imenu i biografiji.

¹³⁵⁸ Nema biografskih podataka.

¹³⁵⁹ Pojavljuje se pod pseudonimom: Čedomil Jakša.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
41	NOVI VIEK (1897 – 1899)	D. I. U. ¹³⁶⁰	<i>Lihvarova obitelj. (Prevod s talijanskoga).</i>	IV, 7, 359-366
41	NOVI VIEK (1897 – 1899)	Petravić, Ante (Stari Grad na Hvaru, 29.6.1874. – Split, 15.4.1941.)	<i>Circus Maximus.</i>	III, 5, 263
41	NOVI VIEK (1897 – 1899)	Petravić, Ante (Stari Grad na Hvaru, 29.6.1874. – Split, 15.4.1941.)	<i>Rimski soneti: Cato Uticensis; Caesar.</i>	III, 6, 335-336
41	NOVI VIEK (1897 – 1899)	Šegvić, Cherubin (Split, 23.2.1867. – Zagreb, 30.6.1945.)	<i>Komentari Danteovoj Božanskoj Komediji.</i>	III, 10, 597-611
45	PREPOROD (1898 – 1899)	Frangeš Mihanović, Robert (Srijemska Mitrovica, 2.10.1872. – Zagreb, 2.1.1940.)	<i>Rimljanin.</i>	I, 12, 379
46	HRVATSKI SALON (1898 – 1899)	Frangeš, Robert (Srijemska Mitrovica, 2.10.1872. – Zagreb, 2.1.1940.)	<i>Rimljanin; Studija za Magdalenu.</i>	I, 2, [nepaginirano]
46	HRVATSKI SALON (1898 – 1899)	Čikoš Sesija, Bela (Osije, 27.1.1864. – Zagreb, 11.2.1931.)	<i>Dante: Divina commedia.</i>	I, 3, [nepaginirano]
46	HRVATSKI SALON (1898 – 1899)	Pavačić, Franjo (Omišalj, 12.3.1860. – Rim, 4.7.1931.)	<i>Rimska pijaca.</i>	I, 3, [nepaginirano]
48	ŽIVOT (1900 – 1901)	Bukovac, Vlaho (Cavtat, 4.7.1855. – Prag, 23.4.1922.)	<i>Slijepci. Dante, Purgatorio.</i>	I, 1, 5
48	ŽIVOT (1900 – 1901)	Čuka, Jakov ¹³⁶¹ (Srijemska Mitrovica, 2.10.1872. – Zagreb, 2.1.1940.)	<i>Iz talijanske književnosti. Giovanni Pascoli.</i>	I, 1, 17-22
48	ŽIVOT (1900 – 1901)	Ivanov ¹³⁶²	<i>Giovanni Segantini.</i>	I, 1, 25-26
48	ŽIVOT (1900 – 1901)	Marjanović, Milan ¹³⁶³ (Kastav, 12.5.1879. – Zagreb, 21.12.1955.)	<i>Gabriele D'Annunzio.</i>	XXX, 1, 10-11; 26-28
48	ŽIVOT (1900-1901)	Miletić, Stjepan (Zagreb, 24.3.1868. – München, 8.9.1908.)	<i>Ermette Novelli. Dojmovi i uspomene.</i>	I, 1, 12-16

¹³⁶⁰ Nema podataka o punom imenu ni biografskih podataka.

¹³⁶¹ U potpisu u zagradi dodano: Zadar. Pojavljuje se pod pseudonimom: Jakša Čedomil.

¹³⁶² U potpisu u zagradi dodano: Zagreb.

¹³⁶³ U potpisu u zagradi dodano: Zagreb.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
48	ŽIVOT (1900 – 1901)	Iz kazališnog i umjetničkog svijeta	Kazalište: T.: Sa moderne talijanske pozornice; V. K.: Corradinijeva komedija: "Giacomo Vettori"; Umjetnost: M. M.: Dvije izložbe; S m o t r a. "Vijenac" - organ "Matice Hrvatske"; Predlog o sjedinjenju "Matice Hrvatske" i "Slovenske"; Proslava četiristogodišnjice hrvatske književnosti; Pokret protiv tudjinštine; društvo hrvatskih književnika; Društvo za umjetnost i umjetni obrt; "Život"; Uprava: "Život"; Središnji odbor: Svečana proslava 400 - godišnjice umjetnoga hrvatskog pjesništva.	III, 3, 132-196

Tablica 3: Prilozi talijanskih autora u hrvatskoj periodici XIX. stoljeća

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Facchinetti, Antonio ¹³⁶⁴ (Vižinada, 9.10.1805. – 1867.)	<i>O istrijskih Slavjanih. (Iz taljanskoga časopisa L'Istria).</i>	XIII, 28, 112-114 [110-112]; 115-117 [113-115]; 120-122 [118-120]; 121-124; 125-128; 132; 135-136; 138-140; 141-143
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	<i>Ljubav i smrt. Preveo knez Orsat Počić.</i>	XV, 10, 37-38
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	<i>Na zahod meseca. Iz talianskoga pr. Orsat Počić.</i>	XV, 17, 89
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	<i>Na udaju svoje sestre. Iz talianskoga pr. Orsat Počić.</i>	XV, 18, 101-103
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	<i>Vojska talianska pod Napoleonom. Iz talianskoga pr. Orsat Počić.</i>	XV, 19, 105
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Paulini, Antonio (Korčula, 1696. – 1757.)	<i>Zaglavna sudba prošastoga veka. (Preveo Ilija Rukavina Ljubački).</i>	XIII, 23, 92-93 [90-91]
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Pellico, Silvio (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.)	<i>Francesca da Rimini. Preveo ju Gj. Deželić.</i>	XVII, 36, 281-284
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Petrarca, Francesco (Arezzo, 20.7.1304. – Arqua, 18.7.1374.)	<i>Neglasovita domovina.</i>	IV, 47, 188
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Sartori J. V. ¹³⁶⁵	<i>Putovanje kralja Saksonskoga iz Tërsta u Dalmaciu.</i>	IV, 35, 138-140; 14-144
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Tasso, Torquato (Sorrento, 11.3.1544. – Rim, 25.4.1595.)	<i>Bdenja. Iz talijanskoga preveo Ivan Kukuljević Sakcinski.</i>	XI, 16, 64; 67-68
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Tommaseo, Niccolò (Šibenik, 9.10.1802. – Firenca, 1.5.1874.)	<i>Knjižestvo.</i>	VII, 16, 64
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	Tommaseo, Niccolò (Šibenik, 9.10.1802. – Firenca, 1.5.1874.)	<i>O narodniem pësnami puka dalmatinskoga. (I. August Kazančić).</i>	XII, 2, 7-8
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Carrara, Francesco ¹³⁶⁶ (Split, 1812. – Venecija, 29.1.1854.)	<i>Osmertnica. (Iz Talianskog.).</i>	I, 11, 85-86

¹³⁶⁴ Potpisan s Fachinetti D. A. Bio je svećenik i pisac.

¹³⁶⁵ Nema podataka o biografiji, autorstvo je preneseno kako nalazimo potpisano u časopisu.

¹³⁶⁶ Važno je napomenuti i postojanje dvije osobe istoga imena: iako u hrvatskoj kroatistici i talijanistici nema sumnje o kojem Carrari je riječ, treba možda napomenuti da postoje još Francesco Carrara (Ghisalba kod Bergama, 1.11.1716. – Roma, 26.3.1793.), svećenik i teolog, vezan i za *Istituto degli Schiavoni*, te Francesco Carrara (Lucca, 1805. – 1888.), kriminalist, utemeljitelj kaznenog prava u Italiji.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Carrara, Francesco ¹³⁶⁷ (Split, 1812. – Venecija, 29.1.1854.)	<i>Pripovjedanje. (Prevod iz italijanskoga. Vidi Gazzetta di Zara, B. 38. t. g.).</i>	III, 22, 174-175
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Dall'Ongaro, Francesco (Monsuè, 19.6.1808. – Napulj, 10.1.1873.)	<i>Priateljstvo. Privo.</i>	III, 15, 113-115
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Gazzoletti, Antonio (Nago, 20.3.1813. – Milano, 21.8.1866.)	<i>Ferdinandu prvomu caru.</i>	II, 1, 6
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Gazzoletti, Antonio (Nago, 20.3.1813. – Milano, 21.8.1866.)	<i>A Ferdinandol. Imperatore.</i>	II, 1, 6
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Manzoni, Alessandro (Milano, 7.3.1785. – 22.5.1873.)	<i>Peti svibnja, oda Alessandra Manzoni'a. Iz italijanskoga prenesena po Antunu Kazancichu.</i>	II, 11, 81-82
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	Soave, Francesco ¹³⁶⁸ (Lugano, 10.6.1743. – Pavia, 17.1.1806.)	<i>Od Frane Soave Pripovjest. Udova bolestna. Privedena po V. Jelčichu.</i>	I, 7, 54-55
5	DUBROVNIK (1849 – 1852)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>[Tal che in mirarli...].</i>	II, II, [100]
5	DUBROVNIK (1849 – 1852)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>Tal ch' in mirarlij</i>	III, III, [78]
5	DUBROVNIK (1849 – 1852)	Appendini, Francesco Maria (Poirino, 4.11.1769. – Zadar, 1837.)	<i>[Quae quidem res...]</i>	II, II, [212]
5	DUBROVNIK (1849 – 1852)	Barbieri, Giuseppe (Bassano del Grappa, 26.12.1774. – Torreggia, 10.11.1852.)	<i>III. Maro Getaldic. (Spisao talijanski G. Barbieri talijanac). [Preveo Gjurgjo Ban].</i>	III, III, [79]-89
5	DUBROVNIK (1849 – 1852)	Ferrario F. ¹³⁶⁹	<i>IV. Gjuro Baljivi. (Talijanski spisao talijanac F. Ferrario). Prevod Gjurgja Bana.</i>	III, III, [90]-100
7	NEVEN (1852 – 1858)	Carrara, Francesco ¹³⁷⁰ (Split, 1812. – Venecija, 29.1.1854.)	<i>Marko Polo.</i>	V, VII, 218 -219
10	NAŠE GORE LIST (1861 – 1866)	Pellico, Silvio (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.)	<i>Adel, talijanska pripovjest. Prevod od Gjure D.</i>	II, 19, 149-150; 157- 158; 161-163; 169- 171; 179-180; 187- 188; 195-196

¹³⁶⁷v. prethodnu bilješku.¹³⁶⁸ Pojavljuje se kao: Frano Soavo.¹³⁶⁹ Nema biografskih podataka.¹³⁷⁰v. bilješku 3.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
13	ZVIEZDA (1886)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>Knez Ugolin. Ulomak iz Danta Alighieri-a. Pakao, pjesma XXXII. stih 124-139; i pjes. XXXIII. st. 1-90. uključeno. Preveo J. Sundečić. Primjetbe.</i>	I, 14, 53-54
13	ZVIEZDA (1886)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>Dante-ova "Frana s Rimine". Ponašio M. P.</i>	I, 15, 57
13	ZVIEZDA (1886)	Giusti, Giuseppe ¹³⁷¹ (Monsumano Terme, 12.5.1809. – Firenca, 31.3.1850.)	<i>Molitva. Polag Josipa Giusti-a, ponašio V. Simić.</i>	I, 24, 97
13	ZVIEZDA (1886)	Guadagnoli, Antonio (Arezzo, 15.12.1798. – Cortona, 21.2.1858.)	<i>Duhan. (Polag Gaudagnoli-a, ponašio S. B.).</i>	I, 17, 65-66
13	ZVIEZDA (1886)	Guadagnoli, Antonio (Arezzo, 15.12.1798. – Cortona, 21.2.1858.)	<i>Ime domovine. (Polag Gaudagnoli-a, ponašio S. B.).</i>	I, 20, 77-78
13	ZVIEZDA (1886)	Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	<i>Pusti vrabac. (Polag Leopardi-a, ponašio S. B.).</i>	I, 16, 63
13	ZVIEZDA (1886)	Mamiani, Terenzio ¹³⁷² (Pesaro, 19.9.1799. – Rim, 21.5.1885.)	<i>Sirotica. (Polag Terencia Mamiani-a, ponašio S. B.).</i>	I, 10, 39
13	ZVIEZDA (1886)	Pellico, Silvio (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.)	<i>Dramatički ulomak. Iz prvog čina klasičke Pellikove tragedije "Francesca da Rimini", prevedene od J. Sundečića. Prizor V.</i>	I, 12, 45-46
13	ZVIEZDA (1886)	Trapassi, Pietro ¹³⁷³ (Rim, 3.1.1698. – Beč, 12.4.1782.)	<i>Proljeće. (Prevod s talijanskoga. - Polag Petra Metastasia).</i>	I, 7, 25
15	BOSILJAK (1864 – 1868)	Boccaccio, Giovanni (Certaldo, 6.7.1313. – 21.12.1375.)	<i>Grizelda. Pripoviedka iz Boccaccio - va Decamerona.</i>	I, 7, 194-201
18	VIENAC (1869 – 1903)	Alfieri, Vittorio ¹³⁷⁴ (Asti, 17.2.1749. – Firenca, 8.10.1803.)	<i>Virginija. Tragedija. Preveo F. J. Despot.</i>	XIV, 18, 276- 280; 293- 296; 309- 312; 327- 330; 339- 342
18	VIENAC (1869 – 1903)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>Smrt kneza Ugolina. Ponašio P. P.</i>	II, 3, 37
18	VIENAC (1869 – 1903)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>V. spjev Dante-ovog pakla. Ponašio P. P.</i>	II, 9, 133-134
18	VIENAC (1869 – 1903)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>Franjica Riminjka. Prievod Stipana Ivčevića.</i>	X, 26, 412-414
18	VIENAC (1869 – 1903)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>Božanstvena komedija. Spjev V. Pakao. Preveo St. Buzolić.</i>	XX, 52, 817-818

¹³⁷¹ Pojavljuje se kao: Guisti Josip.¹³⁷² Pojavljuje se kao: Terenci.¹³⁷³ Pojavljuje se pod pseudonimom: Metastasio.¹³⁷⁴ Pojavljuje se kao: Viktor Alfieri.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
18	VIENAC (1869 – 1903)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>Matilda. Iz "Božanstvene Komedije". Preveo i protumačio dr. A. Tresić- Pavičić.</i>	XXV, 15, 229-230
18	VIENAC (1869 – 1903)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>Sordello. Ulomak iz "Božanstvene Komedije". Preveo i protumačio dr. A. Tresić Pavičić.</i>	XXV, 18, 284-286
18	VIENAC (1869 – 1903)	Allegri, Antonio ¹³⁷⁵ (Correggio, 8.1489. – 5.3.1534.)	<i>Madonna.</i>	XXXV, 19, 618
18	VIENAC (1869 – 1903)	Balbo, Cesare ¹³⁷⁶ (Torino, 21.11.1789. – 3.6.1853.)	<i>Dva Španjolca. Iz Talijanskoga A. T. - r.</i>	XII, 33, 525- 528; 542- 544; 557- 560; 601 -604; 617- 620
18	VIENAC (1869 – 1903)	Barilli, Cecrope (Parma, 2.4.1839. – 23.6.1911.)	<i>Marija Magdalena.</i>	XXI, 31, 493
18	VIENAC (1869 – 1903)	Barzagli, Francesco ¹³⁷⁷ (Milano, 1839. – 1892.)	<i>Žmirke.</i>	XVI, 31, 496
18	VIENAC (1869 – 1903)	Bellini, Giovanni (Venecija, 1433. – 26.11.1516.)	<i>Madonna.</i>	XXXV, 6, 174
18	VIENAC (1869 – 1903)	Botticelli, Sandro (Firenca, 1.3.1445. – 17.5.1510.)	<i>Madona.</i>	XXXIV, 40, 629
18	VIENAC (1869 – 1903)	Caccianiga, Antonio (Treviso, 30.6.1823. – Masorada sul Piave, 22.4.1909.)	<i>Biela vrana. Pripovjest u dva poglavja. Preveo M. G.</i>	XII, 46, 745- 750
18	VIENAC (1869 – 1903)	Canova, Antonio (Possano, 1.11.1757. – Venecija, 13.10.1822.)	<i>Busta.</i>	XXXV, 15, 492
18	VIENAC (1869 – 1903)	Cantù, Cesare (Brivio, 5.12.1804. – Milano, 15.3.1895.)	<i>Isota.</i>	X, 12, 181-184; 197- 200
18	VIENAC (1869 – 1903)	Cantù, Cesare (Brivio, 5.12.1804. – Milano, 15.3.1895.)	<i>Uboga Menica. Preveo V. H.</i>	XI, 4, 53-56; 69-74
18	VIENAC (1869 – 1903)	Cantù, Cesare (Brivio, 5.12.1804. – Milano, 15.3.1895.)	<i>Svilarica. Preveo V. H.</i>	XI, 6, 86-90; 100- 102
18	VIENAC (1869 – 1903)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Ruit hora.</i>	XXV, 48, 764
18	VIENAC (1869 – 1903)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>K udaji moje kćerke.</i>	XXVI, 8, 125
18	VIENAC (1869 – 1903)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Miramar. Preveo dr. A. Tresić Pavičić.</i>	XXVI, 11, 170
18	VIENAC (1869 – 1903)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Aurori.</i>	XXIX, 43, 686-687
18	VIENAC (1869 – 1903)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Valkirijama za sprovod Jelisave carice i kraljice.</i>	XXXIV, 39, 616
18	VIENAC (1869 – 1903)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Jesenski pozdrav.</i>	XXXV, 12, 369

¹³⁷⁵Pojavljuje se pod pseudonimom: Correggio.¹³⁷⁶Pojavljuje se kao: Balba, Cezar.¹³⁷⁷Pojavljuje se kao: Barsagi, F.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
18	VIENAC (1869 – 1903)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Na gozbi.</i>	XXXV, 18, 566
18	VIENAC (1869 – 1903)	Carlini, Giulio (Venecija, 12.8.1826. – 21.10.1887.)	<i>Nad opustjelom kolijevkom.</i>	XXVI, 20, 321
18	VIENAC (1869 – 1903)	Chierici, Gaetano (Reggio nell' Emilia, 1.7.1838. – 16.1.1920.)	<i>Pokladna šala.</i>	XXX, 7, 105
18	VIENAC (1869 – 1903)	Ciampoli, Domenico (Attesa - Chieti, 23.8.1852. – Rim, 20.3.1929.)	<i>Crne kose.</i>	XV, 23, 369- 371; 386- 388; 399-401; 416-418
18	VIENAC (1869 – 1903)	Ciampoli, Domenico (Attesa - Chieti, 23.8.1852. – Rim, 20.3.1929.)	<i>Biscione. Abručka novela. Preveo Ivan Širola.</i>	XVI, 29, 459-460; 474-476
18	VIENAC (1869 – 1903)	Ciampoli, Domenico (Attesa - Chieti, 23.8.1852. – Rim, 20.3.1929.)	<i>Sylvanus. Preveo Nikola Ostojić.</i>	XXX, 3, 39-42; 55 - 59; 75-77; 90-94
18	VIENAC (1869 – 1903)	Colautti, Arturo ¹³⁷⁸ (Zadar, 9.10.1851. – Rim, 9.11.1914.)	<i>Dalila. ("Canti virili"). Preveo Nikola Ostojić.</i>	XXX, 10, 154
18	VIENAC (1869 – 1903)	Consoni, Nicola (Ceprano, 1814. – Rim, 1884.)	<i>Papa Hadrijan II. i slavenski apoštoli Ciril i Metod.</i>	XXXIV, 4, 53
18	VIENAC (1869 – 1903)	Consoni, Nicola (Ceprano, 1814. – Rim, 1884.)	<i>Sveti Petar predstavlja svetoga Pavla apoštolskomu zboru.</i>	XXXIV, 5, 69
18	VIENAC (1869 – 1903)	Corcos, Vittorio ¹³⁷⁹ (Livorno, 4.10.1859. – Firenca, 8.11.1933.)	<i>Ruža.</i>	XXX, 5, 77
18	VIENAC (1869 – 1903)	Corrodi, Hermann (Frascati, 23.7.1844. – Rim, 30.1.1905.)	<i>Papa Leo XIII. U vatikanskim vrtovima.</i>	XXVI, 34, 544-545
18	VIENAC (1869 – 1903)	Da Filicaja, Vincenzo ¹³⁸⁰ (Firenca, 30.12.1642. – 24.9.1707.)	<i>Talijanskoj. Pohrvatio I. T.</i>	V, 30, 469
18	VIENAC (1869 – 1903)	Da Vinci, Leonardo (Vinci, 15.4.1452. – Amboise, 2.5.1519.)	<i>Mona Lisa; Madonna.</i>	XXXV, 22, 709; 714
18	VIENAC (1869 – 1903)	Da Vinci, Leonardo (Vinci, 15.4.1452. – Amboise, 2.5.1519.)	<i>Madonna s djetetom.</i>	XXXV, 23, 731
18	VIENAC (1869 – 1903)	Dall'Ongaro, Francesco (Monsuè, 19.6.1808. – Napulj, 10.1.1873.)	<i>Crnogorka.</i>	V, 26, 405-409; 422- 425; 438-442
18	VIENAC (1869 – 1903)	D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	<i>Toto. Preveo J. K. O.</i>	XV, 16, 256- 258
18	VIENAC (1869 – 1903)	D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	<i>Zvona. S talijanskoga preveo Nikola Ostojić.</i>	XXXI, 44, 707-709
18	VIENAC (1869 – 1903)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Kolajna. Critca iz vojničkog života, preveo M. Kušar.</i>	X, 39, 620-625

¹³⁷⁸Pojavljuje se kao: Colanti, A.¹³⁷⁹Pojavljuje se kao: Carcosa V.¹³⁸⁰Pojavljuje se kao: Vincenzo da Felicaj. U literaturi se može naći i pod pjesničkim pseudonimom: Polibo Emonio.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
18	VIENAC (1869 – 1903)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Onaj dan. Crtica iz vojničkoga života. Preveo M. Kušar.</i>	X, 43, 685-688
18	VIENAC (1869 – 1903)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Putne crtice iz Španjolske. Pr. A. T.</i>	XI, 25, 402- 403; 412- 414; 430- 432; 445-448; 462- 466; 474- 477; 528- 530; 543- 546; 558- 559; 757- 758; 593- 595; 608- 610; 623- 626; 640- 643; 731- 734; 741-743; 748- 750; 768- 771; 783- 787; 832- 835
18	VIENAC (1869 – 1903)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Emile Zola. Preradio Ante Tentor.</i>	XIV, 14, 218- 220; 237- 238; 248- 250
18	VIENAC (1869 – 1903)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Dječica. Listići jednoga oca za album.</i>	XV, 44, 710- 721
18	VIENAC (1869 – 1903)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Alberto.</i>	XVII, 5, 71-74; 85-87; 100-102; 116-119; 132-135; 148-150
18	VIENAC (1869 – 1903)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Nadzornikov pohod. Preveo P. Kuničić.</i>	XXII, 25, 391-394
18	VIENAC (1869 – 1903)	De Marini, G. ¹³⁸¹	<i>U starim Pompejima.</i>	XXVII, 16, 252-253
18	VIENAC (1869 – 1903)	Di Pietro, Guido ¹³⁸² (Vicchio di Mugello, Firenze, 1387. – Rim, 18.2.1455.)	<i>Zbor angeeoski.</i>	XXIX, 19, 305
18	VIENAC (1869 – 1903)	Di Pietro, Guido ¹³⁸³ (Vicchio di Mugello, Firenze, 1387. – Rim, 18.2.1455.)	<i>Sv. Franjo Asisi i sv. Petar Mučenik.</i>	XXXIV, 38, 597
18	VIENAC (1869 – 1903)	Falorsi, Guido (1847. – 1920.)	<i>Predsuda.</i>	XI, 51, 809- 812; 826- 830
18	VIENAC (1869 – 1903)	Fogazzaro, Antonio (Vicenza, 25.3.1842. – 7.3.1911.)	<i>Malgari. Preveo Marko Vežić.</i>	XXXIII, 44, 886 -887; 905-908
18	VIENAC (1869 – 1903)	Foscolo, Ugo ¹³⁸⁴ (Zante, 6.2.1778. – Turnham Green, 10.9. 1827.)	<i>O groblju Hipolitu Pindemontu. Preveo ju I. T.</i>	I, 2, 28-32
18	VIENAC (1869 – 1903)	Gasparini, Giorgio ili Zorzi da Castelfranco ¹³⁸⁵ (Castelfranco Veneto, 1477. – Venecija, 1510.)	<i>Madona.</i>	XXXV, 15, 485
18	VIENAC (1869 – 1903)	Giannetti, Raffaele (Porto Maurizio, danas Imperia, 24.10.1837. – Genova, 27.12.1915.)	<i>Ivan Barbarigo oslobađa Marju, kraljicu ugarsku i hrvatsku.</i>	IX, 6, 92 - 93

¹³⁸¹ Nema biografskih podataka.

¹³⁸² Pojavljuje se pod pseudonimom kao: Fra Angelico da Fiesole. Ostali pseudonimi: Beato Giovanni da Fiesole, Beato Angelico i Fra Angelico.

¹³⁸³ Pojavljuje se pod pseudonimom kao: Fra Angelico da Fiesole. Ostali pseudonimi: Beato Giovanni da Fiesole, Beato Angelico i Fra Angelico.

¹³⁸⁴ Pojavljuje se kao: Foscolo, Hugo.

¹³⁸⁵ Pojavljuje se pod pseudonimom: Giorgione

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
18	VIENAC (1869 – 1903)	Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	Noćni piev čobanina azijatskih pustara. Pohrvatio S. B.	II, 25, 393-395
18	VIENAC (1869 – 1903)	Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	Dijalog izmeđju jednog prodavača koledara i putnika.	XXI, 52, 829-830
18	VIENAC (1869 – 1903)	Mantegazza, Giacomo (Saronno, 1853. – Cernobbio, 1920.)	Tarantella.	XXVI, 5, 81
18	VIENAC (1869 – 1903)	Manzoni, Alessandro (Milano, 7.3.1785. – 22.5.1873.)	Peti svibnja. Ponašio P. P.	II, 14, 209-210
18	VIENAC (1869 – 1903)	Manzoni, Alessandro (Milano, 7.3.1785. – 22.5.1873.)	Vjerenici. J. Kapić.	XXVII, 3, 39-41; 74-76
18	VIENAC (1869 – 1903)	Oppolli A. ¹³⁸⁶	Cvjetna slava u Mlećima.	XX, 39, 621
18	VIENAC (1869 – 1903)	Pellico, Silvio (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.)	Brak. Preveo L. B.	X, 45, 717-720
18	VIENAC (1869 – 1903)	Pitteri, Riccardo (Trst, 1853. – Rim, 1915.)	Trovero i kraljica. Preveo Rikard Katalinić Jeretov.	XXXI, 37, 592
18	VIENAC (1869 – 1903)	Prati, Giovanni (Trento, 1814. – Rim, 1884.)	Mladost pjesnikova.	VII, 27, 430-432
18	VIENAC (1869 – 1903)	Prati, Giovanni (Trento, 1814. – Rim, 1884.)	Njekoj židovki. Oda, metrički prevod Stjepana Buzolića.	XIX, 16, 241
18	VIENAC (1869 – 1903)	Rapisardi, Mario (Catania, 25.2.1844. – 4.1.1912.)	Dva cvjeta. Prev. M. O.	XIV, 44, 704
18	VIENAC (1869 – 1903)	Robusti, Jacopo ¹³⁸⁷ (Venecija, 29.4.1519. – 31.5.1594.)	Obsada Zadra godine 1346.	XXVI, 23, 369
18	VIENAC (1869 – 1903)	Sanzio, Raffaello ¹³⁸⁸ (Urbino, 25.3. ili 6.4.1483. – Rim, 6.4.1520.)	Madonna della Sedia.	XVI, 39, 625
18	VIENAC (1869 – 1903)	Sanzio, Raffaello ¹³⁸⁹ (Urbino, 25.3. ili 6.4.1483. – Rim, 6.4.1520.)	Arkandjeo Mihajlo.	XXV, 40, 645
18	VIENAC (1869 – 1903)	Sanzio, Raffaello ¹³⁹⁰ (Urbino, 25.3. ili 6.4.1483. – Rim, 6.4.1520.)	Madonna di Foligno.	XXXIV, 24, 373
18	VIENAC (1869 – 1903)	Sanzio, Raffaello ¹³⁹¹ (Urbino, 25.3. ili 6.4.1483. – Rim, 6.4.1520.)	Prikazanje u hramu.	XXXV, 5, 144
18	VIENAC (1869 – 1903)	Sanzio, Raffaello ¹³⁹² (Urbino, 25.3. ili 6.4.1483. – Rim, 6.4.1520.)	Madonna.	XXXV, 5, 154
18	VIENAC (1869 – 1903)	Sanzio, Raffaello ¹³⁹³ (Urbino, 25.3. ili 6.4.1483. – Rim, 6.4.1520.)	Madonna s blagoslivajućim Isusom.	XXXV, 8, 245

¹³⁸⁶ Nema biografskih podataka.¹³⁸⁷ Pojavljuje se pod pseudonimom: Tintoretto.¹³⁸⁸ Pojavljuje se kao: Rafael.¹³⁸⁹ Pojavljuje se kao: Rafael.¹³⁹⁰ Pojavljuje se kao: Rafael.¹³⁹¹ Pojavljuje se kao: Rafael.¹³⁹² Pojavljuje se kao: Rafael.¹³⁹³ Pojavljuje se kao: Rafael.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
18	VIENAC (1869 – 1903)	Segantini, Giovanni (Arco, 15.1.1858. – Monte Schafberg, 28.9.1899.)	<i>Ljubav na vrelu života.</i>	XXXV, 6, 168
18	VIENAC (1869 – 1903)	Segantini, Giovanni (Arco, 15.1.1858. – Monte Schafberg, 28.9.1899.)	<i>U Alpama; Ave Marija; U kasnu jesen.</i>	XXXV, 6, 169; 171; 181
18	VIENAC (1869 – 1903)	Seitz, Ludovico (Rim, 1844. – Albano, 1908.)	<i>Porodjenje Kristovo.</i>	XIV, 51, 820-821
18	VIENAC (1869 – 1903)	Tanganelli, Ulisse (Arezzo, 1853. – Firenca, 1931.)	<i>Jednom samo... Prev. M. O.</i>	XIV, 45, 720
18	VIENAC (1869 – 1903)	Tarchetti, Iginio Ugo (San Salvatore Monferato, 29.6.1830. – Milano, 25.3.1869.)	<i>Cjelov. Prev. M. O.</i>	XIV, 44, 704
18	VIENAC (1869 – 1903)	Tasso, Torquato (Sorrento, 11.3.1544. – Rim, 25.4.1595.)	<i>Dva soneta u slavu Cviete Zuzoričeve. Preveo ih A. Šenoa.</i>	VI, 1, 11
18	VIENAC (1869 – 1903)	Vecellio, Tiziano ¹³⁹⁴ (Pieve di Cadore, 1480. – 1485. – Venecija, 27.8.1576.)	<i>Violanta s ljubicom.</i>	XVI, 46, 733
18	VIENAC (1869 – 1903)	Vecellio, Tiziano ¹³⁹⁵ (Pieve di Cadore, 1480. – 1485. – Venecija, 27.8.1576.)	<i>Magdalena.</i>	XXXV, 5, 156
18	VIENAC (1869 – 1903)	Vecellio, Tiziano ¹³⁹⁶ (Pieve di Cadore, 1480. – 1485. – Venecija, 27.8.1576.)	<i>Magdalena.</i>	XXXV, 24, 787
18	VIENAC (1869 – 1903)	Veronese, Paolo (1528. – 19.4.1588.)	<i>Danain zlatni daždj.</i>	IX, 37, 599
18	VIENAC (1869 – 1903)	Veronese, Paolo (1528. – 19.4.1588.)	<i>Poklon svetih triju kralja.</i>	XXV, 51, 820-821
18	VIENAC (1869 – 1903)	Veronese, Paolo (1528. – 19.4.1588.)	<i>Sv. Jelena.</i>	XXXV, 15, 466
18	VIENAC (1869 – 1903)	Viale, Salvatore (Bastia, 6.9.1787. – 23.11.1861.)	<i>Zavjet Petra Cirneja. Historična novela. Preveo Ivan Gostiša.</i>	VIII, 14, 225-228; 247-250; 261-266
18	VIENAC (1869 – 1903)	Vincenti, C. ¹³⁹⁷	<i>Ben Talha "Mozabićanin". Povjest jednoga pričalca. Pohrvatio N.</i>	X, 52, 831-835
18	VIENAC (1869 – 1903)	Vincenti, C. ¹³⁹⁸	<i>Brahminova tajna. Novella al fresco. Preveo P. M.</i>	XI, 11, 166-168; 183-185
18	VIENAC (1869 – 1903)	Zanella, Giacomo ¹³⁹⁹ (Chiampo, 9.9.1820. – 17.5.1888.)	<i>Jednoj okoamenjenoj školjki. (Iz ital. preveo i ucvieljenu svomu prijatelju Spiridonu Brusini, ravnat. zagr. muzeja, posvetio Stjepan Buzolić).</i>	VIII, 11, 172
18	VIENAC (1869 – 1903)	Zanella, Giacomo ¹⁴⁰⁰ (Chiampo, 9.9.1820. – 17.5.1888.)	<i>Sebičnost i milosrdnost. Preveo Stjepan Buzolić.</i>	XX, 24, 369

¹³⁹⁴Pojavljuje se kao: Tizian.¹³⁹⁵v. bilješku 31.¹³⁹⁶v. prethodnu bilješku.¹³⁹⁷ Nema biografskih podataka.¹³⁹⁸v. prethodnu bilješku.¹³⁹⁹ Pojavljuje se kao: Zanelli Jakov¹⁴⁰⁰v. prethodnu bilješku.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Čitanje rječnika.</i>	III, 4, 68-70
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Ljubav za knjigu. S pišćevom privolom Marko Jov. Car.</i>	III, 6, 106-107
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Kokotinje bitke u Španjskoj. S pišćevom privolom Marko Jov. Car.</i>	III, 19, 369-371
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	<i>Италију. [Preveo] Филип Ј. Ковачевић.</i>	VI, 3, 33-34
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Ferrario, F. ¹⁴⁰¹	<i>Gjuro Baljivi. Preveo Gjuro Ban.</i>	VI, 3, 35-38
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Stecchetti, Lorenzo ¹⁴⁰² (Forlì, 4.10.1845. – Bologna, 21.10.1916.)	<i>Wiener Blut. Valcer Johana Straussa. S talijanskog Stojan Kosovac.</i>	VI, 3, 42
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Tommaseo, Niccolò (Šibenik, 9.10.1802. – Firenca, 1.5.1874.)	<i>Brnja Zamanja.</i>	VI, 25, 392-393
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Pellico, Silvio (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.)	<i>Mati. [Preveo N. P - ć.]</i>	VI, 26, 406
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Tommaseo, Niccolò (Šibenik, 9.10.1802. – Firenca, 1.5.1874.)	<i>Бенедикт Стојковић (Стая). Предео Х.</i>	VI, 30, 467-469
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Хадук Арузи. Из Марока. [Preveo] Н. др. Л.</i>	VI, 35, 548-550
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Ambrosoli, Francesco (Como, 27.1.1797. – Milano, 15.11.1868.)	<i>Stjepan Gradi. Preveo X.</i>	VII, 2, 28-29
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Tasso, Torquato (Sorrento, 11.3.1544. – Rim, 25.4.1595.)	<i>Jerusolim slobogjen.</i>	VII, 11, 161-170; 177-187
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Gozzi, Gaspare (Venecija, 4.12.1713. – Padova, 26.12.1786.)	<i>Kobne papučice. [Preveo] N. dr. L.</i>	VII, 16, 251-252
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Tommaseo, Niccolò (Šibenik, 9.10.1802. – Firenca, 1.5.1874.)	<i>Gjono Resti. Preveo X.</i>	VII, 19, 300
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	Cantu I. ¹⁴⁰³	<i>Sabo Sade (Sebastiano Dolci). Preveo x.</i>	VII, 32, 502-504
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Albieri, P. ¹⁴⁰⁴	<i>Na pločniku. Uspomena na Pariz. Preveo S. Jelin.</i>	III, 24, 376-377
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Albieri, P. ¹⁴⁰⁵	<i>Problemata. Neobična novela. Preveo Iv. Sviranić.</i>	IV, 10, 147-151; 163-167; 186-189
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Aleardi, Aleardo (Verona, 14.11.1812. – 17.7.1878.)	<i>Drugu. U Josefstadt - skoj tamnici spjevao. Preveo J. P - ć.</i>	III, 21, 322

¹⁴⁰¹v. bilješku 6.¹⁴⁰²Pseudonimi: Argia, Sbolenfi, Marco Balossardi, Giovanni Dareni, Pulinera, Bepi, Marcuto.¹⁴⁰³Nema biografskih podataka.¹⁴⁰⁴Nema biografskih podataka.¹⁴⁰⁵Nema biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Ideal. Preveo J. K. O.</i>	III, 24, 377
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Castelnuovo, Enrico (Firenca, 1839. – Venecija, 22.6.1915.)	<i>Ovjekovječena stranica. Pohrvatio D. K.</i>	I, II, 36-37
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Castelnuovo, Enrico (Firenca, 1839. – Venecija, 22.6.1915.)	<i>Bakine priče. Preveo Svetko Batestin.</i>	I, IX, 177-180
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Castelnuovo, Enrico (Firenca, 1839. – Venecija, 22.6.1915.)	<i>Spiritus indocilis. Preveo Svetko Batestin.</i>	II, XI, 205-207
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Castelnuovo, Enrico (Firenca, 1839. – Venecija, 22.6.1915.)	<i>Učitelj krasopisa. Preveo Veljko Šviglin.</i>	III, 26, 408-411
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Ciampoli, Domenico (Attesa - Chieti, 23.8.1852. – Rim, 20.3.1929.)	<i>U moru. Modra pripoviest. Preveo I. K. O.</i>	III, 3, 41-43
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Ciampoli, Domenico (Attesa - Chieti, 23.8.1852. – Rim, 20.3.1929.)	<i>Nahod. Preveo S. Š.</i>	III, 21, 328-330
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	<i>Dupin. Preveo I. K. Ostojić.</i>	II, IX, 166
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	<i>La Gatta. Pohrvatio J. K. O.</i>	III, 7, 107-108
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	<i>Cincinnati. Pohrvatio J. K. O.</i>	III, 12, 186-187
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	<i>Oh, dodji... Iz "Canto Novo". Preveo J. K. O.</i>	III, 18, 279
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	<i>Fra Lucerta. Napisao G. D' Annunzio, preveo J. P-c.</i>	III, 31, 491-493
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Smrt na bojnopolju. Preveo Ivan Širola.</i>	I, IV, 81-84
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Victor Hugo. Iz djela Ricordi di Parigi. Preveo Vlado Kolarović.</i>	I, IX, 180-185; 201-206
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Putne crtice iz "Holandije". Preveo Ivan Širola.</i>	II, IX, 167-170; 186-190
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Iz Holandije. Rotterdam. Preveo Ivan Širola.</i>	III, 3, 45-46; 156-158; 172-173
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Emil Castelar. Preveo A. G.</i>	IV, 24, 381-382; 398-399
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	De Gubernatis, Angelo (Torino, 7.4.1840. – Rim, 20.2.1913.)	<i>Dvie tri o modernoj Rusiji. Napisano god 1877., pohrvatio K. Mohović.</i>	I, VII, 145-148; 166-168
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	De Santi, Angelo (Trst, 1847. – Roma, 1922.)	<i>Pjesme: Molba.</i>	IV, 5, 70
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	<i>Prodavalac almanaka i putnik. Napisao G. Leopardi. S talijanskoga preveo K. Ivanović.</i>	III, 28, 440

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Mantegazza, Paolo (Monza, 31.10.1831. – San Terenzo, 28.8.1896.)	<i>Svitanje ljubavi. Iz djela "Fisiologia dell' amore" od dra Pavla Mantegazze, preveo A. Harambašić.</i>	III, 35, 557-559; 37, 587-590
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Nencioni, Enrico (Firenca, 1.1.1837. – Ardenza, 25.8.1896.)	<i>Jeanne du Barry. Iz "Fanfulle della Domenica". Pohrvatio Ante Tentor.</i>	I, X, 197-201
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Rapisardi, Mario (Catania, 25.2.1844. – 4.1.1912.)	<i>Drhćuć joj govora.... Pohrvatio J. Ostojić.</i>	III, 16, 253
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Serao, Matilde (Patrasso, Grčka, 7.3.1856. – Napulj, 25.7.1927.)	<i>Neprihika. Preveo B – s.</i>	III, 18, 282-283
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Stecchetti, Lorenzo ¹⁴⁰⁶ (Forlì, 4.10.1845. – Bologna, 21.10.1916.)	<i>Postuma. Preveo August Harambašić.</i>	II, V, 90
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Stecchetti, Lorenzo ¹⁴⁰⁷ (Forlì, 4.10.1845. – Bologna, 21.10.1916.)	<i>Postuma. Pohrvatio J. K. O.</i>	III, 17, 264
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Stecchetti, Lorenzo ¹⁴⁰⁸ (Forlì, 4.10.1845. – Bologna, 21.10.1916.)	<i>Poveri versi miei... Spjevao Stecchetti, preveo J. K.</i>	III, 29, 458
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Tarchetti, Iginio Ugo (San Salvatore Monferato, 29.6.1830. – Milano, 25.3.1869.)	<i>Slovo U. Preveo O. M.</i>	III, 13, 196 -198
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Tarchetti, Iginio Ugo (San Salvatore Monferato, 29.6.1830. – Milano, 25.3.1869.)	<i>Bršljan. Preveo J. P - ac.</i>	III, 15, 235
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Vassallo, Luigi Arnaldo ¹⁴⁰⁹ (Sanremo, 30.10.1852. – Genova, 10.8.1906.)	<i>Stranice neizdana romana. Pohrvatio Josip Tarabochia-Tarabić.</i>	III, 2, 28-30
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Vecellio, Tiziano ¹⁴¹⁰ (Pieve di Cadore, 1480. – 1485. – Venecija, 27.8.1576.)	<i>Lavinia. Po Tizianu.</i>	III, 27, [417]
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	Verga, Giovanni (Catania, 2.9.1840. – 27.1.1922.)	<i>Zlatni ključić. Preveo O.</i>	III, 24, 379-380
28	NADA (1883)	Panzacchi, Enrico (Ozzano dell'Emilia, 16.12.1840. – Bolonja, 5.10.1904.)	<i>Ljetovnik. Spjevao Enrico Panzacchi.</i>	I, 12, 142
28	NADA (1883)	Chiarini, Giuseppe (Arezzo, 17.8.1833. – Rim, 4.8.1908.)	<i>In memoriam. (Ulomak). Spjevao Chiarini, prev. M. O.</i>	I, 18, 210-211
28	NADA (1883)	Farina, Salvatore (Sorso, 10.1.1846. – Milano, 15.12.1918.)	<i>Moj sin uči. Novela. Talijanski napisao Salvatore Farina. Pohrvatio X.</i>	I, 22, 258-259; 23, 267-269
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Ciampoli, Domenico (Attesa - Chieti, 23.8.1852. – Rim, 20.3.1929.)	<i>Ivan Sergejević Turgenjev. (Napisao talijanski D. Ciampoli, ponašio Stj. I.).</i>	IV, 1, [3-4]

¹⁴⁰⁶v. bilješku 39.¹⁴⁰⁷v. bilješku 39.¹⁴⁰⁸v. bilješku 39.¹⁴⁰⁹Pseudonim: Gandolin.¹⁴¹⁰v. bilješku 31.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Tommaseo, Niccolò (Šibenik, 9.10.1802. – Firenca, 1.5.1874.)	<i>Čudoredne misli Nikole Tommasea. (Prevadja J. C.). Uvod. Prvi dio. Krepost, strast, zloća. Poglavlje I. Želja; II. Naslada; III. Dosada; IV. Potrebitost boli.</i>	V, 9, [2]; 10. [2]; 11. [2]; 12. [2]
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Ciampoli, Domenico (Attesa - Chieti, 23.8.1852. – Rim, 20.3.1929.)	<i>Anakreontee i slavljanske pjesme.</i>	V, 16, [3]
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Ciampoli, Domenico (Attesa - Chieti, 23.8.1852. – Rim, 20.3.1929.)	<i>Anakreontee i slavljanske pjesme. II; III.</i>	VI, 1, [2-3]; 2. [3]
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>Božanstvena Komedija. Spjev III. Preveo Stjepan Buzolić.</i>	VI, 3, [2]
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Tarchetti, Iginio Ugo (San Salvatore Monferato, 29.6.1830. – Milano, 25.3.1869.)	<i>Odjek srдца. I; II; III.</i>	VI, 3, [3]; 4. [2]
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Verga, Giovanni (Catania, 2.9.1840. – 27.1.1922.)	<i>Kako Ivo posta sirotom. (Talijanski napisao G. Verga, pohrv. A. Laus).</i>	VII, 3 - 4, 4
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Tommaseo, Niccolò (Šibenik, 9.10.1802. – Firenca, 1.5.1874.)	<i>Prijateljstvo. Il serio nel faceto. (Pohrvatio Ljubimir).</i>	VII, 12 - 13,[3]
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Mantegazza, Paolo (Monza, 31.10.1831. – San Terenzo, 28.8.1910.)	<i>Na visoku! Preveo Ante A. ić.</i>	VIII, 22-24,144-145
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>Božanstvena komedija Dantea Allighieria. Preveo Stjepan Buzolić.</i>	IX, 11, 78-79
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Cantù, Cesare (Brivio, 5.12.1804. – Milano, 15.3.1895.)	<i>Svilarica. Napisao Cezar Cantu. Pohrvatio M. Radoslavić.</i>	IX, 16-17, 117-118; 18-19, 124-126
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Pellico, Silvio (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.)	<i>Oda suncu. Spjevao u tamnici Silvije Pellico. Preveo Bršljanski.</i>	X, 3-4, 18
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Savio, Carlo Fedele (Saluzzo, 1857. – Rim, 1948.)	<i>Ljudska je duša na sliku Božju. (C. F. Savio, pohrvatio A. Lauš).</i>	X, 6-7, 46
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Cantù, Cesare (Brivio, 5.12.1804. – Milano, 15.3.1895.)	<i>Anjeza ili sielo u staji. (Talijanski napisao Cezar Cantù, sveo M. Radoslavić).</i>	X, 8, 51-52; 9-10, 59-60; 11. 72-74
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Grossi, N. ¹⁴¹¹	<i>Akvareli sa sela. (Piše: N. Grossi). I.</i>	X, 16-17,120
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Grossi, Tomaso (Bellano, 23.1.1790. – Milano, 10.12.1853.)	<i>Folket. Balada Tomaža Grossi - a. Preveo Ivan Žic Kancelerić.</i>	X, 18-19,127-129
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Grossi, N. ¹⁴¹²	<i>Akvareli sa sela. (Piše: N. Grossi). II.</i>	XI, 2, 12; 3-10, 23-24

¹⁴¹¹ Nema biografskih podataka.¹⁴¹² Nema biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Pellico, Silvio (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.)	<i>O Dužnostima Ljudi. Napisao Silvije Pelico. (Prevadja N. Štuk). Uvod; Poglavlje Prvo. Potreba i vrijednost dužnosti; Poglavlje Drugo. Ljubav prema istini.</i>	XIII, 6, 85-86
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>Iz Božanstvene komedije. Čistilište. (Pjevanje II.); (Pjevanje III.). (Preveol. Cabrić).</i>	XIII, 8, 115-117; 9. 132-133
30	ZORA (1884 – 1887)	Tonini, Ferdinando ¹⁴¹³	<i>Ob uzgoju. (Ulomak iz djela: "Igiene e Fisiologia del Matrimonio" Ferdinanda Tonina, preveo Petar Vuletić).</i>	II, 3, [17]-18; 4. [25]-26; 5. [33]-34; 6. 42; 7. [49]-50
31	ISKRA (1884 – 1887)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Mali florentinski pisar.</i>	III, 21, [165]-167
33	HRVATSKA OMLADINA (1885 – 1886)	Scopoli-Biasi, Isabella ¹⁴¹⁴ (Milano, 15.8.1810. – Verona, nakon 1870.)	<i>Brat i sestra. Preveo Ivan Širola.</i>	I, 2, 21-23; 38-40; 58-61
35	ISKRA (1891 – 1894)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>Smrt kneza Ugolina. konac 32.og i prve polovice 33.eg spjeva Danteovog pakla prevedena od Stjepana Buzolića.</i>	I, 2, 9-11
35	ISKRA (1891 – 1894)	Verga, Giovanni (Catania, 2.9.1840. – 27.1.1922.)	<i>Sve za obraz, obraz za ništa. (Cavalleria rusticana).</i>	I, 11, 98-99
35	ISKRA (1891 – 1894)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Snjegopad.</i>	II, 17-18,140
35	ISKRA (1891 – 1894)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Magle.</i>	II, 19-20,159
35	ISKRA (1891 – 1894)	Vivanti, Annie (Norwood, 7.4.1866. – Torino, 20.2.1942.)	<i>Virgo.</i>	II, 19-20,159
35	ISKRA (1891 – 1894)	D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	<i>Niema se...; Odrpan ribar. Preveo N. Ostojić.</i>	III, 9-10, 69
35	ISKRA (1891 – 1894)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Noć. [Preveo] R. Katalinić-Jeretov.</i>	III, 11-12, 94
35	ISKRA (1891 – 1894)	Manzoni, Alessandro (Milano, 7.3.1785. – 22.5.1873.)	<i>Ermengardina smrt. Sbor iz tragedije "Adelchi". Metrički poprav. Prievod Stjepana Buzolića.</i>	III, 17-18,129-130
35	ISKRA (1891 – 1894)	D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	<i>Djevstvena zemlja. [Preveo N. Ostojić].</i>	III, 17-18,133-135

¹⁴¹³ Pojavljuje se kao: Tonino Ferdinand; nema biografskih podataka.¹⁴¹⁴ Pojavljuje se kao: Scopoli-Biasi.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
35	ISKRA (1891 – 1894)	Manzoni, Alessandro (Milano, 7.3.1785. – 22.5.1873.)	<i>Duhovi. Sv. himna. Metrički poprav. prievod Stjepana Buzolića.</i>	III, 19-20, 145-146
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>Spjev X. I. Pjevanje (Pakao) Božanstvene Komedije Danta Allighieria. Preveo Stjepan Buzolić.</i>	I, 1, 7-9
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Andreotti, Federico (1847. – 1930.)	<i>Vodonoša.</i>	X, 10, [nepaginirano]
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Bargellini, Giulio (Firenca, 14.2.1875. – Rim, 1936.)	<i>Prevarila se u ljubavi.</i>	VII, 9, 281
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Bellini, Giovanni (Venecija, 1433. – 26.11.1516.)	<i>Uskrsnuće Isusovo.</i>	XX, 7 i 8, 345
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Bencivanni, Ildebrando ¹⁴¹⁵ (Mondolfo, 1852. – 1923.)	<i>Prsten. [Preveo] A. Bortulin.</i>	XVII, 13, 418, 419
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Bianchini, Luigi ¹⁴¹⁶	<i>Boabdi, zadnji maurski kralj odlazi iz Španjolske.</i>	XII, 10, 305
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Brancaccio, Carlo (Napulj, 1861. – 1920.)	<i>Susret.</i>	XI, 9, 281
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Caccavala, Giacomo ¹⁴¹⁷	<i>Teklina osveta. Pripovijest. [Preveo] H. Katarinić.</i>	XVIII, 4, 115-118
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Campanili, Naborre (Novellara, 1850. - ? 1925.)	<i>Čuvstva. Preveo s talijanskog Nikola Ostojić.</i>	III, 18, 566
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Disperata. Preveo Mato Ostojić.</i>	I, 30, 551
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Ruit hora. Preveo Mato Ostojić.</i>	I, 47, 823
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Na brdu Mariju. (Su monte Mario). Preveo Dr. A. Tresić Pavičić.</i>	II, 5, 144
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Zori. Preveo Dr. A. Tresić Pavičić.</i>	II, 11, 323
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Jutarnja pjesma. (Mattinata). Preveo Milan Begović.</i>	III, 17, 528
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Večernja pjesma. (Serenata). Preveo Milan Begović.</i>	III, 19, 599
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Snjegopad. (Od Barbare). Preveo Ante Petravić.</i>	VII, 23, 715
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Vignetta. [Preveo] Rikard Katalinić Jeretov.</i>	VIII, 17, 526
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Aleksandrija. Josipu Regaldiu, kad izda "Egipat". Preveo Ante Petravić.</i>	X, 24, 768

¹⁴¹⁵Pseudonim: Jobi.¹⁴¹⁶Rođen u Livornu gdje je i djelovao u 18. stoljeću. Preciznijih podataka nema.¹⁴¹⁷Nema biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Oproštaj. Preveo A. Tresić Pavičić.</i>	XI, 5, 155
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Amici. Preveo A. Tresić Pavičić.</i>	XI, 10, 300
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Sirmij. Preveo Ante Petravić.</i>	XII, 11, 354
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>U smert Evgenija Napoleona. Preveo Ante Petravić.</i>	XIII, 15, 478
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Pozdrav jeseni. Preveo Ante Petravić.</i>	XIII, 20, 642
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Ave. U smrt G. P. Preveo A. Petravić.</i>	XIII, 21, 656
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Mors. (Za grlične pošasti). Preveo Ante Petravić.</i>	XIV, 8, 239
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Pred starim kaštilom u Veroni. [Preveo] Ante Petravić.</i>	XIV, 17, 538
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Pjesnikinji Annie Vivanti. Preveo Ante Petravić.</i>	XV, 18, 570
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carrer, Luigi (Venecija, 12.2.1801. – 23.12.1850.)	<i>Dva uzdaha. Preveo Andr. Bortulin.</i>	XIII, 17, 527-528
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Castelnuovo, Enrico (Firenca, 8.2.1839. – Venecija, 22.6.1915.)	<i>Klarina. Preveo A. Š.</i>	V, 20, 625-628; 654-657
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Castelnuovo, Enrico (Firenca, 1839. – Venecija, 22.6.1915.)	<i>Ivankin božić.</i>	XV, 2, 60-63
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Castelnuovo, Enrico (Firenca, 1839. – Venecija, 22.6.1915.)	<i>Odrješnik. [Preveo] Branimir Brusina.</i>	XVIII, 9, 297-299; 325-329
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Chiattoni Giuseppe (Lugano, 21.3.1863. – 2.2.1954.)	<i>Ave Maria.</i>	XII, 8, 237
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Colautti, Arturo ¹⁴¹⁸ (Zadar, 9.10.1851. – Rim, 9.11.1914.)	<i>Lagunata. [Preveo] Rikard Katalinić Jeretov.</i>	V, 12, 362
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Corregio, M. ¹⁴¹⁹	<i>Lisica u zasjedi.</i>	VIII, 23, [nepaginirano]
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Corrodi, Hermann (Frascati, 23.7.1844. – Rim, 30.1.1905.)	<i>Ave Maria.</i>	II, 8, 229
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Corrodi, Hermann (Frascati, 23.7.1844. – Rim, 30.1.1905.)	<i>Na sorentskoj obali.</i>	VII, 16, 493
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Costanzo, Giuseppe Aurelio (Melilli, 6.3.1843. – Rim, 14.7.1913.)	<i>Zašto me ljubiš. Preveo Tugomir Cetinski.</i>	I, 46, 807-808

¹⁴¹⁸v. bilješku 15.¹⁴¹⁹Nema biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Da Vinci, Leonardo (Vinci, 15.4.1452. – Amboise, 2.5.1519.)	<i>Posljednja večera.</i>	XX, 7 i 8, [nepaginirano]
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Dall'Oca Bianca, Angelo Verona, 31.3.1858. – 18.5.1942.)	<i>Iza mise.</i>	IX, 5, 148-149
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	<i>Fiore fiurelle. Preveo Nikola Ostojić.</i>	VII, 23, 747
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	<i>Zvona. Preveo Nikola Ostojić.</i>	IX, 24, 760-762
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Iz albuma nekog oca. Preveo Milan Begović.</i>	III, 13, 398-402
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Slika jednog častničkog poslužnika. Iz "Pagine sparse". Preveo Jota Kapa.</i>	VIII, 24, 756-758
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	De Bottis, Gaetano (Napulj, 1721. – 1790.)	<i>Vezuv 9 augusta 1779.</i>	XIV, 9, 277
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	De Roberto, Federico (Napulj, 16.1.1861. – Catania, 26.7.1927.)	<i>Nepredvidjeni slučaj. Preveo A. Bortulin.</i>	XVI, 8, 237-240
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	De Zerbi, Rocco (Oppido Mamertina - Reggio Calabria, 11.6.1843. – Rim, 20.2.1893.)	<i>Granata. Preveo Hrvoj Hrvatić.</i>	I, 10, 226-227
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Deledda, Grazia (Nuoro, 27.9.1871. – Rim, 15.8.1936.)	<i>Kad jug puše... Preveo Andrija Bortulin.</i>	XV, 24, 753-754
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Deledda, Grazia (Nuoro, 27.9.1871. – Rim, 15.8.1936.)	<i>Sarra. Crtica iz sardinskog života. [Preveo] M. D.</i>	XVIII, 7, 211-212
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Deledda, Grazia (Nuoro, 27.9.1871. – Rim, 15.8.1936.)	<i>Don Evèno. Novela. [Preveo] M. G.</i>	XVIII, 17, 546-550
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	D'Onofrio, M. A. ¹⁴²⁰	<i>Vezuv 15. lipnja 1749.</i>	XIV, 9, 280
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Farina, Salvatore (Sorso, 10.1.1846. – Milano, 15.12.1918.)	<i>Zašto odgovorih ne! Pripoviest. Preveo Andrija Bortulin.</i>	XV, 18, 579-582; 596-603
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Ferruzzi, Roberto (Šibenik, 16.12.1853. – Livigliano, Venecija, 16.2.1934.)	<i>Madona.</i>	VI, 1, 25
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Fogazzaro, Antonio (Vicenza, 25.3.1842. – 7.3.1911.)	<i>Pjesnička lira.</i>	VIII, 4, 123-126
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Fogazzaro, Antonio (Vicenza, 25.3.1842. – 7.3.1911.)	<i>Naš vjek. Novela. Iz Sbirke "Sonatine bizzarre". Pohrvatio Josip Burić.</i>	IX, 4, 123-126
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Galimberti, Alice (Beč, 18.11.1873. – Messina, 4.1.1936.)	<i>U mjesečnoj noći.</i>	XV, 10, 300
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Gazoletti, Antonio (Nago, Torbole, 20.3.1813. – Milano, 21.8.1866.)	<i>U tamnici.</i>	VIII, 19, 607
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Gazoletti, Antonio (Nago, Torbole, 20.3.1813. – Milano, 21.8.1866.)	<i>Jesen. Preveo A. Petrović.</i>	XI, 13, 411

¹⁴²⁰ Nema biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Gazoletti, Antonio (Nago, Torbole, 20.3.1813. – Milano, 21.8.1866.)	<i>U tamnici. [Preveo] Nikola Ostojić.</i>	XVIII, 17, 557
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Gervasio, Luigia ¹⁴²¹ (Trst, 4.2.1865. – 1936.)	<i>Novo proljeće. Fantazija. Preveo Vladoje Brankov.</i>	VII, 7, 218
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Gioli, Matilde ¹⁴²²	<i>Iznenadjenja. Preveo K. Zajčić.</i>	V, 23, 728-730; 752-756
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Laurenti, Cesare (Mesola, 6.11.1854. – Venecija, 8.11.1936.)	<i>Napast.</i>	XVI, 14, [nepaginirano]
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napoli, 14.6.1837.)	<i>Kopernik. Dialog. Preveo Marin Ivić.</i>	IV, 14, 438-442
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	<i>Poj šumskoga pietla. Preveo: Cola Rienzi.</i>	I, 1, 16-17
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	<i>Dijalog i metafizika. Preveo: Ljutovid Basinski.</i>	I, 4, 91-93
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	<i>Razgovor Malambruna i Farfarela. Preveo Cola Reinzi.</i>	I, 6, 135-136
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	<i>Dialog medju zemljom i mjesecom. Preveo Marin Ivić.</i>	V, 16, 505-507
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	<i>Šala. [Preveo] Ante Petravić.</i>	XVIII, 11, 365
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Lodola ¹⁴²³	<i>Žena.</i>	XVIII, 9, 269-272
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Lotto, Lorenzo ¹⁴²⁴ (Venecija, 1480. – Loreto, zadnji mjeseci 1556.)	<i>Biskup Toma Negri.</i>	XVI, 21, 657
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Mazzoni, Guido (Firenca, 1859. – 1943.)	<i>Sborovi života. Preveo Mato Ostojić.</i>	I, 46, 811
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Jesi l' rabotao? Preveo Mato Ostojić.</i>	I, 35, 636-637
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Arapskom hatu. Preveo R. Katalinić Jeretov.</i>	I, 48, 842
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Bez ritma. Gospodji Nice Turri. Preveo Milan Begović.</i>	IV, 12, 378-379
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Dobar dan, Biedo. ("Fatalità"). Preveo: Nikola Ostojić.</i>	IV, 18, 570
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Dolazak. [Preveo] Rikard Katalinić Jeretov.</i>	V, 3, 91
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Učiteljica. [Preveo] Rikard Katalinić Jeretov.</i>	V, 7, 215
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Nova ljubav. [Preveo] Dinko Sirovica.</i>	VI, 4, 134

¹⁴²¹ Pojavljuje se pod pseudonimom: Luigi di San Giusto.¹⁴²² Nema biografskih podataka.¹⁴²³ Nema biografskih podataka.¹⁴²⁴ Pojavljuje se greškom kao: Sotti Lorenzo. Autorstvo je identificirano preko priloga,

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Poplava. "Tempeste". Preveo Nikola Ostojić.</i>	VII, 16, 514
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Poplava. (Tempeste). Preveo Nikola Ostojić.</i>	VIII, 18, 570
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Sinite parvulos... [Preveo] Dinko Sirovica.</i>	IX, 24, 748
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Ne. [Preveo] Dinko Sirovica.</i>	X, 9, 291
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Dragi san. Iz "Maternità". [Preveo] Stj. Ilijić.</i>	XIII, 7, 210
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Prisilni izgon. Preveo Adolf Makale.</i>	XIV, 15, 487
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Mrtvi cjelov. Preveo Adolf Makale.</i>	XV, 18, 563
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Ciganska pjesma. Prevo Adolf Makale.</i>	XV, 24, 763
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Oj dodji... Preveo Adolf Makale.</i>	XVI, 8, 251
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Nicofero, Nicola ¹⁴²⁵ (Catania, 1843. – Palermo, 1930.)	<i>Domenichino. Preveo Milan Begović.</i>	III, 21, 643-647
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Nicoletti-Altimari, Arnaldo (1864. – 1938.)	<i>Abisinske tradicije i legende. [Preveo] Andrija Bortulin.</i>	XVII, 15, 474-480
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Nono, Luigi (Fusina, 8.12.1850. – Venecija, 17.10.1918.)	<i>Gospodin župnik.</i>	XVII, 7, [nepaginirano]
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Pecci, Vincenzo Gioacchino Raffaele Luigi ¹⁴²⁶ (Carpineto Romano, 2.3.1903. – 20.7.1903.)	<i>Pjesma o slavlju i miru crkve; Mir pravednika. Preveo Ante Špoljar.</i>	XI, 15, 459
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Pellico, Silvio (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.)	<i>Sursum corda! Preveo Kazimir Obrovski.</i>	XVI, 8, 236
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Petrarca, Francesco (Arezzo, 20.7.1304. – Arqua, 18.7.1374.)	<i>Djevici Mariji.</i>	II, 14, 434-435
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Piccini, A. ¹⁴²⁷	<i>Na božićnom sajmu.</i>	XVII, 24, 749
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Ragusa – Moleti, Girolamo ¹⁴²⁸ (Palermo, 14.1.1851. – 1917.)	<i>Na polju po noći. Iz Miniatura i Filigrana. Rikard Katalinić Jeretov.</i>	I, 26, 492
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Ragusa – Moleti, Girolamo ¹⁴²⁹ (Palermo, 14.1.1851. – 1917.)	<i>Roman u malom; Guske. Preveo Milan Begović.</i>	IV, 1, 19

¹⁴²⁵ Pojavljuje se pod pseudonimom: Del Cerro, Emilio.

¹⁴²⁶ Svjetovno ime pape Lava XIII. Pojavljuje se kao: Papa Leo XIII.

¹⁴²⁷ Nema biografskih podataka.

¹⁴²⁸ Pseudonimi: G.R. Sagura, Moralog.

¹⁴²⁹ Pseudonimi: G.R. Sagura, Moralog.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Reggianini, Vittorio (Modena, 1853./1858. – 1938.)	<i>Prisluškivana ponuda.</i>	XII, 4, 113
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Reggianini, Vittorio (Modena, 1853./1858. – 1938.)	<i>Gataoc.</i>	XV, 2, [nepaginirano]
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Reni, Guido (Bologna, 4.11.1875. – 18.8.1942.)	<i>Beatrika Cenci.</i>	IV, 6, 169
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Rinaldo D'Aquino (Montella, 1227. – 28./1279./81.)	<i>Tužaljka na odlasku viteza križara.</i>	XV, 5, 150
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Rizzatti, Ferruccio ¹⁴³⁰	<i>Ženska prisega. Preveo S. Trohar.</i>	IV, 7, 208-210
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Saccaggi, Cesare (1868. – 1934.)	<i>Dante i Beatrica.</i>	XIII, 1, 12-13
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Serao, Matilde (Patraso, Grčka, 7.3.1856. – Napulj, 25.7.1927.)	<i>Nehajnica. Preveo s talijanskoga dozvolom spisateljice Branimir Brusina.</i>	XIII, 10, 323-324; 333-338; 364-366; 400-404; 435-438; 467-471; 493-495; 524-526
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Serao, Matilde (Patraso, Grčka, 7.3.1856. – Napulj, 25.7.1927.)	<i>Gradjanske komedije. Preveo Andrija Bortulin.</i>	XV, 17, 525-527
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Serao, Matilde (Patraso, Grčka, 7.3.1856. – Napulj, 25.7.1927.)	<i>Ljubavna pripovijest. Noveleta.</i>	XVII, 14, 450-453
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Solieri, Cesare ¹⁴³¹	<i>Tombola. Lakrdija u jednom činu. S talijanskoga preveo Vladoje Brankov.</i>	I, 17, 343-346; 359-362; 375-376; 391-392
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Sorbi, Raffaello (Firenca, 1844. – 1931.)	<i>Dante u pučkoj svečanosti.</i>	IX, 8, 237
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Stecchetti, Lorenzo ¹⁴³² (Forlì, 4.10.1845. – Bologna, 21.10.1916.)	<i>[Kad kiša škropi, vjetar kada žviždja].</i>	II, 4, 123
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Stecchetti, Lorenzo ¹⁴³³ (Forlì, 4.10.1845. – Bologna, 21.10.1916.)	<i>Ben ritornato carnovai giocondo.... Prevela Ružica Dončević.</i>	XVI, 5, 144
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Tanganelli, Ulisse (Arezzo, 1853. – Firenca, 1931.)	<i>Zlatna kosa.</i>	II, 4, 123
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Tiepolo, Giambattista (Venecija, 5.3.1696. – Madrid, 27.3.1770.)	<i>Isus na križu.</i>	XX, 7 i 8, 344
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Torriani, Maria Antonietta ¹⁴³⁴ (Novara, 1.1.1840. – Cumiana, 24.3.1920.)	<i>Prekasno.</i>	IV, 8, 237-241; 269-272; 332-335; 368-371; 408-410; 426-429; 465-467; 497-499
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Torriani, Maria Antonietta ¹⁴³⁵ (Novara, 1.1.1840. – Cumiana, 24.3.1920.)	<i>Sestra Marija. Božićna pripovijest. Preveo A. Bortulin.</i>	XIII, 24, 763-770
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Torriani, Maria Antonietta ¹⁴³⁶ (Novara, 1.1.1840. – Cumiana, 24.3.1920.)	<i>U pokrajini. Preveo A. Bortulin.</i>	XIV, 12, 368-371

¹⁴³⁰ Nema biografskih podataka.¹⁴³¹ Nema biografskih podataka.¹⁴³² v. bilješku 39.¹⁴³³ v. bilješku 39.¹⁴³⁴ Pojavljuje se pod pseudonimom: La Marchesa Colombi.¹⁴³⁵ Pojavljuje se pod pseudonimom: La Marchesa Colombi.¹⁴³⁶ Pojavljuje se pod pseudonimom: La Marchesa Colombi.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godište, svezak, stranica
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Torriani, Maria Antonietta ¹⁴³⁷ (Novara, 1.1.1840. – Cumiana, 24.3.1920.)	<i>Krilate glave. Pripoviest. Preveo Andrija Bortulin.</i>	XV, 20, 630-635; 671-678
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Torriani, Maria Antonietta ¹⁴³⁸ (Novara, 1.1.1840. – Cumiana, 24.3.1920.)	<i>Prva nesreća. Pripoviest. Preveo Andrija Bortulin.</i>	XVI, 1, 3-7
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Torriani, Maria Antonietta ¹⁴³⁹ (Novara, 1.1.1840. – Cumiana, 24.3.1920.)	<i>Mila nada.</i>	XVI, 4, 112-115
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Torriani, Maria Antonietta ¹⁴⁴⁰ (Novara, 1.1.1840. – Cumiana, 24.3.1920.)	<i>Otrov "Curare". Božićna pripovijest. S talijanskoga preveo Dr. Milan Gruber.</i>	XIX, 24, 761-766
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Valcarenghi, Ugo ¹⁴⁴¹	<i>Kazna. S talijanskoga preveo Vladoje Brankov.</i>	VII, 15, 481-482
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Vasari, E. ¹⁴⁴²	<i>Bacanje diska.</i>	XII, 4, 116-117
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Vecellio, Tiziano ¹⁴⁴³ (Pieve di Cadore, 1480. – 1485. – Venecija, 27.8.1576.)	<i>Isusa polažu u grob.</i>	XX, 7 i 8, 341
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Verga, Giovanni (Catania, 2.9.1840. – 27.1.1922.)	<i>Seoski mejdan. "Cavalleria rusticana". Preveo Ivan Miličević. [S ilustracijama].</i>	II, 12, 368-370
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Verga, Giovanni (Catania, 2.9.1840. – 27.1.1922.)	<i>S plemićkoga grada. S talijanskoga preveo Ivan Miličević.</i>	IV, 1, 10-14; 40-43; 74-78; 106-111
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Vivanti, Annie (Norwood, 7.4.1866. – Torino, 20.2.1942.)	<i>Aut – aut. Preveo M. Ostojčić.</i>	I, 9, 206
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Volpe, Vincenzo (Grottamiranda, 14.12.1855. – Napulj, 9.2.1929.)	<i>U samostanskom atelieru.</i>	VIII, 16, 496
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Ximenes, Ettore (Palermo, 11.4.1855. – Rim, 20.12.1926.)	<i>Spomenik Nikole Tomasea.</i>	II, 18, 549
37	MLADA HRVATSKA (1894 – 1895)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Ljubav, ljubav; Magle. Preveo R. Katalinić Jeretov.</i>	I, 11 - 12, 370 - 371
38	NADA (1895 – 1903)	Andreotti, Federico (Firenca, 6.3.1847. – 1930.)	<i>Zabava na selu.</i>	VII, 18, [nepaginirano]
38	NADA (1895 – 1903)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Kod rake Percy Bysshe Shelley - a.</i>	I, 18, 339
38	NADA (1895 – 1903)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	<i>Volu.</i>	I, 19, 362

¹⁴³⁷ Pojavljuje se pod pseudonimom: La Marchesa Colombi.¹⁴³⁸ Pojavljuje se pod pseudonimom: La Marchesa Colombi.¹⁴³⁹v. prethodnu bilješku.¹⁴⁴⁰ Pojavljuje se pod pseudonimom: La Marchesa Colombi.¹⁴⁴¹ Nema biografskih podataka.¹⁴⁴² Nema biografskih podataka.¹⁴⁴³v. bilješku 31.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
38	NADA (1895 – 1903)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	Razgovor sa stabaljem.	I, 24, 464
38	NADA (1895 – 1903)	Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	Elegija planine Spluge. Preveo dr. A. Tresić-Pavičić.	IX, 8, 107
38	NADA (1895 – 1903)	Chierici, Gaetano (Reggio nell'Emilia, 1.7.1838. – 16.1.1920.)	Objesne godine.	IV, 16, 248
38	NADA (1895 – 1903)	D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	Ja u borbu hrlim... Preveo Nikola Ostojić.	VI, 6, 91
38	NADA (1895 – 1903)	D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	Ko da su...	VI, 15, 231
38	NADA (1895 – 1903)	D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	Uzalud. [Preveo] Mihovil Nikolić.	VII, 11, 170
38	NADA (1895 – 1903)	Gilardi, A. ¹⁴⁴⁴	Nadgrobní spomenik posljednje kraljice bosanske Katarine, u Rimu; Slika posljednje bosanske kraljice Katarine.	II, 24, 472
38	NADA (1895 – 1903)	Mantovani – Gutti, Rosina (1851. – 1943.)	Proljeť života.	IX, 23, 312
38	NADA (1895 – 1903)	Montemezzo, Antonio Matteo (San Paolo di Piave, 1841. – Monaco, 1898.)	Mala gušćarica.	VII, 7, 101
38	NADA (1895 – 1903)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	Autopsija. Preveo Mato Ostojić.	II, 11, 210
38	NADA (1895 – 1903)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	Kob. Preveo Nikola Ostojić; Velikani. Preveo Mato Ostojić.	II, 12, 227
38	NADA (1895 – 1903)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	Požar u rudniku. [Preveo] Dinko Sirovica.	III, 11, 215
38	NADA (1895 – 1903)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	Tebi, majko! Preveo Dinko Sirovica.	III, 15, 295
38	NADA (1895 – 1903)	Simoni G. ¹⁴⁴⁵	S misirskog pazara.	II, 12, 229
38	NADA (1895 – 1903)	Simoni, G. ¹⁴⁴⁶	U dućanu ćilima.	III, 8, 145
38	NADA (1895 – 1903)	Vecellio, Tiziano ¹⁴⁴⁷ (Pieve di Cadore, 1480. – 1485. – Venecija, 27.8.1576.)	Danaja.	V, 21, 325
41	NOVI VIEK (1897 – 1899)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	Iz Boženstvene Komedije. Prvo pjevanje pakla; Pjevanje treće. Preveo Dr. A. Tresić Pavičić.	I, 1, 33-40; 212-218; 590-597

¹⁴⁴⁴ Nema biografskih podataka.¹⁴⁴⁵ Nema biografskih podataka.¹⁴⁴⁶ Nema biografskih podataka.¹⁴⁴⁷ v. bilješku 31.

ID časopisa	Časopis	AUTOR	NASLOV	godišće, svezak, stranica
41	NOVI VIEK (1897 – 1899)	Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>Iz Božanstvene Komedije. Peto poglavlje pakla. Preveo de. A. Tresić Pavičić.</i>	III, 10, 597-611
41	NOVI VIEK (1897 – 1899)	Cattèrmole, Evelina ¹⁴⁴⁸ (Firenca, 26.10.1849. – Rim, 30.11.1896.)	<i>Krjeposna žena. Preveo I. Bulić.</i>	II, 5, 281-284
44	MLADOST (1898)	D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	<i>Jabuka ("Rurali"). Preveo Xeres de la Maraja.</i>	I, 3, 120-121
47	GLAS (1899 – 1900)	De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Djak i socijalno pitanje. Govor, što ga je održao u društvu talijanskih djaka u Torinu.</i>	I, 4-5, 140-152
48	ŽIVOT (1900 – 1901)	D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	<i>Raskošnik i Lazar (Parabola). Prevela Nina Vavra.</i>	III, 1, 33 - 41
48	ŽIVOT (1900 – 1901)	Gasparini, Giorgio ili Zorzi da Castelfranco ¹⁴⁴⁹ (Castelfranco Veneto, 1477. – Venecija, 1510.)	<i>Venera.</i>	III, 1, 29
48	ŽIVOT (1900 – 1901)	Serao, Matilde (Patrasso, Grčka, 7.3.1856. – Napulj, 25.7.1927.)	<i>Novela ljubavi. Prevela Ženka Frangeš.</i>	III, 3, 142 - 147

¹⁴⁴⁸ Pojavljuje se pod pseudonimom: Contessa Lara.

¹⁴⁴⁹ Pojavljuje se pod pseudonimom: Giorgione

Tablica 4. Zastupljenost talijanskih autorica u hrvatskoj periodici XIX. stoljeća: numerički i statistički prikaz

ID časopisa	Časopis	Ime autorice	Broj priloga	Ukupan broj priloga	%
33	HRVATSKA OMLADINA (1885 – 1886)	Scopoli-Biasi, Isabella ¹⁴⁵⁰ (Milano, 15.8.1810. – Verona, nakon 1870.)	1	1	2,13%
35	ISKRA (1891. – 1894.)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	3	4	8,51%
		Vivanti, Annie (Norwood, 7.4.1866. – Torino, 20.2.1942.)	1		
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Deledda, Grazia (Nuoro, 27.9.1871. – Rim, 15.8.1936.)	3	32	68,09%
		Galimberti, Alice (Beč, 18.11.1873. – Messina, 4.1.1936.)	1		
		Gioli, Matilda ¹⁴⁵¹	1		
		Torriani, Maria Antonietta ¹⁴⁵² (Novara, 1.1.1840. – Cumiana, 24.3.1920.)	7		
		Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	16		
		Serao, Matilde (Patrasso, Grčka, 7.3.1856. – Napulj, 25.7.1927.)	3		
		Vivanti, Annie (Norwood, 7.4.1866. – Torino, 20.2.1942.)	1		
37	MLADA HRVATSKA (1894 – 1895)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	1	1	2,13%
38	NADA (1895 – 1903)	Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	4	4	10,64%
41	NOVI VIEK (1897 – 1899)	Cattèrmole, Evelina ¹⁴⁵³ (Firenca, 26.10.1849. – Rim, 30.11.1896.)	1	1	2,13%
48	ŽIVOT (1900 – 1901)	Serao, Matilde (Patrasso, Grčka, 7.3.1856. – Napulj, 25.7.1927.)	1	1	2,13%

¹⁴⁵⁰ Pojavljuje se kao: Scopoli-Biasi.

¹⁴⁵¹ Nema biografskih podataka.

¹⁴⁵² Pojavljuje se pod pseudonimom: La Marchesa Colombi.

¹⁴⁵³ Pojavljuje se pod pseudonimom: Contessa Lara.

Tablica 5. Vrste priloga talijanskih autora u hrvatskoj periodici XIX. stoljeća: statistički prikaz zastupljenosti vrsta priloga unutar priloga talijanskih autora

ID časopisa	Časopis	Ukupan broj priloga talijanskih autora	Vrsta priloga	Broj priloga prema vrsti / Ukupan broj navedene vrste priloga u časopisu	Autori (broj priloga prema vrsti)	Zastupljenost vrste priloga (%) unutar broja priloga talijanskih autora
1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	12	članak	3 / 484	Paolini, Antonio (1) (Korčula, 1696. – 1757.) Tommaseo, Niccolò (2) (Šibenik, 9.10.1802. – Firenca, 1.5.1874.)	25%
			drama	2 / 9	Pellico, Silvio (1) (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.) Petrarca, Francesco (1) (Arezzo, 20.7.1304. – Arquà, 18.7.1374.)	16,7%
			novela	1 / 176	Tasso, Torquato (1) (Sorrento, 11.3.1544. – Rim, 25.4.1595.)	8,3%
			pjesma	4 / 923	Leopardi, Giacomo (4) (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	33,3%
			putopis	1 / 32	Sartori, J.V. ¹⁴⁵⁴ (1)	8,3%
			studija	1 / 30	Facchinetti, Antonio ¹⁴⁵⁵ (1) (Vižinada, 9.10.1805. – 1867.)	8,3%
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	7	članak	2 / 477	Carrara, Francesco ¹⁴⁵⁶ (1) (Split, 1812. – Venecija, 29.1.1854.)	28,6%
3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	7	članak	2 / 477	Dall'Ongaro, Francesco (1) (Monsuè, 19.6.1808. – Napulj, 10.1.1873.)	28,6%
			novela	1 / 66	Soave, Francesco ¹⁴⁵⁷ (1) (Lugano, 10.6.1743. – Pavia, 17.1.1806.)	14,3%
			nekrolog	1 / 5	Carrara, Francesco ¹⁴⁵⁸ (1) (Split, 1812. – Venecija, 29.1.1854.)	14,3%
			pjesma	3 / 323	Gazzoletti, Antonio (2) (Nago, 20.3.1813. – Milano, 21.8.1866.)	42,8%
5	DUBROVNIK (1849 – 1852)	5	bilješka	3 / 5	Appendini, Francesco Maria (1) (Poirino, 4.11.1769. – Zadar, 1837.)	60%

¹⁴⁵⁴ Nema biografskih podataka.

¹⁴⁵⁵ Potpisan s Fachinetti D. A. Bio je svećenik i pisac.

¹⁴⁵⁶ Važno je spomenuti još dvije osobe istoga imena: iako u hrvatskoj kroatistici i talijanistici nema sumnje o kojem Carrari je riječ, upozorava se na Francesca Carraru (Ghisalba kod Bergama, 1.11.1716. – Roma, 26.3.1793.), svećenika i teologa, vezana i za *Istituto degli Schiavoni*, te Francesca Carraru (Lucca, 1805. – 1888.), kriminalista, utemeljitelja kaznenog prava u Italiji.

¹⁴⁵⁷ Pojavljuje se kao: Frano Soavo.

¹⁴⁵⁸ V. bilješku 3.

ID časopisa	Časopis	Ukupan broj priloga talijanskih autora	Vrsta priloga	Broj priloga prema vrsti / Ukupan broj navedene vrste priloga u časopisu	Autori (broj priloga prema vrsti)	Zastupljenost vrste priloga (%) unutar broja priloga talijanskih autora
					Alighieri, Dante (2) (Firenca, 22.5. - 13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	
			članak	2 / 20	Barbieri, Giuseppe (1) (Bassano del Grappa, 26.12.1774. – Torreggia, 10.11.1852.) Ferrario F. ¹⁴⁵⁹ (1)	40%
7	NEVEN (1852 – 1858)	1	biografija	1 / 29	Carrara, Francesco ¹⁴⁶⁰ (1) (Split, 1812. – Venecija, 29.1.1854.)	100%
10	NAŠE GORE LIST (1861 – 1866)	1	pjesma	1 / 1699	Pellico, Silvio (1) (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.)	100%
13	ZVIEZDA (1863)	9	drama	1 / 1	Pellico, Silvio (1) (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.)	11%
13	ZVIEZDA (1863)	9	pjesma	8 / 43	Alighieri, Dante (2) (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.) Gaudagnoli, Antonio (2) (Arezzo, 15.12.1798. – Cortona, 21.2.1858.) Giusti, Giuseppe ¹⁴⁶¹ (1) (Monsumano Terme, 12.5.1809. – Firenca, 31.3.1850.) Leopardi, Giacomo (1) (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.) Mamiani, Terenzio ¹⁴⁶² (1) (Pesaro, 19.9.1799. – Rim, 21.5.1885.) Trapassi, Pietro ¹⁴⁶³ (1) (Rim, 3.1.1698. – Beč, 12.4.1782.)	89%
15	BOSILJAK (1864 – 1868)	1	novela	1 / 64	Boccaccio, Giovanni (1) (Certaldo, 6.7.1313. – 21.12.1375.)	100%
18	VIENAC (1869 – 1903)	91	crtica	1 / 149	De Amicis, Edmondo (1) (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	1,1%
18	VIENAC (1869 – 1903)	91	drama	2 / 58	Leopardi, Giacomo (1) (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	2,2%

¹⁴⁵⁹ Nema biografskih podataka.¹⁴⁶⁰v. bilješku 3.¹⁴⁶¹ Pojavljuje se kao: Guisti Josip.¹⁴⁶²Pojavljuje se kao: Terenci.¹⁴⁶³ Pojavljuje se pod pseudonimom: Metastasio.

ID časopisa	Časopis	Ukupan broj priloga talijanskih autora	Vrsta priloga	Broj priloga prema vrsti / Ukupan broj navedene vrste priloga u časopisu	Autori (broj priloga prema vrsti)	Zastupljenost vrste priloga (%) unutar broja priloga talijanskih autora
					Alfieri, Vittorio ¹⁴⁶⁴ (1) (Asti, 17.2.1749. – Firenca, 8.10.1803.)	
			ilustracija	37 / 2336	Barilli, Cecrope (1) (Parma, 2.4.1839. – 23.6.1911.) Barzagli, Francesco (1) (Milano, 1839. – 1892.)	40,6%
18	VIENAC (1869 – 1903)	91	ilustracija	37 / 2336	Bellini, Giovanni (1) (Venecija, 1433. – 26.11.1516.) Botticelli, Sandro (1) (Firenca, 1.3.1445. – 17.5.1510.) Canova, Antonio (1) (Possano, 1.11.1757. – Venecija, 13.10.1822.) Consoni, Nicola (2) (Ceprano, 1814. – Rim, 1884.) Corcos, Vittorio ¹⁴⁶⁵ (1) (Livorno, 4.10.1859. – Firenca, 8.11.1933.) Carlini, Giulio (1) (Venecija, 12.8.1826. – 21.10.1887.) Chierici, Gaetano (1) (Reggio nell' Emilia, 1.7.1838. – 16.1.1920.) Allegri, Antonio ¹⁴⁶⁶ (1) (Correggio, 8.1489. – 5.3.1534.) Corrodi, Hermann (1) (Frascati, 23.7.1844. – Rim, 30.1.1905.) De Marini G. ¹⁴⁶⁷ (1) Di Pietro, Guido ¹⁴⁶⁸ (2) (Vicchio di Mugello, Firenze, 1387. – Rim, 18.2.1455.) Gasparini, Giorgio ili Zorzi da Castelfranco ¹⁴⁶⁹ (1) (Castelfranco Veneto, 1477. – Venecija, 1510.)	40,6%
18	VIENAC (1869 – 1903)	91	ilustracija	37 / 2336	Giannetti, Raffaele (1) (Porto Maurizio, danas Imperia, 24.10.1837. – Genova, 27.12.1915.)	40,6%

¹⁴⁶⁴Pojavljuje se kao: Viktor Alfieri.¹⁴⁶⁵Pojavljuje se kao: Carcosa V.¹⁴⁶⁶Pojavljuje se pod pseudonimom: Correggio.¹⁴⁶⁷Nema biografskih podataka.¹⁴⁶⁸Pojavljuje se pod pseudonimom kao: Fra Angelico da Fiesole. Ostali pseudonimi: Beato Giovanni da Fiesole, Beato Angelico i Fra Angelico.¹⁴⁶⁹Pojavljuje se pod pseudonimom: Giorgione.

ID časopisa	Časopis	Ukupan broj priloga talijanskih autora	Vrsta priloga	Broj priloga prema vrsti / Ukupan broj navedene vrste priloga u časopisu	Autori (broj priloga prema vrsti)	Zastupljenost vrste priloga (%) unutar broja priloga talijanskih autora
					Da Vinci, Leonardo (2) (Vinci, 15.4.1452. – Amboise, 2.5.1519.) Mantegazza, Giacomo (1) (Saronno, 1853. – Cernobbio, 1920.) Oppolli A. ¹⁴⁷⁰ (1) Sanzio, Raffaello ¹⁴⁷¹ (6) (Urbino, 25.3. ili 6.4.1483. – Rim, 6.4.1520.) Segantini, Giovanni (2) (Arco, 15.1.1858. – Monte Schafberg, 28.9.1899.) Seitz, Ludovico (1) (Rim, 1844. – Albano, 1908.) Robusti, Jacopo ¹⁴⁷² (1) (Venecija, 29.4.1519. – 31.5.1594.) Vecellio, Tiziano ¹⁴⁷³ (3) (Pieve di Cadore, 1480.-1485. – Venecija, 27.8.1576.) Veronese, Paolo (3) (1528. – 19.4.1588.)	
			novela	22 / 1072	Balbo, Cesare ¹⁴⁷⁴ (1) (Torino, 21.11.1789. – 3.6.1853.) Caccianiga, Antonio (1) (Treviso, 30.6.1823. – Masorada sul Piave, 22.4.1909.) Cantù, Cesare (3) (Brivio, 5.12.1804. – Milano, 15.3.1895.)	24,2%
18	VIENAC (1869 – 1903)	91	novela	22 / 1072	Ciampoli, Domenico (3) (Attesa - Chieti, 23.8.1852. – Rim, 20.3.1929.) Dall'Ongaro, Francesco (1) (Monsuè, 19.6.1808. – Napulj, 10.1.1873.) D'Annunzio, Gabriele (2) (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.) De Amicis, Edmondo (4) (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.) Falorsi Guido (1) (1847. – 1920.) Fogazzaro, Antonio (1) (Vicenza, 25.3.1842. – 7.3.1911.) Manzoni, Alessandro (1) (Milano, 7.3.1785. – 22.5.1873.)	24,2%
18	VIENAC (1869 – 1903)					
18	VIENAC (1869 – 1903)					
18	VIENAC (1869 – 1903)					
18	VIENAC (1869 – 1903)					
18	VIENAC (1869 – 1903)					
18	VIENAC (1869 – 1903)					

¹⁴⁷⁰ Nema biografskih podataka.

¹⁴⁷¹ Pojavljuje se kao: Rafael.

¹⁴⁷² Pojavljuje se pod pseudonimom: Tintoretto.

¹⁴⁷³ Pojavljuje se kao: Tizian.

¹⁴⁷⁴ Pojavljuje se kao: Balba, Cezar.

ID časopisa	Časopis	Ukupan broj priloga talijanskih autora	Vrsta priloga	Broj priloga prema vrsti / Ukupan broj navedene vrste priloga u časopisu	Autori (broj priloga prema vrsti)	Zastupljenost vrste priloga (%) unutar broja priloga talijanskih autora		
18	VIENAC (1869 – 1903)	91			Pellico, Silvio (1) (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.)	26,4%		
18	VIENAC (1869 – 1903)				Viale, Salvatore (1) (Bastia, 6.9.1787. – 23.11.1861.)			
18	VIENAC (1869 – 1903)				Vincenti, C. ¹⁴⁷⁵ (2)			
18	VIENAC (1869 – 1903)		pjesma	24 / 1958	Carducci, Giosuè (7) (Valdicastello, 27.7.1835. – Bolonja, 16.2.1907.)		26,4%	
18	VIENAC (1869 – 1903)				Alighieri, Dante (6) (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)			
18	VIENAC (1869 – 1903)				Foscolo, Ugo ¹⁴⁷⁶ (1) (Zante, 6.2.1778. – Turnham Green, 10.9.1827.)			
18	VIENAC (1869 – 1903)		91	pjesma	24 / 1958		Leopardi, Giacomo (1) (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	26,4%
18	VIENAC (1869 – 1903)						Prati, Giovanni (2) (Trento, 1814. – Rim, 1884.)	
18	VIENAC (1869 – 1903)						Rapisardi, Mario (1) (Catania, 25.2.1844. – 4.1.1912.)	
18	VIENAC (1869 – 1903)	Pitteri, Riccardo (1) (Trst, 1853. – Rim, 1915.)						
18	VIENAC (1869 – 1903)	Tanganelli, Ulisse (1) (Arezzo, 1853. – Firenca, 1931.)						
18	VIENAC (1869 – 1903)	Tarchetti, Iginio Ugo (1) (San Salvatore Monferato, 29.6.1830. – Milano, 25.3.1869.)						
18	VIENAC (1869 – 1903)	Zanella, Giacomo ¹⁴⁷⁷ (2) (Chiampo, 9.9.1820. – 17.5.1888.)						
18	VIENAC (1869 – 1903)	91	pjesma/sonet	3 / 54	Colautti, Arturo ¹⁴⁷⁸ (1) (Zadar, 9.10.1851. – Rim, 9.11.1914.)	3,3%		
18	VIENAC (1869 – 1903)				Tasso, Torquato (1) (Sorrento, 11.3.1544. – Rim, 25.4.1595.)			
18	VIENAC (1869 – 1903)				Da Filicaja, Vincenzo ¹⁴⁷⁹ (1) (Firenca, 30.12.1642. – 24.9.1707.)			
18	VIENAC (1869 – 1903)	91	putopis	1 / 61	De Amicis, Edmondo (1) (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	1,1%		
18	VIENAC (1869 – 1903)		studija	1 / 1	De Amicis, Edmondo (1) (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	1,1%		

¹⁴⁷⁵ Nema biografskih podataka.¹⁴⁷⁶ Pojavljuje se kao: Foscolo, Hugo¹⁴⁷⁷ Pojavljuje se kao: Zanelli Jakov.¹⁴⁷⁸ Pojavljuje se kao: Colanti, A.¹⁴⁷⁹ Pojavljuje se kao: Vincenzo da Felicaj. U literaturi se može naći i pod pjesničkim pseudonimom: Polibo Emonio.

ID časopisa	Časopis	Ukupan broj priloga talijanskih autora	Vrsta priloga	Broj priloga prema vrsti / Ukupan broj navedene vrste priloga u časopisu	Autori (broj priloga prema vrsti)	Zastupljenost vrste priloga (%) unutar broja priloga talijanskih autora
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	15	biografija	6 / 55	Ambrosoli, Francesco (1) (Como, 27.1.1797. – Milano, 15.11.1868.)	40%
23	SLOVINAC (1878 – 1884)	21	biografija	6 / 55	Cantu, I. ¹⁴⁸⁰ (1)	40%
					Ferrario F. ¹⁴⁸¹ (1)	
			članak	3/159	Tommaseo, Niccolò (3) (Šibenik, 9.10.1802. – Firenca, 1.5.1874.)	20%
					De Amicis, Edmondo (3) (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	
novela	2/55	De Amicis, Edmondo (1) (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	13,3%			
		Gozzi, Gaspare (1) (Venecija, 4.12.1713. – Padova, 26.12.1786.)				
pjesma	4 / 342	Leopardi, Giacomo (1) (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	26,7%			
		Pellico, Silvio (1) (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.)				
		Stecchetti, Lorenzo ¹⁴⁸² (1) (Forli, 4.10.1845. – Bolonja, 21.10.1916.)				
		Tasso, Torquato (1) (Sorrento, 11.3.1544. – Rim, 25.4.1595.)				
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	34	biografija	1 / 13	Nencioni, Enrico (1) (Firenca, 1.1.1837. – Ardenza, 25.8.1896.)	2,9%
			crtica	2 / 20	Castelnuovo, Enrico (1) (Firenca, 1839. – Venecija, 22.6.1915.)	5,8%
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	34	crtica	2 / 20	D'Annunzio, Gabriele (1) (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	5,8%
			članak	3 / 82	De Amicis, Edmondo (1) (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	26,5%
					De Gubernatis, Angelo (1) (Torino, 7.4.1840. – Rim, 20.2.1913.)	
Mantegazza, Paolo (1) (Monza, 31.10.1831. – San Terenzo, 28.8.1910.)						

¹⁴⁸⁰ Nema biografskih podataka.¹⁴⁸¹v. bilješku 6.¹⁴⁸²Pseudonimi: Argia, Sbolenfi, Marco Balossardi, Giovanni Dareni, Pulinera, Bepi, Marcuto.

ID časopisa	Časopis	Ukupan broj priloga talijanskih autora	Vrsta priloga	Broj priloga prema vrsti / Ukupan broj navedene vrste priloga u časopisu	Autori (broj priloga prema vrsti)	Zastupljenost vrste priloga (%) unutar broja priloga talijanskih autora
			dijalog	1 / 1	Leopardi, Giacomo (1) (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	2,9%
			ilustracija	1 / 284	Vecellio, Tiziano ¹⁴⁸³ (1) (Pieve di Cadore, 1480. – 1485. – Venecija, 27.8.1576.)	2,9%
			novela	14 / 148	Albieri, P. ¹⁴⁸⁴ (1) Castelnuovo, Enrico (3) (Firenca, 1839. – Venecija, 22.6.1915.) Ciampoli, Domenico (2) (Attesa - Chieti, 23.8.1852. – Rim, 20.3.1929.) D'Annunzio, Gabriele (3) (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.) De Amicis, Edmondo (1) (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.) Tarchetti, Iginio Ugo (1) (San Salvatore Monferato, 29.6.1830. – Milano, 25.3.1869.)	41,2%
26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	34	novela	14 / 148	Vassallo, Luigi Arnaldo ¹⁴⁸⁵ (1) (Sanremo, 30.10.1852.- Genova, 10.8.1906.) Verga, Giovanni (1) (Catania, 2.9.1840. – 27.1.1922.)	41,2%
			pismo	1 / 2	De Amicis, Edmondo (1) (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	2,9%
			pjesma	9 / 161	Aleardi, Aleardo (1) (Verona, 14.11.1812. – 17.7.1878.) Carducci, Giosuè (1) (Valdicastello, 27.7.1835. – Bolonj, 16.2.1907.) D'Annunzio, Gabriele (1) (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.) De Santi, Angelo (1) (Trst, 1847. – Rim, 1922.) Rapisardi, Mario (1) (Catania, 25.2.1844. – 4.1.1912.) Stecchetti, Lorenzo ¹⁴⁸⁶ (3) (Forli, 4.10.1845. – Bolonja, 21.10.1916.)	26,5%

¹⁴⁸³Pojavljuje se kao: Tizian.¹⁴⁸⁴v. bilješku 20.¹⁴⁸⁵ Pseudonim: Gandolina.¹⁴⁸⁶v. bilješku 29.

ID časopisa	Časopis	Ukupan broj priloga talijanskih autora	Vrsta priloga	Broj priloga prema vrsti / Ukupan broj navedene vrste priloga u časopisu	Autori (broj priloga prema vrsti)	Zastupljenost vrste priloga (%) unutar broja priloga talijanskih autora
			putopis	2 / 8	Tarchetti, Iginio Ugo (1) (San Salvatore Monferato, 29.6.1830. – Milano, 25.3.1869.) De Amicis, Edmondo (2) (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	5,8%
28	NADA (1883)	3	novela	1 / 2	Farina, Salvatore (1) (Sorso, 10.1.1846. – Milano, 15.12.1918.)	33%
			pjesma	2 / 31	Chiarini, Giuseppe (1) (Arezzo, 17.8.1833. – Rim, 4.8.1908.)	67%
28	NADA (1883)	3	pjesma	2 / 31	Panzacchi, Enrico (1) (Ozzano dell'Emilia, 16.12.1840. – Bolonja, 5.10.1904.)	67%
29	HRVATSKA (1884 – 1898)	19	crtica	2 / 159	Grossi, N. ¹⁴⁸⁷ (2)	10,5%
			članak	7 / 401	Ciampoli, Domenico (3) (Attesa - Chieti, 23.8.1852. – Rim, 20.3.1929.) Pellico, Silvio (1) (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.) Savio, Carlo Fedele (1) (Saluzzo, 1857. – Rim, 1948.) Tommaseo, Niccolò (2) (Šibenik, 9.10.1802. – Firenca, 1.5.1874.)	36,8%
			esej	1 / 18	Mantegazza, Paolo (1) (Monza, 31.10.1831. – San Terenzo, 28.8.1910.)	5,3%
			ep	3 / 5	Alighieri, Dante (3) (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	15,8%
			novela	3 / 101	Cantù, Cesare (2) (Brivio, 5.12.1804. – Milano, 15.3.1895.) Verga, Giovanni (1) (Catania, 2.9.1840. – 27.1.1922.)	15,8%
			pjesma	2 / 394	Grossi, Tomaso (1) (Bellano, 23.1.1790. – Milano, 10.12.1853.) Pellico, Silvio (1) (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.)	10,5%
			pjesma u prozi	1 / 9	Tarchetti, Iginio Ugo (1) (San Salvatore Monferato, 29.6.1830. – Milano, 25.3.1869.)	5,3%
30	ZORA (1884 – 1889)	1	članak	1 / 435	Tonini, Ferdinando ¹⁴⁸⁸ (1)	100%

¹⁴⁸⁷ Nema biografskih podataka.¹⁴⁸⁸ Nema biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	Ukupan broj priloga talijanskih autora	Vrsta priloga	Broj priloga prema vrsti / Ukupan broj navedene vrste priloga u časopisu	Autori (broj priloga prema vrsti)	Zastupljenost vrste priloga (%) unutar broja priloga talijanskih autora
31	ISKRA (1884 – 1887)	1	novela	1 / 81	De Amicis, Edmondo (1) (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	100%
33	HRVATSKA OMLADINA (1885 – 1886)	1	novela	1 / 7	Scopoli-Biasi, Isabella ¹⁴⁸⁹ (1) (Milano, 15.8.1810. – Verona, nakon 1870.)	100%
35	ISKRA (1891 – 1894)	10	novela	2 / 37	D'Annunzio, Gabriele (1) (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	2%
35	ISKRA (1891 – 1894)				Verga, Giovanni (1) (Catania, 2.9.1840. – 27.1.1922.)	
35	ISKRA (1891 – 1894)		pjesma	7 / 119	D'Annunzio, Gabriele (1) (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	7%
35	ISKRA (1891 – 1894)				Alighieri, Dante (1) (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	
35	ISKRA (1891 – 1894)				Manzoni, Alessandro (1) (Milano, 7.3.1785. – 22.5.1873.)	
35	ISKRA (1891 – 1894)				Negri, Ada (3) (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	
35	ISKRA (1891 – 1894)				Vivanti, Annie (1) (Norwood, 7.4.1866. – Torino, 20.2.1942.)	
35	ISKRA (1891 – 1894)		drama	1 / 3	Manzoni, Alessandro (1) (Milano, 7.3.1785. – 22.5.1873.)	1%
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	124	crtica	4 / 248	D'Annunzio, Gabriele (1) (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	3,2%
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	124	crtica	4 / 248	Gervasio, Luigia ¹⁴⁹⁰ (1) (Trieste, 4.2.1865. – 1936.)	3,2%
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Ragusa – Moleti, Girolamo (2) (Palermo, 14.1.1851. – 1917.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)		članak	2 / 1280	Nicoletti-Altimari, Arnaldo (1) (1864. – 1938.)	1,6%
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Leopardi, Giacomo (1) (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)		drama	5 / 29	Fogazzaro, Antonio (1) (Vicenza, 25.3.1842. – 7.3.1911.)	4%
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Leopardi, Giacomo (3) (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	

¹⁴⁸⁹ Pojavljuje se kao: Scopli-Blasi.¹⁴⁹⁰ Pojavljuje se pod pseudonimom: Luigi di San Giusto.

ID časopisa	Časopis	Ukupan broj priloga talijanskih autora	Vrsta priloga	Broj priloga prema vrsti / Ukupan broj navedene vrste priloga u časopisu	Autori (broj priloga prema vrsti)	Zastupljenost vrste priloga (%) unutar broja priloga talijanskih autora
36	PROSVJETA (1893 – 1913)		ilustracija	27 / 3387	Solieri, Cesare ¹⁴⁹¹ (1)	21,8%
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Andreotti, Federico (1) (1847. – 1930.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Bargellini, Giulio (1) (Firenca, 14.2.1875. – Rim, 1936.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Bellini, Giovanni (1) (Venecija, 1433. – 26.11.1516.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Bianchini, Luigi ¹⁴⁹² (1)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Brancaccio, Carlo (1) (Napulj, 1861. – 1920.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Chiattoni, Giuseppe (1) (Lugano, 21.3.1863. – 2.2.1954.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Corregio, M. ¹⁴⁹³ (1)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Corrodi, Hermann (2) (Frascati, 23.7.1844. – Rim, 30.1.1905.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	124	ilustracija	27 / 3387	Dall'Oca Bianca, Angelo (1) (Verona, 31.3.1858. – 18.5.1942.)	21,8%
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				De Bottis, Gaetano (1) (Napulj, 1721. – 1790.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				D'Onofrio, M. A. ¹⁴⁹⁴ (1)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Ferruzzi, Roberto (1) (Šibenik, 16.12.1853. – Livigliano, Venecija, 16.2.1934.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Laurenti, Cesare (1) (Mesola, 6.11.1854. – Venecija, 8.11.1936.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Da Vinci, Leonardo (1) (Vinci, 15.4.1452. – Amboise, 2.5.1519.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Luigi Nono (1) (Fusina, 8.12.1850. – Venecija, 17.10.1918.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Piccini A. ¹⁴⁹⁵ (1)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Reggianini, Vittorio (2) (Modena, 1853./1858. – 1938.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Reni, Guido (1) (Bolonja, 4.11.1575. – 18.8.1642.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Saccaggi, Cesare (1) (1868. – 1934.)				

¹⁴⁹¹ Nema biografskih podataka.

¹⁴⁹² Rođen u Livornu, gdje je i djelovao u 18. stoljeću. Preciznijih podataka nema.

¹⁴⁹³ Nema biografskih podataka.

¹⁴⁹⁴ Nema biografskih podataka.

¹⁴⁹⁵ Nema podataka o biografiji.

ID časopisa	Časopis	Ukupan broj priloga talijanskih autora	Vrsta priloga	Broj priloga prema vrsti / Ukupan broj navedene vrste priloga u časopisu	Autori (broj priloga prema vrsti)	Zastupljenost vrste priloga (%) unutar broja priloga talijanskih autora	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Sorbi, Raffaello (1) (Firenca, 1844. – 1931.)		
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Lotto, Lorenzo ¹⁴⁹⁶ (1) (Venecija, 1480. – Loreto, zadnji mjeseci 1556.)		
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Tiepolo, Giambatista (1) (Venecija, 5.3.1696. – Madrid, 27.3.1770.)		
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	124	ilustracija	27 / 3387	Vecellio, Tiziano ¹⁴⁹⁷ (1) (Pieve di Cadore, 1480. – 1485. – Venecija, 27.8.1576.)	21,8%	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Vasari, E. ¹⁴⁹⁸ (1)		
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Volpe, Vincenzo (1) (Grottamiranda, 14.12.1855. – Napulj, 9.2.1929.)		
36	PROSVJETA (1893 – 1913)			jadikovka	1 / 4	D'Aquino, Rinaldo (1) (Montella, 1227/28. – 1279/81.)	0,8%
36	PROSVJETA (1893 – 1913)			novela	33 / 798	Bencivanni, Ildebrando ¹⁴⁹⁹ (1) (Mondolfo, 1852. – 1923.)	26,7%
36	PROSVJETA (1893 – 1913)		Caccavala, Giacomo ¹⁵⁰⁰ (1)				
36	PROSVJETA (1893 – 1913)		Carrer, Luigi (1) (Venecija, 12.2.1801. – 23.12.1850.)				
36	PROSVJETA (1893 – 1913)		Castelnuovo, Enrico (3) (Firenca, 1839. – Venecija, 22.6.1915.)				
36	PROSVJETA (1893 – 1913)		D'Annunzio, Gabriele (1) (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)				
36	PROSVJETA (1893 – 1913)		De Amicis, Edmondo (2) (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)				
36	PROSVJETA (1893 – 1913)		De Roberto, Federico (1) (Napulj, 16.1.1861. – Catania, 26.7.1927.)				
36	PROSVJETA (1893 – 1913)		Nicofero, Nicola ¹⁵⁰¹ (1) (Catania, 1843. – Palermo, 1930.)				
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Deledda, Grazia (3) (Nuoro, 27.9.1871. – Rim, 15.8.1936.)					
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	124	novela	33 / 798	Farina, Salvatore (1) (Sorso, 10.1.1846. – Milano, 15.12.1918.)	26,7%	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Fogazzaro, Antonio (1) (Vicenza, 25.3.1842. – 7.3.1911.)		

¹⁴⁹⁶ Pojavljuje se greškom kao Sotti Lorenzo. Autorstvo je identificirano preko priloga.

¹⁴⁹⁷ v. bilješku 20.

¹⁴⁹⁸ Nema podataka o biografiji.

¹⁴⁹⁹ Pseudonim: Jobi.

¹⁵⁰⁰ Nema biografskih podataka.

¹⁵⁰¹ Pojavljuje se pod pseudonimom: Del Cerro, Emilio.

ID časopisa	Časopis	Ukupan broj priloga talijanskih autora	Vrsta priloga	Broj priloga prema vrsti / Ukupan broj navedene vrste priloga u časopisu	Autori (broj priloga prema vrsti)	Zastupljenost vrste priloga (%) unutar broja priloga talijanskih autora
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Gioli, Matilda ¹⁵⁰² (1)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Torriani, Maria Antonietta ¹⁵⁰³ (7) (Novara, 1.1.1840. – Cumiana, 24.3.1920.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Leopardi, Giacomo (1) (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Lodola ¹⁵⁰⁴ (1)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Rizzatti, Ferruccio ¹⁵⁰⁵ (1)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				De Zerbi, Rocco (1) (Oppido Mammertina - Reggio Calabria, 11.6.1843. – Rim, 20.2.1893.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Serao, Matilde (2) (Patraso, Grčka, 7.3.1856. – Napulj, 25.7.1927.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Valcarengi, Ugo ¹⁵⁰⁶ (1)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Verga, Giovanni (2) (Catania, 2.9.1840. – 27.1.1922.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)					
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	Carducci, Giosuè (18) (Valdicastello, 27.7.1835. – Bolonja, 16.2.1907.)				
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	130	pjesma	50 / 1305	Catullo, Leo ¹⁵⁰⁷ (1)	40,3%
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Costanzo, GiuseppeAurelio (1) (Melilli, 6.3.1843. – Rim, 14.7.1913.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Alighieri, Dante (1) (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Galimberti, Alice (1) (Beč, 18.11.1873. – Messina, 4.1.1936.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Gazzoletti, Antonio (3) (Nago, 20.3.1813. – Milano, 21.8.1866.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Leopardi, Giacomo (1) (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Mazzoni, Guido (1) (Firenca, 1859. – 1943.)	

¹⁵⁰²Nema biografskih podataka.¹⁵⁰³ Pojavljuje se pod pseudonimom: La Marchesa Colombi.¹⁵⁰⁴ Nema biografskih podataka.¹⁵⁰⁵ Nema biografskih podataka.¹⁵⁰⁶ Nema biografskih podataka.¹⁵⁰⁷ Nema biografskih podataka; pojavljuje se s dodatnom titulom “dr”uz ime.

ID časopisa	Časopis	Ukupan broj priloga talijanskih autora	Vrsta priloga	Broj priloga prema vrsti / Ukupan broj navedene vrste priloga u časopisu	Autori (broj priloga prema vrsti)	Zastupljenost vrste priloga (%) unutar broja priloga talijanskih autora
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Negri, Ada (15) (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Pecci, Vincenzo Gioacchino Raffaele Luigi ¹⁵⁰⁸ (1) (Carpineto Romano, 2.3.1903. – 20.7.1903.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Pellico, Silvio (1) (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Petrarca, Francesco (1) (Arezzo, 20.7.1304. – Arquà, 18.7.1374.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Stecchetti, Lorenzo ¹⁵⁰⁹ (2) (Forlì, 4.10.1845. – Bolonja, 21.10.1916.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)	130	pjesma	50 / 1305	Tanganelli, Ulisse (1) (Arezzo, 1853. – Firenca, 1931.)	40,3%
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				Vivanti, Annie (1) (Norwood, 7.4.1866. – Torino, 20.2.1942.)	
36	PROSVJETA (1893 – 1913)		pjesma/sonet	1 / 34	Colautti, Arturo ¹⁵¹⁰ (1) (Zadar, 9.10.1851. – Rim, 9.11.1914.)	0,8%
36	PROSVJETA (1893 – 1913)				roman	1 / 32
37	MLADA HRVATSKA (1894 – 1895)	1	pjesma	1 / 70	Negri, Ada (1) (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	100%
38	NADA (1895 – 1903)	19	ilustracija	8 / 1488	Andreotti, Federico (1) (1847. – 1930.)	42,1%
38	NADA (1895 – 1903)				Chierici, Gaetano (1) (Reggio nell' Emilia, 1.7.1838. – 16.1.1920.)	
38	NADA (1895 – 1903)				Gilardi, A. ¹⁵¹¹ (1)	
38	NADA (1895 – 1903)				Mantovani – Gutti, Rosina (1) (1851. – 1943.)	
38	NADA (1895 – 1903)				Montemezzo, Antonio Matteo (1) (San Paolo di Piave, 1841. – Monaco, 1898.)	
38	NADA (1895 – 1903)				Simoni G. ¹⁵¹² (2)	

¹⁵⁰⁸Svjetovno ime pape Lava XIII. Pojavljuje se kao: Papa Leo XIII.

¹⁵⁰⁹v. bilješku 29.

¹⁵¹⁰v. bilješku 25.

¹⁵¹¹ Nema biografskih podataka.

¹⁵¹² Nema biografskih podataka.

ID časopisa	Časopis	Ukupan broj priloga talijanskih autora	Vrsta priloga	Broj priloga prema vrsti / Ukupan broj navedene vrste priloga u časopisu	Autori (broj priloga prema vrsti)	Zastupljenost vrste priloga (%) unutar broja priloga talijanskih autora
38	NADA (1895 – 1903)	19			Vecellio, Tiziano ¹⁵¹³ (1) (Pieve di Cadore, 1480. – 1485. – Venecija, 27.8.1576.)	
38	NADA (1895 – 1903)		pjesma	11 / 590	Carducci, Giosuè (4) (Valdicastello, 27.7.1835. – Bologna, 16.2.1907.)	57,9%
38	NADA (1895 – 1903)		pjesma	11 / 590	D'Annunzio, Gabriele (3) (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.) Negri, Ada (4) (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	57,9%
41	NOVI VIEK (1897 – 1899)	3	novela	1 / 41	Catèrmolle, Evelina ¹⁵¹⁴ (1) (Firenca, 26.10.1849. – Rim, 30.11.1896.)	33%
			pjesma	2 / 83	Alighieri, Dante (2) (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	67%
44	MLADOST (1898)	1	pjesma	1 / 9	D'Annunzio, Gabriele (1) (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	100%
47	GLAS (1899 – 1900)	1	članak	1 / 19	De Amicis, Edmondo (1) (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	100%
48	ŽIVOT (1900 – 1901)	3	ilustracija	1 / 50	Gasparini, Giorgio ili Zorzi da Castelfranco ¹⁵¹⁵ (1) (Castelfranco Veneto, 1477. – Venecija, 1510.)	33%
48	ŽIVOT (1900 – 1901)		novela	2 / 21	D'Annunzio, Gabriele (1) (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	67%
48	ŽIVOT (1900 – 1901)		Serao, Matilde (1) (Patraso, Grčka, 7.3.1856. – Napulj, 25.7.1927.)			

¹⁵¹³v. bilješku 20.¹⁵¹⁴ Pojavljuje se pod pseudonimom: Contessa Lara.¹⁵¹⁵ Pojavljuje se pod pseudonimom: Giorgione

Tablica 6: Bibliografija talijanskih autora u hrvatskoj periodici XIX. st.

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
Albieri, P. ¹⁵¹⁶	<i>Na pločniku. Uspomena na Pariz. Preveo S. Jelin.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 24, 376; 377
	<i>Problemata. Neobična novela. Preveo Iv. Sviranić.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	IV, 10, 147 - 151; 163 - 167; 186 - 189
Aleardi, Aleardo (Verona, 14.11.1812. – 17.7.1878.)	<i>Drugu. U Josefstadt - skoj tamnici spjevao. Preveo J. P - ć.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 21, 322
Alfieri, Vittorio ¹⁵¹⁷ (Asti, 17.2.1749. – Firenca, 8.10.1803.)	<i>Virginija. Tragedija. Preveo F. J. Despot.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XIV, 18, 276 - 280; 293 - 296; 309 - 312; 327 - 330; 339 - 342
Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>[Tal che in mirarli...].</i>	5	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	II, II, [100]
	<i>Knez Ugolin. Ulomak iz Danta Alighieri-a. Pakao, pjesma XXXII. stih 124-139; i pjes. XXXIII. st. 1-90. uključeno. Preveo J. Sundečić. Primjetbe.</i>	13	ZVIEZDA (1886)	I, 14, 53-54
	<i>Dante-ova "Frana s Rimine". Ponašio M. P.</i>	13	ZVIEZDA (1886)	I, 15, 57
	<i>Smrt kneza Ugolina. Ponašio P. P.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	II, 3, 37
	<i>V. spjev Dante-ovog pakla. Ponašio P. P.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	II, 9, 133 - 134
	<i>Franjica Riminjka. Prievod Stjepana Ivčevića.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	X, 26, 412 - 414
Alighieri, Dante (Firenca, 22.5.-13.6.1265. – Ravenna, 14.9.1321.)	<i>Božanstvena komedija. Spjev V. Pakao. Preveo St. Buzolić.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XX, 52, 817 - 818
	<i>Matilda. Iz "Božanstvene Komedije". Preveo i protumačio dr. A. Tresić-Pavičić.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXV, 15, 229 - 230
	<i>Sordello. Ulomak iz "Božanstvene Komedije". Preveo i protumačio dr. A. Tresić Pavičić.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXV, 18, 284 - 286
	<i>Božanstvena Komedija. Spjev III. Preveo Stjepan Buzolić.</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	VI, 3, [2]
	<i>Božanstvena komedija Dantea Allighieria. Preveo Stjepan Buzolić.</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	IX, 11, 78 - 79
	<i>Iz Božanstvene komedije. Čistilište. (Pjevanje II.); (Pjevanje III.). (Preveol. Cabrić).</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	XIII, 8, 115 - 117; 9, 132 - 133
	<i>Smrt kneza Ugolina. konac 32.og i prve polovice 33.eg spjeva Danteovog pakla prevedena od Stjepana Buzolića.</i>	35	ISKRA (1891 – 1894)	I, 2, 9 - 11
	<i>Spjev X. I. Pjevanje (Pakao) Božanstvene Komedije Danta Allighieria. Preveo Stjepan Buzolić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	I, 1, 7 - 9
	<i>Iz Božanstvene Komedije. Prvo pjevanje pakla; Pjevanje treće. Preveo Dr. A. Tresić Pavičić.</i>	41	NOVI VIEK (1897 – 1899)	I, 1, 33-40; 212-218; 590-597
	<i>Iz Božanstvene Komedije. Peto poglavlje pakla. Preveo de. A. Tresić Pavičić.</i>	41	NOVI VIEK (1897 – 1899)	III, 10, 597-611

¹⁵¹⁶ Nema biografskih podataka.¹⁵¹⁷ Pojavljuje se kao: Viktor Alferi.

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
Allegri, Antonio ¹⁵¹⁸ (Correggio, 8.1489. – 5.3.1534.)	<i>Madonna.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXV, 19, 618
Ambrosoli, Francesco (Como, 27.1.1797. – Milano, 15.11.1868.)	<i>Stjepan Gradi. Preveo X.</i>	23	SLOVINAC (1878 – 1884)	VII, 2, 28 - 29
Andreotti, Federico (1847. – 1930.)	<i>Vodonoša.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	X, 10, [nepaginirano]
	<i>Zabava na selu.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	VII, 18, [nepaginirano]
Appendini, Francesco Maria (Poirino, 4.11.1769. – Zadar, 1837.)	<i>[Quae quidem res...]</i>	5	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	II, II, [212]
Balbo, Cesare ¹⁵¹⁹ (Torino, 21.11.1789. – 3.6.1853.)	<i>Dva Španjolca. Iz Talijanskoga A. T. - r.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XII, 33, 525 - 528; 542 - 544; 557 - 560; 601 - 604; 617 - 620
Barbieri, Giuseppe (Bassano del Grappa, 26.12.1774. – Torreggia, 10.11.1852.)	<i>III. Maro Getaldić. (Spisao talijanski G. Barbieri talijanac). [Preveo Gjurgjo Ban].</i>	5	DUBROVNIK (1849 – 1852)	III, III, [79] - 89
Bargellini, Giulio (Firenca, 14.2.1875. – Rim, 1936.)	<i>Prevarila se u ljubavi.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	VII, 9, 281
Barilli, Cecrope (Parma, 2.4.1839. – 23.6.1911.)	<i>Marija Magdalena.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXI, 31, 493
Barzagli, Francesco ¹⁵²⁰ (Milano, 1839. – 1892.)	<i>Žmirke.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XVI, 31, 496
Bellini, Giovanni (Venecija, 1433. – 26.11.1516.)	<i>Madonna.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXV, 6, 174
	<i>Uskrsnuće Isusovo.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XX, 7 i 8, 345
Bencivanni, Ildebrando ¹⁵²¹ (Mondolfo, 1852. – 1923.)	<i>Prsten. [Preveo] A. Bortulin.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVII, 13, 418, 419
Bianchini, Luigi ¹⁵²²	<i>Boabdi, zadnji maurski kralj odlazi iz Španjolske.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XII, 10, 305
Boccaccio, Giovanni (Certaldo, 6.7.1313. – 21.12.1375.)	<i>Grizelda. Pripoviedka iz Boccaccio - va Decamerona.</i>	15	BOSILJAK (1864 – 1868)	I, 7, 194 - 201
Botticelli, Sandro (Firenca, 1.3.1445. – 17.5.1510.)	<i>Madona.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXIV, 40, 629
Brancaccio, Carlo (Napulj, 1861. – 1920.)	<i>Susret.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XI, 9, 281

¹⁵¹⁸ Pojavljuje se pod pseudonimom: Correggio.¹⁵¹⁹ Pojavljuje se kao: Balba, Cezar.¹⁵²⁰ Pojavljuje se kao: Barsagi F.¹⁵²¹ Pseudonim: Jobi.¹⁵²² Rođen u Livornu, gdje je i djelovao u 18. stoljeću. Preciznijih biografskih podataka nema.

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
Caccavala, Giacomo ¹⁵²³	<i>Teklina osveta. Pripovijest. [Preveo] H. Katarinić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVIII, 4, 115-118
Caccianiga, Antonio (Treviso, 30.6.1823. – Masorada sul Piave, 22.4.1909.)	<i>Biela vrana. Pripovjest u dva poglavja. Preveo M. G.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XII, 46, 745 – 750
Campanili, Naborre (Novellara, 1850. - ? 1925.)	<i>Čuvstva. Preveo s talijanskog Nikola Ostojić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	III, 18, 566
Canova, Antonio (Possano, 1.11.1757. – Venecija, 13.10.1822.)	<i>Busta.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXV, 15, 492
Cantu, I. ¹⁵²⁴	<i>Sabo Sade (Sebastiano Dolci). Preveo x.</i>	23	SLOVINAC (1878 – 1884)	VII, 32, 502 - 504
Cantù, Cesare (Brivio, 5.12.1804. – Milano, 15.3.1895.)	<i>Isota.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	X, 12, 181 - 184; 197 - 200
	<i>Uboga Menica. Preveo V. H.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XI, 4, 53 - 56; 69 - 74
	<i>Svilarica. Preveo V. H.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XI, 6, 86 - 90; 100 - 102
	<i>Svilarica. Napisao Cezar Cantu. Pohrvatio M. Radoslavić.</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	IX, 16-17, 117 - 118; 18 - 19124 - 126
	<i>Anjeza ili sielo u staji. (Talijanski napisao Cezar Cantù, sveo M. Radoslavić).</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	X, 8, 51 - 52; 9 - 10. 59 - 60; 11. 72 - 74
Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bolonja, 16.2.1907.)	<i>Ruit hora.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXV, 48, 764
	<i>K udaji moje kćerke.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXVI, 8, 125
	<i>Miramar. Preveo dr. A. Tresić Pavičić.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXVI, 11, 170
	<i>Aurori.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXIX, 43, 686 - 687
	<i>Valkirijama za sprovod Jelisave carice i kraljice.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXIV, 39, 616
	<i>Jesenski pozdrav.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXV, 12, 369
Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bolonja, 16.2.1907.)	<i>Na gozbi.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXV, 18, 566
	<i>Ideal. Preveo J. K. O.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 24, 377
	<i>Disperata. Preveo Mato Ostojić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	I, 30, 551
	<i>Ruit hora. Preveo Mato Ostojić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	I, 47, 823
	<i>Na brdu Mariju. (Su monte Mario). Preveo Dr. A. Tresić Pavičić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	II, 5, 144
	<i>Zori. Preveo Dr. A. Tresić Pavičić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	II, 11, 323
	<i>Jutarnja pjesma. (Mattinata). Preveo Milan Begović.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	III, 17, 528

¹⁵²³ Nema biografskih podataka.¹⁵²⁴ Nema biografskih podataka.

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
	<i>Večernja pjesma. (Serenata). Preveo Milan Begović.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	III, 19, 599
	<i>Snjegopad. (Od Barbare). Preveo Ante Petravić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	VII, 23, 715
	<i>Vignetta. [Preveo] Rikard Katalinić Jeretov.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	VIII, 17, 526
	<i>Aleksandrija. Josipu Regaldu, kad izda "Egipat". Preveo Ante Petravić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	X, 24, 768
	<i>Oproštaj. Preveo A. Tresić Pavičić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XI, 5, 155
	<i>Amici. Preveo A. Tresić Pavičić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XI, 10, 300
	<i>Sirmij. Preveo Ante Petravić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XII, 11, 354
	<i>U smert Evgenija Napoleona. Preveo Ante Petravić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XIII, 15, 478
	<i>Pozdrav jeseni. Preveo Ante Petravić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XIII, 20, 642
	<i>Ave. U smrt G. P. Preveo A. Petravić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XIII, 21, 656
	<i>Mors. (Za grlične pošasti). Preveo Ante Petravić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XIV, 8, 239
	<i>Pred starim kaštilom u Veroni. [Preveo] Ante Petravić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XIV, 17, 538
	<i>Pjesnikinji Annie Vivanti. Preveo Ante Petravić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XV, 18, 570
Carducci, Giosuè (Valdicastello, 27.7.1835. – Bolonja, 16.2.1907.)	<i>Kod rake Percy Bysshe Shelley - a.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	I, 18, 339
	<i>Volu.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	I, 19, 362
	<i>Razgovor sa stabaljem.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	I, 24, 464
	<i>Elegija planine Spluge. Preveo dr. A. Tresić-Pavičić.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	IX, 8, 107
Carlini, Giulio (Venecija, 12.8.1826. – 21.10.1887.)	<i>Nad opustjelom kolijevkom.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXVI, 20, 321
Carrara, Francesco ¹⁵²⁵ (Split, 1812. – Venecija, 29.1.1854.)	<i>Osmertnica. (Iz Talianskog.).</i>	3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	I, 11, 85 - 86
	<i>Pripovjedaње. (Prevod iz italianskoga. Vidi Gazzetta di Zara, B. 38. t. g.).</i>	3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	III, 22, 174 - 175
	<i>Marko Polo.</i>	7	NEVEN (1852 – 1858)	V, VII, 218 - 219
Carrer, Luigi (Venecija, 12.2.1801. – 23.12.1850.)	<i>Dva uzdaha. Preveo Andr. Bortulin.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XIII, 17, 527 - 528
Castelnuovo, Enrico (Firenca, 1839. – Venecija, 22.6.1915.)	<i>Ovjekovječena stranica. Pohrvatio D. K.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	I, II, 36 - 37
	<i>Bakine priče. Preveo Svetko Batestin.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	I, IX, 177 - 180
	<i>Spiritus indocilis. Preveo Svetko Batestin.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	II, XI, 205 - 207

¹⁵²⁵ Važno je spomenuti još dvije osobe istoga imena: iako u hrvatskoj kroatistici i talijanistici nema sumnje o kojem je Carrari riječ, valja spomenuti još Francesca Carraru (Ghisalba kod Bergama, 1.11.1716. – Rim, 26.3.1793.), svećenika i teologa, vezana i za *Istituto degli Schiavonite* Francesca Carraru (Lucca, 1805. – 1888.), kriminalista i utemeljitelja kaznenog prava u Italiji.

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
	<i>Učitelj krasopisa. Preveo Veljko Šviglin.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 26, 408 - 411
	<i>Ivankin božić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XV, 2, 60 - 63
	<i>Odrješeni. [Preveo] Branimir Brusina.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVIII, 9, 297-299; 325-329
Castelnuovo, Enrico (Firenca, 1839. – Venecija, 22.6.1915.)	<i>Klarina. Preveo A. Š.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	V, 20, 625-628; 654-657
Cattèrmole, Evelina ¹⁵²⁶ (Firenca, 26.10.1849. – Rim, 30.11.1896.)	<i>Krjeposna žena. Preveo I. Bulić.</i>	41	NOVI VIEK (1897 – 1899)	II, 5, 281-284
Chiarini, Giuseppe (Arezzo, 17.8.1833. – Rim, 4.8.1908.)	<i>In memoriam. (Ulomak). Spjevao Chiarini, prev. M. O.</i>	28	NADA (1883)	I, 18, 210-211
Chiattonne Giuseppe (Lugano, 21.3.1863. – 2.2.1954.)	<i>Ave Maria.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XII, 8, 237
Chierici, Gaetano (Reggio nell' Emilia, 1.7.1838. – 16.1.1920.)	<i>Pokladna šala.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXX, 7, 105
	<i>Obijesne godine.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	IV, 16, 248
Ciampoli, Domenico (Attesa-Chieti, 23.8.1852. – Rim, 20.3.1929.)	<i>Crne kose.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XV, 23, 369 - 371; 386 - 388; 399 - 401; 416 - 418
	<i>Biscione. Abručka novela. Preveo Ivan Širola.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XVI, 29, 459 - 460; 474 - 476
	<i>Sylvanus. Preveo Nikola Ostojić.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXX, 3, 39 - 42; 55 - 59; 75 - 77; 90 - 94
	<i>Nahod. Preveo S. Š.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 21, 328 - 330
	<i>U moru. Modra pripoviest. Preveo I. K. O.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 3, 41 - 43
	<i>Ivan Sergejević Turgenjev. (Napisao talijanski D. Ciampoli, ponašio Stj. I.).</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	IV, 1, [3 - 4]
	<i>Anakreontee i slavljanske pjesme.</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	V, 16, [3]
	<i>Anakreontee i slavljanske pjesme. II; III.</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	VI, 1, [2 - 3]; 2. [3]
Colautti, Arturo ¹⁵²⁷ (Zadar, 9.10.1851. – Rim, 9.11.1914.)	<i>Dalila. ("Canti virili"). Preveo Nikola Ostojić.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXX, 10, 154
	<i>Lagunata. [Preveo] Rikard Katalinić Jeretov.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	V, 12, 362
Consoni, Nicola (Ceprano, 1814. – Rim, 1884.)	<i>Papa Hadrijan II. i slavenski apoštoli Ciril i Metod.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXIV, 4, 53
	<i>Sveti Petar predstavlja svetoga Pavla apoštolskomu zboru.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXIV, 5, 69
Corcos, Vittorio ¹⁵²⁸	<i>Ruža.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXX, 5, 77

¹⁵²⁶Pojavljuje se pod pseudonimom: Contessa Lara.¹⁵²⁷Pojavljuje se kao: Colanti, A.¹⁵²⁸Pojavljuje se kao: Carcosa, V.

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
(Livorno, 4.10.1859. – Firenca, 8.11.1933.)				
Correggio, M. ¹⁵²⁹	<i>Lisica u zasjedi.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	VIII, 23, [nepaginirano]
Corrodi, Hermann (Frascati, 23.7.1844. – Rim, 30.1.1905.)	<i>Papa Leo XIII. U vatikanskim vrtovima.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXVI, 34, 544 - 545
	<i>Na sorentskoj obali.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	VII, 16, 493
	<i>Ave Maria.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	II, 8, 229
Costanzo, Giuseppe Aurelio (Melilli, 6.3.1843. – Rim, 14.7.1913.)	<i>Zašto me ljubiš. Preveo Tugomir Cetinski.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	I, 46, 807 - 808
Da Filicaja, Vincenzo ¹⁵³⁰ (Firenca, 30.12.1642. – 24.9.1707.)	<i>Talijanskoj. Pohrvatio I. T.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	V, 30, 469
Da Vinci, Leonardo (Vinci, 15.4.1452. – Amboise, 2.5.1519.)	<i>Mona Lisa; Madonna.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXV, 22, 709; 714
	<i>Madonna s djetetom.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXV, 23, 731
	<i>Posljednja večera.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XX, 7 i 8, [nepaginirano]
Dall'Oca Bianca, Angelo (Verona, 31.3.1858. – 18.5.1942.)	<i>Iza mise.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	IX, 5, 148-149
Dall'Ongaro, Francesco (Monsuè, 19.6.1808. – Napulj, 10.1.1873.)	<i>Priateljstvo. Privo.</i>	3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	III, 15, 113 - 115
	<i>Crnogorka.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	V, 26, 405 - 409; 422 - 425; 438 - 442
D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	<i>Toto. Preveo J. K. O.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XV, 16, 256 - 258
	<i>Zvona. S talijanskoga preveo Nikola Ostojić.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXI, 44, 707 - 709
	<i>Dupin. Preveo I. K. Ostojić.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	II, IX, 166
	<i>La Gatta. Pohrvatio J. K. O.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 7, 107 - 108
	<i>Cincinnati. Pohrvatio I. K. O.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 12, 186 - 187
	<i>Oh, dodji... Iz "Canto Novo". Preveo J. K. O.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 18, 279
	<i>Fra Lucerta. Napisao G. D' Annunzio, preveo J. P-c.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 31, 491-493
	<i>Niema se...; Odrpan ribar. Preveo N. Ostojić.</i>	35	ISKRA (1891 – 1894)	III, 9 - 10, 69
<i>Djevstvena zemlja. [Preveo N. Ostojić.]</i>	35	ISKRA (1891 – 1894)	III, 17 - 18, 133 - 135	

¹⁵²⁹Nema biografskih podataka.¹⁵³⁰ Pojavljuje se kao: Vincenzo da Felicaj. U literaturi se može naći i pod pjesničkim pseudonimom: Polibo Emonio.

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
	<i>Fiore fiurelle. Preveo Nikola Ostojić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	VII, 23, 747
	<i>Zvona. Preveo Nikola Ostojić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	IX, 24, 760-762
	<i>Ja u borbu hrlim... Preveo Nikola Ostojić.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	VI, 6, 91
	<i>Ko da su...</i>	38	NADA (1895 – 1903)	VI, 15, 231
	<i>Uzalud. [Preveo] Mihovil Nikolić.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	VII, 11, 170
	<i>Jabuka ("Rurali"). Preveo Xeres de la Maraja.</i>	44	MLADOST (1898)	I, 3, 120 - 121
D'Annunzio, Gabriele (Pescara, 12.3.1863. – Gardone Riviera, 1.3.1938.)	<i>Raskošnik i Lazar (Parabola). Prevela Nina Vavra.</i>	48	ŽIVOT (1899 – 1900)	III, 1, 33 - 41
	<i>Kolajna. Crtica iz vojničkog života, preveo M. Kušar.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	X, 39, 620 - 625
	<i>Onaj dan. Crtica iz vojničkoga života. Preveo M. Kušar.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	X, 43, 685 - 688
	<i>Putne crtice iz Španjolske. Pr. A. T.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XI, 25, 402 - 403; 412 - 414; 430 - 432; 445 - 448; 462 - 466; 474 - 477; 528 - 530; 543 - 546; 558 - 559; 757 - 758; 593 - 595; 608 - 610; 623 - 626; 640 - 643; 731 - 734; 741 - 743; 748 - 750; 768 - 771; 783 - 787; 832 - 835
De Amicis, Edmondo (Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Emile Zola. Preradio Ante Tentor.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XIV, 14, 218 - 220; 237 - 238; 248 - 250
	<i>Dječica. Listići jednoga oca za album.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XV, 44, 710 - 721
	<i>Alberto.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XVII, 5, 71 - 74; 85 - 87; 100 - 102; 116 - 119; 132 - 135; 148 - 150
	<i>Nadzornikov pohod. Preveo P. Kuničić.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXII, 25, 391 - 394
	<i>Mali florentinski pisar.</i>	31	ISKRA (1884 – 1887)	III, 21, [165] - 167
	<i>Čitanje rječnika.</i>	23	SLOVINAC (1878 – 1884)	III, 4, 68 - 70
De Amicis, Edmondo	<i>Ljubav za knjigu. S piščevom privolom Marko Jov. Car.</i>	23	SLOVINAC (1878 – 1884)	III, 6, 106 - 107

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
(Oneglia, 21.10.1846. – Bordighera, 11.3.1908.)	<i>Kokotinje bitke u Španjskoj. S piščevom privolom Marko Jov. Car.</i>	23	SLOVINAC (1878 – 1884)	III, 19, 369 - 371
	<i>Xajđyk Apyzu. Из Марока. [Preveo] H. đp. Л.</i>	23	SLOVINAC (1878 – 1884)	VI, 35, 548 - 550
	<i>Smrt na bojnem polju. Preveo Ivan Širola.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	I, IV, 81 - 84
	<i>Victor Hugo. Iz djela Ricordi di Parigi. Preveo Vlado Kolarović.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	I, IX, 180 - 185; 201 - 206
	<i>Putne crtice iz "Holandije". Preveo Ivan Širola.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	II, IX, 167 - 170; 186 - 190
	<i>Iz Holandije. Rotterdam. Preveo Ivan Širola.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 3, 45 - 46; 156 - 158; 172 - 173
	<i>Emil Castelar. Preveo A. G.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	IV, 24, 381 - 382; 398 - 399
	<i>Iz albuma nekog otca. Preveo Milan Begović.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	III, 13, 398 - 402
	<i>Slika jednog častničkog poslužnika. Iz "Pagine sparse". Preveo Jota Kapa.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	VIII, 24, 756-758
<i>Djak i socijalno pitanje. Govor, što ga je održao u društvu talijanskih djaka u Torinu.</i>	47	GLAS (1899 – 1900)	I, 4-5, 140-152	
De Bottis, Gaetano (Napulj, 1721. – 1790.)	<i>Vezuv 9 augusta 1779.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XIV, 9, 277
De Gubernatis, Angelo (Torino, 7.4.1840. – Rim, 20.2.1913.)	<i>Dvie tri o modernoj Rusiji. Napisano god 1877., pohrvatio K. Mohović.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	I, VII, 145 - 148; 166 - 168
De Marini, G. ¹⁵³¹	<i>U starim Pompejima.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXVII, 16, 252 - 253
De Roberto, Federico (Napulj, 16.1.1861. – Catania, 26.7.1927.)	<i>Nepredvidjeni slučaj. Preveo A. Bortulin.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVI, 8, 237-240
De Santi, Angelo (Trst, 1847. – Rim, 1922.)	<i>Pjesme: Molba.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	IV, 5, 70
De Zerbi, Rocco (Oppido Mammertina - Reggio Calabria, 11.6.1843. – Rim, 20.2.1893.)	<i>Granata. Preveo Hrvoj Hrvatić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	I, 10, 226 - 227
Deledda, Grazia (Nuoro, 27.9.1871. – Rim, 15.8.1936.)	<i>Kad jug puše... Preveo Andrija Bortulin.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XV, 24, 753 - 754
	<i>Sarra. Crtica iz sardinskog života. [Preveo] M. D.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVIII, 7, 211-212
	<i>Don Evèno. Novela. [Preveo] M. G.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVIII, 17, 546-550
Di Pietro, Guido ¹⁵³² (Vicchio di Mugello, Firenca, 1387. – Rim, 18.2.1455.)	<i>Zbor angjeoski.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXIX, 19, 305
	<i>Sv. Franjo Asiski i sv. Petar Mučenik.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXIV, 38, 597

¹⁵³¹ Nema biografskih podataka.¹⁵³² Pojavljuje se pod pseudonimom kao: Fra Angelico da Fiesole. Ostali pseudonimi: Beato Giovanni da Fiesole, Beato Angelico i Fra Angelico.

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
D'Onofrio, M. A. ¹⁵³³	<i>Vezuv 15. lipnja 1749.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XIV, 9, 280
Facchinetti, Antonio ¹⁵³⁴ (Vižinada, 9.10.1805. – 1867.)	<i>Oistrijskih Slavjanih. (Iz taljanskoga časopisa L'Istria).</i>	1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	XIII, 28, 112 - 114 [110 - 112]; 115 - 117 [113 - 115]; 120 - 122 [118 - 120]; 121 - 124; 125 - 128; 132; 135 - 136; 138 - 140; 141 - 143
Falorsi, Guido (1847. – 1920.)	<i>Predsuda.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XI, 51, 809 - 812; 826 - 830
Farina, Salvatore (Sorso, 10.1.1846. – Milano, 15.12.1918.)	<i>Moj sin uči. Novela. Talijanski napisao Salvatore Farina. Pohrvatio X.</i>	28	NADA (1883)	I, 22, 258-259; 23. 267-269
	<i>Zašto odgovorih ne! Pripoviest. Preveo Andrija Bortulin.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XV, 18, 579 - 582; 596 - 603
Ferrario, F. ¹⁵³⁵	<i>IV. Gjuro Baljivi. (Talijanski spisao talijanac F. Ferrario). Prevod Gjurgja Bana.</i>	5	DUBROVNIK (1849 – 1852)	III, III, [90] - 100
	<i>Gjuro Baljivi. Preveo Gjuro Ban.</i>	23	SLOVINAC (1878 – 1884)	VI, 3, 35 - 38
Ferruzzi, Roberto (Šibenik, 16.12.1853. – Livigliano, Venecija, 16.2.1934.)	<i>Madona.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	VI, 1, 25
Fogazzaro, Antonio (Vicenza, 25.3.1842. – 7.3.1911.)	<i>Malgari. Preveo Marko Vežić.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXIII, 44, 886 - 887; 905 - 908
	<i>Pjesnička lira.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	VIII, 4, 123-126
	<i>Naš viek. Novela. Iz Sbirke "Sonatine bizzarre". Pohrvatio Josip Burić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	IX, 4, 123-126
Foscolo, Ugo ¹⁵³⁶ (Zante, 6.2.1778. – Turnham Green, 10.9.1827.)	<i>O groblju Hipolitu Pindemontu. Preveo ju I. T.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	I, 2, 28 - 32
Galimberti, Alice (Beč, 18.11.1873. – Messina, 4.1.1936.)	<i>U mjesечноj noći.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XV, 10, 300
Gasparini, Giorgio ili Zorzi da Castelfranco ¹⁵³⁷ (Castelfranco Veneto, 1477. – Venecija, 1510.)	<i>Madona.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXV, 15, 485
	<i>Venera.</i>	48	ŽIVOT (1899 – 1900)	III, 1, 29
Gazoletti, Antonio (Nago, Torbole, 20.3.1813. – Milano, 21.8.1866.)	<i>U tamnici.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	VIII, 19, 607
	<i>Jesen. Preveo A. Petrović.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XI, 13, 411

¹⁵³³ Nema biografskih podataka.¹⁵³⁴ Potpisan kao: Fachinetti D.A. Bio je svećenik i pisac.¹⁵³⁵ Nema biografskih podataka.¹⁵³⁶ Pojavljuje se kao: Foscolo, Hugo.¹⁵³⁷ Pojavljuje se pod pseudonimom: Giorgione.

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
	<i>U tamnici. [Preveo] Nikola Ostojić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVIII, 17, 557
	<i>Ferdinandu prvomu caru.</i>	3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	II, 1, 6
Gazoletti, Antonio (Nago, Torbole, 20.3.1813. – Milano, 21.8.1866.)	<i>A Ferdinandol. Imperatore.</i>	3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	II, 1, 6
Gervasio, Luigia ¹⁵³⁸ (Trst, 4.2.1865. – 1936.)	<i>Novo proljeće. Fantazija. Preveo Vladoje Brankov.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	VII, 7, 218
Giannetti, Raffaele (Porto Maurizio, danas Imperia, 24.10.1837. – Genova, 27.12.1915.)	<i>Ivan Barbarigo oslobađa Mariju, kraljicu ugarsku i hrvatsku.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	IX, 6, 92 - 93
Gilardi, A. ¹⁵³⁹	<i>Nadgrobní spomenik posljednje kraljice bosanske Katarine, u Rimu; Slika posljednje bosanske kraljice Katarine.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	II, 24, 472
Gioli, Matilde ¹⁵⁴⁰	<i>Iznenadjenja. Preveo K. Zajčić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	V, 23, 728-730; 752-756
Giusti, Giuseppe ¹⁵⁴¹ (Monsumano Terme, 12.5.1809. – Firenca, 31.3.1850.)	<i>Molitva. Polag Josipa Giusti-a, ponašio V. Simić.</i>	13	ZVIEZDA (1886)	I, 24, 97
Gozzi, Gaspare (Venecija, 4.12.1713. – Padova, 26.12.1786.)	<i>Kobne papučice. [Preveo] N. dr. L.</i>	23	SLOVINAC (1878 – 1884)	VII, 16, 251 - 252
Grossi, N. ¹⁵⁴²	<i>Akvareli sa sela. (Piše: N. Grossi). I.</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	X, 16 - 17, 120
	<i>Akvareli sa sela. (Piše: N. Grossi). II.</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	XI, 2, 12; 3 - 10, 23 - 24
Grossi, Tomaso (Bellano, 23.1.1790. – Milano, 10.12.1853.)	<i>Folket. Balada Tomaža Grossi - a. Preveo Ivan Žic Kancelerić.</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	X, 18 - 19, 127 - 129
Guadagnoli, Antonio (Arezzo, 15.12.1798. – Cortona, 21.2.1858.)	<i>Duhan. (Polag Gaudagnoli-a, ponašio S. B.).</i>	13	ZVIEZDA (1886)	I, 17, 65-66
	<i>Ime domovine. (Polag Gaudagnoli-a, ponašio S. B.).</i>	13	ZVIEZDA (1886)	I, 20, 77-78
Laurenti, Cesare (Mesola, 6.11.1854. – Venecija, 8.11.1936.)	<i>Napast.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVI, 14, [nepaginirano]
Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	<i>Ljubav i smàrt. Preveo knez Orsat Počić.</i>	1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	XV, 10, 37 - 38
	<i>Na zahod mieseca. Iz talianskoga pr. Orsat Pocić.</i>	1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	XV, 17, 89
	<i>Na udaju svoje sestre. Iz talianskoga pr. Orsat Pocić.</i>	1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	XV, 18, 101 - 103

¹⁵³⁸ Pojavljuje se pod pseudonimom: Luigi di San Giusto.¹⁵³⁹ Nema biografskih podataka.¹⁵⁴⁰ Nema biografskih podataka¹⁵⁴¹ Pojavljuje se kao: Guisti Josip.¹⁵⁴² Nema biografskih podataka.

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
	<i>Vojska talijanska pod Napoleonom. Iz talijanskoga pr. Orsat Pocić.</i>	1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	XV, 19, 105
	<i>Pusti vrabac. (Polag Leopardi-a, ponašio S. B.).</i>	13	ZVIEZDA (1886)	I, 16, 63
	<i>Noćni piev čobanina azijskih pustara. Pohrvatio S. B.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	II, 25, 393 - 395
	<i>Dijalog izmeđju jednog prodavača koledara i putnika.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXI, 52, 829 - 830
	<i>Иманују. [Preveo] Филип Ј. Ковачевић.</i>	23	SLOVINAC (1878 – 1884)	VI, 3, 33 - 34
	<i>Prodavalac almanaka i putnik. Napisao G. Leopardi. S talijanskoga preveo K. Ivanović.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 28, 440
	<i>Poj šumskoga pietla. Preveo: Cola Rienzi.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	I, 1, 16 - 17
	<i>Dijalog i metafizika. Preveo: Ljutovid Basinski.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	I, 4, 91 - 93
Leopardi, Giacomo (Recanati, 29.6.1798. – Napulj, 14.6.1837.)	<i>Razgovor Malambruna i Farfarela. Preveo Cola Rienzi.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	I, 6, 135 - 136
	<i>Kopernik. Dialog. Preveo Marin Ivić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	IV, 14, 438-442
	<i>Dialog medju zemljom i mjesecom. Preveo Marin Ivić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	V, 16, 505-507
	<i>Šala. [Preveo] Ante Petravić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVIII, 11, 365
Lodola ¹⁵⁴³	<i>Žena.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVIII, 9, 269-272
Lotto, Lorenzo ¹⁵⁴⁴ (Venecija, 1480. – Loreto, zadnji mjeseci 1556.)	<i>Biskup Toma Negri.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVI, 21, 657
Mamiani, Terenzio ¹⁵⁴⁵ (Pesaro, 19.9.1799. – Rim, 21.5.1885.)	<i>Sirotica. (Polag Terencia Mamiani-a, ponašio S. B.).</i>	13	ZVIEZDA (1886)	I, 10, 39
Mantegazza, Giacomo (Saronno, 1853. – Cernobbio, 1920.)	<i>Tarantella.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXVI, 5, 81
Mantegazza, Paolo (Monza, 31.10.1831. – San Terenzo, 28.8.1896.)	<i>Svitanje ljubavi. Iz djela "Fisiologia dell' amore" od dra Pavla Mantegazze, preveo A. Harambašić.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 35, 557-559; 37, 587-590
	<i>Na visoku! Preveo Ante A. ić.</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	VIII, 22 - 24, 144 - 145
Mantovani-Gutti, Rosina (1851. – 1943.)	<i>Proljeť života.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	IX, 23, 312
Manzoni, Alessandro (Milano, 7.3.1785. – 22.5.1873.)	<i>Peti svibnja, oda Alessandra Manzoni'a. Iz italijanskoga prenesena po Antunu Kazancichu.</i>	3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	II, 11, 81 - 82
	<i>Peti svibnja. Ponašio P. P.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	II, 14, 209 - 210
Manzoni, Alessandro	<i>Vjerenici. J. Kapić.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXVII, 3, 39 - 41; 74 - 76

¹⁵⁴³Nema biografskih podataka.¹⁵⁴⁴Pojavljuje se greškom kao: Sotti Lorenzo. Autorstvo je identificirano preko priloga.¹⁵⁴⁵Pojavljuje se kao: Terenci.

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
(Milano, 7.3.1785. – 22.5.1873.)	<i>Ermengardina smrt. Sbor iz tragedije "Adelchi". Metrički poprav. Prievod Stjepana Buzolića.</i>	35	ISKRA (1891 – 1894)	III, 17 - 18, 129 - 130
	<i>Duhovi. Sv. himna. Metrički poprav. prievod Stjepana Buzolića.</i>	35	ISKRA (1891 – 1894)	III, 19 - 20, 145 - 146
Mazzoni, Guido (Firenca, 1859. – 1943.)	<i>Sborovi života. Preveo Mato Ostojić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	I, 46, 811
Montemezzo, Antonio Matteo (San Paolo di Piave, 1841. – Monaco, 1898.)	<i>Mala guščarica.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	VII, 7, 101
Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Snjegopad.</i>	35	ISKRA (1891 – 1894)	II, 17 - 18, 140
	<i>Magle.</i>	35	ISKRA (1891 – 1894)	II, 19 - 20, 159
	<i>Noć. [Preveo] R. Katalinić-Jeretov.</i>	35	ISKRA (1891 – 1894)	III, 11 - 12, 94
	<i>Jesi li' rabotao? Preveo Mato Ostojić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	I, 35, 636 - 637
	<i>Arapskom hatu. Preveo R. Katalinić Jeretov.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	I, 48, 842
	<i>Bez ritma. Gospodji Nice Turri. Preveo Milan Begović.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	IV, 12, 378-379
	<i>Dobar dan, Biedo. ("Fatalità"). Preveo: Nikola Ostojić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	IV, 18, 570
	<i>Dolazak. [Preveo] Rikard Katalinić Jeretov.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	V, 3, 91
	<i>Učiteljica. [Preveo] Rikard Katalinić Jeretov.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	V, 7, 215
	<i>Nova ljubav. [Preveo] Dinko Sirovica.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	VI, 4, 134
	<i>Poplava. "Tempeste". Preveo Nikola Ostojić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	VII, 16, 514
	<i>Poplava. (Tempeste). Preveo Nikola Ostojić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	VIII, 18, 570
Negri, Ada (Lodi, 3.2.1870. – Milano, 11.1.1945.)	<i>Sinite parvulos... [Preveo] Dinko Sirovica.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	IX, 24, 748
	<i>Ne. [Preveo] Dinko Sirovica.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	X, 9, 291
	<i>Dragi san. Iz "Maternità". [Preveo] Stj. Ilijić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XIII, 7, 210
	<i>Prisilni izgon. Preveo Adolf Makale.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XIV, 15, 487
	<i>Mrtvi cjelov. Preveo Adolf Makale.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XV, 18, 563
	<i>Ciganska pjesma. Preveo Adolf Makale.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XV, 24, 763
	<i>Oj dodji... Preveo Adolf Makale.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVI, 8, 251
	<i>Ljubav, ljubav; Magle. Preveo R. Katalinić Jeretov.</i>	37	MLADA HRVATSKA (1894 – 1895)	I, 11 - 12, 370 - 371
	<i>Autopsija. Preveo Mato Ostojić.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	II, 11, 210
	<i>Kob. Preveo Nikola Ostojić; Velikani. Preveo Mato Ostojić.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	II, 12, 227
	<i>Požar u rudniku. [Preveo] Dinko Sirovica.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	III, 11, 215

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
	<i>Tebi, majko!</i> Preveo Dinko Sirovica.	38	NADA (1895 – 1903)	III, 15, 295
Nencioni, Enrico (Firenca, 1.1.1837. – Ardenza, 25.8.1896.)	<i>Jeanne du Barry. Iz "Fanfulle della Domenica". Pohrvatio Ante Tentor.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	I, X, 197 - 201
Nicofero, Nicola ¹⁵⁴⁶ (Catania, 1843. – Palermo, 1930.)	<i>Domenichino. Preveo Milan Begović.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	III, 21, 643 - 647
Nicoletti-Altimari, Arnaldo (1864. – 1938.)	<i>Abisinske tradicije i legende. [Preveo] Andrija Bortulin.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVII, 15, 474-480
Nono, Luigi (Fusina, 8.12.1850. – Venecija, 17.10.1918.)	<i>Gospodin župnik.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVII, 7, [nepaginirano]
Oppoli, A. ¹⁵⁴⁷	<i>Cvjetna slava u Mletcima.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XX, 39, 621
Panzacchi, Enrico (Ozzano dell'Emilia, 16.12.1840. – Bologna, 5.10.1904.)	<i>Ljetovnik. Spjevao Enrico Panzacchi.</i>	28	NADA (1883)	I, 12, 142
Paulini, Antonio (Korčula, 1696. – 1757.)	<i>Zaglavna sudba prošastoga vjeka. (Preveo Ilija Rukavina Ljubački).</i>	1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	XIII, 23, 92 - 93 [90 - 91]
Pecci, Vincenzo Gioacchino Raffaele Luigi ¹⁵⁴⁸ (Carpinetto Romano, 2.3.1903. – 20.7.1903.)	<i>Pjesma o slavju i miru crkve; Mir pravednika. Preveo Ante Špoljar.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XI, 15, 459
Pellico, Silvio (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.)	<i>Francesca da Rimini. Preveo ju Gj. Deželić.</i>	1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	XVII, 36, 281 - 284
	<i>Adel, talijanska pripovjest. Prevod od Gjura D.</i>	10	NAŠE GORE LIST (1861 – 1866)	II, 19, 149 - 150; 157 - 158; 161 - 163; 169 - 171; 179 - 180; 187 - 188; 195 - 196
	<i>Dramatički ulomak. Iz prvog čina klasičke Pellikove tragedije "Francesca da Rimini", prevedene od J. Sundečića. Prizor V.</i>	13	ZVIEZDA -1886	I, 12, 45-46
	<i>Brak. Preveo L. B.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	X, 45, 717 - 720
	<i>Mati. [Preveo N. P - ć.]</i>	23	SLOVINAC (1878 – 1884)	VI, 26, 406
	<i>Oda suncu. Spjevao u tamnici Silvije Pellico. Preveo Bršljanski.</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	X, 3 - 4, 18
	<i>O Dužnostima Ljudi. Napisao Silvije Pelico. (Prevadja N. Štuk). Uvod; Poglavlje Prvo. Potreba i vrijednost dužnosti; Poglavlje Drugo. Ljubav prema istini.</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	XIII, 6, 85 - 86
Pellico, Silvio (Saluzzo, 24.6.1789. – Torino, 31.1.1854.)	<i>Sursum corda! Preveo Kazimir Obrovski.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVI, 8, 236

¹⁵⁴⁶ Pojavljuje se pod pseudonimom: Del Cerro, Emilio.¹⁵⁴⁷ Nema biografskih podataka.¹⁵⁴⁸ Svjetovno ime pape Lava XIII. Pojavljuje se kao : Papa Leo XIII.

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
Petrarca, Francesco (Arezzo, 20.7.1304. – Arqua, 18.7.1374.)	<i>Neglasovita domovina.</i>	1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	IV, 47, 188
	<i>Djevici Mariji.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	II, 14, 434 - 435
Piccini, A. ¹⁵⁴⁹	<i>Na božićnom sajmu.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVII, 24, 749
Pitteri, Riccardo (Trst, 1853. – Rim, 1915.)	<i>Trovero i kraljica. Preveo Rikard Katalinić Jeretov.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXI, 37, 592
Prati, Giovanni (Trento, 1814. – Rim, 1884.)	<i>Mladost pjesnikova.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	VII, 27, 430 - 432
	<i>Njekož židovki. Oda, metrički prevod Stjepana Buzolića.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XIX, 16, 241
Ragusa – Moleti, Girolamo [53] (Palermo, 14.1.1851. – 1917.)	<i>Na polju po noći. Iz Miniatura i Filigrana. Rikard Katalinić Jeretov.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	I, 26, 492
	<i>Roman u malom; Guske. Preveo Milan Begović.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	IV, 1, 19
Rapisardi, Mario (Catania, 25.2.1844. – 4.1.1912.)	<i>Dva cvjeta. Prev. M. O.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XIV, 44, 704
	<i>Drhćuć joj govora.... Pohrvatno J. Ostojčić.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 16, 253
Reggianini, Vittorio (Modena, 1853./1858. – 1938.)	<i>Prisluškivana ponuda.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XII, 4, 113
	<i>Gataoc.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XV, 2, [nepaginirano]
Reni, Guido (Bologna, 4.11.1575. – 18.8.1642.)	<i>Beatrika Cenci.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	IV, 6, 169
Rinaldo D'Aquino (Montella, 1227. – 28./1279./81.)	<i>Tužaljka na odlasku viteza križara.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XV, 5, 150
Rizzatti, Ferruccio ¹⁵⁵⁰	<i>Ženska prisega. Preveo S. Trohar.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	IV, 7, 208-210
Robusti, Jacopo ¹⁵⁵¹ (Venecija, 29.4.1519. – 31.5.1594.)	<i>Obsada Zadra godine 1346.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXVI, 23, 369
Sanzio, Raffaello ¹⁵⁵² (Urbino, 25.3. ili 6.4.1483. – Rim, 6.4.1520.)	<i>Madonna della Sedia.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XVI, 39, 625
	<i>Arkandjeo Mihajlo.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXV, 40, 645
	<i>Madonna di Foligno.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXIV, 24, 373
	<i>Prikazanje u hramu.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXV, 5, 144
	<i>Madonna.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXV, 5, 154
	<i>Madonna s blagoslivajućim Isusom.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXV, 8, 245

¹⁵⁴⁹ Nema biografskih podataka.¹⁵⁵⁰ Nema biografskih podataka.¹⁵⁵¹ Pojavljuje se pod pseudonimom: Tintoretto.¹⁵⁵² Pojavljuje se kao: Rafael.

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
Sartori, J. V. ¹⁵⁵³	<i>Putovanje kralja Saksonskog u Têrstu Dalmaciju.</i>	1	DANICZAHORVATZKA, SLAVONZKAY DALMATI NZKA (1835 – 1867)	IV, 35, 138 - 140; 141 - 144
Savio, Carlo Fedele (Saluzzo, 1857. – Rim, 1948.)	<i>Ljudska je duša na sliku Božu. (C. F. Savio, pohrvatio A. Lauš).</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	X, 6 - 7, 46
Scopoli-Biasi, Isabella ¹⁵⁵⁴ (Milano, 15.8.1810. – Verona, nakon 1870.)	<i>Brat i sestra. Preveo Ivan Širola.</i>	33	HRVATSKA OMLADINA (1885 – 1886)	I, 2, 21 - 23; 38 - 40; 58 - 61
Segantini, Giovanni (Arco, 15.1.1858. – Monte Schafberg, 28.9.1899.)	<i>Ljubav na vrelu života.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXV, 6, 168
	<i>U Alpama; Ave Marija; U kasnu jesen.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXV, 6, 169; 171; 181
Seitz, Ludovico (Rim, 1844. – Albano, 1908.)	<i>Porodjenje Kristovo.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XIV, 51, 820 - 821
Serao, Matilde (Patrasso, Grčka, 7.3.1856. – Napulj, 25.7.1927.)	<i>Neprilika. Preveo B – s.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 18, 282 - 283
	<i>Nehajnica. Preveo s talijanskoga dozvolom spisateljice Branimir Brusina.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XIII, 10, 323 - 324; 333 - 338; 364 - 366; 400 - 404; 435 - 438; 467 - 471; 493 - 495; 524 - 526
	<i>Gradjanske komedije. Preveo Andrija Bortulin.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XV, 17, 525 - 527
	<i>Ljubavna pripovijest. Noveleta.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVII, 14, 450-453
	<i>Novela ljubavi. Prevela Ženka Frangeš.</i>	48	ŽIVOT (1899 – 1900)	III, 3, 142 - 147
Simoni G. ¹⁵⁵⁵	<i>S misirskog pazara.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	II, 12, 229
	<i>U dućanu ćilima.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	III, 8, 145
Soave, Francesco ¹⁵⁵⁶ (Lugano, 10.6.1743. – Pavia, 17.1.1806.)	<i>Od Frane Soave Pripovjest. Udova bolestna. Privedena po V. Jelčichu.</i>	3	ZORA DALMATINSKA (1844 – 1849)	I, 7, 54 – 55
Solieri, Cesare ¹⁵⁵⁷	<i>Tombola. Lakrdija u jednom činu. S talijanskoga preveo Vladoje Brankov.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	I, 17, 343 - 346; 359 - 362; 375 - 376; 391 - 392
Sorbi, Raffaello (Firenca, 1844. – 1931.)	<i>Dante u pučkoj svečanosti.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	IX, 8, 237
Stecchetti, Lorenzo (Forli, 4.10.1845. – Bologna, 21.10.1916.)	<i>Poveri versi miei... Spjevao Stecchetti, preveo J. K.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 29, 458
	<i>Wiener Blut. Valcer Johana Straussa. S talijanskog Stojan Kosovac.</i>	23	SLOVINAC (1878 – 1884)	VI, 3, 42

¹⁵⁵³ Nema biografskih podataka.¹⁵⁵⁴ Pojavljuje se kao: Scopoli-Biasi.¹⁵⁵⁵ Nema biografskih podataka.¹⁵⁵⁶ Pojavljuje se kao: Frano Soavo.¹⁵⁵⁷ Nema biografskih podataka.

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
Stecchetti, Lorenzo (Forlì, 4.10.1845. – Bologna, 21.10.1916.)	<i>Postuma. Preveo August Harambašić.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	II, V, 90
	<i>Postuma. Pohrvatio J. K. O.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 17, 264
	<i>[Kad kiša škropi, vjetar kada žviždja].</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	II, 4, 123
	<i>Ben ritornato carnoval giocondo.... Prevela Ružica Dončević.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVI, 5, 144
Tanganelli, Ulisse (Arezzo, 1853. – Firenca, 1931.)	<i>Jednom samo... Prev. M. O.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XIV, 45, 720
	<i>Zlatna kosa.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	II, 4, 123
Tarchetti, Iginio Ugo (San Salvatore Monferato, 29.6.1830. – Milano, 25.3.1869.)	<i>Cjelov. Prev. M. O.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XIV, 44, 704
	<i>Slovo U. Preveo O. M.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 13, 196 - 198
	<i>Bršljan. Preveo J. P - ac.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 15, 235
	<i>Odjek srдца. I; II; III.</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	VI, 3, [3]; 4. [2]
Tasso, Torquato (Sorrento, 11.3.1544. – Rim, 25.4.1595.)	<i>Bdenja. Iz talijanskoga preveo Ivan Kukuljević Sakcinski.</i>	1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	XI, 16, 64; 67 - 68
	<i>Dva soneta u slavu Cviete Zuzoričeve. Preveo ih A. Šenoa.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	VI, 1, 11
	<i>Jerusolim slobogjen.</i>	23	SLOVINAC (1878 – 1884)	VII, 11, 161 - 170; 177 - 187
Tiepolo, Giambattista (Venecija, 5.3.1696. – Madrid, 27.3.1770.)	<i>Isus na križu.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XX, 7 i 8, 344
Tommaso, Niccolò (Šibenik, 9.10.1802. – Firenca, 1.5.1874.)	<i>Knjižestvo.</i>	1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	VII, 16, 64
Tommaso, Niccolò (Šibenik, 9.10.1802. – Firenca, 1.5.1874.)	<i>O narodniem pėsnamu puka dalmatinskoga. (I. August Kazančić).</i>	1	DANICZA HORVATZKA, SLAVONZKA Y DALMATINZKA (1835 – 1867)	XII, 2, 7 - 8
	<i>Brnja Zamanja.</i>	23	SLOVINAC (1878 – 1884)	VI, 25, 392 - 393
	<i>Бенедикт Стојковић (Смай). Превео Х.</i>	23	SLOVINAC (1878 – 1884)	VI, 30, 467 - 469
	<i>Gjono Resti. Preveo X.</i>	23	SLOVINAC (1878 – 1884)	VII, 19, 300
	<i>Ćudoredne misli Nikole Tommasea. (Prevadja J. C.). Uvod. Prvi dio. Krepost, strast, zloća. Poglavlje I. Želja; II. Naslada; III. Dosada; IV. Potrebitost boli.</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	V, 9, [2]; 10. [2]; 11. [2]; 12. [2]
	<i>Prijateljstvo. Il serio nel faceto. (Pohrvatio Ljubimir).</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	VII, 12 - 13, [3]
Tonini, Ferdinando ¹⁵⁵⁸	<i>Ob uzgoju. (Ulomak iz djela: "Igiene e Fisiologia del Matrimonio" Ferdinanda Tonina, preveo Petar Vuletić).</i>	30	ZORA (1884 – 1887)	II, 3, [17] - 18; 4. [25] - 26; 5. [33] - 34; 6. 42; 7. [49] - 50

¹⁵⁵⁸Pojavljuje se kao: Tonino Ferdinand. Nema biografskih podataka.

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
Torriani, Maria Antonietta ¹⁵⁵⁹ (Novara, 1.1.1840. – Cumiana, 24.3.1920.)	<i>Prekasno.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	IV, 8, 237-241; 269-272; 332-335; 368-371; 408-410; 426-429; 465-467; 497-499
	<i>Sestra Marija. Božićna pripoviest. Preveo A. Bortulin.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XIII, 24, 763 - 770
	<i>U pokrajini. Preveo A. Bortulin.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XIV, 12, 368 - 371
	<i>Krilate glave. Pripoviest. Preveo Andrija Bortulin.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XV, 20, 630 - 635; 671 - 678
	<i>Prva nesreća. Pripoviest. Preveo Andrija Bortulin.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVI, 1, 3-7
Torriani, Maria Antonietta ¹⁵⁶⁰ (Novara, 1.1.1840. – Cumiana, 24.3.1920.)	<i>Mila nada.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XVI, 4, 112-115
	<i>Otrov "Curare". Božićna pripovijest. S talijanskoga preveo Dr. Milan Gruber.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XIX, 24, 761-766
Trapassi, Pietro ¹⁵⁶¹ (Rim, 3.1.1698. – Beč, 12.4.1782.)	<i>Proljeće. (Prevod s talijanskoga. - Polag Petra Metastasia).</i>	13	ZVIEZDA (1886)	I, 7, 25
Valcarengi, Ugo ¹⁵⁶²	<i>Kazna. S talijanskoga preveo Vladoje Brankov.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	VII, 15, 481-482
Vasari, E. ¹⁵⁶³	<i>Bacanje diska.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XII, 4, 116 - 117
Vassallo, Luigi Arnaldo ¹⁵⁶⁴ (Sanremo, 30.10.1852. – Genova, 10.8.1906.)	<i>Stranice neizdana romana. Pohrvatio Josip Tarabochia-Tarabić.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 2, 28 - 30
Vecellio, Tiziano ¹⁵⁶⁵ (Pieve di Cadore, 1480. – 1485. – Venecija, 27.8.1576.)	<i>Violanta s ljubicom.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XVI, 46, 733
	<i>Magdalena.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXV, 5, 156
	<i>Magdalena.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXV, 24, 787
	<i>Lavinia. Po Tizianu.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 27, [417]
	<i>Isusa polažu u grob.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	XX, 7 i 8, 341
	<i>Danaja.</i>	38	NADA (1895 – 1903)	V, 21, 325
Verga, Giovanni (Catania, 2.9.1840. – 27.1.1922.)	<i>Zlatni ključić. Preveo O.</i>	26	HRVATSKA VILA (1882 – 1885)	III, 24, 379 - 380
	<i>Kako Ivo posta sirotom. (Talijanski napisao G. Verga, pohrv. A. Laus).</i>	29	HRVATSKA (1884 – 1898)	VII, 3 - 4, 4
Verga, Giovanni	<i>Sve za obraz, obraz za ništa. (Cavalleria rusticana).</i>	35	ISKRA (1891 – 1894)	I, 11, 98 - 99

¹⁵⁵⁹ Pojavljuje se pod pseudonimom: La Marchesa Colombi.¹⁵⁶⁰ Pojavljuje se pod pseudonimom: La Marchesa Colombi.¹⁵⁶¹ Pojavljuje se pod pseudonimom: Metastasio.¹⁵⁶² Nema biografskih podataka.¹⁵⁶³ Nema biografskih podataka.¹⁵⁶⁴ Pseudonim: Gandolin.¹⁵⁶⁵ Pojavljuje se kao: Tizian.

AUTOR	NASLOV	ID časopisa	Časopis	God/sv/str
(Catania, 2.9.1840. – 27.1.1922.)	<i>Seoski mejdan. "Cavalleria rusticana". Preveo Ivan Miličević. [S ilustracijama].</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	II, 12, 368 - 370
	<i>S plemićkoga grada. S talijanskoga preveo Ivan Miličević.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	IV, 1, 10-14; 40-43; 74-78; 106-111
Veronese, Paolo (1528. – 19.4.1588.)	<i>Danain zlatni daždj.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	IX, 37, 599
	<i>Poklon svetih triju kralja.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXV, 51, 820 - 821
	<i>Sv. Jelena.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XXXV, 15, 466
Viale, Salvatore (Bastia, 6.9.1787. – 23.11.1861.)	<i>Zavjet Petra Cirneja. Historična novela. Preveo Ivan Gostiša.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	VIII, 14, 225 - 228; 247 - 250; 261 - 266
Vincenti, C. ¹⁵⁶⁶	<i>Ben Talha "Mozabičanin". Povjest jednoga pričalca. Pohrvatio N.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	X, 52, 831 - 835
	<i>Brahminova tajna. Novella al fresco. Preveo P. M.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XI, 11, 166 - 168; 183 - 185
Vivanti, Annie (Norwood, 7.4.1866. – Torino, 20.2.1942.)	<i>Virgo.</i>	35	ISKRA (1891 – 1894)	II, 19 - 20, 159
	<i>Aut – aut. Preveo M. Ostojić.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	I, 9, 206
Volpe, Vincenzo (Grottamiranda, 14.12.1855. – Napulj, 9.2.1929.)	<i>U samostanskom atelieru.</i>	36	PROSVJETA (1893 – 1913)	VIII, 16, 496
Zanella, Giacomo ¹⁵⁶⁷ (Chiampo, 9.9.1820. – 17.5.1888.)	<i>Jednoj okoamenjenoj školjki. (Iz ital. preveo i ucvieljenu svomu prijatelju Spiridonu Brusini, ravnat. zagr. muzeja, posvetio Stjepan Buzolić).</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	VIII, 11, 172
	<i>Sebičnost i milosrdnost. Preveo Stjepan Buzolić.</i>	18	VIENAC (1869 – 1903)	XX, 24, 369

¹⁵⁶⁶ Nema biografskih podataka.¹⁵⁶⁷ Pojavljuje se kao: Zanelli, Jakov.

XVIII. BIBLIOGRAFIJA

- ABBRUZESE, ALBERTO – PANICO, ILENA, “Giornale e giornalismo”, *Letteratura italiana, vol. I.*, [ur. Asor Rosa, A.], Produzione e consumo, Torino, Einaudi, 1983.
- Annali bibliografici e catalogo ragionato delle edizioni di Barbera 1854–1880*, Firenze, Barbera, 1904.
- ANDRIĆ, NIKOLA, *Pod apsolutizmom, historija šestoga decenija hrvatske književnosti (1850 – 1860)*, Zagreb, Matica hrvatska, 1906.
- ANTONIAZZI, ANTONIO [ur.], *Stampa cattolica italiana*, Milano, Istituto propaganda libraria, 1937.
- ASHROFT, BILL – GRIFFITHS, GARETH – TIFFIN, HELLEN, *The post-colonial studies reader*, Routledge, London and New York, 2003.
- ASOR ROSA, ALBERTO, “Il giornalista: appunti sulla fisiologia di un mestiere difficile”, *Storia d'Italia, Annali IV - Intellettuali e potere*, [ur.] Vivanti, C., Torino, Einaudi, 1981.
- Atti del II Congresso Nazionale di storia del giornalismo*. Trieste, Ed. Comitato provinciale, 1966.
- BABIĆ, DRAGOMIR, “Sušačko godište (1882.) časopisa ‘Hrvatska vila’,” *Dometi: časopis za kulturu i društvena pitanja*, 25, 11/12, 1992., str. 459. – 463.
- BACALJA, ROBERT, *Dubrovačke teme i portreti*, Zadar, Sveučilište u Zadru, 2011.
- BADURINA, NATKA [ur.], *Hrvatska / Italija. Stoljetne veze: povijest, književnost, likovne umjetnosti*, Zagreb, 1997., str. 137. – 157.
- BADURINA, NATKA, „Slika o drugome. Predodžba o Italiji u hrvatskim književnim časopisima sredinom prošlog stoljeća”, *Hrvatsko-talijanski književni odnosi, Zbornik V*, 1995., [ur. Zorić, Mate], Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, str. 229. – 259.
- BADURINA, NATKA, “Bibliografija talijanističkih priloga u hrvatskoj periodici pedesetih i šezdesetih godina 19. stoljeća”, *Hrvatsko – talijanski književni odnosi, Zbornik IV*, 1994., [ur. Zorić, Mate], Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, str. 365.– 449.
- BADURINA, NATKA, “Hrvati kao protivnici u noveli ‘Adello’ Silvia Pellica”, *Hrvatsko – talijanski književni odnosi, Zbornik IV*, [ur. Zorić, Mate], Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1994., str. 73. – 91.
- BALESTRERI, LEONIDA, *Breviario della storia del giornalismo genovese*. Savona, Sabatelli, 1970.
- BALIĆ-NIŽIĆ, NEDJELJKA, “Il cinquantesimo anniversario della morte di Niccolò Tommaseo nei periodici zaratini”, *I mari di Niccolò Tommaseo e altri mari*, 2004., FF press, Facoltà di lettere e filosofia dell’Università di Zagabria, Zagreb.
- BALIĆ-NIŽIĆ, NEDJELJKA, *Talijanske i hrvatske književne teme u zadarskoj periodici 1918. – 1945.*, doktorska disertacija, Odsjek za talijanistiku FF u Zagrebu.

- BALIĆ-NIŽIĆ, NEDJELJKA, *Talijanski pisci u Zadru prije Prvog svjetskog rata. 1900.–1915.*, Edit, Rijeka, 2004.
- BARAC, ANTUN, *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*, Knjiga II, Zagreb, 1960.
- BARBERA, GASPARO, *Editori e autori*. Firenze, Barbera, 1904.
- BARBERA, GASPARO, *Memorie di un editore pubblicate dai figli*. Firenze, Barbera, 1883.
- BARBIERI, CARLO, *Il giornalismo. Dalle origini ai nostri giorni*. Roma, Centro documentazione giornalistica, 1982.
- BARGELLINI, PIERO, *Pian dei Giullari – panorama storico della letteratura italiana* (2 vol.) Firenze, Vallecchi, 1965.
- BARILE, LAURA, *Per una storia dell'editoria popolare: le riviste illustrate Sonzogno*, Esperienze letterarie II, 1977.
- BARKER, CHRIS, *Cultural Studies. Theory and Practice*, SAGE Publications, London etc., 2009.
- BATUŠIĆ, NIKOLA – KRAVAR, ZORAN – ŽMEGAČ, VIKTOR, *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.
- BELLOCCI, UGO, *Storia del giornalismo italiano*, Bologna, Ed. Edison, 1974. – '77.
- BERENGO, MARINO, *Intellettuali e librai nella Milano della Restaurazione*, Torino, Einaudi, 1980.
- BERNARDINI, NICOLA, *Guida della stampa periodica italiana*, Lecce, Tip. Editr. Salentina, 1890.
- BERTONE PANNAIN, ALBERTA, *Catalogo dei generi quotidiani*, Roma, Biblioteca Nazionale Centrale, 1987.
- BEŠKER, INOSLAV, *I Morlacchi nella letteratura europea*, Roma: Il Calamo, 2008.
- Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova 1-11*, Zagreb, Leksikografski zavod FNRJ, 1956 –
- BIONDI, MARINO, *La tradizione della patria I. Letteratura e risorgimento da Vittorio Alfieri a Ferdinando Martini; La tradizione della patria II. Carduccianesimo e storia d'Italia*. Temi e testi, Edit. Storia e Letteratura, Milano, 2010.
- BLAŽEK, PAVLE, *Djelovanje i djelo Miroslava Kraljevića: (1823.-1877)*. Osijek, Izdavački centar „Revija”, Radničko sveučilište Božidar Maslarić, 1989.
- BOTTASSO, ENZO, „Stampa popolare e settimanali illustrati italiani prima dell'Unità”, *Saggi di storia del giornalismo in memoria di Leonida Balestrieri*, Genova, Priamar, 1982.
- BREŠIĆ, VINKO [ur.], *Književni časopisi 19. stoljeća, vol I-V*, Periodica Croatica, Zagreb, Filozofski fakultet, 2006.
- BREŠIĆ, VINKO, *Časopis „Neven” i „Jadranske vile” (bibliografija)*, Zagreb, Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, 2004.
- BREŠIĆ, VINKO, *Časopisi Milana Marjanovića*, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 1990.
- BREŠIĆ, VINKO, *Čitanje časopisa: uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća*, Zagreb, Matica hrvatska, 2005.
- BREŠIĆ, VINKO, *Novija hrvatska književnost: rasprave i članci*, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, 2004.
- BREŠIĆ, VINKO, *Slavonska književnost i novi regionalizam*, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, 2004.
- BREŠIĆ, VINKO, *Teme novije hrvatske književnosti*. Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, 2001.

- BRIGANTI, ALESSANDRA – CATTARULLA, CAMILLA – D'INTINO, FRANCO, *I periodici letterari dell'Ottocento. Indice ragionato (collaboratori e testate). Il testo ritrovato*. Franco Angeli Libri, Milano, 1990.
- BRIGANTI, ALESSANDRA, ALESSANDRA – CATTARULLA, CAMILLA – D'INTINO, FRANCO, *Stampa e letteratura. Spazi e generi nei quotidiani italiani dell'Ottocento. Il testo ritrovato*, Franco Angeli Libri, Milano, 1996.
- BRIGANTI, ALESSANDRA, *Intellettuali e cultura tra Ottocento e Novecento. Nascita e storia della terza pagina*, Padova, Liviana, 1972.
- BUDICIN, MARINO, [ur.] *Istra kroz vrijeme, Pregled povijesti Istre s osvrtom na grad Rijeku*, Rovinj, Centar za povijesna istraživanja, 2009.
- BUJAS, MILJENKO, Sugestivnost i snaga Matasovih polemičkih raspava na početku Hrvatskog narodnog preporoda u Dalmaciji, *Crkva u svijetu*, 44, br.2., str. 215. – 238., 2009.
- BUONVINO, ORAZIO, *Il giornalismo contemporaneo*, Milano, Sandron, 1906.
- CARMASSI, CARLO, *La letteratura tedesca nei periodici letterari italiani del primo ottocento – 1800–1847*, Pisa, Jacques e i suoi quaderni, 1983.
- CARRÉ, JEAN MARIE, *Les écrivains français et le mirage allemand, 1800–1940*, Paris, 1947.
- CAZZAMINI MUSI, FRANCESCO, *Il giornalismo a Milano dal Quarantotto al Novecento*, Como, E. Cavalleri, 1935.
- CAZZAMINI MUSI, FRANCESCO, *Il giornalismo a Milano dalle origini alla I guerra d'indipendenza*, Milano, Famiglia Meneghina, 1934.
- CHIERICI, ALDO, *Il Quarto potere a Roma*, Voghera, 1905.
- CRONIA, ARTURO, *La fortuna di Dante nella letteratura serbo – croata*, Antenore, Padova, 1965.
- CULLER, JONATHAN, *Literary Theory* (1997), tal. prijevod *Teoria della Letteratura*, Roma, Armando editore, 1999.
- ČALE, FRANO, “Rodoljubni motivi u recepciji prošlostoljetne talijanske drame u Zagrebu”, *Hrvatsko-talijanski književni odnosi, Zbornik V*, 1995., [ur. Zorić, Mate], Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, str. 197. – 227.
- DAVERIO, PHILIPPE, *Il secolo lungo della modernità*, Milano, Rizzoli, 2012.
- D'INTINO, FRANCO, “Il Novecento italiano oltrefrontiera”, *Letteratura italiana. Il Novecento. Scenari di fine secolo*, 2001., [ur.] Borsellino, N. i Felici, L., Milano, Garzanti, vol. I, str. 919 – 995.
- DE FEO, ITALO, *Venti secoli di giornalismo*, Roma, Ed. Canesi, 1962.
- DERRIDA, JACQUES, *O gramatologiji*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1976.
- DEŽELJIN, VESNA, “Prijevodi talijanskih pjesnika u hrvatskom tisku od 1918. do 1930. Palazzeschi, Soffici, Ungaretti”, *Hrvatsko-talijanski književni odnosi, vol. V*. 1995., [ur. Zorić, Mate], Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, str. 345.–359.
- DEŽELJIN, VESNA, *Talijanska književnost u hrvatskom tisku 1918 – 1930*, magistarski rad, FF Zagreb 1992.
- DIKLIĆ, MARJAN, „Mladi Ante Starčević i Zora dalmatinska”, *Zadarska smotra*, 44, 3-4, 1995., str. 95. – 106.
- Dizionario del Risorgimento nazionale, vol. I - I Fatti*, Milano, Vallardi, 1931.

- DORKIN, MLADEN, „Iskra – značajan književni časopis s kraja 19. stoljeća (1884 – 1894)”, *Zadarska revija, časopis za kulturu, znanost i umjetnost*, g. XI., br. 6., 1991., Zadar, 1991., str. 49. – 66.
- DUDA, DEAN, [ur.] *Politika teorije*, Zbornik rasprava iz kulturalnih studija, Disput, Zagreb, 2006.
- DUKIĆ, DAVOR – BLAŽEVIĆ, ZINKA – PLEJIĆ POJE, LAHORKA – BRKOVIĆ, IVANA [ur.], *Kako vidimo strane zemlje. Uvod u imagologiju*, Srednja Europa, Zagreb, 2009.
- DUKIĆ, DAVOR, *Tematološki ogledi*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2008.
- ĐURIĆ, ŽELJKO, “Temi e contenuti italiani nella rivista ‘Srpsko – dalmatinski magazin’ ”, *I mari di Niccolo’ Tommaseo e altri mari*, 2004., FF press. Facoltà di lettere e filosofia dell’Università di Zagabria, Zagreb, str. 405.– 411.
- ERCEG, IVAN, *Dandolo omanji prilog za upoznavanje stanovništva Dalmacije (1808.)*, u: *Acta historica economica* 1998./1999., br. 25. – 26., str. 120. – 127.
- FABRIO, NEDJELJKO, *Ruža vjetrova: sjevernojadranski i drugi eseji*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003.
- FISH, STANLEY, *Is there a Text in This Class?* Harvard UP, London, 1980.
- FLAKER, ALEKSANDAR, *Stilske formacije* Sveučilišna naklada Liber, 1986. Zagreb
- FLAKER, ALEKSANDAR – PRANJIĆ, KRUNOSLAV [ur.], *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima*, Izdanja Instituta za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Liber, 1970.
- FLAKER, VIDA, „Mjesto i značenje Zore dalmatinske u pjesništvu Petra Preradovića”, *Zadarska smotra*, 1995., 44, 3-4, str. 317. – 329.
- FLAKER, VIDA, *Časopisi hrvatskoga modernističkoga pokreta*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1977.
- FOUCAULT, MICHEL, *Znanje i moć*, Globus, FF u Zagrebu – Zavod za filozofiju, Zagreb, 1994.
- FRANGEŠ, IVO – ŽIVANČEVIĆ, MILORAD, *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 4 (*Ilirizam, relizam*), Liber Mladost, Zagreb, 1975.
- FRATTAROLO, RENZO, „Giornali illustrati dell’Ottocento”, *Accademie e biblioteche d’Italia*, XXVIII, 1-2-3, 1960.
- GALIĆ, PAVAO, *Talijanska književnost u dalmatinskim periodicima 1849.–1920.*, doktorska disertacija, FF u Zagrebu 1960., vlastita naklada, Zadar, 1959.
- Giornalismo del Risorgimento*, [ur.] Comitato nazionale per la celebrazione del primo centenario dell’Unità d’Italia, Torino. Loescher, 1961.
- GOLUBOVIĆ, ZAGORKA, (2012.) *Anthropological conceptualisation of identity*, http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=107859 (27-II-2015)
- GOUYARD, MARIUS-FRANÇOIS, *La littérature comparée*, 1951.
- GOVEDIĆ, NATAŠA, *Izbor uloge, pomak granice*, Centar za ženske studije, Zagreb, 2002.
- GRAMSCI, ANTONIO, *Gli intellettuali e l’organizzazione della cultura*, Editori riuniti, Roma, 1975.
- GRČEVIĆ, MARIO, „Zašto slavistika 19. stoljeća nije priznavala postojanje hrvatskog jezika? Uzroci i posljedice“, *Jezik*, 45, II, 1997., str. 3. – 28.
- GROSS, MIRJANA, *Povijest pravaške ideologije*, Institut za hrvatsku povijest, Zagreb, 1973.
- HOULDIN, GEORGES, *La stampa cattolica*, Catania, Edizioni Paoline, 1957.
- JÁSZAY, MAGDA, *Il Risorgimento vissuto dagli ungheresi*, Rubettino, Catanzaro, 2000.
- JELČIĆ, DUBRAVKO, *Hrvatski književni romantizam*. Školska knjiga, Zagreb, 2002.

- JELČIĆ, DUBRAVKO, *Preporod književnosti i književnost preporoda*, Matica hrvatska, Zagreb, 1993.
- JELČIĆ, DUBRAVKO, *Vallis aurea: eseji i porteti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1977.
- JEŽIĆ, SLAVKO, *Hrvatska književnost od početaka do danas: 1100. – 1941*, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993.
- JONKE, LJUDEVIT, *Književni jezik u teoriji i praksi*, Znanje, Zagreb, 1965.
- KORUNIĆ, PETAR, *Etnički i nacionalni identiteti u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću*, <http://mudrac.ffzg.hr/~pkorunic/pdf/Etnicki%20i%20nacionalni%20identiteti%20u%20Hrvatskoj.pdf>
- KOŠUTIĆ-BROZOVIĆ, NEVENKA, *Časopis hrvatske moderne „Mladost” i strane književnosti*, 1965., Rad JAZU, 341.
- KOŠUTIĆ-BROZOVIĆ, NEVENKA, *Lirski prepjevi P. A. Kazalija*, Croatica et Slavica Iadertina, Zadar, 2005.
- KOŠUTIĆ-BROZOVIĆ, NEVENKA, „O književnim prijevodima i prevoditeljima u Zori dalmatinskoj”, *Zbornik radova sa znanstvenog skupa 150. obljetnica Zore dalmatinske održanog u Zadru 13. – 15. listopada 1994.*, *Zadarska smotra*, 44, 3-4, 1995., str. 381. – 427.
- KOVAČ, ZVONKO, *Poredbena ili interkulturalna povijest književnosti*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 2001.
- KRPINA, ZDRAVKA, *Italija očima Hrvata*, Hinus, Zagreb, 2001. ili *Italia agli occhi dei croati*, Edit, Fiume, 2006.
- LACAN, JACQUES, *Ecrits: A selection*, Norton & Company, New York, 1977.
- LACAN, JACQUES, *XI seminar Četiri temeljna pojma psihoanalize*, Naprijed, Zagreb, 1986.
- MARIJANOVIĆ, STANISLAV, *Fin de siècle hrvatske moderne (generacije „Mladih” i časopis „Mladost”)*, Revija, Osijek, 1990.
- MARKUS, TOMISLAV, „’Kolo’ 1842.– 1853. kao povijesni izvor”, *Kolo*, 4 (152.), 3 – 4, 1994., str. 728. – 774.
- MARTINČIĆ, IVAN [ur.], *Knjiga o Kolu*, Erasmus naklada, Zagreb, 1993.
- MAŠTROVIĆ, TIHOMIL, „Kroatizam Ante Kuzmanića i Zore dalmatinske”, *Zadarska smotra*, sv. 44, str. 3. – 4.
- MAVER, GIOVANNI, *Leopardi presso i Croati e i Serbi*, Istituto per l’Europa orientale, Rim, 1929.
- McLUHAN, MARSHALL, *Gli strumenti del comunicare*, Torino, Il saggiatore, 2008.
- MEIJL, T. VAN, (2008) *Culture and identity in anthropology: reflections on unity and uncertainty in the dialogical self*, http://ijds.lemoyne.edu/journal/3_1/pdf/IJDS.3.1.13.VanMeijl.pdf (27-II-2015)
- MOTLAGH, BAHMAN NAMVAR, „Les stéréotypes à travers le prisme de l’imagologie”, *Recherches en langue et Littérature Françaises, Revue de la Faculté des Lettres*, Université de Shahid Beheshti, god. V., br. 7.
- NIŽIĆ, ŽIVKO, „Ma sopravvive il genio al cener muto. La monumentale figura di Niccolò Tommaseo nei versi in memoriam nella stampa zaratina del 1874.”, *I mari di Niccolò Tommaseo e altri mari*, FF press, Facoltà di lettere e filosofia dell’Università di Zagabria, Zagreb, 2004., str. 139.
- NOVAK, SLOBODAN PROSPEROV, *Povijest hrvatske književnosti*, Marjan tisak, Split 2004., str. 59.–78.
- OBAD, STIJEPO, „Dalmacija za vrijeme izlaženja Zore dalmatinske”, *Zadarska smotra*. 44, 3-4, 1995., str. 31.–38.

- OLIVA, GIANNI, *I nobili spiriti. Pascoli, D'Annunzio e le riviste dell'estetismo fiorentino*, Bergamo, Minerva italica, 1979.
- ORAIĆ, DUBRAVKA – KULCSÁR SZABÓ, ERNŐ [ur.], *Kulturni stereotipi, Koncepti identiteta u srednjoeuropskim književnostima*, Zagreb, FF press, 2006.
- OREŠKOVIĆ, MARKO, *Anonimi, pseudonimi, inicijali i šifre hrvatskih književnika i drugih kulturnih radnika u knjigama i periodičkim publikacijama*, Građa za povijest književnosti hrvatske. 32, 1978., str. 27. – 294.
- PERIĆ, IVO, *Borba za ponarođenje dalmatinskog školstva 1860–1918*, HŠM, Zagreb, 1974.
- PERSELLI, GUERRINO, *I Censimenti della popolazione dell'Istria, con Fiume e Trieste e di alcune città della Dalmazia tra il 1850 e il 1936*. Unione Italiana – Fiume 1993.
- PICCIONI, LUIGI, *Il giornalismo letterario in Italia*, Torino, Loescher, 1894.
- PICCIONI, LUIGI, *Il giornalismo*, Roma, Istituto per la propaganda della cultura italiana, 1920.
- PICCHIO, RICCARDO, *Letteratura della Slavia ortodossa: IX-XVIII sec.*, Bari, Dedalo, 1991.
- POPOV, JOVAN, “Tematologija i tematska kritika u okviru komparatistike”, *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*, 2012., vol. 60, br. 2., str. 363. – 379.
- PROIETTI, PAOLO, *Specchi del letterario*, Sellerio editore, Palermo, 2008.
- PROTRKA, MARINA, *Stvaranje književne nacije. Oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća*, FF Sveučilišta u Zagrebu, 2008.
- PRPA-JOVANOVIĆ, BRANKA, *Srpsko-dalmatinski magazin: 1836–1848.*, Književni krug Split, 1988.
- RAFOLT, LEO, *Druge lice drugosti. Književnoantropološke studije*, Disput, Zagreb, 2009.
- RAGONE, GIOVANNI, “La letteratura e il consumo: un profilo dei generi e dei modelli nell’editoria italiana (1845 – 1925)”, *Il produzione e consumo*, 1863., Torino, Einaudi, str. 687. – 772.
- RASPUDIĆ, NINO, *Jadranski (polu)orijentalizam. Prikazi Hrvata u talijanskoj književnosti*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2010.
- RICUPERATI, GIUSEPPE, “Periodici eruditi, riviste e giornali di varia umanità dalle origini a metà Ottocento”, *Letteratura italiana*, 1982., [ur. Rosa A. Asor], vol I – Il letterato e le istituzioni, Torino, Einaudi, str. 921. – 943.
- ROIĆ, SANJA, “Vittorio Imbriani zatočenik u Hrvatskoj”, *Hrvatsko-talijanski književni odnosi, Zbornik IV*, [ur. Zorić, Mate], Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 1994., str. 91.–109.
- RONCO, ANTONINO, *L'avanguardia delle scrittrici italiane cent'anni fa*, https://www.gruppocarige.it/gruppo/html/ita/arte-cultura/la-casana/2004_2/pdf/10_17.pdf
- SAID, EDWARD W., *Orijentalizam*, Konzor, Zagreb, 1999.
- SANTORO, ANNA, *Narratrici italiane dell'Ottocento*, Federico & Ardia, 1987.
- SAPEGNO, NATALINO, *Compendio di storia della letteratura italiana 3, Dal Foscolo ai Moderni*, La Nuova Italia, Scandici, 1992.
- SCIOLLA, LOREDANA, (1994) *Identità personale e collettiva*, Enciclopedia di scienze sociali. http://www.treccani.it/enciclopedia/identita-personale-e-collettiva_%28Enciclopedia_delle_sienze_sociali%29/ (27-II-2015)
- SERPIERI, ALESSANDRO; *Sull'energia della parola letteraria*, u: Angela Locatelli, [ur.] *La conoscenza della letteratura*, Bergamo, University Press, 2002.; ili u: Fiorenza Luotto i Marisa Scognamiglio [ur.], *Letteratura: percorsi possibili. Vent'anni dopo*, Udine, Edizioni Goliardiche, Nagnaria Arsa, 2003.

- SOETAERT, RONALD – VERDOODT, IVE – MOTTART, ANDRÉ, *Cultural studies, Inspirational guidebooks consequences*, London, Thousand Oaks CA and New Delhi, vol 8(4) 513. – 520; 1367-5494 DOI: 10 1177/1367549405057831; www.sagepublications.com
- SPIVAK, GAYATRI CHAKRAVORTY, *Nacionalizam i imaginacija i drugi eseji*, Fraktura, Zagreb, 2011.
- SRDOČ-KONESTRA, INES, „O prvim riječkim novinama s početka 19. stoljeća”, *Fluminensia*, br.2, Rijeka, 1992., str. 15.–24.
- SRDOČ-KONESTRA, INES, “Prolegomena proučavanju feljtonistike u listu Naša sloga”, 1992., *Fluminensia*, str. 39. – 44.
- SRDOČ-KONESTRA, INES, „Riječka književnost na talijanskom jeziku”, *Kolo*, br. 4; <http://www.matica.hr/kolo/294/Rije%C4%8Dka%20knji%C5%BEvnost%20na%20talijansko%20jeziku/>
- STANČIĆ, NIKŠA, *Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću*, Barbat, Zagreb, 2002.
- STRČIĆ, MIRJANA, “Hrvatska književna historija nakon 1945 o istarskim piscima iz vremena hrvatskog narodnog preporoda”, *Pazinski memorijal*, 1992., str. 55.– 64.
- STRČIĆ, MIRJANA, “Prilog proučavanju riječkoga ‘Nevena’ iz 1858. godine”, *Riječ*, I, 1995., sv. 1-2, str. 205. – 209.
- STRČIĆ, PETAR „O političkom aspektu djelatnosti Mate Bastiana od 40-ih do 80-ih godina 19. stoljeća”, *Zbornik Ivana Matetića Ronjgova*, Zbornik 2, ISBN 1330-1004, str. 75. –82.
- ŠABIĆ, MARIJAN, *Češka književnost i kultura u hrvatskim književnim časopisima 19. stoljeća*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2007.
- ŠIMUNDŽA, DRAGO, *Francuska književnost u “Viencu”*, Književni krug, Split, 1993.
- TODOROVA, MARIA, *Imaginarni Balkan*, 1999., Biblioteka Naš vek, Beograd.
- TOMAS, VALTER, „*Gazzetta di Zara*” u preporodnom ozračju. Prijevodi hrvatske poezije i ostali književni prinosi, Književni krug, Split, 1999.
- TROUSSON, RAYMOND, *Thèmes et mythes. Questions de méthode*, Editions de l’Université de Bruxelles, 1979.
- URLIĆ, ŠIME, *Crtice iz dalmatinskog školstva: od dolaska Hrvata do 1910.*, Zadar, Matica dalmatinska, Zadar, 1919.
- VIDAČIĆ, MARCEL, *Pseudonimi, šifre i znakovi pisaca iz hrvatske književnosti*, Građa za povijest hrvatske književnosti. 21, 1951., str. 7.–141.
- VINCE, ZLATKO, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, NZ Matice hrvatske, Zagreb, 1990.
- VODNIK, BRANKO, *Matičino „Kolo”*. *Knjiga o Kolu* [ur. Martinčić, Ivan], Zagreb, Erasmus naklada, 1993.
- VODNIK, BRANKO, *Vrazovo „Kolo” (1842. – 1843.)*. *Knjiga o Kolu*, [ur. Martinčić, Ivan], Zagreb, Erasmus naklada, 1993.
- VUKOVAC, STANA, *Časopis „Slavonac” (1863. – 1965.)*, doktorska disertacija. Zagreb, FF Sveučilišta u Zagrebu, 1981.
- WATZLAWIK, MIKE, *Cultural identity markers and identity as a whole: some alternative solutions*, *Culture & Psychology* June 2012 18: 253-260, <http://cap.sagepub.com/content/18/2/253.full.pdf+html>
- WISKER, GINA, *Ključni pojmovi postkolonijalne književnosti*, AGM, Zagreb, 2010.

ZORIĆ, MATE, *Boccaccio in Croazia*, *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia*, Vol.- No. 40 prosinac 1975., str. 157. – 219.; <http://hrcak.srce.hr/131669>

ZORIĆ, MATE, “Nepoznati Tommaseov prilog „Zori dalmatinskoj”. Prepiska Tommaseo – Ivičević”, *Hrvatsko-talijanski književni odnosi, Zbornik V*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, 1995.

ZORIĆ, MATE, “Splitski Foscolo. Pjesnikov ‘morlakizam’ “, *Hrvatsko-talijanski književni odnosi, Zbornik V*, Zavod za znanost o književnosti FF u Zagrebu, 1995.

SAŽETAK

Rad, utemeljen na imagološko-kulturalnom pristupu, obuhvaća problematiku hrvatsko-talijanskih odnosa u razdoblju od ilirskoga do modernističkog pokreta (1835.-1903.) sadržanu u časopisnom korpusu omeđenom pojavom prvoga hrvatskoga književnog časopisa (*Danicze*) i posljednjeg časopisa koji označava zaokret prema moderni (*Život*), kada je književna periodika bila glavnim medijem interkulturalnog dijaloga hrvatskih i talijanskih građanskih intelektualnih krugova. Razrađuje, analizom tekstova, odnos triju faktora uključenih u časopisnu komunikaciju. To su: talijanska kultura u različitim aspektima i preko različitih reprezentanata, hrvatski intelektualni krugovi koji su bili koncentrirani oko časopisa te hrvatska čitateljska publika. On se, dakle, bavi karakterom i implikacijama interkulturalnog kontakta unutar za 19. stoljeće još relativno mladoga tiskanog medija, a i političkim razvitkom hrvatskih zemalja u 19.stoljeću. Analizirani su prilozi objavljeni u hrvatskoj književnoj periodici te uspoređeni s kanonskim djelima istog razdoblja u Italiji, iščitavajući simultanost, aniticipaciju ili retrogradnost zbivanja u domaćoj književnosti spram talijanske, te upozoravajući na nadnacionalne, interkulturalne odrednice koje se razotkrivaju iščitavanjem.

Pozornost je usmjerena na tekstove talijanskih autora u hrvatskoj književnoj periodici te na tekstove o različitim talijanskim temama, a kroz to na medijsko-recepcijske aspekte novije hrvatske književnosti uspoređene s talijanskom.

Problematizirano je mišljenje o književnim časopisima kao glavnom sredstvu izgradnje nacionalnog identiteta i jedinstvene nacionalne kulture, jezika i književnosti s obzirom na kolonijalno viđenje kulture u Hrvatskoj (osobito u Dalmaciji) u talijanskoj onodobnoj kulturi (npr. kroz „morlakistički“ orijentalizam), sučeljavajući dijakronijsko-problemski pristup i pristup kulturalnih studija i imagologije, na tragu J. Cullera, s obzirom na dva različita principa interpretacije: interpretacije usmjerene na istraživanje mehanizama funkcioniranja teksta u smislu „lingvističkog tkanja diskursa“, te metodologije kulturalnih studija koja aplicira interpretaciju simptomatičkog tipa (tekst kao simptom nečega netekstualnoga). Sučeljavajući

naizgled suprotstavljene metodologije – pri čemu jedna proučava tekstove u kontekstu književnopovijesnih i političkih zbivanja, a druga traži sinkronijske momente različitih i raznovremenih ili raznorodnih tekstova – iščitavaju se imagološke ili postkolonijalne poruke. Uvođenje časopisa kao sredstva, „povećala“ ili „filtra“ kroz koje promatramo hrvatsko-talijanske književne i kulturne dodire, ali i „matrice“ koja proizvodi neke nove pojave, vodi od isključivo dijakronijskog istraživanja prema praćenju sinkronijskih pojava, pa time nudi i zaokret od nacionalno filološkog pristupa prema interkulturalnome i imagološkome. Upravo na sjecištu dviju metoda oblikuje se zaključak rada „na granici književnosti i filozofije“ (Derrida) o troslojnoj hrvatsko-talijanskoj kulturalnoj vezi (izraženoj metaforama *zrcala*, *začina* i *razbijenog stakla*) baziranoj i na psihološkoj (Freud, Lacan), a ne samo literarnoj, političkoj i povijesnoj potki.

SUMMARY

The work, based on imagology and cultural approach, encompasses relationship issues between Croatia and Italy from the Illyrian movement to the Modernism (1835 - 1903), existing in the corpus of magazines dated from the publishing of the first Croatian literary magazine (*Danicze*) and the last magazine, which marks a turning point towards the Modernism (*Život*), when literary periodicals were the main medium of the intercultural dialogue of Croatian and Italian urban intellectual circles.

In the analysis of texts, this work elaborates the relation of three factors involved in the magazine communication; the various aspects and different representatives of Italian culture, the Croatian cultural circles gathered around the magazines and the Croatian reading audience. The work, therefore, deals with the character and implications of the intercultural contact within the 19th century printed media, still relatively young then, and also with the political development of Croatian lands of the 19th century. The writings, published in Croatian literary periodicals, are analysed and compared to the canonic works of the same period in Italy while studying contemporariness, anticipation or retrogradation related to happenings in domestic as opposed to the Italian literature, and noticing intercultural determinants beyond nationality, which are disclosed by reading.

The attention is directed to the writings of Italian authors in Croatian literary periodicals, as well as to the texts on various Italian topics, and through them to the media and receptive aspects of newer Croatian in comparison with the Italian literature.

The idea about literary magazines as the main means of building the national identity and a single national culture, language and literature, considering the colonial view of Croatian culture (particularly Dalmatian) in Italian culture of that time (e.g., through Morlacchist Orientalism) is questioned by opposing diachronic and problem approach to the approach of cultural studies and imagology, on the track of J. Culler, with regard to the two different principles of interpretation; the interpretation directed towards the exploring of mechanisms in the functioning of a text, meaning the 'linguistic pattern of discourse', and the methodology of cultural studies, which practices the interpretation of symptomatic type (text

as a symptom of something non-textual). Confronting apparently opposing methodologies - where the one studies texts within the context of the literary, historical and political scene, and the other seeks synchronous moments in texts that differ in time and type - imagology or post-colonial messages can be studied.

Introducing magazines as the means, 'magnifiers' or 'filters' through which we observe Croatian and Italian literary and cultural contacts, as well as the 'matrix' producing some new happenings, leads from exclusively diachronic research to the observing of synchronic occurrences, hence, it offers a swerve from the national and the philological approach towards the intercultural and imagology. Precisely at the intersection of the two methods, the conclusion of the work "at the edge of literature and philosophy" (Derrida) about the threefold Croatian and Italian cultural relation (metaphorically expressed by *a mirror, spices and broken glass*) has been shaped, based not only on literary, political and historical, but on psychological (Freud, Lacan) weft, as well.

ŽIVOTOPIS AUTORICE

Zdravka Krpina (Zagreb, 14. lipnja 1965.) profesorica je hrvatskog jezika i književnosti. Diplomirala je 1988. jugoslavistiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu gdje je i magistrirala 2001. temom *Hrvatski putopis po Italiji – putopis kao književni žanr od svog početka do danas*.

Predavala je na Rimskom sveučilištu *La Sapienza* kao lektorica hrvatskog jezika te kao docent za Jezičnu medijaciju i Književno prevođenje na Sveučilištu *Gabriele D'Annunzio* u Chietiju i Pescari. Osnovala je 1997. prvu hrvatsku dopunsku školu u Italiji (Rim), 2005. udruhu *L'Altro Adriatico – Drugi Jadran* za promicanje kulturne razmjene Hrvatske i Italije. U Zagrebu je radila u XV. gimnaziji, na Fakultetu strojarstva i brodogradnje (predmet Kultura izražavanja) i Ekonomskom fakultetu (kao savjetnik za jezik).

Uredila je i prevela više knjiga: Ferić, Z., *Una storia allo specchio – Priča u ogledalu* (Roma: Aracne, 2010.), Gotovac, V., *Muto nodo dell'infinito – Nijemi čvor beskraja* (Perugia, Benucci, 2001.) i Balić-Nižić, N., *Scrittori italiani a Zara negli anni precedenti la prima guerra mondiale: 1900-1915* (Roma: Calamo, 2008.)

Autorica je priča za djecu *Tišnjanska zvir* (Zagreb: Općina Tisno, 2011.) i *Balonko* (Zagreb: Jež, 1993.) te zbirke pjesama *Kada se svemiri mijenjaju za parkove* (Zagreb: Mirabo, 1998.).

Objavila je više znanstvenih i stručnih radova i knjiga. Radovi s područja književnosti su: *Italija očima Hrvata* (Zagreb: Hinus, 2001.) – *Italia agli occhi dei croati* (Rijeka: Edit, 2007.), *Hrvatski slikari perom po Italiji* (Zagreb: Književna smotra, 2007.), a radovi iz povijesti i Crkve *Proces kardinalu Stepincu – Il processo al Cardinale Stepinac* (zbornik *Intelligencija versus Democracy: The authoritarian regimes in South-Eastern Europe 1933-1953*, Rim: Carroci, 2010., međunarodni i međusveučilišni znanstveni projekt od državne važnosti) te *Leksikon katoličkih redova* (1. dio, muški redovi. Zagreb: Naklada sv. Antuna, 2015.).

Autorica je i prvoga hrvatsko-talijanskog dvojezičnog priručnika s CD-om za rad u laboratoriju *Jezični priručnik za hrvatski jezik – Compendio di lingua croata* (Pescara: Sveučilište G. D'Annunzio & Aracne, 2007.).

Na međunarodnim znanstvenim skupovima sudjelovala je radovima *Hrvatski (materinji) jezik kao drugi jezik u Italiji* (skup „Nove smjernice u odgoju i obrazovanju: Jezični dodiri u kontekstu globalizacije“, Gospić, 7. – 8. svibnja 2015.), *Škole benkovačkog kraja na razmeđu stoljeća, država i mentaliteta* i *Dugo 19. stoljeće u školstvu benkovačkog kraja* (skup „Školstvo na prostorima Dalmatinske zagore“, Drniš, 17. listopada 2014.).

Članica je Društva hrvatskih pisaca i Talijanskog udruženja slavista.